

Quellenwerke der Altindischen Lexikographie

Herausgegeben im Auftrage der
Kais. Akademie der Wissenschaften in Wien

Bd. I.

DER

ANEKARTHASAMGRAHA DES HEMACHANDRA.

MIT AUSZÜGEN AUS DEM COMMENTARE DES MAHENDRA.

Herausgegeben von

Th. ZACHARIAE.

Sa HK

HEIM / ZAC

Wien:

ALFRED HOLDER.

Bombay:

EDUCATION SOCIETY'S PRESS, BYCULLA.

1893.

अथ श्रीहेमचन्द्रसूरिप्रणीतोनेकार्थसंग्रहः ।
श्रीमहेन्द्रसूरिविरचितटीकासारसहितः ॥

DER

ANEKARTHASAMGRAHA DES HEMACHANDRA.

*HERAUSGEGEBEN MIT AUSZÜGEN AUS DEM
COMMENTARE DES MAHENDRA.*

VON

THEODOR ZACHARIAE.

Wien

ALFRED HOLDER.

Bombay

EDUCATION SOCIETY'S PRESS, BYCULLA.

1893

OTTO VON BÖHTLINGK AND RUDOLF VON ROTH,

DES BEGRÜNDERS DER SANSKRIT LEXIKOGRAPHIE IN EUROPA,

ewidmet

Von der Commission der Kaiserlichen Akademie der
Wissenschaften für die Herausgabe der
Quellschriften der Indischen
Lexikographie

PREFACE.

THE present edition of the *Anekārthasaṃgraha* with extracts from Mahendha's commentary, the *Anekārthakuravākarakamudī*, is based upon the following manuscripts, all of which belong to the Government Collection in the Deccan College Library at Pune, and none of which bears a date —

(1) P, an ancient palm leaf MS —containing the text only with a few glosses, fully described by Professor Kielhorn in his Report on the Search for Sanskrit MSS, Bombay 1881, p 3, the copy used here was made in 1882

The following two MSS contain both the text and the commentary —

(2) A, a paper MS, Collection of 1875 76 No 702, consisting of 184 leaves or rather 186 there being two leaves numbered 116, and two 120 The text is given twice, in the middle of the pages in a larger handwriting, and again in the commentary In the colophon the MS is stated to have been written Śrī-Rājānagare, i.e., probably in Ahmadabad The MS is on the whole well preserved and correct But there are several lacunae, and unfortunately, a number of leaves has suffered from moisture or other causes, whereby many passages have become almost illegible even for a practised eye Fols 73 124 have been re written by one or perhaps two hands The later hands are not so correct as the rest of the MS The MS was discovered by Dr Buhler, who gave a short notice of the Commentary on the *Anekārthasaṃgraha* as early as 184 in the *Monatsberichte* of the Academy of Sciences of Berlin, March 1874, p 260—*Ind Ant* IV, p 82, according to an incomplete Jesalmir MS In his essay on the Life of Hemachandra (Wien, 1889 p 43, 88) the same scholar has shown, that Mahendrasuri, who was a pupil of Hemachandra, composed the commentary on the *Anekārthasaṃgraha* soon after his teacher's death in the last quarter of the 12th century, compare Peterson's First Report, p 51, and for particulars regarding the arrangement and contents of the commentary, my *Beiträge zur Indischen Lexicographie*, pp 75—78

(3) B., another paper MS., Collection of 1882-83 No. 234, 217 leaves. This MS. was discovered by Prof. Peterson and described by him in his First Report, Bombay 1883, p. 51 and 89. On many leaves, the writing is almost effaced, apparently because the leaves had stuck together and subsequently suffered when they were separated. As to correctness and completeness, this MS. cannot compare with A. The latter MS., therefore, forms the basis of my edition. I have, however, derived great help from B for passages where A is almost illegible or where it has a lacuna. Here I may mention that sometimes unfortunately both MSS. omit the same parts of the commentary. The commentary is—certainly or apparently—defective under the words अञ्जनी, आनर्त, इति (7, 22), उत्सव, उपसंपन्न, कालपृष्ठ, कुदाल, तथा, तमोपह, नभश्चर, परा, मवह, रोहिताश्व, साक्षात्, स्वसि, हस्तिकर्ण; and it is entirely wanting under दीपन्न, परिसर, प्रचण्ड, मकुड and सौदामिनी; for particulars see the various Readings.¹

Besides, two MSS. of a book on which Mahendra has drawn largely, the Mankhakośa, one of Dr. Bühler's Kāśmīr discoveries, have been of great assistance. For many corrupt passages in Mahendra's commentary I have used the *tika* on Maṅkha as a sort of third manuscript. As to the MSS. of the Maṅkha, it will suffice here to say that the first is a birch bark MS. and contains the text almost complete, whilst the second is a modern paper MS. comprising about two-thirds of the text and the commentary. It ends abruptly with the comment on the word *गृह*.²

The text of the Anekārthasaṃgraha in the present edition, is exhibited almost without variants. For my MSS. really differ in minor points only, and the majority of the meanings ascribed to the Anekārthas is amply supported by the glosses, explanatory remarks and examples in the Commentary. I may add here that, with one exception, I have paid no regard to former editions of Hemachandra's *Kośa*.³

¹ It would appear that other MSS. of the Commentary are hidden in the libraries of India, see e.g. Dr. Bhandarkar's Report for 1883-84, p. 177 a, 209, b, 213, b where an Anekārthasaṃgraha, consisting of 229 leaves is mentioned. That a MS. was in the hands of the late Pandit Durgaprāsād, is clear from the fact that he quotes from it in his editions of Sanskrit works.

² Compare my edition of the Śāvarakosa, p. XI—XIV, and my Beitrage z. Ind. Lex. p. 70. I intend to edit the Maṅkhakośa hereafter, for which Dr. Stein has lately acquired new materials.

³ Compare on the Calcutta edition of 1897 my Beiträge, pp. 75-93, and on Beroosh's ——— in the Gotha'sche Gelehrte Anzeigen 1895,

Mahendra's commentary is quite a unique work and, therefore, of the greatest importance for Sanskrit lexicography. It is, in fact, the only complete commentary on one of the larger Anekârthasos that up to the present date has come to light. Of the Mankha-tikâ two-thirds only have come down to us. Besides, the Mankhakosa does not cover as large a ground as Hemachandra's glossary. A Visva-tikâ certainly seems to exist, for it is quoted. But it has not yet been recovered. If it existed before Mahendra's time, it probably formed his principal source.

Considering the great importance of Mahendra's commentary I should have liked to, but I could not give it in its entirety. However, the first Kânda has been printed, as it stands in the MSS., to serve as a specimen of the whole. For the rest of the commentary, I had to confine myself to extracts. Although a comparison of the first Kânda with the rest would show what has been omitted and what has been retained, I give the following particulars. I have omitted, as a rule :—

(1) The etymologies and quotations from Hemachandra's grammatical works. But I have always taken into consideration the etymologies where the MSS. differ and where it was necessary to decide for one form.

(2) The statements referring to the classification of the words as adjectives or substantives and to their gender, in the Extracts from the Commentary, too, the genders have only been distinguished when this was absolutely necessary.

(3) The explanations of the meanings, the विपमार्थप्रकाशनम्, Intr., verse 8, except where they differ from those given in the Petersburg Dictionary. But I have retained miscellaneous remarks of the commentator, whenever they furnish interesting and to my knowledge new matter, likewise glosses whenever the words employed are of rare occurrence or elsewhere stated to be provincial terms. The additional meanings, mostly taken from the Mankhakosa, have been given without exception, together with the examples quoted for them.

(4) Examples (उदाहरण) for meanings which are well-known and the occurrence of which has been shown by Bohtlingk in his Dictionaries, except when they seemed to me better and older than those quoted by him. The great number of apparently useless

quotations in the second Kānda, down to about 2,355, serves to show more prominently the range of literature studied by the commentator. Besides, in the 7th or Aṣṭama Kānda every example without exception has been given, because in the majority of the cases it was impossible to distinguish between what is sufficiently authenticated by our Dictionaries and what is not. Finally, I have kept all examples quoted under those words which have a great variety of meanings, and all examples quoted from the eighth Sūtra of the Kumārasambhava. Several quotations given by Mahendra more than once, are printed in full in one place only. But for settling the text all the readings in the different passages have been compared. The same holds good for the concluding verses, or Prastāva, which has been printed at the end of Kānda II, whilst in the MSS it is repeated after Kāndas III. and VII.

Most of the references to published Kosas have been omitted, as they are given in the Petersburg Dictionary, references to unpublished Kosas likewise, except when they furnish new lexicographical matter, and, lastly most of the general references, *e g*, to the Kumārasutra or the Nighantu.

Apart from these omissions, the commentary is given complete, and its wording has been preserved as far as possible.

The examples adduced in the commentary amount to about 7 000. They are, almost without exception, given anonymously and mostly consist of fragments of verses. In order to trace the passages to their sources, I have had to go through a good many books. But many passages are probably quoted from books not yet published, or inaccessible to me. It may also be that some quotations from well known texts have escaped my notice.

The work of identifying the quotations was finished in 1889. Since that time whilst the book was being carried through the press, I have occasionally come across some quotations, *e g*, in the texts recently published in the Kavyamālā. These Additional References are given at the end of the volume.

Of the numerous and interesting variants that appear in Mahendra's quotations, I have preserved as many as I could within my limited space. But many, of course, had to be omitted altogether.

Further, the abbreviations, which I have been compelled to introduce, have been duly explained at the end of the book. The figures following them usually refer in the case of dramas and Kāvyaś to the Anka or Sarga and the verse, except when the first figure is preceded by p. Of works like the Kāvya-prakāśa, the pages and lines are quoted, except in a few cases, where Roman figures have been used to denote the chapters.

The sign of interrogation [?] has been employed to indicate doubtful words or passages, which it was not in my power to restore with certainty. In some cases I have preferred printing what I found in the MSS. instead of forcing upon the reader unconvincing conjectures.

Additions of my own to what Mahendra gives, are generally placed between brackets, or may be recognized by the letter c. (compare).

As regards the spelling of words, I have generally followed the Petersburg Dictionary. The orthography of my best MSS. has, however, sometimes been adhered to, especially in the case of names of plants.

In the Various Readings at the end of the volume, I have taken into account chiefly the MS. A, upon which the edition is based. Of B, I have considered it sufficient to give only the more important variations. A few conjectures and corrections, the results of a thorough comparison of the printed text with the MSS. have been added.

So long ago as 1881, the MS. A was transmitted to me from India, and I at once resolved to edit it. But it turned out to be insufficient, and no publisher or learned body could be found to undertake the publication. Some of the results, however, which I gathered from the perusal of the commentary, I published, as opportunity offered, in several papers and reviews, and especially in my *Beitrag zur Indischen Lexicographie*, Berlin 1893. For general information I would refer to the latter book. At last, after a second MS. had been discovered by Professor Peterson, I set to work again towards the close of 1898 and finished the edition early in 1901. The possibility of its publication was given when the Imperial Academy of Vienna generously offered to defray the

वेपोपकरणे वेपरचनायां मतौ गिरि ।

शोभात्रिवर्गसंपत्त्योः स्रूः स्रुवे निर्झरेपि च ॥ १३ ॥

यः पश्चिमदिगीशे स्यादौपत्ये पुनरव्ययम् ।

धौः स्वर्गनभसोः स्वो ज्ञात्यात्मनोः स्वं निजे धने ॥ १४ ॥

दृग् ब्रह्मदर्शनध्याक्षिण विद् प्रवेशे नृवैश्ययोः ।

तृद् तृष्णावत्तर्पघघ भवेद्विष्ठापिपासयोः ॥ १५ ॥

त्विद् शोभायां जिगीषायां व्यवसाये रुचौ गिरि ।

भाः प्रभावे मयूखे च मास्तु मासे निशाकरे ॥ १६ ॥

इत्याचार्यश्रीहिमचन्द्रविश्वचित्तेनेकार्यसंग्रह एकस्वरकाण्डः प्रथमः ॥

१ अर्को द्रुमेदे स्फटिके तान्ने सूर्ये विडोजसि ।

भकं दुःखाघयोरङ्गो भूपारूपकलक्ष्मण ॥ १ ॥

चित्राजौ नाटकाद्यंशे स्थाने क्रोडेन्तिकागसोः ।

एकोन्यः कैवलः श्रेष्ठः संख्या कल्कोषविद्ययोः ॥ २ ॥

दम्भे पापिनि किट्टे च कङ्को द्राह्मणलिङ्गिनि ।

लोहपृष्ठे यमे कर्कः श्वेताश्वे दर्पणे घटे ॥ ३ ॥

ककैतनेग्रौ राशौ च काकः स्यात्पीठसार्पिणि ।

हीपमानद्रुमेदेषु शिरोवक्षालने द्विके ॥ ४ ॥

काकं काकसमूहे स्याद्भ्रतवन्धे च योपिताम् ।

काका तु काकजङ्घायां काकोलीकाकनासयोः ॥ ५ ॥

काकोदुम्बरिकाकाकमानिकारक्तिकास्यपि ।

किष्कुः प्रकोष्ठे हस्ते च वितस्तौ कुत्सितेपि च ॥ ६ ॥

कोको वृके चक्रवाके खर्जुरीद्रुमभेकयोः ।

छेको विदग्धे विश्वस्तमृगनीडजयोरपि ॥ ७ ॥

टङ्को नीलकपित्थेसिकोशे कोपेरुमदारणे ।

मानान्तरे खनित्रे च जङ्घायां टङ्कणेपि च ॥ ८ ॥

तर्को वितर्के काङ्गायामूहकर्मविशेषयोः ।

त्रिका कूपस्य नेमौ स्यात्त्रिकं पृष्ठाधरे त्रये ॥ ९ ॥

मुखमुपाये प्रारम्भे भेदे निःसरणास्ययोः ।
 रेखा स्यादल्पको छद्मन्याभोगोद्वेखयोरपि ॥ २४ ॥
 लेखो लेख्ये दैवते च लेखा राज्यां लिपावपि ।
 वीङ्गु तु भूकशिम्बायां गतिभेदे च नर्तने ॥ २५ ॥
 शङ्खः कम्बौ निधिभेदे स्यात्तख्यानलिकास्थानि ।
 शाखा द्रुमांशे वेदांशे भुजे पक्षान्तरेन्तिके ॥ २६ ॥
 शिखाप्रमात्रे चूडायां केकिचूडाप्रधानयोः ।
 ज्यालायां लाङ्गलिकायां शिफाशाखाघृणिष्वपि ॥ २७ ॥
 सखा सहाये मित्रे च सुखं त्रिदिवदर्शनोः ।
 सुखा प्रचेतसः पुर्यामगः स्यान्नगवत्तरौ ॥ २८ ॥
 शैले सरीसृपे भानायङ्गमन्तिकगात्रयोः ।
 उपसर्जनभूते स्यादभ्युपायप्रतीकयोः ॥ २९ ॥
 धङ्गा नीचद्विशेषे स्युरिङ्गः स्याद्विद्विनेद्रुते ।
 ज्ञाननङ्गमयोश्चापि खगेर्कमहपक्षिषु ॥ ३० ॥
 शरे देवेषु खङ्गोत्तौ खङ्गिभृङ्गे च गण्डके ।
 टङ्गः खनित्रे जङ्गास्योस्त्यागो वर्जनदानयोः ॥ ३१ ॥
 दुर्गे पुनर्दुर्गमे स्याद्दुर्गा तु नीलिकोमयोः ।
 नागो मतङ्गजे सर्पे पुंनागे नागकेसरे ॥ ३२ ॥
 क्रूराचारे नागदन्ते मुस्तके चारिदेपि च ।
 देहानिलविशेषे च भेदे स्यादुत्तरस्थितः ॥ ३३ ॥
 नागं रङ्गे सीसपक्षे खीबन्धे करणान्तरे ।
 पिङ्गी शम्यां पिङ्गा दिङ्गुनाल्यां गोरोचनोमयोः ॥ ३४ ॥
 पिङ्गं बालके पिशङ्गे पूगः क्रमुकसंघयोः ।
 फल्गुः काकोदुम्बरिकावृक्षे निरर्थकेपि च ॥ ३५ ॥
 भगोर्कज्ञानमाहात्म्ययशोवैराग्यमुक्तिषु ।
 रूपवीर्यप्रयत्नेष्वाश्रीधर्मैश्वर्ययोनिषु ॥ ३६ ॥
 भङ्गस्तरंगे भेदे च रुक्मिशेषे पराजये ।
 कौटिल्ये भयविच्छिन्नयोर्भङ्ग शणे भङ्गिः पुनः ॥ ३७ ॥

भक्तिवीच्योर्भागो रूपार्थके भान्यैकदेशयोः ।
 भृङ्गं त्वक्पक्षं भृङ्गास्तु विद्धधूम्याटमार्कवाः ॥ ३८ ॥
 पट्पदोथ भृगुः सानौ जमदग्निप्रपातयोः ।
 भुके रुद्रे च भोगस्तु राज्ञे वेद्याभृतौ सुखे ॥ ३९ ॥
 धनेहि कायकणयोः पालनाभ्यवहारयोः ।
 मार्गो मृगमदे मासे सौम्यक्षेन्वेपणे पथि ॥ ४० ॥
 मृगः कुरङ्गे याज्ञायां मृगयायां गजान्तरे ।
 पशौ नक्षत्रभेदे च मृगी तु कनितान्तरे ॥ ४१ ॥
 युगं हस्तचतुष्के स्याद्रथावङ्गे कृतादिके ।
 पृथ्विनामौपथे युग्मे योगो विस्मयघातिनि ॥ ४२ ॥
 अतन्धलाभे संगत्यां कार्मणध्यानयुक्तिषु ।
 यपुःस्थैर्यप्रयोगे च संनाहे भेषजे धने ॥ ४३ ॥
 विष्कम्भादायुपाये च रङ्गः स्याच्चतुष्टयोः ।
 रागे रङ्गं तु त्रपुणि रागः स्याद्दोहितादिषु ॥ ४४ ॥
 गान्धारादौ क्लेशादिकेनुरागे मत्सरे नृपे ।
 लङ्गः सङ्गे च पिङ्गे च लिङ्गं मेहनचिह्नयोः ॥ ४५ ॥
 शिवभूर्तावनुमाने सांख्योक्तविकृतावपि ।
 यङ्गः कर्पासे वृन्ताके यङ्गः जनपदान्तरे ॥ ४६ ॥
 यङ्गं त्रपुणि सीसे च वल्गुभ्रष्टागमनोक्तयोः ।
 व्यङ्ग्यो भेके हीनाङ्गे च वेगो रथप्रवाहयोः ॥ ४७ ॥
 रेतःकिंपाकयोश्चापि शार्ङ्गं विष्णुधनुर्धनुः ।
 भुङ्ग्याघ्राते वटे भस्मे भृङ्गं चिह्नविषाणयोः ॥ ४८ ॥
 क्रीडाम्युयन्त्रे शिखरे प्रभुत्वोत्कर्षेसातुषु ।
 भृङ्गः कूर्चशीर्षे भृङ्गी स्वर्णमीनविशेषयोः ॥ ४९ ॥
 विषायाभृषभौपथ्यां सर्गस्त्यागस्वभावयोः ।
 उत्साहे निधयेष्याये मोहानुमतिमृष्टिषु ॥ ५० ॥
 अर्घ्यः पूजाविधौ मूल्येयं दुःखे व्यसनैवसोः ।
 वज्रो हस्तपुटे वज्रो हस्ताघायां देहजानिते ॥ ५१ ॥

भोषः प्रवाहः संघातो द्रुतनृत्तं परंपरा ।
 उपदेशश्च मेघस्तु मुस्तके जलदेपि च ॥ ५२ ॥
 मोघो दीने निष्फले च मोघा स्यात्पाटलातरौ ।
 लघुः स्पृष्ट्वा लघ्वसारं ह्रस्वं चार्चगरु द्रुतम् ॥ ५३ ॥
 इलाघोपास्तीच्छयोः स्तोत्रेर्चा पूजा प्रतिमापि च ।
 कचः शुष्कव्रणे केशे वन्धे पुत्रे च गीष्पतेः ॥ ५४ ॥
 कचा करेष्वां काचोक्षिरोगे शिष्ये मणौ मृदि ।
 काञ्ची गुञ्जामेखलयोः पुर्यां कूर्चो विकत्यने ॥ ५५ ॥
 दमश्रुणि दम्भे भ्रूमध्ये क्रौञ्चो ह्रीपे खगे गिरौ ।
 चर्चा स्याद्यर्ममुण्डायां चिन्तास्यासकयोरपि ॥ ५६ ॥
 चक्षुः पञ्चाङ्गुले त्रोट्यां नीचः पामरखर्चयोः ।
 मोचा शाल्मलिकदल्योर्मोचः शिष्यौ रुचिरुतौ ॥ ५७ ॥
 स्पृहाभिष्वङ्गशोभास्तु वचः शुक्रे वचौपधौ ।
 शारिकायां वीच्यास्यूर्म्योरिवकाशे सुखाल्पयोः ॥ ५८ ॥
 शचीन्द्राणीशताययोः शुचिः शुद्धे सितेनले ।
 मीप्मापादानुपहतेपूपधाशुद्धमन्त्रिणि ॥ ५९ ॥
 शृङ्गारे सूच्यभिनये व्यधने करणे त्रियाः ।
 अच्छो भङ्गुके स्फटिकेमलेच्छाभिमुखेव्ययम् ॥ ६० ॥
 कच्छो द्रुमेदे नौकाङ्गेनूपप्राये तटेपि च ।
 कच्छास्तु देशे कच्छा स्यात्परिधानापराञ्चले ॥ ६१ ॥
 चीर्या वाराणां च गुच्छो गुच्छे हारकलापयोः ।
 पिच्छः पुच्छे पिच्छं वाजे पिच्छा शाल्मलिवेष्टके ॥ ६२ ॥
 पङ्क्तौ पूगच्छटाकोशमण्डेप्वश्वपदामये ।
 मोचायां पिच्छिले म्लेच्छो जानिभेदेपभापणे ॥ ६३ ॥
 अजश्चाने हरे विष्णौ रघुजे वेधसि स्मरे ।
 अजो धन्वन्तरौ चन्द्रे शङ्खेऽर्जं पद्मसंख्ययोः ॥ ६४ ॥
 धाजिः क्षणे समक्षमायां युध्यूर्जः कार्तिके गले ।
 कंजो वेधसि केशे च कंजं पीयूषपद्मयोः ॥ ६५ ॥

कुञ्जो हनौ दन्तिदन्ते निकुञ्जे च कुजो द्रुमे ।
 आरे नरकदैत्ये च कुञ्जो न्युञ्जद्रुमेदयोः ॥ ६६ ॥
 खजा दर्वाभयोः खर्जूः खर्जूरीकीटकण्डुपु ।
 गञ्जो भाण्डागारे रीढाखन्योर्गञ्जा मुरागृहे ॥ ६७ ॥
 गुञ्जा तु कृष्णतायां स्यात्पट्टहे मधुरध्वनौ ।
 द्विजो विप्रक्षत्रिययोर्विदये दन्ते विहंगमे ॥ ६८ ॥
 द्विजा भार्गवैरुक्थयोर्ध्वजः पूर्वदिशो गृहे ।
 शिभ्रे चिह्ने पताकायां खट्वाङ्गे शौण्डिकेपि च ॥ ६९ ॥
 निजो नित्ये स्वकीये च न्युञ्जः कुञ्जे कुशसुचि ।
 अधोमुखेपि च न्युञ्जं कर्मरङ्गतरोः फले ॥ ७० ॥
 प्रजा लोके संततौ च पिञ्जा तूतहरिद्रयोः ।
 पिञ्जो व्यमे धधे पिञ्जं बले वीजं तु रेतसि ॥ ७१ ॥
 स्यादाधाने च तस्त्रे च हेतायङ्कुरकारणे ।
 भुजो बाहौ करे मर्जुः शुद्धौ च रजकेपि च ॥ ७२ ॥
 राजी रेखायां पङ्क्तौ च राजा स्वामयमङ्गयोः ।
 तञ्जः पट्टे च कच्छे च लाजः स्यादार्द्रतण्डुले ॥ ७३ ॥
 लाजास्तु भृष्टधान्ये स्फुर्लाजं पुनरुशीरके ।
 व्रजोध्यगोष्ठसंघेषु वणिग्वाणिज्यजीविनि ॥ ७४ ॥
 वाणिज्ये करणभेदे वाजं सर्पिषि वारिणि ।
 यज्ञाद्ये वाजस्तु पक्षे मुनौ निस्वनवेगयोः ॥ ७५ ॥
 व्याजः द्वादशेपदेशे च सञ्जौ संगच्छसंभृतौ ।
 सञ्जौ व्रक्षदिवी प्रज्ञः प्राप्ते प्रज्ञा तु शेमुषी ॥ ७६ ॥
 यज्ञः स्यादात्मनि मरो नारायणहुताशयोः ।
 संज्ञा नामनि गायत्र्या हस्ताद्यैरर्थसूचने ॥ ७७ ॥
 वेतनार्कधियोरद्वो दृष्टादालकयोर्भृगे ।
 घतुष्कभक्तयोरिष्टमीप्सिते क्रतुकर्मणि ॥ ७८ ॥
 पूज्ये वेयसि संस्कारयोगेष्वेष्टिर्मन्त्रेष्वयोः ।
 सप्तहस्तोक्त्ये कटो गजगण्डे कटौ भृशे ॥ ७९ ॥

शवे शवरयौषधयोः क्रियाकारश्मशानयोः ।
 किलिञ्जे समये चापि कटं गहनकृच्छ्रयोः ॥ ८० ॥
 कट्टकार्ये मत्सरे च दूषणे च कटू रसे ।
 तिक्ते प्रियङ्गुसुरभिकटुकाराजिकास्वापि ॥ ८१ ॥
 कुटः कोटे शिलाकुट्टे घटे गेहे कुटी घुरा ।
 नित्रगुच्छः कुम्भदासी कूटं पूर्वायन्त्रयोः ॥ ८२ ॥
 मायादम्माद्रिभृङ्गेषु सीराङ्गेनृततुच्छयोः ।
 निथलेयोधने राशौ कृष्टिः कर्षणधीमतोः ॥ ८३ ॥
 कोट्युत्कर्षादनीसंख्याश्रिषु खटस्तृणे कफे ।
 दङ्केन्धकूपे प्रहारे खाटिः शवरये किणे ॥ ८४ ॥
 एकप्रहेथ खेटः स्याद्भ्रामभेदे कफेधमे ।
 स्फरे मृगव्ये गृष्टिस्तु सकृत्क्षतगवी भवेत् ॥ ८५ ॥
 यराहक्रान्ता च घटा घटने गजसंहतौ ।
 गोष्ठ्यां घटस्त्वभशिरःकूटे समाधिकुम्भयोः ॥ ८६ ॥
 घृष्टिः स्पर्धाघर्षणयोर्विष्णुक्रान्तायराहयोः ।
 घोण्टा पूगबदरयोश्चदुश्चादुपिचण्डयोः ॥ ८७ ॥
 घृत्यासने जटा केशविकारे मांसिमूलयोः ।
 शाटो व्रणादिसंमार्ष्टौ कुञ्जक्रान्तायोरपि ॥ ८८ ॥
 त्वटाकै विश्वकृत्तक्ष्णोस्तुष्टिः संशयलेशयोः ।
 सूक्ष्मैलायां कालमाने त्रोटिश्चञ्चां खगान्तरे ॥ ८९ ॥
 मीनकटफलयोर्दिष्टं दैवे दिटस्त्यनेहसि ।
 दिष्टिरानन्दे माने च दृष्टिर्ज्ञानिद्विष दर्शने ॥ ९० ॥
 पट्टश्चतुष्पये पीठे राजादेः शासनान्तरे ।
 घणादिवन्धने पेपाश्मनि पट्टी ललाटिका ॥ ९१ ॥
 रोध्रोथ पटु लवणे पटुस्तीक्ष्णपटोलयोः ।
 स्फुटे रोगविहीने च उच्चायां नगुरेपि च ॥ ९२ ॥
 पुष्टिः स्यात्पोषणे वृद्धौ फटा तु कैतये कणे ।
 भटो धीरे स्तेच्छभेदेपि च भृष्टिस्तु भर्जने ॥ ९३ ॥

शून्यवाटचामथ म्लिटं म्लानमस्पष्टभाषितम् ।
 यटिर्भार्ग्या मधुयट्यां ध्वजदण्डेखहारयोः ॥ ९४ ॥
 रिटं क्षेमेशुभे रिटोसौ लाटो वल्लदेशयोः ।
 वटो गौले गुणे भक्ष्ये वृक्षे साम्यवराटयोः ॥ ९५ ॥
 वाटः पथि वृत्तौ वाटं वरण्डेङ्गात्रभेदयोः ।
 वाटी वास्तौ गृहोद्यानेकटचोर्विटस्तु मूषिके ॥ ९६ ॥
 खदिरे लवणे पिङ्गे द्रौ च व्युष्टं फले दिने ।
 पर्युषिते प्रभाते च व्युष्टिः स्तुतिफलार्दिषु ॥ ९७ ॥
 विटिः कर्मकरे मूल्ये भद्राजूप्रवणेषु च ।
 सटा जटाकेसरयोः स्फुटो व्यक्तप्रफुल्लयोः ॥ ९८ ॥
 सिते व्याघ्रे स्फुटिस्त्वंहिस्फोटे निर्भिन्नविभिन्दे ।
 सृष्टिः स्वभावे निर्माणे सृष्टं निश्चितयुक्तयोः ॥ ९९ ॥
 प्रचुरे निर्मिते चाथ दटः स्यात्केशारोमसु ।
 जातहर्षे प्रतिहते विस्मिते दपितो यथा ॥ १०० ॥
 कठो मुनी स्वर ऋचां भेदे तत्पाण्डिवेदिनोः ।
 कण्ठो ध्वनौ संनिधाने मीवायां मदनद्रुमे ॥ १०१ ॥
 काष्ठं दासणि काष्ठा तु प्रकर्षे स्यान्मात्रके ।
 दिशि दाखहरिद्रायां कालमानप्रभिद्यपि ॥ १०२ ॥
 कुण्डो कर्मण्ये मूर्खे च कुष्ठं भयजरोगयोः ।
 कोष्ठो निजे कुसूत्रे च कुक्षेरन्तर्गृहस्य च ॥ १०३ ॥
 गोष्ठं गोस्थानके गोठी संलापे परिपद्यपि ।
 ज्येष्ठः स्यादमजे श्रेष्ठे मासभेदातिवृद्धयोः ॥ १०४ ॥
 ज्येष्ठा भे गृहगोपायां निष्ठोत्कर्षव्यवस्ययोः ।
 द्वेष्टे निष्पत्तौ नाशेन्ते निर्वाहे याचने प्रते ॥ १०५ ॥
 पृष्ठं पथिममात्रे स्याच्छरीरावयवान्तरे ।
 यण्डः कुन्तायुधे खर्वे मृत्पाकृतविवाहयोः ॥ १०६ ॥
 शठो मध्यस्थपुरुषे पुनर्धत्तुरकेपि च ।
 श्रेष्ठोऽप्ये धनदे पट्टी गौरी पद्मां च पुरणी ॥ १०७ ॥

हठोम्बुपर्ण्या प्रसभेण्डं पेशीकोशमुष्कयोः ।
 इडेलावस्वर्गनाडीभूवागोपु बुधखियाम् ॥ १०८ ॥
 काण्डो नालेधमे वर्गे द्रुस्कन्धेवसरे शरे ।
 सहःशलाघाम्बुपु स्तम्बे क्रीडा केल्यामनादरे ॥ १०९ ॥
 कुण्डी कमण्डलौ कुण्डो जाराज्जीवत्पतेः सुते ।
 देवतोयाशये स्याल्यां क्ष्वेडः कर्णामये ध्वनौ ॥ ११० ॥
 विपे वक्रे क्ष्वेडा सिंहनादयंशशलाकयोः ।
 क्ष्वेडं लोहितार्कफले घोषपुष्पे दुरासदे ॥ १११ ॥
 क्रोडः कोले शनौ क्रोडमङ्गे खण्डोर्ध एक्षवे ।
 मणिदोषे च गण्डस्तु वीरे पिटकचिह्नयोः ॥ ११२ ॥
 कपोले गण्डके योगे धाजिभूषणबुद्बुदे ।
 गडुः पृष्ठगुडे कुञ्जे गडो मीनान्तराययोः ॥ ११३ ॥
 गुडः कुञ्जरसंवाहे गोलकेक्षुविकारयोः ।
 गुडा तु गुडिकास्तुघोर्गोण्डः स्याद्दृढनाभिके ॥ ११४ ॥
 पामरजातौ चण्डस्तु यमशसेतिकोपने ।
 तीव्रे दैत्यविशेषे च चण्डी तु शिवयोपिति ॥ ११५ ॥
 चण्डा धनहरीशङ्खपुष्प्योश्चूडा शिखामयोः ।
 बाहुभूपावलभ्योश्च चोडः कञ्चुकदेशयोः ॥ ११६ ॥
 जडो मूर्खे हिमाव्रते जडा स्याच्छूकशिम्बिका ।
 ताडो द्रौ ताडने घोषे मुष्टिमेयतृणादिके ॥ ११७ ॥
 ताडी तालीदलतरौ दण्डः सैन्ये दमे यमे ।
 मानव्यूहप्रभेदेऽप्यन्धेर्कानुचरे मयि ॥ ११८ ॥
 प्रकाण्डे लगुडे कोणे चतुर्योपायगर्वयोः ।
 नाडी कुहनत्रयायां घटिकागण्डदूर्वयोः ॥ ११९ ॥
 नाले गुणान्तरे स्त्रायौ नीडं स्थाने खपालये ।
 पण्डः पण्डे पण्डा बुद्धौ पाण्डुः कुन्तीपतौ सिते ॥ १२० ॥
 पिण्डो वृन्दे जपापुष्पे गोले घोलेङ्गसिल्लयोः ।
 कवले पिण्डं तु वेश्मैकदेशे जीवनायतोः ॥ १२१ ॥

लगुडेश्री लोहिताङ्गे गणः प्रमथसंख्ययोः ।
 समूहे सैन्यभेदेय गुणो ज्यासुदतन्तुषु ॥ १३६ ॥
 रज्जौ सत्त्वादौ संध्यादौ शौर्यादौ भीम इन्द्रिये ।
 रूपादायप्रधाने च दोषान्यस्मिन्विशेषणे ॥ १३७ ॥
 गेष्णो नटे गायने च घ्राणं तु घ्रातघोणयोः ।
 घृणा तु स्याज्जुगुप्सायां करुणायां घृणिः पुनः ॥ १३८ ॥
 अंशुज्वालातरंगेषु चूर्णानि वासयुक्तिषु ।
 चूर्णं क्षोदे क्षारभेदे जर्णो जीर्णद्रुमेन्दुषु ॥ १३९ ॥
 जिष्णुः शक्रेर्जुने विष्णौ जित्वरेकै बभ्रुष्वपि ।
 झूणिः क्रमुकभेदे स्याहुष्टदैवश्रुतावपि ॥ १४० ॥
 घ्राणं घ्राते रक्षणे च घ्रायमाणौषधावपि ।
 तीक्ष्णं समुद्रलवणे विपायोमरकाजिषु ॥ १४१ ॥
 भात्मत्यागिनि तिग्मे च तूणी नीलीनिपङ्गयोः ।
 द्रुणः स्यादृथिके भृङ्गे द्रुणं चापकृपाणयोः ॥ १४२ ॥
 द्रुणी कूर्म्यां जलद्रोण्यां देष्णो दातारि दुर्दमे ।
 द्रोणः पार्थगुरौ काके माने द्रोणी तु नीवृति ॥ १४३ ॥
 नौभेदे शैलसधौ च पणः कार्पापणे ग्लहे ।
 विक्रप्यशाकादिबद्धमुष्टौ मूल्ये भृतौ धने ॥ १४४ ॥
 व्यवहारे च द्यूताद्युत्सृष्टे गण्डकविंशतौ ।
 पर्णास्त्रिपक्षे षण्णि तु पक्षे शण्णोऽनिते बले ॥ १४५ ॥
 द्वादशौ पूरिते गन्धरसे प्राणास्तु जीविते ।
 पार्थिणः कुम्भ्यां चमूषृष्टे पादमूलोन्मदस्त्रियोः ॥ १४६ ॥
 पूर्णः कृत्स्ने पूरिते च फाणिर्गुडकरम्बयोः ।
 बाणो वृक्षविशेषे स्याच्छरस्यावयवे शरे ॥ १४७ ॥
 बलिषुत्रेप्यय भूणो गर्भिण्यां श्रोत्रियाद्विजे ।
 अर्भके स्त्रैणगर्भे च मणिस्त्वजागलस्तने ॥ १४८ ॥
 मेढ्राभेलिञ्जरे रत्ने नोणः सर्पकरण्डके ।
 धाने नक्रमक्षिकायां रणः कोणे क्षणे युधि ॥ १४९ ॥

रेणुधूल्यां पर्पटके वर्णः स्वर्णे ध्रुवे स्तुतौ ।
 रूपे द्विजादौ शुक्लादौ कुशायामक्षरे गुणे ॥ १५० ॥
 भेदे गीतक्रमे चित्रे यद्वास्तालविशेषयोः ।
 भङ्गरागे च वर्णं तु कुङ्कुमे वाणिरम्बुदे ॥ १५१ ॥
 व्यूतौ मूल्ये सरस्वत्यां वीणा स्याद्दक्षकी तडित् ।
 घृष्णिर्मेघे यादवे च वेणी सेतुप्रवाहयोः ॥ १५२ ॥
 देवताङ्गे केशवन्धे वेणुर्विशे नृपान्तरे ।
 शाणः कपे मानभेदे श्रेण्याल्यां कारुसंहतौ ॥ १५३ ॥
 शोणो नदे रक्तवर्णे ह्योनाकेमौ हयान्तरे ।
 स्याणुः कीले हरे स्यूणा सूर्या स्तम्भे रुगन्तरे ॥ १५४ ॥
 अन्तः स्वरूपे निकटे प्रान्ते निधयनाशयोः ।
 अवयवेप्ययार्द्धस्यात्पूज्ये तीर्थकरेपि च ॥ १५५ ॥
 अस्तः क्षिप्ते पथिमाद्रावर्तिस्त्वटनिषीडयोः ।
 आम्रो लम्बे च सत्ये चाप्याग्निः संवन्धलाभयोः ॥ १५६ ॥
 ईतिरजन्ये प्रयासे स्याद्भूतिः स्यूतिरक्षयोः ।
 ऋतं शिलोऽङ्गे पानीये पूजिते क्षीप्रसत्ययोः ॥ १५७ ॥
 ऋतिर्जुगुप्साकल्याणगतिस्पर्धास्वयो ऋतुः ।
 खीणां पुष्पे घसन्तादावेतः कर्बुर आगते ॥ १५८ ॥
 क्षप्ता शूद्राक्षत्रियायां जाते सारथिवेधतोः ।
 नियुक्ते दासजे द्वाःस्थे कन्तुः कामकुसलयोः ॥ १५९ ॥
 कान्तो रम्ये प्रिये माग्नि कान्ता प्रियङ्गुयोपितोः ।
 कान्तिः शोभाकामनयोः स्तिर्गङ्गे भुवि क्षये ॥ १६० ॥
 कीर्तिर्यदासि विस्तारे प्रासादे कर्द्धमेपि च ।
 कृतं पर्याप्रयुगयोर्बिहिते हिंसिते फले ॥ १६१ ॥
 कृत्तं ऽपि वेष्टिते च केतुर्बुतिपताकयोः ।
 पशोत्पातारिविह्वेषु गर्तोषटे कुकुन्दरे ॥ १६२ ॥
 विगर्तानोप्यय पस्तं जम्बे तुनपदोदिते ।
 गतिर्यद्द्वये शाने याशोपायदद्याज्जगु ॥ १६३ ॥

गीतिश्छन्दसि गाने च गीतं शब्दितगानयोः ।

गुप्तं गूढे ज्ञाते गुप्तिर्यमे भूगर्तरक्षयोः ॥ १६४ ॥

कारायां घृतमाज्याम्बुदीप्तेष्वथ चिताचिती ।

मृतार्थदारुषु चये जगल्लोकेद्भवायुषु ॥ १६५ ॥

जातं जात्योघजनिषु जातिः सामान्यगोत्रयोः ।

मालत्वामामलक्यां च चुह्यां कम्पित्यजन्मनोः ॥ १६६ ॥

जातीफले छन्दसि च ज्ञातिः पितृसगोत्रयोः ।

ततं धीणादिवाचे स्यात्ततो व्याप्तेनिले पृथौ ॥ १६७ ॥

तातोनुकम्प्ये पितरि तिक्तस्तु स्रुरभौ रसे ।

तिक्ता तु कटुरोहिण्यां तिक्ते पर्वटकौपधे ॥ १६८ ॥

त्रेता युगेभिन्नये च दन्तो दशनसानुनोः ।

दन्त्योपध्यामय दितिर्देत्यमातरि खण्डने ॥ १६९ ॥

दीप्तं निर्भासिते दग्धे द्रुतं शीघ्रविलीनयोः ।

दुतिस्तु शोभादीधित्योर्धाता वेधसि पालके ॥ १७० ॥

धातू रसादौ इलेप्मादौ भ्यादियावधिकारयोः ।

महाभूतेषु लोहेषु शब्दादाविन्निष्येस्थनि ॥ १७१ ॥

धुतं त्यक्ते कम्पिते च धूतौ कम्पितर्भास्तौ ।

धूर्तं तु खण्डलवणे धूर्तौ धत्तूरमायिनोः ॥ १७२ ॥

धृतिर्योगविशेषे स्याद्धारणार्थैर्ययोः सुखे ।

संतोषाध्वरयोश्चापि नतस्तगरनम्रयोः ॥ १७३ ॥

नीतिर्नये प्रापणे च पक्तिर्गौरवपाकयोः ।

पङ्क्तिश्छन्दःश्रेण्योः पक्तिः सेनाभित्पद्मयोर्गतौ ॥ १७४ ॥

प्राप्तिर्महोदये लाभे पित्सन् पिपतिपन्यया ।

पतनेच्छौ विहंगे च पीतो वर्णनिपीतयोः ॥ १७५ ॥

पीता हरिद्रा पीतिः पानेभ्ये प्रीतिः स्मरत्रियाम् ।

प्रेम्णि योगमुदोः पुस्तं शिल्पे लेप्प्यादिकर्मणि ॥ १७६ ॥

पुस्तके द्रुतमश्वस्य गतौ द्रुतास्त्रमात्रके ।

पूर्णं पूरितस्नानापोः पृथतयत्पृथग्मृगे ॥ १७७ ॥

विन्दौ प्रेतो मृते भूतविशेषे च परेतवत् ।
 पोतः शिशौ प्रवहणे प्रोतं गुम्फितवाससोः ॥ १७८ ॥
 भक्तमन्त्रे तत्परे च भर्ता षोडशे धारके ।
 भक्तिः सेवागौणवृत्त्योर्भङ्ग्यां श्रद्धाविभागयोः ॥ १७९ ॥
 भास्वान्दीप्ते रयौ भ्रान्तिर्मिथ्याज्ञानेनवस्थितौ ।
 भित्तिः कुडचे प्रदेशे च भूतं सत्योपमानयोः ॥ १८० ॥
 प्राप्तेतीते पिशाचादौ पृथ्व्यादौ जन्तुयुक्तयोः ।
 भूभृन्महोदरे पृथ्वीपतौ भूतिस्तु भस्मनि ॥ १८१ ॥
 मांसपाकविशेषे च संपदुत्पादयोरपि ।
 भृतिर्मूल्यभरणयोर्मतं तु संमतेर्धिते ॥ १८२ ॥
 महद्ब्रह्मति धीतत्त्वे राज्ये मरुत्सुरेनिते ।
 मतिर्बुद्धौच्छयोर्माता गौर्दुर्गा जननी मही ॥ १८३ ॥
 मातरस्तु ब्रह्माण्याद्या भित्तिरैत्यवमानयोः ।
 मुक्ता मौक्तिकपुंथल्योर्मुक्तिर्मोचनमोक्षयोः ॥ १८४ ॥
 मूर्तिः पुनः प्रतिमायां कायकाडिन्ययोरपि ।
 मृतं मृत्यौ याचिते च यन्ता सूत्रे निषादिनि ॥ १८५ ॥
 यतिर्निकारे विरतौ भिक्षौ युतोन्विते पृथक् ।
 युक्तिर्न्याये योजने च रक्तं नील्यादिरञ्जिते ॥ १८६ ॥
 कुङ्कुमेष्वज्यनुरक्ते प्राचीनामलकेषु ।
 रतिः स्मरस्त्रियां रागे रते रीतिस्तु वित्तले ॥ १८७ ॥
 वैदर्भ्यादौ लोहकिष्टे सीमनि स्रवणे गतौ ।
 लता ज्योतिष्मतीदूर्वाशाखायस्त्रीविषजुषु ॥ १८८ ॥
 स्पृष्टकामाध्व्योः कस्तूर्या लिङ्गं मुक्तविलिप्तयोः ।
 विषाक्तो लूता तु रोगे पिपीलिकोर्णनाभयोः ॥ १८९ ॥
 यतिर्गान्धानुलेपिन्यां दशायां दीपकस्य च ।
 दीपे भेषजनिर्माणनयनाञ्जनलेखयोः ॥ १९० ॥
 व्यक्तो मनीषिस्तुटयोर्वाक्ता यार्चाव्युदन्तयोः ।
 कृप्यादौ दर्शने यार्चा व्यारोग्यारोग्यरुत्तु ॥ १९१ ॥

वृत्तिशालिन्यथ व्याप्तिर्व्यापने लम्बनेपि च ।
 वास्तु स्याद्बृहभूपुर्योगृहे सीमसुरङ्गयोः ॥ १९२ ॥
 वित्तं विचारिते ख्याते धने वित्तिस्तु संभवे ।
 ज्ञाने लाभे विचारे च वीतमङ्कुशकर्मणि ॥ १९३ ॥
 असारान्धगजे शान्ते वीतिरश्वेशने गतौ ।
 प्रजने धावने दीप्तौ वृत्तं वृत्तौ दृढे भूते ॥ १९४ ॥
 चरित्रे वर्तुले छन्दस्यतीताधीतयोर्युते ।
 वृन्तं स्तनमुखे पुष्पबन्धे वृत्तिस्तु वर्तने ॥ १९५ ॥
 कैशिक्यादौ विवरणे वृतिर्वरणवाटयोः ।
 शक्तिरायुधभेदे स्यादुत्साहादौ बले श्रियाम् ॥ १९६ ॥
 दास्तं क्षेमे प्रशस्ते च शान्तो दान्ते रसान्तरे ।
 शास्ता जिने शासके च शान्तिर्भद्रे शमेर्हति ॥ १९७ ॥
 शितशतौ कृशे तीक्ष्णे शितिर्भुञ्जे सितेसिते ।
 श्रीमान्मनोज्ञे तिलकपादपे धनवत्यपि ॥ १९८ ॥
 शीतो हिमे च जिह्वे च वानीरबहुभारयोः ।
 शीतं गुणे शुक्तमम्ले पूतिभूते च कर्कशे ॥ १९९ ॥
 शुक्तिः शङ्खनके गङ्गे कपालखण्डद्विभुजोः ।
 नख्यश्चावर्तयोर्मुक्तास्फोटदुर्नामयोरपि ॥ २०० ॥
 भुतमाकर्णिते शास्त्रे भुतिराध्यायवार्त्तयोः ।
 पट्जाधारम्भिकायां च कर्णार्कर्णनयोरपि ॥ २०१ ॥
 श्वेतं रूप्ये श्वेतो द्वीपे वर्णे शैले कपर्दके ।
 श्वेता तु शङ्खिनीकाटपाटल्योः स्यात्सती पुनः ॥ २०२ ॥
 कात्यायन्यां च साध्यां च सातिर्दानवसानयोः ।
 सितस्त्ययसिते यदे वर्णे सिता तु शर्करा ॥ २०३ ॥
 स्थित कर्ध्वे सप्रतिष्ठे स्थितिः स्थाने च सीधे च ।
 सीता जनकजागन्नाभेदयोर्हलपद्धतौ ॥ २०४ ॥
 सुतः पुत्रे नृपे द्युमिः स्थापे स्पर्शास्ततायजि ।
 सतः पारदसारथ्योः प्रमूतेरित्यम्बिदु ॥ २०५ ॥

ब्राह्मण्यां क्षत्रियाज्जाते तस्मिन् सृतिर्गतौ पथि ।
 स्मृतिः स्मरणधीच्छासु शास्त्रे सेतुस्तु संवरे ॥ २०६ ॥
 नदीसंक्रमेथ हस्तः करे मानोदुभेदयोः ।
 केशात्कलापे शुण्डायां हरिद्विदिशे तृणान्तरे ॥ २०७ ॥
 वर्णभेदेऽश्वभेदे च हितं पथ्ये गते धृते ।
 हेतिर्ज्वालाखसूर्याशुप्यर्थो हेतौ प्रयोजने ॥ २०८ ॥
 निवृत्तौ विषये वाच्ये प्रकारद्रव्यवस्तुषु ।
 आस्था यत्नालम्बनयोरास्थानापेक्षयोरपि ॥ २०९ ॥
 कन्धा पुरे प्रावरणे क्वाथो व्यसनदुःखयोः ।
 द्रवनिष्पाकेथ कुथः स्यादास्तरणदर्भयोः ॥ २१० ॥
 कोयस्तु मयने नेत्ररुग्भेदे श्वातितेषु च ।
 मन्यो गुम्फे धने शास्त्रे द्वार्त्रिशङ्कर्णनिर्मितौ ॥ २११ ॥
 मन्थिर्वल्खादिबन्धे रुग्भेदे कौटिल्यपर्वणोः ।
 मन्थि तु मन्थिपर्णे स्याद्वाथा वाग्भेदवृत्तयोः ॥ २१२ ॥
 तीर्थं शास्त्रे गुरौ यज्ञे पुण्यक्षेत्रावतारयोः ।
 ऋषिजुष्टे जले सत्तिष्ठ्युपाये स्त्रीरजस्यपि ॥ २१३ ॥
 योनौ पात्रे दर्शनेषु तुत्योग्रौ तुत्यमञ्जने ।
 तुत्या नील्यां सूक्ष्मैलायां दुःस्यो दुर्गतमूर्खयोः ॥ २१४ ॥
 प्रस्यः सानौ मानभेदे पीयोर्के पीयमम्बुनि ।
 पृथुर्विशाले भूपाले वापिकाकृष्णजीरयोः ॥ २१५ ॥
 प्रोथोऽश्वघोणाध्वगयोः कटच्छां मन्यो रवौ मथि ।
 साक्तवे नेत्ररोगे च यूथं तिर्यग्गणे गणे ॥ २१६ ॥
 यूथी तु मागधीपुष्पविशेषयोः कुरण्डके ।
 रयस्तु स्वन्दने पादे शरीरे वेतसद्भुमे ॥ २१७ ॥
 वीथी वर्त्मनि पृष्ठौ च गृहाङ्गे नाट्यरूपके ।
 संस्या स्पर्शे स्थितौ मृत्यौ सार्यो वृन्दे वणिग्गणे ॥ २१८ ॥
 सिक्थ्य नील्यां मधूच्छिष्टे सिक्थ्यो भक्तपुलाकके ।
 अद्भ्यः संवत्सरे मेघे मुस्तके गिरिभिद्यपि ॥ २१९ ॥

अन्धूः स्यान्निगडे भूषाभेदे ककुदवत्कुकुत् ।
 भेष्टे वृषाङ्गे राट्चिह्ने क्रव्यान्मांसाक्षिरक्षसोः ॥ २२० ॥
 कन्दोब्दे स्वरणे सस्यमूले कुन्दोच्युते निधौ ।
 चक्रभ्रमौ च माघ्ये च क्षोदः पेदणचूर्णयोः ॥ २२१ ॥
 गदः कृष्णानुजे रोगे गदा प्रहरणान्तरे ।
 छदः पक्षे पत्रे च मन्थिपर्णतमालयोः ॥ २२२ ॥
 छन्दो वशोभिप्राये च दृपत्पापाणमात्रके ।
 निष्पेयणार्थपट्टेपि धीदा कन्यामनीषयोः ॥ २२३ ॥
 नदो वहेद्यौ निगदे नन्दा संपद्यलिङ्गरे ।
 तिथिभेदे च नन्दिस्तु प्रतीहारे पिनाकिनः ॥ २२४ ॥
 आनन्दने च द्यूते च निन्दा कुत्सापवादयोः ।
 पदं स्थाने विभक्तयन्ते शब्दे वाक्येङ्गवस्तुनोः ॥ २२५ ॥
 त्राणे पादे पादचिह्ने व्ययसायापदेशयोः ।
 पादो मूलोक्ततुर्याशांद्दिपु प्रत्यन्तपर्वते ॥ २२६ ॥
 भन्दं कल्याणे सौख्ये च भसद्भास्वरमांसयोः ।
 भेदो विदारणे द्वैध उपजापविशेषयोः ॥ २२७ ॥
 मदो रेतस्यहंकारे मथे हर्षभदानयोः ।
 कस्तूरिकायां सैव्ये च मदी कृपकवस्तुनि ॥ २२८ ॥
 मन्दो मूढे शनौ रोगिण्यलसे भाग्यवर्जिते ।
 गजजानिप्रभेदेल्ले स्वैरे मन्दरते खले ॥ २२९ ॥
 मृद्वतीक्षणे कोमले च रदो दन्ते विलेखने ।
 विदा ज्ञानधियोर्विन्दुर्विमुद्गज्ञात्रो रदक्षते ॥ २३० ॥
 वेदिरङ्गुलिमुद्रायां बुद्धेलंकृतभूतले ।
 शब्दोक्षरे यशोगीत्योर्यामये खे अवणे ध्वनौ ॥ २३१ ॥
 शरहर्षात्यये चर्पे शादः कर्दमशपयोः ।
 संवित्संभाषणे ज्ञाने संग्रामे नाग्नि तोषणे ॥ २३२ ॥
 क्रियाकारे प्रतिज्ञायां संकिताचारयोरपि ।
 संपदन्दो गुणोत्कर्षे हारे स्वादुस्तु शुन्दरे ॥ २३३ ॥

मृष्टे सूदः सूपकारे व्यञ्जनेपि च सूपवत् ।
 स्वेदो घर्मे स्वेदने चान्धोन्धकारेक्षिरार्जिते ॥ २३४ ॥
 अर्धः खण्डैर्ध समांशेयाब्धिः सरसि सागरे ।
 आविर्मनोर्तौ व्यसनेधिष्ठाने बन्धकाशयोः ॥ २३५ ॥
 ऋद्धं समृद्धे सिद्धान्ते गन्धः संबन्धलेशयोः ।
 गन्धकामोदगर्वेषु स्याद्वाधः स्तावलिप्सयोः ॥ २३६ ॥
 गोधा प्राणिविशेषे स्याज्ज्याघातस्य च वारणे ।
 दिग्धो लिप्ते विपाक्तेषौ प्रवृद्धस्नेहयोरपि ॥ २३७ ॥
 दुग्धं क्षीरे पूरिते च दोग्धा गोपालवत्सयोः ।
 अर्योपजीवककथौ बन्ध आधौ च बन्धने ॥ २३८ ॥
 बन्धुभ्रातृवान्धवयोर्वाधा दुःखनिषेधयोः ।
 बुधः सौम्ये कथौ युद्धः पण्डिते बुधिते जिने ॥ २३९ ॥
 बोधिर्बौद्धसमाधौ चार्हद्धर्मागौ च पिप्पले ।
 मधुधैवर्तुदैत्येषु जीवाशाकमधूकयोः ॥ २४० ॥
 मधु क्षीरे जले मद्ये क्षौद्रे पुष्परसेपि च ।
 मिद्धं चित्ताभिसंक्षेपे निद्रालसयोरपि ॥ २४१ ॥
 मुग्धो मूढे रम्ये मेधः क्रतौ मेधा तु शेमुषी ।
 राधो वैशाखमासे स्याद्वाधा विद्युद्दिशाखयोः ॥ २४२ ॥
 विष्णुक्रान्तामलक्योश्च गोपीवैध्यविशेषयोः ।
 लुब्ध आकाङ्क्षिणि व्याधे वधो हिंसकहिंसयोः ॥ २४३ ॥
 वधूः पत्न्यां स्नुषानार्योः सृष्टाशारिवयोरपि ।
 नवपरिणीतायां च व्याधो मृगयुदुष्टयोः ॥ २४४ ॥
 विद्धं सदृग्वेधितयोः क्षिप्ते विधार्द्धमूल्ययोः ।
 प्रकारेभान्नविधिषु विधिर्घ्नैर्घ्नविधानयोः ॥ २४५ ॥
 विधिवाक्ये च दैवे च प्रकारे कालकल्पयोः ।
 विधुधन्त्रेच्युते वीरुहतायां विटपेपि च ॥ २४६ ॥
 वृद्धः प्राज्ञे स्थविरे च वृद्धं शैलेयस्त्वयोः ।
 वृद्धिः कलान्तरे हर्षे वर्धने भेषजान्तरे ॥ २४७ ॥

श्रद्धास्तिक्येभिलाषे च श्रद्धं श्रद्धासमन्विते ।
 हव्यकव्यविधाने च शुद्धः केवलपूतयोः ॥ २४८ ॥
 स्कन्धः प्रकाण्डे कार्येसे विज्ञानादिषु पञ्चसु ।
 नृपे समूहे व्यूहे च संधा स्थितिप्रतिज्ञयोः ॥ २४९ ॥
 संधिर्योनौ सुरुद्धायां नाट्याङ्गे श्लेषभेदयोः ।
 साधुर्जनमुनौ वार्द्धपिके सज्जनरम्ययोः ॥ २५० ॥
 सिद्धो व्याद्यादिके देवयोनौ निष्पन्नमुक्तयोः ।
 नित्ये प्रसिद्धे सिद्धिस्तु मोक्षे निष्पत्तियोगयोः ॥ २५१ ॥
 सिन्धुर्नद्यां गजमदेश्चो देशनदभेदयोः ।
 शुधा गङ्गाटिकास्नुहोर्मूर्खालेषामृतेषु च ॥ २५२ ॥
 अन्नं भक्षेशितेर्वाश्वेधमेध्वा कालवर्त्मनोः ।
 संस्थाने सास्रवस्कन्धेर्धिनौ याचकसेवकौ ॥ २५३ ॥
 आत्मा चित्ते धृतौ यत्ने धिषणायां कलेबरे ।
 परमात्मानि जीवैर्के हुताशनसमीरयोः ॥ २५४ ॥
 स्वभावेयेन ईशैर्केयोन्नं झिन्ने दयापरे ।
 ऊष्माणस्तु निदाघोष्णघ्रीष्माः शपसहा अपि ॥ २५५ ॥
 कर्म कारकभेदे स्यात्क्रियायां च शुभाशुभे ।
 कामी स्यात्कामने चक्रवाके पारापतेपि च ॥ २५६ ॥
 कृती योग्ये बुद्धे खत्री गण्डके खड्गधारिणि ।
 यावादमनि गिरौ गोमी फेरौ गोमत्पुपासके ॥ २५७ ॥
 घनः सान्द्रे दृढे दाढ्ये विस्तारे मुद्गरेम्बुदे ।
 संघे मुस्ते घनं मध्यनृत्तवाद्यप्रकारयोः ॥ २५८ ॥
 चर्म त्वचि स्फुरे चर्मा भूर्जे फलकिभृङ्गिणोः ।
 चक्री कोके कुलालेहौ वैकुण्ठे चक्रवर्तिनि ॥ २५९ ॥
 चिह्नमङ्गे पताकायां चीनो देशैणतन्तुषु ।
 ग्रीहौ वस्त्रे छद्म शास्त्रेपदेशे घातिकर्मणि ॥ २६० ॥
 छन्नं रहश्छादितयोश्छिन्ना स्यादमृतेत्वरी ।
 छिन्नं भिन्ने जनो लोके जगद्भेदे प्रयग्जने ॥ २६१ ॥

जनी स्नुषावनितयोर्जिनोर्हृदुदविष्णुषु । -
ज्योत्स्ना स्याज्ज्योतिःसंयुक्तनिशि चन्द्रातपेपि च ॥ २६२ ॥
ज्योत्स्नी पटोलीज्योत्स्नाविशोस्तनुर्वपुस्त्वचोः ।
विरलेत्पे कृशे दण्डी यमे द्वाःस्थसदण्डयोः ॥ २६३ ॥
दानं मतङ्गजमदे रक्षणच्छेदशुद्धिषु ।
विभ्राणनेष्यथ क्षुभं द्रविणवदनौजसोः ॥ २६४ ॥
धनं वित्ते गोधने च स्यादन्व स्थलचापयोः ।
धन्वा मरौ धन्वी पार्थे ठेके ककुभचापिनोः ॥ २६५ ॥
धनुशब्दः पियालद्रौ राशिभेदे धनुष्यपि ।
धाम रदमौ गृहे देहे स्थाने जन्मप्रभावयोः ॥ २६६ ॥
धाना भृष्टयवेङ्कुरे धन्याके चूर्णसक्तुषु ।
धेनः समुद्रे धेनी तु नद्यां तग्ने विद्याससि ॥ २६७ ॥
मागधे क्षपणके च मन्दी गिरिशवेन्निशि ।
गर्दभाण्डे वटे न्यूनं हीनवचोनगर्हयोः ॥ २६८ ॥
पर्व प्रस्तावोत्सवयोर्मन्थौ विषुवदादिषु ।
दर्शप्रतिपत्संधौ च तिथिप्रत्यविशेषयोः ॥ २६९ ॥
पक्षमाक्षिलोमि तन्त्रादिस्त्रमांशि कुक्षमच्छेदे । -
गह्वकिङ्कल्कयोश्चापि पक्षी काण्डे खगे द्रुमे ॥ २७० ॥
रथेद्रौ रथिके इयेने प्रेम तु केहनर्मणोः ।
ब्रह्मा तु तपसि ज्ञाने वेदेध्यात्मे द्विजे विधौ ॥ २७१ ॥
ऋत्विग्योगभिदोश्चाथ बुधो गिरिशमूलयोः ।
भर्म भारे भृतौ हेमि भानुरंशौ रक्षौ दिने ॥ २७२ ॥ -
भिन्नोन्यः संगतः फुल्लो दीर्घो भोगी भुजंगमे ।
वैयाघ्रच्यकरे राशि मामण्यां नापितेपि च ॥ २७३ ॥
मानं प्रमाणे प्रस्थादौ मानश्चिन्नोन्नतौ ग्रहे ।
मीनो मत्स्ये राशिभेदे मृत्ता मृत्ता तुष्यपि ॥ २७४ ॥
यानं चुम्बे गतौ योनिः कारणे भगताम्रयोः । -
रत्नं स्वजातिभेदे स्यान्मणौ राजा तु पार्थिवे ॥ २७५ ॥

निशाकरे प्रभौ शक्ते यक्षक्षत्रिययोरपि ।
 राक्षसापर्णासर्पाक्षयो रागी कामिनि रङ्गुरि ॥ २७६ ॥
 रोही रोहीतकेश्वत्ये वटे लग्नं तु लज्जिते ।
 राशीनामुदये सक्ते लक्ष्म प्रधानचिह्नयोः ॥ २७७ ॥
 वनं प्रसवणे गेहे प्रवासेम्भासि कानने ।
 वस्त्रं वस्त्रे धने मूल्ये भृतौ वर्णं पुनस्तनौ ॥ २७८ ॥
 प्रमाणे सुन्दराकारे वर्त्म नेत्रच्छदेध्वनि ।
 वर्णी पुनश्चित्रकरे लेखके ब्रह्मचारिणि ॥ २७९ ॥
 वानं शुष्कफले शुष्के सीवने गमने कटे ।
 जलसंज्ञयवानोर्मिसुरुङ्गासौरभेषु च ॥ २८० ॥
 चाग्नी पटुबृहस्पत्योर्वाजी वाणे हये खगे ।
 विन्नं विचारिते लब्धे स्थिते वृषा तु वासवे ॥ २८१ ॥
 वृषभे तुरगे पुंसि शास्त्री तु हुमवेदयोः ।
 राजभेदे शिखी त्यग्नौ वृक्षे केतुमहे शरे ॥ २८२ ॥
 चूडावति बलीवर्दे मयूरे कुक्कुटे हये ।
 शीनो मूर्खाजगरयोः द्येनः शुङ्गे पतत्रिणि ॥ २८३ ॥
 स्वप्नः स्वापि सुप्रज्ञाने स्थानं स्थित्यवकाशयोः ।
 सादृश्ये संनिवेशे च स्नानं स्नानीय आश्रये ॥ २८४ ॥
 स्नानं स्यास्त्रिगन्ध आलस्ये प्रतिध्वानघनत्वयोः ।
 सादी तुरंगमारोहे निपादिरथिनोरपि ॥ २८५ ॥
 स्वामी प्रभौ गुहे सूनं पुष्पे सूना पुनः सुता ।
 अधोजिह्वा वधस्यानं सूनः पुत्रेनुजे रवौ ॥ २८६ ॥
 हनुः कपोलावयवे नरणाभययोरपि ।
 हरिद्रायामायुधे च हली कृपकसीरिणोः ॥ २८७ ॥
 कल्पो विकल्पे कल्पद्रौ संवर्ते ब्रह्मवासरे ।
 शास्त्रे न्याये विधौ कूपो गर्तेन्धौ गुणवृक्षके ॥ २८८ ॥
 मृन्माने कूपके क्षेपो गर्वे लङ्घननिन्दयोः ।
 विलम्बेरणहेलासु गोपौ भूपालवल्लवौ ॥ २८९ ॥

भामौघगोष्ठाधिकृतौ गोपी गोपालसुन्दरी ।
 शारिवा रक्तिका तल्पमष्टे शय्याकलत्रयोः ॥ २९० ॥
 त्रपा लज्जाकुलटयोऽखपु तीसकरङ्गयोः ।
 तापः संतापे कृच्छ्रे च तापी तु सरिदन्तरे ॥ २९१ ॥
 दर्पो मृगमदे गर्वे पुष्प विकास आर्तवे ।
 धनदस्य विमाने च कुसुमे नेत्ररुज्यपि ॥ २९२ ॥
 बाष्प ऊष्माक्षिजलयो रूपं तु श्लोकशब्दयोः ।
 पशावाकारे सौन्दर्ये नाणके नाटकादिके ॥ २९३ ॥
 ग्रन्थावृत्तौ स्त्रभावे च रेपः क्रूरे विगर्हिते ।
 रोषौ रोषणेपू रोषं रन्ध्रे ठेपस्तु लेपने ॥ २९४ ॥
 अशने च सुधायां च वपा विवरमेदसोः ।
 शष्पं तु प्रतिभाहीनतायां बालवृणेषु च ॥ २९५ ॥
 शपः शपथ आक्रोशे शिष्यं सुवे क्रियोनिते ।
 स्वापो निद्रायां रुग्मेदे शयनाज्ञानमात्रयोः ॥ २९६ ॥
 गुम्फो दोर्भूषणे दृग्धौ रेफोवद्वरवर्णयोः ।
 शफं खुरे गवादीनां मूले विटपिनामपि ॥ २९७ ॥
 शिफा भातरि मांस्यां च जटायां च सरित्यपि ।
 कम्बिर्विशलतादर्थ्योः कम्बुर्वलयशङ्खयोः ॥ २९८ ॥
 गजे शम्बुके कर्तूरे ग्रीवाया नलकेपि च ।
 जम्बूमेखतरगिण्यां द्वीपवृक्षविशेषयोः ॥ २९९ ॥
 डिम्ब एरण्डभययोर्विषवे शीर्घ्रि पुष्फुसे ।
 विम्बं तु प्रतिविम्बे स्यान्मण्डले विम्बिकाफले ॥ ३०० ॥
 शम्बः पर्वो लोहकाञ्च्यां स्तम्ब आलानगुल्मयोः ।
 ग्रीष्मादीनां प्रकाण्डे च कुम्भो वेष्टयापतौ घटे ॥ ३०१ ॥
 द्विपाङ्गे राक्षसे राशौ कुम्भं त्रिवृति गुग्गुलौ ।
 कुम्भयुखायां पाटलायां वारिषर्ण्यां च कटफले ॥ ३०२ ॥
 गर्भः कुक्षौ शिशौ सधौ भ्रूणे पनसकण्ठके ।
 मध्येप्रावपवरके जम्भः स्यात्प्राग्वान्तरे ॥ ३०३ ॥

दन्तभोजनयोरंशे हनौ जम्बीरतूणयोः ।
 जृम्भा जृम्भणे विकासे डिम्भो वैधेयवालयोः ॥ ३०४ ॥
 दम्भः कल्के कैतवे च नाभिः क्षत्रप्रधानयोः ।
 चक्रमध्ये मृगमदे प्राण्यङ्गे मुख्यराजि च ॥ ३०५ ॥
 निभः स्यात्सदृशे व्याजे रम्भो वैणवदण्डके ।
 रम्भा त्रिदशभामिन्यां कदल्यां च विभुः प्रभौ ॥ ३०६ ॥
 व्यापके शंकरे नित्ये शंभुर्नृद्वार्हतोः शिवे ।
 शुभो योगे शुभं भद्रे स्तम्भः स्यूणाङ्गजाद्ययोः ॥ ३०७ ॥
 सभा सभ्येषु शालायां गोष्ठ्यां द्यूतसमूहयोः ।
 स्वभूर्विष्णौ विधायामोषके रुम्भेदरोगयोः ॥ ३०८ ॥
 उमा गौर्या हरिद्रायां कीर्तिकान्त्यतसीष्वपि ।
 ऊर्मिः पीडाजबोत्कण्ठाभङ्गप्रकाशपीचिषु ॥ ३०९ ॥
 वस्त्रसंकोचलेखायां क्रमः कल्पांश्चिह्नाक्षिपु ।
 परिपाट्यां क्षमः शक्ते हिते युक्ते क्षमावति ॥ ३१० ॥
 क्षमा क्षान्तौ क्षितौ कामं बाढेनुमतिरेतसोः ।
 कामः स्मरेच्छाकाम्येषु क्षुमा स्याच्चालिकानसी ॥ ३११ ॥
 कृमिः क्रिमिवह्नाक्षायां कीटे क्षेमस्तु मङ्गले ।
 लब्धरक्षणे मोक्षे च क्षेमोमा धनहर्त्यपि ॥ ३१२ ॥
 क्षौमं स्यादवसीवस्त्रे दुकूलेद्वालकेषु च ।
 खर्म क्षौमे पौरुषे च मनोभ्यद्युतभेदयोः ॥ ३१३ ॥
 सदृक्पाठेऽप्यय मामो वृन्दे शब्दादिपूर्वकः ।
 पङ्खादौ संवसथे च गुल्मः सैन्योपरक्षणे ॥ ३१४ ॥
 रुक्मैर्न्यषट्भेदेषु स्तम्बे गुल्मी पटौकसि ।
 आमलज्येष्ठयोर्वन्यामय घर्मो निदाषवत् ॥ ३१५ ॥
 स्वेदाम्भस्यातपे श्रीष्मोष्मणोर्जात्मस्तु शमरे ।
 असमीक्ष्यकारिणि च जामिः स्वसृकुलखियोः ॥ ३१६ ॥
 जिह्वः कुटिले मन्दे च जिह्वं तगरपादपे ।
 तोक्मः कर्णमले तोक्मः स्यादरिते हरिचये ॥ ३१७ ॥

दमः स्यात्कर्दमे दण्डे दमने दमयेपि च ।
 दस्मस्तु हव्यवाहे स्याद्यजमाने मलिस्तुचे ॥ ३१८ ॥
 धर्मो यमोपमापुण्यस्वभावात्तारधन्वसु ।
 सत्सङ्गेर्हत्याहिसादौ न्यायोपनिषदोरपि ॥ ३१९ ॥
 धर्मं दानादिके नेमस्त्वर्थे प्राकारगर्तयोः ।
 अवधौ कैतवे काले नेमिः कूपत्रिका प्रधिः ॥ ३२० ॥
 तिनिशोरिष्टनेमिश्च पद्मो व्यूहे निधावहौ ।
 संख्याञ्जयोः पद्मभिर्बिन्दौ द्राघी तु भारती ॥ ३२१ ॥
 शाकभेदः पङ्कगण्डी हिञ्जिका सोमवल्ली ।
 ब्रह्मशक्तिभ्रमस्तु स्याद्भ्रमणे वारिनिर्गमे ॥ ३२२ ॥
 भान्तौ कुन्दाख्ययन्त्रे च भीमो घोरे वृकोदरे ।
 हरेर्लवेतसे चाथ भीमो गाङ्गेयवृद्धयोः ॥ ३२३ ॥
 राक्षसे भीषणे भीमोद्गरके नरकासुरे ।
 यमः कालयमजयोरहितादिषु पञ्चसु ॥ ३२४ ॥
 संयमे यमने ध्वाङ्गे यामौ प्रहरसंयमौ ।
 रमः कान्ते रक्ताशोके मन्मथे च रुमा भियाम् ॥ ३२५ ॥
 रश्मिर्घृणिप्रमहयो रामः श्यामे हलायुधे ।
 पशुभेदे सिते चारौ राघवे रेणुकासुते ॥ ३२६ ॥
 रामं तु वास्तुके कुष्ठे रामा हिङ्गुलिनीस्त्रियोः ।
 रुक्मं लोहे सुवर्णे च रुमा स्यात्तद्वणाकरे ॥ ३२७ ॥
 सुग्रीवपत्न्यां लक्ष्मीः श्रीशोभासंपत्तिवद्भुषु ।
 वमिर्वान्तेनले वामः कामे सव्ये पयोधरे ॥ ३२८ ॥
 उमानाथे प्रतिकूले चारौ वामा तु योषिति ।
 वामी सुगाल्यां करभीरासभीचडवासु च ॥ ३२९ ॥
 शमी वृभेदे वल्गुल्यां शिम्यां श्यामोम्बुदे शितौ ।
 हरिते प्रयागवटे कौकिले वृद्धदारके ॥ ३३० ॥
 श्यामं सैन्धवे मरिचे श्यामा सोमलतानिशोः ।
 शारिवावल्गुलीगुन्द्रात्रिवृत्कृष्णाम्रियद्भुषु ॥ ३३१ ॥

अप्रसूतस्त्रियां नील्यां आमो मण्डपकालयोः ।
 शुष्ममोजसि सूर्ये च समं साध्यखिलं सदृक् ॥ ३३१ ॥
 सीमाघाटे स्थितौ क्षेत्रे सूक्ष्मोणौ सूक्ष्ममल्पके ।
 अध्यात्मे कतके सोमस्त्योपधीतद्रसेन्दुषु ॥ ३३३ ॥
 दिव्यौषध्यां घनसारे समीरे पितृदैवते ।
 वसुप्रभेदे सलिले वानरे किंनरेश्वरे ॥ ३३४ ॥
 हिमं तुषारे शीते च हिमश्चन्दनपादपे ।
 होमिः सर्पिषि बह्वौ च स्यादर्यः स्वामिवैश्ययोः ॥ ३३५ ॥
 अर्थ्यं शिलाजतुन्यर्थशालिनि न्याय्यविज्ञयोः ।
 अन्योसदृशेतरयोरन्त्यस्त्वन्तभवेधमे ॥ ३३६ ॥
 अर्ध्यमर्धार्थमर्धाहमास्यं मुखभवे मुखे ।
 मुखान्तरास्या तु स्थित्यामार्यां सज्जनसौविदौ ॥ ३३७ ॥
 आर्योमाछन्दसोरिज्या दाने सङ्ग्रेध्वरेर्धने ।
 इभ्यो धनवतीभ्या तु करेष्वां सप्तकीतरौ ॥ ३३८ ॥
 कल्यं प्रभाते मधुनि सज्जे दक्षे गिरामये ।
 कल्या, कल्याणवाचि स्यात्कदर्यं कशार्हमद्ययोः ॥ ३३९ ॥
 अश्वमध्ये क्षयो गेहे कल्पान्तेपचये रुजि ।
 कन्या नार्यां कुमार्यां च रादयोपधिविशेषयोः ॥ ३४० ॥
 कक्ष्यं भृष्टप्रकोष्ठे स्यात्सदृश्येद्योऽप्यकाञ्चिदु ।
 बृहतिकेभनाद्योश्च कार्यं हेतौ प्रयोजने ॥ ३४१ ॥
 कायः कदैवते मूर्तौ संधे लक्ष्यस्वभावयोः ।
 कार्यं मनुष्यतीर्थे च काव्या स्यात्पूतनाधियोः ॥ ३४२ ॥
 काव्यं धन्ये काव्यः शुक्ले कांस्यं तैजसवाद्ययोः ।
 पानपात्रे मानभेदे क्रिया करणचेष्टयोः ॥ ३४३ ॥
 कर्मोपायचिकित्सासु निष्कृतौ संप्रधारणे ।
 अर्चाप्रारम्भशिक्षासु कुल्यं तु कुलजेस्थनि ॥ ३४४ ॥
 शूर्पामिषाटद्रोणीषु कुल्या सरिवि सारणौ ।
 कृत्यो विद्विषि कार्ये च कृत्या स्याद्देवता क्रिया ॥ ३४५ ॥

वले धिप्पयोग्नौ शुक्ले च नयः स्यान्नैगमादिषु ।
 नीतिद्यूतभिदोः पथ्यं हितं पथ्या हरीतकी ॥ ३६० ॥
 पथोन्यवर्णे स्यात्पथं श्लोके पथ्या तु यत्तर्जनि ।
 प्रायो धयस्यनशने मृतौ बाह्वल्यतुल्ययोः ॥ ३६१ ॥
 प्रियो वृद्धौपधे दधे पथ्या पुण्यं तु सुन्दरे ।
 सुकृते पावने धर्मे पूज्यः श्वशुरवन्द्ययोः ॥ ३६२ ॥
 वल्यं रेतोवलकृतोर्भयं भीतौ भयंकरे ।
 कुम्भकपुष्पे भव्यं तु फले योग्ये शुभेस्थनि ॥ ३६३ ॥
 सत्ये भाविनि भव्यस्तु कर्मरत्नतरी सति ।
 भव्योमाकरिपिप्पल्योर्भाग्यं कर्म शुभाशुभम् ॥ ३६४ ॥
 मध्यं न्याय्येवलग्नेन्तर्मया दैत्योद्वेसराः ।
 मयुर्गृणाश्रमुखयोर्मन्युर्दैन्ये क्रतौ क्रुधि ॥ ३६५ ॥
 माल्यं मालाकुसुमयोः स्यान्माया शाम्बरी कृपा ।
 दम्भो बुद्धिश्च मायस्तु पीताम्बरम्बरपि च ॥ ३६६ ॥
 मूल्यं वस्त्रे चेतने च ययुर्यशहये हये ।
 याम्यापाच्यां भरण्यां च योग्यो योषार्हशक्तयोः ॥ ३६७ ॥
 उपायिनि प्रवीणे च योग्यमृद्धचाक्ष्यौपधे ।
 योग्यार्कयोपित्यभ्यासे रम्यश्चम्पकदण्डयोः ॥ ३६८ ॥
 रम्या राजावथ रथ्यो रथांशे रथबोटारि ।
 रथ्या तु रथसंघाते प्रतील्यां पथि चत्वरि ॥ ३६९ ॥
 रूप्यमाहतेहमादौ रजते रूपवत्यापि ।
 लयस्तूर्वत्रयीसाम्ये सश्लेषणविलासयोः ॥ ३७० ॥
 लभ्यं लब्धव्ये युक्ते च विन्ध्यो व्याधाद्रिभेदयोः ।
 विन्ध्या त्रुटौ लवल्यां च वीर्यं तेजःप्रभावयोः ॥ ३७१ ॥
 शुक्ले शक्तौ च वीक्ष्यं तु द्रष्टव्ये विस्मयेपि च ।
 वीक्ष्यस्तु लासके बाहे वेद्यं तु गणिकागृहे ॥ ३७२ ॥
 वेद्या तु पण्ययोपायां शल्यः स्थान्मदनद्रुमे ।
 नृपभेदे आविधि च सीमि शस्त्रशलाकयोः ॥ ३७३ ॥

शय्या तल्पे शब्दगुम्फे शून्यं विन्दौ च निर्जने ।
 शून्या तु नलिका शौर्यं तु चारभट्यां बलेपि च ॥ ३७३ ॥
 सख्यमारोग्ये सोढव्ये सख्यौ सख्यं तु दक्षिणे ।
 वामे च प्रतिकूले च सत्यं तु शपथे कृते ॥ ३७५ ॥
 तथ्ये तद्वति सत्यस्तु लोकमित्संख्यमाहवे ।
 संख्यैकादौ विचारे च संध्या कालनदीभिदोः ॥ ३७६ ॥
 चिन्तायां संभवे सीमि संधाने कुसुमान्तरे ।
 साध्यो योगे साधनीये गणदैवतभिरपि ॥ ३७७ ॥
 सायः शरेपराङ्गे च स्थेयोक्षद्वक्पुरोधतोः ।
 सेव्यमुशीरे सेवार्हे सैन्यं सैनिकसेनयोः ॥ ३७८ ॥
 सौम्यः सोमात्मजेनुषे मनोज्ञे सोमदैवते ।
 सौम्याः पुनर्मृगशिरःशिरःस्थाः पञ्च तारकाः ॥ ३७९ ॥
 हार्यः कलिद्रौ हर्तव्ये हृद्यं धवलजीरके ।
 हृत्पिये हृद्धिते हज्जे हृद्या तु वृद्धिभेषजे ॥ ३८० ॥
 हृद्यस्तु वशकृन्मन्त्रेण पुरः प्रथमेधिके ।
 उपर्यालम्बने भेष्टे परिमाणे पलस्य च ॥ ३८१ ॥
 भिक्षाप्रकारे संपाते प्रान्तेप्यत्रिस्तु पर्वते ।
 सूर्ये शाखिनि चाभ्रं तु त्रिदिवे गगनेऽमुदे ॥ ३८२ ॥
 अस्त्रः शिरसिजे कोणे स्यादस्त्रं शोणितेभुजि ।
 अस्त्रं चापे प्रहरणेऽप्यङ्गिः पादद्रुमूलयोः ॥ ३८३ ॥
 अरो जिनेरं चक्राङ्गे शीघ्रशीघ्रगयोरपि ।
 आरो रीरी शनिर्भीम आरा चर्मप्रभेदिनी ॥ ३८४ ॥
 इराम्भोवाक्सुराभूमिष्विन्द्रः शक्रेन्तरात्मनि ।
 आदित्ये योगभेदे च स्यादिन्द्रा तु फणिज्जके ॥ ३८५ ॥
 उग्रः क्षत्रियतः शूद्रासूनावुत्कटरुद्रयोः ।
 उग्रा ववागिकिकयोस्त्रा गवोपचित्रयोः ॥ ३८६ ॥
 उक्षो मयूखे स्यादुष्ट्री मृद्गाण्डे करमस्त्रियाम् ।
 ऐन्द्रिन्द्रसुते काकेऽप्योद्गा जनपदान्तरे ॥ ३८७ ॥

ओड्रो जने जपावृक्षे करः प्रत्यायशुण्डयोः ।
 रश्मौ वर्षोपले पाणो क्षरो मेघे क्षरं जले ॥ ३८८ ॥
 कद्रुः कनकपिङ्गे स्यात्कद्रूस्तु नागमातरि ।
 कारो वलौ वधे यत्ने हिमाद्रौ निश्चये यतौ ॥ ३८९ ॥
 कारा बन्धनशालायां बन्धे दूत्यां प्रसेवके ।
 स्यादेमकारिकायां च क्षारः काचे रसे गुडे ॥ ३९० ॥
 भस्मनि धूर्तलवणे कारिः शिल्पी क्रियापि च ।
 कारुस्तु कारके शिल्पे विश्वकर्मणि शिल्पिनि ॥ ३९१ ॥
 कीरः शुके जनपदे क्षीरं पानीयदुग्धयोः ।
 क्षुरो गोक्षुरके कोकिलाक्षे छेदनवस्तुनि ॥ ३९२ ॥
 क्षुद्रो दरिद्रे कृपणे निकुटेल्पनृशंसयोः ।
 क्षुद्रा व्याघ्रीनटीव्यङ्गावृहतीसरघाष्ट च ॥ ३९३ ॥
 चाङ्गेरिकायां हिंसायां मक्षिकामात्रवेद्ययोः ।
 कुरुः स्यादोदने भूपभेदे श्रीकण्ठजाङ्गले ॥ ३९४ ॥
 क्रूरा नृशंसघोरोष्णकठिनाः कृच्छ्रमंहसि ।
 कटे सातपने क्षेत्रं भरतादौ भगाङ्गयोः ॥ ३९५ ॥
 केदारो सिद्धभूपत्न्योः क्रोष्टी क्षीरविदारिका ।
 सृगालिका लाङ्गली च क्षौद्रं तु मधुनीरयोः ॥ ३९६ ॥
 खरो रक्षोन्तरे तीक्ष्णे दुःस्पर्शे रासमेपि च ।
 खरुः स्यादश्वहरयोर्दपदन्तसितेषु च ॥ ३९७ ॥
 खुरः शफे कोलदले गरस्तूपविपे विपे ।
 रोगे गरं स्यात्करणे मात्रमङ्गशरीरयोः ॥ ३९८ ॥
 गजाग्रदेशेय गिरिः पूज्येक्षिरुजि कन्दुके ।
 शैले गिरियके गीर्णावपि गुन्द्रस्तु तेजने ॥ ३९९ ॥
 गुन्द्रा प्रियङ्गौ कैवर्तीमुस्तके भद्रमुस्तके ।
 गुरुर्महत्याङ्गिरसे पित्रादौ धर्मदेशके ॥ ४०० ॥
 अलघौ दुर्जरे चापि गृध्रो गृधौ खगान्तरे ।
 गोत्रं क्षेत्रेन्वये छत्त्रे संभाव्यबोधवर्त्मनोः ॥ ४०१ ॥

वने नास्ति च गोत्रोद्गौ गोत्रा भुवि गवां गणे ।
 गौरः श्वेतरुणे पीते विशुद्धे चन्द्रमस्यपि ॥ ४०२ ॥
 विशदे गौरं तु श्वेतसर्पपे पद्मकेसरे ।
 गौर्युमानमिकोर्वापु प्रियङ्गौ वरुणस्त्रियाम् ॥ ४०३ ॥
 रजन्यां रोचनीनद्योर्घोषो वासरहिंस्रयोः ।
 घोरो हरे दारुणे च चरः स्याज्जङ्गमे स्पशे ॥ ४०४ ॥
 चले द्यूतप्रभेदे च चक्रं प्रहरणे गणे ।
 कुलालाद्युपकरणे राट्रे सैन्यरथाङ्गयोः ॥ ४०५ ॥
 जलावते छले चक्रः कोके चन्द्रोम्बुकाभ्ययोः ।
 स्वर्णे सुगंशौ कर्पूरे कम्पित्ये मेचकेपि च ॥ ४०६ ॥
 चरुर्हृष्यान्ने भाण्डे च चारो बन्धावसर्पयोः ।
 गतौ पियालवृक्षे च चित्रं खे तिलकेद्भुते ॥ ४०७ ॥
 आलेख्ये कर्बुरे चित्रा त्वाखुपर्णीसुभद्रयोः ।
 गोडुम्बाप्सरसोर्दन्त्यां गक्षत्रोरगभेदयोः ॥ ४०८ ॥
 चीरं वाससि चूडायां गोस्तने सीसपञ्चके ।
 चीरी कच्छाटिकाक्षित्योद्युक्स्त्वम्लेःम्लवेतसे ॥ ४०९ ॥
 वृक्षाम्ले चुक्री चाङ्गिर्या चैत्रो मासादिभेदयोः ।
 चैत्रं मृतकचैत्ये च चौरो दस्युसुगन्धयोः ॥ ४१० ॥
 छत्रं स्यादातपत्राणे छत्रा मधुरिकौपधौ ।
 धान्यके च शिलिप्रे च छिद्रं विवररन्ध्रवत् ॥ ४११ ॥
 गर्भे दोषे जारस्तूपपतौ जायौषधीभिदि ।
 जीरस्त्वजाज्यां खड्गे च टारो लङ्गतुरंगयोः ॥ ४१२ ॥
 तन्त्रं सिद्धान्ते राट्रे च परच्छन्दप्रधानयोः ।
 अगदे कुटुम्बकृत्ये तन्तुधाने परिच्छदे ॥ ४१३ ॥
 भुतिशाखान्तरे शास्त्रे करणे द्वयसाधके ।
 इतिर्कतव्यतातन्त्रोस्तन्त्री स्याद्वक्षकीगुणे ॥ ४१४ ॥
 अमृतायां च नष्ट्रघ्नां च सिरायां वपुषोपि च ।
 तारिर्दशायां वेडायां वस्त्रादीनां च पेटके ॥ ४१५ ॥

तन्द्री निद्रा प्रमीला च तारो निर्मलमौक्तिके ।
 मुक्ताशुद्धावुचनावे नक्षत्रनेत्रमध्ययोः ॥ ४१६ ॥
 तारं रूप्ये तारा बुद्धदेव्यां सुस्फुरस्त्रियाम् ।
 सुभीचपत्न्यां ताम्रं तु शुल्के शुल्बनिभेषि च ॥ ४१७ ॥
 तीव्रं कटूष्णात्यर्थेषु तीव्रा तु कटुरोहिणी ।
 गण्डदूर्वासुरी तीरो यज्ञे तीरं पुनस्तटे ॥ ४१८ ॥
 तोत्रं वेणुके प्रतोदे वरः स्याद्भयगर्तयोः ।
 दरी तु कन्दरे दस्रः खरो दक्षौ रवेः सुतो ॥ ४१९ ॥
 द्वारं निर्गमेभ्युपाये धरः कूर्माधिपे गिरौ ।
 कर्पासतूलेय धरा मेदोभूमिजरायुषु ॥ ४२० ॥
 धारो जलधरासारचर्पणे स्याद्दृणेषि च ।
 धारोत्कर्षे खड्गाद्यमे सैन्यामे वाजिनां गतौ ॥ ४२१ ॥
 जलादिपाते संतस्यां धात्री भुव्युपमातरि ।
 आमलक्यां जनन्यां च धीरो ज्ञे धैर्यसंयुते ॥ ४२२ ॥
 स्वैरे धीरं तु घुसृणे नरो मर्त्येच्युतेर्जुने ।
 नरं तु रामकर्पूरे नक्रं नासामदारुणोः ॥ ४२३ ॥
 नक्रो यादसि नीत्रं तु वलीकवननेमिषु ।
 चन्द्रे च रेवतीमे च नेत्रं बले मयो गुणे ॥ ४२४ ॥
 मूलाक्षिनेतृषु परो दूरान्यभेष्टशत्रुषु ।
 परं तु केत्रले पक्षं यानं पक्षच्छुद्धुरी ॥ ४२५ ॥
 पारं प्रान्ते परतटे पारी पूरपरागयोः ।
 पात्र्यां कर्करिकायां च पादबन्धे च हस्तिनः ॥ ४२६ ॥
 पात्रं तु कूलयोर्मध्ये पर्णे नृपतिमन्त्रिणि ।
 योग्यभाजनयोर्यज्ञभाण्डे नाट्यानुकर्तारि ॥ ४२७ ॥
 पुरं शरीरे नगरे गृहपाटलिपुत्रयोः ।
 पुरस्तु गुग्गुलौ पुण्ड्रः कृमौ दैत्येक्षुभेदयोः ॥ ४२८ ॥
 वासन्यां तिलके पुण्डरीके पुण्ड्रास्तु नीवृति ।
 परुः परागे प्रचरे स्वर्लोकापभेदयोः ॥ ४२९ ॥

पूरः स्यादम्भसां वृद्धौ व्रणसंशुद्धिदाययोः ।
 पोत्रं वस्त्रे मुखाग्रे च सूकरस्य हतस्य च ॥ ४३० ॥
 पौरं कच्छणे पुरजे बभुः पिङ्गाग्रिशूलिषु ।
 मुनौ विशाले नकुले विष्णौ भद्रं तु मङ्गले ॥ ४३१ ॥
 मुस्तकश्रेष्ठयोः साधौ कान्धने करणान्तरे ।
 भद्रौ रामचरे हस्तिजातो मेरुकदम्बके ॥ ४३२ ॥
 गधि शंभौ भद्रा धिष्टौ नभःसरिति कट्फले ।
 कृष्णानन्तारास्त्रासु च भरोतिशयमारयोः ॥ ४३३ ॥
 भरुर्भर्तृकनकयोर्भारो दशशतीद्वये ।
 पलानां वीवधे नापि भीरुर्योषिति कातरे ॥ ४३४ ॥
 भूरि स्वर्णे प्रचुरे च मन्त्रो देवादिमाधने ।
 वेदांशे गुप्तवादे च महः पर्वतदेशयोः ॥ ४३५ ॥
 मारोनङ्गे मृतौ विघ्ने मारी चण्ड्यां जनक्षये ।
 मात्रं त्वयधृतो स्वार्थे कात्स्न्ये मात्रा परिच्छदे ॥ ४३६ ॥
 भक्षरावयवे द्रव्ये मानेल्पे कर्णभूषणे ।
 काले घृत्ते च मित्रं तु सख्यौ मित्रो दिवाकरे ॥ ४३७ ॥
 यात्रोत्सवे गतौ वृत्तौ राष्ट्रमुत्पातनीवृद्धोः ।
 रुर्हर्द्वये भृगे रेवं पेयूषपटवासयोः ॥ ४३८ ॥
 रेतःसूतकयो रोध्रो लोध्रे रोध्रमघागसोः ।
 रौद्रौ भीष्मे रसे तीव्रे रौद्री गौर्यौ चरो घृतौ ॥ ४३९ ॥
 धिटे जामातरि श्रेष्ठे देवतादेरभीप्सिते ।
 वरं तु घुसृणे किञ्चिदिष्टे वरी शतावरी ॥ ४४० ॥
 वक्रं पुटभेदे धक्रः कुटिले क्रूरभौमयोः ।
 वक्रमास्ये छन्दसि च वक्रः प्राकाररोधसोः ॥ ४४१ ॥
 क्षेत्रे ताते चये रेणो वचं कुलिशहीरयोः ।
 बालके धन्या त्वमृता वर्धः सीसवरत्रयोः ॥ ४४२ ॥
 व्यग्रो व्याघ्रताकुलयोर्वारः सूर्यादिवासरे ।
 महेश्वरावसरयोर्वृन्दे कुञ्जाख्यपादपे ॥ ४४३ ॥

वारं तु मदिरापाने वारि ह्रिवेरनीरयोः ।
 वारिर्घट्यां सरस्वत्यां गजबन्धनभुज्यपि ॥ ४४४ ॥
 व्याघ्रः करञ्जे शार्दूले रक्तैरण्डतरावपि ।
 श्रेष्ठे तूत्तरपदस्थः स्याद्व्याघ्री कण्टकारिका ॥ ४४५ ॥
 वीरो जिने भटे श्रेष्ठे वीरं दृङ्ग्यां नतेपि च ।
 वीरा गम्भारिकारम्भातामलक्येलवालुपु ॥ ४४६ ॥
 मदिराक्षीरकाकोलीगोटोदुम्बरिकासु च ।
 पतिपुत्रवतीक्षीरविदारीदुग्धिकास्वपि ॥ ४४७ ॥
 वृत्रो मेघे रिपौ ध्यान्ते दानवे वासवे गिरौ ।
 वेरं घुमृणवृन्ताकशरीरेषु शरं जले ॥ ४४८ ॥
 शरः पुनर्दधिसारे काण्डतेजनयोरपि ।
 शक्रोर्जुनतराविन्द्रे कुटजे शस्त्रगामुधे ॥ ४४९ ॥
 लोहे शस्त्री छुरिकायां शार्द्रिजिणौ तडित्यपि ।
 शरः कोपे शरे वज्रे शारः शवलयातयोः ॥ ४५० ॥
 द्यूतस्य चोपकरणे शास्त्र ग्रन्थनिदेशयोः ।
 शारिः कुञ्जरपर्याणे शकुनौ द्यूतसाधने ॥ ४५१ ॥
 शिशुः शोभास्त्रने शाके शीघ्रं चक्राङ्गतूर्णयोः ।
 उशारे शुक्रस्तु शुके ज्येष्ठमासेमिकाव्ययोः ॥ ४५२ ॥
 शुक्रं तु रेतोक्षिरजोः शुभ्रं दीपेध्रुके सिते ।
 शूरधारमटे सूर्ये सरौ दध्यपसायकौ ॥ ४५३ ॥
 स्वरः शब्देचि पङ्गादौ सत्तमाच्छदने क्रतौ ।
 सदादाने वने दम्भे स्वरः स्याद्यूपखण्डके ॥ ४५४ ॥
 अध्वरे कुलिशे बाणे सारो मज्जस्थिरांशयोः ।
 बले श्रेष्ठे च सारं तु द्रविणन्याय्यवारिषु ॥ ४५५ ॥
 स्फारस्तु स्फरकादीनां बुद्बुदे विपुलेपि च ।
 स्थिरो मोक्षे निश्चले च स्थिरा भूः शालपर्ण्यपि ॥ ४५६ ॥
 सिप्रः स्वेदे सिपा नद्यां सिरा नाड्यम्बुवाहिनी ।
 मिरस्तु पिप्पलीमूलं सीरः स्यादर्दशुमालिनि ॥ ४५७ ॥

लाङ्गलेथ सुरो देवे सुरा चपकमवयोः ।
 सूत्रं तु सूचनाकारिग्रन्थे तन्तुव्यवस्थयोः ॥ ४५८ ॥
 स्त्रैरो मन्दे स्वतन्त्रे च हरो रासभरुद्रयोः ।
 वैश्वानरेप्यय हरिर्दिवाकरसमीरयोः ॥ ४५९ ॥
 यमवासवसिंहांशुशशाङ्ककपिवाजिषु ।
 पिङ्गवर्णे हरिद्वर्णे भेकोपेन्द्रशुकाहिषु ॥ ४६० ॥
 लोकान्तरे च हारस्तु मुक्तादामनि संयुगे ।
 हिंस्रः स्याद्वातुके हिंसा मांसी काकादनी वसा ॥ ४६१ ॥
 हीरो वधे हरे सर्पे हीरा विपीलिकाभियोः ।
 होरा तु लभे राश्यर्धे शाखरेखाप्रभेदयोः ॥ ४६२ ॥
 अलिः सुरापुष्पलिहोरम्लो रसेम्लवेतसे ।
 भल्ली चाङ्गेर्यामालं स्यादनर्थहरितालयोः ॥ ४६३ ॥
 भालिः सख्यावलीसेत्वनर्थेषु विशदाशये ।
 भालुर्गलन्तिकायां स्यादालु भेलककन्दयोः ॥ ४६४ ॥
 इलोर्वा भ्राम्बुधक्षी गौः कलं त्वजीर्णरेतसोः ।
 अव्यक्तमधुरधाने कला स्यात्कालशिल्पयोः ॥ ४६५ ॥
 कलने मूलरैवृद्धौ षोडशंशे विधोरपि ।
 कलिर्निभीतके शूरे विवादेन्त्ययुगे युधि ॥ ४६६ ॥
 कालः पुनः कृष्णवर्णे महाकालकृतान्तयोः ।
 मरणानेहसोः काली कालिकाक्षारकीटयोः ॥ ४६७ ॥
 मातृभेदोमयोर्नव्यमिधौघपरिवादयोः ।
 काला कृष्णत्रिवृत्तीत्योर्जङ्ग्यां कीलेभिनेजसि ॥ ४६८ ॥
 कफणिस्तम्भयोः शङ्खौ कीला रताहतावपि ।
 कुलं कुल्यगणे गेहे देहे जनपदेन्वये ॥ ४६९ ॥
 कूलं तटे सैन्यशृङ्गे तडागस्तूपयोरपि ।
 कोटो भेलक उत्सङ्गेङ्गपाल्यां चित्रके किरौ ॥ ४७० ॥
 कोलं तु बदरे कोला पिप्पल्यां चाविभेपजे ।
 खलं कलके भुवि स्थाने क्रूरे कर्णेजपेधमे ॥ ४७१ ॥

खक्षो निम्ने वस्त्रभेदे चर्मचातकपक्षिणोः ।
 खक्षी तु हस्तपादावमर्दनाद्यरुज्यपि ॥ ४७२ ॥
 गलः कण्ठे सर्जरसे गोलः स्यात्सर्ववर्तुले ।
 गोला पक्षाञ्जने गोदावर्या सख्यामलिञ्जरे ॥ ४७३ ॥
 मण्डले च कुण्ड्यां च बालक्रीडनकाष्ठके ।
 निष्ठः खगे सचुष्टथ प्लवत्किन्नलोचने ॥ ४७४ ॥
 किन्नाक्षिण चुक्षी तूद्धाने चेलं गर्हितवस्त्रयोः ।
 छलं छद्मस्वलितयोश्चक्षी संतानवीरुधोः ॥ ४७५ ॥
 बल्कले पुष्पभेदे च जलं गोकलले जडे ।
 ह्रीयेरेम्बुनि जालं तु गवाक्षे क्षारके गणे ॥ ४७६ ॥
 दम्भानाययोध जालो नीपे जाली पटोलिका ।
 जला पुञ्यामातपोर्मौ क्षिप्ती तूह्वनांशके ॥ ४७७ ॥
 व्यर्थातपरुषोश्चीर्यां तलं ज्याघातधारणे ।
 तलधपेटे तालद्रौ स्वभावाधरयोः त्सरौ ॥ ४७८ ॥
 तल्लो जलाधारभेदे तल्ली तु वरुणस्त्रियाम् ।
 तालः कालक्रियामाने हस्तमानद्रुभेदयोः ॥ ४७९ ॥
 करास्फोटे करतले हरिताले स्सरावपि ।
 तुला माने पलशते सादृश्ये राशिमाण्डयोः ॥ ४८० ॥
 गृहाणां दारुबन्धाय पीष्ठां तूलं तु खे पित्रौ ।
 ब्रह्मदारुण्यथ दलं शस्त्रीउदेर्धपर्णयोः ॥ ४८१ ॥
 उत्सेधवद्भस्त्रुनि च नलो राज्ञि कपौ नडे ।
 पितृदेवे नलं तु स्यात्पद्मे नली मनःशिला ॥ ४८२ ॥
 नालं काण्डे मृणाले च नाली शाककलम्बके ।
 नीलो वर्णे मणौ शैले निधिवानरभेदयोः ॥ ४८३ ॥
 नील्योपध्यां लाञ्छने च पलमुन्मानमांसयोः ।
 पक्षिस्तु ग्रामके कुट्यां पालिर्यूकाभिपक्षिणु ॥ ४८४ ॥
 जातश्मश्रुस्त्रियां प्रान्ते सेतौ कल्पितभोजने ।
 प्रशंसाकर्णलतयोरुत्सङ्गे प्रस्यचिह्नयोः ॥ ४८५ ॥

पीलुः पुष्पे द्रुमे काण्डे परमाणौ मतङ्गजे ।
 तालास्थिखण्डेय पुलः पुलके विपुलेषि च ॥ ४८६ ॥
 फलं हेतुकृते जातीफले फलकसस्ययोः ।
 त्रिफलायां च कक्षोले शलापे व्युष्टिलाभयोः ॥ ४८७ ॥
 फली फलिन्यां फालं तु वाससि फाल उत्प्लुतौ ।
 कुशिके च बलं रूपे स्थामनि स्थौल्यसैन्ययोः ॥ ४८८ ॥
 बोलं बलस्तु बलिनि काके दैत्ये हलायुधे ।
 बला स्वोपधिभेदे स्याद् बलिर्दैत्योपहारयोः ॥ ४८९ ॥
 करे चामरदण्डे च गृहदारूदरांशयोः ।
 त्वक्संकोचे गन्धके च बालोन्नेत्रेभपुच्छयोः ॥ ४९० ॥
 शिशौ ह्रीवेरकचयोर्बाला तु त्रुटियोषितोः ।
 बाली भूपान्तरे मेधौ बिल उच्चैःभवोहये ॥ ४९१ ॥
 बिलं रन्ध्रे गुहायां च भल्ली भल्लुकबाणयोः ।
 भल्ली भल्लातके भालं स्याल्ललाटे महस्यपि ॥ ४९२ ॥
 भेलः ब्रवे मुनिभेदे भीरौ बुद्धिविधार्जिते ।
 मल्लः कपाले बलिनि मत्स्ये पात्रे मल्लस्त्वधे ॥ ४९३ ॥
 किट्टे कदर्ये विट्टायां भालं तु कपटे वने ।
 मालो जने स्यान्माला तु पङ्क्तौ पुष्पादिदामनि ॥ ४९४ ॥
 मालुः स्त्रियां पञ्चवह्यां मूलं पार्श्वार्थयोरुद्धौ ।
 निकुञ्जशिफयोर्मैला त्वञ्जने भेलकोपि च ॥ ४९५ ॥
 मौलिः किरीटे धम्मिल्ले चूलाकङ्केलिमूर्धसु ।
 लीला केलिर्विलासश्च शृङ्गारभावजक्रिया ॥ ४९६ ॥
 लोलश्चले सतृष्णे च लोला तु रसनाभियोः ।
 बह्नी स्यादजमोदायां लतायां कुसुमान्तरे ॥ ४९७ ॥
 व्यालो दुष्टगजे सर्पे शटे श्वपदसिंहयोः ।
 वेला बुधस्त्रियां काले सीमनीश्वरभोजने ॥ ४९८ ॥
 अङ्गिटमरणेष्मोपेस्तीरनीरविकारयोः ।
 शालो हाले मत्स्यभेदे शालीकरत्नदेशयोः ॥ ४९९ ॥

स्कन्धशाखायां शालिस्तु गन्धोतौ कलमादिषु ।

शालुः कपायद्रव्ये स्याच्चोरकाख्यौषधेऽपि च ॥ ५०० ॥

शिलमुञ्जः शिला द्वाराधोदार कुनटी वृषत् ।

शिली गण्डूषदी शीलं साधुवृत्तस्वभावयोः ॥ ५०१ ॥

शुक्लं रूप्ये शुक्लो योगे श्वेते शूलं रुगस्त्वयोः ।

योगे शूला तु पण्यस्त्री च धहेतुश्च कीलकः ॥ ५०२ ॥

शैलो भूमृति शैलं तु शैलेये तार्क्ष्यशैलके ।

सालः सर्जतरौ वृक्षमात्रप्राकारयोरपि ॥ ५०३ ॥

स्थालं भाजनभेदे स्यात्स्थाली तु पाटलोत्पयोः ।

स्थूलः पीने जडे हालः सातवाहनपार्थिवे ॥ ५०४ ॥

हाला सुरायां हेला तु स्यादवज्ञाविलासयोः ।

हेलिरालिङ्गने सूर्येऽप्यविर्मूपिककम्बले ॥ ५०५ ॥

मेघे रवौ पर्वते च स्यादूर्ध्वं तु समुत्थिते ।

उपर्युन्नतयोः कण्वो मुनौ कण्वं तु कल्मषे ॥ ५०६ ॥

क्षवः क्षुते राजिकायां कविः काव्यस्य कर्तरि ।

विचक्षणे दैत्यगुरौ स्यात्कवी तु खलीनके ॥ ५०७ ॥

किण्वं पापे सुरावीजे क्लीबोपौरुषपण्डयोः ।

खर्वह्रस्वौ न्यग्बामनौ ग्रीवे शिरोधितस्तिरे ॥ ५०८ ॥

अविस्तु हवि शोभायां जवः स्याद्देववेगिभ्योः ।

अत्रौड्गुप्ते जिह्वा तु चात्रि ज्वाला रसज्ञयोः ॥ ५०९ ॥

जीवः स्याच्चिदशाचार्ये द्रुमभेदे शरीरिणि ।

जीवितेऽपि च जीवा तु वचायां धनुषो गुणे ॥ ५१० ॥

शिञ्जिते क्षितिजीयन्त्योर्वृत्तौ तत्त्वं परात्मनि ।

वायुभेदे स्वरूपे च द्रव्यो विद्वचनर्मणोः ॥ ५११ ॥

पद्मावे रसगत्योश्च इंद्वः से इंद्वमाहवे ।

रहस्ये मिथुने युग्मे दवदावौ धनानले ॥ ५१२ ॥

वने दर्वा फणातर्होर्दार्वा स्याद्देवदारुणि ।

परिद्राद्दिनये चापि द्वित्रं खे त्रिदिवे दिने ॥ ५१३ ॥

देवं हृषीके देवस्तु नृपतौ तोयदे सुरे ।
 देवी कृताभिषेकायां तेजनीस्पृक्षयोरपि ॥ ५१४ ॥
 ध्रुवो धूर्ते नरे पत्न्यौ दुर्भेदेथ ध्रुवो वटे ।
 वसुयोगभिदोरातौ शङ्खावुत्तानपादजे ॥ ५१५ ॥
 स्थिरे नित्ये निश्चिते च ध्रुवं खेजस्तवर्कयोः ।
 ध्रुवा मूर्वाशालपर्ण्याः सुग्भेदे गीतिभिद्यपि ॥ ५१६ ॥
 नवो नव्ये स्तुतौ नीवी स्त्रीकटीवस्त्रबन्धने ।
 मूलद्रव्ये परिपणे ह्रवः ह्रस्वे भुतौ कषौ ॥ ५१७ ॥
 शब्दे कारण्डवे म्लेच्छजातौ भेलकभेकयोः ।
 क्रमनिम्नमहीभागे कुलके जलवायसे ॥ ५१८ ॥
 जलान्तरे ह्रवं गन्धतृणे मुस्तकभिद्यपि ।
 पक्वं परिणते नाशाभिमुखे पार्श्वमन्तिके ॥ ५१९ ॥
 कक्षाधोवयवे वक्रोपायपशुसमूहयोः ।
 प्राध्यं दूरपये प्रहे बन्धे पूर्वं तु पूर्वजे ॥ ५२० ॥
 प्रागपे भुतभेदे च भवः सत्तामिजन्मसु ।
 रुद्रे श्रेयसि संसारे भावोभिप्रायवस्तुनोः ॥ ५२१ ॥
 स्वभावजन्मसत्तात्मक्रियालीलाविभूतिषु ।
 चेष्टायोन्योर्वुधे जन्तौ शुङ्गारादेश्च कारणे ॥ ५२२ ॥
 शब्दप्रवृत्तिहेतौ च रेवा मन्मथयोपिति ।
 नील्यां मेकलकन्यायां लवः कालभिदि च्छिदि ॥ ५२३ ॥
 विलासे रामजे लेशे लट्वा पक्षिकुसुम्भयोः ।
 लघ्वी ह्रस्वाविवक्षायां प्रभेदे स्यन्दनस्य च ॥ ५२४ ॥
 विश्वाः सुरेषु विश्वं तु शुण्यां भुवनकृत्स्नयोः ।
 विश्वा विपायां शिवं तु मोक्षे क्षेमे सुखे जले ॥ ५२५ ॥
 शिवो योगान्तरे वेदे गुग्गुलौ बालुके हरे ।
 पुण्डरीकद्रुमे कीले शिवा झाटामलोमयोः ॥ ५२६ ॥
 फेरौ शम्भ्यां पथ्याधात्रयोः शिविर्भूजै नृपान्तरे ।
 शुल्वं ताम्रे यज्ञकर्मण्याचारे जलसंनिधौ ॥ ५२७ ॥

सत्त्वं द्रव्ये गुणे चित्ते व्यवसायस्वभावयोः ।
 पिशाचादावात्मभावे बले प्राणेषु जन्तुषु ॥ ५२८ ॥
 सान्त्वं सामानि दाक्षिण्ये सुखा मूर्खा सुखः सुचि ।
 हवस्तु सप्रतन्तौ स्यान्निर्देशाद्दानयोरपि ॥ ५२९ ॥
 अंशुः सूत्रादिसूक्ष्मांशे किरणे चण्डदीपितौ ।
 आशा ककुभि तृष्णायामाशुस्तु ग्रीहिशीघ्रयोः ॥ ५३० ॥
 ईशः स्वामिनि रुद्रे च स्यादीशा हलदण्डके ।
 काशस्तूणे रोगभेदे कीशः कपौ दिगम्बरे ॥ ५३१ ॥
 कुशो रामसुते दर्भे पापिष्ठे योक्त्रमत्तयोः ।
 कुशी लोहविकारे स्यात्कुशा वल्गा कुशं जले ॥ ५३२ ॥
 केशः शिरसिजे पाशपाणौ ह्रीवेरदैत्ययोः ।
 क्लेशो रागादौ दुःखे च कोशः कोप इवाण्डके ॥ ५३३ ॥
 कुङ्गले चपके दिव्यैर्यक्षये योनिशिम्बयोः ।
 जातीकोपेसिपिधाने दर्शः सूर्येन्दुसंगमे ॥ ५३४ ॥
 पक्षान्तेष्टौ दर्शने च दंशो वर्भणि मर्मणि ।
 दोषे वनमक्षिकायां खण्डने भुजगक्षते ॥ ५३५ ॥
 दशा वर्ताववस्थायां दशास्तु वसनाञ्चले ।
 नाशः पलायने मृत्यौ परिध्वस्तावदर्शने ॥ ५३६ ॥
 निशा हरिद्रयो रात्रौ पशुश्छागे मृगादिषु ।
 प्रमथेपि च पाशस्तु मृगपक्ष्यादिवन्धने ॥ ५३७ ॥
 कर्णान्ते शोभनार्थः स्यात्कचान्ते निकरार्थकः ।
 छात्राद्यन्ते च निन्दार्थः पेशी मांस्यसिकोशयोः ॥ ५३८ ॥
 मण्डभेदे पलपिण्डे सुपक्वकणिकेपि च ।
 भूस्पृग्दैद्यै मानवे च राशिर्मेपादिपुञ्जयोः ॥ ५३९ ॥
 वशो जनस्पृहायत्तेष्वायत्तत्वप्रभुत्वयोः ।
 वशा नार्या वन्ध्यगव्यां हस्तिन्यां दुहितर्यपि ॥ ५४० ॥
 वंशः संघेन्वये वेणो पृष्ठाद्यवयवेषि च ।
 वेशो वेद्यागृहे गेहे नेपथ्ये च शशः पशौ ॥ ५४१ ॥

चोले लोभे नृभेदे च स्पर्शो हेरिकयुद्धयोः ।
 स्पर्शो वर्गाक्षरे दाने स्पर्शने स्पर्शके रुजि ॥ ५४२ ॥
 अक्षो रयस्यावयवे व्यवहारे विभीतके ।
 प्रासके शकटे कर्पे ज्ञाने चात्मनि रावणौ ॥ ५४३ ॥
 अक्षं सौवर्चले नृत्ये हवीके स्यादुषा निशि ।
 वाणपुत्र्यां च कक्षस्तु स्यान्नक्षत्राच्छभङ्गयोः ॥ ५४४ ॥
 महीधरविशेषे च शोणके कृतवेधने ।
 कर्पिवेदे मुनौ कर्पः कर्पणे मानमिद्यपि ॥ ५४५ ॥
 कक्षो वीरुधि दोर्मूले कच्छे शुष्कवने नृणे ।
 पापे कक्षा त्विभरज्जौ कान्त्यां गेहप्रकोष्ठके ॥ ५४६ ॥
 भित्तौ साम्ये रयभागेन्तरीयपथिमाञ्चले ।
 उद्वाहिण्यां च कर्पूस्तु तुषामौ कृषिकुल्ययोः ॥ ५४७ ॥
 घोषः कांस्ये स्वने गोषघोषकाभीरपल्लिपु ।
 घोषा तु शतपुष्पायां चोक्षः सुन्दरगीतयोः ॥ ५४८ ॥
 शुचौ शपस्तु मकरे वने मीने शपा पुनः ।
 नागबलायां तुपस्तु धान्यत्वचि विभीतके ॥ ५४९ ॥
 दक्षः प्रजापतौ रुद्रघृपभे कुक्कुटे पटौ ।
 द्रुमे दक्षा तु मेदिन्यां ध्वाङ्गः काके बकोर्धनि ॥ ५५० ॥
 गृहे ध्वाङ्गी तु कक्कोल्यां न्यक्षः कात्स्न्यनिष्कृष्टयोः ।
 जामदग्न्येपि पक्षस्तु मासार्धे महसाध्ययोः ॥ ५५१ ॥
 चुल्लीरन्ध्रे बले पार्थे वर्गे केशात्परथये ।
 पिच्छे विरोधे देहाङ्गे सहाये राजकुञ्जरे ॥ ५५२ ॥
 द्रक्षो द्वीपे गर्दभाण्डेश्वर्ये जटिनि पक्षके ।
 प्रेक्षा धीरीक्षणं नृत्तं प्रैषौ प्रेषणपीडने ॥ ५५३ ॥
 वैषो मासप्रभेदे स्वात्पौषं तु महयुद्धयोः ।
 भिक्षा सेवाप्रार्थनयोर्मृतौ भिक्षितवस्तुनि ॥ ५५४ ॥
 मापो माने धान्यभेदे मूर्खे त्वग्दोषमिद्यपि ।
 मिषं व्याजे स्पर्धने च मेपो राश्यन्तरे ह्युलौ ॥ ५५५ ॥

मोक्षो निःश्रेयसे वृक्षविशेषे मोचने मृतौ ।
 यस्तः श्रीदे गुह्यके च रक्षा रक्षणभस्मनोः ॥ ५५६ ॥
 रूक्षोस्त्रिगुणपदयोर्लक्षं व्याजशरव्ययोः ।
 संख्यायामपि, वर्षस्तु समाहीपांशवृष्टिषु ॥ ५५७ ॥
 वर्षधरेपि वर्षास्तु प्रावृष्यथ विषं जले ।
 क्ष्वेडे विषा त्यतिविषा वृषो गव्याखुधर्मयोः ॥ ५५८ ॥
 पुंराशिभेदयोः शृङ्ग्यां वासके शुक्रलोपि च ।
 श्रेष्ठे स्यादुत्तरस्थथ वृषी तु त्रतिविष्टरे ॥ ५५९ ॥
 वृषा पुनः कपिकच्छ्रां शुषिः शुषिरशोषयोः ।
 शोषोन्नते वधे सीरिण्युपयुक्तेतरेपि च ॥ ५६० ॥
 शोषा निर्माल्यदाने स्याच्छोषः शोषणयक्ष्मणोः ।
 अर्चिर्मयूखशिखयोरदोत्र च परत्र च ॥ ५६१ ॥
 भागः स्यादेनोपदये मन्तावाशीर्हितेपणे ।
 उरगस्य च दंष्ट्रायामुपः संध्याप्रभातयोः ॥ ५६२ ॥
 उरो वक्षसि मुख्ये म्यादोजो दीप्तिप्रकाशयोः ।
 अवष्टम्भे बले धातुतेजस्योक्तस्तु सद्गानि ॥ ५६३ ॥
 ओकास्त्राश्रयमात्रे स्यात्कंसस्तैजसमानयोः ।
 पानपात्रे दैत्यभेदे कास्तुः शङ्खपायुधे रुजि ॥ ५६४ ॥
 बुद्धौ विकलव्याचि स्याद्बुद्धः स्तम्भगुलुञ्छयोः ।
 हारभेदे ग्रन्थिपर्णे गोसो बोलविभातयोः ॥ ५६५ ॥
 चास इक्षुपक्षिभिदोश्छन्दः पद्येच्छयोः शुतो ।
 ज्यायान्वृद्धे प्रशस्ये च ज्योतिर्वह्निदिनेशयोः ॥ ५६६ ॥
 प्रकाशे दृष्टि नक्षत्रे तपः कृच्छ्रादिकर्मणि ।
 धर्मे लोकप्रभेदे न तपाः शिशिरमाधयोः ॥ ५६७ ॥
 तमो राहौ गुणे पापे ध्वान्ते तरो जयै बले ।
 त्रासो भये मणिदोषे तेजस्त्विद्धेतसोर्वले ॥ ५६८ ॥
 नवनीते प्रभावेद्यौ दासो धीवरभृत्ययोः ।
 वृषले दागपात्रे च दासी स्निग्धपि चेट्यापि ॥ ५६९ ॥

धनुः शरासने राशौ पियालद्वौ धनुर्धरे ।
 नभो व्योम्नि नभा प्राणे विसतन्तौ पतद्गहे ॥ ५७० ॥
 प्रावृषि आवणे नासा घोणाद्वारोर्ध्वदारुणोः ।
 पयः क्षीरे च नीरे च प्रसूरन्वा जनन्यपि ॥ ५७१ ॥
 बर्हिः कुशेभौ भासस्तु भासि गृध्रशकुन्तयोः ।
 महस्तेजस्युत्सवे च मिसिर्मस्यजमोदयोः ॥ ५७२ ॥
 शतपुष्पामधुर्योश्च मृत्ता वासी सुमृत्तिका ।
 रसः स्वादे जले वीर्ये दृङ्गारादौ विषे द्रवे ॥ ५७३ ॥
 बोले रागे देहधातौ तिक्तादौ पारदेपि च ।
 रसा तु रसनापात्रासलकीक्षितिकङ्कुषु ॥ ५७४ ॥
 रहो गुह्ये रते तत्त्वे रजो रेणुपरागयोः ।
 स्त्रीपुष्पे गुणभेदे च रासः क्रीडाद्य गोदुहाम् ॥ ५७५ ॥
 भाषाशृङ्गलके वत्सा उरस्तुर्वर्पतर्णकाः ।
 वयस्ताहण्ये बाल्यादौ खगे वर्गस्तु तेजसि ॥ ५७६ ॥
 गूथे रूपे वदुस्त्वग्नी देवभेदे नृपे रुचि ।
 योक्त्रे शुक्ले वसु स्वादौ रते वृद्धौपथे धने ॥ ५७७ ॥
 यपुः शस्ताकृतौ देहे व्यासो मुनिप्रपञ्चयोः ।
 वासो वेदमन्यवस्थाने वासा स्यादाटरूपके ॥ ५७८ ॥
 विद्वाब् ज्ञात्मविदोः प्राक्त्रे वेधा धातृज्ञविष्णुषु ।
 शंसा वचसि वाञ्छायां शिरो भूर्ध्रमधानयोः ॥ ५७९ ॥
 सेनामभागे भ्रेयस्तु मङ्गले धर्मशस्तयोः ।
 सहो बले ज्योतिषि च सहा हेमन्तमासयोः ॥ ५८० ॥
 स्रोतः प्रवाहेन्द्रिययोर्हिसोर्के मत्सरेच्युते ।
 खगादवयोगिमन्त्रादिभेदेषु परमात्मनि ॥ ५८१ ॥
 निर्लोभनृपतौ प्राणवाते भ्रेष्टमतः स्थितः ।
 हविः सर्पिषि होतव्ये हिंसा चौर्यादिके वधे ॥ ५८२ ॥
 अहिः सर्पे वृत्रे वप्रे स्यादीहोद्यमवाञ्छयोः ।
 कुहूर्नष्टेन्दुदर्शे स्यात्कणिते कोकिलस्य च ॥ ५८३ ॥

ग्रहो ग्रहणनिर्वन्धानुग्रहेषु रणोद्यमे ।
 उपरागे पूतनादावादित्यादौ विभुंतुदे ॥ ५८४ ॥
 ग्रहो ग्रहे जलचरे गुहः स्कन्दे गुहा पुनः ।
 गह्वरे सिंहपुच्छ्यां च गृहा दारेषु सद्गनि ॥ ५८५ ॥
 ग्रौहो निपुणतर्के स्याद्गजांश्चिपर्वणोरपि ।
 बर्हः पणं परीवारे कलापे बह्व भूयसि ॥ ५८६ ॥
 ल्यादिकासु च संख्यासु महावृत्तघतेजसी ।
 मही भुवि नदीभेदे मोहौ मूर्धाविपर्ययौ ॥ ५८७ ॥
 लोहं कालायसे सर्वतैजसे जौद्धकेपि च ।
 ग्रहो वृषस्कन्धदेशे वायौ बाहोश्चमानयोः ॥ ५८८ ॥
 वृषे बाहा तु बाहौ स्याद् व्यूहो निर्माणतर्कयोः ।
 समूहे बलविन्यासे सहः क्षमे बलेपि च ॥ ५८९ ॥
 सहोर्व्यां सहदेवायां कुमार्यां नखभेपजे ।
 मुद्गपण्यौ च सिंहस्तु राशिभेदे मृगाधिपे ॥ ५९० ॥
 भेदे स्यादुत्तरस्यश्च सिंहौ स्वर्भाणुमातरि ।
 वासावृहव्योः क्षुद्रायां खेहः प्रेष्णि घृतादिके ॥ ५९१ ॥

॥ इत्याचार्य० द्विस्वरकाण्डो द्वितीयः ॥

अणुको निपुणेलपे चाशोकौ कङ्क्रेक्षिवञ्जुलौ ।
 निःशोकपारदौ धान्यशोका तु कडुरोहिणी ॥ १ ॥
 अर्भीको निर्भये कम्पेप्यनीकं रणसैन्ययोः ।
 अलीकमप्रिये माले वितथेनूकमन्वये ॥ २ ॥
 शीलेनूको गतजन्मन्यंशुकं इलक्ष्यवासासि ।
 उत्तरीये वस्त्रमात्रेप्यलकाधूर्णकुन्तलाः ॥ ३ ॥
 अलका तु कुबेरस्य नगर्यामन्तिकं पुनः ।
 पार्श्वेन्तिका तु शुद्ध्यां स्यात्सातलाख्यौषधेपि च ॥ ४ ॥
 अलकौ धवलार्कौ स्याद्योगोन्मादितशुन्यपि ।
 अम्बिकोमापाण्डुमात्रोर्द्वयताभिदि मातरि ॥ ५ ॥

अन्धिका तु कैतवे स्यात्सर्पपीमिदयोरपि ।
 अम्लिका तिलिन्दीकाम्लोद्धारचाङ्गेरिकासु च ॥ ६ ॥
 आलोको दर्शने बन्दिषोपणोश्चोतयोरपि ।
 आनको पटहे भेर्या ध्वनन्मेषमृदङ्गयोः ॥ ७ ॥
 आतङ्को रजि शङ्कायां संतापे मुरजध्यनौ ।
 आह्निकं स्यात्पुनरहर्निर्वर्त्ये नित्यकर्मणि ॥ ८ ॥
 भोजने ग्रन्थभागे चाढकः प्रस्थचतुष्टयम् ।
 आढकी तुवरीक्ष्याकुः कटुतुम्भ्यां नृपान्तरे ॥ ९ ॥
 उदर्कस्तूत्तरकालफले मदनकण्टके ।
 उष्णको घर्म उद्युक्ततरयोस्मिका पुनः ॥ १० ॥
 उत्कण्ठायां भृङ्गनादे वस्त्रभङ्गेऽङ्गुलीयके ।
 वीच्यां च कनकं हेमि कनको नागकेसरे ॥ ११ ॥
 धत्तूरे चम्पके काञ्चनारकिंशुकयोरपि ।
 करको दाडिमे पक्षिभेदे करे कमण्डलौ ॥ १२ ॥
 लट्वाकरङ्कयोर्वर्षोपले च कटुकं कटु ।
 कटुरोहिणी व्योषं च कञ्चुकथोलघर्मणोः ॥ १३ ॥
 वर्धापकगृहीताङ्गवसने धारयाणके ।
 निर्मोके कटकस्त्वद्रितितम्बे बाहुभूषणे ॥ १४ ॥
 सेनायां राजधान्यां च क्रमुको भद्रमुस्तके ।
 गुवाके पट्टिकालेप्रे कण्टकः क्षुद्रवैरिणि ॥ १५ ॥
 वेणो द्रुमाङ्गे रोमाञ्चे कलङ्कोद्भापवादयोः ।
 कालायसमले चापि कर्णिका कर्णभूषणे ॥ १६ ॥
 बीजकोशे सरोजस्य करमध्याङ्गुलावपि ।
 कुड्म्यां हस्तिहस्ताग्रे कणिका सूक्ष्मवस्तुनि ॥ १७ ॥
 अग्निमन्थे कामुकास्तु काम्यशोकातिमुक्तकाः ।
 कारकं कर्तृकर्माद्योः कारिका यातना नटी ॥ १८ ॥
 कृतिर्विवरणदलोको नापितादिककर्म च ।
 काधृकः कुडुटे कोके पीतमुण्डेय कार्मुकः ॥ १९ ॥

वंशे कार्मुकमिष्यासे कर्मठे क्षारको रसे ।
 कोरके पक्ष्यादिपाशे कालिका योगिनीभिदि ॥ २० ॥
 स्वर्णादिदोषे मेघाल्यां सुरागौर्यैर्निवाम्बुदे ।
 क्रमदेयवस्तुमूल्ये कार्ण्यवृश्चिकपक्षयोः ॥ २१ ॥
 रोमाल्यां धूमरीमांस्योः काकीपटोलशाखयोः ।
 किंपाको वृक्षभिद्यशे कीटको निष्ठुरे कृमौ ॥ २२ ॥
 कीचको ध्वनिमद्वंशे दैत्यभेदे हुमान्तरे ।
 कुलकं पञ्चादिदलोकसमन्वये पटोलके ॥ २३ ॥
 कुलकः कुलप्रधाने बल्मीके काकतिन्दुके ।
 कुलिकस्तु कुलश्रेष्ठे हुमनागविशेषयोः ॥ २४ ॥
 कुशिको मुनिभेदे स्यात्काले सज्जे विभीतके ।
 क्षुल्लकः पामरे स्वल्पे कनिष्ठे दुःस्थिते खले ॥ २५ ॥
 कूचिका क्षीरविकृतौ कुञ्चिकायां च कुङ्गले ।
 भालेख्यकूर्चिकासूच्योः कृपकौ फालकर्पकौ ॥ २६ ॥
 कोरकं तु कुङ्गले स्यात्ककौलकमृणालयोः ।
 कौतुकं नर्मणीच्छायामुत्सवे कुतुके मुदि ॥ २७ ॥
 पारंपर्यागतख्यातमङ्गलोलोहाहसूत्रयोः ।
 गीतादौ भोगकाले च कौशिकः शक्रपूकयोः ॥ २८ ॥
 कौशज्ञे गुग्गुलावाहितुण्डिके नकुले मुनौ ।
 कौशिकी चण्डिकानयोः खनकः संधितस्करे ॥ २९ ॥
 मृषिके भूमिविचित्रे खट्विको मांसविक्रयी ।
 महिषीक्षीरफेनश्च खुल्लकः स्वल्पनीचयोः ॥ ३० ॥
 खोलकः पूगकोशे स्याच्छिरस्त्रे नाकुपाकयोः ।
 धन्विकं पिप्पलीमूले धन्यपर्णकमेपजे ॥ ३१ ॥
 धन्विको गुग्गुलौ दैवज्ञे माद्रेयकररीरयोः ।
 गण्डको विघ्ने विद्यायां संख्यावच्छेदखड्गिषु ॥ ३२ ॥
 गण्डकी तु सरिद्धेदे गणको महवेदिनि ।
 गणिकेभ्यां यूथिकायां तर्कार्यां पण्ययोपिति ॥ ३३ ॥

प्राहको प्रहीतरि स्याद् व्याधानां घातिपक्षिणि ।
 गान्धिको लेखके गन्धवाणिजे गुण्डकः पुनः ॥ ३४ ॥
 कलौक्तौ मलने धूलौ खेहपात्रेय गैरिकम् ।
 स्वर्णे धातौ गोलकस्तु जारतो विषयास्तुते ॥ ३५ ॥
 अलिङ्गरे गुडे चापि गोरङ्गुर्नग्नवन्दिनोः ।
 खगे च चपको मये सरके मयभाजने ॥ ३६ ॥
 चलुकः प्रसृतौ भाण्डप्रभेदे चुलुको यथा ।
 चारकोश्चादिपाले स्याद्वन्धे संचारकेपि च ॥ ३७ ॥
 चित्रकस्तु चित्रकाये द्रुमौपधिशेषयोः ।
 चुम्बकः कामुके धूर्ते बहुगुर्वश्मभेदयोः ॥ ३८ ॥
 चुलुकी कुण्डिकाभेदे शिशुमारे कुलान्तरे ।
 चूतकः कूप आश्रे च चूलिका नाटकाङ्गके ॥ ३९ ॥
 करिणः कर्णमूले च जनकः पितृभूपयोः ।
 जम्बुको वरुणे फेरौ जतुकं हिङ्गुलाक्षयोः ॥ ४० ॥
 जतुका चर्मचटका जीवको वृद्धिजीविनि ।
 क्षपणे प्राणके पीतसालसेवकयोर्दुभे ॥ ४१ ॥
 व्यालमाहे जीविका तु जीवन्त्यां चर्तनेपि च ।
 शिल्लीका शिल्लिकेय स्याद्घीर्या रुध्यातपस्य च ॥ ४२ ॥
 विलेपनस्य च मले तक्षकस्तक्षिण पन्नगे ।
 द्रुमभेदे तण्डकस्तु समस्तपदजातके ॥ ४३ ॥
 तरस्कन्धे वेदमदारुमायाबहुलयोरपि ।
 फेनखञ्जनयोश्चापि तारकः कर्णधारके ॥ ४४ ॥
 दैत्ये च तारकमुडौ नेत्रतन्मध्ययोरपि ।
 तिलकोदवहुमभिदोः पुण्ड्रके तिलकालके ॥ ४५ ॥
 तिलकं रुचके श्लोघि त्रिशङ्कुः शलभे नृपे ।
 भार्जारे च तुरुष्कस्तु देशे श्रीवाससिल्हयोः ॥ ४६ ॥
 तूलिका तूलशय्या स्यादालेख्यस्य च लेखनी ।
 दर्शको दर्शयितरि प्रतीहारप्रवीणयोः ॥ ४७ ॥

द्रायकस्तु शिलाभेदे स्याद् घोषकाविदग्धयोः ।
 दारको भेदके पुत्रे दीपकं स्यादलंकृतिः ॥ ४८ ॥
 दीपकौ दीपिकृद्दीपौ दीप्यकं त्वजमोदके ।
 मयूरशिखायवान्योर्धनिको धान्यके धवे ॥ ४९ ॥
 धनाद्ये धनिका वध्वां धेनुका धेनुरिभ्यपि ।
 धेनुकं धेनुसंहत्यां करणेपि च योषिताम् ॥ ५० ॥
 नरकौ दैत्यनिरयौ नन्दकः कुलपालके ।
 हर्षके विष्णुखड्गे च नर्तकः केलके नटे ॥ ५१ ॥
 द्विपे पोटगले चापि नर्तकी लासिका द्विपी ।
 नालीकोशे शरे शल्ये नालीके पद्मतदने ॥ ५२ ॥
 नायको मणिभिन्नेतृप्रधानेष्वथ नालिका ।
 नाले काले बुद्धिरग्रे विषरे वेणुभाजने ॥ ५३ ॥
 निषाकः पचने स्वेदासत्कर्मफलयोरपि ।
 निर्मोको ज्योति संनाहे मोक्षके सर्पकञ्चुके ॥ ५४ ॥
 पर्यङ्को मश्वपर्यस्त्योः प्रतीकोङ्गप्रतीपयोः ।
 पताकाङ्गध्वजे केतौ सौभाग्ये नाटकांशके ॥ ५५ ॥
 पातुको जलमातङ्गे पतयालुप्रपातयोः ।
 प्राणको जीवकतरौ सखजातीयबोलयोः ॥ ५६ ॥
 पाटको रोधसि ग्रामैकदेशेक्षादिपातके ।
 चाद्यभेदे महाकिष्को मूल्यस्यापचयेपि च ॥ ५७ ॥
 पानङ्कः शाकभेदे स्यात्सहस्रयां पाजिपक्षिणि ।
 पिनाकः शिवकोदण्डे पांशुवृष्टिनिशूलयोः ॥ ५८ ॥
 प्रियकस्तु चञ्चरीके नीपे कश्मीरजन्मनि ।
 प्रियङ्गौ चित्रहरिणे पीतसालतरावपि ॥ ५९ ॥
 पिष्टको नेत्ररोगे स्यादान्यादिचमसेपि च ।
 पिण्याकः कुङ्कुमे हिङ्गौ सिल्हके तिलचूर्णके ॥ ६० ॥
 पुलको गजान्नपिण्डे रोमाञ्चे प्रस्तरान्तरे ।
 भशुराज्यां मणिदोषे गल्बर्के तालके कुमौ ॥ ६१ ॥

पुलाको भक्तसिद्धे स्यात्संक्षेपासारधान्ययोः ।
 पुष्पकं मृत्तिकाङ्गारशकट्यां रत्नकङ्कणे ॥ ६२ ॥
 कासीसे श्रीदविमाने नेत्ररोगे रसाञ्जने ।
 लोहकांस्ये रीरिकायां पुत्रकः शरभे शङ्गे ॥ ६३ ॥
 शैवे वृक्षप्रभेदे च पुत्रिका यावतूलके ।
 पाञ्चालिकादुहित्रोश्च पूर्णकः स्वर्णचूडके ॥ ६४ ॥
 पूर्णिका नासिकाछिद्र्यां पृथुकक्षिपिटेर्भके ।
 पृदाकुक्षित्रकव्याघ्रवृक्षिकेपु सरीसृपे ॥ ६५ ॥
 पेचकः करिलाङ्गूलमूले धूकेय पेटकम् ।
 मञ्जुपायां समूहे च बट्टको जलखादके ॥ ६६ ॥
 दात्यूहे कर्कटेर्के च बन्धूकः पीतसालके ।
 बन्धुजीवे बन्धकस्तु सत्यंकारेय बन्धकी ॥ ६७ ॥
 स्वैरिण्यां च करिण्यां च बालिका कर्णभूषणे ।
 पिङ्गोलायां बालुकायां बालायां भस्मकं रुजि ॥ ६८ ॥
 विडङ्गे कलधौते च भ्रामकः केरुधूर्तयोः ।
 सूर्यावर्तेश्मभेदे च भालाङ्कः कच्छपे हरे ॥ ६९ ॥
 महालक्षणसंपूर्णपुरुषे करपत्रके ।
 रोहिते शाकभेदे च भूर्तिकं कट्फलौपधे ॥ ७० ॥
 यवान्यां घनसारे च भूनिम्बे भूस्तृणेपि च ।
 भूमिका तु रचनायां स्थान्तरपरिपहे ॥ ७१ ॥
 मशकः क्षुद्ररुग्जन्तुभेदयोर्मधुकं व्रपु ।
 मधुयष्टिश्च मधुको बन्दिश्रीवदपक्षिणोः ॥ ७२ ॥
 मण्डूकी मण्डूकपर्ण्या मण्डूकौ भेकशोणकौ ।
 मल्लिको हंसभेदे स्यान्मल्लिका कुसुमान्तरे ॥ ७३ ॥
 मीने मृत्पात्रभेदे च मातृका करणेश्वरे ।
 मातृवर्णसमाप्तायोपमातृप्वय मालिका ॥ ७४ ॥
 पक्षिमल्ले सरिङ्गेदे मैवेये पुष्पदामनि ।
 मेचकः श्यामले कृष्णे तिमिरे यर्हिचन्द्रके ॥ ७५ ॥

मोचको मोक्तृकदलीशियुद्धमविरागिषु ।
 मोदको हर्षले खाद्ये यमको यमजे व्रते ॥ ७६ ॥
 यमकं वागलंकारे याजको राजकुञ्जरे ।
 याशिके च युतकं तु यौतके युग्मयुक्तयोः ॥ ७७ ॥
 संशये चलनाग्रे स्त्रीवस्त्रभेदे पटाञ्चले ।
 रजकौ धावकशुकौ रसिका कटिसूत्रके ॥ ७८ ॥
 रसनायां रसालायां रात्रकं पञ्चरात्रके ।
 रात्रकस्तु पणवधूगृहान्तर्वर्षवासिनि ॥ ७९ ॥
 राजिका पङ्क्तौ रेखायां केदारे राजसर्पणे ।
 रुचकं तु मातुलिङ्गे निष्के सौवर्चलेपि च ॥ ८० ॥
 रूपकं नाटकाद्येषु काव्यालंकारधूर्तयोः ।
 रेणुका तु हरेण्वां स्याज्जमदग्नेश्च योपिति ॥ ८१ ॥
 लम्पाको लम्पटे देशे लासकौ केकिनर्तकौ ।
 लूनकस्तु पशौ भिक्षे लोचको नीलवाससि ॥ ८२ ॥
 कज्जले मांसपिण्डेक्षितारे स्त्रीभालभूषणे ।
 निर्बुद्धौ कर्णिकामोचाज्यासु भ्रूदलयचर्मणि ॥ ८३ ॥
 वराकः शोच्यरणयोर्वर्तकोद्वसुरे खगे ।
 वञ्चको जम्बुके गेहमकुले खलधूर्तयोः ॥ ८४ ॥
 वल्मीको नाकुबाल्मीकयो रोगभेदेय धर्णकः ।
 विलेपने मलयजे नारणे वसुकं पुनः ॥ ८५ ॥
 रौमके वसुकस्तु स्याच्छिवमह्यर्कपर्णयोः ।
 व्यलीकं व्यङ्ग्यवैलक्ष्याप्रियाकार्येषु पीडने ॥ ८६ ॥
 वार्पिकं त्रायमाणायां वर्षाभवेय वाल्हिकः ।
 देशभेदेद्वभेदे च वाल्हिकं हिङ्गुकुङ्कुमम् ॥ ८७ ॥
 वाल्हीकवद्दार्ढकं तु वृद्धत्वे वृद्धकर्मणि ।
 वृद्धानां समवाये च बालुकं हरिबालुके ॥ ८८ ॥
 बालुका तु सिकतासु वितर्कः संशयोदयोः ।
 विपाकः परिणामे स्याद्गुर्विस्वादनोरापि ॥ ८९ ॥

विवेकः पुनरेकान्ते जलद्रोणीविचारयोः ।
 वृषाङ्कः साधुभलातशंकरेषु महल्लके ॥ ९० ॥
 वृधिकस्तु दुणे राशावौपधे शूकंकीटके ।
 वैजिकं कारणे शिशुतैले च वैजिकोद्धरे ॥ ९१ ॥
 शङ्खकं बलये कम्बौ शङ्खकस्तु शिरोरुजि ।
 शम्पाकस्तु वियाते स्याद्याचके चतुरङ्गुले ॥ ९२ ॥
 शम्बूको दैत्यविशेषे करिकुम्भान्तशङ्खयोः ।
 शलाका शारिका शल्य द्वाविदातेख्यकूर्चिका ॥ ९३ ॥
 छत्रपञ्जरकाष्ठीषुः शल्लकी द्वाविधि दुमे ।
 शार्ककः स्यादुग्धफेने शर्करायाश्च पिण्डके ॥ ९४ ॥
 शिशुकः पादपे बाले शिशुमारेषु शीतकः ।
 शीतकालेलसे छस्थे शूककः प्रायटे रसे ॥ ९५ ॥
 स्वस्तिको मङ्गलद्रव्ये गृहभेदचतुष्कयोः ।
 स्यमीकः पादपे नाकौ स्यात्स्यमीका तु नीलिका ॥ ९६ ॥
 सरको मदिरापात्रे मदिरापानमद्ययोः ।
 सस्यको नालिकेरान्तःसस्याभमणिखड्गयोः ॥ ९७ ॥
 संपर्कः छुरते पृष्ठौ सायको बाणखड्गयोः ।
 स्यासको हस्तबिम्बे स्यात्स्फरकादेश्च बुद्धदे ॥ ९८ ॥
 सूतकं जन्मनि रसे सूचकः शुनि दुर्जने ।
 कथके सीवनद्रव्ये मार्जारे वायसेपि च ॥ ९९ ॥
 सूदाकुर्वन्ने दायाग्नौ प्रतिसूर्ये समीरणे ।
 सेवकोनुगे प्रसेवे सेचकः सेक्तृमेघयोः ॥ १०० ॥
 हारको गद्यविज्ञानभिदोः किनवचौरयोः ।
 ह्रुदुक्तो मदमत्ते स्यादात्युहे वाद्यभिद्यपि ॥ १०१ ॥
 हेरुकस्तु महाकालगणबुद्धविशेषयोः ।
 गोमुखं वायभाण्डे स्याद्वेपने कुटिलौकसि ॥ १०२ ॥
 विशिखो रक्षास्त्रिशिखं स्यात्किरीटत्रिशूलयोः ।
 दुर्मुखो मुखरे नागराजे वाजिनि यानरे ॥ १०३ ॥

प्रमुखं प्रथमे मुख्ये मयूखा ज्वालरुक्त्वियः ।
 विशिखा खनित्रिकायां रथ्यायां विशिखः शरे ॥ १०४ ॥
 विशाखो याचके स्कन्दे विशाखा भे कटिह्रस्वे ।
 वैशाखः खजके राधे सुमुखो गरुडात्मजे ॥ १०५ ॥
 पण्डिते फणिभेदे स्यादयोगः कटिनोद्यमे ।
 विशलेपे विधुरे कूटेपाद्गो नेत्रान्तपुण्ड्रयोः ॥ १०६ ॥
 अङ्गहीनेप्यनङ्गं खे चित्तेनङ्गस्तु मन्मथे ।
 धामोगः परिपूर्णत्वे वरुणच्छयवयोः ॥ १०७ ॥
 आयोगो गन्धमाल्योपहारे व्याघ्रतिरोधयोः ।
 आशुगोर्के शरे वायावुत्तर्गस्त्यागदानयोः ॥ १०८ ॥
 वर्जने सामान्यविधायुद्गेर्गं पूगिकाफले ।
 उद्देगस्तुद्देजने स्यात्कलिङ्गो नीवृदन्तरे ॥ १०९ ॥
 पूतीकरञ्जे धूम्याटे स्यात्कलिङ्गा नितम्बिनी ।
 कलिङ्गं कौटजफले कालिङ्गस्तु भुजंगमे ॥ ११० ॥
 हिरदे भूमिकर्कारौ कालिङ्गी राजकर्फटी ।
 चक्राङ्गः श्वेतगरुडि चक्राङ्गी कटुरोहिणी ॥ १११ ॥
 जिह्मगो मन्दगे सर्पे तुरगो वाजिचित्तयोः ।
 तुरगी त्वष्ट्रगन्धायां धाराङ्गस्तीर्यसङ्गयोः ॥ ११२ ॥
 नरङ्गं शेफे वरुण्डे नारङ्गं विटजन्मिनोः ।
 कणारसे नागरङ्गे निषङ्गस्तृणसङ्गयोः ॥ ११३ ॥
 निसर्गः एष्टौ स्वभावे प्रवगः कपिभेकयोः ।
 अर्कस्तुते पद्मगस्तु पद्मकाटे भुजंगमे ॥ ११४ ॥
 परागधन्दने रेणौ गिरौ स्यात्पुपरागयोः ।
 खानीयपुष्परजसोः पतंगः सूर्यपक्षिणोः ॥ ११५ ॥
 पारते शतमे शाली पद्माङ्गं रक्तगन्धने ।
 भूर्जपद्मकयोथापि प्रयागो वाजिनाकयोः ॥ ११६ ॥
 यशे तीर्थाभिनेपे च प्रयोगस्तु निरर्धने ।
 यामङ्गे च प्रयुक्ती च विषङ्गं राजसर्पे ॥ ११७ ॥

मदे केशेङ्गजं रक्ते कम्बोजो नीवृदन्तरे ।
 शङ्खहस्तिभेदयोश्च करजो नखवृक्षयोः ॥ १३२ ॥
 काम्बोजः पुनरश्वानां भेदे पुंनागपादपे ।
 बलक्षखदिरे चापि काम्बोजी मांषपर्णिका ॥ १३३ ॥
 कारुजः कलभे फेने बल्मीके नागकेसरे ।
 गैरिके शिल्पिनां चित्रे स्वयंजाततिलेपि च ॥ १३४ ॥
 कुटजोगस्त्ये द्रुभेदे द्रोणे गिरिजमभ्रके ।
 शिलाजतुनि लोहे च गिरिजा मातुलुङ्गयुमा ॥ १३५ ॥
 जलजं कमले शङ्खे नीरजं पद्मकुसयोः ।
 परञ्जोसौ तैलयन्त्रे क्षुरिकाफलफेनयोः ॥ १३६ ॥
 बाहुजस्तु स्वयंजाततिले क्षत्रियकीरयोः ।
 भूमिजौ नरकाङ्गारौ भूमिजा जनकात्मजा ॥ १३७ ॥
 बलजं गोपुरे सस्ये क्षेत्रसंगरयोरपि ।
 सदाकारे घलजा तु वृथिव्यां चरयोदिति ॥ १३८ ॥
 वनजो मुस्तके स्वम्बेरमे वनजमम्बुजे ।
 वनजा तु मुद्रपर्ण्या सहजः सहसंभवे ॥ १३९ ॥
 निसर्गे च सामजस्तु सामोत्पे कुञ्जरेपि च ।
 हिमजो मेनकापुत्रे हिमजा पार्वती शर्दी ॥ १४० ॥
 क्षेत्रशायात्मनिपुणौ दोषशः प्राज्ञवैद्ययोः ।
 सयंशस्तु जिनेश्वरे स्यात्सुगते शंकरेपि च ॥ १४१ ॥
 अवटः कूपखिलयोगर्ते कुहकजीविनि ।
 अरिष्टो लशुने निम्बे फेनिले कङ्ककाकयोः ॥ १४२ ॥
 अरिष्टं सत्यगारेन्तचिह्ने तप्रे शुभेशुभे ।
 अवदुर्गर्तान्धुपाटावृत्कटस्तीव्रमत्तयोः ॥ १४३ ॥
 उघटा दम्भे पर्यायां प्रभेदे लशुनस्य च ।
 करटः करिण्डे स्यात्कुसुम्भे निन्द्यजीवने ॥ १४४ ॥
 काके ग्रासे दुर्दुस्ते नयभाक्षेय कर्कटः ।
 कुम्भीरे करणे स्त्रीणां राशौ रागेय कर्कटी ॥ १४५ ॥

शाल्मलीकलवालुङ्ग्योः कार्यटो जतुकार्योः ।
 कीकटः कृपणे निःस्वे देशभेदे तुरंगमे ॥ १४६ ॥
 कुरण्टो शिष्टिकाभेदे कुरण्टी दारुपुत्रिका ।
 कुकुटः कुकुमे ताम्रचूडे यक्षिकणेपि च ॥ १४७ ॥
 निषादशूद्रयोः पुत्रे कृपीटमुदरे जले ।
 चक्राटो धूर्ते दीनारे विपदैद्यथ चर्पटः ॥ १४८ ॥
 चपेटे स्फारविपुले पर्पटे चिपिटः पुनः ।
 प्रयुक्ते पिघिततते चिरण्टी तु सुवासिनी ॥ १४९ ॥
 तरुणी च जकुटस्तु वार्त्ताककुसुमे शुनि ।
 यमले ज्यङ्गटो धौताञ्जन्यां शिष्यभिदीश्वरे ॥ १५० ॥
 त्रिकूटं सिन्धुलवणे त्रिकूटस्तु छत्रेलके ।
 त्रिपुटौ तीरसातीनौ त्रिपुटा त्रिवृदोपधौ ॥ १५१ ॥
 सृक्षमैलायां मल्लिकायां ब्रौहाटो मृगलुब्धके ।
 चतुष्पदीप्रभेदे च विडालवतिकेपि च ॥ १५२ ॥
 धाराटथातकेद्वये च निर्दटो निष्पयोजने ।
 निर्दयेन्यदोपरते निष्कुटो गृहवाटिका ॥ १५३ ॥
 केदारकः कपाटश्च पर्पटो भेषजान्तरे ।
 पिष्टविकृतौ परीटिः परीक्षापरिचर्ययोः ॥ १५४ ॥
 स्यात्पर्कटी प्रक्षतरौ पूगादेर्नूतने फले ।
 पिघटस्तु नेत्ररोगे पिघट चपुसीसयोः ॥ १५५ ॥
 बर्बटी ग्रीहिभिद्वेदया भात्कूटः शैलमीनयोः ।
 भावाटो भायके साधुनिवेशे कामुकेपि च ॥ १५६ ॥
 मर्कटस्तु कपावूर्णनाभे स्त्रीकरणान्तरे ।
 मर्कटी करञ्जभेदः शुकाशिम्यय मोरटम् ॥ १५७ ॥
 समरात्रात्परक्षीरेङ्कोटपुष्पेक्षुमूलयोः ।
 मोरटा तु मूर्धिकायां मोचाटः कृष्णजीरके ॥ १५८ ॥
 चन्दने कदलीगर्भे वर्णाटश्चित्रकारिणि ।
 गायने स्त्रीकृताजीवे घरटा हसयोपिति ॥ १५९ ॥

गन्धोल्यां चाय विकटः कराले पृथुरम्ययोः ।
 वेकटो जाततारुण्ये मणिकारेथ वेरटः ॥ १६० ॥
 मिश्रीकृते च नीचे च वेरटं बदरीफले ।
 शैलाटो देवले शुककाचे सिंहकिरातयोः ॥ १६१ ॥
 संघटं तु संगने स्याच्छुद्धे च वमनादिना ।
 अम्बटो विप्रतो वैश्यातनये नीवृदन्तरे ॥ १६२ ॥
 अम्बटा स्यादम्ललोण्यां पाठायूथिकयोरपि ।
 कनिष्ठोल्पेनुजे यूनि कनिष्ठा त्वन्तिमाङ्गुलौ ॥ १६३ ॥
 कमठः कच्छपे दैत्यविशेषे मुनिभाजने ।
 जरठः कर्कशे जीर्णे नर्मटौ पिङ्गचूचुकौ ॥ १६४ ॥
 प्रकोष्ठः कूर्पराधस्ताडूपकक्षान्तरेपि च ।
 हस्ते च विस्तृतकरे प्रतिष्ठा गौरवे स्थितौ ॥ १६५ ॥
 छन्दोजातौ यागसिद्धौ मकुटौ धान्यमन्यरौ ।
 लघिष्ठो भेलकेत्यल्पे स्याद्वरिष्ठस्तु तित्तिरौ ॥ १६६ ॥
 वरिष्ठं मरिचे ताम्रे वरोरुतमयोरपि ।
 वैकुण्ठो वासवे विष्णौ श्रीकण्ठः कुरुजाङ्गले ॥ १६७ ॥
 शंकरे चाय साधिष्ठोत्थार्ये दृढतमेपि च ।
 कारण्डो मधुकोशेसौ कारण्डवे दलाढके ॥ १६८ ॥
 कूष्माण्डौ गणकर्कारु कूष्माण्ड्यावम्बिकौपधी ।
 कोदण्डः कार्मुके देशभेदभ्रुततयोरपि ॥ १६९ ॥
 गारुड तु मरकते विषशास्त्रेथ तित्तिडः ।
 दैत्यभेदे तित्तिडी तु कालदासे महीरुहे ॥ १७० ॥
 तित्तिडी चुक्रे चिम्बायां निर्गुण्डी सिन्दुवारकः ।
 नीलशोफाल्यम्जकन्दः प्रचण्डः स्यात्प्रतापिनि ॥ १७१ ॥
 बलक्षकरवीरेपि प्रकाण्डः स्तम्भशस्तयोः ।
 स्कन्धमूलान्तरे च द्रोः पिचण्डोवयवे पशोः ॥ १७२ ॥
 उदरे चाय पूत्यण्टो गन्धेणे गन्धकीटके ।
 मेरुण्टो भीषणखगौ मेरुण्टा देयताभिदि ॥ १७३ ॥

मारण्डोण्डे भुजंगानां मार्गे गौमयमण्डले ।
 मार्तण्डस्तरणौ क्रोडे वरण्डो वदनामये ॥ १७४ ॥
 अन्तरावेदौ संघे च वतण्डा शारिका क्षुरी ।
 वर्तिर्वारण्डस्तु कर्णदृग्मले सेकभाजने ॥ १७५ ॥
 गणिस्थराजे वितण्डा कक्षीशाके शिलाद्वये ।
 करवीर्या वादभेदे शिखण्डो बर्हन्नुडयोः ॥ १७६ ॥
 सरण्डः स्यात्कृकलासे भूषणान्तरधूर्तयोः ।
 अध्यूढ ईश्वरेध्यूढा कृतसापव्ययोपिति ॥ १७७ ॥
 आपाढो मलयगिरौ व्रतिदण्डे च मासि च ।
 उपोढ ऊढे निकटेप्युदूढः पीवरोढयोः ॥ १७८ ॥
 प्ररूढो जरठे वृद्धे प्रगाढो दृढकृच्छ्रयोः ।
 वारूढः शम्बले यस्त्राञ्चलेग्नौ पञ्जरेररी ॥ १७९ ॥
 त्रिरूढोद्भुरिते जाते विगूढो गुह्यगुप्तयोः ।
 समूढः पुञ्जिते सद्योजाते भुग्नेनुपयुते ॥ १८० ॥
 संरूढोद्भुरिते प्रौढेरुणेर्केनूरुपिङ्गयोः ।
 संध्यारगे बुधे कुठे निःशब्दाव्यक्तरागयोः ॥ १८१ ॥
 अरुणा त्रिवृति इयामामञ्जिष्ठातिविपासु च ।
 अभीक्ष्णं तु भृशं नित्यमिरिणं शून्य ऊपरे ॥ १८२ ॥
 इन्द्राणी शच्यां निर्गुण्शां स्त्रीकरणेप्यधोपणा ।
 कणोपणं तु मरिचं करुणो रसवृक्षयोः ॥ १८३ ॥
 करुणा तु कृपायां स्यात्करणं क्षेत्रगात्रयोः ।
 गीताङ्गहारसंवेशभित्तु कायस्थसंहतौ ॥ १८४ ॥
 वर्णानां स्पृष्टतादौ च योगिनामासनादिषु ।
 दपीके साधकतमे यवादौ च कृतावपि ॥ १८५ ॥
 करणः शूद्राविदुषु च कङ्कणं करभूरणे ।
 मण्डने हस्तसूत्रे च कल्याणं हेमि मङ्गले ॥ १८६ ॥
 कर्तृणं रौहिण फट्ठा करेणुस्तु ममङ्गजे ।
 त्रिरदस्य च योपायां कार्णिकारतरात्रपि ॥ १८७ ॥

कारणं घातने हेतौ करणे कारणा पुनः ।
 यातना कर्मणं मन्वादियोगे कर्मकारके ॥ १८८ ॥
 काकणी मानदण्डस्य तुरीयांशे पणस्य च ।
 कृष्णलायां वराटे च कृपाणी कर्तरी छुरी ॥ १८९ ॥
 कृपाणोत्तौ क्षेपणी तु नौदण्डजालभेदयोः ।
 कोङ्कणः स्याज्जनपदे कोङ्कणं त्वायुधान्तरे ॥ १९० ॥
 महणं स्वीकृतौ वन्द्यां धीगुणे शब्द आदरे ।
 ग्रहोपरागे प्रत्याये ग्रामणीः क्षुरमर्दिनि ॥ १९१ ॥
 प्रधाने भोगिके पत्यौ ग्रामिणी पण्ययोपिति ।
 ग्रामेय्यां नीलिकायां च गोकर्णः प्रमथान्तरे ॥ १९२ ॥
 अङ्गुष्ठानामिकोन्माने मृगेद्वतरसर्पयोः ।
 गोकर्णी तु मूर्धिकायां चरणो मूलगोत्रयोः ॥ १९३ ॥
 बहुचादौ च पादे च चरणं भ्रमणेदने ।
 जरणो रुचके हिङ्गौ जीरके कृष्णजीरके ॥ १९४ ॥
 तरुणः कुञ्जपुष्पे स्यादेरण्डे यूनि नूतने ।
 तरणिस्तरणेकैशौ कुमार्योपधिनौकयोः ॥ १९५ ॥
 यष्टावष्ठी दक्षिणस्तु परच्छन्दानुवर्तिनि ।
 दक्षेपसव्ये सरलेपाचीनेप्यथ दक्षिणा ॥ १९६ ॥
 दिक् प्रतिष्ठा यज्ञदानं द्रुघणः पशुवेधसोः ।
 मुद्गरेप्यथ दुर्वर्णं कलधौतकुवर्णयोः ॥ १९७ ॥
 दैर्वाणं मृष्टपर्णे स्याद्धरितालीरसेपि च ।
 धरणोहिपतौ लोके स्तने धान्ये दिवाकरे ॥ १९८ ॥
 धरणं धारणे मानविशेषे धरणी मुवि ।
 धर्षणं रतेभिभवे धर्षणी त्वमिसारिका ॥ १९९ ॥
 धिपणस्त्रिदशाचार्यो धिपणा तु मनीषिका ।
 निर्याणं निर्गमे मोक्षगजापाङ्गप्रदेशयोः ॥ २०० ॥
 निर्वाणं मोक्षनिर्वृत्योर्दिध्याते करिमज्जने ।
 निर्माणं सारनिर्मित्योः कर्मभेदे समञ्जसे ॥ २०१ ॥

निःश्रणिरधिरोहिण्यां खर्जूरीपादपेपि च ।
 प्रघणोलिन्दके ताम्रकलशे लोहमुद्गरे ॥ २०२ ॥
 प्रघणस्तु क्षणे प्रह्वे क्रमनिम्ने चतुष्पथे ।
 आयत्ते च प्रमाणं तु मर्यादासत्यवादिनोः ॥ २०३ ॥
 प्रमातर्येकतेयत्तानित्येषु हेतुशास्त्रयोः ।
 पक्षोर्ण धौनकौशेये स्यात्पक्षोर्णस्तु शोणके ॥ २०४ ॥
 पक्षिणी पूर्णमाखण्ड्योः शाकिनीरात्रिभेदयोः ।
 प्रवेणिर्वेणिकुययोः पुराणं प्रलशास्त्रयोः ॥ २०५ ॥
 पुराणः षोडशपणे पुराणं वान्तन्तुपु ।
 पूरके पिष्टभेदे च पूरणी शाल्मलिद्रुमे ॥ २०६ ॥
 प्रोक्षणं सेकवधयोर्भरणं वेतने भृतौ ।
 भरणी शोणके भे च भ्रमणी स्यादधीशितुः ॥ २०७ ॥
 क्रीडादौ कारुण्डिकायां भीषणं सप्तकीरसे ।
 भीषणो दारुणेर्गाढे मत्कुणोदमभ्रुपूरुषे ॥ २०८ ॥
 उद्देशे नातिकेरे च निर्विपाणगजेपि च ।
 मष्टणोकडिने क्षिप्ते मसृणा स्यादतस्यपि ॥ २०९ ॥
 मार्गणं याचनेन्वेपे मार्गणस्तु शरेर्धनि ।
 यन्त्रणं बन्धने त्राणे नियमे रमणं पुनः ॥ २१० ॥
 पटोलमूले जघने रमणो रासभे प्रिये ।
 रोपाणो रोपणे हेमघर्षे पारद ऊपरे ॥ २११ ॥
 रोहिणी सोमवल्के भे कण्डरोगोमयोर्गवि ।
 लोहिताकटुरोहिण्योर्लनणो राससे रसे ॥ २१२ ॥
 अस्थिभेदे लघणा स्विद्ध लक्षणं नामचिह्नयोः ।
 लक्ष्मणं च लक्षणस्तु सौमित्रौ लक्ष्मणो यथा ॥ २१३ ॥
 लक्ष्मणः श्रीयुते लक्ष्मणीपथौ सारसस्त्रियाम् ।
 वरुणोर्केष्पतौ वृक्षे वरणो वरुणद्रुमे ॥ २१४ ॥
 प्राकारे वरणं धृत्यां वारणः स्यान्मत्तद्गजे ।
 वारणं तु प्रतिपेधे ब्राह्मणं विप्रसंहतौ ॥ २१५ ॥

वेदे च द्वादशो विंशे वारुणी पश्चिमा सुरा ।
 गण्डदूर्वा विषाणं तु शृङ्गे कोलेभदन्तयोः ॥ २१६ ॥
 विषाणी मेघशृङ्ग्यां स्याद्विषाणिः पण्यहृदयोः ।
 पण्यवीथ्यां अमणस्तु निर्घन्ये निन्यजीविनि ॥ २१७ ॥
 अवणो नक्षत्रभेदे अवणं अवसि भुतौ ।
 शरणं रक्षणे गेहे वधरक्षकयोरपि ॥ २१८ ॥
 श्रीपर्णमभिमन्येज्जे श्रीपर्णी शाल्मलौ हटे ।
 संकीर्णौ निचिताशुद्धौ सरणिः श्रेणिमार्गयोः ॥ २१९ ॥
 सारणः स्यादतीसारं दशकंधरमन्त्रिणि ।
 सिंहाणं तु प्राणमलेयः किट्टे काचभाजने ॥ २२० ॥
 सुपेणो विष्णुसुभीववैद्ययोः करमर्दके ।
 सुवर्णं कान्चने कर्पे सुवर्णलौ मखान्तरे ॥ २२१ ॥
 कृष्णागुरुणि विस्ते च सुपर्णः कृतमालके ।
 गरुडे स्वर्णचूडे च सुपर्णा विनताब्जिनी ॥ २२२ ॥
 हरणं तु दत्तौ दोष्णि यौतकादिधनेपि च ।
 हरिणौ पाण्डुसारङ्गौ हरिणी चारुयोपिति ॥ २२३ ॥
 सुवर्णप्रतिमायां च हरितावृत्तभेदयोः ।
 हर्षणस्तु आरुदेवे हर्षके योगरुग्मिदोः ॥ २२४ ॥
 हरेणुः कुलयोपायां रेणुकायां सतीनके ।
 हिरणं हिरण्यमिव वराटे हेमि रेतसि ॥ २२५ ॥
 अमृतं यज्ञशेषेभ्यस्तु सुधामोक्षेऽवयाचिते ।
 अन्नकाञ्चनयोर्जग्धौ खे स्वाहुनि रसायने ॥ २२६ ॥
 घृते हृद्ये गोरसे चामृतौ धन्वन्तरौ सुरे ।
 अमृतामलकीपथ्यागुलूचीमागधीषु च ॥ २२७ ॥
 अनृतं कर्पणेलीके चाक्षतं स्यादहिंसिते ।
 पण्डे लाजेऽर्पितं तु धातव्याधौ हतोर्यिते ॥ २२८ ॥
 अजितस्तीर्थकृद्भेदे बुद्धे विष्णावनिर्जिते ।
 अच्युतो द्वादशस्वर्गे केशवाभ्रष्टयोरपि ॥ २२९ ॥

अव्यक्तं प्रकृतावात्मन्यव्यक्तोऽस्फुटमूर्खयोः ।
 अनन्तं खे निरवधावनन्तस्तीर्थकृद्भिदि ॥ २३० ॥
 विष्णौ शेषेऽप्यनन्ता तु गुडूची भूर्दुरालभा ।
 विशल्या लाङ्गली दूर्वा शारिखा हैमवत्यपि ॥ २३१ ॥
 अस्वन्तमशुभे क्षेत्रे चुष्यामनवधौ मृतौ ।
 अमतिः काले चण्डे चाप्यङ्कतिर्वह्निर्वेधंसोः ॥ २३२ ॥
 अभिहोत्रिण्यगस्तिर्द्रुमुन्योः स्याददितिर्भुवि ।
 देवमातरि पार्वत्यामंहतिस्त्यागरौगयोः ॥ २३३ ॥
 आपातः पाते तत्कालेऽप्यादृतः सादरोऽर्चिते ।
 आख्यातं भाषिते त्यादावाप्राते मस्तशिङ्घिते ॥ २३४ ॥
 आश्रुतः स्नातके क्षातेऽप्यावर्तः पयसां भ्रमे ।
 आवर्तने चिन्तने चानर्तो जनपदे जने ॥ २३५ ॥
 समरे नृत्यशालायामाहतं तु मृपार्थके ।
 गुणिते ताडिते चाप्याध्मातः शङ्घितदग्धयोः ॥ २३६ ॥
 वातरोगेऽप्यथास्फोटः कोविदारार्कपर्णयोः ।
 आस्फोता गिरिकर्ण्यौ च वनमस्यामयाचितः ॥ २३७ ॥
 छादिते शकटोन्मेषे पत्तानामयुतद्वये ।
 सगृहीतेऽप्यथायस्तः क्लेशिते नेजिते हते ॥ २३८ ॥
 क्रुद्धे क्षिप्तेऽप्यतिः स्यात्पभावोत्तरकालयोः ।
 दैर्घ्यं सङ्गेऽप्याकृतिस्तु जानौ रूपे चपुष्यपि ॥ २३९ ॥
 आयत्तिर्वासरे खेहे वशित्वे स्यान्नि सीम्नि च ।
 आसत्तिः संगमे लाभेऽप्यपत्तिः प्राप्तिदोषयोः ॥ २४० ॥
 आपद्यपीडितं तु स्याच्चेष्टायां गमनेऽपि च ।
 उत्तमं चञ्चले शुष्कमांससंतमयोरपि ॥ २४१ ॥
 उचितं विदितेभ्यस्ते मिते युक्तेऽप्ययोऽप्यितम् ।
 वृद्धिमत्प्रोद्यतोऽप्युदितं तूह्यतोऽप्ययोः ॥ २४२ ॥
 उद्धृतं स्यादुत्तुलितं परिमुक्तोऽग्निनेऽपि च ।
 उषितं न्युषिते शुटेऽप्युच्छ्रितं तृणजातयोः ॥ २४३ ॥

प्रवृद्धे स्यादथोद्धान्त उद्गीर्णे निर्मद्विषे ।
 उदात्तो दातृमहतोर्द्वयो च स्वरभिद्यपि ॥ २४४ ॥
 उन्मत्तो मुचुकुन्दे स्याद्वत्तूरोन्मादयुक्तयोः ।
 उदन्तः साधो वार्त्तायामुद्गतः समुपक्रमे ॥ २४५ ॥
 मुद्गरेभ्यासयोगाय कुम्भकादिप्रयेपि च ।
 पादस्खलन उव्रङ्गेप्युन्नतिस्तार्क्ष्योपिति ॥ २४६ ॥
 उदये च समृद्धावप्येधतुर्नरि पावके ।
 क्रान्दितं रुदिते हतौ कलितं विदितामयोः ॥ २४७ ॥
 किरातः स्यादल्पतनौ भूनिम्बम्लेच्छयोरपि ।
 किराती कुट्टनी गङ्गा कृतान्तोक्षेमकर्मणि ॥ २४८ ॥
 सिद्धान्तयमदेवेषु गर्जितो मत्तकुङ्जरे ।
 गर्जितं जलदध्वाने मन्यितं हतदृग्धयोः ॥ २४९ ॥
 आक्रान्ते च गल्लमांस्तु विद्ग्रे पन्नगाशने ।
 गभस्तिः स्याद्विनकरे स्वाहाकिरणयोरपि ॥ २५० ॥
 गोदन्तो हरिताले स्यात्संनद्धे दंशितेपि च ।
 गोपतिः शंकरे पण्डे नृपतौ त्रिदशाधिपे ॥ २५१ ॥
 सहस्रकिरणे चापि ज्वलितौ दग्धभास्वरी ।
 जयन्तविन्निर्गिरिशौ जयन्त्युमापताकयोः ॥ २५२ ॥
 जीवन्त्यामिन्द्रपुत्र्यां च जगती छन्दसि क्षितौ ।
 जम्बूवप्रे जने लोके जामाता दुहितुः पतौ ॥ २५३ ॥
 सूर्यावर्ते वल्लभे च जीमूतो वासवेम्बुदे ।
 घोषकेद्रौ भृतिकरे जीवन्ती शमिवन्दयोः ॥ २५४ ॥
 जीवन्त्यां च गुडूच्यां च जीवातुर्जीवनौपधे ।
 जीविते च जृम्भितं तु विचेष्टितप्रवृद्धयोः ॥ २५५ ॥
 जृम्भायां स्फुटिते चापि त्वरितं वेगतद्वतोः ।
 त्रिगर्तो गणिते देशे त्रिगर्ता कामुकास्त्रियाम् ॥ २५६ ॥
 धूर्धुर्यामय नृणता नृणत्वे कार्मुकेपि च ।
 दंशितो वर्मिते दष्टे स्रवन्ती च ब्रवन्त्यपि ॥ २५७ ॥

नयामोपधिभेदे च द्विजातिर्त्राक्षणेण्डजे ।
 दुर्जातं व्यसनासम्यग्जातयोरथ दुर्गतिः ॥ २५८ ॥
 नरके निःस्वतायां च दृष्टान्तः स्यादुदादतौ ।
 शास्त्रेय निकृतं विप्रलम्भे विप्रकृतेधमे ॥ २५९ ॥
 निरस्तः प्रेषितशरे संत्यक्ते त्वरितोदिते ।
 निष्ठचूते प्रतिहते च निमित्तं हेतुलक्ष्मणोः ॥ २६० ॥
 नियातो यातरहिते दृढसंनाह आश्रये ।
 निर्मुक्तो मुक्तनिर्मोकभुजगे निष्परिमहे ॥ २६१ ॥
 निशान्तं सद्ने शान्ते प्रभातेष्यथ निर्वृतिः ।
 मोक्षे मृत्यौ सुखे सौस्थ्ये, निकृतिः शठशाठचयोः ॥ २६२ ॥
 भर्त्सनेभिभवे क्षेपे निर्ऋतिर्निष्पन्नये ।
 अलक्ष्म्यां दिक्पती चापि नियती दैवसयमौ ॥ २६३ ॥
 प्रभूतमुद्रते प्राज्ये प्रसूतं जातपुण्ययोः ।
 प्रतीतः सादरे प्राप्ते प्रथिते ज्ञातदृष्टयोः ॥ २६४ ॥
 प्रहतं विस्तृते क्षुण्णे पलितं पङ्कतापयोः ।
 पङ्ककेशे केशपाके पण्डितः सिल्हधीमतोः ॥ २६५ ॥
 प्रणीत उपसंपन्ने कृते क्षिप्ते प्रवेशिते ।
 संस्कृताग्नौ पर्याप्तं तु शक्ते पूर्णे निवारणे ॥ २६६ ॥
 यथेष्टे प्रसृतस्त्वर्धाञ्जली वेगिविनीतयोः ।
 तते च प्रयता जह्वा प्रमीतं प्रोक्षिते मृते ॥ २६७ ॥
 पर्यस्तं तु हते सस्ते प्रपातः सौमिके भृगौ ।
 पर्यतो गिरिदेवर्ष्योः पक्षतिः प्रतिपत्तिर्यौ ॥ २६८ ॥
 पक्षमूले प्रसृतिः स्यादपत्ये प्रसवेपि च ।
 पद्धतिः पथि पङ्क्तौ च प्रकृत्योर्निशिल्पिनोः ॥ २६९ ॥
 पौरामात्यादिलिङ्गेषु गुणसाम्यस्यभाषयोः ।
 प्रत्ययात्पूर्विकायां च प्रततिर्बिस्तृतिर्लता ॥ २७० ॥
 प्रवृत्तिर्युक्तौ यार्चायां प्रयादे प्रार्थनं हते ।
 यानिते शत्रुसदये पार्यती दुपदात्मजा ॥ २७१ ॥

शङ्ककी जीवनी गौरी पिण्डितं गुणिते वने ।
 पिशितं मांसं पिशिता मांसिका पीडितं पुनः ॥ २७२ ॥
 बाधिते करणे स्त्रीणां यन्त्रान्तर्मर्दितेपि च ।
 प्रोक्षितं सिक्तहतयोर्भरतः शबरे नटे ॥ २७३ ॥
 क्षेत्रे रामानुजे शास्त्रे दौष्वन्तादृषभात्मजे ।
 तन्तुबाये भारतं तु शास्त्रे द्वीपांशभिद्यपि ॥ २७४ ॥
 भारती पक्षिणीवृत्तिभिर्दोर्वाच्यथ भावितम् ।
 वासिते प्राप्ते भासन्तो मे सूर्ये रम्यभासयोः ॥ २७५ ॥
 मयितं निर्जलघोले ध्यालोडितनिष्ठयोः ।
 मालती युवतौ काचमाच्यां जातीविशल्ययोः ॥ २७६ ॥
 ज्योत्स्नायां निशि नद्यां च मुषितं खण्डिते द्वे ।
 मूर्धितं सोच्छ्रये मूढे रजतो दन्तिदन्तयोः ॥ २७७ ॥
 धवले शोणिते हारे दुर्वर्णे हृदशैलयोः ।
 रक्षितं स्वर्णाक्षिमे कृतस्तनित्रयोरपि ॥ २७८ ॥
 रैवती बलभार्यायां नक्षत्रभिदि मातृपु ।
 रैवतः स्यादुज्जयन्ते सुवर्णालौ पिनाकिनि ॥ २७९ ॥
 रोहितौ लोहिते मीने मृगे रोहितकद्रुमे ।
 रोहितं त्वृजुशक्रास्त्रे धीरे ललितमीप्सिते ॥ २८० ॥
 लङ्घिते हारभेदे च लोहितो मङ्गले नदे ।
 वर्णभेदे लोहितं तु कुङ्कुमे रक्तचन्दने ॥ २८१ ॥
 गोशीर्षे रुधिरं युद्धे वार्धितं छिन्नपूर्णयोः ।
 प्रसृते धनितं तु स्यात्वार्यिते सेवितेपि च ॥ २८२ ॥
 वनितौत्पादितात्यर्थ्यरागनार्यपि नार्यपि ।
 वसतिः स्यादवस्थाने निशायां सद्नेपि च ॥ २८३ ॥
 प्रवतिस्तु प्रतानिन्यां विस्तारेप्यथ वापितम् ।
 बीजाकृते मुण्डिते च व्याघातो योगविघ्नयोः ॥ २८४ ॥
 घातेय व्याघातं दीर्घं व्याघ्रतेतिशये वृटे ।
 वासन्तः परपुटे स्यात्करभेयहिते धिटे ॥ २८५ ॥

वासन्ती माधवीयूथीपाटलास्वय वासितम् ।
 वस्त्रच्छन्ने ज्ञानमात्रे भाषितेष्वय वासिता ॥ २८६ ॥
 स्त्रीकरिण्योर्विवस्वांस्तु देवे सूर्येय विभ्रुतम् ।
 ज्ञाते हृष्टे प्रतीते च विदितं वृषिते भ्रुते ॥ २८७ ॥
 विगतो निष्प्रभे वीते विविक्तो वसुनन्दके ।
 विविक्तं स्यादसंपृक्ते रहःपूतविवेकिषु ॥ २८८ ॥
 विधुतं कम्पिते त्यक्ते विकृतो रोग्यसंस्कृतः ।
 बीभत्सश्च विनीतस्तु निभृते निर्जितेन्द्रिये ॥ २८९ ॥
 वाणिजे साधुवाद्यदेवे विनयग्राहिणे हते ।
 विनतः प्रणते भुग्ने विनता गिटकामिदि ॥ २९० ॥
 सुपर्णायां विहस्तस्तु विद्वले षण्डकेपि च ।
 विश्वस्तः कृतविद्यासे विश्वस्ता विधवस्त्रियाम् ॥ २९१ ॥
 विजातो विकृते जाते विजाता तु प्रसूतिका ।
 विद्यतो नर्तने संधेपावृत्तौ विकृती रुजि ॥ २९२ ॥
 ङिध्वे विकारे मयादौ विपत्तिर्यानिनापदोः ।
 विविठितः स्यादङ्गरागे हावविच्छेदयोरपि ॥ २९३ ॥
 विधाता द्रुहिणे कामे विनेता देशके नृपे ।
 वृत्तान्तस्तु प्रकरणे कास्त्वेयं वार्त्ताप्रकारयोः ॥ २९४ ॥
 बृहती क्षुद्रवार्त्ताक्यां छन्दोयसनभेदयोः ।
 महत्यां यावि वार्थान्यां वेदितं कुटिले धुते ॥ २९५ ॥
 धुते वेदितं तसके रुद्धे स्त्रीकरणान्तरे ।
 शकुन्तो विहगे भासे श्रीपतिर्विष्णुभूषयोः ॥ २९६ ॥
 शुद्धान्तः स्याद्रहःकक्षान्तरे राक्षोपरोधने ।
 संख्यावान्मितसुधियोः सरस्यानुदधौ नदे ॥ २९७ ॥
 संवर्तः प्रत्येक्षद्वौ संहतं मिलिते दृष्टे ।
 स्वलितं छलिते प्रेये संस्कृतं लक्षणाश्रिते ॥ २९८ ॥
 भूषिते कृत्रिमे शस्त्रे संधानो घातसंघयोः ।
 संहिता वर्णसंयोगे शास्त्रवेदैकदेशयोः ॥ २९९ ॥

स्थपतिः सौविदेधीशो बृहस्पतीष्टियज्वनि ।
 कारुके च संततिस्तु तनये दुहितर्यपि ॥ ३०० ॥
 परंपराभवे पङ्क्तौ गोत्रविस्तारयोरपि ।
 संनतिः प्रणतिध्वन्योः संगतिर्ज्ञानसंगयोः ॥ ३०१ ॥
 संमतिर्वाङ्मन्योः समितिर्युधि संगमे ।
 साम्ये सभायामीर्यादौ संवित्तिर्ध्वविवादयोः ॥ ३०२ ॥
 स्थापितं निश्चिते न्यस्ते स्तिमितौ क्लिन्ननिश्चलौ ।
 सिकताः स्युर्वालुकायां सिकता सैकते रुजि ॥ ३०३ ॥
 सुकृतं तु शुभे पुण्ये सुविधानेय सुव्रता ।
 सुखदोषसौरभेय्यां सुव्रतोर्दति सद्गते ॥ ३०४ ॥
 सुनीतिर्ध्रुवमाता स्यात्सुनयोप्यथ सूनृतम् ।
 मङ्गले प्रियसत्योक्तौ हसन्ती शाकिनीभिदि ॥ ३०५ ॥
 मल्लिकाङ्गारधान्योश्च हारीतो विहगान्तरे ।
 मुनौ छद्मनयाद्यत्यः पिप्पले गर्दभाण्डके ॥ ३०६ ॥
 अर्द्धवत्येषौर्णमास्यामतिथिः कुशनन्दने ।
 क्रुध्यागन्तावयोपस्थः पायुमेढ्राङ्गयोनिषु ॥ ३०७ ॥
 उन्माथो मारणे कूटयन्त्रघातकयोरपि ।
 क्षवयुः कासे छिक्कायां कायस्योक्षरजीवकः ॥ ३०८ ॥
 परमात्मा च कायस्या हरीतक्यामलव्यपि ।
 दमयो दमने दण्डे निर्मन्यो निःस्वमूर्खयोः ॥ ३०९ ॥
 भ्रमणे च निशीयस्तु रात्रिमात्रार्धरात्रयोः ।
 प्रमथः शंकरगणे प्रमथा तु हरीतकी ॥ ३१० ॥
 मन्मथः कामचिन्तायां पुष्पचापकमित्ययोः ।
 रुदथः कुकुटशुनोर्वज्रयः पिककालयोः ॥ ३११ ॥
 वरूयं तु तनुत्राणे रयगोपनवेदमनोः ।
 वयःस्थो मध्यमवया वयःस्था शाल्मलिद्रुमे ॥ ३१२ ॥
 ब्राह्मीगुडूचीकाकोलीवृक्षमैलामलकीषु च ।
 वमयुर्वमने कासे गजस्य करशीकरे ॥ ३१३ ॥

विदयो योगिनि प्राप्ते शमयः सचिवे शमे ।
 शपथः कार आक्रोशे शपने च सुतादिभिः ॥ ३१४ ॥
 शययः स्यादजगरे निद्रालौ मरणेपि च ।
 पङ्क्त्यः करञ्जभेदे पङ्क्त्या तु वचा शब्दी ॥ ३१५ ॥
 समर्थः शक्तिसंपन्ने संबद्धार्थे हितेपि च ।
 सिद्धार्थः सर्पपे शाक्यसिंहेत्यजिनवन्नरि ॥ ३१६ ॥
 अर्बुदः पर्वते मांसकीलके दशकोटिषु ।
 अर्धेन्दुः स्यादतिशैटस्त्रीगुणाद्भुतियोजने ॥ ३१७ ॥
 गलहस्ते नखाङ्केर्धचन्द्रेद्भदस्तु घालिजे ।
 अद्भुतं तु केयूरे स्यादद्भुता याम्यदिग्गजी ॥ ३१८ ॥
 आस्पदं कृत्यपदयोरामोदो गन्धहर्षयोः ।
 आक्रन्दो दारुणरणे सारायसदिते नृपे ॥ ३१९ ॥
 क्षणदं तोये क्षणदो गणके क्षणदा निशि ।
 कर्षदः पार्वतीभर्तुर्जटाजूटे वराटके ॥ ३२० ॥
 कर्णान्दुः स्यात्कर्णपाशयुक्तिमिका कुमुदः कपो ।
 दिग्नागनागयोर्द्वैत्यविशेषे च सितोत्पले ॥ ३२१ ॥
 कुमुदा कुम्भीगम्भार्योः कुसीदं वृद्धिजीवने ।
 वृद्धाजीवे कौमुदस्तु कार्तिके कौमुदीन्दुभा ॥ ३२२ ॥
 गोविन्दस्तु गवाध्यक्षे वासुदेवे वृहस्पतौ ।
 गोपदं गोखुरश्च भ्रे गवां च गतिगोचरे ॥ ३२३ ॥
 जलदो मुस्तके मेघे जीवदो रिपुवैद्ययोः ।
 मन्थिपर्णे तमोनुत्तु शशिभार्तण्डवद्विषु ॥ ३२४ ॥
 दारदो विपभेदे स्यात्पारदे हिङ्गुलेपि च ।
 दायादौ सुतसपिण्डौ धनदौ दातृगुणकौ ॥ ३२५ ॥
 नलदा मांस्यां नलदमुशीरमकरन्दयोः ।
 नर्मदा रेवानर्माल्योर्निपादः द्रवपत्रे स्वरे ॥ ३२६ ॥
 निर्घादस्त्यक्तवादेपत्रादे च प्रमदो मुदि ।
 प्रमदा स्त्री प्रसादोनुपहस्वास्थ्यप्रसत्तिषु ॥ ३२७ ॥

काव्यगुणे प्रह्लादस्तु निनादे दानवान्तरे ।
 प्रतिपत्संविदि त्रिथौ प्रासादो राजमन्दिरे ॥ ३२८ ॥
 देवतायतने चापि मर्यादा स्थितिसीमयोः ।
 माकन्दः स्यात्सहकारे माकन्द्यामलकीफले ॥ ३२९ ॥
 मुकुन्दः पारवे रत्नविशेषे गरुडध्वजे ।
 मेनादः केकिनि षड्रागे मार्जारे वरदः पुनः ॥ ३३० ॥
 प्रसन्ने शान्तचित्ते च वरदा तु कुमारिका ।
 विशदः पाण्डुरे व्यक्ते शारदो वत्सरे नवे ॥ ३३१ ॥
 शरद्भवे पीतमुद्गे शालीनेप्यथ शारदी ।
 सप्तपर्णाम्बुपिप्पलयोः सुनन्दा रोचनाङ्गना ॥ ३३२ ॥
 जननी बाहुवलिनोप्यगाधोस्ताघरन्ध्रयोः ।
 अवधिः स्यादवधाने कालसीमविलेप्यपि ॥ ३३३ ॥
 आनन्दं बद्धं मुरजाद्याविन्दः क्षिप्रवक्रयोः ।
 आवन्धो भूपणे प्रेम्णि बन्धेयोस्तेषु छद्मये ॥ ३३४ ॥
 संहननेप्युपाधिस्तु धर्मध्याने विशेषणे ।
 कुटुम्बव्यावृत्ते छान्द्युपाधिर्वाजचक्रयोः ॥ ३३५ ॥
 कवन्धं तुन्दे रुण्डेप्सु कवन्धो राहुरक्षसोः ।
 दुर्विधो दुर्जने निःस्वे न्यमोपो वटपादपे ॥ ३३६ ॥
 शम्यां ध्यामे न्यमोपी तु मोहनाख्यौपधीभिदि ।
 वृषपर्ण्यो निषधस्तु कठिने पर्वते स्वरे ॥ ३३७ ॥
 देशतद्राजयोश्चापि निरोधो नाशरोपयोः ।
 प्रसिद्धो भूषिते स्याते प्रणिधिर्याचने चरे ॥ ३३८ ॥
 परिधिर्यज्ञियतरोः शाखायामुपसूर्यके ।
 मागधो मगधोद्भूते शुक्रजीरकबन्दिनोः ॥ ३३९ ॥
 वैद्यतः क्षत्रियापुत्रे मागधी स्यात्तु पिप्पली ।
 यूषा भापाविशेषश्च विबुधः पण्डिते सुरे ॥ ३४० ॥
 विसन्धेनुद्भटे शान्ते विश्वस्तात्यर्थयोरपि ।
 विवधो वीवधो भारे पर्याहाराध्वनोरपि ॥ ३४१ ॥

संवाधः संकटे योनौ संरोधः क्षेपरोधयोः ।
 संनद्धो वर्मिन्ते व्यूढे समाधिः स्यात्समर्थने ॥ ३४२ ॥
 चित्तेकाग्र्यनियमयोर्मैत्रि संनिधिरन्तिके ।
 प्रत्यक्षे चाथ संसिद्धिः सम्यक्सिद्धिस्वभावयोः ॥ ३४३ ॥
 अयनं पथि गेहेर्कस्योदग्दक्षिणतो गती ।
 अम्लानस्त्वमले शिष्टीभेदेर्जुनं तृणे सिते ॥ ३४४ ॥
 नेत्ररोगेर्जुनः पार्थे हेहये केकिनि द्रुमे ।
 मातुरेकसुते चार्जुन्युपा गौः कुट्टनी सरित् ॥ ३४५ ॥
 अङ्गनं प्राङ्गणे यानेप्यङ्गना तु नितम्बिनी ।
 स्यादपानं गुदेपानस्तद्वायावञ्जनं मसी ॥ ३४६ ॥
 रसाञ्जनेक्तो सौवीरेषाञ्जनो दिग्मतङ्गजे ।
 अञ्जना हनुमन्मातर्दञ्जनी तेष्वयोपिति ॥ ३४७ ॥
 अश्वनं रक्षणप्रीत्योर्यमा पितृदेवते ।
 तरणौ सूर्यभक्त्यायामशनिर्वद्विद्युतोः ॥ ३४८ ॥
 अरतिः कूर्परे पाणौ सप्रकोष्ठतताद्दुली ।
 आसनं विष्टरे हस्तिस्कन्धे यात्रानिवर्तने ॥ ३४९ ॥
 आसनो जीवकतरावासनी षण्यवीयिका ।
 आपन्नः सापदि प्राप्तेप्यादानं याजिभूषणे ॥ ३५० ॥
 महणेयोत्थानं सैन्ये पौरुषे युधि पुस्तके ।
 उद्यमोद्गमहर्षेषु धास्त्वन्तेङ्गनैत्ययोः ॥ ३५१ ॥
 मलोत्सर्गप्यथोत्थानः सुप्तोन्मुखागभीरयोः ।
 उद्यानं स्यान्निःसरणे वनभेदे प्रयोजने ॥ ३५२ ॥
 उद्दानमुद्गमे चुह्यामुद्दानः पवनान्तरे ।
 सर्पमिद्युदरावर्तं कमनोऽशोकपादपे ॥ ३५३ ॥
 कामिकामाभिरूपेषु कटिनं निद्रुरोषयोः ।
 कठिनी तु खटिका स्यात्कठिना गुडशर्करा ॥ ३५४ ॥
 कर्तनं योपितां तूलसेवने छेदनेपि च ।
 क्रन्दनं रोदने क्षाने कल्पने क्लृप्तकर्तने ॥ ३५५ ॥

कल्पनेभसज्जनायां कलापी लक्षकेकिनोः ।
 कञ्चुकी जोङ्गकतरी महल्ले पन्नगे विटे ॥ ३५६ ॥
 काञ्चनं हेमि किञ्चल्लके काञ्चनो नागकेसरे ।
 उदुम्बरे काञ्चनारे पुंनागे चम्पकेपि च ॥ ३५७ ॥
 काञ्चनी तु हरिद्रायां कानीनः कन्यकासुते ।
 कर्णे व्यासे काननं तु ब्रह्मास्ये विपिने गृहे ॥ ३५८ ॥
 कुहनो मूपिके सेष्ये कुहना दम्भकर्मणि ।
 कुण्डली वरुणे सर्पे मयूरे कुण्डलान्विते ॥ ३५९ ॥
 केतनं सद्ने चिह्ने कृत्ये चोपनिमन्त्रणे ।
 केसर्यर्धणि पुंनागे नागकेसरसिंहयोः ॥ ३६० ॥
 कौपीनं गुह्यदेशे स्यादकार्ये चीवरान्तरे ।
 कौलीनं जनवादेहिपशुपक्षिशुनां युधि ॥ ३६१ ॥
 भकार्ये गुह्ये कौलीन्ये गहनं वनदुःखयोः ।
 गह्वरे कलिले चापि गन्धनं तु प्रकाशने ॥ ३६२ ॥
 सूत्रनोत्साहर्हिंसासु गर्जनं स्तनिते क्रुधि ।
 गृञ्जनं विपदिगन्धस्य पशोर्भासे रसोनके ॥ ३६३ ॥
 गोस्तनो हारभेदे स्याद्गोस्तनी हारहूरिका ।
 घट्टना चलनावृत्त्योश्चलनः पादकम्पयोः ॥ ३६४ ॥
 चलनं कम्पे चलनी चारीभिद्वस्त्रघर्षरी ।
 चन्दनो वानरभिदि श्रीखण्डे चन्दनी नदी ॥ ३६५ ॥
 चेतनः स्यात्सहृदयप्राणिनोश्चेतना तु धीः ।
 चोलकी तु नागरङ्गे किष्कुपर्वकरीरयोः ॥ ३६६ ॥
 छर्दनोलम्बुये निम्बे छर्दनं यमनेपि च ।
 छदनं पर्णगस्तोम्भेदं कर्तने भिदि ॥ ३६७ ॥
 जयनं विजयेद्वादिसनाहे जघनं कटौ ।
 स्त्रियाः श्रोणिपुरोभागे जवनो वेगिवेगयोः ॥ ३६८ ॥
 वेग्यश्चे नीवृत्ति जवन्यपट्यामोपधीभिदि ।
 जीवनस्तु पुत्रजीवे जीवनं वृत्तिवारिणोः ॥ ३६९ ॥

स्याज्जीवना तु मेदायां जीवनी तु मधुसूता ।
 तलिनं विरले स्वच्छे स्तोकेय तपनी रवौ ॥ ३७० ॥
 भक्षते नरके मीप्से तलुनो यूनि मारुते ।
 तमोघो वह्निसूर्येन्दुबुद्धकेशवशंमुपु ॥ ३७१ ॥
 तपस्वी तापसे दीने तरस्यी वेगिशूरयोः ।
 तेमनं व्यञ्जने क्लेदे तेमनी तुल्लिमिषपि ॥ ३७२ ॥
 तोदनं व्यथने तोचे दहनो दुष्टचेष्टिते ।
 भक्षते चित्रकेनौ च दमनो वीरपुष्पयोः ॥ ३७३ ॥
 दर्शनं दर्पणे धर्मोपलब्धोर्वुद्धिशास्त्रयोः ।
 स्वप्रलोचनयोश्चापि दंशनं वर्मदंशयोः ॥ ३७४ ॥
 द्विजन्मा वौ रवे विप्रे दुर्नाम पुनरर्शसि ।
 दुर्नामा दीर्घकोदयां स्याद्देवनोक्षेय देवनम् ॥ ३७५ ॥
 व्यवहारे जिगीषायां क्रीडायां धमनो नले ।
 क्रूरे भस्त्राध्यायके च धमनी कंधरा सिरा ॥ ३७६ ॥
 हरिद्रा च धावनं तु गतौ शौचेथ नन्दनम् ।
 इन्द्रोद्याने नन्दनस्तु तनये हर्षकारिणि ॥ ३७७ ॥
 नलिनं नलिकातोयाम्बुजेषु नलिनी पुनः ।
 पद्माकरे गङ्गाब्जिन्योर्निधनं कुलनाशयोः ॥ ३७८ ॥
 निदानं कारणे शुद्धौ तपसः फलयाचने ।
 वत्सदाह्यवसाने च प्रधनं युधि दारणे ॥ ३७९ ॥
 प्रधानं प्रकृतौ बुद्धावुत्तमे परमात्मनि ।
 महामात्रे प्रसूनं तु प्रसूते फलपुष्पयोः ॥ ३८० ॥
 प्रज्ञानं बुद्धौ चिह्ने च स्यात्प्रसन्नं प्रसादयत् ।
 प्रसन्ना तु मदिरायां पवनो वायुवह्नयोः ॥ ३८१ ॥
 पवनं पुनरापाके पद्मिनी योषिदन्तरे ।
 अब्जोद्भिज्यां सरस्यां च पावनं जलकृच्छयोः ॥ ३८२ ॥
 पावनः पावके सिल्हेध्यासे पावदितर्यपि ।
 पावनी तु हरीतक्यां पात्रीनो गुग्गुलुद्रुमे ॥ ३८३ ॥ -

पाउके मीनभेदे च पिशुनः सूत्रके खले ।
 कप्यास्ये पिशुना स्पृक्ता स्यात्पिशुनं तु कुङ्कुमे ॥ ३८४ ॥
 पीतनं तु हरिताले पीतदारुणि कुङ्कुमे ।
 पीतनः पुनराघाते पूतनं तु हरीतकी ॥ ३८५ ॥
 वध्या च वासुदेवस्य पृतनानीकिनी चमूः ।
 सेना सैन्यविशेषश्च फाल्गुनो मासपार्ययोः ॥ ३८६ ॥
 नदीजेर्जुनवृक्षे च फाल्गुनी पूर्णिमाभिदि ।
 भवनं सद्ने भावे भण्डनं कवचे युधि ॥ ३८७ ॥
 खलीकारे मट्टिनी तु ब्राह्मण्यां नृपयोषिति ।
 भावना चासना ध्यानं भुवनं लोकत्रयम्बु ॥ ३८८ ॥
 भूतात्मा द्रुहिणे देहे मदनः सिक्कके स्मरे ।
 राढे वसन्ते धत्तूरे मलिनं कृष्णदोषयोः ॥ ३८९ ॥
 मलिनी रजस्वलायां मण्डनं तु प्रसाधने ।
 मण्डनोलंकारिणौ स्यान्मार्जनौ लोभशाखिनि ॥ ३९० ॥
 मार्जनं शुद्धिकरणे मार्जना मुरजध्वनौ ।
 मालिन्युमायां गङ्गायां चम्पावृत्तप्रभेदयोः ॥ ३९१ ॥
 मालिक्यां मिथुनो राशौ मिथुनं पुंस्त्रियोर्युगे ।
 मुण्डनं रक्षणे क्षौरे मेहनं मूत्रशिश्रयोः ॥ ३९२ ॥
 मैथुनं रतसंगत्योर्यमनं यमबन्धयोः ।
 यापनं कालविक्षेपे निरासे वर्तनेपि च ॥ ३९३ ॥
 योजनं तु चतुष्क्रोश्यां स्याद्योगपरमात्मनोः ।
 रसनं ध्वनिते स्वादे रसज्ञाराक्षयोरपि ॥ ३९४ ॥
 रञ्जनं रञ्जके रक्तचन्दनेष्वय रञ्जनी ।
 मञ्जिष्ठारोचनानीलीगुण्डासु रजनी निशि ॥ ३९५ ॥
 लाक्षानीलीहरिद्रासु राधनं प्राप्तिदोषयोः ।
 साधने रेचनी गुण्डा दन्ती रोचनिका त्रिवृत् ॥ ३९६ ॥
 रोदनं त्वश्रुणि क्रन्दे रोचनः कूटशाल्मलौ ।
 रोचना रक्तकल्हारे गोपिते वरयोषिति ॥ ३९७ ॥

लङ्घनं भोजनत्यागे श्वने क्रमणेपि च ।
 ललामवललामाश्रे शृङ्गे चिह्नपताकयोः ॥ ३९८ ॥
 रम्ये प्रधाने भूपायां पुण्ड्रे पुच्छप्रभावयोः ।
 ललना स्त्रीनाडिजिह्वा लाञ्छनं लक्ष्मसंज्ञयोः ॥ ३९९ ॥
 लाङ्गली स्याद्वलभद्रे नालिकेरेथ लेखनम् ।
 भूर्जे छेदे लिपिन्यासे व्यसनं निष्फलोद्यमे ॥ ४०० ॥
 दैवानिटफले सक्तौ स्त्रीपागमृगयादिषु ।
 पापे विपत्तायशुभे व्यञ्जनं श्मश्रुचिह्नयोः ॥ ४०१ ॥
 तेमनेवयवे क्वादौ यमनं उर्ध्वनेर्दने ।
 वसनं छादने वस्त्रे वर्जनं त्यागार्हसयोः ॥ ४०२ ॥
 वर्धनं छेदने घृद्धौ वर्धनी तु गलन्तिका ।
 वपनं मुण्डने क्षीजाधानेथ वर्तनी पथि ॥ ४०३ ॥
 वर्तने तर्कुपिण्डे च यनश्वा विप्रतारके ।
 शार्दूले गन्धमार्जारि वामनो दिग्गजेच्युते ॥ ४०४ ॥
 खर्वेङ्कोटे बाहिनी तु सेनातद्देशसिन्धुषु ।
 स्याद्वाणिनी तु नर्तक्यां छेकमत्तस्त्रियोरपि ॥ ४०५ ॥
 वितान कदके यज्ञे विस्तारे क्रतुकर्मणि ।
 तुच्छे मन्दे वृत्तभेदे शून्यावसरयोरपि ॥ ४०६ ॥
 विज्ञानं कार्मणे ज्ञाने विलग्नं मध्यलग्नयोः ।
 धिक्किञ्चा जीर्णशीर्णार्त्रा विलीनौ लीनविद्रुतौ ॥ ४०७ ॥
 विपन्नः शिरीषतरौ विपन्ना त्रिवृतामृता ।
 विच्छिन्नं तु कुटिले स्यात्समालम्बविमक्तयोः ॥ ४०८ ॥
 विमानं देवतायाने सप्तभूमिगृहेपि च ।
 विधानं हस्तिकवले प्रेरणेभ्यर्चने धने ॥ ४०९ ॥
 वेतनोपायविधिषु प्रकारे धैर्यकर्मणि ।
 त्रिपन्नो भुजगे नष्टे विश्वप्सा वह्निचन्द्रयोः ॥ ४१० ॥
 समीरणे कृतान्ते च विलासी भोगिसर्पयोः ।
 विषयी विषयासक्ते वैषयिक्रुजने नृपे ॥ ४११ ॥

कामे विषयि हृषीके व्युत्थानं प्रतिरोधने ।
 विरोधाचरणे स्वैरवृत्तौ समाधिपारणे ॥ ४१२ ॥
 वृजिनः केशे वृजिनं भुग्नेष्वे रक्तचर्मणि ।
 वेष्टनं मुकुटे कर्णशङ्कुल्युष्णीषयोर्वृतौ ॥ ४१३ ॥
 वेदना ज्ञाने पीडायां शयनं स्वापशय्ययोः ।
 रते शमनस्तु यमे शमनं शान्तिर्हिंसयोः ॥ ४१४ ॥
 श्वसनं श्वासे श्वसनः पवने मदनद्रुमे ।
 शकुनं स्याद्देशासिनिमित्ते शकुनः खगे ॥ ४१५ ॥
 शकुनिः खगे करणभेदे कौरवमातुले ।
 शतघ्नी तु वृधिकाल्यां शस्त्रभेदकरञ्जयोः ॥ ४१६ ॥
 शासनं नृपदत्तोर्व्यां शास्त्राज्ञालेखशास्तिपु ।
 शिखरी कोटिकोयष्टयोर्द्रुमेषामार्गशैलयोः ॥ ४१७ ॥
 शिखण्डी कुङ्कुटे चित्रमेखले बर्हिर्बर्हयोः ।
 भीष्मारौ बाणे शृङ्गारी सुवेपे क्रमुके द्विपे ॥ ४१८ ॥
 श्लेष्मग्रा स्यान्मल्लिकायां कम्पिल्यकफणिज्जयोः ।
 शोभनः सुन्दरे योगे सवनं स्नानयागयोः ॥ ४१९ ॥
 सोमनिर्दलने चापि सदनं जलसदनोः ।
 स्तननं कुन्यने मेघगर्जितध्वनिमात्रयोः ॥ ४२० ॥
 स्पर्शनं हृषीके दाने स्पर्शे च स्पर्शनोनिने ।
 स्थन्दनं स्रवणे क्षोपे स्थन्दनस्तिनिशे रथे ॥ ४२१ ॥
 संव्यानं छादने वस्त्रे समानो देहमारुते ।
 वर्णभित्तत्समैकेषु संतानोपत्यगोत्रयोः ॥ ४२२ ॥
 संतती देववृक्षे च संस्थानं द्वाकृतौ मृतौ ।
 चतुष्पथे संनिवेशे सज्जनं पट्टगुल्मके ॥ ४२३ ॥
 सज्जनस्तु कुलीने स्यात्सज्जनापि च कल्पना ।
 संधानं तु संधटनेभिषवे संधिनी तु गौः ॥ ४२४ ॥
 वृषाक्रान्ताकालदुग्धा स्यापनं तु निवेशने ।
 पुंसवने समाधौ च साधनं सिद्धिसैन्ययोः ॥ ४२५ ॥

उपायेनुगमे मेढ्रे निवृत्तौ कारके वधे ।
 दापने मृतसंस्कारे प्रमाणे गमने धने ॥ ४२६ ॥
 सुकर्मा योगभेदे स्यात्सत्क्रिये देवशिल्पिनि ।
 सुदामा पर्वते मेघे सुधन्वा त्वष्टृधन्विनोः ॥ ४२७ ॥
 सुपर्वा पर्वणि शरे त्रिदशे वंशधूमयोः ।
 सूचना स्यादभिनये गन्धने व्यधने दृशि ॥ ४२८ ॥
 सेवनं सीवनोपास्तयोः सेनानीः सैन्यपे गुहे ।
 हायनोर्चिर्वाहिर्धैर्यं ह्यादिनी वचविशुतोः ॥ ४२९ ॥
 हिण्डनं क्रीडारतयोर्यानेनूपस्तु सैरिभे ।
 जलप्रायेप्यथावापः पातभेदालवालयोः ॥ ४३० ॥
 प्रक्षेपे भाण्डपचनेप्याक्षेपः परिभर्त्सने ।
 काव्यालंकरणाकूटघोः स्यादाकल्पस्तु मण्डने ॥ ४३१ ॥
 कल्पने चाप्युलपस्तु गुल्मिनीतृणभेदयोः ।
 उडुपः श्वशाशिनीः कलापो बर्हत्तूणयोः ॥ ४३२ ॥
 संहतौ भूपणे काश्यां कच्छपो मल्लबन्धके ।
 कमठे कच्छपी वीणा कसिपुर्भोज्यवस्त्रयोः ॥ ४३३ ॥
 एकैकस्मिन्द्वयोश्चापि काश्यपो मुनिमीनयोः ।
 काश्यप्युर्व्यां कुतपस्तु प्लागकम्यलदर्भयोः ॥ ४३४ ॥
 वैदवानरे दिनकरे द्विजन्मन्यतिथौ गवि ।
 भाग्निनेयेष्टमांशेष्टौ वाद्येय कुटपो मुनौ ॥ ४३५ ॥
 निष्कुटे मानभेदे च कुणपः पूतिगन्धिनि ।
 शवे जिह्वापस्तु शुनि व्याघ्रे द्वीपिविडालयोः ॥ ४३६ ॥
 पादपो द्वौ पादपीठे पादपा पादरक्षणे ।
 रक्तपः स्याद्यातुधाने रक्तपा तु जलोक्तसि ॥ ४३७ ॥
 विटपः पल्लवे स्तम्बे विस्तारे विट्पशाखयोः ।
 मुरूपस्तु बुधे रम्ये प्राप्तरूपाभिरुपयत् ॥ ४३८ ॥
 कदम्यः सर्पे नीपे कदम्यं निकुरम्यके ।
 कलम्यो नातिकाशाके शृपरके नीपपादपे ॥ ४३९ ॥

कादम्बः कलहंसेष्वोर्नितम्बः कटिरोधसोः ।
 स्त्रियाः पश्चात्कटौ सानौ प्रलम्बस्तु प्रलम्बनम् ॥ ४४० ॥
 दैत्यस्तालाङ्कुरः शाखा प्रालम्बः स्यात्पयोधरे ।
 त्रपुसे हारभेदे च भूजम्बुस्तु विकङ्कते ॥ ४४१ ॥
 गोधूमाह्वयधान्ये च हेरम्बः शौर्यगर्विते ।
 महिषे विघ्नराजे चारम्भस्तु वधदर्षयोः ॥ ४४२ ॥
 त्वरायामुद्यमे चाप्यात्मभूर्ब्रह्मणि मन्मथे ।
 ऋषभः स्यादादिजिने वृषभे भेषजे स्वरे ॥ ४४३ ॥
 कर्णरन्ध्रे कौलपुच्छे श्रेष्ठे चाप्युत्तरस्थितः ।
 ऋषभी तु शूकाशिम्यां पुरुषाकारयोपिति ॥ ४४४ ॥
 विधवायां सिरालायां करभो मय उट्टके ।
 अङ्गुलैश्च कनिष्ठाया मणिवन्धस्य चान्तरे ॥ ४४५ ॥
 ककुभो वीणाप्रसेवे रागभेदेर्जुनद्रुमे ।
 कुष्ठम्भं तु शान्तकुम्भे स्याद्वद्वायां कमण्डलौ ॥ ४४६ ॥
 गर्दभो रासभे गन्धे गर्दभी जन्तुहृग्मिदोः ।
 गर्दभं कुमुदभेदे दुर्लभः कच्छुरे प्रिये ॥ ४४७ ॥
 दुष्प्रापेपि दुन्दुभिस्तु भेर्यां दितिसुते विषे ।
 अक्षविन्दुत्रिकङ्कहे निकुम्भः कुम्भकर्णजे ॥ ४४८ ॥
 वन्त्यां च वल्लभोऽप्यक्षे कुलीनादथे प्रियेपि च ।
 वर्षाभूः पुनर्नवायां स्याद्गण्डूपदभेकयोः ॥ ४४९ ॥
 विष्कम्भो विस्तृतौ योगविशेषप्रतिबन्धयोः ।
 योगिनां च बन्धभेदे रूपकावयवेपि च ॥ ४५० ॥
 विस्त्रम्भः केलिकलहे विद्याने प्रणये यथे ।
 वृषभः स्यादादिजिने वृषपुंगवयोरपि ॥ ४५१ ॥
 सनाभिर्ज्ञातिसदृशोः सुरभिर्हंसि चम्पके ।
 जातीफले मातृभेदे रम्ये चैत्रसन्तयोः ॥ ४५२ ॥
 सुगन्धो गवि सल्लक्ष्यागधमो न्यूनदर्शयोः ।
 आगमस्त्वागतौ शास्त्रेऽप्यभगौ गतिनां मते ॥ ४५३ ॥

ब्रह्मचार्यादिचतुष्केषुत्तमा दुग्धिकौपथे ।
 उत्तमं तु प्रधाने स्यात्कलमः शालिचौरयोः ॥ ४५४ ॥
 कुसुमं स्त्रीरजोनेत्ररोगयोः फलपुष्पयोः ।
 कृत्रिमं लवणभेदे कृत्रिमः कृतसिल्हयोः ॥ ४५५ ॥
 गोधूमो भेषजे नागरङ्गव्रीहिप्रभेदयोः ।
 गोलोमी वारयोपायां पङ्क्यन्यासितदूर्वयोः ॥ ४५६ ॥
 गौतमो गणभृद्भेदे शाक्यसिर्हर्षिभेदयोः ।
 गौतम्युमायां रोचन्यां तलितं तल्पखट्वयोः ॥ ४५७ ॥
 वित्ताने कुट्टिमे चापि दाडिमः करकैलयोः ।
 निष्क्रमो निर्गमे बुद्धिसंपत्तौ दुष्कुलेपि च ॥ ४५८ ॥
 नियमः स्यात्प्रतिज्ञायां निश्चये यन्त्रणे व्रते ।
 निगमाः पूर्वणिग्वेदनिधयाध्ववणिकपथाः ॥ ४५९ ॥
 नैगमो नयपौरौपनिपवृत्तिषु याणिजे ।
 प्रथमः स्यात्प्रधानाद्योः प्रक्रमोवसरे क्रमे ॥ ४६० ॥
 पञ्चमो रुचिरं दक्षे पञ्चानामपि पुरणे ।
 रागभेदे पञ्चमी तु द्रौपद्यां परमः परे ॥ ४६१ ॥
 अप्रेसरप्रथमयोर्लोकारे परमं पुनः ।
 स्यादव्ययमनुज्ञायां प्रतिभा प्रतिरूपके ॥ ४६२ ॥
 गजस्य दन्तबन्धे च मध्यमो मध्यजे स्वरे ।
 देहमध्ये मध्यदेशे मध्यमा कार्णिकाङ्गुलिः ॥ ४६३ ॥
 राका रजस्यला चापि व्यायामः पौरुषे अमे ।
 वियामे दुर्गसंचारे विलोममरघट्टके ॥ ४६४ ॥
 विलोमो वरुणे सर्पे प्रतीपे कुकुरेपि च ।
 विलोमी स्यादामलक्यां विक्रमः शक्तिसंपदि ॥ ४६५ ॥
 क्रान्तौ च विद्रुमो वृक्षे प्रवालेप्यथ विभ्रमः ।
 शोभायां संशये हावे सत्तमः श्रेष्ठपूज्ययोः ॥ ४६६ ॥
 साधिटे संभ्रमो भीतौ सवेगादरयोरपि ।
 सुपीमः शिशिरे रम्ये सुपम रुचिरे समे ॥ ४६७ ॥

सुपमा तु स्यात्परमशोभायां कालमिद्यपि ।
 अत्ययोतिक्त्रमे दोषे विनाशे दण्डकृच्छयोः ॥ ४६८ ॥
 अवध्यमवधार्ये स्यादनर्थकवचस्यपि ।
 अभयमुशीराभीत्योरभया तु हरीतकी ॥ ४६९ ॥
 अनयोशुभदैवे स्याद्विपद्घसनयोरपि ।
 अश्वीयमश्वसंघेदवहितेधूप्यः प्रगल्भके ॥ ४७० ॥
 अधूप्या निघ्नगाभेदेहल्या गौतमयोपिति ।
 संरोभेदेप्यमिख्या तु शोभायां कीर्तिसंज्ञयोः ॥ ४७१ ॥
 अहार्यो हर्तुमशक्ये शैलेयाशय आभये ।
 अभिप्रायपनसयोरादित्यस्त्रिदशार्कयोः ॥ ४७२ ॥
 आत्रेयो मुनिरात्रेयी पुष्पवत्यां सरिद्धिदि ।
 आतिथ्योतिथौ तथोग्येप्याम्नायः कुल आगमे ॥ ४७३ ॥
 उपदेशे चेन्द्रियं तु चक्षुरादिषु रेतसि ।
 उदयः पर्वतोन्नत्योरूर्णायुरविकम्बते ॥ ४७४ ॥
 ऊर्णनाभे च मेघे चैवेयमेणीत्वणादिके ।
 रतबन्धमिदि स्त्रीणां कपायः सुरभौ रसे ॥ ४७५ ॥
 रागवस्तुनि निर्यासे क्रोधादिषु विलेपने ।
 वर्णे कालेयस्तु दैत्ये कालेयं कुङ्कुमं यकृत् ॥ ४७६ ॥
 कुलायः पक्षिणां स्थानमेहयोः क्षेत्रियास्त्रयः ।
 अन्यदेहचिकित्सार्हासाध्यरूपारदारिकाः ॥ ४७७ ॥
 क्षेत्रियं क्षेत्रजवृणे गाङ्गेयं स्वर्णमुस्तयोः ।
 कसेरुप्यय गाङ्गेयो गाङ्गवत्स्कन्दमीप्सयोः ॥ ४७८ ॥
 चक्षुष्यः क्षुभगे पुण्डरीकवृक्षे रसाञ्जने ।
 कतकेशिहिते चापि चक्षुष्या तु कुलत्पिका ॥ ४७९ ॥
 चाम्पेयो हंसि किञ्जल्के चम्पके नागकेशरे ।
 जघन्यं शिश्रे गर्धन्त्ये जटादुर्गुणुलौ खगे ॥ ४८० ॥
 तपस्यः फाल्गुनमासे तपस्या नियमस्थिती ।
 द्वितीया त्रिभिर्गेहिन्योर्द्वितीयः पूरणे द्वयोः ॥ ४८१ ॥

नादेयी जलवानीरे भूजम्बूनागरङ्गयोः ।
 काङ्गुष्ठे च जपायां च निकायः सद्यसंघयोः ॥ ४८२ ॥
 परमात्मनि लक्ष्ये च प्रणयः प्रेमयाञ्जयोः ।
 विलम्बे प्रसरे चापि प्रत्ययो ज्ञानरन्ध्रयोः ॥ ४८३ ॥
 विद्रवासे शपथे हेतावाचारप्रायितत्वयोः ।
 अधीने निश्चये स्यादौ प्रणाययः कामवर्जिते ॥ ४८४ ॥
 असंमते प्रसव्यस्तु प्रतिकूलानुकूलयोः ।
 प्रतीक्ष्यः प्रतिपाल्ये स्यात्पूज्ये च प्रलयो मृती ॥ ४८५ ॥
 संहारे नष्टचेष्टत्ये पर्यायोवसरे क्रमे ।
 निर्माणे द्रव्यधर्मे च पर्जन्यो गर्जदम्बुदे ॥ ४८६ ॥
 वासवे मेघशब्दे च पयस्यं तु पयोभवे ।
 पयोहिते पयस्या तु काकोली दुग्धिकापि च ॥ ४८७ ॥
 प्रक्रिया तूत्पादने स्यादधिकारप्रकारयोः ।
 पानीयं पेयजलयोः पारुष्यस्तु बृहस्पती ॥ ४८८ ॥
 पारुष्यं परुषभावे संक्रन्दनवनेपि च ।
 पौलस्त्यो रावणे श्रीदे भ्रातृव्यो भ्रातृजे रिपौ ॥ ४८९ ॥
 भुजिग्यः स्यादनधीने किंकरे हस्तसूत्रके ।
 भुजिग्या गणिकादास्योर्मलयः पर्वतान्तरे ॥ ४९० ॥
 शैलांशे देश आरामे मलया त्रिवृतौषधौ ।
 मङ्गल्यो रुचिरेवत्ये प्रायमाणे मसूरके ॥ ४९१ ॥
 विल्वे मङ्गल्यं तु दधि मङ्गल्या रोचना शमी ।
 शतपुष्पा शुक्रवचा मियङ्गुः शङ्खपुष्प्यपि ॥ ४९२ ॥
 अधःपुष्पी मृगयुस्तु फेरौ ब्रह्मणि लुब्धके ।
 रहस्यं गोपनीये स्याद्ब्रह्म्या सरिदन्तरे ॥ ४९३ ॥
 लोहित्योन्धौ नदे व्रीहौ ब्रह्मण्यो ब्रह्मणे हिते ।
 शनैधरे व्यवायस्तु मैथुनव्यवधानयोः ॥ ४९४ ॥
 वदान्यः मियवाग्दानशीलयोरुभयोरपि ।
 वक्तव्यो वाच्यवद्गर्धं वचोर्हृदीनयोरपि ॥ ४९५ ॥

सुपना तु स्यात्परमशोभायां कालमिद्यपि ।
 अत्ययोतिक्रमे दोषे विनाशे दण्डकृच्छ्रयोः ॥ ४६८ ॥
 अवध्यमवधार्ये स्यादनर्थक्यचक्षुष्यपि ।
 अभयमुशीराभीत्योरभया तु हरीतकी ॥ ४६९ ॥
 अनयोशुभदैवे स्याद्विषहचसनयोरपि ।
 अश्वीयमद्वत्संवेद्वहितेधृष्यः प्रगल्भके ॥ ४७० ॥
 अधृष्या निघ्नगामेदेहल्या गौतमयोपिति ।
 संरोभेदेष्यभिख्या तु शोभायां कीर्तिसंज्ञयोः ॥ ४७१ ॥
 अहार्यो हर्तुमशक्ये शैलेयाशय आशये ।
 अभिप्रायपनसयोरादित्यस्त्रिदशार्कयोः ॥ ४७२ ॥
 आत्रेयो मुनिरात्रेयी पुष्पवत्यां सरिद्धिदि ।
 आतिथ्योतिथौ तथोग्येष्याम्नायः कुल आगमे ॥ ४७३ ॥
 उपदेशो चेन्द्रियं तु चक्षुरादिषु रेतसि ।
 उदयः पर्वतोन्नत्योर्णार्णयुरविकम्बले ॥ ४७४ ॥
 ऊर्णनाभे च मेघे चैण्यमेणीत्वगादिके ।
 रत्नवन्धमिदि स्त्रीणां कपायः सुरभौ रसे ॥ ४७५ ॥
 रागवस्तुनि निर्यासे क्रोधादिषु विलेपने ।
 वर्णे कालेयस्तु दैत्ये कालेयं कुङ्कुमं यकृत् ॥ ४७६ ॥
 कुलायः पक्षिणां स्थानगेहयोः क्षेत्रियास्त्रयः ।
 अन्यदेहचिकित्सार्हासाध्यरुक्पारदारिकाः ॥ ४७७ ॥
 क्षेत्रियं क्षेत्रजतृणे गाङ्गेयं स्वर्णमुस्तयोः ।
 कसेरुण्यथ गाङ्गेयो गाङ्गवत्स्कन्दभीष्मयोः ॥ ४७८ ॥
 चक्षुष्यः सुभगे पुण्डरीकवृक्षे रसाञ्जने ।
 कतकेशिहिते चापि चक्षुष्या तु कुलत्पिका ॥ ४७९ ॥
 चाम्पेयो हेमि किञ्चल्लके चम्पके नागकेसरे ।
 जघन्यं शिश्रे गह्वेन्द्ये जटायुर्गुलौ खगे ॥ ४८० ॥
 तपस्यः फाल्गुनमासे तपस्या नियमस्थितौ ।
 द्वितीया तिथिगेहिन्योर्द्वितीयः पूरणे द्वयोः ॥ ४८१ ॥

गगने धर्मतपसोरध्वरे मूलकारणे ।
 अधरोनूर्ध्वहीनोऽप्यम्बरं व्योमवस्त्रयोः ॥ ५१० ॥
 कर्पासे सुरभिद्रव्येररं छदकपाटयोः ।
 अबुधुरो रोम्णि सलिले रुधिरभिनवोद्गमे ॥ ५११ ॥
 अजिरं ददुरे काये विषये प्राङ्गणेनिले ।
 अशिरोर्के राक्षसेग्नावद्गुरोलातभौमयोः ॥ ५१२ ॥
 अण्डारः शक्तनरयोरसुरः सूर्यदैत्ययोः ।
 असुरा रजनीवास्योरगुरुस्त्वगुरौ लघौ ॥ ५१३ ॥
 शिशपायामथाहारो हार आहरणेशने ।
 आसारो वेगवद्वर्षे घृहृद्गलप्रसारयोः ॥ ५१४ ॥
 आकार इङ्गिताकृत्योराधारो जलधारणे ।
 आलवालेधिकरणेऽप्यारो निकरे खनौ ॥ ५१५ ॥
 इतरः पामरेन्यस्मिन्नित्वरः क्रूरकर्मणि ।
 पथिके दुर्विधे नीचे स्यादित्वर्याभिसारिका ॥ ५१६ ॥
 ईश्वरः स्वामिनि शिवे मन्मयेपीश्वराद्रिजा ।
 उदरं तुन्दरणयोरुत्तरं प्रवरोर्ध्वयोः ॥ ५१७ ॥
 उदीच्यप्रतिवचसोरुत्तरस्तु विराटजे ।
 उद्धारः स्यादृणोद्भूत्योरुदारो दक्षिणो महान् ॥ ५१८ ॥
 दातोर्वरा तु भूमात्रे सर्वसस्याद्यभुव्यपि ।
 ऋक्षरं धारिधारायामृक्षरः पुनर्ऋत्विजि ॥ ५१९ ॥
 एकाम्रौ तद्रताव्यग्रावौशोरं शयनासने ।
 उशीरजे चामरे च हण्डे च कररः खगे ॥ ५२० ॥
 करीरे क्रकचे दीने कर्बुरं काञ्चने जले ।
 कर्बुरो राक्षसे पापे शबले कन्दरोद्भुशे ॥ ५२१ ॥
 विवरे च गुहायां च कर्करो मकुरे दृढे ।
 कदरः श्वेतखदरे क्रकचभुद्रोगयोः ॥ ५२२ ॥
 कर्परस्तु कटाहे स्याच्छस्त्रभेदकपालयोः ।
 कङ्करं कुत्सिते तक्ने कडारो दासपिङ्गयोः ॥ ५२३ ॥

वल्लयः कङ्कणं कण्ठरुग्वालेयस्तु गर्दभे ।

बल्यर्थे कोमलेद्भारवह्न्या विजयो जये ॥ ४९६ ॥

पार्थे विमाने विजयोमातस्त्रयोस्तियावपि ।

विषयो यस्य यो ज्ञातस्तत्र गोचरदेशयोः ॥ ४९७ ॥

शब्दादौ जनपदे च विस्मयोद्भुतदर्पयोः ।

विनयः शिक्षाप्रणत्योर्विनया तु वलीपधौ ॥ ४९८ ॥

विशल्या लाङ्गलीदन्तीगुडूचीत्रिपुटासु च ।

शल्येन रहितायां च प्रियायां लक्ष्मणस्य च ॥ ४९९ ॥

इवशुर्यो देवरे श्याले शाण्डिल्यः पापकान्तरे ।

विल्वे मुनौ च शालेयं शतपुष्पादयौपधे ॥ ५०० ॥

क्षेत्रे च शालिधान्यस्य शीर्षण्यं शीर्षरक्षणे ।

शीर्षण्यो विशदे क्षेत्रे शैलेयं शैलसंभवे ॥ ५०१ ॥

सिन्धूये तालपर्ण्या च शैलेयस्तु मधुघ्नते ।

समयः शपथे भाषासंपदोः कालसंचिदोः ॥ ५०२ ॥

सिद्धान्ताचारसंकेतनियमावसरेषु च ।

क्रियाकारे च निर्देशे संस्त्यायो विस्तृतौ गृहे ॥ ५०३ ॥

संनिवेशे संनयस्तु समवायानुसैन्ययोः ।

सामर्थ्यं योग्यताशक्तयोः सौरभ्यं गुणगौरवे ॥ ५०४ ॥

सौगन्ध्ये चारुतायां च हिरण्यं पुनरक्षये ।

प्रधानधातौ कनके मानभेदे कपर्दके ॥ ५०५ ॥

द्रविणाकुप्ययोश्चापि हृच्छयो मन्मथात्मनोः ।

हृदयं वक्षसि स्वान्ते वृक्षायाममरः सुरे ॥ ५०६ ॥

सुहीवृक्षेस्थिसहारेप्यमरा त्वमरावती ।

स्थूणा कूर्वा गुडूची चान्तरं रन्ध्रावकाशयोः ॥ ५०७ ॥

मध्ये विनार्थे तादर्थ्ये विशेषेवसरेवधौ ।

आत्मीयात्मपरीधानान्तर्धिवाह्येष्वथावरम् ॥ ५०८ ॥

चरमेवरा तु गौरीगजजङ्घान्त्यदेशयोः ।

अक्षरं स्यादपवर्गे परमब्रह्मवर्णयोः ॥ ५०९ ॥

गगने धर्मतपसोरध्वरे मूलकारणे ।
 अधरोनूर्ध्वहीनोष्टेष्वाम्बरं व्योमवस्त्रयोः ॥ ५१० ॥
 कर्पासे सुरभिद्रव्येररं छदकपाटयोः ।
 अङ्कुरो रोम्णि सलिले रुधिरभिनवोद्गमे ॥ ५११ ॥
 अजिरं दर्दुरे काये विषये प्राङ्गणेनिले ।
 अशिरोर्के राक्षसेग्नावद्भारोलातभौमयोः ॥ ५१२ ॥
 अण्डीरः शक्तनरयोरसुरः सूर्यदैत्ययोः ।
 असुरा रजनीवास्योरगुरुस्त्वगरौ लघौ ॥ ५१३ ॥
 शिंशपायामथाहारो हार आहरणेक्षणे ।
 आसारो घेगवद्वर्षे ध्रुवद्वलप्रसारयोः ॥ ५१४ ॥
 आकार इङ्गिताकृत्योराधारो जलधारणे ।
 आलवालेधिकरणेप्याकरो निकरे खनौ ॥ ५१५ ॥
 इतरः पामरेन्यस्मिन्नित्वरः क्रूरकर्मणि ।
 पथिके दुर्धिषे नीचे स्यादित्वर्यभिसारिका ॥ ५१६ ॥
 ईश्वरः स्वामिनि शिवे मन्मथेपीश्वराद्रिजा ।
 उदरं तुन्दरणयोरुत्तरं प्रवरोर्ध्वयोः ॥ ५१७ ॥
 उदीच्यप्रतिवचसोरुत्तरस्तु विराट्ने ।
 उद्धारः स्यादृणोद्धृत्योरुदारो दक्षिणो महान् ॥ ५१८ ॥
 दातोर्वरा तु भूमात्रे सर्वसस्याद्यभुव्यपि ।
 ऋक्षरं वारिधारायामृक्षरः पुनर्ऋत्विजि ॥ ५१९ ॥
 एकाग्रौ तद्गताव्यग्रावौशीरं शयनासने ।
 उशीरजे चामरे च दण्डे च कररः खगे ॥ ५२० ॥
 करीरे क्रकचे दीने कर्बुर काञ्चने जले ।
 कर्बुरो राक्षसे पापे शबले कन्दरोद्भुशे ॥ ५२१ ॥
 विवरे च गुहायां च कर्करो मकुरे दृढे ।
 कदरः श्वेतखदिरं क्रकचक्षुत्ररोगयोः ॥ ५२२ ॥
 कर्परस्तु कटाहे स्याच्छस्त्रभेदकपालयोः ।
 कङ्करं कुत्सिते तन्ने कडारो दासपिन्नयोः ॥ ५२३ ॥

कञ्जारः कुञ्जरे सूर्ये जठरे दुहिणे मुनौ ।
 करीरः कलसे वंशाङ्कुरवृक्षविशेषयोः ॥ ५२४ ॥
 कलत्रं श्रोणौ भार्यायां दुर्गस्थाने च भूमुनाम् ।
 कटित्रं तु कटीवस्त्रे रशनाचर्मभेदयोः ॥ ५२५ ॥
 कच्छुरः पुंश्चले पामासहिते कच्छुरा शडी ।
 दुःस्पर्शा शूकशिम्बी च कवरं लवणाम्लयोः ॥ ५२६ ॥
 कवरी केशविन्यासशक्योः कंधरोम्बुदे ।
 कंधरा तु शिरोधौ स्यात्केशोरुः पृष्ठकीकते ॥ ५२७ ॥
 तृणजातौ कन्दभेदे कणेरुस्तु गणेरुवत् ।
 वेद्येभीकार्णिकारेषु कटप्रूरक्षदेवने ॥ ५२८ ॥
 विद्याधरेरूपे रुद्रे कान्तारं दुर्गवर्त्मनि ।
 महारण्योपसर्गाद्योः काननेक्षुविशेषयोः ॥ ५२९ ॥
 काश्मीरं पुष्करमूले दृङ्गकुङ्कुमयोरपि ।
 कावेरी तु हरिद्रायां वेद्यायां सरिदन्तरे ॥ ५३० ॥
 किर्मीरः शवले दैत्ये किशोरो हयशावके ।
 सूर्ये यून्यथ किंशास्रधान्यशूके शरेषु च ॥ ५३१ ॥
 कुहरं गह्वरे छिद्रे कुरुरं यन्त्रिपर्णके ।
 कुरुरः श्वा कुयेरस्तु धनदे नन्दिपादपे ॥ ५३२ ॥
 कुर्परौ जानुकफणी कुमारोश्चानुचारके ।
 युवराजे शिशौ स्कन्दे शूके वरुणपादपे ॥ ५३३ ॥
 कुमारं जात्यकनके कुमारी त्वपराजिता ।
 नदीभिद्रामतरणी कन्यका नवमाल्युमा ॥ ५३४ ॥
 जम्बूद्वीपविभागश्च कुटारं केवले स्ते ।
 कुञ्जरोनेकपे केशे कुञ्जरा धातकीद्रुमे ॥ ५३५ ॥
 पाटलायां कुठारद्वुकीशयोः कूयरः पुनः ।
 कुप्जे युगंधरे रम्ये केसरो नागकेसरे ॥ ५३६ ॥
 तुरंगसिंहयोः स्कन्धकेशेषु बकुलद्रुमे ।
 पुंनगवृक्षे किञ्जल्के स्यात्केसरं तु हिङ्गुनि ॥ ५३७ ॥

केदारः क्षेत्रमिद्यालवाले शंकरशैलयोः ।
 केनारः कुम्भिनरके शिरःकपालसंधिषु ॥ ५३८ ॥
 केटिहः शक्रगोपे स्याच्चकुले पाकशासने ।
 कोट्टारो नागरे कूपे पुष्करिण्याश्च पाटके ॥ ५३९ ॥
 खर्परस्तस्करे भिक्षापात्रे धूर्तकपालयोः ।
 खपुरो मुस्तके पूगे लसके खपुरं घटे ॥ ५४० ॥
 खर्जूरं रूप्यफलयोः खर्जूरः कीटवृक्षयोः ।
 खण्डाभ्रमभ्रावयवे स्त्रीणां दन्तक्षतान्तरे ॥ ५४१ ॥
 खदिरी शाके खदिरो दन्तधावनचन्द्रयोः ।
 खिड्गिरस्तु शिवाभेदे खट्वाङ्गे वारि वातके ॥ ५४२ ॥
 खिलीरावद्रहृत्वे च गदरो विलदम्भयोः ।
 कुञ्जेयं गर्गरो मीने स्यात्तर्गरी तु मन्थनी ॥ ५४३ ॥
 गान्धारो रागसिन्दूरस्त्ररेषु नीवृन्तरे ।
 गायत्री खदिरे छन्देऽपिशेषे गोपुरं पुनः ॥ ५४४ ॥
 मुस्तके द्वारि पूर्णरे घर्घरस्तु नदान्तरे ।
 चलद्वारि ध्वनौ धूके चन्द्रिश्चन्द्रद्विनिनोः ॥ ५४५ ॥
 चत्वरः स्यात्पयां श्लेषे स्यण्डिलाङ्गणयोरपि ।
 चङ्कुरः स्यन्दने घृते चतुरो नेत्रगोचरे ॥ ५४६ ॥
 चाटुकारे चक्रगण्डायपि चातुरको यथा ।
 चमरधामरे दैत्ये चमरी तु मृगान्तरे ॥ ५४७ ॥
 त्रिकुरोहौ गृहवभ्रौ केशे चञ्चलशैलयोः ।
 पक्षिगृक्षभिदोश्चापि चिडिरोग्रौ परश्ववे ॥ ५४८ ॥
 करवाले च रज्जौ च चिडस्त्रो वैरिभूर्तयोः ।
 छित्तरं जेदनद्रव्ये जत्रो कुशिवद्धयोः ॥ ५४९ ॥
 कठिने च जर्जरं तु वासवध्वजजीर्णयोः ।
 जम्बीरः प्रस्यपुष्पाख्यशाके दन्तशवद्रुमे ॥ ५५० ॥
 जलेन्द्रो जम्भकेम्भोधौ बहणेऽप्यथ झर्झरः ।
 वाये नदे कलियुगे झलरीवचु झझरी ॥ ५५१ ॥

वाद्यभेदे केशचक्रो टंकारो ज्यारवेद्भुते ।
 प्रसिद्धौ चायं टगरष्टङ्गणकेकराक्षयोः ॥ ५५२ ॥
 टट्टरी त्वनृताख्यानलम्पापटहवाद्ययोः ।
 तमिस्रं तिमिरे कोपे तमिस्रा दर्शयामिनी ॥ ५५३ ॥
 तमस्ततिस्तिमिरं तु वृष्टिरोगान्धकारयोः ।
 तित्तिरिः पक्षिणि मुनौ तुषारो हिमदेशयोः ॥ ५५४ ॥
 शीकरे हिमभेदे च तुम्बरी धान्यकं शुनी ।
 तूवरोद्गमश्रुपुरुषे प्रौढाशृङ्गानडुष्यपि ॥ ५५५ ॥
 दहरो मूपिकास्वल्पभ्रात्रोर्द्विभेद्य दन्तुरः ।
 उन्नतदन्ते विषमे दर्दुरो भेकमेघयोः ॥ ५५६ ॥
 वाद्यभाण्डे शैलभेदे दर्दुरं यामजालके ।
 दर्दुरोमा दर्दरः स्यादीपद्ग्रे गिरावपि ॥ ५५७ ॥
 दण्डारो वहने मत्तवारणे शरयन्त्रके ।
 कुम्भकारस्य चक्रे च ह्यापरं संशये युगे ॥ ५५८ ॥
 दातेर उष्ट्रे चेटे च दुर्धरस्त्वृषभौषधौ ।
 दुःखधार्थे धूसरस्तु रासमे स्तोकपाण्डुरे ॥ ५५९ ॥
 नरेन्द्रो वार्तिके राज्ञि विषयैद्येध नागरम् ।
 शुण्डीमुस्तकपौरेषु निर्जरस्त्वजरे सुरे ॥ ५६० ॥
 निर्जरा तु तालपत्र्यां गुडूच्यां तत्त्वभिद्यपि ।
 निर्नरोर्काश्चै तुषामौ निकरः सारसंघयोः ॥ ५६१ ॥
 न्यायदातव्यवित्ते च निर्वरं तु गतत्रये ।
 कठिने निर्मये सारे निकारस्तु पराभये ॥ ५६२ ॥
 धान्योत्क्षेपे नीधरस्तु वास्तव्येपि वणिज्यपि ।
 प्रवरं संततौ गोत्रे भेठे च प्रखरः पुनः ॥ ५६३ ॥
 घेसरे हयसंनाहे कुकुरेतिमृशं खरे ।
 प्रकरः कीर्णपुष्पादौ सदतौ प्रकरं पुनः ॥ ५६४ ॥
 जोद्धके प्रकरी व्यर्थप्रकृतौ चत्तरावनौ ।
 प्रस्तरः प्रस्ताने चाट्टि मणौ च प्रदरः शरे ॥ ५६५ ॥

भङ्गे रोगे प्रसरस्तु संगरे प्रणये जवे ।
 प्रकारः सदृशे भेदे पङ्कारो जलकुञ्जके ॥ ५६६ ॥
 सोपाने शेवले सेतौ पदारः पादधूलिषु ।
 पादालिन्दे पवित्रं तु मेध्ये ताम्रे कुशे जले ॥ ५६७ ॥
 ओषोपकरणे चापि पवित्रा तु नदीभिदि ।
 प्रान्तरं कोटरैरण्ये दूरशून्यपयेषु च ॥ ५६८ ॥
 पार्षरो भस्मनि यमे जराटे नीपकेसरे ।
 क्षयरोगे भक्तसिक्थे पामरो नीचमूर्खयोः ॥ ५६९ ॥
 पाटीरो मूलके वङ्गे तितऔ वातिकेम्बुदे ।
 केदारो वेणुसारे च पाण्डुरो वर्णतद्गतोः ॥ ५७० ॥
 पाण्डुरं तु मरुवके पिण्डारो भिक्षुके द्रुमे ।
 महिषीपालके क्षेपे पितरं मयि मुस्तके ॥ ५७१ ॥
 उखायां च पिञ्जरस्तु पीतरक्तेरवभिद्यपि ।
 पिञ्जरं शातकुम्भे स्यात्पीवरः स्थूलकूर्मयोः ॥ ५७२ ॥
 पुष्करं द्वीपतीर्थाद्विखगरो गौपधान्तरे ।
 तूर्यास्येसिफले काण्डे शुण्डांघ्रे खे जलेभ्युजे ॥ ५७३ ॥
 बठरो बटशत्रयोर्वन्धूरो रम्यनम्रयोः ।
 बन्धुरस्तु तयोर्हसे बन्धुजीवविडङ्गयोः ५७४ ॥
 बन्धुरा पण्ययोपायां बर्बरा नीवृदन्तरे ।
 बर्बरस्तु हस्त्रिकायां पामरे केशचक्रले ॥ ५७५ ॥
 पुष्पे च बर्बरा शाके बर्करः पशुनर्मणोः ।
 बदरा स्यादेलापण्यां विष्णुक्रान्तौषधावपि ॥ ५७६ ॥
 बदरी कौलिकर्पास्योर्बदरं तु तयोः फले ।
 बदरस्तु कर्पात्तास्थि भङ्गुरौ वक्रनखरौ ॥ ५७७ ॥
 भ्रामरं मधुवृषदोर्भास्करो वह्निद्वययोः ।
 भार्योरन्यस्त्रीपुत्रोत्पादके मृगशैलयोः ॥ ५७८ ॥
 भृङ्गारी तु चीरिकायां भृङ्गारः कनकालुका ।
 मत्सरः परसंपत्त्यक्षमायां वहति क्रुधि ॥ ५७९ ॥

कृपणे मत्सरा तु स्यान्मक्षिका मकरो निधौ ।
 नक्रे राशिविशेषे च मन्दरो मन्यपर्वते ॥ ५८० ॥
 स्वर्गमन्दारयोर्मन्दे बहले मधुरं विपे ।
 मधुरस्तु प्रिये स्वादौ रस्ते च रसवत्यपि ॥ ५८१ ॥
 मधुरा मथुरापुर्या यष्टीमेदामधूलिषु ।
 मधुकुटिकायां च मिश्रेयाशतपुष्पयोः ॥ ५८२ ॥
 मन्दिरो मकरावासे मन्दिरं नगरे गृहे ।
 मन्यरः सूचके कोशे वक्रे मन्दे पृथौ मथि ॥ ५८३ ॥
 मन्थरं तु कुसुम्यां स्यान्मन्दारस्त्रिदशद्रुमे ।
 पारिमर्द्रेर्कपर्णे च मसूरो मसूरोपि च ॥ ५८४ ॥
 मसूरा च मसूरा च चत्वारः पण्ययोपिति ।
 तथा ग्रीहिविशेषेपि मर्मरो वसनान्तरे ॥ ५८५ ॥
 शुष्कपक्षध्वनौ चापि मर्मरी पीतदारुणि ।
 मयूरः कौत्किचूडाख्यौपधेपामार्गकेकिनोः ॥ ५८६ ॥
 महेन्द्रो वासवे शैले मञ्जरी तिलकद्रुमे ।
 वल्लर्या स्थूलमुक्तायां माठरो व्यासविप्रयोः ॥ ५८७ ॥
 सूर्यानुगेथ मार्जारः स्यात्खट्वांशविडालयोः ।
 मिहिरोर्केम्बुदे बुद्धे मुत्तरः कोरकास्त्रयोः ॥ ५८८ ॥
 लोष्टादिमेदने चापि मुहिरो मूर्खकामयोः ।
 मुदिरः कामुके मेघे मुकुरो मकुरो यथा ॥ ५८९ ॥
 कुलालदण्डे बकुले कोरकादर्शयोरपि ।
 मुर्मुरो मन्मथे सूर्यतुरगे तुषपावके ॥ ५९० ॥
 रुधिरं घुम्घने रक्ते रुधिरौ धरणीस्रते ।
 वल्लरं कुञ्जमञ्जर्योः क्षेत्रेनम्भसि शाइले ॥ ५९१ ॥
 वल्लूरं तु वनक्षेत्रे वाहनोपरयोरपि ।
 शुष्कमांसि कोलमांसि वरजा वर्तिकक्षयोः ॥ ५९२ ॥
 वागरो वारके शण्डे निर्नरे धाडवे वृके ।
 मुमुक्षौ पण्डिते चापि परिव्यक्तभयेपि च ॥ ५९३ ॥

वासरो रागभेदेहि चार्दरं कृमिजे जले ।
 काकचिह्न्याथ बीजे वाग्दक्षिणावर्तशङ्खयोः ॥ ५९४ ॥
 वासुरा वासिताराभ्योर्भुवि विष्टर आसने ।
 पादपे कुशमुष्टौ च विस्तारौ स्तम्बविस्तृती ॥ ५९५ ॥
 विदुरो नागरे धीरे धृतराष्ट्रानुजेपि च ।
 विकारो विकृतौ रोगे विहारस्तु जिनालये ॥ ५९६ ॥
 लीलायां भ्रमणे स्कन्धे विदारो युधि दारणे ।
 विदारी रोगभेदे स्यात्सालपर्णक्षुग्न्धयोः ॥ ५९७ ॥
 विधुरं स्यात्प्रविश्लेषे विकले विधुरा पुनः ।
 रसालायां विसरस्तु समूहे प्रसरोपि च ॥ ५९८ ॥
 शबरो म्लेच्छभेदेऽप्यु हरेय शम्बरं जले ।
 चित्रे बौद्धग्रतभेदे शम्बरो दानवान्तरे ॥ ५९९ ॥
 मत्स्यैर्गिरिभेदेषु शम्बरी पुनरोपधौ ।
 शर्करा खण्डविकृतौ कर्परांशे रुगन्तरे ॥ ६०० ॥
 उपलायां शर्करायुग्देशे च शकलेपि च ।
 शर्वरी निशि नार्यौ च शक्करी सरिदन्तरे ॥ ६०१ ॥
 छन्दोजातौ मेखलायां शारीरं देहजे वृषे ।
 शार्वरं घातुके ध्वान्ते शाबरो रोध्रप्रापयोः ॥ ६०२ ॥
 अपराधे शाबरी तु शूकशिख्यय शक्करम् ।
 छन्दोभिच्छाकरस्तूक्षा शालारं पक्षिपञ्चरे ॥ ६०३ ॥
 सोपानहस्तिनखयोः शिखरं पुलकाप्रयोः ।
 पक्कंदाडिमबीजाममानिक्यशकलेपि च ॥ ६०४ ॥
 वृक्षाग्रे पर्वताग्रे च शिशिरः शीतले हिमे ।
 ऋतुभेदे क्षिलिन्ध्रस्तु सरुमीनप्रभेदयोः ॥ ६०५ ॥
 शिलिन्ध्रं कदलीपुष्पे कवकात्रिपुटाख्ययोः ।
 शिलिन्ध्री विहगी गण्डूपदीमृदय शीकरः ॥ ६०६ ॥
 वातास्तजलेऽम्बुकणे शुषिरं वायुगर्तयोः ।
 शुषिरोमौ सरन्ध्रे च शृङ्गारो गजमण्डने ॥ ६०७ ॥

सुरते रसभेदे च शृङ्गारं नागसंभवे ।
 चूर्णे लवङ्गपुष्पे च संस्तरः सस्तरं मले ॥ ६०८ ॥
 संगरोड़ीकृतौ युद्धे क्रियाकारे विपापदोः ।
 संगरं तु फले शम्याः संभारः संभृतौ गणे ॥ ६०९ ॥
 संस्कारः प्रतियत्नेनुभवे मानसकर्मणि ।
 गुणभेदेऽथ संकारोवकरेभिचटत्कृतौ ॥ ६१० ॥
 संकारी भुक्तकन्यायां सामुद्रं लवणान्तरे ।
 लक्षणे च शरीरस्य सावित्रस्तु महेश्वरे ॥ ६११ ॥
 सावित्री देवताभेदे सिन्दूरं नागसंभवे ।
 सिन्दूरस्तु वृक्षभेदे सिन्दूरी रक्तचेलिका ॥ ६१२ ॥
 रोचनी धातुकी सुन्दर्यङ्गनायां द्रुमान्तरे ।
 सुनारस्तु शुनीस्तन्ये सर्पाण्डे षट्केपि च ॥ ६१३ ॥
 सैरन्ध्री परवेशमस्थशिल्पकृत्स्नवशस्त्रियाम् ।
 धर्णसंकरसंभूतस्त्रीमहद्विकयोरापि ॥ ६१४ ॥
 सौवीरं काञ्जिकस्रोतोऽञ्जनयोर्वदरीफले ।
 स्यादर्गलं तु कल्लोले परिषेप्यनलोनिने ॥ ६१५ ॥
 वसुदेवे वसौ वह्नावरालः समदक्षिणे ।
 वक्त्रे सर्जरसे चाप्यवेलस्तु स्यादपह्नवे ॥ ६१६ ॥
 अवेला तु पूगचूर्णेचलस्तु गिरिकीलयोः ।
 अवला भुज्यञ्जलिस्तु कुण्डवे करसंघटे ॥ ६१७ ॥
 अङ्गुलिः करशाखायां कर्णिकायां गजस्य च ।
 आभीलं भीषणे कृच्छ्रेपील्वलो मत्स्यदैत्ययोः ॥ ६१८ ॥
 इल्वलास्तारकाभेदेऽप्युपलो मावरत्नयोः ।
 उपला तु शर्करायामुत्पलं कुष्ठभूरुहे ॥ ६१९ ॥
 इन्दीवरे मांसशून्येऽप्युज्ज्वलस्तु विकासिनि ।
 शृङ्गारे विशदे दीप्तेऽप्युत्तालस्त्वरिते कर्पा ॥ ६२० ॥
 भ्रैष्ठोत्कटकरालेऽप्युत्फुल्लः स्त्रीकरणान्तरे ।
 विकस्वरोत्तालयोश्च कमलं श्लोघ्नि भेषजे ॥ ६२१ ॥

पङ्कजे सलिले तान्ने कमलस्तु मृगान्तरे ।
 कमला श्रीवरनार्योः कपिलो धन्विपङ्क्तयोः ॥ ६२२ ॥
 कुकुरे मुनिभेदे च कपिला शिशुपातरौ ।
 पुण्डरीककरिण्यां च रेणुकागोविशेषयोः ॥ ६२३ ॥
 कपालं कुष्ठरुग्भेदे घटादिशकले गणे ।
 शिरोस्थनि कन्दलं तु नवाङ्कुरे कलध्वनौ ॥ ६२४ ॥
 उपरागे मृगभेदे कलापे कन्दली द्रुमे ।
 करालो रौद्रतुङ्गोरुधूतैलेषु दन्तुरे ॥ ६२५ ॥
 करालं तु कुठेरे स्यात्कम्बलः कृमिसाम्रयोः ।
 नागप्रभेदे शवारे वैक्रक्ष्ये कम्बलं जले ॥ ६२६ ॥
 कक्षोलोरौ हर्षवीच्योः कदली हरिणान्तरे ।
 रम्भायां वैजयन्त्यां च कामलः कामिरोगयोः ॥ ६२७ ॥
 मरुदेशेवनसे च काकोलो मौकुलौ विषे ।
 कुलात्ते काहलं तु स्याद्भृशे चाव्यक्तयाचि च ॥ ६२८ ॥
 शुङ्के च वाद्यभेदे च काहली तरुणस्त्रियाम् ।
 बिण्डालस्तु लोडगूथे तान्नस्य कलशेषि च ॥ ६२९ ॥
 कीलालं रुधिरं नीरे कुशलं क्षेमपुण्ययोः ।
 पर्याप्तौ कुशलोभिजे कुत्रलं बदरीफले ॥ ६३० ॥
 मुक्ताफलोत्पलयोश्च कुम्भिलो शपचौरयोः ।
 श्लोकच्छायाहरे श्याले कुहालो भूमिदारणे ॥ ६३१ ॥
 युगपत्त्रेय कुटिलं भङ्गुरे कुटिला नदी ।
 कुण्डलं वलये पाशे ताडङ्के कुण्डली पुनः ॥ ६३२ ॥
 काञ्चनद्रौ गुडूच्यां च कुन्तलो हलकेशयोः ।
 कुन्तलाः स्युर्जनपदे कुकूलं तु तुषानले ॥ ६३३ ॥
 शङ्कुमयुक्तगर्भे च कुहालो घूकपाक्षिणि ।
 कुकुभे कुम्भकारे च कुचेलः स्यात्कुमाससि ॥ ६३४ ॥
 कुचिला त्वविद्धकर्ण्यो केवलं त्वेककृत्स्नयोः ।
 निर्गतिं कुहने ज्ञाने केवली मन्यभिद्यपि ॥ ६३५ ॥

कोमलं मृदुले तोये कोहलो मुनिमद्ययोः ।
 ग्रन्थिलो ग्रन्थिसहिते विकङ्कतकरीरयोः ॥ ६३६ ॥
 गरलं पन्नगविषे तृणपूलकमानयोः ।
 गन्धोली वरटाशब्दोर्मद्रायामय गोकिलः ॥ ६३७ ॥
 मुसले लाङ्गले चापि गोपालो गोपभूषयोः ।
 स्याद्द्वौरिलस्तु सिद्धार्थे लोहचूर्णेय चन्द्रिलः ॥ ६३८ ॥
 नापिते वास्तुके रुद्रे चञ्चलेनिलकामिनोः ।
 चञ्चला तु तडिलक्ष्म्योश्चपलश्चोरके चले ॥ ६३९ ॥
 क्षणिके चिकुरे शीघ्रे पारते प्रस्तरान्तरे ।
 मीने च चपला तु स्यात्पिप्पल्यां विशुति श्रियाम् ॥ ६४० ॥
 पुंश्चल्यामय चात्वालो यक्षकुण्डकगर्भयोः ।
 चूडालधूडया युक्ते चूडालापि च चक्रला ॥ ६४१ ॥
 छगलश्रृङ्गणे छगली वृद्धदारकभेषजे ।
 छगलं तु नीलयस्त्रे जगलो भदनद्रुमे ॥ ६४२ ॥
 भेदके कितवे पिष्टमद्येथ जटिलो जटी ।
 जटिला तु मांसिकायां जम्बूलः ककनच्छदे ॥ ६४३ ॥
 जम्बूद्रुमेथ जम्बूलं कर्दमे शैवलेपि च ।
 जङ्गलो निर्जले देशे पिशितेप्यथ जम्बलः ॥ ६४४ ॥
 जम्बीरे देवताभेदे जाङ्गलः स्यात्कपिञ्जले ।
 जाङ्गली तु शुकशिम्भ्यां जाङ्गलं जालिनीफले ॥ ६४५ ॥
 जाङ्गुली विषविद्यायां तरलो भास्वरे चले ।
 हारमध्यमणौ पिङ्गे तरला मद्यमुष्णिका ॥ ६४६ ॥
 तमालो वरुणे पुण्ड्रसौ तापिच्छेय तण्डुलः ।
 विडङ्गे धान्यसारे च ताम्बूलं क्रमुकीफले ॥ ६४७ ॥
 ताम्बूली नागवह्यां स्यात्तुमुलं रणसंकुले ।
 तुमुलो विभीतकद्रौ तैतिलं करणान्तरे ॥ ६४८ ॥
 तैतिलो गण्डकपशौ दुकूलं सूक्ष्मवाससि ।
 सौमवस्त्रेय धवलो महोक्षे सुन्दरे सिते ॥ ६४९ ॥

धवली गौर्नकुलस्तु पाण्डवप्राणिभेदयोः ।
 नकुली कुकुटीमांस्योर्नाभीलं नूत्तमस्त्रियाः ॥ ६५० ॥
 वङ्गणे नाभिगर्भाण्डे नाकुली चव्यरास्ययोः ।
 कुकुटीकन्दे निचुलस्त्वज्जलद्रौ निचोलके ॥ ६५१ ॥
 निस्तलं तु बले वृत्ते निर्मलं विमलेभ्रके ।
 निर्माल्ये च निष्कलस्तु नष्टबीजे कलोज्झिते ॥ ६५२ ॥
 नेपाली मनःशिला स्यात्सुवहा नवमाल्यपि ।
 प्रवालो विद्रुमे वीणादण्डेभिनवपल्लवे ॥ ६५३ ॥
 प्रतलः पातालभेदे तताद्भुलिकरेषु च ।
 पटलं तिलके नेत्ररोगे छद्विषि संचये ॥ ६५४ ॥
 पिटके परिवारे च पञ्चाला नीवृदन्तरे ।
 पञ्चाली पुत्रिकागीत्योः पललं पङ्कमांसयोः ॥ ६५५ ॥
 तिलचूर्णे पललस्तु राक्षसे पाचलोनले ।
 अनिले राधनद्रव्ये पाकलो द्विरदज्वरे ॥ ६५६ ॥
 पाकलं कुष्ठमैषज्ये पातालं घडयानले ।
 रसानले पाटलं तु कुसुमश्चेतरक्तयोः ॥ ६५७ ॥
 पाटलः स्यादाशुभीहो पाटला पाटलिद्रुमे ।
 पांशुलो हरखट्वाङ्गे पुंशुले पांशुला मुषि ॥ ६५८ ॥
 पातली मृत्तिकापत्रे नारीवागुरयोरपि ।
 पिप्पलं सलिले वस्त्रच्छेदेभेदेय पिप्पलः ॥ ६५९ ॥
 निरंशुते वृक्षपक्षिभेदयोः पिप्पली कणा ।
 पिङ्गलः कपिले चक्षौ रुद्रेर्कपारिपार्श्वके ॥ ६६० ॥
 कपौ मुनी निधिभेदे पिङ्गला कुमुदस्त्रियाम् ।
 करायिकायां येदयायां नाटीभेदेय पित्तलग् ॥ ६६१ ॥
 पित्तवत्यारकूटे च पित्तला तोयपिप्पली ।
 पिचुलो निचुले तोयवायसे श्लायुकद्रुमे ॥ ६६२ ॥
 पिञ्जलं स्यात्कुशपत्रे हरिद्राभेय विच्छिन्नः ।
 विज्जले विच्छिन्ना पोतशिकायां सरिदन्तरे ॥ ६६३ ॥

शाल्मलौ शिशपायां च पिण्डिलो गणनापटौ ।
 स्थूलजङ्घे पुष्कलस्तु पूर्णे श्रेष्ठेय पुद्गलः ॥ ६६४ ॥
 काये रूपादिमङ्गल्ये सुन्दराकार आत्मनि ।
 पेशलः कुशले रम्ये फेनिलोरिष्टपादपे ॥ ६६५ ॥
 फेनिलं मदनफले बदरे फेनवत्यपि ।
 बहुलं भूरिवियतोर्बहुलः पावके शितौ ॥ ६६६ ॥
 कृष्णपक्षे बहुला तु सुरभ्यां नीलकैलयोः ।
 बहुलास्तु कृत्तिकास्तु विडालो वृषदंशके ॥ ६६७ ॥
 पक्षिभेदोक्षिगोले च मण्डलो विम्बदेशयोः ।
 भुजंगभेदे परिधौ शुनि द्वादशराजके ॥ ६६८ ॥
 संपाते कुष्ठभेदे च मञ्जुलं तु जलाञ्चले ।
 रम्ये कुञ्जो मञ्जुलस्तु दात्यूहे मङ्गलं पुनः ॥ ६६९ ॥
 कल्याणे मङ्गलो भौमे मङ्गला श्वेतदूर्ध्विका ।
 महिला नार्या गुन्नायां मातुलो मदनद्रुमे ॥ ६७० ॥
 धन्तुरेहित्रीहिभिदोः पितुः श्यालेय गाचलः ।
 वन्दिचौरे रुजि ग्राहे मुसलं स्यादयोगके ॥ ६७१ ॥
 मुसली तालमूल्याखुर्कारिका गृहगोधिका ।
 मेखलाद्रिनिर्मले स्याद्रश्नाखज्वन्धयोः ॥ ६७२ ॥
 रसाल इक्षौ चूने च रसालं कोलसिलहयोः ।
 रसाला दूर्वाविदार्योर्जिह्वाभार्जितयोरपि ॥ ६७३ ॥
 रामिलो रमणे कामे लाङ्गलं शिशपुच्छयोः ।
 लाङ्गलं तालहलयोः पुष्पभिद्रुहदारणोः ॥ ६७४ ॥
 लाङ्गली जलपिप्पल्यां लोहलोस्फुटपादिनि ।
 शृङ्खलाधार्ये वञ्जुलस्त्वशोके तिनिशद्रुमे ॥ ६७५ ॥
 यानीरे चाय घण्टालः शूरयुञ्जोखनित्रयोः ।
 यातूलो यातले यातसमूहे मारुतासरे ॥ ६७६ ॥
 पामिलो दाम्भिके यामे विपुलः पृथ्वगापथोः ।
 विपुलार्याभिदि क्षोण्यां विगलोर्हनि निर्मले ॥ ६७७ ॥

वृषलस्तुरगे शूद्रे शकलं रागवस्तुनि ।
 धल्कले त्ववि खण्डे च शम्बलं मत्सरे तटे ॥ ६७८ ॥
 पाधेये च शयास्तु निद्रालौ चाहसे शुनि ।
 दयामलः पिप्पले दयामे शार्दूलो राक्षसान्तरे ॥ ६७९ ॥
 व्याघ्रे च पशुभेदे च सत्तमे तूत्तरस्थितः ।
 शाल्मलिः पादपे द्वीपे शीतलः शिशिरेर्हति ॥ ६८० ॥
 श्रीखण्डे पुष्पकासीसासनपर्ण्योः शिलोद्भवे ।
 शृगालो दानवे केरौ शृगाली स्यादुपश्रवे ॥ ६८१ ॥
 शृङ्खलं पुंस्कटीकान्यां तोहरज्जौ च बन्धने ।
 शौष्कलः शुष्कमांसस्य पणिके विशिताशिनि ॥ ६८२ ॥
 पण्डाली सरसीतैलमानयोः कामुकस्त्रियाम् ।
 संकुलोस्पटवचने व्याघ्रे च सरलस्त्वृजौ ॥ ६८३ ॥
 उदारे पूतिकाष्ठे च सप्तला नवमालिका ।
 सातला पाटला गुञ्जा संधिलौकः सुरङ्गयोः ॥ ६८४ ॥
 नान्यां सिंभलः किलासी सिंभला मत्स्यचूर्णके ।
 सुतलोद्दालिकाबन्धे पातालभुवनान्तरे ॥ ६८५ ॥
 सुयेतः प्रणते शान्ते गिरिभेदेय हेमलः ।
 कलादे सरटे वायुभिद्यभावः पुनर्मृतौ ॥ ६८६ ॥
 असत्तायामयाक्षीवं यशिरे मद्वर्जिते ।
 आहवः समरे यज्ञेप्याश्रयो वचनस्थिते ॥ ६८७ ॥
 प्रतिज्ञायां च क्लेशे च स्यादार्तवमृतद्वये ।
 नारीरजासि पुष्पे चोद्भवः केशवमातुले ॥ ६८८ ॥
 उत्सवे क्रतुवह्नौ चोत्सवोमर्षे महेषि च ।
 हृष्णप्रसर उत्सेके कारवी कृष्णजीरके ॥ ६८९ ॥
 दीप्ये मधुरात्वक्पचयोः कितवः कनकादये ।
 मत्ते च वञ्चके चापि केशवः केशसंयुते ॥ ६९० ॥
 पुंनागे वासुदेवे च कैतवं शूतदम्भयोः ।
 कैरवः कितवे शवौ कैरवं सितपट्टजे ॥ ६९१ ॥

कैरवी तु चन्द्रिकायां गन्धर्वस्तु नमधरे ।
 पुंस्कोकिले गायने च मृगभेदे तुरंगमे ॥ ६९२ ॥
 अन्तराभवदेहे च गालवो मुनिलोभ्रयोः ।
 गाण्डीवगाण्डिवौ चापमात्रे पार्यधनुष्यपि ॥ ६९३ ॥
 ताण्डवं तृणभिन्नाट्यभेदयोस्त्रिदिवं तु खे ।
 स्वर्गे च त्रिदिवा नद्यां द्विजिह्वः खलसर्पयोः ॥ ६९४ ॥
 निह्वः स्यादविश्वसेपलापे निकृतावपि ।
 निष्पावः पवने सूर्पपवने निर्विकल्पके ॥ ६९५ ॥
 वल्ले कडङ्गरे शिष्यां प्रभवो जन्मकारणे ।
 आद्योपलब्धयो स्थानेषां मूले मुनिभिद्यपि ॥ ६९६ ॥
 प्रसवः पुष्पफलयोरपत्ये गर्भमोचने ।
 उत्पादे च प्रसेवस्तु वीणाङ्गस्यूतयोर्द्वितौ ॥ ६९७ ॥
 प्रभावस्तेजसि शक्तौ पल्लवः किसले बले ।
 विटपे विस्तरेलक्तरागे शृङ्गारपिङ्गयोः ॥ ६९८ ॥
 पञ्चत्वं भावे पञ्चानां प्राणानामत्ययेपि च ।
 पार्थिवो नृपतौ भूमिविकारे पार्थिवी तुक्ता ॥ ६९९ ॥
 पुंगवो गवि मैपज्ये प्रधाने चोत्तरस्थितः ।
 फेरवो राक्षसे फेरी बान्धवो बन्धुमित्रयोः ॥ ७०० ॥
 भार्गवः परशुरामे सुधन्वनि मतङ्गजे ।
 दैत्यगुरौ भार्गवी तु कृष्णदूर्वोमयोः श्रियाम् ॥ ७०१ ॥
 भैरवो भीषणे रुद्रे रागभेदेय माधवः ।
 विष्णौ वसन्ते वैशाखे माधवो मधुशर्करा ॥ ७०२ ॥
 वासन्ती कुट्टनी हाला राघवोऽर्धेर्षपान्तरे ।
 रघुनेप्यथ राजीवो मीनसारङ्गभेदयोः ॥ ७०३ ॥
 राजीवमण्डने रौरवो भीषणे नरकान्तरे ।
 वल्लवः स्यात्तृपकारे गोदोम्भरि वृकोदरे ॥ ७०४ ॥
 वटवाद्यायां स्त्रीभेदे कुम्भदास्यां द्विजस्त्रियाम् ।
 यादवं करणे स्त्रीणां वटवौपि रसावले ॥ ७०५ ॥

वाड्यो विप्र और्वे च विद्रवो धीः पलायनम् ।
 विभावः स्यात्परिचये रत्यादीनां च कारणे ॥ ७०६ ॥
 विभवो धननिर्वृत्योः शात्रवं शत्रुसंनुये ।
 शत्रुत्वे शात्रवः शत्रौ संभवः कारणे जनौ ॥ ७०७ ॥
 आधेयस्याधारानतिरिक्तत्वे च जिनेपि च ।
 सचिवः सहायेमात्ये सुपवी कृष्णजीरके ॥ ७०८ ॥
 जीरके कारवेष्टे च सैन्धवः सिन्धुदेशजे ।
 सिन्धुत्वे स्यादथादर्शटीकायां प्रतिपुस्तके ॥ ७०९ ॥
 दर्पणे चाप्यथोद्गीशभ्रण्डीशे शास्त्रमिद्यपि ।
 उपांशुर्जापभेदे स्यादुपांशु विजनेव्ययम् ॥ ७१० ॥
 कर्कशो निर्दये क्रूरे कम्पित्यककुपाणयोः ।
 इक्षौ साहसिके कासमर्दके परुषे दृढे ॥ ७११ ॥
 कपिशौ सिल्हकड्याद्यौ कपिशो माधवी सुरा ।
 कीनाशः क्षुद्रयमयोः कर्पकोपांशुघातिनोः ॥ ७१२ ॥
 कुलिशो मत्स्यभित्पव्योर्गिरीशो वाक्पतौ हरे ।
 अद्विराजेथ तुङ्गीशः शशाङ्के शशिशेखरे ॥ ७१३ ॥
 निर्द्विशो निर्घृणे खड्गे निर्देशः कथनाशयोः ।
 निर्वेशः स्यादुपभोगे मूर्ध्ने वेतनेपि च ॥ ७१४ ॥
 निवेशः सैन्यविन्यासे न्यासे द्रुग्विवाहयोः ।
 निदेशः स्यादुपकण्ठे शासने परिभाषणे ॥ ७१५ ॥
 नीकाशो निधये तुल्ये प्रकाशः स्फुटहासयोः ।
 उद्द्योतेतिप्रसिद्धे च प्रदेशो देशमालके ॥ ७१६ ॥
 भित्तौ मानविशेषे च पलाशः किंशुकेक्षपे ।
 हरिते पलाशं पक्षे पिङ्गाशं जल्यकाञ्चने ॥ ७१७ ॥
 पिङ्गाशौ मत्स्यपल्लीशौ पिङ्गाशी स्यात्तु नीलिका ।
 वालिशस्तु शिशौ मूर्खे भूकेशः शैबले वटे ॥ ७१८ ॥
 लोमशो लोमयुक्तेद्यौ लोमशा शाकिनीभिदि ।
 महामेदाकाकजङ्घाशृगालीजटिलसु च ॥ ७१९ ॥

कासीसेतिबलाशूकशिम्बीमर्कटिकासु च ।
 विवशः स्यादवद्यात्मानिष्टदुष्टमतिश्च यः ॥ ७२० ॥
 विकाशो रहसि व्यक्ते विपादाः पाशवर्जिते ।
 विपाशा तु सरिद्धेदे सदेशान्तिकदेशयोः ॥ ७२१ ॥
 सदृशं तूचिते तुल्ये संकाशः सदृशेन्तिके ।
 संवेशः शयने पीठे सुखादास्तु प्रचेतसि ॥ ७२२ ॥
 शुभाशे राजतिनिशे हताशो निष्कृपे खले ।
 अभ्यक्षोभिकृतेन्वक्षेभीषुः प्रमहरोचिषोः ॥ ७२३ ॥
 आरक्षो रक्षके हस्तिकुम्भाधश्चामिषं पले ।
 सुन्दराकाररूपादौ संभोगे लोभलज्जयोः ॥ ७२४ ॥
 आकर्षः पाशके धन्वाभ्यासाङ्गे द्यूत इन्द्रिये ।
 आकृष्टौ शारिफलकेप्युष्णीषं लक्षणान्तरे ॥ ७२५ ॥
 शिरोवेष्टे किरीटे च कलुषं त्वाविलांहसोः ।
 कल्माषो राक्षसे कृष्णे शबलेष्वथ किल्बिषम् ॥ ७२६ ॥
 पापे रोगेपराधे च कुल्माषं स्यात्तु काञ्चिके ।
 कुल्माषोर्धस्त्रिधान्ये गवाक्षो जालके कपौ ॥ ७२७ ॥
 गवाक्षी त्विन्द्रवारुण्यां गण्डूषो मुखपूरणे ।
 गजस्य च कराङ्गुल्यां प्रसृत्या प्रमितेपि च ॥ ७२८ ॥
 गोरक्षौ गोपनारङ्गौ जिगीषा तु जयस्पृहा ।
 व्यवसायः प्रकर्षश्च तरीपः शोभनाकृतौ ॥ ७२९ ॥
 भेलेष्वौ व्यवसाये च ताविषोऽभिधुयर्गयोः ।
 स्वर्गे च नट्टपो राजविशेषे नागभिद्यपि ॥ ७३० ॥
 निकषः शाणफलके निकषा यातुमातरि ।
 निमेषनिमिषौ नेत्रमीलने कालमिद्यपि ॥ ७३१ ॥
 प्रत्यूषः स्याद्वसौ प्रातः प्रदेशः कालदोषयोः ।
 पदपं कर्बुरे रूक्षे स्यात्तिदुरचनस्यपि ॥ ७३२ ॥
 पीयूषममृते नव्यमृतपेनोः पदस्यपि ।
 पुण्यपस्त्वात्मनि नरे पुंनागे नाथ पौरुषम् ॥ ७३३ ॥

ऊर्ध्वविस्तृतदोः पाणिपुरुषोन्मानतेजसोः ।
 पुंसः कर्मणि भावे च महिषी नृपयोपिति ॥ ७३४ ॥
 सैरिभ्यामोपधीभेदे मारिपस्त्वार्यशाकयोः ।
 मारिपा दक्षजननी मृगाक्षी मृगलोचना ॥ ७३५ ॥
 त्रियामेन्द्रवारुणी च रक्ताक्षो रक्तलोचने ।
 चकोरे महिषे क्रूरे पारापतेथ रौहिपः ॥ ७३६ ॥
 मृगकत्तृणमत्स्येषु विश्लेषस्तु वियोजने ।
 विधुरे चाथ शुश्रूषोपासनाश्रवणेच्छयोः ॥ ७३७ ॥
 शैलूपः स्यान्नटे बिल्वे संहर्षः पवने मुदि ।
 स्पर्धायां च समीक्षा तु ग्रन्थभेदे समीक्षणे ॥ ७३८ ॥
 अलसः स्याद् द्रुमभेदे पादरोगे क्रियाजडे ।
 अलसा तु हंसपाद्यां नगौकोवदगौकसः ॥ ७३९ ॥
 विहंगसिंहशरभा आश्रयातः स्यात्तु निर्वृत्तौ ।
 आख्यायिकापरिच्छेदेपीप्यासो धन्वधन्विनोः ॥ ७४० ॥
 उच्छ्वासः प्राणने इवासे गद्यबन्धान्तरेपि च ।
 उत्तंसः श्लेखरे कर्णपूरे चापि वर्तसवत् ॥ ७४१ ॥
 उर्ध्वारिष्टस्यभेग्नौ च कनीयाननुजेत्पके ।
 अतियूनि कीकसस्तु कुम्भौ कीकसमस्थानि ॥ ७४२ ॥
 तामसः सर्पखलयोस्तामसी स्यान्निर्जोमयोः ।
 त्रिस्रोता जाह्नवीसिन्धुभिदोरंघ्रि दिव्योक्तौ ॥ ७४३ ॥
 चातकस्त्रिदशथापि दीर्घायुर्जीवके द्विके ।
 मार्कण्डे शाल्मलितरो नभसस्तु नदीपतौ ॥ ७४४ ॥
 गगन क्रतुभेदे च पनसः कपिरग्निभदोः ।
 कण्टके कण्टकिफले प्रभेता वरुणे नुभौ ॥ ७४५ ॥
 हटे पायसः श्रीवासे पायमं परमाग्रके ।
 बीभत्सो विकृते क्रूरे रसे पार्थे पृथात्मनि ॥ ७४६ ॥
 युक्सी कालिकाभील्योर्वुक्सः द्यपनेधमे ।
 मानसं स्यान्तसरसो रभनो वेगहर्षयोः ॥ ७४७ ॥

राक्षसी कौण्ठी दंष्ट्रा रोद इव तु रोदसी ।
 दिवि भुव्युभयोश्चापि लालसो लोलयाञ्चयोः ॥ ७४८ ॥
 तृष्णातिरेक औत्सुक्ये वरीयाञ्छ्रेष्ठयोगयोः ।
 अतियून्यतिविस्तीर्णे वायसस्त्वगरौ द्विके ॥ ७४९ ॥
 श्रीवासे वायसी काकोडुम्वरी काचमाच्यपि ।
 वाहसोजगरे वारिनिर्माणसुनिपण्णयोः ॥ ७५० ॥
 विलासो हावे लीलायां विहायो व्योमपक्षिणोः ।
 श्रीवासः स्यादृकधूपे कमले मधुसूदने ॥ ७५१ ॥
 भ्रैयसी गजपिप्पल्यामभयारास्नयोरपि ।
 समासः समर्थनायां स्यात्संक्षेपैकपद्ययोः ॥ ७५२ ॥
 सप्तार्चिः क्रूरनेत्रेऽग्नौ साधीयानतिशोभने ।
 अतिबाढे साहसं तु दमे दुष्करकर्मणि ॥ ७५३ ॥
 आविमृदयकृतौ धाट्ठर्थे सारसं सरसीरुहे ।
 सारसः पुष्कराख्येन्द्रोः सुमनाः प्राज्ञदेवयोः ॥ ७५४ ॥
 जात्यां पुष्पे सुमेधास्तु ज्योतिष्मत्यां विदुष्यपि ।
 सुरसः स्वादौ पर्णासेप्यत्यूहश्चित्रमेखले ॥ ७५५ ॥
 अत्यूहा तु नीलिकायामामहोनुग्रहे गृहे ।
 आसङ्गाक्रमणयोश्चाप्यारोहो दैर्घ्ये उच्छ्रये ॥ ७५६ ॥
 आरोहणे गजारोहे स्त्रीकट्यां मानभिद्यपि ।
 कलहो भण्डने खड्गकोशे समरराटयोः ॥ ७५७ ॥
 कटाहः स्यात्कूर्मपृष्ठे कपर्णे महिषीशिशौ ।
 तैलादिपाकपात्रे च दात्यूहः कालकण्टके ॥ ७५८ ॥
 चातकेपि नद्याहस्त्वाद्यतिथौ नवयासरे ।
 निर्यूहो द्वारि निर्यासे श्लेखरे नागदन्तके ॥ ७५९ ॥
 निरूहो निश्चिते तर्के वस्तिभेदेऽपि निग्रहः ।
 गन्धके भर्त्सने सीम्नि प्रपहः किरणे भुजे ॥ ७६० ॥
 तुलासूत्रेऽवादिरेदमौ सुवर्णहस्तिपादपे ।
 गन्धने गन्धां प्रवाहो व्यवहाराभ्युपेगयोः ॥ ७६१ ॥

प्रवहो वायुभेदे स्याद्वायुमात्रे बहिर्गतौ ।
 प्रमाहः स्यात्तुलासूत्रे घृपादीनां च बन्धने ॥ ७६२ ॥
 पटहो वाद्य भारम्मे वराहो नाणके किरौ ।
 मेघे मुस्ते गिरौ विष्णौ वाराही गृष्टिभेषजे ॥ ७६३ ॥
 मातर्यपि विदेहस्तु निर्देहे मिथिलेपि च ।
 विप्रहो युधि विस्तारे प्रविभागशरीरयोः ॥ ७६४ ॥
 वैदेही पिप्पलीसीतारोचनाशु यणित्रिस्त्रयाम् ।
 संपहो बृहदुद्धारे महसंक्षेपयोरपि ॥ ७६५ ॥
 सुवहस्तु सम्यग्वहे सुवहा वल्लकीद्रुमे ।
 रास्ताशेफालिकागोधापथेलापर्णिकासु च ॥ ७६६ ॥

॥ इत्याचार्य* त्रिस्वरकाण्डस्तृतीयः ॥

अङ्गारक उल्मुकांशे महीपुत्रे कुरण्टके ।
 अङ्गारिका त्रिभुकाण्डे किंशुकस्य च कोरके ॥ १ ॥
 अलिपकः पिके भृङ्गैलमकः पद्मकेसरे ।
 मधूके कोकिले भेकेदमन्तकं मालुकाच्छदे ॥ २ ॥
 चुल्यां चाक्षेपको व्याधे निन्दके वातहज्यपि ।
 आकल्पकस्तमोमोहप्रन्याबुत्कलिकामुदोः ॥ ३ ॥
 आखनिकस्त्वाखुरिय किराबुन्दरचौरयोः ।
 उत्कलिका तु हेलायां तरंगोत्कण्डयोरपि ॥ ४ ॥
 पडमूकोनेडमूक हवावाक्भुतिके शत्रे ।
 कटिलकस्तु वर्षाभ्वां पर्णासे कारबेल्लके ॥ ५ ॥
 कर्कटकोहौ बिल्वे च कनीनिकाक्षितारका ।
 स्यात्कनिष्ठाहुलिरपि काकरूको दिम्बगरे ॥ ६ ॥
 उल्लूके स्त्रीजिते दम्भे भीरुके निर्धनेपि च ।
 कुरवकः शोणाम्तानोरुणा पीता च झिण्डिका ॥ ७ ॥
 कृकवाकुस्ताम्रचूडे मयूरकृकलासयोः ।
 कोशातकः कचे कोशातकी ज्योत्स्नीपटोलिका ॥ ८ ॥

घोषकोथ कौलेयकः सारमेयकुलीनयोः ।
 कौटुटिको दाम्भिके स्याददूरेरितलोचने ॥ ९ ॥
 गुणनिका तु शून्याङ्गे नर्तने पाठनिश्चये ।
 गोमेदकं पीतरत्ने काकोले पक्षकेपि च ॥ १० ॥
 गोकण्टको गोकुरके गोखुरैः स्थपुटीकृते ।
 गोकुणिकः केकरे स्यात्पङ्कस्यगव्यपेक्षके ॥ ११ ॥
 घर्घरिका भृष्टधान्ये किङ्किण्यां सरिदन्तरे ।
 वादित्स्य च दण्डेपि चण्डालिकौपधीभिदि ॥ १२ ॥
 किंदरायामुमायां च जर्जरीके जरत्तरे ।
 बह्वच्छिद्रेप्यथ जैवातृकः स्याद्भजनीकरे ॥ १३ ॥
 हृशायुष्मद्भेपजेषु तर्तरीकं वहित्रके ।
 पारगे त्रिवर्णकस्तु गोकुरेथ त्रिवर्णकम् ॥ १४ ॥
 व्यूषणं त्रिफला तिक्तशाकस्तु पथमुन्दरे ।
 वरुणे खदिरे दन्दशूकस्तु फणिरक्षसोः ॥ १५ ॥
 दलाटकोरण्यातिले गैरिके नागकेसरे ।
 कुन्दे महत्तरे केने करिकर्णशिरीषयोः ॥ १६ ॥
 वात्यायां खातके प्रदन्त्यां नियामको नियन्तरि ।
 पोतवाहे कर्णधारे निधारकः समीरणे ॥ १७ ॥
 पुरीषस्य क्षये स्वैरे प्रचलाको भुजंगमे ।
 शराधले शिखण्डे च प्रकीर्णकं तुरंगमे ॥ १८ ॥
 चामरे विस्तरे ग्रन्थभेदे पिप्पलकं पुनः ।
 चूचुके सीघनसूत्रे पिण्डीतकः फणिज्जके ॥ १९ ॥
 तगरे मदनद्रौ च पुण्डरीकं सिताम्बुजे ।
 सितच्छत्रे भेषजे च पुण्डरीकोमिदिग्गजे ॥ २० ॥
 सहकारे गणधरे राजिलाहौ गजज्वरे ।
 कौशकारान्तरे व्याघ्रे पुष्पलकस्तु कीलके ॥ २१ ॥
 कृपगे गन्धमृगे च स्यात्पूर्णानकमानके ।
 पात्रे च पूर्णपात्रे च फर्फरीकं तु मार्दवे ॥ २२ ॥

कर्करीकश्चपेटायां बलाहकोन्मुदे गिरौ ।
 दैत्ये नागे वर्वरीकः केशविन्यासकर्मणि ॥ २३ ॥
 शाकभेदे महाकाले वकेरुका बलाकिका ।
 वातावर्जितशाखा च भ्रमरको मधुघ्रते ॥ २४ ॥
 गिरिके चूर्णकेशे च भयानकस्तु भीषणे ।
 व्याघ्रे राहौ रसे भट्टारको राप्ति मुनौ खुरे ॥ २५ ॥
 भार्याटिको मृगभेदे भार्यया च विनिर्जिते ।
 मरुवकः पुष्पभेदे मदनद्रौ कणिज्जके ॥ २६ ॥
 मयूरकस्त्वपामार्गे मयूरकं तु तुल्यके ।
 माणवकः कुपुंसि स्याद्बालहारभिदोरपि ॥ २७ ॥
 मृष्टेरुकः स्यान्मृष्टाशे दानशौण्डेतिथिद्विपि ।
 रतादिकं तु दिवसे सुखस्थानेष्टमङ्गले ॥ २८ ॥
 राधरङ्गस्तु नासीरि शीकरे जलशेषले ।
 लालाटिकः स्याद्बाइलेपभेदे कार्याक्षमेपि च ॥ २९ ॥
 प्रभोर्भालदर्शानि च लेखीलकस्तु तत्र यः ।
 स्वहस्तं परहस्तेन लिखितेषु विलेखयेत् ॥ ३० ॥
 लेखहारे वर्तूरुकः काकनीले जलावटे ।
 वराटकः पद्मबीजकोशे रज्जौ कपर्दके ॥ ३१ ॥
 धरण्डकस्तु मातङ्गवेद्यां यौवनकण्टके ।
 संवर्तुले च भित्तौ च विनायको गणाधिपे ॥ ३२ ॥
 बुद्धे तार्क्ष्ये गुरौ विघ्ने वितुषकं तु धान्यके ।
 झाटामलौपथौ चापि विदूषकोन्यनिन्दके ॥ ३३ ॥
 क्रीडनीयकपात्रे च विशेषकस्तु पुण्ड्रके ।
 विशेषपाधायके चापि वृन्दारको मनोरमे ॥ ३४ ॥
 सुरे श्रेष्ठे बृहतिका स्यादूर्ध्ववर्धभेदयोः ।
 वैतालिकः खेड्गताले मङ्गलपाठकेपि च ॥ ३५ ॥
 वैनाशिकः स्यात्क्षणिके परायच्छोर्णनाभयोः ।
 वैदेहको वाणिजकी वैश्यापुत्रे च शूद्रतः ॥ ३६ ॥

शतानीको मुनौ वृद्धे शालावृक्षो वलीमुखे ।
 सारमेये सृगाले च शिलाटकस्विलाट्टयोः ॥ ३७ ॥
 शृङ्गाटकं पथां श्लेपे पानीयकण्टकेपि च ।
 संघाटिका तु कुट्टन्यां प्राणे युग्मेम्बुकण्टके ॥ ३८ ॥
 संतानिका क्षीरशरे मर्कटस्य च जालके ।
 सुप्रतीकः स्यादीशानदिग्गजे शोभनाङ्गके ॥ ३९ ॥
 सैकतिकं पुनर्मातृयात्रामङ्गलसूत्रयोः ।
 सैकतिकः क्षेपणिके संन्यस्ते भ्रान्तिजीविनि ॥ ४० ॥
 सोमवल्कः कट्फलं स्याद्वलक्षखदिरद्रुमे ।
 सौगन्धिको गन्धवणिकसौगन्धिकं तु कत्तूणे ॥ ४१ ॥
 गन्धोपले पद्मरागे कङ्कुरेभिमुख्यो द्विजे ।
 भङ्गते चित्रके देवेप्यग्निशिखं तु कुङ्कुमे ॥ ४२ ॥
 अग्निशिखा लाङ्गलिक्यामिन्दुलेखेन्दुखण्डके ।
 गुडूचीसोमलतयोः पञ्चनखस्तु कच्छपे ॥ ४३ ॥
 गजे वद्धशिखो बाले वद्धशिखोऽष्टौपथौ ।
 महाशङ्खो निधिभेदे संख्याभेदे नरास्थनि ॥ ४४ ॥
 व्याघ्रनखस्तु कन्दे स्याद्गन्धद्रव्यान्तरेपि च ।
 शशिलेखा वृत्तभेदे याकुर्चाचन्द्रलेखयोः ॥ ४५ ॥
 शिलीमुखोलौ बाणे चापवर्गस्त्यागमोक्षयोः ।
 क्रियावसानसाफल्येप्यभिपङ्गः पराभवे ॥ ४६ ॥
 आक्रोशे शपथे चेहामृगः स्याद्रूपकान्तरे ।
 वृके जन्तौ चोपरागो राहुमस्तार्कचन्द्रयोः ॥ ४७ ॥
 विगाने दुर्नये राहायुपसर्ग उपद्रवे ।
 प्रादौ च रोगभेदे च कटभङ्गो नृपात्यये ॥ ४८ ॥
 हस्तच्छेदे च सस्यानां छत्तभङ्गो नृपक्षये ।
 स्वातन्त्र्ये विधवत्ये च दीर्घाध्यगः प्रमेलके ॥ ४९ ॥
 लेखहारे मङ्गनागो यात्स्यायनश्चरेभयोः ।
 समायोगस्तु संयोगे समयाये प्रयोजने ॥ ५० ॥

संप्रयोगो निधुवने संबन्धे कर्मणेपि च ।
 जलसूचिः शिशुमारे त्रोटिमत्स्ये जलौकसि ॥ ५१ ॥
 कङ्कशृङ्गाटयोश्चापि मलिम्लुचस्तु तस्करे ।
 वाते कश्मीरजं कुष्ठे कुङ्कुमे पौष्करेपि च ॥ ५२ ॥
 कश्मीरजातिविषायां क्षीराब्धिजं तु मौक्तिके ।
 वशिरे क्षीराब्धिजस्तु चन्द्रे क्षीराब्धिजा भियाम् ॥ ५३ ॥
 महाराजः शशिन्यकै जघन्यजोनुजन्मनि ।
 शूद्रे च द्विजराजस्तु शोषे तार्क्ष्ये निशाकरे ॥ ५४ ॥
 धर्मराजस्तु सुगते आददेवे युधिष्ठिरे ।
 भरद्वाजः पक्षिभेदे बृहस्पतिस्तुतेपि च ॥ ५५ ॥
 भारद्वाजो मुनौ भारद्वाजी वनपिचुद्रुमे ।
 भृङ्गराजो मधुकरे मार्कये विहगान्तरे ॥ ५६ ॥
 राजराजो नृपेशेन्द्रोः कुबेरेय सकृत्पणः ।
 द्विके सिंहयोद्यिङ्गन्तः कोपने मीनभिश्चपि ॥ ५७ ॥
 करहाटः पद्मकन्दे देशद्रुमविशेषयोः ।
 कार्यपुटोनर्थकरे क्षणोन्मत्तयोरपि ॥ ५८ ॥
 कामकूटौ वैश्याविभ्रमेष्टावय कुटन्नटः ।
 शोणके कैवर्त्तमुस्ते कुण्डकीटस्तु जारत्तः ॥ ५९ ॥
 विप्रीपुत्रे दासीपतौ चार्वाकोक्तिविशारदे ।
 खञ्जरीटस्तु खञ्जनेसिधाराव्रतचारिणि ॥ ६० ॥
 गाढमुष्टिस्तु कृपणे कृपाणप्रभृताद्यापि ।
 चक्रवाटस्तु पर्यन्ते क्रियारोहे शिखातरौ ॥ ६१ ॥
 तुलाकोटिर्मानमेदेर्बुदे स्यान्नूपुरेपि च ।
 नारकीटः स्वदत्ताशाविहन्त्यर्द्धमकीटके ॥ ६२ ॥
 प्रतिकृष्टं तु गुह्ये स्याद् द्विरावृत्त्या च कर्पिते ।
 प्रतिशिष्टः पुनः प्रत्याख्याते च प्रेषितेपि च ॥ ६३ ॥
 परपुष्टः कलकण्ठे परपुष्टा पणाङ्गना ।
 बर्कराटस्तु तरुणादित्यरोचिःकटाक्षयोः ॥ ६४ ॥

स्त्रीणां पयोधरोत्सङ्गकान्तदत्तनखेपि च ।
 शिपिविष्टस्तु खल्व्याटे दुधर्मणि पिनाकिनि ॥ ६५ ॥
 श्रुतिकटः प्रायश्चित्ते प्राञ्जलोहभुजंगयोः ।
 कलकण्ठः पिके पारावते हंसे कलध्वनौ ॥ ६६ ॥
 कालकण्ठनीलकण्ठौ पीतसारे महेधरे ।
 दाव्यूहे ग्रामनटके खञ्जरीटे शिखावने ॥ ६७ ॥
 कालपृष्ठं तु कौण्डिमात्रके कर्णधन्वनि ।
 कालपृष्ठो मृगभेदे कङ्के दन्तशठः पुनः ॥ ६८ ॥
 जम्बीरे नागरङ्गे च कर्मरङ्गकपित्ययोः ।
 पूतिकाष्ठं तु सरले देवदारुद्रुमेपि च ॥ ६९ ॥
 सूत्रकण्ठः खञ्जरीटे द्विजन्मनि कपोतके ।
 हारिकण्ठो हारयुक्तकण्ठे परभूतेपि च ॥ ७० ॥
 अपोगण्डोतिभीरो स्याच्छिद्रुक्काविकलाङ्गयोः ।
 चक्रवाटं गणे चक्रवाटोद्वौ चक्रवालवत् ॥ ७१ ॥
 जलरुण्डः पयोरेणौ जलायते भुजंगमे ।
 देवताडो घोषकेभौ राक्षो वातस्युदा पुनः ॥ ७२ ॥
 वात्यायां पिष्टिलहस्तोटे वामायां वत्तशोणिते ।
 अभ्यासुटः समारुटेभ्यधिकेद्वारिणौ पुनः ॥ ७३ ॥
 भास्करत्यक्तदिग्गुह्योरापर्ययः पुरोपसि ।
 अययस्रद्राक्षणे श्याप्यारोहणं प्ररोहये ॥ ७४ ॥
 समारोहे सोपाने च स्यादुदरणमुद्यमे ।
 मुक्तोन्निहोन्मूलनयोस्तलोपगमुदन्तनम् ॥ ७५ ॥
 ध्यञ्जनं प्रान्यमन्त्रनपस्तु कामगुणो रत्नौ ।
 विदयाभोगयोभापि कारागणस्तु पार्थिके ॥ ७६ ॥
 पणपौष्टनके श्रीगणेशः रामगुणिस्ययोः ।
 गृह्यमणिः काव्यभिध्वारुणे मूर्धमगापि ॥ ७७ ॥
 गुह्यगोप्यमृगप्रभोगुण्डनिगन्तु वने ।
 गन्धुत्ताम्बुनि वीटे च गेहवर्ती तु गिरिक ॥ ७८ ॥

श्रीवासे चन्दने दाक्षायण्युमायां च भेषु च ।
 रोहिण्यां च देवमणिर्विष्णुवक्षोमणौ हरे ॥ ७९ ॥
 भद्रस्य कण्ठाद्यर्ते च नारायणस्तु केशये ।
 नारायणी शतावयुमा श्रीर्निसरणं मृतौ ॥ ८० ॥
 उपाये गेहादिमुखे निर्वाणे निर्गमेपि च ।
 निस्तरणं तु निस्तारे तरणोपाययोरपि ॥ ८१ ॥
 निरूपणं विचारावलोकनयोर्निर्दर्शने ।
 निगरणं भोजने स्यान्निगरणः पुनर्गते ॥ ८२ ॥
 प्रकरणं स्यात्प्रस्तावे रूपकेय प्रवारणम् ।
 काम्यदाने निषेधे च पर्वरीणि तु पर्वणि ॥ ८३ ॥
 पर्णवृन्तरसे पर्णसिरायां घृतकम्बले ।
 परायणं स्यादभीष्टे तत्पराभययोरपि ॥ ८४ ॥
 परयाणिर्धर्मध्यक्षे बर्षे पारायणं पुनः ।
 कात्स्न्ये पारगतौ सङ्गे शीलुपर्योपधीभिदि ॥ ८५ ॥
 मूर्खायां विम्बिकायां च पुष्करिणी जलाशये ।
 हस्तिन्यां कमलिन्यां च मीनाश्रीणस्तु खञ्जने ॥ ८६ ॥
 दर्दराश्रे रक्तरणुः पलाशकलिकोद्गमे ।
 सिन्दूरे रागनूर्णस्तु खदिरे मकरध्वजे ॥ ८७ ॥
 रेरिहाणोम्बरे हृद्रे लम्बकर्णः पुनश्छगे ।
 अङ्कोठे वारवाणस्तु कूर्पासे कवचेपि च ॥ ८८ ॥
 विदारणं भेदने स्यात्संपराये विडम्बने ।
 धैतरणी प्रेतनद्यां जनन्यामपि रक्षसाम् ॥ ८९ ॥
 शरवाणिः शरमुखे पदातौ शरजीविनि ।
 शिखरिणी वृत्तभेदे रोमालीपेयभेदयोः ॥ ९० ॥
 स्त्रीरक्षे मल्लिकायां च समीरणः फणिज्जके ।
 पान्थे वायौ संसरणं त्वसंवाधचमूगतौ ॥ ९१ ॥
 संसारे समरारम्भे नगरस्योपनिर्गमे ।
 हस्तिकर्णः स्यादेरण्डे पलाशगणभेदयोः ॥ ९२ ॥

अवदातं तु विमले मनोऽंशे सितपीतयोः ।
 अपावृत्तोपरायत्ते पिहितेवसितं गते ॥ ९३ ॥
 ऋद्धे ज्ञातेवसाने चाप्यवगीतं विगर्हिते ।
 मुहुर्दृष्टेपवादे चात्याहितं तु महाभये ॥ ९४ ॥
 जीवनिरपेक्षकर्मण्यभिजातः कुलोद्भवे ।
 न्याय्ये प्राप्तेभिनीतस्तु न्याय्यमर्षिणि संस्कृते ॥ ९५ ॥
 अभियुक्तः परिरुद्धे तत्परेन्तर्गतं पुनः ।
 मध्यमाप्तविस्मृतयोरद्भारितं तु भस्मिते ॥ ९६ ॥
 पलाशकलिकोद्भेदे चातिमुक्तस्तु निष्कले ।
 वासन्तिकायां तिनिशेष्यवध्वस्तोवचूर्णिते ॥ ९७ ॥
 त्यक्तनिन्दितयोधाधिक्षिप्तौ निहितभस्मितौ ।
 अपचितिर्धर्म्ये हानौ पूजायां निष्कृतावपि ॥ ९८ ॥
 अनुमतिः स्यादनुज्ञापूर्वमासीद्विशेषयोः ।
 अभिशस्तिः पुनर्लोकापवादे प्रार्थनेषि च ॥ ९९ ॥
 उदास्थितधरे द्वाःस्येभ्यस्ते चोपाहितः पुनः ।
 आरोपितेनलोत्पातेष्युपाकृत उपहृते ॥ १०० ॥
 मन्त्रेण मेक्षितपशायुस्त्रिखितं तनुकृते ।
 उत्कीर्णे चोपरक्तस्तु स्वर्माणो व्यसनानुरे ॥ १०१ ॥
 राट्टमस्तार्कशादिनोरुपनिः समाहिते ।
 रुद्धे दिग्भेद्योज्ज्वलितमुत्कुले चेटितेषि च ॥ १०२ ॥
 उद्गादितमुपन्यस्ते यदुपाहितयोरपि ।
 उपमतिः सङ्गमात्रे प्रतिपादनतोऽप्योः ॥ १०३ ॥
 ऋष्यप्रोक्ता द्रुकुदिम्प्यां दानापर्या यत्नाभिदि ।
 पेरान्तोद्गो गारुद्धे निकुले त्रिदशदिषे ॥ १०४ ॥
 पेरान्तं तु द्रुकस्य ऋक्षीर्षगतामने ।
 पेरान्ती गिरुद्विपुद्भिर्दोः दानदश यथा ॥ १०५ ॥
 यत्नभोजं न्यसेतोः कलभोजः यत्नभोजी ।
 पुनर्निः कुरतिरे पिरान्तं रत्नभजे ॥ १०६ ॥

कुमुद्वती कैरविण्यां दयितायां कुशस्थ च ।
 कृष्णवृन्ता भावपण्यां पाटलाख्यद्रुमेपि च ॥ १०७ ॥
 गन्धवती मुरापुर्योः पृथ्वीयोजनगन्धयोः ।
 गृहपतिर्गृही सखी चन्द्रकान्तं तु कैरवे ॥ १०८ ॥
 चन्द्रकान्तो रत्नभेदे चर्मण्यती नदीभिदि ।
 कदल्यां चित्रगुप्तस्तु कृतान्ते तस्य लेखके ॥ १०९ ॥
 दिवाभीतः काकरिपौ कुम्भिले कुमुदाकरे ।
 दिवाकीर्तिर्नापिते स्यादुलूकेन्तावसायिनि ॥ ११० ॥
 धूमकेतू बह्वच्युत्पातौ नन्यावर्तौ गृहान्तरे ।
 तगरेथ नदीकान्तो निर्गुण्डीनिचुलाब्धिषु ॥ १११ ॥
 नदीकान्ता लताजम्ब्योः काकजङ्घौपधेपि च ।
 नागदन्तो हस्तिदन्ते गेहाग्निः स्रतदाहणि ॥ ११२ ॥
 नागदन्ती श्रीहस्तिन्यां कुम्भाख्यभेदपेपि च ।
 निस्तुपितं बर्जिते स्याद्गतस्थचि लघूकृते ॥ ११३ ॥
 निराकृतिरस्वाध्याये निराकारनिषेधयोः ।
 प्रतिहतस्तु विद्विष्टे प्रतिस्खलितरुद्धयोः ॥ ११४ ॥
 प्रणिहितं तु संप्राप्तनिहितयोः समाहिते ।
 प्रतिक्षिप्तं प्रतिहते निषिडे प्रेपितेपि च ॥ ११५ ॥
 प्रधूपिता क्लेशितायां रविगन्तव्यादिदयपि ।
 प्रव्रजिता तु मुण्डीर्यां तापस्यां मांसिकौपथै ॥ ११६ ॥
 प्रजापतिर्ब्रह्मराज्ञोर्जामातरि दिवाकरे ।
 बह्मौ त्वष्टरि दक्षादौ प्रतिकृतिस्तु पूजने ॥ ११७ ॥
 प्रतिमायां प्रतीकारे प्रतिपत्तिस्तु गौरवे ।
 प्राप्तौ प्रवृत्तौ प्रागल्भ्ये बोधे परिगतं एते ॥ ११८ ॥
 प्राप्तवेष्टितयोर्ज्ञाने पल्लवितं सपल्लवे ।
 लाक्षारक्ते तने पञ्चगुप्तभार्याकदर्शने ॥ ११९ ॥
 कमठे परिवर्तस्तु कूर्मराजे पलायने ।
 युगान्ते विनिमये च परिघातस्तु घातने ॥ १२० ॥

अस्त्रे चाथ पशुपतिः पिनाकिनि हुताग्ने ।
 पाशुपतः शिवमह्यां पशुपत्यधिदैवते ॥ १२१ ॥
 पारिजातस्तु मन्दारे पारिभद्रे सुरद्रुमे ।
 पारापतः कलरचे गिरौ मर्कटतिन्दुके ॥ १२२ ॥
 पारापती तु लवनीफलगोपालगीतयोः ।
 पुष्पदन्तस्तु दिग्भागे जिनभेदे गणान्तरे ॥ १२३ ॥
 पुष्पदन्तौ च चन्द्राकाधिकोत्तयाथ पुरस्कृतम् ।
 पूजिते स्वीकृते सिक्तेभिश्चस्तेप्रकृतेषु च ॥ १२४ ॥
 भोगवती तु सर्पाणां नगरेपि सरित्यपि ।
 रङ्गमाता जतुचुन्द्योर्लक्ष्मीपतिर्जनादने ॥ १२५ ॥
 पूगे लवङ्गवृक्षे च व्यतीपात उपद्रवे ।
 योगभेदेपयाने च वनस्पतिर्दुमालके ॥ १२६ ॥
 विना पुष्प फलिद्रौ च विनिपातस्तु दैवतः ।
 व्यसने चावपाते च वैजयन्तो गुहे ध्वजे ॥ १२७ ॥
 इन्द्रालये वैजयन्ती त्वग्निमन्थपताकयोः ।
 जयन्त्यां च समाघातस्त्वाहवे घातनेपि च ॥ १२८ ॥
 समाहितः समाधिस्थे संभ्रुतेथ समुद्धतः ।
 अविनीते समुद्गीर्णे समुद्रान्ता दुरालभा ॥ १२९ ॥
 कर्पासिका च स्पृका च सदागतिः सदीश्वरे ।
 निर्वाणे पवमाने च सरस्वती सरिद्रिदि ॥ १३० ॥
 वाच्यापगायां खीरत्ने गोवाग्देवतयोरपि ।
 सूर्यमक्तो बन्धुजीवे भास्करस्य च पूजके ॥ १३१ ॥
 हैमवत्यद्रिजा स्वर्णक्षीरी शुक्लवचाभया ।
 अनीकस्थो राक्षसर्गे युत्सले वीरमर्दले ॥ १३२ ॥
 चिह्ने गजशिक्षके चेतिकथा व्यर्थभाषणे ।
 अभ्रदेये नटधर्मेप्युदरार्थिर्धियन्मणौ ॥ १३३ ॥
 अग्नी चित्ररथो विद्यापरे गन्धर्वसूर्ययोः ।
 जतुपथभतुर्मागसंगमे द्राक्षणेपि च ॥ १३४ ॥

दशमीस्थः स्थविरे स्यात्सीणरागे मृताशने ।
 वानप्रस्थो मधुकद्रौ किंशुकाश्रमभेदयोः ॥ १३५ ॥
 अट्टापदध्वन्द्वमष्ट्यां सूतायां शरमे गिरौ ।
 कनके शारिफलकेभिर्मदौ मन्ययुद्धयोः ॥ १३६ ॥
 स्यादभिस्थन्द आस्त्रावनेत्ररोगातिवृद्धिषु ।
 अववादस्तु निर्देशे निन्दाविस्मयोरपि ॥ १३७ ॥
 उपनिषत्सु वेदान्ते रहस्यधर्मयोरपि ।
 एकपदं तदास्वे स्यादेकपदी तु वर्त्मनि ॥ १३८ ॥
 कहुकन्दः शृङ्गवेरे शोभास्त्रनरसौनयोः ।
 कुरुविन्दः पद्मरागे मुकुरग्रीहिभेदयोः ॥ १३९ ॥
 कुल्माषे हिङ्गुले मुस्ते कोकनदं तु रक्तयोः ।
 अभ्योजन्मकुमुदयोधतुण्डो गवादिषु ॥ १४० ॥
 स्त्रीणां करणभेदे च रक्तपादो मतङ्गजे ।
 स्यन्दने च जनपदः स्यात्पुनर्जनदेशयोः ॥ १४१ ॥
 पन्विवादस्तु निन्दायां घीणावादनवस्तुनि ।
 मिथंवदः प्रियवादिनभधरविशेषयोः ॥ १४२ ॥
 पीडमदौतिविवाते नाट्योत्तया नायकप्रिये ।
 पुटभेदस्तु नगरातीवायोस्तटिनीमुखे ॥ १४३ ॥
 महानादो वर्षुकाब्दे महाध्वाने शयावके ।
 गजे च मुचुकुन्दस्तु द्रुभेदे मुनिदैत्ययोः ॥ १४४ ॥
 मेघनादो मेघशब्दे वरुणे रावणात्मजे ।
 विशारदो वुधे-धृष्टे विष्णुपदं नभोजनयोः ॥ १४५ ॥
 विष्णुपदस्तु क्षीरोदे विष्णुपदी सुरापया ।
 संक्रान्तिर्द्धारका चापि समर्यादं तु संनिधौ ॥ १४६ ॥
 मर्यादया च सहितेष्वनुबन्धोपयोगिणि ।
 मुख्यानुयायिनि शिष्यौ प्रकृतस्यानुवर्तने ॥ १४७ ॥
 दोषोत्पादेनुबन्धी तु द्विक्कायां नृप्यपि कचित् ।
 अवरोधस्तु शुद्धान्ते विरोधाने नृपौकसि ॥ १४८ ॥

अवटब्धमविदूरे समाक्रान्तेवलम्बिते ।
 अनिरुद्धधरे पुष्पचापसूनावनर्गले ॥ १४९ ॥
 आशाबन्धः समाश्वासे मर्कटस्थ च वासके ।
 इटगन्धः सुगन्धिः स्यादिटगन्धं तु चालुके ॥ १५० ॥
 इक्षुगन्धा काशक्रोष्ट्रीकोकिलाक्षेषु गोक्षुरे ।
 उमगन्धा वचाक्षेत्रयवान्योष्णिकिकौपथौ ॥ १५१ ॥
 उपलब्धिर्मतौ प्राप्नो कालस्कन्धस्तु तिन्दुके ।
 तमाले जीवकद्रौ च तीक्ष्णगन्धा वचौपथे ॥ १५२ ॥
 शोभाञ्जने राजिकायां परिव्याधौ द्रुमोत्पले ।
 वेतसे महौषधं तु विपाशुण्ठयो रसोनके ॥ १५३ ॥
 ब्रह्मवन्धुर्निन्द्याविप्रे वान्धवे ब्राह्मणस्य च ।
 समुन्नद्धस्नुर्ध्वैवन्दे पण्डितं मन्यद्मयोः ॥ १५४ ॥
 अपाचीनं विपर्यस्तेषागर्थेभिजनः कुले ।
 कुलध्वजे जन्मभूम्यामभिमानस्त्वहंकृतौ ॥ १५५ ॥
 हिंसायां प्रणये ज्ञानेवलम्बो मध्यलग्नयोः ।
 अवदानमिति वृत्ते खण्डने शुद्धकर्मणि ॥ १५६ ॥
 अधिष्ठानं प्रभावेध्यासने नगरचक्रयोः ।
 अनूचानः साङ्गवेदकोविदे विनयान्विते ॥ १५७ ॥
 अन्वासनं स्नेहवस्तौ सेवयामनुशोचने ।
 अमजन्माग्रजे विप्रेन्तेवासी पुनरन्त्यजे ॥ १५८ ॥
 शिष्यप्रान्तगयोश्चाप्यायोधनं समरे कथे ।
 आराधनं पाकप्राप्तयोः साधने तोषणेपि च ॥ १५९ ॥
 आच्छादनं तु वसने संपिधानेपवारणे ।
 आकलनं परिसंख्याकाङ्क्षयोर्वन्धनेपि च ॥ १६० ॥
 आतञ्जनं स्याज्जयने प्रीणनप्रतिपादयोः ।
 आवेशनं भूतावेशे प्रवेशे शिल्पियेश्मनि ॥ १६१ ॥
 आस्कन्दनं तिरस्कारे संशोषणसमीकयोः ।
 आत्माधीनः शृते प्राणधारे दयाले विदूषके ॥ १६२ ॥

आत्मयोनिः स्मरे वेधस्युद्वर्तनं विलेपने ।
 अपावृत्तावुत्पतने स्यादुपासनमासने ॥ १६३ ॥
 शुश्रूषायां शराभ्यासेष्युपधानं तु गण्डुके ।
 व्रते विशेषे प्रणये स्यादुत्पतनमुत्प्लुतौ ॥ १६४ ॥
 उत्पत्तावुदयनस्तु वत्सराजे घटोद्भवे ।
 उत्सादनं संमुखोद्धर्तनोद्वाहनेष्वथ ॥ १६५ ॥
 उद्वाहनं द्विसीत्ये स्यादुद्वाहनी वटारके ।
 कपीतना गर्दभाण्डशिरीषाश्रातपिप्पलाः ॥ १६६ ॥
 कलध्वनिः परभूते पारापतकलापिनोः ।
 कात्यायनो चरुचौ कात्यायनी तु पार्वती ॥ १६७ ॥
 कापायवस्त्रविधयार्धवृद्धमहिलापि च ।
 कामचारी कलविद्धे स्वेच्छाचारिणि कामुके ॥ १६८ ॥
 कारंभमी धातुवादनिरते कांस्यकारिणि ।
 किष्कुपर्वा पोढगले स्यादिक्षुस्वस्मिमारयोः ॥ १६९ ॥
 कुचन्दनं वृक्षभेदे पञ्चाङ्गे रक्तचन्दने ।
 कुम्भयोनिर्द्वेण्णिगस्तौ कृष्णवर्त्मा विधुंनुदे ॥ १७० ॥
 दुराचारे हुताशे च गवादनीन्द्रवाष्णी ।
 घासस्थानं गवादीनां गदयितुः शरासने ॥ १७१ ॥
 जल्पाके पुष्पवापे च धनाधनो निरन्तरे ।
 यासवे धातुके मत्तगजे वर्षकचारिदे ॥ १७२ ॥
 घोपयितुः पिके विप्रे चिरजीवी तु बायसे ।
 अजे च चित्रभानुस्तु हुताशनदिनेशयोः ॥ १७३ ॥
 जलाटनः कङ्कलगे जलाटनी जलौकसि ।
 तपोधना तु मुण्डीर्या तपोधनस्तपस्थिनि ॥ १७४ ॥
 तपस्विनी पुनर्मासी कटुरोहिणिकापि च ।
 तिक्तपर्वा हिलमोचीगुडूचीमधुयष्टिषु ॥ १७५ ॥
 देवसेनेन्द्रकन्यायां सैन्ये दिविपदामपि ।
 नागाञ्चना नागयष्टौ हिरदस्य च मुदरे ॥ १७६ ॥

निर्यातनं त्रैरशुद्धौ दाने न्याससमर्पणे ।
 निधुवनं रते कम्पे निर्वासनं तु भारणे ॥ १७७ ॥
 पुरादेश्च बहिष्कारे निरसनं निसूदने ।
 निष्ठीवने निरासे च निशमनं निशामनम् ॥ १७८ ॥
 निरीक्षणभ्रवणयोर्निर्भर्त्सनमलक्तके ।
 खलीकारे प्रजननं प्रगमे योनिजन्मनोः ॥ १७९ ॥
 प्रणिधानमभियोगे समाधानप्रवेशयोः ।
 प्रयोजनं कार्यहेत्वोः स्यात्प्रवचनमागमे ॥ १८० ॥
 प्रकटवचने प्रस्फोटनं शूर्पे प्रकाशने ।
 ताडने प्रनिपन्नस्तु विज्ञातिङ्गीकृतेषु च ॥ १८१ ॥
 प्रतियत्नः संस्कारे स्यादुपग्रहणलिप्तयोः ।
 प्रहसनं तु प्रहासाक्षेपयो रूपकान्तरे ॥ १८२ ॥
 प्रनिमानं प्रनिधिम्ये गजदन्तहयान्तरे ।
 प्रसाधनी कङ्कतिकासिद्धयोः प्रसाधनं पुनः ॥ १८३ ॥
 वेपे प्रचलाकी सर्पे मयूरेषु पयस्विनी ।
 विभावयी गोधेन्वां च पुण्यजनस्तु सज्जने ॥ १८४ ॥
 गुह्यके यातुधाने च पृथग्जनोपधमे जडे ।
 पृष्ठशृङ्गी भीमसेने पण्डसैरिभयोरपि ॥ १८५ ॥
 महाधनं महामूल्ये सिल्हके चारुचाससि ।
 महासेनो महासैन्ये स्कन्देऽप्यथ महामुनिः ॥ १८६ ॥
 अगस्तिकुस्तुम्बुरुणोर्मालुधानी लताभिदि ।
 मालुधानो मातुलाहौ मातुलानी पुनः शणे ॥ १८७ ॥
 कलापे मातुलपत्न्यां रसायनो विहङ्गमे ।
 पक्षीन्द्रे रसायनं तु जराव्याधिजिदौषधे ॥ १८८ ॥
 राजादनः पियालद्रौ क्षीरिकायां त्रिपल्लके ।
 वर्धमानो वीरजिने स्वस्तिकैरण्डविष्णुषु ॥ १८९ ॥
 प्रभभेदे शरावे च विरोचनोमिस्वर्ययोः ।
 प्रह्लादनन्दने चन्द्रे विहेटनं विडम्बने ॥ १९० ॥

हिंसायां मर्दने विस्मापनाख्या कुहके स्मरे ।
 गन्धर्वनगरे चापि विष्वक्सेनो जनार्दने ॥ १९१ ॥
 विष्वक्सेना तु फलिनी विभ्राणनं विहायिते ।
 संप्रपणे परित्यागे विहननं तु पिञ्जने ॥ १९२ ॥
 वधेय विश्वकर्माके मुनिभिर्हवाशिल्पिनोः ।
 विघ्नकारी विपातस्य कारके घोरदर्शने ॥ १९३ ॥
 विलेपनी स्याद्यवाग्वां चारुवेपस्त्रियामपि ।
 वृक्षादभो मधुच्छले चलपक्षकुठारयोः ॥ १९४ ॥
 वृक्षादनी तु वन्दायां विदार्या गन्धकीपथे ।
 वृषपर्वो तु वृद्धारिहरदैत्यकेशरुप ॥ १९५ ॥
 बैरोचनो रविमुने द्युगते बलिदानवे ।
 श्वेतधामा घनसारे कलानाथाब्धिफेनयोः ॥ १९६ ॥
 श्वेतधामा तु केतक्यां महयामय समापनम् ।
 परिच्छेदे समाधाने समाप्तिवधयोरपि ॥ १९७ ॥
 संमूर्धनमभिव्याप्तौ मोहे सनातनोऽप्युते ।
 पितृणामतियौ रुद्रवेषयोः शाश्वते स्थिरे ॥ १९८ ॥
 सदादानो गन्धगे हेरम्बेध्रमवङ्गजे ।
 संयमनं व्रते बन्धे संयमनी यमस्य पूः ॥ १९९ ॥
 समादानं समीचीनमहणे नित्यकर्मणि ।
 समापन्नं वधे क्लिष्टे समाप्तमयोरपि ॥ २०० ॥
 संवदनं तु संवादे समालोचे वदधिकृतौ ।
 समुत्थानं निदानेभियोगे संवाहनं पुनः ॥ २०१ ॥
 वाहनेऽङ्गमर्दने च संप्रयोगी तु कामुके ।
 कलाकेलौ द्युययोगे सरोजिनी सरोदहे ॥ २०२ ॥
 सरोजहिण्यां कासारि स्तनचिलुः पयोमुचि ।
 मृत्व्यौ स्तनिते रोगे च सारसनमुरच्छदे ॥ २०३ ॥
 काञ्च्यां च सामयोनिस्तु सामोत्थे दुहिणे गजे ।
 सामिधेनो समिद्धयोः सुयामुनो जनार्दने ॥ २०४ ॥

वत्सराजे प्रसादेद्रिभेदे चाय सुदर्शनः ।
 विष्णोश्चक्रे सुदर्शन्यमरावत्यां सुदर्शना ॥ २०५ ॥
 आज्ञायामोषधीभेदे मेरुजम्बां सुरीभिदि ।
 सौदामिनी तडिज्जेटतडितोरप्सरोग्रभिदि ॥ २०६ ॥
 हर्षयितुः सुते स्वर्णवलेपो गर्वलेपयोः ।
 दूषणेप्यपलापस्तु प्रेमापह्नवयोरथ ॥ २०७ ॥
 उपतापो गदे तापे जलकूप्यन्धुगर्भके ।
 सरस्यां जीवपुष्पं तु दमनके फणिज्जके ॥ २०८ ॥
 नागपुष्पस्तु पुंनागे चम्पके नागकेसरे ।
 परिचापो जलस्थाने पर्युषिपरिवारयोः ॥ २०९ ॥
 पिण्डपुष्पं जपायां स्यादशोके सरसीरुहे ।
 बहुरूपः स्मरे विष्णौ सरटे धूणके शिवे ॥ २१० ॥
 मेघपुष्पं तु नादेये पिण्डाग्रे सलिलेपि च ।
 विप्रलापो विरुद्धोक्तावनर्थकवचस्यपि ॥ २११ ॥
 वृक्षधूपो वृक्षधूपे सिल्हकेयं वृषाकपिः ।
 वासुदेवे शिवेनौ च हेमपुष्पं तु चम्पके ॥ २१२ ॥
 अशोकद्वौ जपापुष्पे राजजम्बूस्तु जम्बुभिम् ।
 पिण्डखर्जूरवृक्षधाप्यवटम्भस्तु काञ्चने ॥ २१३ ॥
 संरम्भारम्भयोः स्तम्भे शातकुम्भोन्ममारके ।
 शातकुम्भं तु कनकेभ्यागमः समरेन्तिके ॥ २१४ ॥
 घाते रोधेभ्युपगमेनुपमस्तु मनोरमे ।
 अनुपमा सुप्रतीकस्त्रियामुपगमः पुनः ॥ २१५ ॥
 अङ्गीकारेन्तिकगतावुपक्रमस्तु विक्रमे ।
 उपधायां तदाद्याचिख्यासाचिकित्सयोरपि ॥ २१६ ॥
 भारम्भेय जलगुल्मो जलावर्तेन्मुचत्वरे ।
 कमठे दण्डयामस्तु दिवसे कुम्भजे यमे ॥ २१७ ॥
 प्रवंगमः कपौ मेके पराक्रमस्तु विक्रमे ।
 सामर्थ्ये चाभियोगे च गदापद्मः पुनर्निधौ ॥ २१८ ॥

नामसंख्याभिदोर्यातयामो मुक्तसमुज्जिते ।
 जीर्णे च सार्वभौमस्तु दिग्गजे चक्रवर्तिनि ॥ २१९ ॥
 अनुशयः पश्चात्तापे दीर्घद्वेषानुबन्धयोः ।
 अन्वाहार्यगमायास्याश्राद्धमिष्टेक्ष दक्षिणा ॥ २२० ॥
 अवश्यायो हिमे दर्पेण्यपसव्यं तु दक्षिणे ।
 प्रतिकूलन्तशय्या भूशय्या पितृवनं मृतिः ॥ २२१ ॥
 उपकार्या राजगेहमुपकारोचितापि च ।
 चन्द्रोदयो शशयुदयोक्षोचौ चन्द्रोदयौपथौ ॥ २२२ ॥
 जलाशयमुशीरि स्याज्जलाशयो जलाभये ।
 तण्डुलीयः शाकभेदे विटङ्गतृताप्ययोः ॥ २२३ ॥
 तृणशूल्यं मक्षिकायां केतकीशाखिनः कले ।
 धनंजयो नागभेदे ककुभे देहमाहते ॥ २२४ ॥
 पार्थेनौ निरामयस्तु स्याद्विडिके गतानये ।
 प्रतिभयं भये भीष्मे प्रतिभयः समीकसोः ॥ २२५ ॥
 परिधायः परिकरे जलस्थाननितम्बयोः ।
 पाञ्चजन्यः पोटागले शङ्खे दामोदरस्य च ॥ २२६ ॥
 पौरुषेयं पुरुषेण कृतेस्य च हिमे धधे ।
 समूहे च विकारे च फलोदयो शुलाभयोः ॥ २२७ ॥
 मिलेशयो मूषिकेहौ भागधेयः पुनः करे ।
 दायादे भागधेयं तु भाग्ये महालयः पुनः ॥ २२८ ॥
 तीर्थे विहारपरमात्मनोर्महोदयं पुरे ।
 महोदयः स्वाम्यमुत्तयोर्महामूल्यं महार्थके ॥ २२९ ॥
 पद्मरागमणौ मार्जालीयः शूद्रविडालयोः ।
 शरीरशोधने रौहिणेयो वत्से मुषे बले ॥ २३० ॥
 समुच्छ्रयो वैरोद्धत्योः समुदायो गणे रणे ।
 समुदयस्तूहमेपि संपरायस्तु संयुगे ॥ २३१ ॥
 आपद्युत्तरकाले च स्वात्समादय आहवे ।
 पशुभिः पक्षिभिर्हीते स्थूलोच्चयो धरण्डके ॥ २३२ ॥

गजानां मध्यमगते गण्डाश्माकात्स्न्ययोरपि ।
 हिरण्मयो लोकधातौ सौवर्णेभिमरो वधे ॥ २३३ ॥
 स्वबलात्साध्वसे युद्धेवसरो वत्सरे क्षणे ।
 अरुणकरं व्रणकरे भस्मातकफलेपि च ॥ २३४ ॥
 अश्वतरो नापभेदे वेसरेनुत्तरः पुनः ।
 निरुत्तरे च श्रेष्ठे चावस्करो गूथगुह्ययोः ॥ २३५ ॥
 अभिहारः संनहने चौरिकोद्यमयोरपि ।
 अवहारस्तु युद्धादिविश्रान्तौ ग्राहचौरयोः ॥ २३६ ॥
 निमन्त्रणोपनेतव्येलंकारः कङ्कणादिषु ।
 उपमादावकूपारः कूर्मराजसमुद्रयोः ॥ २३७ ॥
 अवतारस्तु नद्यादितीर्थेवतरणेपि च ।
 अग्निहोत्रोत्तरे हव्येसिपन्नो नरकान्तरे ॥ २३८ ॥
 कौशकारेर्धचन्द्रस्तु गलहस्तेन्दुखण्डयोः ।
 चन्द्रके चाणभेदे चार्धचन्द्रा त्रिवृत्ताभिदि ॥ २३९ ॥
 आत्मवीरो बलवति श्यालपुत्रे विदूषके ।
 आडम्बरस्तु संरम्भे वृद्धिने तूर्यनिस्वने ॥ २४० ॥
 इन्दीवरं नीलोत्पलमिन्दीवरा शतावरी ।
 उपकारस्तूपकृतौ विकीर्णकुसुमादिषु ॥ २४१ ॥
 उपचारस्तु लज्जायां व्यवहारोपचर्ययोः ।
 उदुम्बरः कुष्ठभेदे बेहल्यां पण्डके वरौ ॥ २४२ ॥
 उदुम्बरं ताम्र उपहरं रहसि संनिधौ ।
 उद्गन्तुरः कराले स्यादुत्तुङ्गोत्कटदन्तयोः ॥ २४३ ॥
 औदुम्बरो यमे रोगभेदे कर्मकरोन्तके ।
 भृतिजीविनि भृत्ये च कर्मकरी तु बिम्बिका ॥ २४४ ॥
 मूर्धा च कर्णिकारस्तु कृतमाले द्रुमोत्पले ।
 करवीरो हयमारे कृपाणे दैत्यभिद्यापि ॥ २४५ ॥
 करवीरी पुत्रवत्यां सद्रव्यामदितावपि ।
 कलिकारस्तु धूम्याटे पीतमुण्डकरञ्जयोः ॥ २४६ ॥

कर्णपूरः स्याच्छिरीपे नीलोत्पलवत्तयोः ।
 कटंभरा प्रसारण्यां गोलायां गजयोषिति ॥ २४७ ॥
 कलम्बिकायां रोहिण्यां वर्षाभूमूर्वयोरपि ।
 कालञ्जरो भैरवाद्रघोर्योगिचक्रस्य मेलके ॥ २४८ ॥
 कादम्बरं दधिसारे सीधुमद्यप्रभेदयोः ।
 कादम्बरी कोकिलायां वाणीशारिकयोरपि ॥ २४९ ॥
 कुम्भकारः कुलाले स्यात्कुम्भकारी कुलथिका ।
 कृष्णसारः द्वािशपायां मृगभेदे स्नुहीतसौ ॥ २५० ॥
 गिरिसारः पुनर्लोहे लिङ्गे मलयपर्वते ।
 घनसारस्तु कर्पूरे दक्षिणावर्तपारदे ॥ २५१ ॥
 चर्मकारः पादकृति चर्मकार्योपधीभिदि ।
 चक्रधरो विष्णुसर्पचक्रिषु ग्रामजालिनि ॥ २५२ ॥
 चराचरं जङ्गमे स्याद्विह्वलपयोरपि ।
 चित्राढीरो घण्टाकर्णबलिच्छागालविन्दुभिः ॥ २५३ ॥
 अङ्कितभाले चन्द्रे च तालपत्रं तु कुण्डले ।
 स्यात्तालपत्री रण्डायां तुङ्गभद्रो मदोत्कटे ॥ २५४ ॥
 तुङ्गभद्रा नदीभेदे तुलाधारस्तुलागुणे ।
 वाणिजे तुण्डिकेरी तु कर्पासी बिम्बिकापि च ॥ २५५ ॥
 तोयधारो जलधरे सुनिपण्णाख्यमेवजे ।
 दशपुरं पत्तने स्यान्मुस्तायां नीवृदन्वरे ॥ २५६ ॥
 दण्डधारो यमे राक्षि दण्डयात्रा तु दिग्जये ।
 संयाने वरयात्रायां दिगम्बरस्तु शंकरे ॥ २५७ ॥
 अन्धकारे क्षपणके स्याद्वस्त्ररहितेपि च ।
 दुरोदरः पुनर्व्यूते भूतकारे पणेषि च ॥ २५८ ॥
 देहयात्रा यमपुरीगमने भोजनेपि च ।
 द्वैमातुरो जरासंधे हेरम्बेय धराधरः ॥ २५९ ॥
 कृष्णेन्द्रो धाराधरस्तु पयोदकरवालयोः ।
 धाराङ्कुरः शीकरे स्यान्नात्तीरे जलदोषले ॥ २६० ॥

धर्तराष्ट्रः कौरवेहौ कृष्णास्यां हिसितच्छदे ।
 धुन्धुमारो गृहधूमे नृपभेदेन्द्रगोपयोः ॥ २६१ ॥
 पदालिकेप्यथ धुरंधरो धुर्ये धवद्रुमे ।
 धृतराष्ट्रः खगे सर्पे स्रराक्षि क्षत्रियान्तरे ॥ २६२ ॥
 धृतराष्ट्री हंसपद्यां नभश्चरः खगेम्बुदे ।
 विद्याधरे समीरे च निशाचरस्तु राक्षसे ॥ २६३ ॥
 सर्पे घूके स्रगाले च निशाचरी तु पांसुला ।
 निपह्वरः स्मरे पङ्के निपह्वरी पुनर्निशि ॥ २६४ ॥
 नीलाम्बरो बलभद्रे राक्षसे क्रूरलोचने ।
 प्रतीहारो ह्यारि ह्यस्थे प्रतिकारः समे भटे ॥ २६५ ॥
 प्रतिसरधूमूपृष्ठे नियोज्यकरसूत्रयोः ।
 मन्त्रभेदे व्रणशुद्धावारक्षे मण्डने स्रजि ॥ २६६ ॥
 कङ्कणेषु परिकरः पर्यङ्कपरिवारयोः ।
 प्रगाढगात्रिकावन्धे विवेकारम्भयोगे ॥ २६७ ॥
 परिवारः परिजनेसिकोशेथ परंपरः ।
 मृगभेदे प्रपौत्रादौ परंपरान्वये वधे ॥ २६८ ॥
 परिपाट्यां परिसरः प्रान्तभूदैवयोर्मृतौ ।
 पक्षचरो यूयभ्रष्टपृथक्चारिगजे विधौ ॥ २६९ ॥
 पयोधरः कुचे मेघे कोशकारे कशेरुणि ।
 नालिकेरे पावटीरस्त्वपन्यापारमन्त्रिणि ॥ २७० ॥
 लोहकांस्ये जरत्पात्रे पिङ्गाणकहुताशयोः ।
 पारावारः पयोराशौ पारावारं तटद्भये ॥ २७१ ॥
 पारिभद्रौ तु मन्दारनिम्बौ पीताम्बरोच्युते ।
 नटे च पूर्णपात्रं तु जलादिपूर्णभाजने ॥ २७२ ॥
 वर्धापके बलभद्रस्त्वनन्ते बलशालिनि ।
 बलभद्रा कुमार्यौ स्यान्नायमाणौषधावपि ॥ २७३ ॥
 बार्बटीरस्त्रपुण्यान्नास्थन्यङ्गुरे गणिकासुते ।
 बिन्दुतन्त्रं पुनः शारिफलके चतुरङ्गके ॥ २७४ ॥

महावीरोन्तिमजिने परपुष्टे जराटके ।
 तार्क्ष्ये कर्के पवौ शूरे सिंहे मखहुताशने ॥ २७५ ॥
 महामात्रः प्रधाने स्यादारोहकसमृद्धयोः ।
 मणिच्छिद्रा तु मेदायामृषभाख्यौषधावपि ॥ २७६ ॥
 रथकारस्तक्षणि स्यान्माहिष्यात्करणीस्रुते ।
 रागसूत्रं पट्टसूत्रे तुलासूत्रेपि च क्वचित् ॥ २७७ ॥
 लम्बोदरः स्वाबुद्ध्याने प्रमथानां च नायके ।
 लक्ष्मीपुत्रो ह्ये कामे व्यवहारः स्थितौ णे ॥ २७८ ॥
 द्रुमेदेय व्यतिकरो ध्यसनव्यतिपद्भयोः ।
 वक्रनक्रौ खलशुकौ विद्वंभरोच्युतेन्द्रयोः ॥ २७९ ॥
 विश्वंभरा तु मेदिन्यां विभाकरोभिस्त्रययोः ।
 विश्वकहुस्तु मृगयाकुङ्कुरे पिशुने ध्वनौ ॥ २८० ॥
 वीरभद्रो वीरणेश्वमेधाश्वे वीरसत्तमे ।
 वीरतरो वीरभेदे शरे वीरतर पुनः ॥ २८१ ॥
 वीरणे वीतिहोत्रस्तु दिवाकरहृताशयोः ।
 शतपन्नो शर्वाघाटे राजकीरमयूरयोः ॥ २८२ ॥
 शतपन्नं तु राजीवे संप्रहारो गतौ रणे ।
 सहचरः पुनर्द्विष्ट्यां धयस्ये प्रतिबन्धके ॥ २८३ ॥
 समाहारस्तु संक्षेप एकवकरणेपि च ।
 समुद्रारुर्माहमेदे सेतुबन्धे निर्मिगले ॥ २८४ ॥
 सालमारस्तरो हिङ्गौ सुकुमारस्तु कोमले ।
 पुण्ड्रेक्षौ सूत्रधारस्तु शिल्पिभेदे नटेन्द्रयोः ॥ २८५ ॥
 अनिवलः स्यात्पबलेतिबला तु बलाभिदि ।
 अक्षमाला त्वक्षमूत्रे वसिष्ठस्य च योषिति ॥ २८६ ॥
 अङ्गपाली परीरम्भे स्यात्कोटद्यामुपमावन् ।
 उलूखले गुग्गुलोदूखले कलकलः पुनः ॥ २८७ ॥
 कोलाहले सर्जरसे कन्दरालो जटिद्रुमे ।
 गर्दभाण्डेप्यथ कमण्डलू पकटिकुण्डिके ॥ २८८ ॥

कुतूहलं शस्तेष्टुते खतमालो बलाहके ।
 धूमेय गण्डशैलोद्विच्युतस्थूलाश्मभालयोः ॥ २८९ ॥
 गन्धफली तु प्रियङ्गौ चम्पकस्य च कोरके ।
 जलाञ्जलं तु शेवाले स्वतश्च जलनिर्गमे ॥ २९० ॥
 दलामलं पुनर्दमनके मरुचकेपि च ।
 ध्वनिलाला तु बल्लभ्यां वेणुकाहलयोरपि ॥ २९१ ॥
 परिमलो विमर्दोत्थहृद्यगन्धे विमर्दने ।
 पोटगलो नले काशे क्षपे बहुफलः पुनः ॥ २९२ ॥
 नीपे बहुफला फल्गौ भस्मवूलं पुनर्हिमे ।
 ग्रामकूटे पाञ्चुवर्षे भद्रकाल्योपधीभिदि ॥ २९३ ॥
 गन्धोल्यां हरपल्यां च महाकालो महेश्वरे ।
 किंपाके गणभेदे च मदकलो मदद्विपे ॥ २९४ ॥
 मदेनाव्यक्तवचने महानीलो मणोर्भिदि ।
 नागभेदे भृङ्गराजे महाबलो वलीयसि ॥ २९५ ॥
 घायौ महाबलं सीसे महाबला बलाभिदि ।
 मणिमाला द्वारे स्त्रीणां दशनक्षनभिद्यपि ॥ २९६ ॥
 मुक्ताफलं घनसारे मौक्तिके लवलीफले ।
 मृत्युफलो महाकाले मृत्युफली कदल्यय ॥ २९७ ॥
 यवफलो मांसिकायां कुटजत्वचिसारयोः ।
 वायुफलं तु जलदोपले शक्रशरासने ॥ २९८ ॥
 वातकेलिः कलालापे पिद्धानां दन्तलेखने ।
 विचकिलो दमनके मश्यामय बृहन्नलः ॥ २९९ ॥
 महापोटगले पायें सदाफल उदुम्बरे ।
 नालिकेरे स्कन्धफले हस्तिमल्लः सूरद्विपे ॥ ३०० ॥
 विघ्नेशे हलाहलस्तु हयलालोरगे विपे ।
 ज्येष्ठ्यां च हरिताली तु दूर्वागगनरेखयोः ॥ ३०१ ॥
 कृपाणलतिकायां चानुभावो भावसूचने ।
 प्रभावे निधयेयापद्मयः क्षेहापलापयोः ॥ ३०२ ॥

अभिषवः क्रतौ मयसंधानस्नानयोरपि ।
 आदीनवः पुनर्दोषे परिक्रिष्टदुरन्तयोः ॥ ३०३ ॥
 उपपन्नौ राहूत्पातौ कुशीलवस्तु चारणे ।
 प्राचेतसे याचके च जलविल्वस्तु कर्कटे ॥ ३०४ ॥
 जलचत्वरे पञ्चाङ्गे जीवन्जीवः खगान्तरे ।
 द्रुमभेदे चकोरे च धामार्गवस्तु घोषके ॥ ३०५ ॥
 अपामार्गप्यथ परिप्लवावाकुलचञ्चलौ ।
 पराभवस्तिरस्कारे नाशे पारशवोयसि ॥ ३०६ ॥
 शूद्रायां विप्रतनये तनये च परस्त्रियाः ।
 पुटमीवस्तु गर्गयां ताम्रस्य कलशेपि च ॥ ३०७ ॥
 बलदेवस्तु कालिन्दीकर्षणे मातरिद्वनि ।
 बलदेवा त्रायमाणा रोहिताद्वो हृत्ताशने ॥ ३०८ ॥
 हरिश्चन्द्रनृपसुते सहदेवस्तु पाण्डवे ।
 सहदेवा व्रतादण्डोत्पलयोः शारिदौरधे ॥ ३०९ ॥
 सहदेवी तु सर्पाक्ष्यामपदेशस्तु कारणे ।
 व्याजे लक्ष्येप्यपभ्रंशो भाषाभेदापशब्दयोः ॥ ३१० ॥
 पतने चाश्रयाशस्तु बह्मवाभयनाशके ।
 उपदंशोवदंशे स्यान्मेहनामययोरपि ॥ ३११ ॥
 उपस्पर्शस्त्वाचननस्नानयोः स्पर्शमालके ।
 खण्डपशुः शिवे राहौ मार्गत्रे चूर्णलेपिनि ॥ ३१२ ॥
 खण्डामलकमैरज्ये जीवितेशः प्रिये यमे ।
 जीवितस्वामिजीवात्वोर्नागपादास्तु योपिताम् ॥ ३१३ ॥
 करणे वरुणास्त्रे च प्रतिष्कशः पुरोगमे ।
 वार्त्ताहरे सहाये च पुरोडाशो हविर्भिदि ॥ ३१४ ॥
 हुतशेषे सोमरसे चमस्यां पिटकस्य च ।
 अम्बरीषो नृपे सूर्ये युधि भ्राष्ट्रकिशोरयोः ॥ ३१५ ॥
 आम्नाते खण्डपरशावनुकर्षानुकर्षणे ।
 रथस्याधो दारुणि चाग्निमिषः दुरमत्स्ययोः ॥ ३१६ ॥

अनुत्पौमिलापे स्यात्तृपाचपकयोरपि ।
 अलम्बुपञ्चर्दनेलम्बुपा स्वःपणयोपिति ॥ ३१७ ॥
 गण्डीर्या किंपुरुषस्तु किंनरे लोकमिद्यपि ।
 देववृक्षो मन्दारादौ गुग्गुलौ विषमच्छदे ॥ ३१८ ॥
 नन्दिघोषो बन्दिघोषे स्यन्दने च किरीटिनः ।
 परिवेषः परिवृतौ परिधौ परिवेषणे ॥ ३१९ ॥
 परिघोषः स्यादवाच्ये निनादे जलदधनौ ।
 पलंकपो यातुधाने पलंकपा तु किंशुके ॥ ३२० ॥
 गोकुले गुग्गुलौ लाक्षारामानुण्डीरिकासु च ।
 भूतवृक्षस्तु शाखोटे स्योनाककलिवृक्षयोः ॥ ३२१ ॥
 महाघोषो महाशब्दे स्यान्महाघोषमापणे ।
 महाघोषा गृह्यघोषां राजवृक्षः पियालके ॥ ३२२ ॥
 छवर्णालुतरौ वातरूपः शक्रशरासने ।
 वानूलोत्कोचयोधापि विशालाक्षो महेश्वरे ॥ ३२३ ॥
 तार्क्ष्यं विशालनेत्रे च वीरवृक्षोर्जुनद्रुमे ।
 भल्लानि सकटाक्षस्तु कटाक्षिणि धवद्रुमे ॥ ३२४ ॥
 अधिवासः स्यान्निवासे सस्कारे धूपनादिभिः ।
 अवधंसस्तु निन्दायां परित्यागेवचूर्णने ॥ ३२५ ॥
 कलहंसो राजहसे कादम्बे नृपसत्तमे ।
 कुम्भीनसत्त्वहौ कुम्भीनसी लवणमातरि ॥ ३२६ ॥
 घनरसोष्ण कर्पूरे सान्त्रे सिद्धरसे ब्रवे ।
 मोरटे पीलुपर्ण्यां च चन्द्रहासोसिमात्रके ॥ ३२७ ॥
 दशमीवकृपाणे च तामरसं तु पङ्कजे ।
 ताम्रकाञ्चनयोर्विव्यचक्षुस्त्वन्धे सुलोचने ॥ ३२८ ॥
 सुगन्धभेदे च निःश्रेयस कल्याणमोक्षयोः ।
 नीलजसा नदीभेदेप्सरोभेदे तडित्यपि ॥ ३२९ ॥
 पुनर्वसुः स्यान्नक्षत्रे कात्यायनमुनावपि ।
 पौर्णमासो यागभेदे पौर्णमासी तु पूर्णमा ॥ ३३० ॥

मलीमसं पुनः पुष्पकासीसे मलिनायसोः ।
 महारसः पुनरिक्षौ स्रजूरद्रौ कशेरुणि ॥ ३३१ ॥
 मधुरसा तु मूर्वायां द्राक्षादुग्निकयोरपि ।
 राजहंसस्तु कादम्बे कलहंसे नृपोत्तमे ॥ ३३२ ॥
 रासेरसो रससिद्धिवलौ शृङ्गारहासयोः ।
 पट्टीजागरके रासे गोष्ठ्यां विश्वावसुः पुनः ॥ ३३३ ॥
 निशि गन्धर्वभेदे च विभावसुस्तु भास्करे ।
 हुताशने हारभेदे चन्द्रे श्वःश्रेयसं सुखे ॥ ३३४ ॥
 परानन्दे च भद्रे च सर्वरसस्तु धूणके ।
 वाद्यभाण्डेयमहस्तु ज्ञानभेदे गजालिके ॥ ३३५ ॥
 प्रतिबन्धे वृष्टिरोधेप्यभिग्रहस्तु गौरवे ।
 अभियोगेभिग्रहणेवरोहस्तु लतोद्गमे ॥ ३३६ ॥
 तरोरङ्गेवतरणेप्यश्वारोहोश्ववारके ।
 अश्वारोहाश्वगन्धायामुपग्रहोनुकूलने ॥ ३३७ ॥
 बन्धुपयोगयोधोपनाहो वीणानियन्धने ।
 घणालेपनपिण्डे च गन्धवहो मृगेनिले ॥ ३३८ ॥
 गन्धवहा तु नासायां तमोपहो जिने रवौ ।
 चन्द्रेग्नौ तनूरुहस्तु पुत्रे गरुति लोमि च ॥ ३३९ ॥
 प्रतिग्रहः सैन्यपृष्ठे महभेदे पतङ्गहे ।
 क्रियाकारे दानद्रव्ये तद्गहे स्वीकृतावपि ॥ ३४० ॥
 परिग्रहः परिजने पत्न्यां स्वीकारमूलयोः ।
 शापेय परिवाहोम्बूच्छसे राजार्हस्तुनि ॥ ३४१ ॥
 परिबर्हः परीवारे पार्थिवोन्नितवस्तुनि ।
 पितामहः पद्मयोनौ जनके जनकस्य च ॥ ३४२ ॥
 वरारोहो गजारोहे वरारोहा कटावपि ।
 सर्वसहः सहिष्णौ स्यात्सर्वसहा पुनः क्षितौ ॥ ३४३ ॥

॥ इत्याचार्य० चतुःस्वरकाण्डश्चतुर्थः ॥

स्यादाच्छुरितकं हासनखपातविशेषयोः ।
 कक्षावेक्षकः शुद्धान्तपालकोषानपालयोः ॥ १ ॥
 द्वाःस्थे पिङ्गे कवौ रङ्गाजीवेय कटखादकः ।
 खादके काचकलसे सृगालबलिपुष्टयोः ॥ २ ॥
 कृमिकण्टकं चित्रायामुदुम्बरविडङ्गयोः ।
 स्याद्गोजागरिकं भक्ष्यकारके मङ्गलेपि च ॥ ३ ॥
 चिलमीलिका खद्योते कर्णभेदे तडित्यपि ।
 जलकरङ्कः स्यान्मेघे नालिकेरतरोः फले ॥ ४ ॥
 शङ्खे नवफलिका तु नये नयरजःस्त्रियाम् ।
 नागवारिको गणित्यराजे राजेभहस्तिपे ॥ ५ ॥
 चित्रमेखले गरुडेप्यथ स्याद्द्वयवहारिका ।
 लोकयात्रिङ्गुदीयर्धनीप्यथ ग्रीहिराजिकः ॥ ६ ॥
 चीनाच्चे कामलिकायामप्ययो शतपर्षिका ।
 स्याद्द्वयदूर्वयोः शीतचम्पकौ दीपतर्पणे ॥ ७ ॥
 हेमपुष्पकश्चम्पके हेमपुष्पिका यूथिका ।
 मलिनमुखस्तु गोलाङ्गूले प्रेतनेले खले ॥ ८ ॥
 शीतमयूखः कर्पूरे चन्द्रेथ सर्वतोमुखः ।
 विधावात्मनि रुद्रे च सर्वतोमुखमम्बु खम् ॥ ९ ॥
 कयाप्रसङ्गे वातूले विपश्य च चिकित्सके ।
 नाडीतरंगः काकोले हिण्डके रतहिण्डके ॥ १० ॥
 रतनारीचो मन्मथे शुनि स्त्रीणां च सीत्कृतौ ।
 ऋषमध्वजः प्रथमजिनेन्द्रे अशिशेखरे ॥ ११ ॥
 मुनिभेषजं त्वगस्तिपथ्यायां लङ्घनेपि च ।
 दशनोच्छिष्टो निःश्वासे चुम्बने दन्तघाससि ॥ १२ ॥
 अवग्रहणं रीढायां रोधनेयावतारणम् ।
 वस्त्राञ्चलार्चने भूतावेशेथ प्रविदारणम् ॥ १३ ॥
 दारणे युधि च परिभाषणं तु प्रजल्पने ।
 नियमे निन्दोपालम्भोक्तौ चाथो मत्तवारणः ॥ १४ ॥

प्रासादवीथीवरण्डे मत्तहस्तिन्यपाश्रये ।
 मण्डूकपर्णोरलुकशोणकयोः कपीतने ॥ १५ ॥
 मण्डूकपर्णा मञ्जिष्ठात्रादयोगोर्जिह्विकौषधे ।
 स्याद्रोमहर्षणाख्या तु रोमोद्गमे विभीतके ॥ १६ ॥
 घातरायणः क्रकचे सायके शरसंक्रमे ।
 निष्पयोजननरे चाप्यवलोकितमीक्षिते ॥ १७ ॥
 अवलोकितस्तु बुद्धेपराजितोच्युते हरे ।
 अजितेपराजिता तु दुर्गा श्वेता जयन्त्यपि ॥ १८ ॥
 उपधूपित आसन्नमरणे धूपितेपि च ।
 स्याद्द्वणाधिपतिर्विघ्ननायके पार्वतीपतौ ॥ १९ ॥
 पृथिवीपतिस्तु भूमे कृतान्त ऋषभौषधे ।
 मूर्धाभिपिक्तः प्रधाने क्षत्रियक्षितिपालयोः ॥ २० ॥
 यादसांपतिः पादयन्त्र्योर्वसन्तदूत आश्रके ।
 पिके पञ्चमरागे वसन्तदूत्यतिमुक्तके ॥ २१ ॥
 पाटलायामय सहस्रपादो यत्तपूरुषे ।
 कारण्डमूर्ययोर्योजनगन्धा व्यासमातरि ॥ २२ ॥
 कस्तूरीसीतयोश्चातिसर्जनं वधदानयोः ।
 अपवर्जनं निर्वाणे परित्यागे विहायिते ॥ २३ ॥
 अभिनिष्ठानस्तु वर्णे विसर्गेथानुवासनम् ।
 खेहने धूपने चान्तावसायी श्वपचे मुनौ ॥ २४ ॥
 म्यादुपस्पर्शनं स्नापि स्पर्शाचमनयोरपि ।
 उपसंपन्नं पर्याप्ते संस्कृतप्राप्तयोर्मृते ॥ २५ ॥
 कलानुवादी चटके चञ्चरीके कपिञ्जले ।
 गन्धमादनः कप्यद्रिभिदोरलिनि गन्धके ॥ २६ ॥
 गन्धमादनी सुरायामय जायानुजीविनः ।
 वकाशिवननटदुःस्थाः स्याद्भूमकेतनोन्ले ॥ २७ ॥
 ग्रहभेदे च प्रतिपादनं बोधनदानयोः ।
 पद्मलाञ्छनो धनदे लोकेशे रविवेधसोः ॥ २८ ॥

पद्मलाञ्छना तारायां सरस्वत्यां श्रियामपि ।
 पीतचन्दनं स्याद्धरित्रायां कदमीरजन्मनि ॥ २९ ॥
 महारजनं कुसुम्भे स्वर्णैश्च मधुसूदनः ।
 भ्रमरे केशवे मृत्युञ्जने श्रीफले हरे ॥ ३० ॥
 श्रेणकाकेप्यथ वरचन्दनं देवदारुणि ।
 कालेये वरवर्णिन्यङ्गनालाक्षामियङ्गुपु ॥ ३१ ॥
 रोचनायां हरिद्रायामथ स्याच्छंकुलादनी ।
 कट्वां मांसीपिचुलिकाजलपिप्पलिकाश्च च ॥ ३२ ॥
 शालङ्कायनो नन्दवृष्योः स्याच्छ्वेतवाहनः शशी ।
 पार्थैश्च सहस्रवेधी चुक्रे सहस्रवेधि तु ॥ ३३ ॥
 हिङ्गौ चामरपुष्पस्तु केतके चूतकाशयोः ।
 गोरक्षजम्बूगोधूमधान्ये गोरक्षतण्डुले ॥ ३४ ॥
 धूलीकदम्बस्तिनिशे नीपे वरुणपादपे ।
 शृगालजम्बूगोदुम्ये फले च बदरीतरोः ॥ ३५ ॥
 अभ्युपगमः समीपागमने स्वीकृतावपि ।
 नक्षत्रनेमिः शीतांशुरेवत्यौत्तानपादिषु ॥ ३६ ॥
 कालानुसार्यं शैलेये कालीये शिशपामरौ ।
 अथ स्यादुग्धतालीर्यं दुग्धापदुग्धफेनयोः ॥ ३७ ॥
 वृषाकपायी जीवन्त्यां शतावर्युमयोः श्रियाम् ।
 उत्पलपत्रं तूत्पलदले स्त्रीणां नखक्षते ॥ ३८ ॥
 कपिलधारा त्रिदशापगायां तीर्थमिदपि ।
 तमालपत्रं तिलकै तापिच्छे पत्रकेषु च ॥ ३९ ॥
 तालीसपत्रं तु तामलक्यां तालीसके क्वचित् ।
 पादचत्वरः करके परदोषैकमापिणि ॥ ४० ॥
 सैकते छगलेद्वयद्रुमेय पांसुचामरः ।
 वर्षापके प्रदांसायां दूर्वाञ्चितवटीभुवि ॥ ४१ ॥
 पूरोटौ धूलिगुच्छे पीतकावेरं तु कुङ्कुमे ।
 पित्तले वस्योकसारा त्रिन्द्रस्य घनदस्य च ॥ ४२ ॥

नलिनीपुर्वोर्विप्रतिसारस्त्वनुशये रुषि ।
 कौकृत्ये सर्वतोभद्रस्त्वोकोभित्काव्यचित्तयोः ॥ ४३ ॥
 निम्बेथ सर्वतोभद्रा गम्मार्या नटयोपिति ।
 समभिहारस्त्वाभीक्ष्ये मृदार्थेधासुतीवलः ॥ ४४ ॥
 शौण्डिके यज्वन्युङ्गण्डपालो मत्स्याहिभेदयोः ।
 स्यादेककुण्डलो बलभद्रे किंपुरुषेद्वरे ॥ ४५ ॥
 कृपीटपालस्तु केनिपाते जलनिधावपि ।
 स्यात्पाण्डुकम्बलः श्वेतकम्बलमावभेदयोः ॥ ४६ ॥
 सुरतताली शिरःस्रग्दूत्योः शिशितंभवः ।
 अन्नादौ तृणै च नभश्मसभन्द्रमाययोः ॥ ४७ ॥
 चित्रापूपे हिजुनिर्यासो हिजुरसनिम्बयोः ।
 हिरण्यरेता ज्वलने सहस्रकिरणेषु च ॥ ४८ ॥

॥ इत्याचार्य० पञ्चस्वरकाण्डः पञ्चमः ॥

याममद्गुरिका युद्धशृङ्गघोर्मातुलपुत्रकः ।
 धनूरकस्य च फले मातुलस्य च गन्दने ॥ १ ॥
 लूतामर्कटकः पुष्पीनवमालिकयोः कपौ ।
 वर्णविलोडकः काव्यच्छायाहस्तीधौरयोः ॥ २ ॥
 सिन्दूरतिलको हस्ती सिन्दूरतिलकाङ्गना ।
 दोहदलक्षणं गर्भे स्यात्संधौ यौवनस्य च ॥ ३ ॥
 यौवनलक्षणं वक्षोरुहे च लवणिमि च ।
 अर्धपारापतधित्त्रकण्ठे स्यात्तित्तिरावपि ॥ ४ ॥
 प्रत्युद्गमनीयमुपस्येये धौतांशुकद्वये ।
 विज्वक्सेनप्रिया ब्रायमाणौषध्यां श्रियामपि ॥ ५ ॥

॥ इत्याचार्य० षट्स्वरकाण्डः षष्ठः ॥

अथाव्ययानि चक्ष्यन्ते प्राग्वदेव स्वरक्रमात् ।
 अ स्वल्पार्थेऽप्यभावेऽपि स्यादा स्मरणवाक्ययोः ॥ १ ॥
 आढीपदर्थेऽभिव्याप्तौ क्रियायोगेऽवधावपि ।
 आं स्यादवधृतिस्मृत्योराः संतापप्रकोपयोः ॥ २ ॥
 इ स्यात्क्षेदे प्रकोपोत्तापी क्रोधे दुःखभावने ।
 प्रत्यक्षे संनिधौ चाप्यु रोपोत्तयामन्त्रणार्थयोः ॥ ३ ॥
 उत्पाधान्ये प्रकाशे च प्राबल्यास्थास्थशक्तिषु ।
 विभागे बन्धने मोक्षे भावे लाभोर्ध्वकर्मणोः ॥ ४ ॥
 उं प्रभेद्विज्ञेयौ रोपेऽप्युं प्रभे रोपवाचि च ।
 ऋ कुत्सावाक्ययोरे ऐ हेहैशब्दाविव स्मृतौ ॥ ५ ॥
 आमन्त्रणाज्ञानयोरौ प्रणवेद्विज्ञेयतावपि ।
 ओभौशब्दौ तु होहौवज्जुतौ संबोधनेऽपि च ॥ ६ ॥
 कु पापीयसि कुत्सायामीपदर्थे निवारणे ।
 कं सुखे वारिशिरसोः किं प्रभे कुत्सनेऽपि च ॥ ७ ॥
 चान्योन्यार्थसमाहारान्वाचयेषु समुच्चये ।
 हेतौ पक्षान्तरे तुल्ययोगिताविनियोगयोः ॥ ८ ॥
 पादपूरणेऽवधृतौ तु विशेषेऽवधारणे ।
 समुच्चये पादपूर्तौ धिग् निर्भर्त्सननिन्दयोः ॥ ९ ॥
 नि स्यात्क्षेपे भृशार्थे च नित्यार्थे दानकर्मणि ।
 संनिधानोपरमयोः संशयाभयराशिषु ॥ १० ॥
 मोक्षेऽन्तर्भावोभावे बन्धने कौशलेऽपि च ।
 नु प्रभेऽनुशयेतीतार्थे विकल्पवितर्कयोः ॥ ११ ॥
 नञीपदर्थे सादृश्ये तद्विरुद्धतदन्ययोः ।
 व्यतिक्रमे स्वरूपार्थे निषेधाभावयोरापि ॥ १२ ॥
 निर्निधये क्रान्ताद्यर्थे निःशेषप्रतिषेधयोः ।
 प्राक् पूर्वस्मिन्प्रभाते दिग्देशकालेष्वनन्तरे ॥ १३ ॥
 अतीतेऽप्यथ प्र स्याद्वताद्यर्थग्रहणयोः ।
 वा समुच्चय एवार्थ उपमानविकल्पयोः ॥ १४ ॥

वि श्रेष्ठेतीते नानार्थे वै हेतौ पादपूरणे ।
 शं कल्याणे सुखेथ स्वित्परिप्रश्रवितर्कयोः ॥ १५ ॥
 सं सङ्गार्थे प्रकृष्टार्थे शोभनार्थसमार्थयोः ।
 स्मातीते पादपूर्तौ ह संबुद्धौ पादपूरणे ॥ १६ ॥
 हा शुग्दुःखविपादेषु हि हेतावधारणे ।
 विद्येये पादपूर्तौ च ही विस्मयविपादयोः ॥ १७ ॥
 दुःखहेतौ च हं रोपमापणेनूनयेपि च ।
 हुं वितर्के परिप्रश्रे स्यान्मनागल्पमन्दयोः ॥ १८ ॥
 अङ्ग संबोधने हर्षे पुनरर्थे च किंच तु ।
 साकल्यारम्भयोस्तिर्यक् स्यात्तिरश्चीनवक्तव्योः ॥ १९ ॥
 हिरुग्मध्ये विनार्येति प्रकर्षे लङ्घने भृशे ।
 स्तुतावसंप्रति क्षेपेव्यस्तु पीडानिषेधयोः ॥ २० ॥
 असूयायामनुज्ञायामाराहूरसमीपयोः ।
 इति स्वरूपे सांनिध्ये विवक्षानियमे मते ॥ २१ ॥
 हेतौ प्रकारप्रत्यक्षप्रकाशेष्वधारणे ।
 एवमर्थे समाम्नौ स्यादुत प्रश्रवितर्कयोः ॥ २२ ॥
 समुच्चये विकल्पे च तावदावदिवाक्यौ ।
 कात्स्न्यैवधारणे माने प्रतीत्यंभूतभागयोः ॥ २३ ॥
 प्रतिदाने प्रतिनिधौ कीप्सातक्षणयोरपि ।
 पथात्प्रतीच्यां चरने वतामन्त्रणलेदयोः ॥ २४ ॥
 पृथ्वाधर्यानुकम्पासु यद्व्यप्रश्रवितर्कयोः ।
 शब्दवत्सह पुनर्नित्ये सकृत्सहैकवारयोः ॥ २५ ॥
 स्वस्त्याशीःक्षेमपुण्यादौ साक्षात्प्रत्यस्तुत्ययोः ।
 हन्त दानिकम्पायां वाक्यारम्भविपादयोः ॥ २६ ॥
 निश्चये च प्रमोदे चाप्यथो अथ समुच्चये ।
 मङ्गले संशयारम्भाधिकारानन्तरेषु च ॥ २७ ॥
 धन्यादेशे प्रतिज्ञायां प्रशसाकल्ययोरपि ।
 तथा स्यान्निधये वृष्टप्रतिवाक्ये समुच्चये ॥ २८ ॥

यथा निदर्शने द्वौ तूद्देशे निर्देशसाम्ययोः ।
 हेतूपपत्तौ च वृथा त्वविधौ स्यादनर्थके ॥ २९ ॥
 अनु लक्षणवीप्सेत्यंभूतभागेषु संनिधौ ।
 सादृश्यायामहीनेषु पश्चादर्थसहार्थयोः ॥ ३० ॥
 नन्वाक्षेपे परिप्रश्ने प्रत्युक्ताववधारणे ।
 वाक्यारम्भेष्वनुनयामन्त्रणानुज्ञयोरपि ॥ ३१ ॥
 नाना विनोभयानेकार्थेषु स्थाने तु कारणे ।
 युक्ते साम्येष्वप स्तेयेपकृष्टे वर्जने मुदि ॥ ३२ ॥
 विपर्यये वियोगे च निर्देशे विकृतावपि ।
 अपि संभाषनाशङ्कागर्हणासु समुच्चये ॥ ३३ ॥
 प्रश्ने युक्तपदार्थेषु कामचारक्रियासु च ।
 उपासन्नेधिके हीने सादृश्यप्रतियोगयोः ॥ ३४ ॥
 तद्योगव्याप्तिपूजासु शक्तावारम्भदानयोः ।
 दाक्षिण्याचार्यकरणदोषाख्यानात्ययेषु च ॥ ३५ ॥
 अग्नि वीप्सालक्षणयोरित्यंभूताभिमुख्ययोः ।
 स्यादमा संनिधानार्थे सहार्थेऽलं निवारणे ॥ ३६ ॥
 अलंकरणसामर्थ्यपर्याप्तिष्ववधारणे ।
 एवं प्रकारेङ्गीकारेवधारणसमत्वयोः ॥ ३७ ॥
 कथं प्रश्ने प्रकारार्थे संभ्रमे संभवेऽपि च ।
 काममसूयानुगमे प्रकाशेऽनुमतावपि ॥ ३८ ॥
 किमु संभावनायां विमर्शे जोषं छले स्तुतौ ।
 मौनलङ्घनयोश्चापि नाम प्राकाश्यकुत्सयोः ॥ ३९ ॥
 संभाव्याभ्युपगमयोरलीके विस्मये क्लृप्ति ।
 नूनं तर्के निश्चिते च प्राध्वं नर्मानुकूलयोः ॥ ४० ॥
 भृशं प्रकर्षेत्यर्थे च सामि त्वर्थे जुगुप्सिते ।
 अयि प्रश्नेऽनुनये स्यादये क्रोधाधिपादयोः ॥ ४१ ॥
 संभ्रमे स्मरणे चान्तरन्ते स्वीकारमध्ययोः ।
 उर्युद्धरीवदूरी विस्तारेङ्गीकृतावपि ॥ ४२ ॥

पराभिमुख्ये प्राधान्ये विमोक्षप्राप्तिलोभ्ययोः ।
 गतिधर्पणहिंसाद्यु मृशार्थे विक्रमेपि च ॥ ४३ ॥
 परि व्याधाद्युपरमे वर्जने लक्षणादिषु ।
 आलिङ्गने च शोके च पूजायां दोषकीर्तने ॥ ४४ ॥
 भूषणे सर्वतोभावे व्याप्तौ निवसनेपि च ।
 पुरा भविष्यदासन्ने चिरातीतप्रबन्धयोः ॥ ४५ ॥
 पुनरप्रथमे भेदे किल संभाव्यवार्त्तयोः ।
 हेत्ववच्छेदोरलीके च खलु धीप्सानिषेधयोः ॥ ४६ ॥
 जिज्ञासायामनुनये वाक्यालंकरणेपि च ।
 भवालम्बनविज्ञानवियोगव्याप्तिशुद्धिषु ॥ ४७ ॥
 एवौपम्ये परिभव ईषदर्थेवधारणे ।
 उपा रात्रौ तदन्ते च दोषा निशि निशामुखे ॥ ४८ ॥
 मद्धु शीघ्रे मृशे तत्त्वेतो हेतोरपदेशवत् ।
 निर्देशे पञ्चम्यर्थे चेतो यतश्च विभागवत् ॥ ४९ ॥
 पञ्चम्यर्थे नियमे च तत् आदौ कथान्तरे ।
 पञ्चम्यर्थे परिमन्त्रे तिरोन्तर्धीं तिरश्चि च ॥ ५० ॥
 नीचैः स्वैराल्पनीचेषु प्रादुर्गामप्रकाशयोः ।
 पुरोमे प्रथमे च स्यान्मिथोन्योन्यं रहस्यपि ॥ ५१ ॥
 अहा धिगर्थे शोके च करुणार्थविपादयोः ।
 अह क्षेपे नियोगे चाप्याहो प्रश्नविचारयोः ॥ ५२ ॥
 सह संबन्धसादृश्ययौगपद्यसमृद्धिषु ।
 साकल्ये विद्यमाने च हीही विस्मयहास्ययोः ॥ ५३ ॥
 ननुच प्रश्ने दुष्टोक्तौ सम्यग्वादे स्तुतावपि ।
 अपट्ट चारौ निर्दोषे किमुत प्रश्नवादयोः ॥ ५४ ॥
 विकल्पेतिशये चापि पुरस्तात्प्रथमेप्रतः ।
 पूर्वस्यां च पुरार्थे चाभीक्ष्णं शीघ्रप्रकर्षयोः ॥ ५५ ॥
 पौनःपुन्ये संतते चावश्यं निश्चयनित्ययोः ।
 इदानीं सांप्रतं वाक्यालंकारे तद्विनं पुनः ॥ ५६ ॥

दिनमध्ये प्रतिदिने सांप्रतं तूचितेधुना ।

समयानिकपेः ज्ञान्तर्निकटे चान्तरा पुनः ॥ ५७ ॥

विनार्यै संनिधौ मध्येभितोभिमुखकात्स्न्ययोः ।

समीपोभयतःशीघ्रेष्वप्रतः प्रथमाययोः ॥ ५८ ॥

अन्ततोवयवोत्प्रेक्षापञ्चम्ययैषु शासने ।

पुरतोप्राद्ययोः पूर्वैद्युर्धर्माहप्रभातयोः ॥ ५९ ॥

अहहेत्यद्भुते खेदेन्तरेणान्तार्विनार्ययोः ।

अहोवतानुकम्पायां खेदामन्त्रणयोरपि ॥ ६० ॥

॥ इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचितेनेकार्थसंग्रहेनेकार्थशेषः ॥

संपूर्णश्रायमनेकार्थसंग्रहः ॥

॥ मङ्गलं महाश्रीः ॥ शुभं भवतु लेखकपाठकयोः ॥

EXTRACTS FROM THE COMMENTARY.

८० ॥ अहं ॥

परमात्मानमानस्य निजानेकार्थसंग्रहे ।
 वक्ष्ये टीकामनेकार्थकैरवाकरकौमुदीम् ॥ १ ॥
 विश्वप्रकाशशाश्वतरभसामरतिहमद्गुणानाम् ।
 व्याडिधनपालभागुरिवाचस्पतियादवादीनाम् ॥ २ ॥
 शास्त्राणि वीक्ष्य शतशो धन्वन्तरिनिर्मित निवग्नु च ।
 लिङ्गानुशासनानि च क्रियतेनेकार्थटीकेयम् ॥ ३ ॥
 लिङ्गानुशासनेस्माभिर्वर्णिते लिङ्गनिर्णयः ।
 अतो न मथितः सूत्रे मन्यगौरवभीरुभिः ॥ ४ ॥
 इह सौप्यज्ञविज्ञानहेतवे दर्शयिष्यते ।
 गुणशब्दो गुणे पुंसि वाच्यलिङ्गस्तु तद्वति ॥ ५ ॥
 प्राणिजातिध्वनिर्यस्तु पुल्लिङ्गः पुंसि दर्शितः ।
 तस्यैव वर्तमानस्य स्त्रियां स्त्रीलिङ्गता मता ॥ ६ ॥
 कुत्रापि रूपभेदेन कचिच्च प्रत्ययादिभिः ।
 लिङ्गानां निर्णयो ज्ञेयो विशेषस्त्वभिधास्यते ॥ ७ ॥
 व्युत्पत्तिलिङ्गनिर्णीतिर्विषयार्थप्रकाशनम् ।
 प्रायेण दृष्टदृष्टान्तो वाच्यमत्र चतुष्टयम् ॥ ८ ॥

अथ ग्रन्थारम्भे सूत्रकारः शिष्टसमयपरिपालनाय प्रत्यूहव्यूहोपशान्तयेभिधेय-
प्रयोजनसंबन्धप्रतिपादनाय च समुचितेष्टदेवतानमस्कारपूर्वकमुपक्रमते ॥ ध्यात्वाहं-
त इति सकलार्हत्पणिधानेन सकलकल्याणोदकसंपर्कशालिनीमखिलप्रत्यूहव्यूहोप-
शान्तिमाह । कृत एकार्थशब्दसंदोहस्याभिधानचिन्तामणिनाममालायां संप्रहो येन स
कृतैकार्थशब्दसंदोहसंप्रहः । अनेनैकार्थनैकार्थशब्दकोशयोरेककर्तृत्वमाह । एतच्च कुर्व
इत्यज्ञास्मदर्थविनाभाव्युत्तमपुरुषैकवचनप्रयोगसामर्थ्यलब्धस्याहमित्येतस्य विशेष-
णम् । एकस्वरादिपट्काण्डेति । एकः स्वरो येषां ते एकस्वराः शब्दास्तत्प्रतिपादकं
काण्डमपि एकस्वरं तदादिर्यस्याः सा एकस्वरादिः षण्णां काण्डानां समाहारः
पट्काण्डी । एकस्वरादिधातौ पट्काण्डी च तथा व्यञ्जनस्य बहुत्वेऽपि स्वरस्यैव
प्राधान्यादेकस्वरं द्विस्वरं त्रिस्वरं चतुःस्वरं पञ्चस्वरं षट्स्वरं चेति वक्ष्यमाणानि
पट्काण्डानि तैरित्यर्थः । सप्तमस्याव्ययकाण्डस्य तु तस्या एव शेषभूतत्वात् । अनेके
द्वौ बहवो वा प्रत्येकमर्या येषां तेनेकार्या अर्याष्टब्दास्तेषां संप्रह एकत्र समुच्योने-
कार्यसंप्रहस्तम् । एतेनाभीष्टदेवतापणिधानपूर्वकं शास्त्रस्याभिधेयं प्रतिपाद्य प्रतिपाद-
कसंबन्धधाभ्यधायि प्रयोजनं च शिष्यावबोधजननं तेन च परोपकारद्वारेण परंपर-
या निःश्रेयससिद्धिश्चेति सामर्थ्यादाक्षिप्यते । नहि प्रेक्षावतां निष्प्रयोजना प्रवृत्तिर्भ-
षति ॥ 1 ॥

अभिधेयस्य परिपाटिविशेषमाह । अत्रेति प्रक्रान्तानेकार्थशब्दसंप्रहशास्त्रे प्रत्ये-
कमेकस्वरादिकाण्डेषु वक्ष्यमाणानेकार्थशब्दानामादौ पूर्वभागे अकारादीनां हपर्य-
न्तानां वर्णानां क्रमेण कृत्वा प्रत्येकमन्तभागे कादिव्यञ्जनानां क्रम आनुपूर्व्या
निवेदनम् । अत्र अकारादिक्रमेणेति वदता अन्तक्रमस्यैव प्राधान्यमुक्तम् । काय-
न्तक्रमेणैव हि अत्र शब्दा अभिधास्यन्ते । अकाराद्यादिक्रमस्तु तत्र प्रत्येकं
श्रुत्यः । काद्यादिक्रमेऽपि कादिभ्यः परोकारादिस्वरक्रमोन्तर्गतो द्रष्टव्यः । तथा
पूर्वमुद्देश्यस्य शब्दस्य यच्चनं भणनं पश्चादर्थानां प्रकाशनम् । अभिधीयमानशब्दा-
नुपादपूर्वकमर्थकयनमित्यर्थः । यथा । को ब्रह्मण्यात्मनीत्यादि ॥ 2 ॥

यस्मिन्नाध्दे रुदः संशिरूप एक एवार्थस्तस्यानेकार्थतादर्शनाय यौगिकोप्य-
योनदयं प्रकाशयते । यथा । गीतिशब्दसि गाने च । अत्र हि गीतिशब्दश्रु-

न्दसि संज्ञारूपतया रूढो गाने तु क्रियानुगमाद्यौगिकः । यत्र तु शब्देनेकोर्थः
संज्ञारूपतया रूढो व्यज्यते तत्रानेकार्थतायां परिपूर्णायां यौगिकोर्थो दर्श्यते वा न
वा । तत्र दर्श्यते यथा । त्वष्टार्के विश्वकृत्तक्ष्णोः । अत्र हि त्वष्टृशब्दोर्कविश्व-
कृतो रूढः । तद्विण तु यौगिकः । न दर्श्यते यथा । प्रियकस्तु चञ्चरीके^०
[3, 59] । अत्र हि प्रियकशब्दश्चञ्चरीकादिषु संज्ञारूपतया रूढ उक्तः । प्रिय
एव प्रियक इति तु स्वार्थे के यौगिकतया वल्लभे वर्तमानो नोक्तः ॥ 3 ॥

अस्मिञ्शब्देखण्डस्यैव शब्दस्यानेकार्थता दर्श्यते न तु पदभङ्गेन श्लेषच्छायया
तस्यानन्त्येन दर्शयितुमशक्यत्वात् । यथा । नाकः स्वः खे इति । अत्राप्यण्डतया
स्वर्गाकाशलक्षणैर्द्वये नाकशब्द उक्तः । न त्वविद्यमानाखण्डे तत्र न अको नाक
इति पदभङ्गेन वर्तते नाकशब्द इति ॥ 4 ॥

तत्रैकस्वरं काण्डमारभ्यते । तत्रादौ कान्तः ॥

को^० । कायति काम्यते वा कः । क्वचिदिति ङः । एषु सप्तस्वर्येषु पुंसि ॥ कं० ।
एषु त्रिषु स्त्रीषु । दशस्वरपि यथा । विश्वं कः सृजति प्रकाशयति कः कथेतदन्तं
नयेत्कः स्यात्सुर्नहि को दहत्यभिमतः कः कस्य सख्यं घने । अर्या कस्य जनः
स केन च भुविः स्यात्कस्य मुख्याङ्गता प्रभेदस्तुटनर्थसंमहभृता केनोत्तरे वीयताम् ॥
अय खान्तः । खं^० । अभुते खम् । अशोडिदिति ङित् खः । स्वः स्वर्गः संवित्संवेदनं
पदस्यपि स्त्रीषु । स्वर्गे यथा । तस्मिन्गते खं दृक्कृतोपलब्धम् c. Ra. 18,21 ।
संवित्सुखयोर्यथा । योगिनः खे निलीयन्ते । ध्येमेन्द्रिययोर्यथा । रुद्धा खमार्गम-
खिलं वत योवतस्थे ॥ 5 ॥

भून्यविन्दी यथा । संगुणने खेन च खमेव ॥ खस्तु सूर्ये यथा । प्रान्तं खेन
सुखेन खम् ॥ अय गान्तः । गौ^० । गच्छति गौः । शुणमिभ्यां ङोः । दशस्वर्येषु
स्त्रीपुंसोः । अन्ये तु वागादौ स्त्रियां स्पर्गादौ पुंसि पशौ द्वयोर्जातक्ष्णोः स्त्रीषु
इत्याहुः । उदके यथा । गायो यरन्ति विमलाः शरादि खयन्त्याम् । दृशि यथा ।
गोजलार्द्रितकपोलतलास्ताः । स्वर्गे यथा । स गोपतिर्गविचट्टनेन । दिशि यथा ।
गोभ्यः संभृतसहितः । पशौ यथा । गायधरन्ति कमलानि सकेसराणि । रदमौ
यथा । Sā. 9 । वधे यथा । गोपातेनैर शैलाः । भूमौ यथा । Ra. 5,26 । द्यौ
यथा । गोभिः संभिन्नसंनाहः । गिगि यथा । Ra. 2, 59 । ॥ 6 ॥

अय चान्ताः । त्वम्^० । त्वनति संयुगोति किप् त्वत् । तनोति वा तनेद्गम् ।
स्त्रियां यत्काले यथा । Ba. VI, 10 । चर्मणि यथा । Ka. 3, 46 । त्वनात्ते

गन्धद्रव्येपि यथा । एलापक्षत्वचां वासाः । एष्वेवार्थेषु त्वच्छब्दोकारान्तोप्यस्ति ॥
 न्यग्° । न्यञ्जति न्यक् । निम्नं गभीरं नीचं खर्वं कात्स्न्यं सामस्त्यं तत्र प्रायः
 क्रियाविशेषणं शेषयोर्वाच्यलिङ्गः । नीचे यथा । तेपि न विभ्रति शोभां श्रीमन्तो न्य-
 ग्नयन्ति ये गुणिनः ॥ रुक्° । रोचनं रोचते वा रुक् स्त्रियाम् । शोभायां यथा ।
 Śi. 3, 3 । किरणे यथा । An. II, 2 । इच्छायां यथा । धर्मरुचा दानरुचा
 भवितव्यं सत्यतत्त्वरुचिना च ॥ वाग्° । वक्ति उच्यते वा वाक् । दिद्युद्ददिति
 साधुः । स्त्रियाम् । द्वयोर्यथा । पट्टौ वा° Sp. 2954 ॥ 7 ॥

अथ ज्ञान्तः । जू° । जवते जूः । दिद्युद्ददिति साधुः । आकाशसरस्वत्यां
 पिशाच्यां च स्त्रियाम् । जवने वेगवति वाच्यलिङ्गः । पिशाच्यां यथा । जूयोपितः
 पितृवनं परितधरन्ति ॥ अथ ज्ञान्तः । ज्ञः° । जानाति ज्ञः । नाम्युपान्त्यप्रीकृगृहः
 कः । विचक्षणे वाच्यलिङ्गः शेषयोः पुंसि । विचक्षणे यथा । Sp. 105 । पशासनो
 ब्रह्मा । चान्द्रसमायनिर्बुधस्तत्र यथा । चन्द्रार्कजीवज्ञसितार्कवक्राः ॥ 8 ॥

अथ तान्तः । सद्धि° । अस्तीति सन्धाच्यलिङ्गः । विद्यमाने यथा । Bh. Ś. 11 ।
 सत्ये यथा । यदेवार्थक्रियाकारि तदेव परमार्थसत् । पशस्ते आर्चिते साधौ च
 यथा । निर्मत्सरा एव गुणेषु सन्तः । सत्त्वविद्युयोरपि ॥ अथ भान्तौ । भः शुक्ले ।
 भाति भः कचिदिति ङः । यथा । प्रवेशनेनाभिमुखः शुभो भः ॥ भमुडौ । उडौ
 नक्षत्रे यथा । Bh. St. 22 ॥ भांशौ । भानं भा । मृगयेच्छेत्यङ् । अंशौ किरणे
 स्त्रियां यथा । Su. 1999 ॥ भू° । भवत्यस्याः सर्वमिति भूः । भ्यादिभ्यो वेति
 किप् । कृभूभ्यां किदिति भ्यो भूमिः । खीलिङ्गौ । भूमिरिवेत्युपमानद्वारेण सिद्ध-
 योद्देश्यस्य कथनम् । तेन भूमिशब्दस्यापि क्षितिस्थानलक्षणमर्थद्वयं सिद्धम् । एव-
 मन्यत्राप्युपमानोपमेयभावोभ्यूहः । लाघवार्थं हिस्वरस्याप्यत्र पाठः । क्षितौ यथा ।
 An. I, 18 । भूमि° Pr. Ch. 22, 72 ॥ 9 ॥

स्थाने यथा । दृष्टिर्दृष्टपचन्द्रिका स्तननटी लक्ष्मीनटीवाद्यभूः । अभूमिर्भातीना-
 म्युजविजितसीमान्तनृपतिः ॥ अथ भान्तौ । मः° । मन्यते मीयते वा मः ।
 कचिदिति ङः ॥ मा° । लक्ष्म्यां स्त्री यथा । B. H. 67, v. 26 । वारणे नि-
 पेधे त्वव्ययं यथा । Sp. 2406 ॥ किं° । किंकोर्डिम् । वाच्यलिङ्गः । क्षेपो
 धिक्कारपूर्विका निन्दा तत्र यथा । नो चेद्विक्रमसंक्रमस्य घटितां रामस्य राज्यधियं
 एतुं को भरतः सुदुर्धरपनुर्वुद्धक्षणे लक्ष्मणे । निन्दायां यथा । मर्त्यः कोपि

सममिमांसनयनो नद्धाङ्गमूर्धातुभिः । मन्त्रे यथा । Su. 104 । वितर्के यथा ।
V. P. 57, 33-34 । अव्ययमपि ॥ 10 ॥

अथ यान्ताः । ज्या० । जिनाति ज्या । कचिदिति डः । खियाम् । क्षमायां
यथा । शशास त ज्यामपरैरजय्याम् । मौर्व्या यथा । Bâ. ix, 19 ॥ द्यु० ।
द्युते अभिगम्यते द्युः । द्युभ्यामिति द्युः । पुंसि । दिने यथा । An. II, 30 ॥
द्यौ० । द्युते द्यौः । द्युमिभ्यां डोः । खियाम् । स्वर्गे यथा । Śi. 14, 28 ।
विहायसि गगने यथा । Ra. 2, 75 ॥ अथ रान्ताः । र० । राति रः ॥ रा० ।
राति द्रुत्वं राः । रातेर्देः । द्रवर्णधनयोः स्त्रीपुंसः । जलदे पुंसि । द्रवर्णधनयो-
र्यथा । सार्धं सर्वज्ञकल्याणैर्नित्यं त्यजति तां न राः ॥ 11 ॥

द्रुः० । द्रवति द्रुः । दिद्युद्ददिति साधुः । कामरूपिणि वाच्यलिङ्गः । स्वर्गे खियां
यथा । कद्रुः स्वकान्तिद्रुतविद्रुतद्रुः ॥ धू० । पूर्वतीति धूः । किपि राहुगिति बलोपः ।
खियाम् । यानमुखे यथा । Śi. 12, 26 । मारे यथा । Ra. 5, 66 ॥ पू० । पृणाति
पूः । गृपृदुर्धिधुर्धिभ्यः किप् । खियाम् । शरीरे यथा । अस्यां मत्पुरि संनिभानवि-
धये बद्धादरेण त्वया । नगरे यथा । Śi. 3, 32 ॥ श्री० । भयति श्रीः । दिद्यु-
द्ददिति साधुः । अटस्वर्येषु खियाम् । लक्ष्म्यां यथा । Su. 102 ॥ 12 ॥

शोभायां यथा । Ku. 7, 78 । त्रियर्गसंपत्तौ समृद्धौ यथा । Ki. 1, 1 । प्रशं-
सायामपि मूढः । यथा । इटइतरमठश्रीः श्रीमहीपालदेवः c. Pr. P. 7 ॥ स्रू० ।
स्रवति स्रूः खियाम् । स्रुयः स्रुग्भेदः ॥ 13 ॥

अथ यान्ताः । वः० । वाति वः । पश्चिमदिगीशो वरुणः । अव्ययपक्षे शम्भ-
परो निर्देशः । तेनाव्ययस्येति सेर्लुक् न भवति । औपम्यमुपमा तत्र यथा । काद-
म्बखण्डितदलानि य पङ्कजानि ॥ द्यौः० । दीव्यत्वस्यामिति द्यौः । दिवेर्लुक् ।
खियाम् । स्वर्गे यथा । दिवं यदि प्रार्थयसे नृया भनः । नमसि यथा । रजः-
स्यलात्सैन्यविमर्दपीडा भीतेव भूमिर्दिवमारोह ॥ स्त्रो० । अस्यति स्त्रः । प्र-
ति साधुः । पुंसि । शातौ यथा । नानियेष मुनेः स्वानां कन्यादानं प्रशस्यते ।
आत्मनि यथा । इदि स्वमवलोकयन् ॥ स्वं० । निजे त्रिषु यथा । स्व एव वेदः
परि० c. Ku. 7, 31 । स्वामेव मूर्तिं प्रविशेद देवः । स्यान्वेव० M. Ch. I, 42 ।
पने पुंस्त्रीयः । यथा । प्रभूताः स्या न दीयन्ते ॥ सर्वस्वमपि चेत्तं मणिके
ब्राह्मणे ध्रुवे । काकिण्यपि भोत्रियाय न समं स्यात्कलेन तत् ॥ गौटस्तु स्यो
शातावात्मनि श्रीय इत्याह । स्वरूपेपि ॥ 14 ॥

अथ शान्तौ । दृग्° । पश्यति दर्शनं दृश्यतेनया वा दृक् किप् । चतुर्वर्त्येषु ।
 द्रष्टरि वाच्यलिङ्गः । यथा । भवन्ति सूक्ष्मार्थवृद्धाः कवीन्द्राः । दर्शने धियामक्षिण
 च स्त्रीलिङ्गः । दर्शनाक्षोर्यथा । कामं पल्लवयन्ति लोचनदृशा यूनां कुरङ्गीदृशः ।
 अत्रैको दृक्शब्दो दर्शने द्वितीयस्त्वक्षिण । मतौ यथा । मिथ्यावृशां युगान्तार्कः
 सुदृशाममृताञ्जनम् ॥ विट्° । वेशनं विशति वा विट् किप् । प्रवेशे स्त्रियां
 नृवैश्ययोः पुंसि । नरि यथा । B. H. 68, v. 82 । वैश्ये यथा । ब्राह्मणक्षत्रिय-
 विट्शूद्राः । प्रजाविद्ययोरपि । प्रजायां यथा । त्रीणि भ्रात्रे पवित्राणि दौहित्रे
 विट्पतिस्तिलाः [c. M. 3, 235] अत्र हि विट्पतिर्विशो दुहितुः पतिर्जामाता
 उच्यते । पित्रायां यथा । मयूरपारापतयोः कुकुटस्य तथा विशाम् ॥ अथ पान्तौ ।
 तृट्° । तर्पणं तृट् किप् । मृगयेच्चेति निपातनात्तृष्णा । षष्मि तर्पः । एते त्रयोपि
 लिप्तायां पिपासायां च । तृट्तृष्णाशब्दौ स्त्रियां तर्पः पुंसि । लाघवार्थे द्विस्वरयोर-
 व्येकस्वरकाण्डे पाठः । एवमन्यत्राप्यभ्युक्षम् । लिप्तायां यथा । Śi. 13, 46 ।
 तर्पप्रकर्षेण धनं चर्क्य । पिपासायां यथा । तृषा° Sp. 2596 । अन्यास्ता°
 Śu. 658 । तर्पेभ्यु क्षुधि भोजनं षधि रथः शय्या भ्रमे नौर्जले ॥ 15 ॥

त्विट्° । त्वेपणं त्वेपन्त्यनया वा क्लृप्तपदादिश्चात्किप् । स्त्रियाम् । शोभायां
 यथा । शशिस्त्रिषा पोषितहर्षसंपदा तदाननेनाननपद्मपङ्क्तयः । स्रष्टौ दीप्तौ यथा ।
 Śi. 1, 21 ॥ अथ सान्तौ । भाः° । भासते भाः पुंस्त्रीलिङ्गः । द्वयोर्यथा ।
 Bh. Ś. 11 ॥ मा° । माति माः । असित्यस् । पुंसि । द्वयोर्यथा । उदयति
 विततांशुः पौर्णमासीसुधांशुः । अत्र हि पूर्णो मासश्चन्द्रो मासो वास्यामिति पूर्णमा-
 सोऽणित्यणि पौर्णमासी ॥ 16 ॥

इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचितायामनेकार्थकैरवाकरकौमुदीत्वभिधानाश्रितं स्वोप-
 ज्ञानेकार्थसंग्रहटीकायामेकस्वरसंग्रहकाण्डः प्रथमः समाप्तः ॥

अथ द्वितीयं द्विस्वरकाण्डमारभ्यते । तत्रादौ कान्ताः ॥ [अर्क] स्फटिके ।
 Śi. 4, 58 । ताम्रे । चन्द्रार्कं लेपयेत्तेन । सूर्ये । Śi. 11, 44 । विडौजसि ।
 वितर्क्यतेर्कसंपर्कः पौलोम्या रोमहर्षतः ॥ [अक] द्वयोः । अकं पिनाकी भवतश्चि-
 न्तु ॥ [अङ्क] भूषायाम् । कङ्कणाङ्कमुजा भान्ति जितानङ्ग तवाङ्गनाः । ल-
 क्ष्मणि । Ku. 1, 3 ॥ 1 ॥

चित्राजौ कौतुकसंभामे । प्रौढाङ्कतिरभ्युदेति तमसां माराङ्कमलः शशी ।

स्थान एकादिगणनान्यासे । अयमेव जगज्जन्मस्थितिसंहारकारणम् । इति यस्य कपर्देन्दुरेकाङ्कमिव शंसति ॥ अन्तिके । Ra. 2, 38 । आगसि । परःशतैरङ्कितमङ्कपङ्केः ॥ [एक] अन्यस्मिन् । एके मृगाङ्कमृगमादिवराहमन्ये । केवले । Sp. 6621 । श्रेष्ठे । B. H. 68 v. 30 । संख्यायाम् । एको जयति सहृत्तः किं पुनर्द्वौ सुसंहतौ c. Su. 1537 ॥ [कल्क] अवदम्भपापिषु । मुनिर्वने घल्कल-वाचकल्कः । कपायचूर्णयोरपि । कपाये । दाडिमपञ्चाङ्गकल्कससिद्धैः । चूर्णे । Ku. 7, 9 ॥ 2 ॥

[कर्क] कर्केतनो मणिभेदः ॥ [काकः] पीठसर्पा पङ्क्तुः । शिरोवक्षालनं कङ्केसिका । द्विके । Sp. 2161 ॥ 4 ॥

[काकम्] रत्नबन्धे । काकं नाकमिवेच्छति स्मरपरः ॥ 5 ॥

[छेक] विदग्धे । Ba. III, 23 । विश्वस्तमृगनीडजयोः । प्रायो न विभ्य-सि च्छेकाः कृतैस्तालशतैरपि ॥ 7 ॥

[टङ्क] अटस्वपि पुंस्त्रीवः । गौडस्तु जङ्गयां स्त्री पुमान् खड्गकोशे पाषाणदा-रणे खनित्रे टङ्कणे नीलकपित्थे टङ्कमखियामित्याह । अश्मदारणे । Ra. 12, 80 । मानान्तरे । यद्गाटकं हाटकटङ्ककोटिः । टङ्कणे । तूतटङ्ककनकेन्दुहेमभिः । शोभा-यामपि यथा । सटङ्कं तारुण्यं भृगुशिशुदृशः पुष्यति रतिम् ॥ 8 ॥

[तर्क] वितर्कः संशयस्तत्र यथा । तर्काकुलो भानुरुदेति मन्दम् । ऊहोनु-मानव्याप्तिनिश्चायकं प्रमाणं तत्र यथा । M. St. 5 । तर्कप्रतिपादकं शास्त्रमपि तर्कः । यथा । यस्तर्ककर्कशविचारपदप्रचारः । कर्मविशेषः क्रियाविशेष उप-हास इति यावत् ॥ [त्रिका] कूपस्य नेमिः कूपस्यान्ते रज्ज्वादिधारणार्थं व्यस्रं दारु यथा । त्रिकार्ककारसूचितः ॥ [त्रिकम्] पृष्ठाधरे । Si. 12, 10 ॥ 9 ॥

[तोक] संताने । H. 530 । सुते । व्याकरणे शकटस्य च तोकम् Bh. Pa. 3, 3, 1 ॥ [द्विक] काके । उपप्रवन्ति विशुना च तनामिव द्विकाः ॥ [न्यङ्क] मुनिर्कश्यदृङ्गाख्यः । हयोः । संचरन्त्याश्रमे न्यङ्कोर्निःशङ्कं न्यङ्कवः सदा ॥ [नाक] स्वः स्वर्गः खमाकाशं पुंस्त्रीवः । स्वर्गे । Da. 5, 50 । स्त्रे । नाकमन्दाकिनीव सा ॥ 10 ॥

[नाकु] घल्मीके । पृदाकुर्नाकुमध्यगः ॥ [निष्क] हेमि । नायौ निष्कप-रिष्कृताः । वक्षोविभूषणे । Ku. 2, 49 । आकर्षेपि ॥ 11 ॥

[पङ्क] अघे । कलिकलङ्कपङ्कच्छिदे ॥ [पाक] पचने । Su. 3387 ।

शिशौ । उड्डीनं पिकपाकमाकुलरया काकायली बाधते । दैत्ये । Śi. 14, 36 ॥
 [वक्] शिवमिया मल्ली शिवमल्ली वक्पुष्पं यथा । वक् धेणं सधत्तूरं सुमना
 पाटला तथा । पद्ममुत्पलगोसूर्यमटौ पुष्पाणि शंकरे ॥ 12 ॥

[भूक्] छिद्रे । भूभूकंविहितौकसः ॥ [भेक्] भेघे । भेकाश्लेकाः केकिके-
 काक्रियासु । मण्डूके । Su. 843 । भीरौ वाच्यलिङ्गः । यथा । भेकाः केकारवैः
 पान्याः ॥ [मुक्] मांसले वाच्यलिङ्गः । तस्करमांसलयोर्यथा । निष्कं मुष्ण-
 न्त्येव मुष्कास्तुरुष्काः । अण्डे । H. Y. 3, 110 ॥ 13 ॥

[मूक्] दैत्यो यः सूकररूपोर्जुनेन हतः । अवाग्दीनयोर्वाच्यलिङ्गः । तयो-
 र्यथा ॥ Śi. 2, 25 ॥ [रङ्क्] कृपणे । M. M. 174, 1 ॥ [राका] पूर्णेन्दुर्या
 पूर्णिमा तस्यां दृष्टरजःकन्यायां च । राकाकान्त किमुच्यसे निरासितुं कस्ते कलङ्क-
 क्षमः ॥ 14 ॥

[रेक्] हीने वाच्यलिङ्गः । शङ्कायाम् । रेकातिरेकाकुलमस्य चेतः । विरेके ।
 हरीतकीं रेककरीं गृणन्ति ॥ [रोकम्] क्रीयते येन तत्कयणं दीनारादि । घरे
 वाच्यलिङ्गः । क्रयणभेदे नावि च । रोकालोकिनि नाविके । विले । विशन्ति रोकेषु
 भयातिरेकात् ॥ 15 ॥

[रोकः] यथा । कोकः सशोको हि शशाङ्करोकैः ॥ [लङ्का] शाखायाम् ।
 लङ्कालंकारिणः खगाः । कुलटायाम् । लङ्कालं कामिनो हर्तुम् । पुर्याम् ।
 Bā. I, 36 ॥ [लोक] जने । Ra. 14, 61 ॥ [वल्क । शल्क] शकले
 खण्डे । उल्कावल्कविलोकनम् । लवङ्गशल्कैर्लवलीविमिश्रैः ॥ त्वचि । शुचिव-
 ल्कवीत° Ki. 6, 31 । ययौ तपस्वी तरुशल्कवासाः ॥ 16 ॥

[शक्] द्वयोः । निर्नीराण्याभ्रयन्ते त्वयि सरुपि शका मारवाणि स्थलानि ॥
 [शङ्क्] संख्यायां चतुर्दशाङ्के स्त्रीपुंसः । यथा । शङ्कुं सरितां पतिं ततस्त्वन्त्यम् ।
 शेषेषु पुंसि । शंभौ । मुष्णन्ति शङ्कुपुरतो निधाय ॥ 17 ॥

अश्वभेदे । शङ्काकरः शङ्कुकरो नराणाम् । भेदे । न्यङ्कुः शङ्कुस्तु गन्धेन ॥
 [शाक] द्वीपे । Nai. 11, 37 । नृपे । शाकं शशाक नहि पाकरिपुर्वजितुम् । हुमे ।
 Nai. 11, 38 ॥ [शुक्] कीरे । Su. 2030 ॥ 18 ॥

[शुक्म्] त्रयोपि वनस्पतयः ॥ [शुल्क] जामातुर्बन्धको विवाहाय व-
 राद्वाधं धनं यदजयः । शुल्को घटे विवाहाय यराद्वाधे धनेपि च । तत्र यथा ।
 An. III, 49 ॥ 19 ॥

[शूकः] अनुक्रोशः कृपा किंशारुर्धन्यादेः शीर्षं हयोर्यथा । बिभ्राणस्याप्य-
सिमधुरतां क्षुब्धमानस्य वृत्तैः सद्यः पुंसो भवति कलमस्येव निःशूकभावः ॥ अभिपवो
मद्यसंधानं शुङ्गन नवोद्भिन्नपल्लवकोशी ॥ [शूका] इक्ष्वो इक्ष्वासस्तत्र यया ।
इष्टा भोज्यगता यूकाः शूका केषां न जायते ॥ 20 ॥ •

[शौक] शुकानां समूहे । कुवलयदलनीलं शौकमालोकयन्ति । स्त्रीणां कर-
णान्तरे । वेश्या एव हि निःशङ्कं शौकं स्वौकसि कुर्वते ॥ [सूक] शृगालवक्-
निरयेष्वपि सूकेति आयुधभेदेऽपि ॥ [स्तोक] हयोः । स्तोकः स्तोकमपि स्तौति
वारि वारिधरोज्झितम् ॥ 21 ॥

अय खान्ताः ॥ [नखः] करजे । Śi. 11, 34 । ण्ठे । नखः ह्यलपराङ्मुखः ॥
[न्युद्ध] अतिप्रिये मनोज्ञे । दिव्यत्वव्यभिचारमेति न सखे न्युद्धेयमस्याकृतिः ॥ 22 ॥
[पुद्ध] मङ्गलाचारे । वधूवरं पुद्धितमङ्गनाभिः ॥ [प्रेद्धा] चतुर्वर्त्येषु ।
एषा प्रीणयते विशेपनिदुषां प्रेद्धा न केषां मनः ॥ 23 ॥

[मुख] उपाये । Śi. 1, 50 । प्रारम्भे K. Pr. 61, 6 । भेदे । स्याच्छेदशब्दे
गान्धुमुखस्तारुण्ये तदणीमुखः । वृद्धभावे सुतमुखो मूर्खो नात्ममुखः क्वचित् ॥
निःसरणे । रथ्यामुखे प्रेद्धति जीवितेशे । आस्ये । Pa. 3488 ॥ [रेखा] अल्पके ।
Ra. 1, 17 । छन्नानि । Bā. 1, 16 । आभोगे । आसीत्तस्या यदनकमले कापि
लावण्यरेखा । उल्लेखे । चित्रेऽपि तादृशी रेखा यादृशी कर्तुराकृतिः ॥ 24 ॥

[लेखः] लेख्ये । Śi. 7, 39 । दैवते । सलेखवर्गस्य विमुद्रमाननम् ॥ [लेखा]
राज्ञी रेखा पङ्क्तिश्च । तत्र रेखायां यथा । अभिनयमदलेखादयामगण्डस्यलानाम् ।
पङ्क्तौ यया । Śi. 4, 65 । लिपौ । दिव्यसगणनलेखाभूषिता भित्तिरेषा c. Śu. 1764 ।
चन्द्रांशभोगयोरपि यया । लेखया° Ki. 9, 22 । वधू° Ra. 7, 24 ॥ [वीङ्क्षा]
गतिभेदे नर्तने च । यात्रानेहसि यस्य दिग्विजयिनः काम्योजयाहावलीवीङ्क्षोल्लेख-
विकासिनि क्षितिरजःपुञ्जे वियमुष्यति c. I. St. 15, 296 ॥ 25 ॥

[शङ्ख] वलयदिनांशनागभेदेऽपि । वलये । शङ्खैर्भूषिताहुवह्नियुगले । दि-
नांशे । शङ्खमात्रशेषेऽपि । नागभेदे । शङ्खकुलम् ॥ [शाखा] कुमांशे । M. N.
(1678) vi, 16 । वेदांशे । An. III, 15 । पक्षान्तरे संततिविशेषे । अलंकरोत्येव
मदीयशाखाम् । अन्तिके । युषाय शाखानगरं न कस्य ॥ हस्तांशदारांशपादां-
शेष्वपि । क्रमेण यया । पञ्चशाखेन पाणिना । अयनि युयवितरेषा हारशाखावलय-
म्ना । मुकुटमणिरश्मिरञ्जितशाखायं वरणयोर्युगलम् ॥ 26 ॥

[शिखा] अममात्रे । आरूढः स सुपर्वपर्वतशिखाम् । चूडायाम् । Bā. I, 36 । केकिचूडायाम् । Me. 101 । प्रधाने । सा शिखाखिलयोपिताम् । ज्वालायाम् । Sp. 2497 । शिखा कन्दः । यथा । शिखोज्ज्वानां कदलीलतानाम् । शाखायाम् । विटपिनां वातावधूताः शिखाः । पृथौ । खेदं सखे सितमयूखशिखाः कपन्ति ॥ 27 ॥

[सखि] सहाये । Ra. 14, 87 । मित्रे । K. Pr. 183, 6 ॥ [सुखम्] द्वयोः । ऋते धर्मात्कुतः सुखम् ॥ अथ गान्ताः ॥ [अग । नग] तरुशैल-योः यथा । अगशिखरनिपण्णाः पक्षिणस्ते निपेतुः । नवनग° Śi. 4, 65 ॥ 28 ॥

[अङ्ग] अन्तिके । गङ्गाङ्गेषु नगास्तरंगस्रभगच्छायाः क्लमं छिन्दते । गात्रे । Ku. 3, 23 । उपसर्जनभूतेप्रधाने । अङ्गिनोऽनुसंधानमङ्गस्याप्यतिविस्तृतिः । c. K. Pr. VII, 14. 18 । अभ्युपाये । सर्वाङ्गमाराधितशंकरस्य । प्रतीकेवयवे । अङ्गानि त्वमङ्गतापविधुराण्येहोहि निर्वापय ॥ 29 ॥

नीवृद्धिशेषे । B. H. 66 च. 13 ॥ [इङ्ग] ज्ञानेङ्गितयोः । इङ्गे न ज्ञायते मुनेः । अद्भुतजङ्गमयोः । तीर्थमिङ्गं गुरोरङ्गम् । जगत्पि यथा । इङ्गमङ्ग सफली-कृतं त्वया ॥ [खग] अर्कमहदेवेषु । खगमयूखविभूषितमम्बरम् । पक्षिशरयोः । खगपीताद्यजो योधाः ॥ 30 ॥

[खङ्ग] असौ खड्गिशृङ्गे च । इदं खड्गिभिरा° Su. 2569 । गण्डके । Ra. 9, 62 ॥ [टङ्ग] खनित्रे । टङ्गैर्भङ्गं भूमिभागं नयन्ति ॥ [त्याग] द्वयोः । K. Pr. 313, 4. 5 ॥ 31 ॥

[दुर्ग] वाच्यलिङ्गः । यथा । Śi. 1, 45 ॥ [दुर्गा] नीलिका शैवालम् ॥ वैजयन्ती तु-दुर्गो राट् यने दुर्गं दुर्गमे नरके पुरे । इत्याह ॥ [नागः] दशस्व-र्थेषु । मतङ्गजे सर्पे च । Śi. 5, 45 ॥ 32 ॥

उत्तरपदस्थितः श्रेष्ठे । गोनागैर्नगवत्तुङ्गैः ॥ 33 ॥

[नागम्] रङ्गं त्रपु सीसपत्तं सीसकं तयोर्यथा । नागेन नागरागेण नागवी-जेन सुन्दरि । कुरु स्वर्णमयीं पृथ्वीं सशैलवनकाननाम् ॥ स्त्रीबन्धः स्त्रीणां कर-णविशेषः । यथा । विनिर्मातुं त्वया नागं नागन्तव्यं गृहे मम ॥ [पिङ्गा] हिङ्गु-नाल्योपधिः । गोरोचना मन्त्रोपकरणद्रव्यम् । उमा अतसी ॥ 34 ॥

[पिङ्गम्] पिङ्गङ्गे वाच्यलिङ्गः । यथा । Śi. 4, 31 ॥ [पूग] पुंसि । पूगं क्रमुकवृन्दयोरित्यजयः । पुंनपुंसकयोः पूगमिति व्याडिः । क्रमुके । Ra. 6, 64 ।

संधे । केसरी निवुरक्षितमृगपूयो ° Śi. 2, 53 ॥ [फल्गु] काकोदुम्बारिकायां
स्त्रियां पुंसि मङ्गः ॥ 35 ॥

[भग] अर्के । भगवन्स्तिनिरस्ततमस्ततिः । ज्ञानादिषु द्वादशसु ।
Ra. 8, 80 ॥ 36 ॥

[भङ्गः] तरंगे । उचुङ्गैर्गाङ्गमङ्गैर्ज्ञगिति विदधते पुण्यमङ्गं नताङ्ग्यः । भेदे ।
Sp. 4746 । रुग्विशेषे । भङ्गेन भज्यमानेङ्गे कुर्युरभ्यङ्गमङ्गिनः । पराजये ।
Ra. 7, 51 । कौटिल्ये । Śā. 7 । भये । संसारभङ्गेन विमुक्तसङ्गः । विच्छिन्नौ ।
An. II, 65 ॥ 37 ॥

[भङ्गि] भक्तौ विच्छिन्नौ । K. Pr. 222, 2 । वीच्याम् । Me. 60 ॥ [भाग]
रूपार्थके । भागोप्यभागेन न जातु लभ्यते ॥ [भृङ्गः] पिङ्गो विटः । यथा ।
पण्याङ्गना भृङ्गवृत्ता भ्रमन्ति ॥ 38 ॥

पटपदे । Pa. 823 ॥ [भृगु] सानुः प्रस्थं प्रपातस्तीर्थं तयोर्यथा । Śi. 4, 23 ।
जमदग्नौ । Bā. II, 25 । रुद्रे । भृगुशिष्यः शिष्यते स कथम् ॥ 39 ॥

[भोग] अहिकायकणयोः । Ra. 10, 7 । शेषेषु पट्सु । दिशति विपुल-
भोगाञ्छौरिरभ्यङ्गयोगात् ॥ [मार्ग] मृगमदे । शिलातले मार्गसुगन्धिनि स्थि-
तम् । सौम्यक्षे मृगशिरसि । मार्गे विधेयं वपनं शिशूनाम् । अन्येदगे पथि च ।
मार्गस्य मार्गं कुरुते मृगाक्षी ॥ 40 ॥

[मृगः] कुरङ्गे । Śi. 2, 53 । गजान्तरे । Śi. 16, 10 । पशौ । Ki. 6, 34 ॥
[मृगी] यथा । सपटङ्गुलयोनौ तु नायिकायां भवेन्मृगी ॥ 41 ॥

[युग] हस्तनतुप्के । विचरेयुगमात्रदृक् ॥ सर्वत्र क्लीये । धैजयन्ती तु ।
युगोत्ती स्यन्दनाद्यङ्गे क्लीयं युग्मे कृतादिके ॥ [योग] विप्रबन्धातिनि । योगं
स्वमेपि नेच्छन्ति ॥ 42 ॥

अलम्बलाभे । An. II, 41 । संगत्यां संदलेषु । Ra. I, 46 । कार्मणे ।
योगं जानासि किं तन्वि येनायं किंकरो जनः । ध्याने धने च । अनेन योगेन
समिद्धतेजाः । युक्तिर्याजं यथा । यदि भयति दैवयोगादिप्रा पटी च मङ्गलदिनं
च । वपुःस्थैर्यप्रयोगो रमायनं यथा । योगेन जग्मुः पलितानि यस्य । संनाहे कथचे ।
विरनितदृढयोगं योधमायोधनादी । भेदने । योगेन रोगान्स भिरमिहन्ति ॥ 43 ॥

उपाये सामदानादी । गृह्णन्ति दुर्गाणि नृपा हि योगैः ॥ [रङ्गः] नृत्तमुधि ।
अनङ्गरङ्गप्रतिमं तदङ्गम् । युद्धमुधि । समन्त्राणि रणरङ्गे यस्य यत्सोमिचारैर्नित-

रदनदण्डः स्वः करेणुः करेणुः ॥ [रङ्गम्] यथा । रङ्गस्यात्र पलान्यष्टौ ॥ [राग] लोहितादिषु । Sp. 3777 ॥ 44 ॥

गान्धारादौ । मालवकैशिकीमुख्यग्रामरागपवित्रितः । क्लेशा अविद्यादयः । यदाह । Y. S. 2, 3 । आदिशब्दाद्विषयाभिलाषादि तत्र यथा । न केवलं राग-मुक्तं वीतराग मनस्त्व । अनुरागे । S. K. 49, 5 । मत्सरे । मलिनात्मनातिरागः प्रकटीकृत एव कौकिलखलेन । जलदानामभ्युन्नतिसमये वाच्यमीभवता ॥ सङ्ग-पानकयोरपि यथा । रागः प्रतिष्ठां हृदये करोति । तर्पप्रकर्षे गत एष रागात् [त-र्पोपकर्षे रागेण गमितः Mkh.] ॥ [लङ्ग] द्वयोः । लङ्गेन लङ्गं कुर्वते न लिङ्गी ॥ [लिङ्ग] चिह्ने । Ra. 7, 27 ॥ 45 ॥

सांख्योक्तायाः प्रकृतेः कार्यभूता विकृतिः । यथा । लिङ्गाद्विङ्गमिवानुरूपचरितं पुत्रं स लेभे मुनिः ॥ [वङ्गः] जनपदान्तरे पुंभूषि यथा । Ra. 4, 36 ॥ 46 ॥

[वङ्गम्] द्वयोः । वङ्गपञ्चरचनाविचित्रिते ॥ [वल्गु] मनोक्ते । Śi. 5, 29 ॥ [व्यङ्ग] हीनाङ्गे । Śi. 11, 63 ॥ [वेगः] रये । Ku. 2, 25 । प्रवाहे । वाष्पो बाहीकनारीणां वेगवाही कपोलयोः ॥ 47 ॥

रेतसि । न तीव्रवेगोभिमतोङ्गनागाम् ॥ मलोत्सर्गे प्रभावे शृङ्गारभावेपि ॥ [शार्ङ्गम्] विष्णुधनुषि । Śi. 3, 20 । धनुर्मात्रे । Ra. 4, 62 ॥ [शृङ्गम्] चिह्ने । शृङ्गारशृङ्गं यदपाङ्गभङ्गाः । विषाणे । Ku. 3, 36 ॥ 48 ॥

क्रीडाम्बुयन्त्रे । Śi. 8, 30 । शिखरे । Me. 14 । प्रमुत्थोत्कर्षयोः । शृङ्गा-रुदविभूतयः । सानौ । कनकशिखरिशृङ्गे योभिपिक्तोत्तितुङ्गे ॥ [शृङ्गी] स्वर्ण-विशेषोलंकारमकरिका ॥ 49 ॥

[सर्ग] त्यागे निर्मोक्षे । श्रुष्टिसर्गादिव सत्यसंपदः । स्वभावे । सर्गे एव भयतामविक्रियः । उत्साहे । संनद्धते योधसर्गं निरीक्ष्य । निधये । Ra. 3, 51 । अधीयतेध्यायो महाकाव्यादिविभ्रान्तिस्यानं यथा । Kd. 1, 14 । मोहे । संसार-सर्गेण विमूढचेताः । अनुमतौ । प्रायः सर्गः सर्वकाले गुरुणाम् । छटौ । Vik. 9 ॥ 50 ॥

अथ यान्ताः ॥ [अर्घ] पूजाविधौ । Śi. 6 । मूल्ये । Su. 1509 । पूजो-पकारिद्रव्येपि यथा । Śi. 1, 14 ॥ [अच] दुःखे । हन्त्यचं विषदुर्लभम् । व्यसने । Śi. 6, 18 । एनसि । Śi. 1, 26 ॥ [उरु] श्लाघायाम् । संधे प्रोद्दिगुणौघैरल-पुभिरनघे कुर्ययन्तो भवन्ति ॥ 51 ॥

[ओघ] प्रवाहे Ku. 2, 25 । परंपरायाम् । शरीरमोघेन किरत्यमोघम् । उपदेशे । ओघः प्रदत्तो मुनिनाथ तेन ॥ सुसाधूपकरणेपि [c. 3, 568] ॥ 52 ॥

[मोघ] दीने । वक्तुं च मोघीकृतम् । निष्फले । Me. 6 ॥ [लघु] कृष्णागुरौ द्रुते च क्लीबेन्यत्र वाच्यलिङ्गः । मङ्गस्तु । स्त्री स्पृकाल्पेष्टाश्वसारे लघुस्त्रिष्वगुरौ तु ना । इत्याह ॥ असारो । Me. 20 । ह्रस्वे । Pa. 891 । चारौ । Ra. 11, 12 । द्रुते । Me. 16 ॥ 53 ॥

[इलाया] उपास्तीच्छयोः । कर्तव्या सहुणशलाया । स्तोत्रे । M. N. (1878) v, 73 ॥ अय चान्ताः । [कंघः] बन्धे । कृतकवचकचैस्तैः संयुगे सांयुगीनैः । शिवेरेपि । तत्र क्लीबे ॥ 54 ॥

[काच] शिष्ये रज्जुयन्त्रे । आदाय काचमथ पान्यजनः प्रतस्थे । मणौ । ह्योयमनयोर्योगः काचकाञ्चनयोरिव । मृद्भेदे धातुविशेषे । Sp. 4656 ॥ [काञ्ची] मेखलायाम् । Ku. 1, 37 ॥ 55 ॥

[कूर्च] दम्भे । न कूर्चचर्चापि युधैर्विधेया । भ्रूमध्ये । आकूर्चमेतास्ति लकानि चक्रुः ॥ राजव्यजनकुविन्दभाण्डकेशभञ्जनभाजनचित्रकरोपकरणेष्वपि । राजव्यजने । कूर्चद्वयी क्षितिपतेः पुरतः स्फुरन्ती । कुविन्दभाण्डे । Pa. 1055 । केशभञ्जनभाजने । कूर्चेन केशान्विरलीचकार । नित्रकरोपकरणे । V. Ś. III, 1 ॥ [कौञ्च] द्विपे । Nai. 11, 47 ॥ खगे । U. R. 27, 17 । गिरौ । Nai. 11, 48 ॥ [चर्चा] चर्ममुण्डायाम् । चर्चामतं ह्रस्वचिरं श्चिरं विचार्य । स्यासके । अलिकं चन्दनचर्चयाम्बितम् ॥ 56 ॥

[चञ्चु] चोट्याम् । Sp. 4412 ॥ [नीच] खर्गे । Sp. 6522 ॥ [रुचि] शुतौ । शुक्तिपुटेषु निपतिताः शशिरुचयो यान्ति मौक्तिकमणित्वम् ॥ 57 ॥

स्पृहायाम् । अरुचिर्भवति समृद्धौ काम्यन्ते काममन्यदा विषयाः । अभिष्वङ्गे सङ्गे । शमो हि संसाररुचिं छिनत्ति । शोभायाम् । Śi. 4, 52 ॥ [वीची] आतिः पङ्क्तिस्तत्र यथा । नाराचवीचीं नमुचिर्मुमोच । ऊर्मी । Me. 101 ॥ 58 ॥

[शुचि] शुद्धे । Sp. 6957 । सिते । Śi. 1, 25 । अनले । शुचिज्वाला-जालाविलजलधिकक्षोलवलयेः । ग्रीष्मे । शुचौ समभ्यर्चितसक्तुधाने प्रगे च सायं च वहन्ति मार्गाः । आपाटे । Śi. 1, 53 । अनुपहते । सर्वत्र शुचयो धीराः । धर्मार्थकाममुखेन सविषयरीक्षा उपधा तया शुद्धो मन्त्री तत्र यथा । K. N. 4, 25 ॥ 59 ॥

शृङ्गारे । AK. nāṭyav. 17 । मध्येपि यथा । ब्रह्मचारी सदा शुचिः ॥
[सूची] अभिनये । नाट्यसूची । व्यधने । पिहिते कारागारे तमसि च सूचीमुखा-
मनिर्मेघे c. Sp. 4084 । करणे । सूचीं दत्त्वापविद्धं च दक्षिणं करणं व्यसेत् ॥
व्यूहेपि ॥ अथ छान्ताः ॥ [अच्छ] अमले । Śi. 1, 9 ॥ 60 ॥

[कच्छः] ब्रुमेदानूपप्रायतटेपु । गोलानदीकच्छकुडङ्गवासिना । देशे । कच्छा-
नामधिपं च कच्छपमिव व्याकृष्य चिच्छेद यः ॥ [कच्छा] परिधानापराञ्चले ।
प्रलम्बकच्छाः किल दाक्षिणात्याः ॥ 61 ॥

चीरी पक्षिभेदः । वाराही वराहक्रान्ता ओषधिः ॥ [गुच्छ] गुच्छः स्तवक-
स्तत्र यथा । तापिच्छगुच्छच्छविः । कलापे । ननर्त विस्तारितपिच्छगुच्छः ॥
[पिच्छः] यथा । स चिन्नवान्पिच्छमनिच्छतोपि ॥ [पिच्छम्] वाजः पक्ष-
स्तत्र यथा । Śi. 3, 5 ॥ 62 ॥

[पिच्छा] पूगच्छटा क्रमुकसमूहः । कोशोण्डकादिः । मोचाकदली । पिच्छलं
विजयिलम् ॥ 63 ॥

अथ जान्ताः ॥ [अज] हरे । जयत्यजः पर्वतराजकन्यकाविलासहासच्छवि-
रञ्जिताननः । विष्णौ । Śi. 1, 67 । रघुजे । Rn. 7, 52 । वेधसि । Ku. 2, 5 ।
स्मरे । अजः प्रजाः प्राजति पुष्पवाणैः ॥ 64 ॥

[आजि] क्षणः कालविशेषः । समक्षमा अनिमोक्षतो भूमिभागस्तत्र यथा ।
उपवनाजिपु भोगभुजाममो ॥ दैवेपि ॥ [ऊर्ज] कार्तिके । Śi. 6, 50 ॥
[कंजम्] हयोः । कंजस्य नालेन पवो स कंजम् ॥ 65 ॥

[कुञ्ज] हनौ दन्तिदन्ते च । प्रवृद्धं कुञ्जं हनुर्दन्तो वास्त्यस्य कुञ्जरः ।
निकुञ्जे । K. Pr. 30, 2 ॥ [कुज] द्रुमे । कुजेषु खञ्जन्ति च खञ्जरीटाः ॥
[कुञ्ज] न्युञ्जे । Sp. 3564 । द्रुमेदे । वन्दामहे मलयमेघ यदाभयेण शाखो-
दकुञ्ज° Su. 1006 ॥ 66 ॥

[खर्जू] कीटः खर्जूरकाष्ठयः । कण्डुः कण्डूतिस्तत्र यथा । ममार्ज गर्जन-
रिशौर्यखर्जूम् ॥ [गञ्जः] भाण्डागारे । गञ्जव्याञ्जितरत्नपुञ्जविलसद्गर्भीमदभा-
न्तिभिः । खनौ खीपुंसः । यथा । An. VII, 67 ॥ 67 ॥

[गुञ्जा] कृष्णला रक्तिका तत्र यथा । Śi. 16, 47 । पटह आनकस्तत्र यथा ।
विरहिणीराणाभ्यगुञ्जेय सा ॥ [द्विजः] सर्वेषु । उच्छिन्नविषयमामा स्याना-
दुगलितद्विजा । सर्वत्र बलिभिः क्रान्ता वृद्धेय युवतिः क्षितिः ॥ 68 ॥

[ध्वज] पूर्वदिग्गृहे व्याडिर्यथा । ध्वजो धूमश्च सिंहश्च आ वृषश्च खरो गजः । ध्वाङ्गोऽष्टमश्च प्राच्याद्या ईशानान्ता अमी क्रमात् ॥ शिश्रे । K. Pr. 190, 2 । चिह्ने । विश्राणयतु वः श्रीमाङ्गभ्रेयांसि वृषभध्वजः । पताकायाम् । Da. 4, 19 । खट्वाङ्गे । ध्वजः पाणेः पिनाकिनः । द्यौष्ण्डिके । दशचक्रसमो ध्वजः ॥ 69 ॥

[निज] इयोः । Śi. 1, 87 ॥ [न्युब्जः] सर्वेषु । न्युब्जमुब्जोचकार ॥ रोगेषु ॥ [न्युब्जम्] कर्मरङ्गन्तरिभुकाख्यो वृक्षः ॥ 70 ॥

[प्रजा] इयोः । Ra. 4, 3 ॥ [बीज] रेतसि । Ku. 2, 5 ॥ 71. ॥ आधाने । गर्भबीजोर्ध्वरेजुः । तत्त्वे । सिद्धचक्रस्य सद्बीजम् । अङ्कुरकारणे । बीजैरङ्कुरितं लताभिरुदितम् c. Sp. 4462 ॥ [भुज] बाहौ । उद्देशद्वज्रवृक्ष-
कङ्कणक्षणस्कारस्तदा दुःसहः c. Bhoj. 20, 22 । करे । V. S. 21 ॥ 72 ॥

[राजी] रेखायाम् । मलयजरसरजीराजिता भालभित्तिः । पद्मौ । Śi. 4, 9 ॥

[लज्ज] पद्मो प्रणादिवन्धनम् । [लाजः] यथा । Ra. 7, 22 ॥ 73 ॥

[लाजाः] यथा । S. K. 110, 26 ॥ [व्रज] अध्वानि । व्रजेषु सर्वेषु निवृत्तसंहरः । गोठे । Śi. 2, 61 । संवे । Śi. 17, 65 ॥ 74 ॥

[वणिज्] वाणिज्ये । वणिक्पयप्रस्थित एव वाणिजः ॥ [वाजः] पक्ष-
निस्वनवेगेषु । Śi. 19, 62 ॥ 75 ॥

[ध्याज] शाठ्ये । Sp. 6505 । अपदेशे छले । Bā. I, 6 ॥ [सज्ज] संनद्धे । मज्जन्ति सज्जे तय देय सैन्ये विरोधिषोधाः । संभृतः परिपूर्णः प्रगुण इति यावत् । यथा । कर्तव्यं कृतमार्धता^० c. B. H. 90, 2 ॥ [सञ्ज] इयोः । सञ्जः संजायतां भ्रिये ॥ अथ शान्ताः ॥ [प्रज्ञा] शेमुषी बुद्धिर्यथा । Ra. 1, 15 ॥ 76 ॥

[यज्ञ] मये । Ra. 4, 86 । शेषेषु । यज्ञं हि जिज्ञासति विज्ञ एव ॥ [संज्ञा] नामनि । Śi. 1, 69 । गायत्र्याम् । जपन्ति संज्ञामधिसंध्यममज्ञाः । हस्ताधिरिति । आदिशब्दादक्षिणिकोत्तनाधिर्यस्य प्रयोजनस्य सूचने यथा । Ku. 3, 41 ॥ 77 ॥

चेतनायाम् । त्वग्भेदाच्चेतितस्त्रायादामांसश्चयनादपि । संज्ञां न लभने यस्तु हस्ती गम्भीरयेद्यसी । c. C on H. 1222 ॥ अथ टान्ताः ॥ [अह] हृदे । Ra. 6, 67 । अह्नत्के । अहेषु या प्रापयिमुपगेषु । भृशमत्यर्थं यथा । सर्वस्या-

पद्मौ हि कामुकजनस्याह्वयते कुट्टिनी । अट्टं भृशमाचरतीत्यर्थः । यद्वा । पुञ्जी-
भूतः प्रतिदिशमिव त्र्यम्बकस्याट्टहासः [Me. 58] । अत्राट्टमत्यर्थं हासोऽट्टहासः ।
गृहेपीति मङ्गः । यथा । Ra. 16, 11 । चतुष्कः स्वस्तिकादिः । चतुष्पथं वा ।
भक्तं गोधूमादिचूर्णम् ॥ [इष्ट] क्रतुकर्मणि । An. I, 17 ॥ 78 ॥

पूज्ये । प्रणमामीष्टदेवताम् । प्रेयसि । Si. 10, 64 । मन्त्रादिभिर्गुणाधानं
संस्कारः । तस्य योगः संबन्धः । यागेपि । Si. 2, 106 ॥ [इष्टि] मखे ।
Ra. 10, 4 । यत्र बहवोर्याः संगृह्येच्यन्ते स संप्रहृष्टोक्तः ॥ [कट] गजगण्डे ।
Si. 5, 37 । भृशे । कटमटति, कपाटं दन्तिदन्तामपिष्टम् ॥ 79 ॥

शवे । M. M. 169, 2 । क्रियाकारो व्यवस्थापनम् । किलिञ्जे । संविष्टो
ग्रामदेव्याः कट° Pa. 3947 ॥ समयः कालः ॥ [कट] गहने । कट्टा वृष्टा-
टवी तेन । कृच्छ्रे । M. M. 183, 4 ॥ 80 ॥

[कटु] अकार्ये दूषणे च क्लीवे । मत्सरो मात्सर्यं मत्सरी वा । यच्छाश्वतः ।
Śāśv. 32 । तत्र मत्सरे क्लीवे मत्सरिणि वाच्यलिङ्गः । अकार्यमत्सरयोः पुंसी-
त्येके । अकार्ये । कट्टाचारो हि दुर्जनः । मत्सरे । खलानां गुणविद्वेषात्प्रकृत्या इदं
कटु । दूषणे । किं तु श्रोत्रकटु क्षणन्ति मधुपास्तत्पारिजातस्रजि । श्रोत्रदूषणं यथा
भवतीत्यर्थः ॥ [कटुः] रसे । Su. 2547 । तिक्ते । Pa. 1150 । खरभौ ।
Ra. 5, 48 ॥ दुर्गन्धे वापि येषु उपचारात् ॥ 81 ॥

[कुट] कोटः कौटिल्यन् । शिलाकुट्टः शिलाकुट्टकः पुरुषः । घटे । आहूतैः
कुट्टहारकैः । गेहे स्त्रीपुंसः । यथा । निर्वाता न कुटी प्रिया न गुमटी नास्ति द्वितीया
पटी [on गुमटी s. S. K. 59, 24. 388, 8] ॥ [कुटी] घृता नालपर्णी
नामौषधिः । चित्रगुच्छो नानास्तवकः ॥ [कूट] यन्त्रं मृगादिबन्धार्थं छलं यथा ।
Sp. 2310 ॥ 82 ॥

माया रूपपरावर्तनादिका यथा । कूटयुद्धं विकल्पेपि । दम्भः कैतवं यथा ।
कुट्टनी कूटपट्टी । अद्रिशृङ्गे । Si. 3, 6 । सीराङ्गं दास्ययो लोहाधारः । अनृते-
सत्ये । कूटवादी स'वद्रः । तुच्छमल्पम् । निश्चले । कूटस्योक्षर उच्यते । निश्चलं
ध्योमेति गौडः । अयोमयो घनोयोपन आघातार्थमयस्कारभाण्डं कुट्टनाधारो वा ।
कूटशाल्मलिरित्येके । राशिर्धान्यादिपुञ्जः । यथा । भक्तानामागतान्कालान्तमा-
दस्य स्यमायया । कालकूटच्छलास्त्रकण्ठे कालकूटः कृतस्त्वया ॥ भगवद्भूतेषु ॥
[कूटि] कर्णणे । व्याकूटिपृष्टव्ययः । धीमति । येषामिष्टाः कूटयस्तेपि मन्ये ॥ 83 ॥

[कोटी] अभिर्धारा कोणो वा । संख्याभ्योर्यथा । An III, 2 ॥ [खट] तृणे । खटकैराच्छादितं मन्दिरम् ॥ [खाटि] शवरये । तस्यास्तद्विरहे कुरङ्गक-
दृशः खट्वापि खाटीयते ॥ 84 ॥

[खेट] ग्रामभेदे गह्वरप्राये ग्रामे । चैटैः खेटनिवासिभिः सरभसं सघोषितो
विद्वतः । अधमे कुत्सिते स्फुरे स्फुरके मृगव्ये आखेटके च यथा । घटयति भट-
खेटः खेटकं खेटहस्तः ॥ 85 ॥

[घटा] घटने । Śi. 16, 12 । गजमंहतो । S. K. 42, 5; 349, 22 ।
गोष्ठ्याम् । Sp. 5693 ॥ 86 ॥

[घृष्टि] स्पर्धायाम् । न कार्या कृष्टिभिर्घृष्टिः । घर्षणे । घृष्टैर्धिभिर्धैरिभकुम्भ-
घृष्ट्या । वरादे । वनावनि घृष्टिविकृष्टमुस्ताम् ॥ घृष्टिर्याराहोत्यमरः ॥ [घोण्टा]
पूगः क्रमुकस्तत्फलं वा । फले । घोण्टाकुट्टनकुण्डितोरुदशनाः । बदरं बदरीफलम् ॥
वदर्यामपि ॥ [चटु] चाटौ । वत कियन्ति चटूनि करिष्यति c. 7, 25 । पिचण्डे ।
अलस्यां चटुमर्दनकपटयः [अलस्यामलसिकाप्ये कुशिरोगभेदे Mkli, C.] ॥ 87 ॥

[जटा] केशविकारमूलयोः । सदा सेव्यः सद्भिर्मुनिरिय जटालस्तस्करयम् ॥
[झट] घृष्टाणां संवृतिमात्रं कान्तारं यथा । जम्बूजम्बीरझाटे झटितं सरलके
शीघ्रकाशात्कृतेन । त्रासारसुभ्रशुद्धः कथमपि पथिको नटदिकः प्रयाति ॥ 88 ॥

[त्वष्ट] अकं । त्वष्टा विष्टपट्टिपाटवमयं कुर्यन्नुदेति स्फुटम् । विश्वकृद्भद्रा
देववर्षकिर्या । तत्र यथा । Śi. 3, 35 ॥ [चुटि] संशये । चुटिं प्राप्नो जीवः
सपदि जलदे जातविभवे । लेशे । चुटिमात्रं चुटिमात्रं मधु साहयते यथा मधुक-
तिभिः ॥ [त्रोटि] त्रष्ट्याम् । त्रोटिकोटिकुटिलापितसर्पम् ॥ 89 ॥

यस्तुनो द्वेधीभायोपि यथा । शटिति कुचतटाक्षोटिमापच हारः ॥ [दिष्टम्]
यथा । नात्मन्वते दैष्टिकतां Śi. 2, 86 । अत्र हि दिष्टं दैवं प्रमाणमस्येति व्युत्पत्तिः ॥
[दिष्टः] यथा । दिष्टो गच्छन्केन दृष्टो ऽस्ति दृष्ट्या ॥ [दिष्टि] मानं शब्दशास्त्र-
लम् ॥ [दृष्टि] ज्ञाने । II. Y. 2, 13 । अद्विग्न । दृष्टि° c. 1, 10 । दर्शने चक्षु-
र्यापारे । त्वष्टृथै च कृतार्योस्मि ॥ 90 ॥

[पट्ट] पीठे । अर्धद्विम्बं रत्नमय न्यस्य पट्टे मणोगणे । राजादीनां शासन-
विशेषे । संजातः पृथुपट्टकः करगतः स्वर्भूमिभुक्तेरपि । प्रगादिबन्धने ।
Su. 2564 । पेशादमनि । V. S. III, 1 ॥ [पट्टो] ललाटिका ललाटभुजा यथा ।
मृगमदपाटनेय पट्टिका भातपट्टे ॥ 91 ॥

[पटु] क्लीवे पुंसीत्यमरः । यथा । कालकूटसगोत्रेण कटुना पटुनाप्यलम् ॥
[पटुः] तीक्ष्णे । कः पटुमतिरपि वाङ्मयमनवद्यं गाहितुं समुत्सहते । स्फुटे ।
पटुभिरपि नोपसर्पति चटुभिरयं निष्प्रयोजनो लोकः । रोगविहीने । आत्मसममेव
मन्दाः पटुमपि पश्यन्ति नयनयोः पश्य । परि नीलपटलभाजो हरितरुचिर्भाति
हरिदश्वः ॥ चतुरे । Sp. 7316 ॥ 92 ॥

[पुष्टि] पोषणे । ये भक्षयन्त्यन्यपलं स्वकीयपलपुष्टये । वृद्धौ । सस्यपुष्टि-
करी वृष्टिः ॥ [भृष्टि] भर्जने । किमपि चणकभृष्टिर्ग्राणतुष्टिं विधत्ते ॥ 93 ॥

[म्लिष्ट] म्लाने विच्छाये । म्लिष्टं चित्रममित्रवासभवने वक्ति त्वदीयं यशः ।
अस्पष्टभाषिते । रोगावृत्त इव धनवान्वक्ति म्लिष्टं च वक्तुं च ॥ [याष्टि] ध्वज-
दण्डे । Śi. 5, 13 । अखे । मुदचावष्टभ्य याष्टिं कटितटविषटत्कर्पटः ॥ 94 ॥

[रिष्टम्] क्षेमे । अरिष्टनेमे भव रिष्टतातिः ॥ [रिष्टः] यथा । मुष्टो
रिष्टमयं विभाति शुभटः संस्कोटबद्धोत्सवः ॥ अभावेपि ॥ [लाट] द्वयोः ।
भ्रमति जगति लाटी लाटशार्दौ वसाना ॥ [वट] गोले । क्षिपन्ति यन्त्रेण भटा
वटानि । गुणे । नुदद्वष्ट्यूतसुजोर्णमश्वके । भक्ष्ये । सुकुमारा मर्मराला वटका-
धापि पेशलाः । वृक्षे । Ra. 13, 53 । साम्ये । त्वन्मुखस्य मृगाङ्गोपि स्फुटं न
लभते वटम् ॥ 95 ॥

[वाटः] वृत्तौ । Pa 1003 ॥ [वाटम्] वरण्ड इक्ष्वाक्षिसमूहः । अङ्गु-
लयवः । अन्नभेदो यवादिविकारः ॥ वरण्डान्नभेदयोः । क्षेत्रेषुवाटानि च वाट-
भक्ष्यं स मालयः कालवशाद्विशोर्णः ॥ [वाटो] यासुर्गृहभूमिः । गृहोद्याने ।
Pa. 1003 । इक्ष्वाक्षी ओषधिविशेषः ॥ 96 ॥

[विट] दुर्बृक्षः ॥ [व्युष्ट] फल प्रवृत्तिसाध्योयः । प्रभाते । Śi. 12, 4 ॥
[व्युष्टि] फलं नियमादेः । सर्वेषु । व्युष्टिं विशिष्टां तपसो गृणन्ति ॥ 97 ॥

[विष्टि] कर्मकरे वाच्यलिङ्गः । मूल्यं वेतनम् । भद्रा करणाविशेषः । प्रेषण
कर्म नियोग इति यावत् । कर्मकरे । विशन्तु विष्टयः सर्वे रुद्रा इव महोजसः ।
प्रेषणे । वर्णाभ्रमयती धान्यहिरण्यपशुकुप्यादिप्रदानफला च पृथगी ॥ [मटा]
जटा सश्लिष्टकेशाः । यथा । Ku. 8, 16 । केसरः सिंहादिस्कन्धकेशाः । यथा ।
Śi. 1, 47 ॥ [स्फुट] व्यक्ते । B1. III, 25 ॥ 98 ॥

सितव्याप्रयोः । गुधांशुगोचिः स्फुटगुहिमेपु ॥ [स्फुटि] आङ्गस्फोटं विपा-
दिकायाम् । स्फुटिः स्फुटति ऐगने गच्छति याति पान्यस्य च । निमिञ्चविभिटे ।

स्फुटिभिः स्फुटितक्रुधः ॥ [स्फुटि] स्वभावे । लीणां स्फुटिर्ह चापलम् । निर्माणे ।

Ku. 2, 28 ॥ 99 ॥

[स्फुट] निर्मिते । Da. 1, 12 ॥ [हृष्ट । हृषित] केशरोमस्त्विति वैषयिके-
धिकरणे सप्तमी तेन केशरोमविषयेननयोः पर्यायशब्दता । यच्छाश्वतः । जात०
Śāśv. 59 [Mb. रोम्णां तु विषये] ॥ केशविषये । दाहव्यापच्छमनवि-
षये कृमशीतोपचरैर्हृष्टाः केशा विरहशिखिनो भूमतां यान्ति तस्याः । रोमविषये ।
हृष्टे रोमभिरेव रञ्जिततनुर्धृष्टे कदम्बश्रियम् । जातहर्षे हृषू अलीके हृष च तुष्टा-
वित्येकस्यानिटि एकस्य चेटि द्वयोः प्रयोगः । यथा । मियं हृष्टा हृष्टा किमिव न
करोति प्रियतमा । प्रतिहते । शीतहृष्टरदनः सवेपथुः । विस्मिते । हृष्टा कटं
विधिधिलसितं हृष्टबुद्धिः स साधुः ॥ एवं सर्वत्र हृषितस्यापि लक्ष्यं लक्षणीयं रोम-
विषये यथा । Śi. 13, 13 ॥ 100 ॥

अग्नं तान्ताः ॥ [कण्ठ] ध्वनौ । Śi. 11, 1 । संनिधाने । त्वदस्मिन्पतिव-
ण्डाः कूपकण्डे लुटन्ति ॥ 101 ॥

[काटा] प्रकर्षे । Ku. 3, 35 । स्यान्मानं स्थितिर्मर्यादेति यावत् । यथा ।
Ku. 5, 28 ॥ 102 ॥

[कुण्ड] अकर्मण्यः क्रियासु मन्दः । यथा । B. H. 67, v. 20 । मूर्खे ।
कुण्डगोष्ठ्यां न तिष्ठन्ति सुप्रतिष्ठा महौजसः ॥ [कुष्ट] रोगे । H. Y. 3, 50 ॥
[कोष्ठ] निजे वाच्यलिङ्गः । यथा । राज्ञा कोठीकृतो देशः । कुम्भलो धान्या-
धारः । यथा । कोष्ठान्तरेषु धान्यं निदधति सुधियः । गृहस्याभ्यन्तरमपवरका-
र्यं यथा । कोष्ठान्कोष्ठं प्रविशन्ति शनैः शीतसंरम्भभीतः ॥ 103 ॥

[गोष्ठौ] मंलापे । Sp. 2936 । परिपदि । Sp. 5201 ॥ [ज्येष्ठः] मामभेदे ।
ज्येष्ठे मासि तत्तार्क० c. Pa. 3854. Su. 1708. S.K. 106, 21. 361, 1 ॥ 104 ॥

[ज्येष्ठा] गृहगोधायाम् । ज्येष्ठारुते व्रतणि ॥ [निष्ठा] उत्कर्षे । निष्ठा-
गतं तस्य तपोवलोक्य । व्ययस्यायाम् । ईदृशी यतिनां निष्ठा । द्वेष्टव्रतयोः । निष्ठ-
या क्रियते निष्ठा । निष्पत्तौ । निष्ठां गतं संगतिं काष्ठपोदम् । नाशान्तयोः ।
Rāj. 4, 640 । निर्वह्ने । Su. 3275 । याचने । लघिष्ठः को न निष्ठया ॥ 105 ॥

[पृष्ठ] शरीरावयवयान्तरे । Sp. 2177 ॥ [वण्ट] कुन्तायुधे सर्वे च ।
वण्टवानभिष्टौ वण्टः कुण्डस्तव रणाङ्गणे । भृत्ये पदाती अकृतयियादेन्द्रे च ।
त्वद० c. 2, 101 ॥ 106 ॥

[शठ] मध्यस्थपुरुषे । शठो निर्णयकर्मठः । धूर्ते । Sp. 2891 ॥ [श्रेष्ठ]
अभ्यं प्रधानं यथा । Da. 1, 12 । धनदे । श्रेष्ठः श्रीकण्ठमित्रम् ॥ 107 ॥

[हठ] अम्बुपर्णी फाङ्गा नाम शाकः ॥ अथ डान्ताः ॥ [अण्ड] पेशी-
कोशे । H. 1355 । मुक्ते वृषणे । निरण्डास्ते हयाः शूराः ॥ कठिनब्रह्मको-
शवीर्येष्वपि । कठिने तापसमाजने । खण्डीकृताण्डस्य शरैः सुतीक्ष्णैः । ब्रह्मकोशे ।
अव्यक्तादण्डमभूदण्डाद्ब्रह्मा । वीर्ये । क्षीणण्डस्य कुतः सुतः ॥ [इडा । इ-
ला] स्वर्गे । इडां पुनीते निविडं विडौजाः ॥ 108 ॥

[काण्ड] नाले । K.Pr. 72, 5 । अधमे शरे च । चण्डकाण्डाहतिव्रस्तो
भटकाण्डः पलायते । वगे । Śi. 1, 38 । दुस्कन्धे । आरभ्य काण्डात्तत्तमुच्छि-
नन्ति । अवसरे । Sp. 12 । सहो बलं यथा । काण्डेन कोण्डमयं चकप । रह
इत्येके । इलाघायाम् । नृकाण्डेर्मण्डिता मही । अम्बुनि । काण्डं जगाहे स गज-
प्रकाण्डम् । स्तम्भे । तदलं समित्काण्डं खण्डनाय । दण्डलतयोरपि । क्रमेण य-
था । होःकाण्डकण्डजुपः । क्षिप्तं Śi. 5, 50 ॥ [क्रीडा] केन्याम् । Su. 66 ।
अनादरे । Pa. 901 ॥ 109 ॥

[कुण्ड] स्थाल्यां भाजने । Sp. 535 ॥ [क्ष्वेडः] ध्वनिविषयोः । तस्य
क्ष्वेडजडीकृतेन्द्रियतया ॥ 110 ॥

यक्त्रे । मानसं क्षोभयत्येव मृगाक्ष्याः क्ष्वेडमीक्षितम् ॥ [क्ष्वेडा] सिंहनादो
योधानां युद्धशरम्भे निनादः । यया । एष व्याघ्रदिगन्तरः कपिकुलक्ष्वेडारवैर्बृहि-
तः । वंशशलाकायां वंशाङ्गुरे । क्ष्वेडाभक्षणतृप्तसिन्धुरवधूतर्षमकर्षापहः ॥ दन्तौष्ठवा-
योपि ॥ [क्ष्वेडम्] लोहितार्कफलं रक्तार्कफलं धीमपुष्पदुरासदे औपधे ॥ 111 ॥

[क्रोडः] शनौ । क्रोडः क्रूरो द्वादशः स्याज्जनस्य ॥ [क्रोडम्] अङ्क-
उत्सङ्गो वक्षथ । क्रमेण यथा । वने° H Y. 3, 143 । क्रोडे पीनपयोधरे मृग-
वृशः कः क्रीडितुं नेच्छति ॥ [खण्ड] अर्थः शकलमैक्षव इक्षुविकारः । अनयोः
पुंस्त्रीयः । शकलार्थस्य गुणवृत्तित्वे स्वाभयलिङ्गता यथा । खण्डो घटः खण्डी
स्थाली खण्डं कुण्डम् [c. Gaṇ. 100, 14] । अर्थे । B. H. 67, v. 22 ।
स्फुटिनशृङ्गे गवादायपि यथा । शाबलेयो चाट्टलेयः खण्डो मुण्ड इत्यादि ॥
[गण्ड] वीरे । त्रिभुवनगण्डः c. I. A. 6, 186 । पिटके । समाक्षिप्यत्युगैः
पिशितगुरगण्डौ° c Sp. 6854 । बिद्धे । लटति लण्डगण्डः कंसविध्वंस-
ण्डः ॥ 112 ॥

कपोले । Śi. 5, 18 । गण्डके । गण्डखण्डनचण्डेन । बाजिनां भूषणेषु बुद्बु-
दाकारस्याद्बुद्बुदस्तत्र यथा । अर्धाणो बल्यु बल्यन्ति गण्डमण्डितकंधराः ॥ [गड्ड]
पृष्ठगुडो गोलाकृतिः पृष्ठगतो मांसपिण्डस्तत्र यथा । चिच्छेद निविडं गडुम् ।
कुञ्जे वाच्यलिङ्गः । यथा । अस्मै गडुर्जातु निविटहस्तः । स्फोटमात्रेपि । तं
भिन्दञ्जगतोन्धकं गडुमिव व्यक्षः क्रियाहः शिषम् ॥ 113 ॥

[गुडः] कुञ्जरसंनाहे । स गुडं भेस्ति [?] हस्तिनाम् । गोलको वृत्तो मृदादिगुल-
कस्तत्र यथा । भक्षिता वाप्ययोगुडाः [s. Goldstücker Dict. s. v. अयो-
गुड] । इक्षुविकारे । Kd. 1, 102 ॥ [गुडा] गुलिकायाम् । कण्ठे किं कल-
कण्ठि चन्दनगुडाहारोपि नारोपितः ॥ 114 ॥

[चण्डः] अतिकोपने । Su. 1603. 1612 । नीत्रे । B. H. 66, v. 9 ॥
[चण्डी] यथा । Me. 33 ॥ 115 ॥

[चूडा] शिखा केशपाशी मयूरादिशिखा वा । तत्र यथा । M. 2, 35 ।
यद्युत्तोत्सवदर्शनैकरसिकः श्रीनाम्रचूडध्वजो देवः पश्यत नाधुनापि रचयत्येकात-
पत्रां महीम् । अमे अपमात्रे । मेरुचूटाधिरूढः । बाहुभूषायाम् । दन्तचूडाप्र-
कोष्ठे । घलभ्याम् । क्रीडन्ति चूडासु निकेतनानाम् ॥ [चीड] देशे । येषां
चौर्यरतोत्सवैकशुद्धां चोडाङ्गनाभिः पुरा कर्तुं कौतुककर्णपूरमपि न चिद्यः प्रवा-
तोद्गमः ॥ 116 ॥

[जड] मूर्ख । शतकृत्योप्यधीयाना ही न विप्रो° c. Sp. 868 । हिमा-
प्रान्ते । उत्कम्पी कर्पटार्थे परिजरति जडे° s. Pa. 3946, c. Su. 1857 ।
मूकेपि । Śi. 2, 25 । [ताडः] द्रौ घृक्षे । नान्यस्य नात्मनश्छायां कुरुते ताडपा-
दपः । ताल इत्यपि यथा । An. V, 52 ॥ 117 ॥

[ताडी] दक्षप्रधानस्तरस्तालीनामा दलतरस्तालीदलतरस्तत्र यथा । प्राप ताली°
Ra. 4, 34 । ताडिरिति इदन्तोपि यथा । कर्णे ताडितम् c. Pa. 3952 ॥ [टण्ड]
दमे दमने । दण्डं दम्येषु कुर्वते । यमे । वण्डेन दण्डितं त्रिधम् । व्यूहभेदे ।
M. 7, 187 । अथे । भृशमपि शिततुण्डैर्मण्डितं जात्यदण्डैः । मयि मन्याने ।
अग्निर्मन्दरदण्डेन ममन्थे देवदानवैः [c. Mall. on Ki. 5, 30] ॥ 118 ॥

प्रकाण्डं तरुस्कन्धस्याधोभागो नानं वा । नाले यथा । दण्डैः पुण्डरीकैः ।
लुण्डे । Ku. 2, 23 । कोणे वादनोपकरणे । दण्डाहतो दुन्दुभिः । गर्भे । खण्डि-
तोदण्डयोधाः ॥ [नाडी] गण्डद्वयां श्वेदद्वयाविशेषः ॥ 119 ॥

नालं काण्डं तत्र यथा । आसेदुरुन्नाडिनि पुण्डरीके । गुणान्तरं चर्मरज्जु-
विशेषः । यथा । नाडीभिर्नखते युग्म् । छायुः सिरा यथा । An. IV, 2 ।
तन्तुवायोपकरणेपि ॥ [नीड] स्थाने । स बद्धकक्षः परनीडपीडने ॥ [पण्डा]
यथा । धर्मं वेत्ति स पण्डितः । अत्र पण्डा बुद्धिर्निघतेत्येति पण्डितः ॥ [पाण्डु]
सिते । Me. 29 ॥ 120 ॥

[पिण्डः] वृन्दे । Su. 2005 । गोले । Sp. 4952 । अङ्गे । Ra. 2, 57 ।
कवले । पिण्डं गृहाण पिव वारि यथोपनीतम् ॥ [पिण्डम्] जीवनं जलम् ॥ 121 ॥
वलं स्थाम सान्द्रं बहलम् ॥ [पिण्डी] नगरो गन्धवृक्षः ॥ [पीडा] आर्तौ
मर्दने च । Bh. Ś. 56 । कृपायाम् । सन्तः सपीडा जने ॥ 122 ॥

[भाण्ड] मूल° । Śi. 3, 76 । तुरंगाणां° । Śi. 17, 36 । नदी° । भाण्डे-
पि नद्यम्बु न जानुदघ्नम् । भाजने । Da. 1, 48 ॥ 123 ॥

[मण्ड] भूपायाम् । पुनातु चण्डी कृतमुण्डमण्डा । तारं भक्तादिनिर्वातः ।
यथा । मातङ्गोज्झितमण्ड° c. Pa. 1055 । पिच्छा द्रवद्रव्याणामुपर्यच्छो भागः ।
यथा । मण्डपेयाविले पीना मोदनस्य च लाघवं यथापूर्वम् ॥ [मुण्ड] मुण्डिते ।
M. 2, 219 ॥ 124 ॥

राहौ । मुण्डेन चण्डांशुरयं निगीर्णः । कीलकाजातशृङ्गकाकृतचूडेप्यपि ।
कीलकैः । व्यालैरावृतकोटरेपि शुपिरे मुण्डे कृतावस्थितिः । अजातशृङ्गके गवाक्षौ ।
शावलेयो° s. 2, 112 । अकृतचूडे । जट्टी मुण्डी शिखी वापि मुच्यते नात्र
संशयः । अत्र हि मुण्डमकृतचूडमवदकेशं शिरोस्थास्तीति मुण्डी ॥ [रण्डा]
मृतप्रिया विधवा यथा । तथापि रण्डा सुरताभिलाषिणी ॥ [व्याड] द्वयोः ।
व्याडव्याप्रवनान्तरे ॥ [शुण्डा] पानमदस्यानेपि । सुरापानमदस्थानयोर्यथा ।
शुण्डायां प्रविजृम्भते परिमलः कोप्येव शुण्डाकृतः ॥ 125 ॥

चिवुकेपि यथा । शुण्डामुण्डीकरणरसादस्ति नपुंसकतां यः ॥ [शुण्ड]
मदेन निर्भर उन्मत्त इत्यर्थः ॥ [शौण्ड] विख्याते । An. IV, 37 । मत्ते ।
हरिजयमदशौण्डः सैप लङ्काविनायः ॥ 126 ॥

[पड] पेयान्तरं पानकविशेषः । भेदो विदारणम् ॥ [पण्ड] कानने ।
Śi. 11, 15 । इच्छरे । शौरैरपहते पण्डे पृष्ठतः कोनुधावति ॥ अथ दान्ताः ॥
[गूढ] रहसि । गूढमैथुनधाट्यं च काले चालयसंपन्नम् c. Sp. 2183 । संवृते ।
Ra. 1, 20 ॥ [दाढा] दंष्ट्रायाम् । दाढायलीदृष्टपत्त्वलगूदमुक्तः ॥ 127 ॥

[दृढ] शक्तस्थूलयोः पुंस्त्रीवः । भृशे वाच्यलिङ्गः । वैजयन्ती तु सर्वेष्वपि वाच्यलिङ्गमाह ॥ शक्तो बलवान्यथा । हे नागराज नगवद्दृढीभूय धरां धर । भृशेत्यर्थे । K. Pr. 98, 5 । स्थूले । दृढस्कन्धो महोत्साहः । [दाढ] भृशे । दाढमाविद्धकर्णः । प्रतिज्ञायाम् । दाढमेतत्करोमि ॥ प्रायः क्रियाविशेषणमेतत् ॥ [माढि] अर्चा पूजा यया । उमामाढिप्रसक्तानाम् ॥ [मूढ] तन्त्रिते । किं किं मूढः करोमीत्यसकृदपि कृतारम्भवैयर्थ्यस्त्रिभुवः । जडे । Su. 449 ॥ 128 ॥

[राढा] शोभायाम् । आपाढः प्रौढराढः ॥ [व्यूढ] न्यस्तं विन्यस्तं रचितमिति यावत् । यया । व्यूढां द्रुपदपुत्रेण । उरौ । Ra. 1, 13 । संहते । Śāṅkh. Gṛīhy. 1, 10 (I. St. 15, 24, 2) ॥ [वोढ] भारिके । Ku. 1, 15 । सृते । यस्य वोढारुणो रथे ॥ [शण्ड] पण्ड । सौविदे । अन्तःपुरं शण्डशान्तवगाढम् ॥ 129 ॥

धन्यपुंसि । शण्डात्तनयदोहदः । इद्वरे । कण्ठे वधासि किमिमां मूढ शण्डस्य गामिय । ह्रीये । Su. 449 । एवं सर्वत्र पण्डोपि ॥ [सोढ] शक्तः सः मर्यः । यथा । न सोढा वर्णने गुरुः ॥ अथ णान्ताः ॥ [अणि । आणि] अश्रौ । तीक्ष्णाणिमरणि ङिन्दि । अक्षामकीलके । अनुनाप्यणिना हीनो न गच्छति रथः पथि ॥ 130 ॥

[उण्ण] दसे । उण्णः कः सर्वकायेषु । आतपे । Ku. 5, 52 । आहमे । Sp. 2009 ॥ [ऊर्णा] भू० । Da. 1, 53 ॥ 131 ॥

[ऋण] जलदुर्गे । सं० दशार्णाः [Me. 23] । अत्र हि दश ऋणानि जलदुर्गाण्यत्रेति व्युत्पत्तिः ॥ [कण] लेत्रे । B. H. 66, v. 9 । विप्रुष्यपि यथा । Suv. 37, 7 ॥ [कणा] अतिविषायापि ॥ [कर्ण] चम्पा० । Ki. 3, 14 । भ्रुतो । Pa. 447 ; c. Su. 3156 । अस्त्रिपि । संसारवारांनिधिकर्णधारः ॥ 132 ॥

[क्षण] कालविशेषो नाडिकापट्टांशो मुहूर्तो वा । तत्र यथा । Śi. 4, 17 । पर्व विपुवदादि यथा । रवेः संक्रमणक्षणः । अवसरे । स वा क्षणो वर्तते । महे । क्षणं रक्ष्याः कुलस्त्रियः । व्यापाराधिकतत्त्वे । Pa. 1499 । परतन्त्रत्ये । क्षणिकास्मि न ते क्षणे । मध्ये । प्रासादक्षगरक्षणम् ॥ 133 ॥

[क्रीर्ण] स्त्रिं । Ratn 292, 16 । हने । कर्णध क्रीर्णाग्निलक्षणपक्षः । छंष्ट व्याप्ते । Śi. 7 ॥ [कृणि] पुमि । रुकरं विकले पाणौ । Su. 476 । कुम्भितः करोस्यान्त व्युत्पत्त्या तद्वति तत्र नु वाच्यलिङ्गः ॥ [कृणः] यणे विष्णो न ।

Su. 104 । व्यासे । कृष्णेन विष्णुभक्तेन कृतं भारतमद्भुतम् । कृष्णद्वैपायन इत्यादौ स्थितस्य कृष्णशब्दस्य भीमो भीमसेन इति न्यायेन व्यासे प्रयोगः । अथ द्वैपायनशब्दस्य । चण्डश्चण्डीपतेरंशो [?] मुनिर्द्वैपायनोस्तु यः । रययोजितगोविन्दरक्मिणीकः सदा मुदे ॥ इत्यादौ दुर्वासस्यपि वर्तमानात्कृष्णशब्देन व्यासवाचिना विशेष्यते द्वैपायनशब्दः ॥ 134 ॥

[कृष्णा] द्रौपद्याम् । V. S 142 ॥ [कोण] वीणादिवादनेभ्यो च । धृत्वा कोण विराचितलयो वादयन्दन्तवीणांम् ॥ 135 ॥

लगुले । उद्गूणकोणै रभस्तादनुद्रुतः । लोहिताङ्गो मङ्गलः । शनावपि ॥ शब्देपि ॥ [गण] संख्यायाम् । Śi. 6, 15 । समूहे । Nāg. 3 ॥ [गुण] ज्या मौर्वी यया । Bā. III, 73 । स्रदः स्रपकारः । यया । महानसे किं नु गुणा गृणन्ति । तन्तौ । K.Pr 141, 6 ॥ 136 ॥

रज्जो । संपूर्णोपि घटः कूपे गुणच्छेदात्पतन्त्यथः । सत्त्वादौ । Kād. I, v. 1 । सध्यादौ । Śi. 2, 26 । शौर्यादयः शौर्यगाम्भीर्यस्यैर्यादयः । यया । Rā. 1, 16 । मीमे । धृतराष्ट्रोपि गुणप्रियः [Vās. 15, 1] । अत्र हि विरोधाभासे गुणशब्देन विराट्गृहे स्रपकारत्वाद्भीमसेन उच्यते ॥ इन्द्रिये स्पर्शनादौ । Bhāg. 3, 29 । रूपादयो वैशेषिकोक्ताश्चतुर्विंशतिः । यया । गुणधति यौवनशालिनि । अप्रधाने दोषान्यास्मिन्नुत्कर्षे च । Su. 2672 [गुणाः खलु गुणा एवेत्यादौ द्वितीयो गुण-शब्दोप्रधाने Mkh, C.] । विशेषणे । गुणवृत्तेराभयाद्वचनलिङ्गे ॥ 137 ॥

[गेष्ण] द्वयोः । गेष्णो विष्णुचरित्रस्य ॥ [घ्राण] घ्राते । घ्राणगौर्याण-सौरभः । घ्राणायाम् । Sū 6 ॥ [घृणा] जुगुप्सायाम् । चण्डालीमपि यागन्ति निर्गुणतया । कदणायाम् । Sū 6 ॥ 138 ॥

[घृणि] अशुषु । Sū. 6 । ज्वालायाम् । घृणौ कृशानोर्घुष्णायमाने ॥ [घूर्णानि] प्रायेण बहुवचनान्तः । यया । Me. 67 ॥ [घूर्ण] क्षोदे । An II, 53 । क्षारभेदे ताम्बूलोपकरणे । करहाटकधूनेन ताम्बूल मम दीयता-म् ॥ 139 ॥

[जिष्णु] शक्ते । जिष्णुना विजिते वृद्धे । अर्जुने । Kt. 11, 1 । अर्के । जिष्णुर्व-शेषः । कमलप्रक्षेपे ॥ 140 ॥

[घ्राण] घ्राते । घ्राणः स गौर्याणगणेन घ्राणैः । रक्षणे । An I, 27 ॥ [तीक्ष्ण] विषेयग्याजी च । तीक्ष्णेन तीक्ष्णं विलितं तीक्ष्णे ॥ 141 ॥

द्रव्यहेतोरात्मानं यस्त्यजति स आत्मत्यागी । यत्कौटिल्यः । ये द्रव्यहेतोर्व्यालं
हस्तिनं चापि योधयेयुः । ते तीक्ष्णा इति [c. 2, 542] ॥ क्षारमात्रेपि ॥ [द्रुणः]
वृद्धिके । द्रुणाघातव्रणादितः ॥ [द्रुणम्] मौर्व्यामपि । तत्र द्रुणा ॥ 142 ॥
[द्रुणी] कूर्म्याम् । यस्पद्यति द्रुणी स्नेहाद्भिम्भस्तेनैव वर्धते । जलद्रोणी
काष्ठाम्बुवाहिनी नौकेत्यर्थः ॥ [देष्ण] द्वयोः । के वा देष्णं विजिष्णवः ॥
[द्रोणः] काके काकभेदे । उत्कूजत्कुद्धपूकावलिबिहितहटास्कन्दसंमर्दजापचित्रा-
णद्रोणकाकप्रकरकृतमहाक्रन्दितेनार्धरात्रे । वर्धतेपि यथा । An. VII, 10 ॥ 143 ॥

[द्रोणी] नौभेदः काष्ठाम्बुवाहिनी वेडा यथा । द्रोणीभिरम्भसि चरन्ति
महार्णवस्य । शैलसंधौ । अत्रिद्रोणीकुटीरे कुहरिणि हरिणारतयो [?] यापय-
न्ति ॥ गवाद्यन्नादिभाजनेपि यथा । द्रोणीषु वाहा यवसं मसन्ते । द्रोणिरिकारा-
न्तः श्रेण्यामपि यथा । Da. 3, 7 ॥ [पण] कार्पापणो रूप्यात्मा नाणकभेदः ।
यद्वा । कार्पाकाख्यो विशत्यधिकैकपञ्चाशच्छतसंख्यो वराटकमानविशेषः ।
यद्वाचस्पतिः । चतुष्कपर्दको गण्डो घोडी तु पञ्चगण्डका । काकिणी चाय दश-
भिर्गण्डकैर्विन्दुकोखियाम् ॥ विन्दुकाभ्यां पुनर्द्वाभ्यां पणपाणिकपादिकाः । पादि-
कादंगजो रोच्यः [?] कार्पिकश्च यथोत्तरम् ॥ चतुर्गुणाः [?] कार्पिके तु
पणः कार्पापणोऽंशकः ॥ तत्र यथा । क्रीतं पणसहस्रेण । ग्लहोक्षमहणं यथा । वि-
धायान्तपणं पाणौ । विक्रय्य० मूल्ये वक्षे च । एका शाकपणं पणेन विपणौ
क्रीणाति पण्याङ्गना । भृतिवैतनं यथा । आगन्तुकेन कार्ये घनसलिलं पणवधूव-
शीकारः । एतेषु त्रिषु शक्ते ब्रह्मापि न निर्णयं कर्तुम् ॥ धने । बहूपणैः पुरमा-
पणिकैर्वृतम् ॥ 144 ॥

व्यवहारे । दुःशक्तः कृपणैः प्रणः । इत्य० । An. VII, 115 । आदिश-
ब्दात्समाह्वये निपानादौ च । गण्डश्चत्वारो वराटकाः । यद्वाचस्पतिः । चतुष्कप-
र्दको गण्डः । स्वार्थे के गण्डकः । तेषां विशतिरशीतिः कपर्दका इत्यर्थः ॥
[प्राण] बले । An. III, 8 ॥ 145 ॥

[पार्ष्णि] कुम्भी स्तम्भस्याधार ओषधिर्वा । चमूष्ये । Ra. 4, 26 । पादमूले ।
Ku. 1, 11 ॥ 146 ॥

[पूर्ण] कृत्स्ने । पूर्णं व्याकरणं पपाठ न शतस्तुषे स जीर्णोद्यमः । पुरिते ।
An. I, 17 ॥ [फाणि] द्वयोः । वाणिः फाणिरियोज्ज्वला ॥ [पाण] वृक्षविशेषे
शरावयवे शरे च । Ku. 3, 27 ॥ 147 ॥

बलिपुत्रे । Kād. I. v. 2 । देवभेदेऽपि मङ्गः । यथा । वाणलिङ्गे न निर्माल्यं
तथा देवे स्वयंभुवि । मङ्ग एव च वाणशब्दो वाचि स्त्रियां वर्तत इत्याह यथा ।
वाणीयवाणी यदि कर्णगोचरा ॥ [भूण] सर्वेषु । सद्यः पतति भूणहा ॥ [मणि]
अजा° । अजामणेरिचैतस्य जन्म जातं निरर्थकम् c. Sp 3120 ॥ 148 ॥

अलिङ्गरो महाघटः । यथा । क्रमादपामपि मणौ पङ्कोधश्यं प्रवर्धते । उत्ति-
ष्टेत्तु यथाकालं मलानां शोधनं प्रति । रत्ने । Sp. 1526 । हस्तमूलेऽपि । मणस्तु
निःसृता रेखा ॥ [मोण] नक्रमक्षिका या नासिकायां प्रविश्य शब्दायते जल-
मक्षिका वा ॥ [रण] कोणो वादनकाष्ठं यथा । रणन्ति वीणारणताडितास्ततः ।
कणे । कर्पन्ति मञ्जीररणेन मानसम् ॥ 149 ॥

[रेणु] धून्याम् । Śi. 5, 8 ॥ [वर्णः] स्वर्णं । कर्णेऽपु वर्णमिरणानि चक्षुः ।
व्रतं ब्रह्मचर्यं यथा । अथाह वर्णा° [Kā. 5, 65] । अत्र हि वर्णो ब्रह्मचर्यमस्या-
स्तीति वर्णा । स्तुतौ । आकर्णयन्ति नववर्णममुं सकर्णाः । रूप आकारे । वर्णः
स्वर्णमलंकरिष्णुरतिर्नी जिष्णुः कच्चानां चयः । द्विजादौ । Rn. 5, 19 । शुद्धादौ ।
Śi. 5, 88 । कुयायाम् । Rn. 6, 4 । अक्षरं स्वरादि यथा । अष्टौ स्यान्नाणि
वर्णानाम् s. I. St. 4, 107 । गुणे । Śi. 16, 29 ॥ 150 ॥

भेदः प्रकारः । यथा । नानावर्णसुगन्धिपुष्पनिचयैः सर्वत्र यः पुष्पितः । गीतक्रमे
रागपरिपाट्याम् । Ku. 5, 56 । चित्रमालेख्यं यथा । विवर्णवर्णं तत्र शत्रुहर्म्यम् ।
यशसि । H. Y. 1, 47 । तालविशेषो वर्णतालः । अङ्गरागो विलेपनं यथा । निवर्ण्य
वर्णं रतकेलिशीर्णम् ॥ मलेऽपि ॥ [वर्णम्] यथा । Rn. 16, 70 ॥ 151 ॥

[वाणि] व्यूतौ दाने । क्रीणन्ति वाणिजाट्टेयुः निष्पवाणि पटं जनाः । अत्र
हि निर्गतः प्रवाण्या निष्पवाणिः । तत्कालोत्तीर्णः सदश इत्यर्थः । सप्तस्वत्याम् ।
मातर्वाणि नवेह पाणिकमले ॥ [वृष्टि] द्वयोः । Śi. 16, 59 ॥ [वेणी] सेतुः
पालिः । यथा । रागसागरधेनिकाभ्यां यौवनवर्गकलाभिकाभ्यां भूलताभ्यां विरा-
जिता c. Vās. 61, 3 । प्रवाहकेशवन्धयोः । Mc. 29 ॥ 152 ॥

[वेणु] द्वयोः । Śi. 19, 1 । अत्र यथा भीमसेनो भीमस्तया वेणुदारी
वृषोऽपि वेणुः ॥ [शाण] कयः कुरुविन्दब्रह्मनिष्पन्नं पर्वणोपकरणं यथा ।
Su. 3457 । मानभेदे मापके । सुवर्णशाणं तु लोमशस्त्रेण वेष्टयेत् ॥ [ध्रणी]
आन्याम् । R. K. 1, 1 । कुलेऽपि मङ्गः ॥ 153 ॥

[शाण] नदे रक्तवर्णं च । Su. 2592 । अधो । तुलीकोणान्तरे शोणं स्थ-

गयन्त्यङ्गना निशि । हयान्तरं कोकनदच्छविस्तुरंगः । यथा । शोणकूणितरणाङ्ग-
णभूमिः ॥ पञ्चरात्रेण ॥ 154 ॥

अथ तान्ताः ॥ [अन्त] स्वरूपे । नान्तोस्य ज्ञायते कैश्चिदुर्जनस्योदधेरिव ।
निकटे । हरस्यान्तेवासी भृगुपतिरयं तिष्ठति पुरः । ग्रान्ते । Su. 2691 । निधये ।
Śi. 2, 31 । अत्र हि दृष्टोन्तो निधयोत्रेति दृष्टान्तः । नाशे । H. Y. 4, 62 ।
अवयव एकदेशः । यथा । धनकपिलजटान्तभ्रान्तगङ्गाजलौषः ॥ [अर्हत्] पूज्ये ।
यदध्यासितमर्हद्विस्तद्धि तीर्थं प्रचक्षते ॥ 155 ॥

[अस्त] पश्चिमाद्रौ । K. Pr. 79, 16 ॥ [अर्ति] अटनौ । संपामे वि-
भयां चकार स रिपून्तीं गुणं रोपयन् ॥ [आस] लम्पे । Su. 3264 । सत्यः
प्रत्ययितः । अविसंशदक इति यावत् । यथा । H. Y. 2, 12 ॥ बान्धवेपि
मङ्गुः । यथा । आप्रैः सुहृद्रिरपि च प्रथितप्रभायैः ॥ [आसि] संबन्धे । न सा-
धुभिस्तस्य कदाचिदासिः ॥ 156 ॥

[र्हति] प्रवासे । ईतिवर्धितवियोगपीडया ॥ [अस्ति] द्वयोः । कन्थोतिक्षपि-
तक्षणास्तद्वतले विभ्रान्तिभायान्त्यमी ॥ [अस्त] पूजितदीप्तसत्येषु घाच्यलिङ्गः
सत्ये तु धर्ममात्रे क्लीबः ॥ पानीये । कृतादृते जातु न वर्तते जगत् । पूजिते ।
कृतोपि किं प्रेतपतिः प्रसीदति । दीप्तः संतापितः प्रतप्त इत्यर्थः । यथा । कामार्ता ०
[Me. 5] । अत्र हि कामेन कृतः कामार्तः । कृते तृतीयापमासे इत्यार् ॥
सत्ये । Sp. 2750 ॥ 157 ॥

[कृति] सद्येषु । कृतिर्वैलिप्सेषु कृति न कुर्यात् ॥ [एत] द्वयोः । एता-
मेतां मृगभ्रेणीम् ॥ 158 ॥

[क्षत्तु] वेभ्रसि । क्षत्रुर्भुजास्तत्रमिश्रोदपादि । नियुक्ते शस्त्रे शस्त्रे च ।
भाति राजकुलं श्राम्यदनेरुक्षत्तृसंकुलम् ॥ [कन्तु] कामे । कन्तुः किं तनुते
विरक्तमनसाम् । कामिन्यपि ॥ 159 ॥

[कान्तः] रम्ये । Su. 1343 । प्रिये भर्तरि । Su. 2147 । पाणि ।
Me. 69 ॥ [कान्ता] योषिति । Sp. 1626 ॥ [कान्ति] शोभायाम् ।
Su. 476 । कामना इच्छा यथा । भवति विभ्रतकान्तिः स्वान्तमध्ये न कस्य ॥
प्रभाकाव्यगुणयोरपि । प्रभायाम् । Su. 2031 । काव्यगुणे । V. K. 3, 1, 4 ॥
[क्षिति] त्रिष्वपि । Su. 2587; c. Pa. 1224, l. St. 15, 298 ॥ 160 ॥

[कीर्ति] यशसि । B H. 63, v. 31 ॥ [कृत] पर्याप्तयुगयोः । कृतं कृ-

तयुगादिभिः । विहिते । Sp. 526 । फले । सुकृतशतविलासः सोयमेकान्तवासः ।
अत्र हि शोभनं कृतं फलं यस्मात्सुकृतं पुण्यमुच्यते ॥ 161 ॥

[कृत्] छिन्ने । Bā. x, 20 । वेष्टिते । कृत्ताजिनो नृत्यति चन्द्रमौलिः ॥
[केतु] युतौ । स्वेदोद्गमे हेतुरिहोष्णकेतुः । पताकायाम् । Śi. 5, 13 । महः
सूर्यान्नवमः । यथा । एकोत्तरं केतुदातं वदन्ति । उत्पाते । कितव तव बभूवुः
श्रेयसे केतवोपि ॥ 162 ॥

[गति] बहद्वृण इति नाडीव्रणः । यथा । गतिं बहन्तीं न शशाक रोदुम् ।
ज्ञाने बोधे । देव्यानतेः सकलशास्त्रगतिर्भवित्री । यात्रा प्रयाणं यथा । Pa. 3282 ।
उपायः सामादिर्यथा । त्वत्तो नान्या गतिर्मम । अध्वनि । Ra. 1, 4 ॥ 163 ॥

[गुप्ति] यमो मनोवाक्कायसंयमः । यथा । H.Y. 1, 33 ॥ 164 ॥

कारायाम् । Śi. 11, 60 ॥ [घृत] आज्येष्बुनि च । घृतसंवाधितरुचयो घृत-
तय इव योपितो विराजन्ते ॥ [चिति] ज्ञानेपीति मद्भूः । चितिः प्रत्यवमर्शात्मा ॥
[जगत्] लोके । Sp. 1107 । इक्षे । त्वं मुनीन्द्र जगत्तीर्यम् । घायौ ॥ जग-
ज्जगन्ति भ्रमतीति चित्रम् ॥ 165 ॥

[जात] जातिः सामान्यं यथा । रत्नं सुजातं कनकायदातम् । बोधे । निःशे-
यविभ्राणितकोशजातम् । जनिर्जन्म । संपन्नेपि । द्वयोर्यथा । जाते पुत्रस्य जाते
समजनि यनिता वल्लभा भूमिभर्तुः ॥ पुत्रेपि मद्भूः । यथा । जात लक्ष्मण पथि-
वितं त्यया ॥ [जाति] गोत्रेन्वये । Sp. 2383 । जुष्टायाम् । H. Ch. I. v. 6 ;
Sp. 6788 । अत्रैव जातिशब्दोलंकारविशेषेपि । जन्मनि । द्विजातिः Ku. 5, 40 ।
अत्र हि द्वे जाती जन्मनी यस्य द्विजातिर्वाक्ष्यः ॥ 166 ॥

स्वभावोत्तराभासगीतभेदेऽपि । स्वभावे । जात्यैव याति पुरुषः परमां प्रति-
ष्ठाम् । उत्तराभासे । Ny. S. I, 1 । गीतभेदे । पद्मेदीच्यवतीजातेर्भिन्नपद्म उदा-
हृतः ॥ [ज्ञाति] पितरि । ज्ञातौ ज्ञाते हि कन्याया अन्ययात्रा प्रतन्यते ॥ इक्ष्वा-
कुवृषभेपि ॥ [ततम्] यथा । ततश्चनशुपिरसमत्त्वयुतम् ॥ [ततः] व्याप्ते ।
Śi. 9, 23 । पृथौ । वनं ततानेकतमालनालम् ॥ 167 ॥

[तात] अनुक्रम्ये । तात ताटय ताटकाम् । पितरि । M. M. 82, 2 ॥
[तिक्तः] छुरभौ । Mo. 20 । रसे । Sp. 2536 । अत्र तिक्तसयोगात्ति-
क्तम् ॥ [तिक्तम्] पर्वटकीपथं पिचोपशामकं द्रव्यम् ॥ 168 ॥

[दन्त] दशने । Pa. 1267 । सानुनि । दन्तप्रस्त्रलदच्छनिर्झरजलै रम्या वनान्ता धमी ॥ [दिति] खण्डने । दिति स दैत्येषु चकार विष्णुः ॥ 169 ॥

[दीप्त] निर्मासितं भासुरं यथा । Śi. 10, 14 । दग्धे । दवदीप्ता महीभृतः । ज्वलितेपि यथा । H. Y. 4, 87 ॥ [द्युति] शोभायाम् । स्मरभरपरिरोहत्पाण्डिमा गूढरूढद्युतिविजितमृगाङ्गा मोदते गण्डभिन्तिः । दीपितौ । Sp. 204 (read भनक्ति with Mb.; c. Su. 1517, Pa. 3320) ॥ [धातु] वेधसि । Su. 626 । पालके । धाता समस्तक्षितेः ॥ 170 ॥

[धातु] लोहानि स्वर्णादीनि । यदाह । s. C. on H. 1039 । इन्द्रियं च-
धुरादि शुक्रं वा । अस्थि पञ्चमो धातुः ॥ रसादौ भ्वादौ इलेप्मादौ लोहेषु च
यथा । अभ्यस्तरूपसिद्धिः सुविदितधातूपसर्गविनिपातः । योगी वैयाकरणो जयति
भिषक्कार्तिकेन्द्रो वा [० वार्तिकेन्द्रो ? c. Y. Y. 5, 4] ॥ धावविकारे । Me. 102 ।
शब्दादौ । न धातूनपि गृहीयादुन्मनीभावमागतः । इन्द्रिये । धातुपाठवमवेक्ष्य
तिष्ठतः । अस्थि । यस्येह भज्यते धातुर्भवेत्तस्यैव वेदना ॥ 171 ॥

[धुत] इयोः । तीव्रवेगधुतमार्गवृक्षया ॥ [धूत] इयोः । Śi. 5, 33 ॥ 172 ॥

[धृति] धारणा तु क० H. 84 । भवेप्यनाकुलता धैर्यम् । यदर्थं सर्वमिदं
— तत्सुखम् । लौल्याभावे मनसो निर्वृतिः संतोषः । धारणादिषु सर्वेषु यथा ।
धृतिं विधत्ते परमः स योगी ॥ [नत्] नञे । Ku. 1, 38 ॥ नितम्बकुटिलयोरपि
मङ्गः । क्रमेण यथा । परिणमति कामहस्ती कामिन्या नततटे विशालेस्मिन् ।
स्पर्श० Śi. 10, 41 ॥ नमस्कृतेपि यथा । नौम्यहं मौलिना धीरं नतं प्राचीनव-
र्हिषा ॥ 173 ॥

[नीति] नये न्याये । Śi. 2, 61 । प्राप्ते प्राप्नोति । दिशति द्यवितनीतिः
कस्य न प्रीतिमाशु ॥ [पङ्क्ति] दशसंख्यायामपि मङ्गः । यथा । Ra. 9, 74 ॥
[पत्ति] पत्रे । Ra. 7, 34 । गतौ । पत्तिः स्वर्गगृहे भवेत्सुकृतिनः कस्या-
पीति ॥ 174 ॥

[प्राप्ति] महोदये । प्राप्तिः कस्य न साधुसंगमवशाच्चीपं भवेज्जन्मिनः ।
लाभे । Nāg. 12 ॥ [पिस्तत्] पिपतिपत्तु । इयोः । पिस्तन्तः किलकिञ्चि-
तेन हृदयं कर्पन्त्यमी बालकाः । झगिति पिपतिपन्तः केन शक्या निवेदुम् ॥
[पीत] इयोः । Śi. 10, 6 ॥ 175 ॥

[पीता] यथा । आर्द्रकद्वरक [?] पीतरसं — पासकग्राप्तीसर्गरसम् ।

अत्र द्यापो बहुलं नास्तीति ह्रस्वः ॥ [पीति] द्वयोः । वद्धकक्षाः परं पीतौ पचयो मद्यपा इव ॥ [प्रीति] योगे पुंसि ॥ [पुस्त] त्रिषु । पुस्तं समस्तं सुदृशा निरस्तं सौभाग्यभूमेर्भवतोर्वियोगे ॥ 176 ॥

[पुतः] त्रिमात्रके । Śi. 5, 15 । आह्लावितेपि यथा । Śi. 11, 53 ॥ [पूर्त] पूरिते । गुणैः पूर्ता मूर्तिस्तव भुवनभर्तुर्विजयते ॥ 177 ॥

[प्रेत । परेत] मृते । Ra. 8, 85 । M. M. 187, 6 । भूतं देवयोनिः प्राणिमात्रं वा । तद्विशेषे यथा । M. M. 174, 1 । Śi. 1, 57 । [प्रोत] गुम्फिते । Śi. 2, 19 । वाससि । प्रोतानि पोते पवनैः ध्रुवन्ते ॥ 178 ॥

[भर्तृ] षोढा स्वामी धवश्च । धवे पुंसि शेषयोर्वाच्यलिङ्गः । स्वामिनि । Ku. 3, 22 । धवे । Ku. 7, 83 ॥ [भक्ति] सेवायाम् । Bā. I, 36 । गौण-वृत्तौ । भक्त्या गङ्गाध्वनिस्तटे । भङ्ग्यां विच्छिन्नौ । Ku. 3, 30 । श्रद्धायाम् । भन्तर्भक्तिनिवेदनाय हिं सतां - - - । विभागे । हंसो हि दुग्धोदकभक्ति-कारी ॥ 179 ॥

[भास्वत्] द्वयोः Śi. 5, 3 ॥ [भ्रान्ति] द्वयोः । Śi. 10, 5 ॥ [भित्ति] कुक्षे । K. Pr. 324, 3 । प्रदेशे । शुति° s. 2, 170 ॥ [भूत] सत्ये न्या-योपपन्ने । भूतमप्यनुपन्यस्तं हीयते व्यवहारतः ॥ 180 ॥

प्राप्ते । प्रमाणभूताय जगद्धितैपिणे । अतीते । Su. 468 । पिशा° । भूतोप-रुद्धमिति भूतविदो विदन्ति c. Sp. 6288 । आदिशब्दात्प्रेतादिपरिग्रहः । पृथग्या-दौ । Ra. 4, 11 । आदिशब्दाज्जलदयः । जन्तौ । Sp. 4805 । युक्ते । भूत-वादी प्रामाणिकः स्यात् ॥ [भूति] भस्मनि । Śi. 1, 4 ॥ 181 ॥

उत्पादे । मुक्तानां न पुनर्भूतिः ॥ [भृति] भरणे पोषणे । कुक्षेर्यावदमी भव-न्ति भृतये° c. Sp. 7837 ॥ [मत] संमते । मम तावन्मतमदः ॥ लोटमर्द-नकाष्ठेपि । वभुर्भुवः कृष्टमतीकृता इव c. Śi. 12, 21 ॥ 182 ॥

[महत्] बृहति वाच्यलिङ्गः । अन्यत्र क्लीबे । महत्सु महद्राज्ये सांख्य-मुद्बौ न स्त्री बृहति तु त्रिषु । इत्याह ॥ धीतत्त्वं सांख्यप्रणीतम् । बृहति धीत-स्ये च । Śi. 15, prakshiptasloka 2 । राज्ये । साधिताखिलनृपं महन्महत्° c. Śi. 14, 13 ॥ [मरुत्] सुरे । Ku. 3, 72 । अनिले । Ra. 5, 27 ॥

[मति] बुद्धौ । Ra. 5, 66 । इच्छायाम् । मतिरस्ति न मे भोक्तुम् ॥ [मातृ] गवि । स त्वमेकान्ततरां तस्या गदीयां यस्त मातरम् । s. Petersb.

Dict. V, 699 । अत्र हि वन्सेति दिलीपस्य संबोधनं मातरं गामित्यर्थः ।
दुर्गा गौरी यथा । Ku. 6, 80 । अत्र हि जगत्पितृसंबन्धाद्यौगिको मातृशब्दो
गौर्या रूढः ॥ अकारादिवर्णेष्वपि यथा । मातृकामपि नो वेत्ति ॥ 183 ॥

[मिति] इयतो भाव ऐयत्यं वस्तुसंख्यापरिच्छेदः । मानं प्रस्थादि । द्वयोः ।
मिति धनादेन विवेद पार्थिवः ॥ [मुक्ता] प्राप्तमुक्तौ मोचितेपि च । यद्वौडः ।
मुक्ता स्त्री मौक्तिके प्राप्तमुक्तिमोचितयोर्विषु ॥ मौक्तिके प्राप्तमुक्तौ च । Da. 2, 26 ।
पुंश्चल्याम् । मुक्तासु युक्तं विदुषां न रन्तुम् । मोचित इति मुचण् प्रमोचन इत्य-
स्य स्वार्थिकण्यन्तस्य प्रयोगः । यथा । मुक्तोद्धवैः पञ्जरात् Pa. 1268 ॥ 184 ॥

[मृत] मृत्युमत्यपि यथा । गते मृते प्रव्रजिते° s. Bezz. Beitr. V, 60 ॥ 185 ॥

[यति] निकारे धिक्क्रियायाम् । किमनेन यतिना । धिरतिः अभ्यः पाठवि-
रामः । भिक्षुर्मुमुक्षुः । द्वयोः । सद्यतिसेवितपादं वरगणधरमूर्जितप्रवरवृत्तम् ।
श्रीवर्धमानमादौ जयदेवं भक्तितो वन्दे [Pādas 3-4 from V. A.] ॥ [युत]
पृथगर्थे । अयुत° Goldst. Dict. 444, b, 18 ॥ [युक्ति] न्याये । युक्त्या
यत्र घटामुपैति तदहं दृष्ट्वापि न श्रद्धे । योजने । गन्धयुक्तिं विधायोद्यैः ॥ 186 ॥
[रक्त] कुङ्कुमे । हेमन्ते घनरक्तपङ्कमलनक्रीडाजुषो योपितः । अष्टजि ।

Ku. 1, 6 । प्राचीनामलके । हरितकीरक्तविभीतकानां चूर्णविधाय । अहणे । Sp. 5693 ।
मधुरेपि वल्लभटीका यथा । Si. 10, 64 ॥ [रति] स्मर° । Ku. 4, 9 ॥
चित्तावस्थानाभिष्वङ्गस्यायिभावेऽप्यपि मङ्गः । क्रमेण यथा । घने रक्तिर्धिरक्तस्य
रक्तस्य तु जने रतिः । Sp. 1450 । K.Pr. IV, 30 ॥ [रीति] पिप्पले
लोहकिट्टे न । स्वर्णरीत्योरियान्तरम् ॥ 187 ॥

वैदर्भ्यादौ । K.Pr. IX, 4 । सीसि । निरीतिमापक्षितिमधिरीतिम् । अयणे ग-
तौ च । स चारिरीति न शशाक रोडुम् ॥ [लता] ज्योतिष्मती लघणाशारुः ॥
शाखायाम् । कालिन्दीतटस्त्वष्टुललतामालिङ्ग्य सोत्कण्डया । वष्ट्याम् ।
Ku. 3, 39 ॥ 188 ॥

कस्तूरिकावर्जं शेषेषु यथा । लताभिषदित° c. Sp. 4162 । हारादिसरिका-
यामपि मङ्गः । यथा । चतुःपटिलतो हारः s. C. on H. 661 ॥ [लिप्त] भुक्ते ।
स्याते क्षिप्तं न लिप्तम् । विलिप्ते । K.Pr. 98, 3 । विपाक्ते । क्षिप्तैर्लिप्तशरीर-
ण्यकस्टी जप्ते जपन्यैर्नृभिः ॥ [लुता] पिपी° । लूनाततिः स्यनयनीह वर्यम् ॥ 189 ॥

[वार्ति] पञ्चस्यर्थेषु विद्याम् । गाय° । अद्वैः कुङ्कुमवार्तिपञ्जरतरेः । दी-

पे । अस्तं गते किरणमालिनि कार्यजातं नो वर्तयन्ति किमु वर्तिभिरत्र लोकाः ।
भेषजनिर्माणे । वर्त्या व्रणं शोधयति स्म वैद्यः । नयनाञ्जनलेखायाम् । U. R. 18, 4 ।
धूपमृत्तूलिकयोरपि । क्रमेण यथा । कर्पूरागुरुवर्तिकर्तितवपुर्दैर्गन्ध्यमेध्या वधूः ।
स्वेदकम्पवशसन्नवर्तिकः c. Ra. 19, 19 ॥ 190 ॥

[व्यक्त] मनीषिणि । व्यक्तः सूक्तं पठति कठिनम् । स्फुटे । M. M. 153, 4 । ॥ [वार्त्ता] वार्त्ताकी वार्तिगणी । उदन्ते Me. XV । कृप्यादौ । K. N. 2, 14 । वर्तने । विंशद्यस्य न वार्त्ताका वार्त्ता का तस्य भोजने ॥ [वार्त्तम्] आरोग्ये । Ra. 5, 13 ॥ 191 ॥

वृत्तिशालिनि । वार्त्तयं राजवेश्मनि ॥ [व्याप्ति] हयोः । विश्वव्याप्त्या प्रतीतः प्रययतु जगतः कामितं चक्रपाणिः ॥ [वास्तु] सर्वेषु । वास्तुविद्यावि-
शारदः ॥ 192 ॥

[वित्त] विचारिते । वित्तानि तानि शास्त्राणि । ख्याते । विद्यावित्तेष्वना-
दरः । धने । Su. 508 । सुवर्णेषु मङ्गुः । यथा । Ra. 5, 21 ॥ [वित्ति] सर्वेषु । हरति दुरितजातं कस्य नो धर्मवित्तिः ॥ [वीत] अङ्गुशकर्मणि ।
निर्भूतवीतमपि चालकमुल्लसन्तम् c. Si. 5, 47 । चालको दुष्टगजः ॥ 193 ॥

असाराश्वगजे । वीतमात्राद्यशेषाणि सैन्यानि तव विद्वियाम् । शान्ते । वीत-
दावानले बने ॥ विगताच्छादितयोरपि मङ्गुः । क्रमेण यथा । अधरो वीतरागस्ते
कपाये ते विलोचने । विहारः कण्ठदेशस्ते दूति० c. Su. 1426 । संवीतची-
नांशुकमूर्तिरिषा ॥ [वीति] सर्वेषु । वीतेर्वीतिं स विज्ञाय राज्ञे व्यहपयत्तदा ॥
[वृत्त] चरित्रे वर्तुले च पुंस्त्विवः ॥ वृत्तौ वर्तने । ऋतेन वृत्तं प्रवदन्ति
मुख्यम् । ऋतं शिलोञ्जं सत्यं च । वृटे । वृत्तदेहः स्नायुसारः ॥ 194 ॥

चरित्रं शीलं यथा । Su. 1211 । अतीते । वृत्तोत्सवं तत्पुरम् । प्राणिवि-
पयं मृतत्वम् । अप्राणिविषयमतीतत्वम् । अधीते । वृत्तं पारायणं तेन । वृते ।
कण्ठकैर्विष्टपी वृत्तः । अल्पाशयेषु मङ्गुः । यथा । Bh. S. 71 ॥ [वृन्त]
स्तनमुखे । अप्राप्नुवञ्छिशुः स्तन्यं स्तनवृन्तं निकृन्तति । पुष्पवन्धे । Ra. 5, 69 ॥
[वृत्ति] वर्तनं कृप्यादिवार्त्ता यदाह । H. 864 । वर्तनमात्रं वा यथा । B. II. 68, v. 31 ॥ 195 ॥

कैशिक्यादौ । आदिशम्भारभट्ट्यादौ यदाह । कैशिक्यारभटी यैव सा-
ख्यती भारती तथा । चतस्रो वृत्तयो द्वेतास्तासु नाट्यं प्रवक्ष्यते ॥ उपलक्षणं

धैतत् तेन ग्राम्यापरुषोपनागरिका अपि गृह्यन्ते । विवरणे । तत्त्व° B. H. 85, 2।
 करणव्युत्पत्त्या जीवनमप्युच्यते यथा । वृत्तिच्छेदो द्विजन्मनाम् ॥ [वृत्ति]
 वरणे । भूपालपुत्र्याः स धृतिं निशम्य । घाटे कण्टकमयावरणे । Śi. 12, 37॥
 [शक्ति] सर्वेषु । शक्तिर्लक्ष्मणवक्षसो निरगमत्रो रक्षसां वक्षसः ॥ 196 ॥

[शस्त] द्वयोः । शस्तं समस्तं जगतस्तनोतु ॥ [शास्तृ] शासके शि-
 क्षके । शास्ताब्धिकाञ्चेर्भुवः c. S. K. 349, 18 ॥ [शान्ति] भद्रे । S. K.
 256, 5 । शमे । Me. 39 ॥ 197 ॥

[शित । शात] कृशे । न हसति शितमध्या तद्वियोगे मृगाक्षी । आविर्भ°
 Śi. 5, 23 । तीक्ष्णे । Me. 48 । Śi. 1, 45 । अत्र नितरां शातं निशातं नि-
 शातशब्दो विशिष्यते ॥ [शिति] सिते शुभे । श्वेतांशोः शितिभिः करैः प्रस-
 मरैः शुभ्रीकृतं सर्वतः । असिते । Ku. 6, 81 । शयलेपि मद्धुः । यथा । रोम-
 न्यफेनशितिशाद्वलशायिनस्ते ॥ [श्रीमत्] मनोशे । Śi. 11, 64 ॥ 198 ॥

[शीतः] हिमजिह्वयोर्वाच्यालिङ्गः । हिमशब्देनात्र शैत्यगुणयुक्तं शीतलं
 सर्वमपि वस्तु उच्यते यथा । Sp. 6410 । जिह्वे । शीतो विभेति न पुनर्निज-
 कार्यभङ्गवत् ॥ [शीतम्] उष्णविरोधिनि गुणे गुणमाने क्लीवे तद्वति तु पूर्वमुक्तः ।
 यथा । Sp. 6406 ॥ ऋतुविशेषेपि ॥ [शुक्त] पूतिभूते दुर्गन्धं यथा । शुक्तं
 त्यक्तं न कैश्चित् ॥ 199 ॥

[शुक्ति] कपालखण्डं शिरोस्थिश्चकलम् । दुर्नामा जलौकाकृतिर्दार्ढ्यकोशिका-
 ख्यो जलस्थजीवविशेषः । अन्धावर्तमुक्तास्फोटशङ्खनकशङ्खेषु । Śi. 5, 4 ॥ 200 ॥

[श्रुत] आकर्षणे क्लीवे ॥ अवधृतेपि मद्धुः । यथा । Bhag. 2, 52 ॥
 [श्रुति] आम्नाये । Ra. 2, 2 । यद्वा° । Śi. 11, 1 । कर्णे । Śi. 7, 24
 ॥ 201 ॥

[श्वेतम्] यथा । श्वेत्यं प्राप्ता रसोत्कर्षात् ॥ [श्वेतः] वर्णे । Sp. 6495।
 कपर्दके । श्वेतैः श्वेतं जलभिपुलितं ग्राहने पोषवाहः ॥ 202 ॥

[सित] अवसिते । Pa. 1146 । अत्र अयेन सितशब्दस्यैवायं चोत्पत्ते ।
 वर्णे । Śi. 1, 4 ॥ 203 ॥

[स्थित] ऊर्ध्वे । Ra. 2, 6 । सप्तविशे । अत्र स्थितोद्गमविपर्ययानि-
 युक्तिः । वर्तमानेषु मद्धुः । यथा । Ku. 1, 1 ॥ [स्थिति] स्थाने ।

Bā. III, 17 । सीमि । Śi. 12, 36 । करणव्युत्पत्त्या जीवनमप्युच्यते यथा । स्थितिः स्थिता संप्रति तं प्रतीह ॥ 204 ॥

[सुत] पुत्रे । Śi. 1, 13 । नृपे । असौ सुतः संततिनीतिनिष्ठः ॥ [सूत] सारथौ । सूर्यसूतोवताहः । प्रसूते । सूते सुते संततिवह्निक्वन्दे । ईरिते । शृङ्गेण सूतैः सलिलैः प्रभूतैः । वन्दिनि । सूतात्मजाः प्रवयसः प्रथितप्रबोधम् ॥ 205 ॥

त्रा० । न सूताः सोमपायिनः । तक्षिण । V. S. 88 ॥ [सृति] द्वयोः । दुर्लभा विपिने सृतिः ॥ [स्मृति] स्मरणं पूर्वानुभूतस्य धीस्तात्कालिकी बुद्धिः । तयोर्वया । Śu. 2147 । इच्छायाम् । Śi. 6, 9 । शास्त्रे । Ra. 2, 2 ॥ [सेतु] संवरो जलधारणाय पालिः । यथा । Ku. 4, 6 ॥ 206 ॥

नदीत्युपलक्षणं तेन समुद्रादावपि यथा । M. N. (1886) IX, 11 ॥ [हस्त] करे । Me. 65 । मानभेदे । Sp. 7381 । केशा० । Śi. 8, 27 । शुण्डायाम् । Śi. 5, 35 ॥ [हरित्] तृणान्तरे ह्रीवे । यदाह वैजयन्ती । हरित् स्त्री दिशि पण् तृणे । दिशि वर्णभेदे च । Nai. 11, 38 । तृणान्तरे । वर्षासु रम्या हरितो हरिङ्गिः ॥ 207 ॥

[हित] पथे । Ki. 1, 4 ॥ [हेति] ज्वालायां सूर्याशुपु च । उदिते सहस्रहेतौ बह्वेर्हेतिर्न लक्ष्यते क्वपि । अखे । Śi. 18, 12 ॥ अथ यान्ताः ॥ [अर्थ] हेतौ । अर्के चेन्मधु विन्देत किमर्थं पर्वतं व्रजेत् । प्रयोजने । Sp. 2627 ॥ 208 ॥

नियुतौ । मशकार्यो धूमः । मशकनिवृत्तय इत्यर्थः । विपये । इन्द्रियाणीन्द्रिया-
र्थेषु । वाच्यमभिधेयं यथा । Ra. 1, 1 । प्रकारे । नानार्थैः फलपुष्पपद्मवमरै-
र्ध्यर्थं समर्थ्यातपम् । ब्रव्ये । Sp. 619 । वस्तुनि । सर्वमित्याद्युक्तं स्यादर्थ-
शून्यासु बुद्धिषु ॥ [आस्था] यत्ने । आस्थापरेणैव नरेण लभ्या पादद्वयो ते
यदपि त्रिनेत्र । आलम्ब्ये । आस्थाप्यनास्या सदृशी तथैषा । आस्थाने सभायाम् ।
आस्थायां नृपतिस्तस्यौ । अपेक्षायाम् । Ku. 6, 63 ॥ 209 ॥

[कन्था] पुरे । अयं पन्थाः कन्थापुरपरिसरं पान्थ भजते । प्रावरणे । Sp. 1422 ॥ [काथ] सर्वेषु । कायेन व्ययते पृथ्वी ॥ [कुथ] आस्तरणे । Śi. 1, 8 । दग्धे । कुथपवित्रकपूतकरो दिजः ॥ 210 ॥

[कोथ] सर्वेषु । कोथो व्यययते चेतः ॥ [ग्रन्थ] गुम्फे । पुष्पग्रन्थैः प्रययति-

तरां [?] कौशलं लोलनेत्रा । धने । निर्घन्यता परा या वा वा बोद्धेयकवर्ति-
ता । शास्त्रे । Śi. 2, 26 । हार्त्रिश्च० । मन्थलक्षणं चकार ॥ 211 ॥

[ग्रन्थि] वस्त्रादि० । R. Ś. 1, 78 । कौटिल्ये । Bh. Ś. 82 । पर्वणि ।
Pa. 3769 ॥ [गाथा] वाग्भेदे सगीतपदपाठे । An. III, 59 । वृत्ते ।
S.K. II, 14 ॥ 212 ॥

[तीर्थ] शास्त्रमागमादि यथा । तिलकं तीर्थकृद्दक्ष्याः । गुरौ । दक्षस्तीर्थ-
प्रशास्त्रार्थो दृष्टकर्मा शुचिर्मिषक् । यज्ञे । तीर्थं तदव्यकव्ययोः [c. Uśānas
III, 2; Dharmasāstras. p. 523] । पुण्यक्षेत्रे । तीर्थानामादिपदं स जयति
शत्रुं जयगिरीशः । अवतारे । Ra. 16, 33 । ऋषिभिर्जुष्टमुज्जयन्तप्रभासादि यथा ।
यद० s. 2, 155 । जले । तीर्थे न मज्जनं व्यर्थं पापविच्छिन्नचेतसाम् । साज्जिणि
यज्ञप्रवृत्ते । फलमविकलमेतत्प्राप्त्यर्थात्तीर्थसार्थः । उपायः सामादितत्र यथा । अ-
परतीर्थेन हि किं साध्यते । स्त्रीरजसि । तीर्थघातां स्त्रियं यायाद् ब्रह्मचार्यम्यथा
भवेत् ॥ 213 ॥

योनौ । कामिनोपि कथं निन्द्या ये नित्यं तीर्थसेविनः । पात्रे । Ra. 5, 15 ।
दर्शनेषु । Śi. 2, 111 ॥ [दुःस्थ] दुर्गते । Su. 2638 । मूर्खे । दुःस्थेन प-
निनापि किम् । दुःखितेपि यथा । इत्थं दिग्भित्तिरोपक्षतविसरतया मांसलैस्त्व-
यशोभिः स्तोकावस्थानदुःस्थैः ॥ 214 ॥

[प्रस्थ] द्वयोः । Si. 4, 11 ॥ [पीथः] मकरेपि ॥ [पृथु] भूपाने ।
Ku. 1, 2 । वापिका हिङ्गुपर्णी । धरणिच्छन्दसोरपि मूढः । धरणी । Bā. I, 48 ।
उन्दसि । निमीलितविलोचना कित् पुतुश्चपृथ्वीपतौ ॥ 215 ॥

[प्रोथ] अन्धघोणायाम् । Śi. 11, 11 । अन्धगे । आ उदकान्तात्त्रियं प्रोथ-
मनुग्रहेत् s. Bh. Pā. 1, 4, 56; v. v. 1. 1., vol. I., p. 529 । कटी कटचयय-
षोत्र यथा । पृथुघोषा तु कुट्टनी ॥ [मन्य] रथौ । मथानि मन्यः प्रथितं तमिषम् ।
मथि मन्यानके । Sp. 2954 ॥ [ग्रथ] निर्वग्गणे । Ra. 9, 55 ॥ 216 ॥

[ग्रथी] सर्वेषु । स सप्तकीसातसितप्रग्रथीमध्वनरः शुषितलाङ्गलीकः ॥
[रथ] पादः क्रमः ॥ 217 ॥

[पीथी] यत्मेनि पत्नी च । Śi. 9, 32 । गृहज्ञे गृहभित्तिपादे । पृथुः समर्था-
यस्यस्य पीथी ॥ [संस्था] स्पशभरस्तत्र पुनि । प्रेषयोः प्रियाम् । सर्वेषु ।
संस्थामुत्तेन स निषेद मत्तस्य संस्थाम् । मरे अकारान्तोपेति मरुः । यथा ।

संस्थैः समीक्ष्य परकार्यमनन्यकार्यः ॥ [सार्थ] वणिग्गणे । सार्थवाहो धनो
नाम c. I. St. 15, 330 ॥ 218 ॥

[सिक्थः] यथा । आसात्रलितसिक्थेन किं कष्टं करिणो भवेत् c. Pa. 1208 ॥
अथ दान्ताः ॥ [अब्द] संवत्सरे । M. 9, 81 । मेघे । जायन्ते पुनरब्दशब्द-
निवहादुत्सेकिनः केकिनः ॥ 219 ॥

[अन्दू] निगडे । Śi. 11, 7 । भूपाभेदे । लीलान्दोलितकर्णान्दूद्युतियोतित-
दिग्मुखाः ॥ [ककुद] ककुद । ककुद । ककुद्वीवे ककुदः पुंस्त्रीवः । गौडस्तु स्त्री
ककुत्ककुदोप्यस्त्री वृषाङ्गे राट्ध्वजे वरे । इत्याह । श्रेष्ठे । राजत्ययं मुनिककुत्त-
पसा कृशाङ्गः । इक्ष्वाकु° Ra. 6, 71 । वृषाङ्गं शृङ्गमंसकूटो वा यथा ।
Ku. 1, 56 । ककुदखुरविपाणैर्लक्ष्यतेसौ महोक्षः । राट्चिह्नं छत्रादि यथा ।
उच्छ्रितककुदि महावलगजतुरगबलान्विते नृपतौ । नृपति° Ra. 3, 70 । ककु-
दोप्येष्वर्थेषु ॥ [क्रव्याद्] द्वयोः । Ra. 15, 16' ॥ 220 ॥

[कन्द] सर्वेषु । कन्दैः कन्दलितं कंदे मन्दं मन्दं प्रवर्षति c. Pa. 856 ॥
[कुन्द] चक्रभ्रमौ यन्त्रविशेषे । An. II, 80 । माष्ये । Śi. 2, 7 ॥ 221 ॥
[गदः] कृष्णानुजे । Śi. 2, 69 ॥ [गदा] यथा । V. S. 21 ॥ [छद]
पत्ने । Ra. 5, 48 । पतत्रे । सितच्छदैश्छादितमेतदम्बरम् ॥ 222 ॥

[छन्द] वशे । Su. 1472 । अभिषाये । Śi. 2, 105 ॥ [दृपद्]
पापाण° । Mo. 55 । निष्पेषणा° । संपिप्यतां दृपदि संप्रति चन्द्रबिम्बम् ॥
[धीदा] द्वयोः । धीदावतीर्य ननु कस्य धीदा ॥ 223 ॥

[नद] वहे । तीरं नदनदीपतेः । अग्नौ निनदे च । क्षारो नदीयं कुंरते
नदं वृषा ॥ [नन्दा] त्रिषु । आनन्दमेषा वितनोति नन्दा ॥ 224 ॥

[नन्दि] द्यूते । लभन्ते नन्दिनामन्दं द्यूतकारा द्विकेन च ॥ [निन्दा]
अपवादो अवर्णवादः । द्वयोः । Sp. 4715 ॥ [पद] स्थाने । Bā. I, 36 ।
विभक्तयन्ते शब्दे वाक्ये च । Śi. 5, 67 । लङ्गे लक्ष्मणि । Śi. 11, 34 । वस्तुनि ।
पदे रिक्ते रिक्ते विनिहितपदार्थान्तरमिति । अत्र पदार्थान्तरं यस्त्वन्तरमि-
त्यर्थः ॥ 225 ॥

प्राणे । परमं पदमार्तचेतसामभविष्यो यदि नक्तमीश्वरः । पादे । Ku. 5, 85 ।
पादचिह्ने । Ku. 1, 6 । ध्यवसाये निश्चये । वित्ते विचारनिहिते [०रहिते
Mkh.] पि पदं न किञ्चित्सम्यक् स्फुरत्यहह कोपि विधेः प्रमादः । अपदेने

व्याजे । Śi. 10, 2 । चरणन्यासाक्षचिह्नयोरपि मृदुः । क्रमेण यथा ।
Ku. 5, 4 । पद्मपि चेलपतितं बह्विति कितवाः प्रशंसन्ति ॥ [पाद] उक्ते ।
Me. 87 । अंहौ । K. Pr. 88, 2 । प्रत्यन्त° । S. K. 64, 4 । पूजायामपि
यथा । तातपादैर्लालितायां पालितायां च सुन्दरः ॥ 226 ॥

[भन्द] द्वयोः । अमन्दमन्दोदयकन्दसारः ॥ [भसद्] भास्वरे वाच्य-
लिङ्गः ॥ [भेद] विदारणे । Ku. 8, 86 । द्वैधे । Śi. 18, 20 । उपजापे ।
Sp. 1174 । विशेषे । भेदस्तथापि नाख्यातुं सरस्वत्यापि शक्यते ॥ 227 ॥

[मदः] रेतसि । क्षुतविषमदमूत्राणि भवन्ति युगपदादि । मासे तत्र विधौ
तत्र वर्षान्ते मरणं तदा ॥ मद्ये । Ku. 8, 76 (s. v. v. 1. l.) । हर्षे ।
Śi. 10, 28 । इभदाने । Sp. 227 । कस्तूरिकायाम् । बाला विभाति मदम-
ण्डितगण्डभित्तिः । क्षेप्ये । Śi. 10, 13 ॥ [मदी] यथा । मदीमदत्त प्रमदः
कूपीवलः ॥ 228 ॥

[मन्द] अल्पे शनैरर्थे क्रियाविशेषणत्वात्कीवे ॥ मूढे । Ra. 1, 3 ।
रोगिणि । यदपथ्यं शरीरस्य तद्धि मन्दाय रोचते । अलसे । Śi. 8, 39 ।
माग्यवर्जिते । निन्दन्ति मन्दास्तत्र भाषितानि । अल्पे । Me. 9 । स्वैरे । मन्दैः
पदैः संचरते हि डिम्भः । मन्दरते । मन्दे नायौ न रज्यन्ते । खले । द्विपन्ति
मन्दाश्चरितं पिनाकिनः ॥ 229 ॥

[मृदु] द्वयोः । Ra. 8, 45 ॥ [रद] दन्ते । Śi. 18, 38 । विलेखने ।
Ghaṭ. 1 ॥ [विन्दु] विमुपि । Ku. 5, 24 । ज्ञातरि । तथेयं विन्दवी [?] ।
कला । अत्र ववयोरैक्यस्मरणाद् विन्दुशब्देन ज्ञाताप्युच्यते । रदक्षते । Kutt. 402 ॥
शून्यार्थप्रकृतिभूमध्यतेजःस्वपीति मृदुः । क्रमेण यथा । ओंकारविन्दुसंसक्तम् ।
वीज° Daś. I, 17 । अभीषोमी° S. P. 25 ॥ 230 ॥

[वेदि] अलंकृतभूतले । Ku. 7, 88 । [शब्द] अक्षरे । Me. 100 ।
यशसि । Ra. 2, 64 । शेषेषु । Śi. 3, 24 ॥ 231 ॥

[शरद्] वर्षात्यये । Śi. 1, 66 । वर्षे । M. Ch. I, 42 ॥ [शाद] क-
र्दमे । आस्त्यानशादवितुवच्छफरीशतेषु । शप्ते । Ra. 2, 17 । अत्र हि शादः श-
प्पं विशते यत्र तानि शादलानि ॥ [संविद्] संभाषणे । तदा पदान्ते कृतसंवि-
दोस्तयोः । ज्ञाने । अनेकान्तात्मकं वस्तु गोचरः सर्वसंविदाम् । संभाषे नासि
तोषणे च । संविदा संविदं द्वे भीमसंविद्राजयोः ॥ 232 ॥

न्धुः प्रमदाः स्वदेहम् । बन्धे । Ra. 6, 40 ॥ रचनाखेहृन्तेष्वपि मङ्गः क्रमेण
यथा । Da. 1, 17 । विभेदो नो तां प्रति तस्य बन्धः । आशा० Me. 10 ॥ 238 ॥

[बन्धु] भ्रातरि । सुप्रीवबन्धोर्वन्धम् ॥ [बुध] कवौ विदुषि । Sp. 6178 ।
अमरेषि मङ्गः । यथा । Ra. 1, 47 ॥ [बुद्ध] पण्डिते । स्वयंबुद्धो नमिर्नृपः ।
बुधिते ज्ञाते । बुद्धोयमर्थो नहि केन धीमता । जिने । Su. 1427 ॥ 239 ॥

[बोधि] बौद्धसमाधौ । लोके हारि च बोधिसत्त्वचरितम् c. Nāg. 3 ।
अत्र हि बोधिरेव सत्त्वमस्येति बोधिसत्त्वः । यद् व्याडिः । बोधिः स्वबोधनं
ज्ञानं तन्मयो बोधिसत्त्वकः । अर्हद्धर्मागौ । H. Y. 4, 108 । पिप्पले । बबन्ध
बोधिद्रुमपल्लवानि ॥ [मधु] चैत्रे । Ra. 11, 7 । क्रतौ । Ku. 3, 10 । दैत्ये ।
Śi. 14, 68 । जीवाशाको डोडीशाकः ॥ 240 ॥

[मधु] क्षीरे जले च । गोधुग्भिर्धियते मधु । मधे । Śi. 10, 8 । क्षौद्रे ।
Sp. 532 । पुष्परसे । Ku. 3, 36 । माधुर्येपि मङ्गः । यथा । Bā. I, 40 ॥
[मिद्ध] मेधते स्म मिद्धं पृषोदरादिस्त्वात् ॥ 241 ॥

[मुग्ध] मूढे । Sp. 4893 । रम्ये । Sp. 2655 ॥ योषित्वपि मङ्गः ।
दीपं मुग्धाः सिचयमरुता यत्र शान्तिं नयन्ति ॥ [राधा] विशाखायाम् । निशां
राधानुराधायाम् ॥ 242 ॥

गोपी गोपवेपविष्णुभार्यो यथा । S.K. 172, 8. 279, 5 । वेधविशेषे ।
भोजराजमया ज्ञातं राधावेधस्य कारणम् ॥ [रुग्ध] आकाङ्क्षिणि । Ku. 1, 34 ।
व्याधे । Bh. Ś. 87 ॥ [वध] हिंसके । यत्र वधको भक्षकं विना [c. Kāś.
Pā. 7, 3, 35] । हिंसायाम् । Śi. 1, 39 ॥ 243 ॥

[वधू] पत्न्याम् । Ku. 4, 1 । सुपायाम् । Ra. 1, 65 । नार्याम् ।
Me. 47 । नव० । वधूवरं संगमयांबभूव c. Ra. 7, 17 ॥ [व्याध] दुष्टे ।
पर्यैते व्याधयाक्येण [?] संकुले चित्तवत्तमाः ॥ 244 ॥

[विद्ध] सदृशि । विद्धशालभाञ्जिका । वेधिते । Śi. 18, 41 । क्षिप्ते ।
Ki. 5, 30 । अत्र हि अपेन विद्धशालस्यैश्वर्यं चोत्पते । शेषि मङ्गः । किमिय
हि न विवेक्तुं जानते हन्त विदाः ॥ [विधा] क्रतौ । Ra. 7, 16 । मद्गल-
दिभिरित्यर्थः । मूल्येभाषयोः । स्वकर्मभान्तोसौ गज इव विधार्थी स भृतकः ।
प्रकारे । M. St. 2 । विधिः क्रिया । यथा । Ra. 1, 94 ॥ [विधि]
व्रतणि । Su. 930 । विधाने । Vik. 1, 9 ॥ 245 ॥

विंधिवाक्ये विधायके वाक्ये । Ku. 5, 32 । दैवे । Ku. 4, 31 । प्रकारे ।
नवनवविधिप्राज्यैर्भोज्यैर्हिजेन हि भुज्यते । काले । Śi. 11, 64 । कल्पो विनि-
योगशास्त्रं यथा । Ra. 1, 6 ॥ [विधु] चन्द्रे । Śi. 2, 61 । अच्युते ।
विधुर्दानवनारीणां वैधव्यव्रतसिद्धिदः ॥ [वीरुध्] लता बल्ली विटपः शाखादि ।
द्वयोः । Su. 1708 ॥ 246 ॥

[वृद्धः] द्वयोः । अनुपासितवृद्धानामापदः स्युः पदे पदे ॥ [वृद्धि] हर्षे ।
सन्तु ते सर्ववृद्धयः ॥ 247 ॥

[अद्वा] द्वयोः । Ra. 2, 16 ॥ [शुद्ध] द्वयोः । K.Pr. 363, 9 ॥ 248 ॥

[स्कन्ध] प्रकाण्डे । Śi. 5, 46 । काये । स्थिरस्कन्धो योगी भवति दृढयोगैकव-
सतिः । अंते । Ra. 1, 13 । विज्ञानादिषु । Śi. 2, 28 । नृपे । प्रविवेश विशामीशः
स्कन्धाधारमवारितः । अत्र हि स्कन्धं राजानमावृणोति स्कन्धावारी राजधानी ।
समूहे । स गुणस्कन्धबन्धुरः । व्यूहे । स्कन्धाधारनिवासिनो यदि जना जीवन्ति
तत्के मृताः । अत्र हि स्कन्धं व्यूहमावृणोति स्कन्धावारः सैन्यम् ॥ [संधा]
स्थितिर्मर्यादा प्रतिज्ञा संधवः । द्वयोः । Ra. 14, 52 ॥ संधारणेपि ॥ 249 ॥

[संधि] योनौ छुरङ्गायां च । संधिं भिष्याविशद्यौरन्धिद्रान्वेषी स लिङ्गवत् ।
श्लेषे । Śi. 12, 25 । संधानसंहितागुणविशेषा अपि श्लेषभेदा एव । संधाने ।
Sp. 2484 । संहितागुणविशेषयोः । मा स्म संधिं विजानन्तु मा स्म जानन्तु
विप्रहम् । आख्यातं यदि शृण्वन्ति भूपास्तेनैव पण्डिताः ॥ भेदे विदश्लेषे । पापाणसंधिं
विदधे जलौषः ॥ [साधु] जैनमुनौ । H. Y. 3, 138 । यार्दुपिके । K. N. 2, 14 ।
रम्ये । साध्वी सदा ° Da. I, 33 । रम्यत्वाद्युक्तेषु यथा । साधु बाले बहिर्दूर-
मकारि कुचमण्डलम् ॥ 250 ॥

[सिद्ध] व्याड्यादिके । अवाप्ताष्टगुणैश्वर्यः सिद्धः सद्भिस्त्वाहृतः । देवयोनौ ।
Ku. 1, 5 । निष्पत्ते । M. St. 15 । मुक्ते । सर्वजगद्वर्चनीयान्सिद्धांल्लोकामसं-
स्थितान् । नित्ये । आकाशमेके निगदन्ति सिद्धम् ॥ [सिद्धि] मोक्षे । सिद्धिं प्र-
यच्छन्तु नः । निष्पत्तौ । Ra. 10, 6 ॥ 251 ॥

[सिन्धु] नद्यां नदीमात्रे नदीविशेषे च । Ku. 5, 85 । Mc. 29 । गज-
मदे । दानोदुरैः सिन्धुरैः । अत्र हि सिन्धुर्मंदो विद्यते येषां ते सिन्धुराः । म-
ध्यादित्वाद्गः c. Gan. 455 n. 7 । अम्धौ । Sp. 1095 । नदभेदे । Ku. 3, 6 ॥
[सुधा] गन्धेटिका घृक्षभेदः । लेपो मक्षोल्लिखः । यथा । Ra. 16, 18 ॥ 252 ॥

अथ नान्ताः ॥ [अन्न] भर्त्ते । Da. 7, 12 । अशिते भोजने । कृतान्नः
किं चरेत्पुनः ॥ [अर्वन्] द्वयोः । H. P. 2, 21 ॥ [अध्वन्] कालखु-
ट्यादिः । संस्थानं चतुष्पथम् । आलवः कर्मबन्धहेतुः क्रियाहिंसादिः । तेन सह
वर्तते यः स्कन्धः शरीरभावापन्नो रूपरसादिसमूहः स सास्त्रवस्कन्धः ॥ वर्त्मनि ।
Sp. 237 ॥ [अर्थिन्] द्वयोः । तत्सर्वं वृत्तपापाण क्षम्यतामर्थिनो वयम् ॥ 253 ॥

[आत्मन्] चित्ते । Sp. 637 । धृतौ संतोषे । अवष्टभ्यात्मनात्मानं संसारं
त्यक्तुमर्हसि । यत्ने । Ra. 7, 12 । धिषणायां बुद्धौ । Ku. 5, 76 । फलेवरे
परमात्मनि च । यमक्षरं वेदविदो^० Ku. 3, 50 । जीये । H. Y. 4, 5 । अर्के
हृताशने समीरे च । वर्तते जगदात्मना ॥ 254 ॥

स्वभावे । न सन्ति यायात्म्यविदः पिनाकिनः c. Ku. 5, 77 ॥ [इन]
ईशे वाच्यनिद्राः । यथा । Ra. 9, 5 ॥ [ऊष्मन्] निदावः स्नेहाम्बु यथा ।
निपीताध्वभ्रमोष्मभिः । उष्णे । Śi. 6, 56 । भीष्मे । सूक्ष्माण्यूष्मणि घृत्वाणि श्री-
लण्डं मौक्तिकप्रजः ॥ 255 ॥

[कर्मन्] कारकभेदे । दुहादेर्गैणिकं कर्म नीवहादेः प्रधानकम् c. Bh. I,
335 । क्रियायाम् । Ra. 3, 12 । शुभाशुभे । Sp. 3367 ॥ 256 ॥

[कृतिन्] योग्ये । Śi. 22 । बुद्धे । Śi. 2, 25 ॥ कृतकृत्येपि । Ku.
6, 18 ॥ [खड्गिन्] द्वयोः । द्वारं खड्गमिरा^० Su. 2569 ॥ [घ्रावन्]
गिरौ । An. I, 89 ॥ [गोमिन्] केरौ । क्रमेण जगद्गर्वो याति यामिन्यां
गोमिनां रुतम् । उपासके । न चन्द्रगोमी घुगतं निहन्ति ॥ 257 ॥

[घनः] सान्द्रांशुद्वयोः । Sp. 1290 । वृद्धे । Śi. 5, 29 । दाढ्ये काङ्क्ष्ये
विस्तारे मेषे च । पेतुर्जवाद्भ्रमनादियापः । बह्वृत्यमपि विस्तारविशेष एव यथा ।
कङ्कतकदन्तका इव लघ्वप्रसरास्तनोतु घनाः । मुद्गरे लोहमुद्गरे । अपतस्त घनेरि-
याहतः ॥ 258 ॥

[चर्मन्] त्वचि । Śi. 1, 8 । स्मरे फलके । Śi. 18, 21 ॥ [चर्मिन्]
सर्वेषु । कैलासभृद्गमिव चर्मिवृत्तं बलं ते ॥ [चक्रिन्] कोके । चक्री क्षपाय
विरहे खलु चक्रवाक्याः । कुलाते वैकुण्ठे च । Su. 130 । अहौ । पदा सृष्टान्तं
सहते न चक्री । चक्रवर्तिनि । विजिग्ये भरतचक्री राजचक्रं रणाङ्गणे । तैलिक-
स्थयोरपि मङ्गः क्रमेण यथा । दशसूनासगधक्री c. M. 4, 85 । वेगात्तेनुध-
क्रियो यक्रिताभाः ॥ 259 ॥

[चिह्न] अङ्के । Śi. 11, 37 । पताकायाम् । उच्चचिह्नसुरसद्मगोचरः ॥
 [चीन] सर्वेषु । चीनाधीनं समश्नन्ति चीनांशुकसुकोमलाः ॥ [छद्मन्]
 शाउचे कैतवे । Ki. 1, 7 । अपदेशे व्याजे । जगाद वदनच्छद्मपद्मपर्यन्तपा-
 तिनः । धातिकर्मणि । छद्मस्या न वदन्ति किञ्चन जनाः । अत्र हि छद्मानि
 धातिकर्माणि ज्ञानावरणादीनि तिष्ठन्त्यत्रेति छद्मस्याः ॥ 260 ॥

[छत्र] रहसि । Sp. 2173 । छादिते । Mo. 18 ॥ [जन] लोके ।
 K. N. 5, 60 । पृथग्जने । न नाट्यं जनरञ्जकम् ॥ 261 ॥

[जनी] द्वयोः । Ra. 6, 30 (Dinakara's reading) । अत्र हि
 जनीं वहन्ति जन्याः ॥ [जिन] बुद्धे । Nāg. 1 । विष्णौ । जिग्ये दैत्य-
 जनो जिनेन ॥ 262 ॥

[ज्योत्स्नी] ज्योत्स्ना° । An. II, 81 ॥ [तनु] वपुषि । Śi. 1, 23 ।
 स्वचि । तरुतनुभिः कृतवत्ससंहतिः । विरले । Ku. 1, 38 । अल्पे । सुहृदपि न
 याच्यस्तनुधनः c. Sp. 4354 । कृशे । तन्वङ्गी निरुपायमध्वनि मुहुः श्रोणीभरं
 निन्दति ॥ 263 ॥

[दान] मतङ्गजमदे । Śi. 1, 64 । रक्षणे । भूमण्डलदानशक्ताः । छेदे
 विश्राणने च । गोत्राणां शतकोटिदाननिरतः । शुद्धौ । कुशानुयोगात्कनकस्य
 दानम् । लवनेपि यथा । नामूलं बार्हिषो दानं कुर्यात्पित्र्येषु कर्मसु ॥ [द्युम्न ।
 द्रविण] द्युम्नशब्दो रूपेपि मङ्गुः । त्रिष्वपि । Kutt. 304 । द्रविणशब्दो धनौजसोः ।
 क्रमेण यथा । Su. 2490 । उपोढबाहुद्रविणः शशास ॥ 264 ॥

[धन] गोधने । धनमवारयत्केशवः । [धन्वन्] चापे । धुन्वन्धन्व
 विषट्पञ्चिदातशरैर्दानोदुरान्तिस्त्थुरान् ॥ [धन्विन्] ठेके चापिनि च वाच्य-
 लिङ्गः । तयोः पार्थे च । धुन्वन्ति धन्विनो गावः शिरः कस्य न दद्रताः ॥ 265 ॥

[धामन्] रश्मौ । Śi. 4, 20 । गृहे । Śi. 3, 47 । देहजन्मप्रभावेपु ।
 आत्मा धामनिधिर्धामं हित्वा याति क्षणान्तरात् । स्थाने । Śi. 3, 23 ॥ 266 ॥

[धाना] भृष्टयवे चूर्णसक्तुषु च । देहि मे गुडधानकाः । अडूरे । नहि सर्प-
 र्पवीजं सर्पपाडुरमिव जनयति न्ययोपधानाम् ॥ [नग्न] मागधे । K. Pr. 141, 7

[नग्नास्तव Mh.] ॥ 267 ॥

[न्यून । हीन] द्वयोः । मूनुरन्यूनवैभयः ॥ Ra. 9, 5 ॥ 268 ॥

[पर्वन्] प्रस्ताये । अपर्यणि मुष्टितं शिरः c. Sp. 3200 । उत्सवे । वि-

लोक्य कान्तागमपर्व सर्वतो विलम्बिता दिक्षु कटाक्षमालिका । ग्रन्थौ । Ra. 12, 41 ।
विषुवदादिषु । तुलासंक्रमपर्यणि । दर्श० । Ra. 7, 30 । तिथिविशेषोष्टमीपूर्ण-
मादिः । यथा । Sp. 3701 ॥ 269 ॥

[पद्मन्] अक्षिलोमि । Ku. 5, 24 । तन्त्वादिसूक्ष्मांश इति । आदिश-
ब्दाष्टोमादिग्रहः । यथा । Śi. 1, 8 । कुसुमच्छदे । कुसुमपद्मभिरङ्कितमेकतः । गरु-
ति । लक्ष्मीपतिं वीक्ष्य सुवर्णपद्मा । किञ्चल्लके । कुसुमैश्चल्लक्ष्मपद्मभिः कुसु-
मेपोरिव सायकैरियम् ॥ [पञ्चिन्] काण्डे । Ra. 9, 61 । खगे । Sp. 1095 ।
शेषेषु । स पञ्चिभिः क्रीडति राजपुत्रः ॥ 270 ॥

[प्रेमन्] क्षेहे । Ki. 9, 70 । नर्मणि । विधत्ते मत्तेयं निधुवनविधौ
प्रेमकलहम् ॥ [ब्रह्मन्] तपसि । Ku. 3, 15 । ज्ञाने । Sp. 5202 । वेदे ।
An. III, 12 । अध्यात्मे । Sp. 2587 । हिजे । ब्रह्मणे च सुरापे च स्तेने
च गुरुतत्त्वणे c. Sp. 2198 । विधौ । Sp. 6603 ॥ 271 ॥

ऋत्विग्भिदि । जयन्ति ब्रह्माणः । योगभिदि । ब्रह्मा ऐन्द्रोय वैधृतिः ॥ तस्येपि
मङ्गः । यथा । Sp. 2054 ॥ [बुध्] गिरिशे । अहये बुधाय नमो बुधाय नमो
नमोस्तु गणपतये c. C. on H. 197 ॥ [भर्मन्] भारे । प्रस्तस्य यर्मभर्मणे ।
भृती । कर्मणो भवति भर्म सर्वथा । हेसि । भाति भर्म परिकर्मकर्मणा ॥ [भानु]
अंशौ रवौ च । Śi. 1, 27 । दिने । कृशानोर्न प्रभा भानोरभ्युदये सति ॥ 272 ॥

[भिन्न] कुले । Ra. 5, 69 । दीर्घे । Śi. 10, 43 ॥ [भोगिन्] वैद्या-
वृत्त्यकारः परिचारकः । व्यवहारक इत्यन्ये । यथा । पुष्पैर्गन्धसमुद्गुरैर्धदधते
देवार्चनं भोगिनः । राक्षि । Bl. Ś. 37 । ग्रामणीः प्रधानं पुण्ययानिति यावत् ।
यथा । भोगिनामुपतिष्ठन्ते भोगा एव निरन्तरम् । नापिते । भोगी नियोगी यपनप्र-
योगे ॥ 273 ॥

[मानम्] प्रमाणमिदत्तापरिच्छेदमात्रं यथा । Ku. 1, 1 । प्रमाणं प्रत्यक्षा-
दीति मङ्गः । यथा । मात्रमानमिति मेयगमीभिः । प्रस्थादौ । आदिशब्दादङ्गुलि-
तुलादौ यथा । न कूटमानानि समानयन्ति ॥ [मानः] निक्षोप्रतौ । Śi. 5, 42 ।
महे निर्वन्द्ये । Ki. 9, 40 ॥ [मीन] मत्स्ये । Sp. 4931 । राशिभेदे ।
Sp. 7740 (Mélanges Asiat. VIII, 232) ॥ [मृत्प्रा] मृत्तायाम् । Nai.
11, 81 ॥ 274 ॥

[यान] युग्ये वाहने । Śi. 5, 17 । मृत्पात्रां गुणभेदेपि यथा । यानं समापदे-

च्छक्तौ ॥ [योनि] कारणे । Ku. 2, 62 । भगे । H. Y. 2, 79 । तान्नं शुल्बं
यथा । योनिं तेनैव वेधयेत् ॥ [रत्न] स्वजातिश्रेष्ठे । Sp. 7163 । यदाह ।
जातौ जातौ यदुत्कृष्टं तद्व्रत्तमभिधीयते c. Ujjv. Up. 3, 14 ॥ [राजन्]
पार्थिवनिशाकरयोः । Kd. 2, 311 ॥ 275 ॥

प्रभौ । हे नागराज पृथुमस्य नितम्बभागं भोगेन वेष्टय दृढं न तु मन्दराद्रेः
c. S. K. 65, 20 । यस्ते । Me. 3 । क्षत्रिये । An. III, 21 ॥ [रागिन्]
कामिनि । Śi. 11, 18 । रङ्गुरि । वासांसि रागीव ररञ्ज लोकान् ॥ 276 ॥

[लग्न] लज्जिते । भानुर्भूमिपतिप्रतापविजितो लग्नः स ममोन्मुधौ । राशी-
नामुदये । Sp. 1562 ॥ [लक्ष्मन्] प्रधाने । वीक्ष्यैव तं स्वर्धकुलैकलक्ष्म ।
चिह्ने । Su. 1343 ॥ 277 ॥

[वन] प्रस्रवणे निर्झरे । वनानि शैलेषु वहन्ति यत्र । गेहे कानने च । Sp.
5927 । प्रवासे । S. K. 230, 8 । अम्मसि । वनमसृतं [?] पङ्कजवनैः c. M.
N. (1878) 2, 46 ॥ समूहपर्वतयोरपि मङ्गः । समूहे । पङ्कजवनैरिति । पर्वते ।
Nāg. 4 ॥ [वस्त्र] सर्वेषु । वस्त्रं न कृत्स्नं लभतेऽल्पपुण्यः ॥ [वर्ष्मन्] तनौ
प्रमाणे च । Ra. 4, 76 ॥ 278 ॥

सुन्दराकारे । वर्ष्मणा विदधती जगज्जयम् ॥ [वर्णिन्] चित्रकरे लेखके
च । वर्ण्यन्ते वर्णिनां वर्णाः । व्रजचारिणि । Ku. 5, 65 ॥ 279 ॥

[वान] शुष्के शुष्कफले वातोर्मिषु जलसंप्रवे च । वाने विताने नवगोस्त-
नीनां वानानि वानैर्नपतन्ति वाने । शेषेऽप्यन्वेप्यम् ॥ 280 ॥

[वाग्मिन्] पटौ । Śi. 2, 109 । बृहस्पतौ । अत्र स्याज्जडजिह्वोपि वाग्मी
विशामटे पठन् ॥ [वाजिन्] वाणे हये च । Śi. 18, 13 । खगे । वाजिनो
वियति विभ्रममापुः ॥ [विन्न] विष्वपि । अनिर्वर्ण्यैर्विन्नाः किल सकलशास्त्रोप-
नियदः ॥ [वृषन्] पुमान्वात्स्यायनप्रसिद्धः । वासवे । Ku. 5, 61 ॥ 281 ॥

शेषेषु । वृषा निपेकं शुरुते रतान्ते ॥ [शाखिन्] रुमे । Śi. 5, 42 ।
येदे । पठन्ति शाखां वटवः स्वशाखिनः । राजभेदे । संख्ये स शाखी विशिखै-
र्निजने ॥ [शिखिन्] अमौ । Śi. 14, 27 । वृक्षे । आखवः शिखिमूलानि
रनन्ति नखरैः खरैः । केतुपदे । आख्याति संपद्यं शिखिनः समुद्रमः ॥ 282 ॥

पूरायति । जटी° c. 2, 125 । मयूरे । Mo. 101 । कुकुटे । शिखिकुलकुञ्जि-
तस्रभगे प्रभातसमये प्रभुः समुत्थाय । शेषेषु । आकर्ण्य शिखिनां घोषम् ॥ 283 ॥

[स्वप्न] सुप्तस्य ज्ञानं बोधो दर्शनं वा यथा । Su. 1343 ॥ [स्थान] स्थितौ । स तेषु न स्थानमवाप शोकः । अवकाशे । दत्तस्थानः समुद्रेण रामो ब्राह्मणदत्तभूः । सादृश्ये । स्यविरोधं प्रितृस्थानः । संनिवेशे । उत्सन्नविषयग्रामा° c. 2, 68 ॥ आश्रयप्रदेशमात्रालीढादिगीतविषययोग्यप्रसङ्गेऽपि मद्धः । आश्रये । Sp. 5750. 7223 । प्रदेशमात्रे । Su. 2037 । आलीढादौ । H. 777 । गीतविषये । स्थानप्रदायित्व° Ku. 1, 8 । योग्ये । स्थानमेतदुचितस्य वस्तुनः । प्रसङ्गे । दर्भाणां स्थाने शरैरास्तरितव्यम् ॥ 284 ॥

[स्थान] विग्रेहे । चक्रं तन्व्याः स्तवकितमिदं स्थानकस्तूरिकाभिः । घनत्वे काठिन्ये । V. S. 21 ॥ [सादिन्] विष्यपि । विवादः सादिनां यज्ञे ॥ 285 ॥

[स्वामिन्] द्वयोः । Da. 1, 30 ॥ [सूनम्] यथा । Śi. 8, 17 । पुष्पितेऽपि तत्र धाव्यलिङ्गः ॥ [सूना] सुतायाम् । सूताः स्युर्न्यूनपुण्यानाम् । अधो° । सूनावेधाच्छासकासापनोदः ॥ [सूनु] पुत्रे । Ra. 3, 18 । अनुजे । Ki. 1, 24 । रवौ । सूनुना धूनिते ध्वान्ते ॥ 286 ॥

[हनु] कपोलावयवे । Su. 1677, d । शेषेऽप्यन्वेप्यम् ॥ 287 ॥

अथ पान्ताः ॥ [कल्प] विकल्पे । अनल्पकल्पाकुलितं मनो मे । कल्पद्वौ । Me. 62 (Mall.'s reading) । संवर्ते ऋतये । Sp. 7371 । न्याये । स एष प्रथमकल्पः । विधौ । Ra. 1, 94 ॥ [कूप] गुणवृक्षे । गौः कूपवद्देव तरंगनुन्ना तत्रैव संयाति चलाचलत्वम् ॥ 288 ॥

मृन्माने काचभाण्डे । कूपे सरूपे क्षिप गन्धतैलम् । कूपके विदारके नपादिपुलिनस्यक्षुद्रगते । सरांस्यनम्भांसि सकूपकानि ॥ [क्षेप] गर्वे । क्षेपेण चक्षुर्न जने क्षिपन्ति । लङ्घने विलम्बे च । हनूमान् जलक्षिपेपमक्षेपेण चकार सः । निन्दायामवज्ञायाम् । आत्मश्लाघां परक्षेपं न काङ्क्षन्ति विचक्षणाः । ईरणे प्रेरणे । Me. 47 । हेलायाम् । भ्रूक्षेपैः कनकस्य दीपकपिशा विभाणिता राशयः c. B. H. 89 n. 109 ॥ [गोप] भूपाले गोठाधिष्ठिते च । गोपे सति त्वयि मयं कथमस्तु ते गौः । वक्ष्ये गोपाले । Me. 15 ॥ 289 ॥

ग्रामौघाधिकृते । कुलानि भ्रणयो गोपाः शिल्पिनो वणिजस्तथा । पार्तर्यपि यथा । Śi. 6, 49 ॥ [गोपी] रक्षिका गुह्या ॥ [तल्प] अट्टः [sic] दुर्गादिप्राकारोपरि युद्धस्थानं रणमण्डपे [sic] इत्येके । अट्टे कलत्रे च । यत्राधिष्ठितगुरुतल्पमतिगम-

रविम भ्रष्टप्रभं दुरितराशिरिव प्रचक्रे । शय्यायाम् । Śi. 5, 27 । वेदमन उपरि-
तनमण्डपिकायामपि यथा । Ra. 16, 11 (Vallabha's reading) ॥ 290 ॥

[त्रपा] लज्जायाम् । Śi. 1, 57 । कुलटायाम् । न वृष्यति त्रपा पुंसाम् ॥
[त्रपु] द्वयोः । Sp. 1526 ॥ [ताप] संतापे । तस्यास्तापमहं नृशंस [?]
कथयाम्येणीदृशस्ते कथम् ॥ 291 ॥

[पुष्प] विकासे । विश्वस्य दीपाविव पुष्पवन्तौ । अत्र हि पुष्पं विकासो
विद्यते ययोस्तौ पुष्पवन्तौ चन्द्रार्कौ । आर्तवे कुसुमे च । लतां पुष्पवतीं स्पृष्ट्वा
कृतस्नानो जलाशये । धनदस्य विमाने । धनदसौधमिव पुष्पालंकृतम् ॥ 292 ॥

[वाष्प] द्वयोः । Me. 12 ॥ [रूप] श्लोको वृत्तं यथा । रूपकं गायको
जगौ । शब्दे । वारूपाणां भवति विभिन्ना रूपमेकं चतुर्णाम् । पशौ पशुविशेषे
सौन्दर्ये च । क्रूराकारमपि रूपसंपन्नम् । आकारे । Su. 3486 । नाणके । तदपि
सांप्रतमाहर रूपकम् c. 3, 81 । नाटकादौ H. V. I, 2 ॥ 293 ॥

मन्यावृत्तौ । अयुग्मैः संपठेद्रूपैः । स्वभावे । तदतद्रूपिणो भाषास्तदतद्रूपहेतुजाः ॥
[रोपः] रोपण इषौ च । उत्पाट्य रोपे रिपुराजकानि रोपं पुनर्यः कुरुते जिगी-
षुः ॥ [रोपम्] यथा । कोपेन रोपात्रिरगाद्गुजंगः ॥ 294 ॥

[लेप] सुधायां मकोले । लेपैर्विलिप्तं सदनं भूपस्य । मृत्क्रियायामपि मूढः ।
लेपकर्मरचिते यदि शब्दे स्यात्तु कालपरिणामवशेन ॥ प्रत्युमेव ° [M. M. 166, 4]
इत्यादौ मृत्क्रियात्वोपचारान् ॥ [वपा] द्वयोः । एते वपानिवसनादिव जातगर्वा
धूर्ता वपां समरभूमिगतामदन्ति ॥ 295 ॥

[शाप] शपथे । त्वत्पादस्पर्शनं शापे मम देवात्र वस्तुनि । आक्रोशे
वाक्पातव्ये । Me. 1 ॥ [शिष्य] क्षिप्रं शिष्यं पम्पाशिल्पेति साधुः । सुबो
होमोपकरणं क्रियोचितः क्रियायोग्यः । तत्र वाच्यलिङ्गः ॥ [स्वाप] शयनमत्र
लस्तरादौ संविशनमात्रम् । निद्राशयनयोः । रोगमार्गभ्रमौ मुक्ता स्वापश्च सकलां
निशाम् । रुग्मेदः प्रसूतिमेदः । अज्ञानमात्रे स्वापेन पापानि समाचरन्ति ॥ 296 ॥

अय वान्ताः ॥ [गुम्फ] दोर्मूषणे । गुम्फगुम्फितदोर्लतः । दृग्भी । गुम्फ-
क्लेशमुपासितुं कृतधियां कस्तत्र काले क्रमः ॥ [रेफ] द्वयोः । रेफैर्द्विरेफैः
कमलेशणा क्षता ॥ [शफ] द्वयोः । पशव इव शकैः पादपाः क्षमां
खनन्ति ॥ 297 ॥

अय वान्ताः ॥ [कम्बि] द्वयोः । कम्बिचुम्बितकरः पुरो नरः ॥ [कम्बु]

पट्वर्थेषु । वलये । शङ्खकम्बुरुचिरिकृतबाहुः । शङ्खे । कम्बुकण्ठ्याः क्षणं
कण्ठे कुरु कण्ठार्तिमुद्धर । शङ्खः समुद्रजः शम्बूकोम्बुमात्रजः । शेषेष्वन्वे-
ष्यम् ॥ 298 ॥

[जम्बू] मेरु° । Nai. 11, 84 । द्वीपविशेषे । Nai. 11, 81 । वृक्षवि-
शेषे । Me. 20 ॥ 299 ॥

[डिम्ब] भयं भीतिः । विप्लवो डमरः । अनयोर्यथा । डिम्बानि विम्बं
हरतां हरेर्वः । ग्रीहा पुष्पस्रश्च शरीरावयवविशेषौ तयोर्यथा । Śi. 18, 77 ॥
[विम्ब] प्रतिविम्बे । Bh. St. 3 । विम्बिकाफले । Sp. 6155 ॥ 300 ॥

[शम्ब] लोहकाञ्ची मुसलाद्यप्रस्यो लोहमण्डलकः । पथौ । अकलितः
हन्ति शम्ब— परोत्र कः । लोहकाञ्च्याम् । शम्बाकृत इव क्षेत्रे वीजमाशु
प्ररोहति । अत्र शम्बाकृत इति दारुकाण्डामस्थितलोहमण्डलकचूर्णकृत इत्यर्थः ।
श्रेयान्वितेपि । तदा तु शमस्यास्तीति शम्बः । कंशम्भ्यामिति वः ॥ [स्तम्ब]
आलाने । Śi. 5, 34 । अत्र स्तम्ब आलाने रमत इति स्तम्बेरमः । ग्रीष्मादिप्र-
काण्डे । Ki. 4, 26 ॥ अय भान्ताः ॥ [कुम्भः] वेद्यापतौ । कुम्भस्तमित-
शम्भलीभुजलतः पानोत्सवे नृत्यति ॥ 301 ॥

द्विपाङ्गे । Sp. 5896 । राक्षसे । कुम्भकर्णद्वतौ कुम्भ° c. Bā. IX, 12 ॥
[कुम्भी] पाटला पुष्पतरुः । वारिपर्णी फट्ठा नाम शाकः ॥ 302 ॥

[गर्भ] कुक्षौ । Ku. 8, 56 । शिशौ मध्ये च । Nai. 11, 78 । अत्र हि
प्रशस्तो गर्भो गर्भरूपम् । संपौ दृशरूपकोक्ते । मुखं प्रतिमुखं गर्भमर्शनिर्वहणा-
न्यमी । भ्रूणे । Ku. 1, 19 । अमौ । शशाम न शमीगर्भः । अपवरके । संच-
रन्सौधगर्भेभ्यु ॥ [जम्भ] दानवान्तरे । Śā. 1 ॥ 303 ॥

दन्ते हनौ अंशे च । अदिपतिभुजजम्भस्तम्भसंरम्भधीरः । भोजने । सज्जम्भ-
सज्जं भवति क्षणेन । तूणा भक्षा ॥ [जृम्भा] जृम्भणे । M. R. 1, 8 । प्रसराद्ग-
मोटनयोरपि । तयोर्यिकासे च यथा । Ratn. 300, 25 ॥ 304 ॥

[दम्भ] द्वयोः । Sp. 7112 ॥ [नाभि] क्षेत्रं क्षत्रियविशेषः । चक्रम-
ध्यं चक्रपिण्डिका । मुख्यराट् द्वादशराजमण्डलमध्यवर्ती विजिगीषुः । तेषु त्रिषु
यथा । प्रयुक्तवेगाः सहसा सनामयो रयाः समानं रथिनश्च ससुः । प्रधाने । मेरुं
गिरीणां निगदन्ति नाभिम् । मृगमदे । निर्नाभि° Ku. 7, 7 । अत्र हि निर्नाभिकौशो-
यमिति नाभ्या मृगमदेन कौशेयेन च रहितमभ्यङ्गनेपथ्यमलंकारेत्यर्थः । नाभौ

रविम भट्टमं दुरितराशिरिव प्रचक्रे । शय्यायाम् । Śi. 5, 27 । वेदमन उपरि-
तनमण्डपिकायामपि यथा । Ra. 16, 11 (Vallabha's reading) ॥ 290 ॥

[वपा] लज्जायाम् । Śi. 1, 57 । कुलटायाम् । न नृप्यति वपा पुंसाम् ॥
[व्रपु] द्वयोः । Sp. 1526 ॥ [ताप] संतोषे । तस्यास्तापमहं नृशंस [?]
कययाम्येणीदृशस्ते कयम् ॥ 291 ॥

[पुष्प] विकासे । विश्वस्य दीपाविव पुष्पवन्तौ । अत्र हि पुष्पं विकासो
विद्यते ययोस्तौ पुष्पवन्तौ चन्द्रार्का । भार्तिये कुसुमे च । उतां पुष्पवर्तीं स्पृष्ट्वा
कृतस्नानो जलाशये । धनदस्य विमाने । धनदसौधमिव पुष्पालंकृतम् ॥ 292 ॥

[वाष्प] द्वयोः । Me. 12 ॥ [रूप] श्लोको वृत्तं यथा । रूपकं गायको
जगौ । शब्दे । दारूपाणां भवति विभिना रूपमेकं चतुर्णाम् । पशौ पशुविशेषे
सौन्दर्ये च । क्रूराकारमपि रूपसंपन्नम् । आकारे । Sp. 3436 । नाणके । तदपि
सांप्रतमाहर रूपकम् c. 3, 81 । नाटकादौ H. V. I, 2 ॥ 293 ॥

पन्थावृत्तौ । अयुग्मैः संपटेद्रूपैः । स्वभावे । तदतद्रूपिणो भावास्तदतद्रूपहेतुजाः ॥
[रोपः] रोपण इयौ च । उत्पाटय रोपे रिपुराजकानि रोपं पुनर्यः कुरुते जिगी-
पुः ॥ [रोपम्] यथा । कोपेन रोपाक्षिरगाजुजंगः ॥ 294 ॥

[लेप] सुधायां मकोले । लेपैर्विलिप्तं सदनं नृपस्य । मृत्क्रियायामपि मद्धः ।
लेपकर्म्मरचिते यदि दाढी स्यात्तु कालपरिणामवशेन ॥ प्रत्युमेव ० [M. M. 166, 4]
इत्यादौ मृत्क्रियात्वोपचारात् ॥ [वपा] द्वयोः । एते वपानिवसनादिव जातगर्वा
धूर्ता वपां समरभूमिगतामदन्ति ॥ 295 ॥

[शाप] शपथे । त्वत्पादस्पर्शनं शापो मम देवात्र वस्तुनि । आक्रोशे
वाक्पारुष्ये । Me. 1 ॥ [शिष्य] शिष्यः शिष्यं पम्पाशिल्येति साधुः । श्रुवो
होमोपकरणं क्रियोचितः क्रियायोग्यः । तत्र वाच्यलिङ्गः ॥ [स्वाप] शयनमत्र
अस्तरादौ संवेशनमात्रम् । निद्राशयनयोः । रोगमार्गभ्रमौ मुक्ता स्वापश्च सकलां
निशाम् । रुग्भेदः प्रवृत्तिभेदः । अज्ञानमात्रे स्वापेन पापानि समाचरन्ति ॥ 296 ॥

अथ फान्ताः ॥ [गुम्फ] दोर्भूपणे । गुम्फगुम्फितदोर्लतः । दृढौ । गुम्फ-
केशमुपासितुं कृतधियां कस्तत्र काले क्रमः ॥ [रेफ] द्वयोः । रेफैर्द्विरेफैः
कमलेक्षणा क्षता ॥ [शफ] द्वयोः । पशव इव शफौधैः पादपाः क्षमां
खनन्ति ॥ 297 ॥

अथ बान्ताः ॥ [कम्बि] द्वयोः । कम्बिचुम्बितकरः पुरो नरः ॥ [कम्बु]

पट्स्वर्थेषु । वलये । शङ्खकम्बुरुचिरिकृतवाहुः । शङ्खे । कम्बुकण्ठ्याः क्षणं
कण्ठे कुरु कण्ठार्तिमुदर । शङ्खः समुद्रजः शम्बूकोम्बुमात्रजः । शेषेष्वन्वे-
ष्यम् ॥ 298 ॥

[जम्बू] मेरु° । Nai. 11, 84 । द्वीपविशेषे । Nai. 11, 81 । वृक्षवि-
शेषे । Me. 20 ॥ 299 ॥

[डिम्ब] भयं भीतिः । विप्रवो डमरः । अनयोर्यया । डिम्बानि विम्बं
हरतां हरेर्वः । श्रीहा पुष्पस्रथ शरीरावयवविशेषौ तयोर्यया । Śi. 18, 77 ॥

[विम्ब] प्रतिविम्बे । Bh. St. 3 । विम्बिकाफले । Sp. 6155 ॥ 300 ॥

[शम्ब] लोहकाञ्ची मुसलाद्यमस्यो लोहमण्डलकः । पवौ । भ-कलितः
हन्ति शम्ब- परोत्र कः । लोहकाञ्च्याम् । शम्बाकृत इव क्षेत्रे बीजमाशु
प्ररोहति । अत्र शम्बाकृत इति दारुकाण्डामस्थितलोहमण्डलकचूर्णकृत इत्यर्थः ।
श्रेयोन्वितेपि । तदा तु शमस्यास्तीति शम्बः । कंशम्यामिति वः ॥ [स्तम्ब]
आलाने । Śi. 5, 34 । अत्र स्तम्ब आलाने रमत इति स्तम्बेरमः । ग्रीष्मादिम-
काण्डे । Ki. 4, 26 ॥ अय भान्ताः ॥ [कुम्भः] वेदयापतौ । कुम्भस्तमित-
शम्भलीभुजलतः पानोत्सवे नृत्यति ॥ 301 ॥

दिपाद्रे । Sp. 5896 । राक्षसे । कुम्भकर्णघृती कुम्भ° c. B1. IX, 12 ॥
[कुम्भी] पाटला पुष्पतदः । वारिपर्णी फट्ठा नाम शाकः ॥ 302 ॥

[गर्भ] कुक्षौ । Ku. 8, 56 । शिशौ मध्ये च । Nai. 11, 78 । अत्र हि
प्रदास्तो गर्भो गर्भरूपम् । संधौ दशरूपकोक्ते । मुखं प्रतिमुखं गर्भामर्शनिर्बहणा-
न्यमी । ध्रुवे । Ku. 1, 19 । अमी । शशाम न शमीगर्भः । अपवरके । संच-
रन्तौभगर्भेभ्यु ॥ [जम्भ] दानवान्तरे । Śa. 1 ॥ 303 ॥

दन्ते हनौ अंशे च । जज्जजम्भस्तम्भसंरम्भधीरः । भोजने । सज्जम्भ-
सज्जं भवति क्षणेन । नूना भवता ॥ [जृम्भ] जृम्भणे । M. R. I, 8 । प्रसराद्भ-
मोटनयोरपि । तयोर्विकासे च यथा । Ratn. 300, 25 ॥ 304 ॥

[दम्भ] इयोः । Sp. 7112 ॥ [नाभि] क्षत्रं क्षत्रियविशेषः । चक्रम-
ध्यं चक्रपिण्डिका । मुख्यराद् द्वादशराजमण्डलमध्यवर्ती त्रिजिगीपुः । तेषु त्रिपु
यथा । प्रयुक्तवेगाः सहसा सनाभयो रयाः समानं रयिन्ध सद्यः । प्रधाने । मेहं
गिरीणां निगदन्ति नाभिम् । मृगमदे । निर्नाभि° Ku. १ हि निर्नाभिकौशे-
यमिति नाभ्या मृगमदेन कौशेयेन च रहितमभ्यङ्गनेपथ्यमलंकारेत्यर्थः । नाभौ

कौशेयं नामिकौशेयमिति न व्याख्या । अभ्यङ्गनेपथ्ये प्राण्यङ्गोद्भवानां ब्रव्याणां निषिद्धत्वात् ॥ 305 ॥

[निभ] सदृशे । Pa. 106 । व्याजे । कालकूटस्त्वया चक्रे कालकूटनिभा-
त्पभो ॥ [रम्भः] यथा । अमुष्य संतापमुपा महिम्ना तृष्णाप्रशाम्येन्द्रजसास-
हेव [?] । श्रीमन्महाहंसनिषेवितत्वाददः सरोम्भो न न रोचते मे ॥ अत्र सरो
रेफसहितोम्भो महं रोचते रम्भ इत्यर्थः । अदः । दकाररहितो दम्भस्तु न रोचत
इत्यर्थः ॥ [रम्भा] द्वयोः । Bā. V, 46 ॥ [विभु] प्रभौ व्यापके नित्ये च ।
Si. 2, 91 ॥ 306 ॥

[शंभु] ब्रह्मणि शिवे च । H. Ch. I. v. 2 । अहंति जिने । शंभुः सप्त-
पदार्थभङ्गिघटनामासूत्रयञ्चृम्भते ॥ [शुभः] अनेपि मङ्गः । यथा । कः स्या-
च्छुभापचितिवद्धृतिस्त्वदन्यः ॥ [शुभम्] यथा । Si. 1, 26 ॥ [स्तम्भ]
द्वयोः । Si. 5, 48 ॥ 307 ॥

[सभा] सभ्येषु । सभायां न प्रवेष्टव्यं ° c. Sp. 6838 । शाला मन्दिरं
यथा । Si. 2, 3 । गोष्ठ्यां सदृदयैः सहासनबन्धे । सभामौञ्जीर्महीपतिः । शूते ।
सभायां तादृश्यां नरपतिशतैरक्षकितवैः समभ्याकीर्णायाम् । समूहे । Si. 13, 14 ॥
[स्वभू] द्वयोः । देयात्स्वभूर्भूतिमनिन्दितां वः ॥ अथ मान्ताः ॥ [आम]
अपके । H. Y. 3, 7 । रुग्मेदे । Si. 2, 54 । रोगमात्रे । आमं निकामं प्रवदन्ति
कामम् ॥ 308 ॥

[उमा] गौर्याम् । Ku. 1, 43 । हरिद्रायामतस्यां च । समन्तादौमीनैः पि-
हितपथमत्युच्चविटपैः । कीर्तिकान्त्योः । सोमालंकृतविग्रहो वृषगतिः श्रीशंकरः सर्व-
दा ॥ [ऊर्मि] सप्तस्वर्गेषु स्त्रीपुंसः । पीडोत्कण्ठयोः । कुसुमकार्मुककर्मकृतो-
र्मिभिर्न लभते निशि शर्म मृगेक्षणा । जवो वेगः । वीचिः कलोलः । तयोर्यथा ।
Si. 5, 4 । भङ्गो विच्छिन्तिः । भङ्गे प्रकाशे वल्लसंकोचलेखायां च । यातनिर्मित-
वल्लोर्मि नर्मपात्रं बभूव सा ॥ 309 ॥

[क्रम] कल्पो न्यायः शास्त्रं वा । न्याये । कोयं क्रमो यत्परिहृत्य दक्षतां
प्रयाति वैकल्यमनुत्तरं भवान् । शास्त्रे । क्रममधीते । अहो चरणे । क्रमपरिमिता
भूमिर्विष्णोर्न गोर्न च लाङ्गलम् । शक्तौ । राज्ये पुण्यैकसंसाधे किमर्थं क्रमसंभ्रमः ।
पराक्रमः परिभवे ° [Si. 2, 44] पाठान्तरं वा । परिपाट्याम् । प्रचक्रमे वक्तुमनु-
जिज्ञतक्रमः । परंपरापादक्षेपानन्तर्यपदसंधिष्वपि मङ्गः । परंपरायाम् । न श्रीः कुल-

क्रमायाता शासने लिखितापि वा c. V. P. 206, 3 । पादक्षेपे । Śi. 1, 52 । आन-
न्तर्ये । Ra. 3, 7 । पदसंधौ । नाभद्रः [?] क्रनपाठकः ॥ [क्षमः] हिते । ख-
त्पादपद्मप्रणतिः परं क्षमा । युक्ते । न समयपरिरक्षणं क्षमं ते । क्षमावति सहि-
ष्णौ । परीयहक्षमो भिक्षुः ॥ 310 ॥

[क्षमा] इयोः । Da. 1, 12 ॥ [कामम्] बाडे भृशे । कामं कामं
कुसुमधनुषोप्यावहन्ती सशोके लोके । अनुमतौ । Śi. 2, 43 । अनुमतावव्ययमि-
ति केचित् । रेतसि । न शीघ्रकामः किल कामिनीप्रियः ॥ [कामः] स्मरे ।
Ku. 3, 43 । इच्छायां काम्य इन्द्रियभोग्ये च । Sp. 3241 ॥ [क्षुमा] हे
अपि ओषधी । अतस्याम् । Me. 67 । अत्र हि क्षुमाया विकारः क्षौमम् ॥ 311 ॥

[कृमि । क्रिमि] लाक्षायाम् । कम्बलः कृमिरक्तोयम् । रोगेपि मद्धः ।
पित्तघ्नं कफनाशकं क्रिमिहरम् ॥ [क्षेमः] मङ्गले । क्षेमं भद्रं कलिन्दशैलतन-
यातीरे लतावैश्मनाम् । लम्बरक्षणे । An. II, 41 । मोक्षे । क्षेमं काङ्क्षन्ति
भिक्षवः ॥ 312 ॥

[क्षौम] अतसीवत्वे दुकूले च । Śi. 10, 83 । अट्टालके । क्षौमाः क्षमन्ते
वृद्धयन्त्रपातम् [?] ॥ [खर्म] इयोः । खर्माभाषो नीचसेयकेषु न परिधा-
नेषु c. Vās. 127, 3 ॥ [गम] सर्वेषु । आगमशास्त्रमिबानेकगमदुर्गमं नगर-
म् ॥ 313 ॥

[ग्राम] शब्दादिपूर्वको ग्रामशब्दो वृन्दे समूहे वर्तते । आदिशब्दादिपयास्त्र-
भूतेन्द्रियगुणादिमहः । अत्र संवसथे च । उत्तच्चविषयमाना° c. 2, 68 । पद्मादौ ।
Śi. 1, 10 ॥ [गुल्मः] सैन्योपरक्षणं रक्षास्थानकं यथा । गुल्मोपि जाल्मेन न
तेन निर्ममे ॥ 314 ॥

सेनाभेदे । न जाल्मो गुल्मान्तः प्रविशति भयाघ्रातद्वयः । घट्टभेदे गुल्मकस्या-
नभेदे । नमापि नाम रावणस्य रक्षापेक्षीणि गुल्मकस्यानानि ॥ [गुल्मी] पटौ-
कसि । गुल्मी न यल्मीकमहीषु कार्या ॥ 315 ॥

[घर्म । निदाघ] स्वेदाम्भसि । Śi. 1, 58. 13, 65 । आतपे । विरचय°
BA. VI, 36 । वहलनिदाघग्लपितैः । भीष्मे । Ra. 16, 43 । स्मरसंजीवनमौ-
षधं निदाघे । ऊष्मणि उष्णे । Śā. G. Śi. 1, 24 ॥ [जाल्म] इयोः । Bh. Ś.
87 ॥ [जाल्मि] इयोः । Sp. 2407 ॥ 316 ॥

[जिह्मः] इयोः । Śi. 1, 63 ॥ [तौग्मः] हरितं हरिन्मात्रं तत्र वाप्य-

लिङ्गः । हरिदये पुङ्गीवः । यन्मङ्गुः । त्रिपु तोक्मं हरिन्मात्रे न स्त्रियां हरिते
यवे ॥ हरिते । ब्रह्मवर्चसकामस्य तोक्मास्तु समिधः स्मृताः । हरिदये । क्लीबा-
क्रीणीत तोक्मानि ॥ 317 ॥

[दम] कर्दमे । यर्पात्यये याति दामं दमौघः । दण्डश्चतुर्थोपायः । दमनं तर्णका-
दीनाम् । दमय उपशमः । दण्डदमययोर्यथा । स दमेनेन्द्रियाणीव विजिग्ये रि-
पुमुपवीत् । दमने । दमं मदकलादीनां वर्णयन्ति न वर्णिनः ॥ 318 ॥

[धर्मः] उपमायां साम्ये । Śi. 1,55 । पुण्ये । Ki.3,4 । स्वभावे । Ra.
8,10 । आचारे । Bh. K. 8,76 । धन्वनि । सगुणेनापि धर्मेण मृगाणां मर्म
विध्यते । सत्सङ्गे सज्जनसंगमे । विनीतो धर्ममर्हति । अर्हति । धर्मप्रणतसौधर्म्यप-
तिप्रभृतिवासयः । अहिंसदौ । न हिंस्यात्सर्वभूतानीत्येव धर्मः सनातनः । न्याये ।
Sp. 2724 । उपनिषदि । एष त्रयीधर्मश्चतुर्णां वर्णानामाश्रमाणां च स्वधर्मस्या-
पनादौपकारिकः ॥ 319 ॥

[धर्मम्] दानादिकं पुण्यस्योपायो दानयोगादिः । यथा । Rīgṣ. I, 164, 48 ॥
[नेम] अर्थे । नेमैर्नेमे नृपपरिवृद्धैर्भूषतिलकः ॥ [नेमि] कूपत्रिका कूपस्यो-
परि रज्ज्वादिवन्धनार्थं व्यस्रं शरं तत्र यथा । विभाव्यतेमे कूपोत्तौ नेमिघोत्कार-
सूचितः ॥ 320 ॥

[पद्मः] व्यूहे । M. 7, 188 । अञ्जे । Ku. 1, 43 । लक्ष्म्यामपि तत्र
स्त्रियां यथा । Ra. 4, 5 ॥ [पद्मम्] गजस्य चत्वारिंशद्वर्षदेशीयस्य गात्रे
शोणा विन्दव उत्पद्यन्ते तत्र पद्मशब्दो वर्तते यथा । सरः इव गजगात्रं पद्मपात्रं
बभूव ॥ [ब्राह्मी] भारस्याम् । येषां स्वहृदनावलोकनविधौ न ब्राह्मि जिह्वं
मनः ॥ 321 ॥

पङ्कगण्डी हिज्जिका सोमवधरी च त्रिषोप्योपधयः ॥ [भ्रम] भ्रमणे धारि-
निर्गमे च । Śi. 8, 88 ॥ 322 ॥

भ्रान्तिरतस्मिंस्तद्ग्रहः । मूर्ध्ना च । अतस्मिंस्तद्ग्रहे यथा । शीतांशुकोटिभ्रमं
विभ्राणैरुदपादि राहुभुवने भूयान्द्रुभिक्षोत्सवः । मूर्द्धायां यथा । यटीपरूपकं
हन्ति रक्तपित्तानलभ्रमम् । कुन्दाख्ययन्त्रे । Ra. 6, 32 । उन्नेषि मृदुः । यथा ।
शुशुभे शरदो राजा सिताभ्रमत्तंगमात् ॥ [भीम] घोरे । Ra. 1, 16 । वृ-
कोदरे । V. S. 21 ॥ [भीष्म] रुद्रराक्षसयोर्यथा । भीष्मपादप्रणयी स
भीष्मः ॥ 323 ॥

[यम] काले । Sp. 7231 । अहिंसादिषु । H. 81 ॥ 324 ॥

संयमे । Śi. 13, 23 । यमने । कृत्वा प्राणयमं योगी । अत्र हि प्राणस्य वायोर्यमनं नियन्त्रणमित्यर्थः । ध्याद्धे । यमोपि हन्यते घूकैः ॥ [याम] प्रहरे Me. 105 । संयमे । यामः काममपाकरोति कलुषम् ॥ [रमः] त्रिष्वपि । रमो रमयते मनः ॥ [रमा] यया । Ra. 1, 1 । अत्र हि पार्वतीपः शंभुः । रमे-
श्वरो विष्णुरित्यपि व्याख्यानम् ॥ 325 ॥

[रश्मि] घृणौ । Ku. 5, 22 । प्रमहे । Śi. 3, 68 ॥ [रामः] इयामे । रामेण निहतं दृष्ट्वा वने परशुना मृगम् । स्वकीयं निन्दति व्याधो विश्वकर्माणम-
र्जुनम् ॥ अत्र हि रामेण इयामेन परस्य अन्यस्य शुना सारमेयेण निहतं मृगं दृष्ट्वा स्वकीयमर्जुनं धवलं विश्वकर्माणं श्वानं व्याधो निन्दतीत्यर्थः । विगतं श्वकर्म सारमे-
यकर्म यस्यासौ विश्वकर्मा तं विश्वकर्माणम् । पशुभेदे । रामसेविताप्यसीता । सिते
शुभ्रे । प्रकटितरामाभ्योदः ° Ba. III, 16 । रेणुकाद्यते । Ra. 4, 58 ॥ 326 ॥

[रामम्] कुष्ठमौषधभेदः ॥ [रामा] हिङ्गुलिनी ओषधिभेदः । स्त्रियाम् । K. Pr. 204, 1; c. Sp. 6733, Su. 3266 ॥ [रुक्म] सुवर्णे । Śi. 13, 35 ॥
[रुमा] लवणाकरे । रुमाभूमौ सर्वं पतितमिह जायेत लवणम् ॥ 327 ॥

[लक्ष्मी] भियाम् । Su. 79 । शोभायाम् । Śi. 19 । संपदि । Sp. 837 ।
प्रियङ्गुर्लता ॥ [वमि] द्वयोः । वमौ संजातायां भवति वमिना स्वेदकरणम् ॥
[वामः] काम उमानाथे च । वामदेवेन वामोऽयं नामदेवो विनिर्मेमे । सव्ये ।
Ra. 7, 8 । पयोधरे । मृचन्ते निर्वयं वामाः कामिनेव जिगीषुणा ॥ 328 ॥

पतिकूले । Ki. 9, 49 । चारौ । Sp. 6893 ॥ [वामी] दृगाल्यां क-
रभ्यां वडवायां च । तवामी वामीभिर्नृपतिलककीर्णाः परिसराः । रासभ्याम् ।
Ra. 5, 32 ॥ 329 ॥

[शमी] द्रुमे । Ra. 3, 9 । शिम्बी बीजकोशः । यया । कपिकच्छू-
शमीमिव ॥ फलपूर्णशाखा शिम्बीति मृदुः । यया । न्यपोधशम्य इव केन वृथा
पणीताः ॥ [श्यामः] अम्बुदे । श्यामश्यामलचालकोमलरत्नै रभ्या तमाला-
वली । शितौ । S. K. 350, 8 । हरिते । M. M. 161, 5 । प्रयागवटे ।
Ra. 13, 53 । कोकिले । श्यामः श्यामति नैव पञ्चमरयात् ॥ 330 ॥

[श्यामा] सोमलता सोमयक्षी । निशा रात्रिस्तत्र यया । K. Pr. 180, 1;
c. V. Ś. III, 1 । वल्लुली पक्षिविशेषस्तत्र यया । श्यामेव लभ्यते ब्रक्षे । गुन्द्रा

मुस्ता । कृष्णा कृष्णजीरकम् । श्रियङ्गुः फलिनीलता यया । Me. 101 ॥ 331 ॥

अप्रसूत^० । Me. 79 ॥ [शुष्म] द्वयोः । क्षितिपतिः शुष्मेण शुष्माधिकः ॥
[सम] साधौ । Da. 1,7 । अखिले समस्ते । यातः समेपामुपजीव्यतां यः ।
सदृशि । श्रिया समा तां प्रति मेनका च न c. Śi. 9,86 । वर्षेपि तत्र स्त्रियां
यया । Ra. 8,91 ॥ 332 ॥

[सीमा] आघाटे अवधौ । मामो नास्ति कुतः सीमा c. Sp. 7575 । स्थितौ
मर्यादायाम् । सीमां नैव विलङ्घयन्ति सुजनाः कृच्छ्रेपि जाते क्वचित् । क्षेत्रे ।
सीमाः पक्कफला विभान्ति परितः साधोर्यथा सत्क्रियाः ॥ विषयकेशभूषणयोरपि
मङ्गलः । क्रमेण यथा । सीमां यदा याति दृशोः कृशाङ्गी । सीमाभूषितसीमन्ताः ॥
[सूक्ष्मः] अणुः परमाणुः । यया । सूक्ष्मो न लक्ष्यो दृशा ॥ [सूक्ष्मम्] अ-
ल्पके । Śi. 1,8 । अध्यात्ममन्तरात्मविषयं रूपं यथा । S. P. 20 । कतकं कतक-
वृक्षफलम् ॥ [सोम] ओषधी इयामलता । तद्रसः सोमवल्लीरसः । इन्दौ ।
Su. 552; c. Sp. 6457 ॥ 333 ॥

दिव्यौषधी वाचविका । पितैव दैवतं पितृदैवतं पूर्वज इत्यर्थः । वानरः
कपिः ॥ 334 ॥

[हिमम्] तुपारे । Ku. 1,11 । शीते । Śi. 2, 49 ॥ [हिमः] यया । मलय
एव हिमद्रुममुद्रितः ॥ [होमि] स्त्रियाम् । द्वयोः । जुहोमि होमौ स्वयमद्य
होमिम् ॥ अथ यान्ताः ॥ [अर्य] द्वयोः । ब्रह्मक्षत्रार्यशूद्राणामर्थं प्राप्तुं नन्द-
नम् ॥ 335 ॥

[अर्थ] अर्थशालिनि न्याय्ये च । Ku. 2,3 । विज्ञे । अर्थानानर्थकां वाचं
वदन्त्यापन्नता अपि ॥ [अन्य] असदृशे असाधारणे । तन्वङ्गुचास्तरुणिमि सर्पति
बलादन्यैव कचिद्व्रतिः । इतरस्मिन् । S. K. 27,14 ॥ 336 ॥

[अर्घ्य] अर्घः पूजाविधिर्मुख्यं च । तदर्थं तदर्हं च अर्घार्थमर्घार्हं च । अर्घार्थे ।
अर्घ्यं वारि समादाय । अर्घ्यो गौः । विक्रेतव्य इत्यर्थः । अर्घार्हं । Śi. 1, 14 ।
Sp. 2164 ॥ [आस्यम्] मुखभवे । भास्येन हास्यं दशनेन चक्रे । मुखे ।
Sp. 2596 । मुखान्तर्मुखमध्ये । आस्यं विकास्य विकृतं विकृतौमदंष्ट्रम् ॥
[आस्या] यया । उत्तिष्ठ धृष्ट इतितीह वृथा किमास्या ॥ [आर्यः] सज्जने ।
Sp. 4811 । सौविदे । अन्तःपुरं समर्यादमर्थैरेव हि कार्यते । ज्येष्ठभ्रातर्यपि
यथा । An. III, 54 ॥ 337 ॥

[आर्या] छन्दसि । जघनचपलाप्यनार्या c. Kutt. 312, Su. 2533 ॥ [इज्या] सर्वेषु । Ra. 1, 68 ॥ [इभ्या] इयोः । इभ्यामिभ्यो ध्यायति ॥ 338 ॥

[कल्यम्] प्रभाते निरामये च । कल्ये कल्यः कल्यवर्त विधत्ते । मधुनि । कल्यपालगृहं गत्वा । सज्जे दक्षे च । Śū. 2 ॥ [कल्या] यथा । कल्याणं कल्यया चक्षुर्वन्दिनोर्मैदिनीपतेः ॥ [कश्य] त्रिष्वपि । अवश्यं कश्यं यैः परिहृतमितस्तैर्न पतितम् ॥ 339 ॥

[क्षय] मृत्यावपि मद्धः । तत्र गेहे च यथा । Su. 44 । अपचये रुजि च । Śi. 2, 94 ॥ [कन्या] नार्याम् । विदेहकन्याकुचकुम्भकोटिकठोरतासाक्षिणि सायकोथम् । कुमार्याम् । Sp. 6650 । ओषधिविशेषः कुमारी नाम ॥ 340 ॥

[कस्या] गृह^० । Ku. 7, 70 । सादृश्ये । अम्भोजकस्यामवगाहते मुखम् । उद्योगे । Nāg. 64 । काञ्च्यां स्त्रीणां मेखलायाम् । कस्यावबद्धसिचया किमियं न शेते । उपलक्षणात्पुंसां सारसनेपि यथा । परिधानाद्बहिः कस्या निबद्धा ह्यासुरीभवेत् । बृहत्तिकायाम् । कस्यापदस्तुदिनपक्षविपक्षभूतः । इभनाड्याम् । Śi. 17, 24 ॥ स्पर्धाप्रतिज्ञातुलास्वपि मद्धः । स्पर्धाप्रतिज्ञयोरपि । स तुल्यकस्यो रिपुणा धनंजयः । तुलायाम् । यणिजः कृपणः कोन्यः कस्याप्रमाहचारिणः ॥ [कार्य] हेतुः प्रवृत्तिकारणं प्रयोजनं प्रवृत्तिसाध्यं फलम् । इयोः । Śi. 1, 31 ॥ 341 ॥

[काव्या] इयोः । वासुदेव इव कृतकाव्यादरः c. Vās. 12, 2 ॥ 342 ॥

[काव्य] इयोः । Da. 1, 10 ॥ [कांस्य] तैजसवाद्ययोः । भुतिपयगतेन सत्यं कांस्यध्वनिनेव गुजनचरितेन । पानपात्रे मानभेदे च । कांस्यैर्घृतं दास्यति दास्यसौ ते ॥ [क्रिया] करणे निष्पादने । Ku. 1, 7 । चेष्टायां कायकृते व्यापारे । स्तम्भे स्यात्तिष्ठित्यो जन्तुः प्रलये गतचेतनः ॥ 343 ॥

कर्मणि वचनादिव्यापारे । Ku. 3, 35 । उपाये । सप्त सामादिकाः क्रियाः । चिकित्सायाम् । पुनर्ज्वरे समुत्पन्ने क्रिया पूर्वज्वराणां । निष्कृतौ प्रायश्चित्तादिना संशोधने । महापातकिनां पुंसां भवेत्प्राणान्तिकी क्रिया । संप्रधारणे विचारणे । क्रियां विना कोमिजानाति कृत्यम् । अर्चयाम् । Ra. 2, 16 । प्रारम्भ आदिकर्मणि । मन्त्रमूलाः क्रिया राशाम् । शिक्षायाम् । Ra. 3, 29 ॥ धात्वर्थस्यातसंस्कारौर्ध्वदेहिकेष्वपि मद्धः । धात्वर्थे । क्रियार्थो धातुः c. Kāt. III, 1, 9; Burnell, Aindra School, p. 99 । आख्याते । AK. śabdādī. 2 । संस्कारे ।

Ra. 3, 10 | और्ध्वदेहिके | Sp. 6592 || [कुल्यम्] कुलजे | Sp. 4102 |
अस्यनि | कुल्याभरणभूषिता || 344 ||

[कुल्या] सारणौ नीरप्रणालिकायाम् | An. II, 24 || [कृत्य] विद्विद्
शत्रुविशेषो यो धनादिना शत्रोर्भिद्यते यत्कौटिल्यः | कुदलुब्धभीतावमानिताः
परेषां कृत्याः [c. K. N. 8, 15, 17, 23; C. on. Bh. K. 12, 48] | तत्र
यथा | तान्कृत्यानवमन्यते यदि नृपस्तस्याकृतार्यः भ्रमः | कार्ये | Me. 111 |
छेदेषि यथा | कृत्यं कुकृत्यं धिपणाशलाकया || [कृत्या] देवतायां मारि-
नामन्याम् | Sp. 2407 || 345 ||

[गव्यम्] ज्यायां स्त्रियामिति मङ्गः || क्षीरादिके | गव्यकर्पूरकुङ्कुमैः |
ज्यायाम् | दुष्करा धनुषा व्याघ्रैर्मृगव्या गव्यया विना | रागवस्तुनि गोरोचनादौ |
गव्येन गव्यं तिलकं चकार | गोहिते | गव्यनाव्यजला नदी | [गव्या] गोवृन्दे |
गव्योपसेव्यानि वनानि पश्यन् || [गुह्यः] द्वयोः | गूहेद्वय इवाङ्गानि न गुह्येन
तु योगवित् || 346 ||

[गृह्यम्] मलयर्त्म वस्तिः || [गृह्यः] अस्थैरिणि | स्वातन्त्र्यं त्ययि
यन्त्रितं च करणमामैकगृह्या वयम् | पश्ये | Ki. 2, 5 | गृहा° | गृहकेलिकलना-
कुतूहलात् || 347 ||

[गृह्या] स्त्रियाम् | मङ्गस्तु शाखापुरे न ना | इत्याह | यथा | गृहे श्री-
मदवन्तिवर्मनगरे ते भूमिदेवाः स्थिताः || [गेय] गायत्र्ये | Me. 83 | गायने |
साम्नां गेयैः षट्पटुजनेराभ्रमः शोभतेसौ || [गोप्य] दासेरे | आरोप्यते हि
गोप्यानां स्कन्धे कार्यभरो जनैः || 348 ||

[चय] समूहे | Si. 1, 3 || संचयनेपि || [चव्या] शतपर्वी वचा
दूर्वा च || [चित्यम्] यथा | नित्यं हि नित्यं वक्तृकाकसंकुलम् || [चित्या]
यथा | चित्यामारोप्य यान्त्यन्ये दग्ध्वान्ये विमुखा जनाः | अग्निचयनेपि मङ्गः |
यदाह | चित्या स्यादाग्निचयने न ना | यथा | चित्यसंचयचातुर्यधुर्या यासिक-
पुंगवाः || 349 ||

[चैत्यम्] द्वयोः | चैत्यं वन्देत स्वर्गकामः || [चैत्यः] जिनस्य तीर्थ-
कृतः सभायां समवसरणकाठे देवताजनितस्तरशोकाख्यः | यथा | H. 62 |
उद्देश° | Me. 23 || [चोद्य] प्रवेष्टुते च | Si. 9, 16 || 350 ||

[छाया] पङ्क्तौ | गोपी कलमकेदारे शुक्लछायां नियच्छति | प्रतिमायाम् |

Śi. 3, 35 | अनातपे | Ku. 1, 5 | उत्कोचो लज्जा यथा | छायां नेच्छति नी-
तिज्ञः | पालने | An. I, 31 | कान्तौ प्रभायाम् | Ma. 15 | शोभायाम् |
Su. 1769 | तमसि | छायाया छादिता गुहा || गङ्गासंवाहन्यायेष्वपि मङ्गुः |
संवाहो येन केनचित्प्रकारेण सेवकसंतोषणम् | गङ्गायाम् | Ra. 13, 2 | संवाहे |
छायामात्रमवाप्यते न भयतः पुष्पं फलं वा कुतः | न्याये | यः पुष्पाति पितृ-
च्छायामाश्रित्य सकलाः प्रजाः || 351 ||

[जयः] जयन्ते | मघवेष्ट जयप्रियः || [जया] उमायाम् | P. St. 1, 17 |
तिथौ | नन्दा भृगौ सोमसुते च भद्रा कुजे जया सूर्यसुते च रिक्ता | जयन्ती
जीवन्तीशाकः || [जन्यः] जामातृवत्सले जामातृबन्धुवर्गे | M. M.
197, 4 || 352 ||

जनके | जन्येन तेनाजनि सुप्रतिष्ठः | नवो° | Ra. 6, 30 (Dinakara's
reading) || [जन्यम्] कौलीने जनवादे | तस्योपलम्भेन विना न जन्यमा-
त्रेण द्रुप्यं क्वचिदेव वस्तु | युधि | Ra. 4, 77 | अद्वे हद्वे | जन्येषु धन्या धनम-
र्जयन्ति || [जन्या] द्वयोः | जन्या जनयति जन्याम् || 353 ||

[त्रयी] त्रिवेद्याम् | An. II, 4⁶ | त्रितये | Śi. 2, 3 | पुरंप्री स्त्री | शो-
भना मतिः सुमतिः || [तार्क्ष्यः] स्यन्दने वाहे गरुडे च | Śi. 12, 2 | गरुडा-
ग्रजे अरुणौ [sic] यथा | तार्क्ष्योदये तिष्ठति किं तमिभ्रम् || 354 ||

[तिप्य | पुप्य] द्वयोः | तिप्योप्यनर्धकर इत्यतिवित्रमेतत् | पुप्ययोगप-
रिपोपितभियः || 355 ||

[द्रव्य] भव्यमभिप्रेतानामर्थानां पात्रं योग्यमिति यावत् | यथा | न शास्त्र-
मद्रव्येऽप्यर्थवत् | विनेये शिस्तार्हे | क्रिया हि द्रव्यं विनयति नाद्रव्यम् c. Mall.
Ra. 3, 29; Gan. 233, 10 | भेषजे | द्रव्यं पीत्वा तु न स्वपेत् || गुणाधार-
विशेष्यपरमाणुगोष्वपि मङ्गुः | गुणाधारे | Śi. 5, 38 | विशेष्ये | कस्यचिद्
द्रव्यमेवार्थो द्रव्यं जातिश्च कस्यचित् | परमाणौ | अद्रव्यमनेकद्रव्यं च द्रव्यम् |
गव्यन्चेप्यम् || [दस्यु] द्वयोः | M. M. 188, 5 || 356 ||

[दाय] यौतकादि° | प्रकृतौ या न यतैत न सा स्त्री दायमर्हति | सोऽ-
ण्भाषणे | विधाय दायं दयितां मुमोच || धनमात्रेपि | तत्र पुंस्त्रीयः || 357 ||

[दूष्य] वासति | देवद्रुप्यं देवराजः स्कन्धदेशेभ्यधात्यभोः | तद्देहे | Śi. 5, 21 ||

इभमध्यबन्धन्यां रज्ज्वामपि मद्भुः । यथा । दूष्योपोद्धलितक्रमा अपि महा-
वंशाभिताः सिन्धुराः ॥ 358 ॥

[धन्य] यथा । धन्यास्तात न० Sp. 3084 ॥ [धान्य] अत्र ग्रीहिशब्दः
सर्वसस्यवाची तेन धान्यशब्देन सप्तदशापि सस्यान्युच्यन्ते । यदाह । ग्रीहिर्यपो
मसूरो गोधूमो मुहमापतिलचणकाः । अणवः प्रियङ्गुकोद्वमयुष्ठकाः शालिरा-
ढक्यः ॥ किं च कलायकुलत्थौ शणः सप्तदशानि धान्यानि [c. C. on H. 1168]
धन्याके । त्रिदोषशान्तये कार्यं विबुधैर्धान्यनागरम् ॥ [धिष्ण्यम्] स्याने ।
अमी वेदि परितः क्लृप्तधिष्ण्या वैतानास्त्वामुपहूय पालयन्तु c. Śi. 83 । वेदम
गृहं बलं शक्तिः । तयोर्यथा । धिष्ण्यं स विष्णोर्ददृशे वितृष्णः ॥ 359 ॥

[धिष्ण्यः] अग्नौ अग्निविशेषे । ऋत्विजस्तत्र संभूय स्वान्धिष्ण्यानुपत-
स्तिरे । शुक्रे । गोष्ठीषु धिष्ण्यधिषणाविव राजमानौ ॥ [नय] नैगमादयो नैग-
मसंग्रहव्यवहारक्रान्तुत्रशब्दसमभिरूढैर्बभूतलक्षणाः सप्त यथा । नयास्तय स्यात्प-
दलाञ्छना इमे रसोपविद्धा इव लोहपातयः । भवन्त्यभिप्रेतफला यतस्ततो भव-
न्तमर्याः प्रणता हितैषिणः [pādas 2-4 from V. A.] ॥ नीतौ ।
Ki. 1, 7 । द्यूतभेदे गमरूपे । द्यूतेन [sic] यशक्तवो विजिग्ये ॥
[पथ्यम्] औषधभेदेऽपि यथा । पथ्यं ग्लाने मरिष्यत्यपि विपुलकृपः किं भिष-
योदधीति ॥ [पथ्या] आर्योभेदेऽपि यथा । आद्येषु त्रिषु पादो भवति भवति
तु पथ्या ॥ 360 ॥

[पथ्यः] यथा । मद्यं न पथैरपि पेयमद्य ॥ [पथ्या] यथा । पथां व्यधित
वर्धकिः ॥ [प्राय] वयसि । कुमारप्रायोयं नृपतिरिति मंस्थाः स्वहृदि मा ।
अनशने मृतौ च । Ra. 8, 93 । बाहुल्ये । Pa. 3713 । तुल्ये वाच्यलिङ्गः ।
यथा । कायं कायः कृमिहततरुमायविच्छाद्यपाकः ॥ 361 ॥

[प्रिय] इत्ये पत्न्यौ च । Sp. 3246 ॥ [पुण्य] सुन्दरे । लावण्यपुण्यं वपुः ।
सुकृते । Me. 30 । पावने । Me. 33 । धर्मे । कुरु पुण्यमहोरात्रं स्मरन्त्यन-
नित्यताम् ॥ [पूज्य] श्वशुरे । पूज्यागारे सति कतिपया वासतेयीरुपित्वा ॥ 362 ॥

[बल्य] इयोः । बल्यं हि बल्यो विदधाति मापः ॥ [भय] त्रिष्वपि
ह्रिये । भीतौ भयंकरे च । Ki. 9, 70 ॥ [भव्यम्] कले । नित्यानि [?]
भव्यानि ददाति हव्यम् । योग्ये । Kn. 1, 22 । अस्थानि । भव्यं क्रव्यमिवेह
खादतितरां क्रव्यादयं निर्दयम् ॥ 363 ॥

सत्यं तथ्यं भावी भविष्यन् । तयोर्थथा । अर्थोयमर्थोत्तरमव्य एव ॥ [भव्यः]
सति सत्पुरुषे । भव्यं वक्ति सदा भव्यः । सति विद्यमान इति मद्धः ॥ [भव्या]
उमायाम् । Ku. 1, 22 । अयं योग्यार्थोपि मद्धेन व्याख्यातः ॥ 364 ॥

[मध्य] अनधिकन्यूनसंख्याभेदयोरपि । अनधिकन्यूने । K. K. S. 1, 44 ।
संख्याभेदे । मध्यं परार्थमादृत्यथोत्तरं ददागुणं तज्ज्ञाः ॥ [मय] त्रिपु । दुःखेन
बध्नाति निरामयं मयम् ॥ [मयु] द्वयोः । मयोरयोग्या नगभूमिरेषा ॥ [मन्यु]
दैव्ये । तीव्राभिपङ्कप्रभवेण मन्युना । क्रतौ । न कश्चिदन्यः शतमन्युतेजाः ॥ 365 ॥

[माल्य] कुसुमे । द्वित्रैः पाणिसरोरुहं त्रिचतुरैर्धम्मिल्लमाल्यलजः ॥ [माया]
शाम्बर्याम् । Ra. 2, 62 । कृपायाम् । मायां मयि कुरु प्रभो । दम्भच्छय यथा ।
H. Y. 4, 16 । बुद्धौ । मायाविनतमायं च कुतपस्यं तपस्विनम् ॥ अविद्याबुद्ध-
जननीवञ्चनाधिदेवतास्त्रपि । अविद्याबुद्धजनन्योः । मायाजन्मापि बुद्धस्त्रिजगति
विदधे तीव्रमायाविनाशम् । वञ्चनाधिदेवतायाम् । मायादेवी भ्रमयति सदा यन्त्र-
यज्जन्तुचक्रम् ॥ [मायः] मां रुदमीमयते मायः । पीताम्बरो विष्णुः । अम्बरं
वासः ॥ 366 ॥

[मूल्य] विनिमयधनयोरपि । विनिमयो यद् द्रव्यान्तराद् द्रव्यं प्राप्यते । तत्र
यथा । Su. 895. 2261; c. Pa. 1098 । धने । पथात्प्रयाति नहि कस्यचिदेय
मूल्यम् ॥ [ययु] यज्ञहये । राजन्यास्ते ययुमनुययुर्यायजूकेन मुक्तम् । हये । रा-
जानो ययुर्भिर्ययुः ॥ [योग्यः] योगार्ह उचिते । कान्त्या गिरा मृनृतया च योग्या
त्वमेव कल्याणि तयोस्तृतीया । शक्ते । योग्यः स योगी विपयान्विजेतुम् ॥ 367 ॥

उपायिनि । नरेपि योग्यो न कदापि दुःखी । प्रवीणे । मेवां कुर्वन्ति शंभो-
र्भयमरुतरणे योग्यताधानहेतोः ॥ [योग्यम्] ऋद्धादयमृद्धिनाम मद्गल्यमौ-
पधम् ॥ [योग्या] अर्कयोविति । योग्या न भानोरपरस्य भोग्या । अभ्यासे ।
Ra. 8, 19 ॥ 368 ॥

[रम्या] यथा । रम्या सुरम्या रमणीनराणाम् ॥ [रथ्यः] रथांशे । रथ्यं
हि चक्रं न कुलात्तयोग्यम् । रथ्योदरि । Si. 4, 14 ॥ [रथ्या] रथमंघति ।
अश्वीयरथ्यागजताकुलेस्मिन् । प्रतोल्यां पथि चत्वरं च । Si. 3, 69 ॥ 369 ॥

[रूप्य] दीनाराद्यर्थं निपातिकाताडनेन यदेमाद्याहन्यते तदाहतं यथा ।
मणिरूप्यादिविज्ञानं तद्विदां नानुमानिकम् । रजते रजतमात्रे रूपयति च । रूप्य-
भित्तिषु संक्रान्तप्रतिविम्बाः सुरस्त्रियः ॥ [लय] विलासे । Ra. 9, 35 ॥ 370 ॥

[लभ्य] द्वयोः । Ra. 10, 41 ॥ [विन्ध्यः] व्याधे । विव्याध आ-
विधं विन्ध्यः ॥ [विन्ध्या] जुटिः क्षणद्वयम् ॥ [वीर्य] तेज उत्कटत्वं यद्ग-
रतः । अधिक्षेपा० c. Hall Daś. 17 n. । तत्र यथा । वीर्यं च विद्वत्सु सुते
मघोनः । प्रभावो द्रव्यमाहात्म्यं यथा । रसवीर्यविपाकतः ॥ 371 ॥

शक्तौ बले । नमोस्तु वीर्यवीर्याय तस्मै कुसुमधन्वने ॥ [वीक्ष्यम्] द्वयोः ।
वीक्ष्यं निरीक्ष्य वामाक्षी ॥ [वीक्ष्यः] द्वयोः । वीक्ष्यो बलक्षयुतिः ॥ [वेद्य]
यथा । वेद्ये विशन्ति नायद्यं वद्यं येषां मनः सदा ॥ 372 ॥

[शल्य] आविधि । सीमन्तोन्नयनं कार्यं शल्यपक्षेण धीमता । सीद्धि ।
Śi. 5, 8 । शस्त्रे । Ra. 9, 75 । शलाकायाम् । R. K. 2, 17 ॥ अन्तर्ग-
णेपि मङ्गः । यथा । Sp. 2122 ॥ 373 ॥

[शय्या] द्वयोः । Kād. I. r. 8 ॥ [शून्या] नलिका वंशादिमयी ॥
[शौर्य] चारुभटी भयहेतावपि निर्भयमनस्कता यथा । K. N. 4, 24 । बलं
भुजादिगतं स्याम यथा । शौर्येण धुर्या हि वहन्ति भारम् ॥ 374 ॥

[सहा] आरोग्ये । सद्येन सद्यते भोज्यम् ॥ [सव्य] दक्षिणे । Bā. I, 47 ।
प्रतिकूले । सव्ये दैवे दिव्यमेतन्न भव्यम् ॥ [सत्यम्] कृते तथ्ये च । सत्ये
सत्यव्रता नराः ॥ 375 ॥

तद्वति तथ्यवति । सत्या हि मर्त्याः प्रभुभिर्दुरापाः ॥ [सत्यः] यथा । तपोलोका-
त्परः सत्यः ॥ [संख्या] विचारे । सांख्यः संख्यावतां मुख्यो नानेकान्तं प्रति-
क्षिपेत् ॥ [संध्या] संभवः प्रतिज्ञा । सर्वेषु यथा । संध्यायाः सरितः संध्यादेशे
संध्यां विधाय सः । संध्याभिः कुरुते सांध्यं विधिं विधिवद्वर्णीः ॥ 376 ॥

[साध्य] गणदेवतमिदो द्वादशसंख्याः साध्याः । देवगणा इति शिवागमे
प्रसिद्धाः ॥ 377 ॥

[साय] शरे । स तस्य काये प्रजिघाय सायम् ॥ [स्थेय] अक्षदृग् न्या-
यदर्शकः ॥ द्वयोः । स्थेयाः विधेयेषु सदा प्रमाणम् ॥ [सैन्य] सैनिके ।
Śi. 5, 28 ॥ 378 ॥

[सौम्य] अनुग्रमनोज्ञयोः । Me. 111 ॥ [सौम्याः] पञ्च तारका इत्व-
साख्याः सोमदैवतत्वात् । मृगशिर एव सौम्यमित्यन्ये । यथा । सोमेन [?]
सौम्यं भृगुरेवती च ॥ 379 ॥

[हृद्यम्] इत्यिये हृदिते च । Sp. 1533 । इज्जे । इयोस्य शोकस्तु न निर्जगाम ॥ 380 ॥

[हृद्यः] यथा । हृद्यसाधनविधौ निबद्धधीः ॥ अथ रान्ताः [अग्र] पुरः पुरस्तादर्थे । Ra. 6, 33 । प्रथमे । Śi. 5, 15 । अधिके । सामेपि योजनशते पूर्वोत्पन्ना गदाम्बुदाः । उपर्यर्थे । Ra. 6, 47 । आलम्बने । लम्बायोपि ममज्जा-
ब्धौ । श्रेष्ठे वाच्यलिङ्गः । आविष्टालिङ्ग इत्यन्ये । यथा । त्वमघं हि सममस्य राज्यस्यास्य महीपतेः । परिमाणे पलस्य चेति पललक्षणे परिमाण इत्यर्थः ॥ 381 ॥

संघाते । ग्रन्थाममस्य विज्ञेयं सहस्राणि दशैव तु ॥ [अत्रि] सूर्ये । अत्रिः सान्द्रकरौघनाशिततमःस्तोमोयमभ्युद्गतः । शाखिनि । उत्खायाद्रीन्द्रुतमभिमुखं पर्वतांश्च क्षिपन्तः ॥ [अभ्र] त्रिदिवे गगने च । अभ्रात्किं निपतन्ति केपि गुणिनः स्वामिप्रसादोचिताः ॥ 382 ॥

[अस्त्रः] शिरसिजे । असौर्विकीर्णः परितोस्य मिश्रैः । कोणे । त्र्यसं शृङ्गाटकं जगुः ॥ [अस्त्रम्] शोणिते । Śi. 18, 57 । अभ्रुणि । Me. 102 ॥ [अस्त्र] हयोः । K. Pr. 157, 10; I. St. XV, 296, 51 ॥ [अंहि] पादे । Oh. Ś. 1 । हुमूले । पश्य पञ्चविवरान्तराश्रयैः पूजिताः शाशिकरैरियांहिषु ॥ 383 ॥

[अरः] यथा । नतामरनरः श्रीमानरः पातु जिनेश्वरः ॥ [अरम्] चक्राङ्गे । Sū. 71 । शीघ्रे द्रुते । R. K. 3, 4 । शीघ्रगे । पथि गच्छन्नरो वरः ॥ [आरः] सीरी पिच्छलभेदः । यथा । आरं कारयते तारम् । शनौ । आरेण सारा कथिता चतुर्या ॥ 384 ॥

[इरा] अन्नाप्सरोविशेषयोरपि मूढः । अभ्यति अग्रे च । इरा नृमिकरी नित्यं पितृणां परमा सुधा । वाचि मूढौ च । भुवर्गपटनाचिता विदुषसंघसंसेविता भवत्यतितरामिरा भुवनमण्डनं यत्र मे । सुरायाम् । इरेय स्वाधमानैव वेदया मदविकासिनी । अप्सरोविशेषे । इरा नामाप्सराः पूर्वं समुद्रादुद्गताभवत् ॥ [इन्द्रः] अन्तरात्मनि । Sp. 1117 । अत्र हि इन्द्रस्य आत्मनधिष्णमित्यादिष्युत्पत्तौ इन्द्र-
यमिति साधुः । आदित्ये । इन्द्रेण द्राविणे ध्यान्ते ॥ [इन्द्रा] फणिन्नको मरुयकः ॥ 385 ॥

[उस्ता] गवि पुंस्त्वपि मूढः । यदाह । उर्ध्वोऽगौ गवि हयोः ॥ 386 ॥

[उट्टी] मृद्गाण्डमलिञ्जरः । यया । Śi. 12, 26 । पुंलिङ्गः करभेपि ॥ [ऐन्द्रि] इन्द्रमुतो जयन्तः । यथा । ऐन्द्रिणापि यदुदस्तन्निष्णा मेघ्यने मरभसं

वृषध्वजः । वाल्यर्जुनयोरपि मद्भूः । तयोरभीन्द्रसुतत्वादन ग्रहणम् । वालिनि ।
ऐन्द्रिस्तोयनिधीञ्जगाम चतुरः कक्षे वहन्नावणम् । अर्जुने । मुखप्रसादानुमितं तदै-
न्द्रेरनुमहं शंभुकृतं विवेद ॥ 387 ॥

[ओड्] जनस्तडागादिखनकः । यथा । ओड्ः खनन्ति हि वहन्ति तदी-
यपत्न्यः ॥ [कर] रश्मौ वर्षोपले पाणौ च । दशशतकरस्य रोधादेककरोद्दः
प्रतिष्ठितो जयति ॥ [क्षर] यथा । क्षरत्येष क्षरं क्षरः ॥ 388 ॥

[कार] बलौ । विरात् [?] कारं यारांनिधिरपि गृहीतस्तव भटेः ॥ 389 ॥

[कारा] बन्धन° । नराः संसारकारायाम् । बन्धे । Ra. 6, 40 । दूत्याम् ।
वरा काराकारा किमिह कुरुते प्रेम्णि गलिते । प्रसेवको वस्त्रादिमयं भाजनं यथा ।
सारं काराद्य निक्षिप्य । हेमकारिका ओषधिः । [क्षार] धूर्तलवणं लवणभेदः ।
काचं भस्मनि च । सत्यं क्षारमणिः क्षारस्तस्य चिन्तामणेः पुरः । शेषेषु । कः
क्षते क्षारनिक्षेपं विदधाति विचक्षणः ॥ 390 ॥

[कारु] कारके । Bh. K. 7, 28 । विश्वकर्मशिल्पिनोः । अस्याः सुचा-
रुर्मधुरेव कारुः श्वासं वितेने मलयानिलेन ॥ 391 ॥

[कीर] शुके । कीराधिराज विरहज्वरकातराङ्गी याता न लोचनपथं मम
वहभा ते ॥ [क्षीर] पानीये । Ku. 1, 9 ॥ [क्षुर] काण्डेक्षावपि मद्भूः ।
तीक्ष्णे तूष्मानाद्भूः ॥ 392 ॥

[क्षुद्र] दरिद्रे कृपणे च । क्षुद्रो नैव ददाति किञ्चिदुचितं दद्यादथ स्वल्प-
कम् । निरुद्वे । Ku. 1, 12 । नृशंसः क्रूरस्तत्र यथा । आः क्षुद्रे पतिदूति राक्षस-
पशुम् ॥ [क्षुद्रा] व्याघ्री कण्टकारिका यथा । क्षुद्रामृतानागरपुष्कराख्यैः कृतः
कपायः । नटी नटस्त्री यथा । क्षुद्रामिरुन्मुद्रितवृत्तबन्धे । व्यङ्गाङ्गीना स्त्री
यथा । क्षुद्रापि रूपेण मदं बिभर्ति । बृहती क्षुद्रवार्ताकी । सरघा मधुमक्षिका यथा ।
Si. 12, 54 ॥ 393 ॥

वेदया शीलहीनोपलक्षणं यथा । पिक् ताः क्षुद्राः पृथुकुलगिरिष्वावदम्भोलिनु-
ल्याः ॥ [कुरु] मूपभेदे । Si. 16, 45 । श्रीकण्वजाङ्गल तीर्थविशेषस्तत्र यथा ।
कुरुक्षेत्रे विदुः स्याणु प्रभासे शशिभूयणम् ॥ 394 ॥

[क्रूर] नृशसे कटिने च । Me 102 । उष्णे । क्रूरैः करैरेव दुनोति भानुः ॥
[कृच्छ्र] अहसि पापे । कृस्नानि कृन्त्राणि रविर्तुनातु । कटे । Ra. 11, 2 ॥

[क्षेत्र] भरतादौ । इहैव भरतक्षेत्रे । आदिशब्दादेरावतादिपरिग्रहः । भगे । र-
ज्यन्ति जन्तवश्चित्रं क्षेत्रे मूत्रपथेऽप्यहो ॥ 395 ॥

केदारो । लूनः खलीकृतः क्षुण्णः शालिर्यैरेव मानवैः । आर्तस्तानेव पुष्पाति
क्षेत्रजे विकृतिः कुतः ॥ उपलक्षणं च केदारः सत्यनिष्पत्तिस्थानस्य यथा । ऊपराणि
च क्षेत्राणि दूरतः परिवर्जयेत् ॥ [क्रोष्टी] सृगालिकायाम् । क्रोष्टृञ्जिशून्क्रो-
ष्टृचपि याति हित्वा । लाङ्गली कलिकारिका ओषधिः ॥ 396 ॥

[खर] दुःस्पर्शो । Śi. 8 ॥ [खरु] अश्वे सिते च । क्षुण्णं खुरैश्च खरुभिः
खरुधोरणीभिः । दन्ते । दन्ते मुखखुरः खरुः c. H. Śesha 121 (Bohtlingk's
ed., p. 434) ॥ 397 ॥

[गरः] उपविष मारको द्रव्ययोगः । रोगो रोगविशेषः । त्रिप्यपि । H.Y.
4,100 ॥ [गात्र] शरीरे । Śi. 11,13 ॥ 398 ॥

गजापदेशे । Śi. 18,46 ॥ [गिरि] पूज्ये । वृक्षागारेषु शेते गिरिति मुनि-
गिरिर्मासमात्रं पवित्रम् । अक्षिरुजि । गिरिणा दूषितं नेत्रम् । कन्दुको वस्त्रादिमयं
क्रीडनकं गिरियको गिरिगुडः काठादिमयं क्रीडनकं तयोर्यथा । क्रीडन्ति गिरि-
भिरपि ये कष्टं तेषां तु भूधराक्रमणम् ॥ 399 ॥

[गुन्द्रा] त्रयोऽप्योषधिभेदः । तेषु यथा । गुन्द्राप्ररोहकवलावयवावकीर्णम् ॥
[गुरु] महान् बृहन् गौरवाहो वा । तत्र क्रमेण यथा । Śi. 11,38 ; 1,36 । पित्रादौ ।
Ku. 1,51 । आदिशब्दात् । घृता० Ku. 6,83 । इत्यादौ अशुरेपि । एकम् ०
Sp 1367 । इत्यादावुपाध्यायेपि । गुरोः स० Ra. 2,23 । इत्यादौ संस्कार-
केपि । गुरुद्वयाथ० Śi. 2,6 । इत्यादावाराधयेपि । धर्मदेशके । सामायिकस्या
धर्मोपदेशका गुरवो मताः ॥ 400 ॥

अलधुर्भारयुक्तः । यथा । गौरवे तु सुवर्णस्य साक्षिणी जगतां त्रयी । अत्र हि
गुरोर्भावो गौरवम् । यथा वा । Sp. 7002 ॥ [गोत्रम्] क्षेत्रे । गोत्रं मणेरस्य
स रोहणाद्रिः । संभाव्यो बोधः संभाव्यबोधः ॥ 401 ॥

[गोत्रः] गां पृथ्वीं त्रायते गोत्रः । यथा । Ra. 3,53 ॥ [गोत्रा] भुवि ।
गोत्रात्राससमाकुला मधुरिपुं प्राप्ता शरण्यं विभुम् । गवां गणे । गोत्रात्राणामिवेण
दर्शितबलः शौरिः स वस्त्रायताम् ॥ [गौरः] धेते । Ra. 2,35 । अरुणे ।
Śi. 11,45 । पीते । Ra. 6,65 । विशुद्धे । स्नानेन गौरं वपुः । चन्द्रमसि ।
गौरधोरितशर्वरीवरतमः स्तोमोयमभ्युद्यतः ॥ 402 ॥

विशदे । Ku. 1, 13 ॥ [गौरी] प्रियङ्गुः कङ्गुः ॥ 403 ॥

[घस्र] वासरे । जगद्विगमघस्रघस्मरसहस्रभानुप्रभापरिकथितपिण्डितो ल-
वणकूटमेवार्णवः ॥ [घोर] हरे । घोरः पूरयतां मतम् ॥ [चर] जङ्गमे ।
Ku. 6, 67 ॥ 404 ॥

चले । यात्राचरेषु कर्तव्या । द्यूतप्रभेदे । गमे नष्टे चरं कुर्यात् ॥ [चक्र]
प्रहरणे राष्ट्रे च । Śi. 12, 3 । कुलालोपकरणे । Sp. 4353 । आदिशब्दात् । दश°
M. 4, 85 । इत्यादौ तैलिकोपकरणेषु । तथा । आरोप्य° Ra. 6, 32 । इत्या-
दौ शिल्पिभाण्डेषु ॥ 405 ॥

जलावर्ते । चक्राणि निर्मलजलाकुलितोदराणि । छले दम्भे । Vās. 73, 1 ।
अत्र खलपक्षे चक्रं दम्भं धरतीति चक्रधरः ॥ [चन्द्र] अम्बुनि । चन्द्रेण वि-
द्रातितरां पिपासा । काम्ये प्रशस्ये । स्वैरं सार्विक चन्द्र संदिश ततः किं ते
मियं कुर्महे । सुवर्णे सुधांशौ च । H. Ch. I. ४. 2 । मेचको । Śi. 5, 19 । अत्र
चन्द्र एव चन्द्रकस्तद्वात्मयूरः ॥ 406 ॥

[चार] बध्यतेस्मिन् बन्धो बन्धनशाला यथा । संसारचारान्तरकांदि-
शीकः । [चित्र] खे आकाशे आलेख्ये च । चित्रे न जायते चित्रम् । तिलके ।
चित्रचित्रितललाटपट्टिका ॥ 407 ॥

कर्बुरे । भात्यलंकरणरश्मिरञ्जितं चित्रवर्णमिव शक्रकार्मुकम् ॥ चित्रं चकार
पदमर्धपुलालयेन c. Śi. 5, 10 । इत्यादौ कर्बुरत्वोपचारान्नामप्रकारेषु ॥ 408 ॥

[चौर] चूडा शिखा । गोस्तनौ हारभेदः ॥ [चुक्र] अग्ले रसे यथा ।
चुक्रो रस इयोद्विक्तपित्तहेतुतया मतः । तद्योगात्काञ्चिकादावपि । अम्लवेतसो वृक्ष-
विशेषः ॥ 409 ॥

वृक्षाम्लं वेपवारविशेषः ॥ [चौर] वाच्यलिङ्गः । सुगन्धं सुरभि ॥ 410 ॥

[छिद्र] शिल्पिं भूमिस्फोटम् ॥ [छिद्र । विवर । रन्ध्र] छिद्रशब्दो
इयोर्यथा । भुजंगमा इव परच्छिद्रान्वेषिणः । विवरशब्दो गते । M. M. 180, 6 ।
दोषे । अपातविवरः शत्रुः स्वल्पोपि हि दुरासदः । रन्ध्रशब्दो गते । निविशते
रन्ध्रमंगिरीणाम् । दोषे । Ra. 15, 17 ॥ तरुच्छिद्र° Su. 1994 । नीरङ्गी-
विवरार्पितं कुलवधूलीलाकटाक्षं नुमः । नीरन्ध्र° Śi. 8, 3 । इत्यादौ गते-
पचारादन्तरालेषु ॥ 411 ॥

[जारी] यथा । नृपशिखिसहजारीहस्तगो अभुकन्या [?] ॥ [टार]
लङ्गः पिङ्गः । इयोः । उदारैः परितुष्यन्ति टारैः शृङ्गारिणो नृपाः ॥ 412 ॥

[तन्त्र] चतुर्दशस्वर्थेषु । सिद्धान्ते । चतुष्पीठमिदं तन्त्रम् । राष्ट्रं राष्ट्र-
चिन्ता यथा । Bâ. I, 24 । परच्छन्दे परायत्ते । स्मरश्वरतन्त्रं जगदहो ।
प्रधाने । अतन्त्रं संसारो भवति विदिते तत्त्वविभवे । अगदे । V. S. III, 1 ।
कुटुम्बं परिवारः । तस्य कृत्यं धारणं कुटुम्बकृत्यम् । तन्तुवानं तन्तुवायोप-
करणम् । यथा । तन्त्रादचिरोद्भूतस्तन्त्रकः पटः c. Pâ. 5, 2, 70 । परि-
च्छदः सैन्यादिरूपः । यथा । भोज त्वत्तन्त्रमात्रप्रसरभयभरव्याकुलो राज-
लोकः ॥ 413 ॥

शास्त्रे । द्वित्रान् स्वतन्त्रसमयानुगतान्विशेषानुक्तावगच्छति जगज्जितमेव मूढः ।
करणं निधुवनम् । इचर्यसाधकः श्लेषः । यदाह । साधारणं भवेत्तन्त्रम्
o. S. K. II, 68 p. 92 । यथा । श्वेतो धावतीत्यादि । तत्र यथा । तन्त्रो-
क्तिभिः सूचितगूढभावा वेद्या हठादेव विमोहयन्ति । इतिकर्तव्यतायाम् ।
कुर्वन्ति किं कृतधियोपि हि तन्त्रमूढाः । तन्तौ । तन्त्रं प्रसारयति पश्य तन्तु-
वायः ॥ 414 ॥

[तन्त्री] नङ्गी वर्षी । वपुषः सिरायाम् । तन्त्रयः खड्गप्रहारैर्धगधमिति गलद्र-
क्तधाराप्रतानाः ॥ [तारि] दशावस्था । वस्त्रादीनां पेटके स्थानविशेषे ॥ 415 ॥

[तन्त्री] प्रमीला इन्द्रियस्थानता आलस्यमिति यावत् । इयोः । ऐन्द्रिणा°
c. 2, 387 ॥ [तारः] निर्मल° । Śi. 5, 21 । मुक्ता° । रणघरणभूषणस्तर-
लतारदारच्छटः । उद्य° । Śi. 11, 9 । नक्षत्रे । Ku. 8, 73 । नेत्रमध्ये ।
M. M. 52, 1 । उद्भटेपि मङ्गः । तत्र वाच्यलिङ्गः । यथा । तारप्रहारशकली-
कृतगात्रयटिः ॥ 416 ॥

[तारम्] यथा । भस्त्राभूपास्यजुषस्तारक्रियया वितुप्रतारस्य ॥ [तारा]
बुद्धदेव्याम् । तारादेवी दिशतु कुशलं कल्पवल्लीव सा यः । सुमीवपत्न्याम् ।
Su. 1677 ॥ 417 ॥

[तीव्र] कटौ । तीव्रं वातहरं प्राहुः । उष्णे । तीव्रांशुभिर्जनिव शार्वरमन्ध-
कारम् । अत्यर्थे । Ku. 3, 73 ॥ 418 ॥

[तोत्र] वेणुकं हस्त्यारिका यथा । महामात्रस्तोत्रैस्तुदति समदं दुष्टकरिणम् ।
प्रतोदः प्राजर्न यथा । तमः पिपितोररुणस्य दीव्यत्तोत्रागिरेः [?] नो गणयन्ति

धुर्याः ॥ [दर] भये । Ki. 1, 33 । गते । स्थाने समीकृतदरे कण्टकादिविशो-
धिते ॥ ईषदर्थे तु दरेत्यव्ययं देश्यपदं वा । यथा । दरदलितहरिद्रापिञ्जराण्यङ्ग-
कानि c. V. Ś. III, 17 ॥ [दसौ] यथा । Śi. 13, 23 ॥ 419 ॥

[धर] कूर्माधिपे महाकमठे । ध्रुवं दधे धरो धराम् । गिरौ । Śi. 5, 69 ।
कर्पासतुलं तन्तुकारणम् ॥ [धरा] जरायु गर्भवेष्टनम् ॥ 420 ॥

[धार] जल° । धाराधरे वर्पति वारिधारैः । ऋणे । पितुः स्फारं धारं क्षि-
पति नृपतिः शात्रवधधात् ॥ [धारा] उत्कर्षे । धाराधिष्ठो रसः । सैन्यापे ।
धाराह्वयं परिगताः सुभटा नयन्ति ॥ 421 ॥

संतत्याम् । धारावाहिपु बोधेषु कोधिकोर्थः प्रकाशते ॥ [धात्री] जनन्याम् ।
धात्रीस्तन्यनिपानवर्धितवपुः ॥ [धीरः] त्रिविधः । Śi. 19, 75 ॥ 422 ॥

[धीरम्] यथा । निजगुणगरिमग्न्यातिमतः को धीरस्य विदेशः [c. Sp.
1947] । अत्र श्लेषोक्त्या धीरशब्दः कुङ्कुमेपि ॥ [नरम्] रामकूर्पूरं कर्पू-
रभेदः ॥ [नक्र] नासायाम् । सा छिन्नकर्णनक्रा पुर एतेषाममङ्गलं जाता ॥ 423 ॥

[नीत्र] वलीके पटलान्ते । Śi. 3, 49 ॥ [नेत्र] वस्त्रे । Da. p.
20, 5 ॥ 424 ॥

मूले । Vās. 19, 2 ॥ [परः] अन्यस्मिन् । त्रिभुवनमिदं विभ्रत्येके परे
तु रसातलम् । शत्रौ । Ki. 1, 41 । आत्मपृथक्पूर्वान्ययुक्तेष्वपि मङ्गः । आत्म-
नः पृथक्ते । Sp. 6579 । पूर्वस्मादन्यस्मिन् । Ku. 1, 31 । स्वमते तु अन्य-
त्वोपचारान् तयोरपि ग्रहणम् । युक्ते । परं पवित्रं परमं पुरातनम् ॥ [परम्]
यथा । K. Pr. 91, 6 । केवले परमव्ययमित्यन्ये ॥ [पत्र] यानं वाहनं पक्षः
पतत्रं तयोर्यथा । Śi. 12, 2 । छुरी कृपाणिका यथा । जैत्रं पत्रं नर्तयत्यत्र धीरः ।
विवक्षितप्रतिज्ञाक्षराधारे भूर्जादावपि दृश्यते यथा । दन्ते पत्रं कुवलयततेरायतं
चक्षुरस्याः ॥ 425 ॥

[पार] द्वयोः । प्राप्नुं पारमपारस्य पाराचारस्य पार्यते । स्त्रीणां प्रकृतिव-
क्राणां दुश्चरित्रस्य नो पुनः ॥ [पारी] पूरपरागयोः । कर्पूरपारीपरिधूसराङ्गः ।
पात्रायाम् । Śi. 12, 40 । कर्करिकायाम् । इह हि कनकपारी सीधुगन्धैकबन्धुः ।
हस्तिनः पादबन्धे । अपारपारीपरिरुद्धगात्रः ॥ 426 ॥

[पात्र] कूलयोर्मध्ये । सत्यान्नोपचितापि जाद्यप्रतुलं धत्ते कथं सा नदी । पर्णे ।
पात्रैरेव भवेत्तोरपि यत्प्रशयापि निष्ठिष्ठकैः । नृपतिमन्त्रिणि । पात्रे स्थिता नरपते-

रिह राज्यचिन्ता । भाजने । धिग्दैवं लोचने स्वच्छे पात्रं° Su. 3156, Pa. 447 ।
यज्ञभाण्डे सुगादौ । ऋत्विजो विहितपात्रसंग्रहा यज्ञरङ्गभुवि चेररञ्जसा ॥427॥

[पुर] शरीरनगरयोः । Śi. 13, 28 । गृहे । पुराणि यस्याः सवराङ्गनानि
N. Ch. 1, 21 ; c. K. Pr. 339, 9 । पाटलिपुत्रे । पुराधिनाथः पुर एव न-
न्दः ॥ [पुण्ड्र] इक्षुभेदे । सा क्षेत्रभूः पुण्ड्रविपाकपिङ्गा ॥ 428 ॥

तिलके । Bā. II, 2 । पृष्ठे पुण्ड्रा अर्थकरा इत्यादौ तु अश्वविषयेषु श्वेतवि-
न्दुषु तिलकोपचारात् पुण्ड्रशब्दः । पुण्डरीके । पुण्ड्रेः सरो मण्डितम् ॥ [पुर]
नृपभेदे । Śā. 24 ॥ 429 ॥

[पुर] खाद्यविशेषे । पूरेभ्यर्च्या [?] देवी ॥ [पोत्र] सूकरस्य
मुखाग्रे । S. K. 222, 7 c. Pa. 1214 । अत्र पोत्रमस्या अस्तीति पोत्रिणी
सूकरी ॥ 430 ॥

[वधु] विशाले वाच्यलिङ्गः । अभिशूलिनोः । संहारकारी जगतोपि वधुः ।
मुनौ । बाभ्रव्यो भ्रमवर्जितः । अत्र हि वध्नोरपत्यं बाभ्रव्यः । विशाले । रक्षसां
सुभ्रुवो भान्ति पिङ्गैर्बभ्रुनिरीक्षणैः ॥ [भद्रम्] मङ्गले । An. VII, 49 ॥ 431 ॥

भेदः प्रशस्यतमः साधुः सज्जनस्तथोप्यया । क्षेमं° c. 2, 312 । काम्बने ।
उन्निब्रभद्रनलिनोपमवक्त्रचन्द्रा । करणान्तरं मृत्तविषयो विन्यासविशेषः ॥ [भद्रः]
रामस्य चरो रामचरः । हस्तिजातौ । K. Pr. 26, 6 । मेरुकदम्बक इति मेरु-
समीपवर्तिन एकस्य कदम्बस्य भद्रेति नाम लोके प्रसिद्धम् ॥ 432 ॥

गौर्वृषविशेषो यस्य मुखे श्वेतस्तिलकस्तत्र यथा । यदनुग्रहतो याति बलीवर्दोपि
भद्रताम् । शंभौ । भद्रो भद्राणि पुष्पाति ॥ [भद्रा] विटौ । शुक्लाट्टम्यां दिव्या
भद्रा । कट्फलमौषधम् । कृष्णा पिप्पली अनन्ता दूर्वा राज्ञा एलापर्णा ॥ 433 ॥

[भार] वीवधे । Śi. 1, 57 ॥ [भीरु] योपिति स्त्रीभेदे सव्यसनायं
स्त्रियां स्त्रीलिङ्गः । योपिति क्रियावचनत्वादूर्ध्व [sic] न भवति यथा । Bh. K.
4, 21 । यदि जातिवचनत्वं मन्यते तदा भवत्येव ऊर्ध्व यथा । Me. 101 । [°नते
भीरु°] । अत्र ऊर्ध्वं सति आमन्त्र्ये ह्रस्वत्वं मन्यते ॥ 434 ॥

[भूरि] स्वर्णे । भूरिभूषितशरीरयष्टिभिः ॥ [मन्त्र] देवादिसाधनं महावी-
जादि यथा । V. Ś. III, 1 । वेदांशे । Śi. 14, 26 । गुणवादे । Śi. 2, 29 ॥
[मरु] पर्वते । उत्पद्यतेमरमरौ मृतोपि व्रतमध्यगः । देशे । Su. 947 ॥ 435 ॥

[मार] मृतिविघ्नयोः । मारो हि शाम्यति महेश तव प्रसादात् ॥ [मात्र] अवधृतौ । M. M. 153, 5 । स्वार्थे । Ku. 2, 33 । कात्स्न्ये । दीयतां विप्रमात्राय ॥ [मात्रा] परिच्छदे । महामात्रैस्त्रासत्रुटितरिपुर्वैर्गः प्रतिदिनम् ॥ 436 ॥

अक्षरं स्वरव्यञ्जनसमुदायः । तस्यावयवः । तत्र अल्पे च यथा । B. H. 67, v. 19 । द्रव्ये । मात्रां गृहीत्वा कुरु तीर्थयात्राम् । कर्णभूषणे । ओत्रेषु मात्रां दधते खगाव्यः । काले सूक्ष्मे कालविशेषे । एकमात्रो भवेद्भ्रस्वः c. Ath. Prāt. 1, 59 ; Bh. N. 17, 106 । वृत्ते । मात्रावर्णविभेदेन यदुक्तं लौकिकं द्विधा ॥ 437 ॥

[यात्रा] वृत्तौ वर्तनोपाये । शरीरयात्रापि न तेन सूत्रिता । व्यवहारोपि वर्तनोपायत्वाद्भूतिरेव यथा । Sp. 3862 ॥ [राष्ट्र] उत्पत्ते । वाच्यं तस्य न किंचनापि विबुधैर्यो नैव राष्ट्राकुलः ॥ [रेत्र] पेयूपममृतं नवप्रसूतधेनुक्षीरं वा । पटवासः पिटातकः ॥ 438 ॥

रेतः शुक्रं सूतकः पारदः ॥ [रौद्र] सर्वेषु । R. Ś. 1, 1 ॥ [वरः] वृत्तौ । Ra. 7, 13 ॥ 439 ॥

भेदे देशतादेः सकाशादभीक्षिते च । Śi. 1, 50 ॥ [वरम्] घुसृष्टे । वर-तिलकविचित्रं भालदेशं वहन्ती । किञ्चिदिष्टे मनागिष्टे । Me. 6 । अत्र वरमिति शब्दः ह्रीवे भाविष्टलिङ्गः । अव्ययमित्यन्ये ॥ 440 ॥

[वक्रान्] पुटभेदो जलावर्तः । यथा । वक्रेषु नक्राः परितः क्रमन्ते ॥ [वक्रः] कुटिलक्रूरयोः । K. Pr. 237, 2 ॥ [वप्र] पर्वतसानावपि । तत्र शकारे च यथा । Śi. 3, 37 । रोधस्तटं यथा । Me. 2 ॥ 441 ॥

क्षेत्रे केदारे । वप्रेषु यस्मिन् हरिणाश्चरन्ति । ताते । वृद्धे धमे गृहपरिसरस्थायिनि प्रायशो वा मृत्युं प्राप्ते जगति न भवेत्कार्यविष्पत्तिदोषः ॥ स्वर्णसीसकयोरपि मङ्गः । यथा । वप्रपोतं श्रवणयुगलं दोलयन्नेव मूर्खो विद्वं क्रीडाशकुनिसदृशं मन्यते भ्रामवासी ॥ [वज्र] हीरोमणिबेधकं रत्नं यथा । Ra. 1, 4 । सामान्य-रत्नेपि । Śi. 4, 41 । बालकं ह्रीवेरम् । तडित्यपि यथा । Ku. 3, 74 ॥ 442 ॥

[वारः] अवसरे । Śi. 11, 20 । वृन्दे । रिपुनरपतिवारं वारयत्येष वीरः ॥ क्रियाभ्यासवृत्तावपि यथा । M. M. 62, 4 ॥ 443 ॥

[वारिः] घटी जलोदञ्चनी । सरस्वती नदीभेदः ॥ 444 ॥

[वीरः] भेदे । B. H. 68, v. 30 ॥ [वीरम्] शृङ्गी विपौषधिः । नतस्त-गरवृक्षः ॥ [वीरा] दशस्वर्थेषु । रम्भा कदली ॥ 446 ॥

मदिरा घुरा । पतिपुत्रवती भर्तृघ्नयुवा स्त्री । शेषा ओषधयः ॥ 447 ॥

[वृत्र] मेवे रिपौ वासवे गिरौ च । वृत्रेण मित्रायितम् । ध्वान्ते दानवे च ।
 Śi. 11, 56 ॥ [वेर] शरीरे । कुवेर° Ku. 3, 25 । अत्र हि कुत्सितं वेरं
 शरीरमस्य कुवेरो धनदः ॥ [शरम्] यया । शरीरेव शरैर्हन्ति पाथोदःप-
 थिकाङ्गनाः ॥ 448 ॥

[शस्त्र] लोहे । M. M. 169, 5 ॥ [शस्त्रि] जिष्णुर्जयनशीलः । तडि-
 त्वान्मेघः ॥ [शार] शयले । Me. 47 । याते । अभ्रान्तशारविशराखविशी-
 र्णपर्णाः ॥ 450 ॥

भूतोपकरणे । उत्खातप्रतिरोपितैर्नृ° B. H. 90, 1 ॥ [शारि] शकुनौ ।
 Me. 82 । अत्र शारिरेव शारिका । भूतसाधने । शारिव्यमकराः प्रहारविधुरा
 भूर्ता नटन्त्याकुलाः ॥ 451 ॥

[शिशु] शाकं पञ्चमूलफलादि दशविधं व्यञ्जनम् ॥ [शीघ्र] चक्राङ्गं
 रथावयवस्याङ्गम् ॥ [शुक्र] ज्येष्ठमासेदौ च । शुक्रस्य किं चित्रमिदं त्रिलोकीं
 यदक्रमेणाकृतं तीव्रतायाम् ॥ 452 ॥

[शुभ्र] अभ्रके । शुभ्रं सूतेन जारयेत् ॥ [शूर] चारभटे । Śi. 1, 45 ।
 सूर्ये । शूरः क्रूरतमः सप्तसमरक्रोधादिबालोहितः ॥ [सर] द्वयोः । संनिपाते
 हि वीराणां मृत्योरप्रेसराः सराः ॥ 453 ॥

[स्वर] शब्दे । Ku. 1, 45 ॥ उदात्तादावपि मङ्गः । यया । निहन्त्यरीने-
 कपदे य उदात्तस्वरानिव ॥ [सत्त] धनेपि मङ्गः । धनाच्छादनयोर्यथा । आपह-
 तानुद्धर सत्तवृष्ट्या । सदादाने । विधेः सूचितनक्षत्रैः सत्तागारेषु भुज्यते । वने ।
 सत्तेषु यस्त्रासविहीनबुद्धिर्ध्यायिदिभुं संसृतिभीतचेताः । दम्भे । सत्तायन्ते सत्तिगश्चे-
 त्किमेभिर्ज्ञानैर्ध्यानैः सत्क्रियाभिर्व्रतैश्च ॥ [स्वरु] यूपखण्डकं छुरिकाप्रायं दाहमयं
 लम्बमानं यत्क्रियते । सर्वेषु । स्वरौ स्वरौ चित्यनिधिर्ध्रिडौजा दृष्टिं निधत्ते वित-
 ताभिर्मर्षः ॥ 454 ॥

[सारः] श्रेष्ठे वाच्यलिङ्गः c. Gan. 114 । मज्जनि । Ra. 10, 10 । यच्छ्रुतिः ।
 अपां वा एष मज्जा यद्रत्वानीति । वले । Ku. 1, 17 । श्रेष्ठे । परोपकरणं कायादसा-
 रास्सारमुद्धरेत् ॥ [सारम्] द्राविणे । Ra. 5, 26 । न्याय्ये । रे चित्तं वित्तलुच्यतया
 त्यया किं बभ्रम्यते जगति नैव हि सारमेतत् । यारिणि । Me. 20 ॥ 455 ॥

[स्फार] स्फरकादीनां बुद्बुदो बुद्बुदाकारः पित्तलादिमयोलंकारः ॥ [स्थिर]

मोक्षे । स्थिरव्रतस्थः पदमश्रुवीत ॥ [स्थिरा] भुवि । यत्र स्थिरापि स्थितिमेति
न क्षणं का तत्र वार्त्ता किल तूलराशिषु ॥ वृद्धेपि मल्लः । यथा । Ku. 5, 47 ॥ 456 ॥

[सिरा] अम्बुवाहिनी जलस्रोतः । यथा । इन्दुदृषदां भिन्दानमम्भःसिराः ॥
[सिर] पिप्पलीमूलमोषधिभेदः ॥ [सीर] अंशुमालिनि । सीरः कीरमुख-
च्छविः ॥ 457 ॥

[सूत्र] सूचना° व्यवस्थायां च । Śi. 2, 112 ॥ 458 ॥

[स्वैर] द्वयोः । Śi. 5, 53 ॥ [हर] रुद्रे । Ku. 3, 67 । शेषयोः । भस्म-
भिः कश्मलो हरः ॥ 459 ॥

[हरिः] षोडशस्वर्येषु । सर्वेषु । यस्य व्याहरतो हरिं शुक्रमपि स्वस्वामि-
धानभ्रमाच्चन्द्रेन्द्रानिलपन्नगार्यमयनैराज्ञाविधौ स्पर्धितम् । हर्यक्षस्य हरीशितुर्हरिगते-
हर्यङ्गहर्याकृतेः साहाय्यादरिमान् हरिर्हरिमिवास्थत्तं हरी रावणम् ॥ अस्य व्याख्या ।
यस्य रावणस्य कीरं प्रति हरिमिति जल्पतधन्द्रादिभिः स्वनामभ्रमादादेशविधौ
ममाज्ञा दीयतां ममाज्ञा दीयतामिति अहमहमिका व्यधायि तं लङ्केशं हरिमिष
भेकमिषं हरी लोकान्तरे हरिरुपेन्द्रो रामनामा हरिमानंशुमानास्यदक्षिणत् । हरी-
शितुः कपीश्वरस्य सुग्रीवस्य हर्यक्षस्य हरिर्दण्डलोचनस्य हरिगतेर्वाजिगमनस्य
हर्यङ्गहर्याकृतेः पिङ्गाङ्गतिहायारस्य साहायकादित्यर्थः ॥ 460 ॥

[हिंसा] काकादनी कृष्णला ॥ 461 ॥

[हीर] त्रिष्वपि । देयान्मन्दाकिनीतीरे हीरो हीराङ्गदः भ्रियम् ॥ [होरा]
शास्त्ररेखाभेदयोः । होरां मुनिकिशोराय व्याचख्यौ स विचक्षणः ॥ 462 ॥

अथ लान्ताः ॥ [आल] अनर्थे । सोप्यालमालप्य चचाल बालः ॥ 463 ॥

[आलि] सेतौ । तस्मिन्नालिप्रदेशे जलधरपटलैः प्रापिते तामवस्थाम् । अ-
नर्थे । मिथ्यालोविषयस्त्वया प्रियतमे कोपादहं किं कृतः । विशद आशयः स्था-
नमभिप्रायो वा । वृत्तिकेपि मल्लः । यथा । ते वृत्तविषमालिविषं मूषिकविषमपहर-
न्त्यशेषेण ॥ [आलुः] यथा । भवति भुवनं सव्यं द्वारे शयातुमिरातुभिः ॥ 464 ॥

[इला] उर्व्याम् । अस्यां राजन् जलधिपरिखामेखलायामिलायाम् । वाचि
गवि च । इला सा धन्या स्याद्भगवति शिवे या प्रणिहिता ॥ [कलम्] अजीर्णो
जरारहितः । अव्यक्तो मधुरो ध्यानो यत्र अव्यक्तमधुरध्वानः । तयोर्वाच्यलिङ्गः ।
अव्यक्तमधुरध्वनिमात्रे तु पुंसि । अजीर्णं । सुदृढैरङ्गसंधानैर्वृद्धोपि हि कलः
किल । रेतसि । खलेन निष्कलश्चक्रे बालोऽयं राजयश्मणा । अव्यक्त° । K. Pr.

324, 5 ॥ मनोहरेपि मङ्गः । यथा । Ku. 1, 56 ॥ [कला] कालः काल-
विशेषः । यथा । लीलागृहे प्रतिकलं किलकिञ्चित्तेषु ॥ 465 ॥

कलने संख्याने । न शक्यात्र कला कर्तुमपि कल्पशनैर्यदि ॥ अंशमात्रे ताल-
गुरौ निवृत्त्यादौ छले शक्तायपि च मङ्गः । अंशमात्रे । चेतः कालकलामपि प्रकु-
रुते नावस्थितिं तां विना । तालगुरौ । त्रिकलश्चाथ पुटो मतो बुधैः । निवृत्त्यादौ
शैवागमप्रसिद्धे शक्तिपञ्चके यथा । कलाभिर्भुवनैर्वापि तत्त्वैर्वापि विशेषतः । छले
कुटे । S. K. 212, 4 । शक्तौ पदार्थात्मविशेषे । वन्देमहि च तां वाचममृता-
मात्मनः कलाम् ॥ [कलि] विभीतके । निष्पन्दस्य कलेस्तत्र स्थानदानादिभीत-
कः । कलिद्रुमः परं नासी [?] दासी कल्पद्रुमोपि सः ॥ शूरो विक्रान्तः । वि-
वादे । Sp. 1378 । युधि । धनवानन्यतः कलिम् ॥ 466 ॥

[कालः] कृतान्ते । Sp. 5077 ॥ [काली] कालिका योगिनी यथा ।
कोपादुदस्थात्किल तत्र काली । क्षारकीटः कीटविशेषः ॥ 467 ॥

मातृभेदे । Ku. 7, 39 ॥ [काला] नीली गुटिका ॥ [कील] अग्नि° ।
कीलावलीढभुवनत्रितयस्य तस्य को नाम कल्पशिखिनः प्रतिमानमेति ॥ 468 ॥

कफणौ । कीलोपघातान्कथयन्ति मल्लाः । स्तम्भे । Śi. 5, 59 । शङ्खौ । जन्म
तस्य किल कर्णयोर्गतं वचकोल इव दुःसहो भवेत् ॥ [कीला] रताहतिः खुरतप-
हणनं यद्वास्त्यायनः । कीला खरसि कर्तरी शिरसि विद्धा कपोतयोः c. Śāśr. 766n ॥
[कुल] गेहे । त्रयमूर्ध्वमुखं नेयं यशो देवकुलं कुलम् । देहे । याः शक्तयः
शरीरस्य ताः प्रोक्ताः कुलदेवताः । जनपदे । यस्मिंश्चाटकुले कुलीनचरिताः प्रायः
पुमांसः सदा । अन्वये । Ku. 5, 41 ॥ 469 ॥

[कुल] सैन्य° । कुलस्ययोधसंघाता युद्धवेला विभाति सा ॥ [कोलः] भेलके ।
एककोलकलिताखिलभाण्डः । उत्सङ्गे । कोले कलिन्दस्य पुलिन्दबाला ॥ 470 ॥

[खल] कल्कः कृष्णक्षेहं द्रव्यम् । भूर्युद्धाद्यर्थं शष्पाद्यपनयनेन संस्कृता
भूमिः । स्थानं धान्यनिष्पद्यक्षेत्रम् ॥ कल्कक्रूरकर्णेजपेषु । व्रजति विरसत्वमि-
तरः सत्यं परिमलितद्वन्द्वराः सन्तः । यान्ति तिलाः खलभावं क्षेहः पयसो
विकारेपि ॥ भुवि । खलप्रविष्टाविव ताम्रचूडौ । स्थानेधमे च । सत्क्षेत्रतो यत्र
फलं गृहीत्वा निक्षिप्यते क्षोदयितुं खलेषु ॥ 471 ॥

[खल] निम्ने वाच्यलिङ्गः । चतुर्ष्वपि । खले हि भिल्ला गमयन्ति कालम् ॥ 472 ॥

[गोला] पञ्चाञ्जनं भेषजभेदः । गोदावर्याम् । गोलाकूले बहुलबकुले तूलिकां बालुकाभिः ॥ 473 ॥

मण्डलं समूहः ॥ [चिल्ल] यथा । पयसि प्राविशन्मत्स्योहरच्चिल्ली तथा-
मिषम् । अत्र जातिवाचित्वाङ्गीः ॥ [चिल्ल । चुल्ल । पिल्ल] क्षिन्नलोचने ।
द्रुहिणस्ततो भवतामुदभुचिल्लः । स मान्विणं वार्द्धकचुल्लमेव । मुक्तोपपिल्ल-
यावत् । क्षिन्नेक्षिण । चुल्ले फुल्लेवदावव्या वर्तिरेषा सुनिर्मला ॥ 474 ॥

[चुल्ली] यथा । Pa. 392J, c. S. K. 145, 7 ॥ [चेल] गार्हिती ।
ताभिर्त्राक्षणचेलीभिर्द्विते चारित्रपादपे विच्छायमभवद्राष्ट्रम् ॥ [छल] छलं छलं ।
Śi. 16, 52 । स्वलितं परस्य वदतोर्यविकल्पोपपादनेन वचनविघातः । यन्मि-
नवकम्बलोयं माणयकः कुतोस्य न च कम्बलाः । तत्र यथा । वस्तु निरूप-
निपुणं वचनैश्छलमुखरकल्पितैः किमिह । कन्यागत इति सविता नहि दुष्यति
वचनमात्रेण ॥ मतिभ्रंशादिकं वा तत्र यथा । देवो यस्य च्छलान्वेषी ॥ 475 ॥

[छल्ली] वल्कले । छल्लीछन्ना भान्ति पल्लीषु मिहयः ॥ [जल] गोकललं
शुक्रशोणितयोरीपद्मनः परिणामो गर्भप्रयमावस्येति यावत् । जडे मूर्खेभ्युनि च ।
Śi. 5, 37 ॥ [जालम्] क्षारकं कुड्मलं तत्समूहो वा । यथा । Me. 26 ॥ 476 ॥

दम्भ आनाये च । जालावल्ग्वेन हि धीवरोपि प्राणातिवाहं कुर्वते जलेभ्यः ॥
धूर्तकृत्येपि मद्भूः । यथा । Me. 68 । [Mh. यत्र जालैः] ॥ [झला] आतपोर्मि-
रातपयीचिः । झलकायामपि ॥ 477 ॥

[तलः] तालद्रौ । तलस्य शुचिरात्कलं फलति तत्किमेतावता भवेयुरजरा-
मरास्तदुपयोगिनः केचन । स्वभावेधरे च । Śi. 2, 111 । तताञ्जुष्ठमध्यमपाणौ
वितस्तिमात्रे पृष्ठेपि । पृष्ठे क्लीबस्तत्र यथा । Ra. 2, 50 ॥ 478 ॥

[तल्ल] यथा । अनिलधलयन्मल्लीस्तल्लकल्लोललासकः ॥ [ताल] कालस्य
क्रियया आवापनिष्क्रामादिकया मानं परिच्छेदकं चक्षुष्यादि यथा । Śi. 11, 10 ।
हस्तमाने । पञ्चतालमितां रञ्जुं पञ्चाङ्गी तत्र कल्पयेत् ॥ 479 ॥

करास्फोटे करतले च । Me. 76 । हरिताले । ताम्रं तालेन लेपयेत् ॥ गृहा-
दिरक्षणाय लोहादिमययन्त्रेपि ॥ [तुला] मान उन्मानविशेषे । वार्द्ध्यं भूण-
हत्वां च तुलया सह तोलयेत् । सादृश्ये । Ku. 5, 34 । माण्डे जलोदञ्चनोप-
करणे । प्राप्यते स्यादु पोतस्यैस्तुलायां तोलितं जलम् ॥ 480 ॥

गृहाणां । Śi. 3, 50 ॥ सदृशपदयोरपि मद्भूः । सदृशे । त्वमेव ते तुला

नाथ त्वमेव च तव प्रभुः । धटे दिव्यविशेषे । इतीव भानुः स विवृद्धतापस्तुलां
विशुद्धार्थमुपाकरोह ॥ [दल] शस्त्री° । दलविलगतशस्त्री सर्पिणी किं भयाय ।
अर्धशब्देनात्र खण्डं समभागोच्यते । तत्र खण्डे यथा । Bh. Ś. 37 । सम-
भागे । पदयुतपदवर्गदलम् ॥ 481 ॥

उत्सेधवत्सोच्छ्रायं वस्तु उत्सेधवद्वस्तु यथा । लेपेन कर्णं सदलं चकार ॥
सुगन्धिपक्षोपादानहेत्योरपि मूढः । सुगन्धिपक्षं सुरभिद्रव्यविशेषः । यथा । गोरो-
चनादलाशिलातललेपिताङ्गं नारीनरेन्द्रनरवश्यकरं वदन्ति । उपादानहेतुर्हपादानका-
रणं प्राप्तादाद्यर्थं पापाणादीत्यर्थः । यथा । Śi. 4, 44 ॥ लोकरूढा सैन्येपि
दृश्यते यथा । गजाश्वप्रायमेणाक्षि दलं नो रक्षणक्षमम् । स्मरावस्कन्दपातेभ्यस्त-
वाधरदलं विना ॥ [नलः] पितृदेवः पितृरूपा देवता ॥ [नलम्] यथा ।
नलिनी° Ku. 4, 6 । अत्र हि नलानि पद्मानि विद्यन्ते यस्यां सा नलिनी ॥ 482 ॥

[नाल] काण्डे दूर्वादीनां गण्डिका यथा । दूर्वानालेन बालानाम् ॥ प्राण्य-
ङ्गजलनिर्गमयोरपि । प्राण्यङ्गे गले । अलिकुलनीलं नालं यो धत्ते सोषताद्गणेशो
वः । जलनिर्गमे । नालेन कूप इव पूरित एष सद्यः ॥ [नाली] शाककलम्ब-
को लघुनम् ॥ [नील] मणौ मणिविशेषे । नीलकुट्टिमन्ते जलभ्रमादु-
च्छित्तान्तवसना व्रजन्त्यमी । शैले । विदेहक्षेत्रमुद्दिष्टं मध्ये निपधनीलयोः ॥ 483 ॥

[नीली] ओषध्याम् । Śi. 4, 44 । लाञ्छनं लक्ष्मविशेषः ॥ [पल्लि]
मामके । K. Pr. 132, 3 । कुट्ट्याम् । पल्लीं पर्णमयीं प्रविश्य कृतिभिर्नीतं वयः
कैश्चन । गृहगोधिकायामपि यथा । पल्लीरुतं व्रद्धाणि राज्यहेतुः ॥ [पालि] अभिः
कोणो धारा वा । कोणे । पालीलीनतनोर्जराधवलितं मूर्धानमालोक्य मे । धारा-
याम् । पालीपु मच्चगजदन्तविदारितास्तु । पड्डौ । पालीयं चम्पकानां परिमलवि-
चलत्पट्पदभ्रेणिभाजाम् ॥ 484 ॥

जात° । पालिर्न पालयति जातु चिरात्स्वकान्तम् । प्रान्ते । Sp. 4102 । सेतौ
प्रशंसायां च । समुल्लसद्दृष्टिद्युधातरंगिणीप्रभाप्रवाहस्य बहिः प्रसर्पतः । बद्धेव
रोद्धुं किल पुष्पधन्वना कपोतपालीं रुरुचे मृगीदृशः ॥ कल्पितभोजने । पालीं
प्राप्य कृतार्थतां वहसि चेदाद्यून किं दूयसे । कर्णलतायाम् । नेत्राणि चुम्बति विहस्य
च कर्णपाली । उत्सङ्गे । R. K. 1, 1 । प्रस्ये पर्वतैकदेशे । प्रालेयपालीपु हिमाच-
लस्य । चिह्ने । कपोत° Śi. 3, 51 । अत्र हि कपोताः पालिभिर्ह्वं यासां ताः
कपोतपाल्यः ॥ 485 ॥

[पीलु] पुष्पे द्रुमे च । S. K. 303, 3 c. Su. 2075 । परमाणुः पुद्गलः । मतद्भजे । कुञ्जान्तः पतयालुपीलुकलभैराभाति विन्ध्यस्थली । तालफलस्यास्थि मध्यभूतं बीजं तस्य खण्डं तालास्थिखण्डम् ॥ [पुल] पुलके । विपुलपुलकरालं कायमालोक्य बाला । विपुले । पुलपुलिनिलीनं क्रीडति क्रोडयूथम् ॥ 486 ॥

[फल] हेतु ० Ku. 5, 86 । यत् पुष्पादिभ्य उत्पद्यते फलं तदपि हेतुकृतं यथा । न लोकं प्रीणाति स्वफलनिवहैः स्वादुमृदुभिः । जातीफलककोले सुगन्धिद्रव्यविशेषौ । फलके शस्त्राग्रे च । फलैर्निर्दृष्टानि फलान्यभूवन् । व्युष्टिर्नियमादिफलं यथा । फलोदयान्ताय तपःसमाधये । लाभे । लभ्यं किमेभ्यः फलम् ॥ 487 ॥

[फाल] वाससि । कौस्तुभफालं परिधाय बाला । उत्प्लुतौ । S. K. 4, 21 ॥ [बलम्] रूपे । स्थाम्ना बलेन च समः पुरुषोत्तमस्य । स्थौल्ये । U. R. 11, 13 ॥ 488 ॥

[बलः] बलिनि । Śi. 6, 44 । काके । बलावलीभिर्मलिनीक्रियन्ते । दैव्ये । Ra. 9, 3 ॥ 489 ॥

[बलि] अत्र ओष्ठ्यादिकृतो दन्त्योष्ठ्यादिकृतो वा विशेषो नाश्रीयते वययो-
रैक्यात् ॥ गृहदारुणि । Śi. 3, 53 । अत्र नमन्त्यो बल्यो गृहदारुविशेषा यासां
ता नमइलीकाः । उदरांशे । Ku. 1, 39 । त्वयसंकेचे । Sp. 5993 ॥ 490 ॥

[बाल] शिशौ । Bh. Si. 3 । अश्वपुच्छ इमपुच्छे च । गजाश्वं राजते बालैः । ह्रीवरे । भृङ्गो हि चुम्बति न बालकजालकानि । अत्र हि बाल एव बालकः । कचे । Ku. 1, 48 ॥ [बाला] बुद्धिः कालविशेषः ॥ [बाली] भूपान्तरं कर्णभूषणं यथा । संस्थाप्यन्ते श्रुतिषु सततं बालिका बालिकाभिः । मेघौ खलमध्यगते बन्धनकीले । चलयति खलबाली मोक्षकं सिष्यमाणम् ॥ 491 ॥

[बिल] रन्त्रे । K. Pr. 190, 14. 237, 4 ॥ [भल्ल] बाणे पुंस्त्रीलिङ्गः । यथा । सीतायल्लकभल्लशल्यिततनुः स्वस्थो न लङ्घेश्वरः c. M. N. (1878) 7, 53; (1886) 8, 45 । यथा वा । K. Pr. 149, 15 ॥ 492 ॥

[भेल] श्वे । नलस्य शैलोपि बभूव भेलः । मुनिभेदधिकित्सापन्यकारः । भीरो बुद्धिविर्वाजिते च । भवन्ति भेलाः खलु वार्द्धके नराः ॥ [मल्ल] कपालं शिरोस्थि । बलिनि । Pa. 498 । पात्रे । मल्लेषु तैलकल्लोलैर्दीपालोकः प्रगल्भते ॥ [मल] अपं पापं यथा । निर्मलं मम मनोय गाहते लाघवं ननु तया-
वलोकनात् ॥ 493 ॥

किङ्गं यसादि । यत्स्मृतिः । M. 5, 135 । किङ्गं कलङ्क इत्यन्ये । कदर्ये ।
मलैर्न शक्यते दातुं रे [?] लभ्योपि खलोपि हि । विष्टायाम् । अयश्चियतृण-
च्छन्ना भूमिर्मलविसर्जने । अशुद्धौ कालिम्नि च मङ्गः । अशुद्धौ मनोवाक्कायविष-
यायाम् । विमलक्षालिनो ग्रन्थाः सन्ति तत्पारया अपि । कालिम्नि । Śi. 1, 38 ॥
[मालम्] वनं वनविशेषः । क्षेत्रविशेषेपि यथा । Me. 16 ॥ 494 ॥

[मालु] स्त्री स्त्रीविशेषः । पञ्चवल्ली मालुधानी ॥ [मूल] पार्श्वमन्तिकं
यथा । Ra. 12, 2 । आद्ये । H. Ch. I. v. 2 । निकुञ्जे । गोलाङ्गुलैर्मूलमा-
कीर्णमेतत् ॥ [मेलम्] अञ्जनं मयी यथा । यदि पञ्चायते ध्योम मेलानन्दायते-
र्णवः । ब्रह्मायते लिपिकरस्तथाप्यन्तः कुतो गिराम् [c. Vās. 288-39] ॥
अत्र मेलम् मयी तस्या नन्दा भाजनम् ॥ 495 ॥

[मौलि] धम्मिल्ले । Ra. 9, 16 । चूला शिखा यथा । Kād. I. v. 2 ॥
[लीला] केलिः क्रीडा यथा । Ku. 6, 84 । विलासः स्थानादीनां वैशिष्ट्यं
यथा । Śi. 11, 18 । शृङ्गारभावजक्रिया परिस्पन्दः । यथा । Sp. 5857 ॥
प्रियस्यानुकृतिर्ललितेति भरतः ॥ 496 ॥

[लोला] इयोः । यत्सत्यं कृतिनामकृत्यकरणे लोलापि दोलायते ॥ 497 ॥
[व्याल] दुष्टगजे । Śi. 12, 28 । शूरे । व्यालैर्विश्राविनं जगत् । आपद-
वित्रकादिः सिंहः शार्दूलः । तयोर्यथा । M. M. 140, 5 ॥ [वेला] कतिचि-
द्दिनानि पुरुषः कतिचित्स्त्रीति वा इत्या वेला युधस्त्री यस्याः पुत्रः पुरुरवाः ।
अन्यत्र वेलाति वेला ॥ सीमनि । Śi. 2, 58 । ईश्वरभोजने । वेलावित्ता इव
क्षमाया वेलायामस्य भुञ्जते ॥ 498 ॥

अम्भोपेस्तीरे । An. I, 56 । अम्भोपेर्नीरविकारे । Pa. 775 ॥ [शाल]
हालः सातवाहननृपः । यथा । जज्ञे शालमहीपालः प्रतिष्ठानपुरे पुरा ॥ [शाला]
ओको गृहं यथा । Ra. 1, 95 । तस्य ओरुसः प्रदेश एकदेशः । यथा ।
Śi. 3, 50 ॥ 499 ॥

स्कन्धशाखायाम् । तमालशालासु विधाय दोलाम् ॥ [शालि] गन्धोत्तुर्ग-
न्धमार्जारः पुष्पलकाख्यः ॥ [शालु] हिंसेपि ॥ 500 ॥

[शिला] शरत् । पूजां विधाय शिलामदेशे ॥ यथोपलेपि मङ्गः । व्यष्ट-
जस्त शिलावृष्टिम् ॥ [शिली] गङ्गू । जलजन्तुविशेषः । यथा । शिलीकल-
कलैः कलां कलयते यत्तात्पर्यम् ॥ 501 ॥

[शुक्र] रूप्ये । काञ्चनाम्भोजकिञ्जल्कैः शुक्रभित्तिर्विराजते । योगे । सिद्धः
साध्यः शुभः शुक्रः ॥ [शूल] योगे । धृतिः शूलं तथैव च ॥ [शूला] पण्य-
स्त्रियाम् । वित्तं हि मूलतो याति शूलायां लोलचेतसः । वधहेतौ कीलके । शूला-
श्रोतो मलिम्लुचः । मद्धस्तु । अस्त्री शूलं रुणायुधम् । तच्छिखा वधकं काष्ठमिति
कीलकेपि पुंस्त्रीवमाह । यया । Ku. 5, 73 ॥ 502 ॥

[शैलम्] शैलेयं शिलाजम् । गण्डेपि । तत्र पुंस्त्रीवः ॥ [साल] सर्जतरौ
वृक्षमात्रे च । Ra. 1, 13 । प्राकारे । Śi. 3, 40 ॥ सर्जतरौ तालव्या-
दिरपि ॥ 503 ॥

[स्थूल] द्वयोः । Śi. 2, 73 ॥ [हाल] यया । दिवं गते हालसंभरा-
पतौ ॥ 504 ॥

[हेल] अवज्ञायाम् । हेलो ° M. N. (1878) V, 73 । विलासे । Śi. 2, 52 ॥
[हेलि] द्वयोः । हेलिं परमहेलानां यः करोति नराधमः । हेलिनेव तमः स्त्रोमः
स पापेन विहन्यते ॥ 505 ॥

अय यान्ताः ॥ [अवि] रथौ पर्यते च । अविहृदेत्युदयाविधिभावितप्रवर-
रोचिरपाचरितस्तुतिः ॥ नैजयन्ती तु । अविर्भूषणवत्योः स्त्री वायुप्रकारभा-नेति
पञ्चस्यर्थान्तरेषु आह ॥ [ऊर्ध्व] समुत्थिते । H. Y. 4, 132 । उपर्यर्थे ।
Ra. 6, 77 । उन्नते । Sp. 1325 ॥ [कण्वम्] यया । क्षिण्वन्ति कण्वं गुरुपाद-
रेणवः ॥ 506 ॥

[कवी] यया । कवी नवीनैस्तुरगैः सुदुःसहा ॥ 507 ॥

[किण्व] द्वयोः । क्रीणन्ति किण्वं द्रविणैर्नराधमाः ॥ [क्रीव] अपौरुषे ।
Sp. 1618 । दैन्ययुक्तेषु मद्धः । यया । विषयपि न यः क्लिश्यमाभयेत्तततं
नरः ॥ [खर्व] ह्रस्व । द्वयोः । अखर्व ° Pa. 1075 । न क्षीयंता न ह्रस्वीता
नीवस्थूला इह स्त्रियः ॥ [श्रीवा] शिरोधौ । Śi. 11, 11 । तस्तिरायाम् ।
रक्षापातचुटश्रीधैर्यैरकुञ्जरेः ॥ 508 ॥

[छवि] रुचि दीप्ति । K. Pr. 129, 4 । शोभायाम् । यरंद्रा-गण्डे-
भूमाञ्जनस्पतिर्यरा ॥ [जिह्वा] याचि रसज्ञायां च । Śi. 1, 63 । अत्र
कणिपक्षे हे जिह्वे रसज्ञे गलपक्षे हे जिह्वे याचौ यस्य स हिजिह्वः ॥ 509 ॥

[जीवा] यया उपगन्धा । धनुयो गुणे । जीवाकृष्टि ° Vis. 124, 1;
c. 295, 4; M. Ch. VI, 30. 37 ॥ 510 ॥

वृत्तिर्जाविका ॥ [तत्त्व] परात्मनि । ज्ञातव्यस्य लोकोयं जडोन्मत्त-
पिशाचवत् । वाद्यभेदे । H. 292 ॥ [द्रव] विद्वे पलायने । द्रवं द्रविडरा-
जोपि शिश्रिये त्वद्भयाद् द्रुतम् । नर्मणि क्रीडायां प्रद्रावे प्रसवणे च । M. M.
110, 2 ॥ 511 ॥

रसे । Śi. 9, 36 । गतिर्गमनमात्रम् ॥ [द्रवम्] रहस्ये । हं न रात्रौ
नृप मन्त्रणीयम् । मिथुनं स्त्रीपुंसयोर्युग्मं यथा । Ku. 3, 35 ॥ [द्रव ।
दाव] वनानले । तथा मन्ये^० K. K. 125, 18 । दावो नदीतीरसमुत्थि-
तोयं तोयं पिपासन्नवरोहतीव ॥ 512 ॥

वने । Me. 53; Ra. 2, 8 ॥ [दर्वी] फणायाम् । Śi. 20, 42 ॥
[दार्वी] हरिद्राद्वितयं हरिद्रा दाहहरिद्रा च ॥ [दिव] खे आकाशे त्रिदिवे
स्वर्गे च । Ra. 3, 19 । दिने दियसे । दिवेश्वरं सच्चिद्विश्ववन्द्यम् । प्रायेण
मृत्तिविषयेस्य प्रयोगः ॥ 513 ॥

[देवः] तोयदे । देवे यर्पति वार्षिकैर्विकसितं धाराकदम्बैरिव ॥ 514 ॥

[धव] पत्नौ । Me. 96 । द्रुभेदे । धवलकुचसमेतं यौवनं वा वनं वा ॥
[ध्रुवः] निधिते पुंसि क्लीब इत्यन्ये ॥ आतिः शरारिः । शङ्कौ स्थाणौ । द्वाद-
शाङ्गुलमाने तु पाशं निक्षिप्य वै ध्रुवे ॥ 515 ॥

स्थिरे निधले । Śr. Ch. 25, 132 । नित्ये शाश्वते । M. St. 9 । निधिते ।
Sp. 2383 ॥ [ध्रुवम्] खे । ध्रुवं घुवन्ति महमण्डलास्पदम् । भजले ।
ध्रुवं दत्ते चित्तं द्विजपरिवृढेभ्यः क्षितिध्रुवः । तर्के चित्तर्के । Śi. 3, 29 ॥ [ध्रुवा]
गीतिभेदे । ध्रुवा हि नाम नाट्यस्य प्रथमे प्राणाः ॥ 516 ॥

[नीवी] स्त्रियाः कटीवस्त्रस्य परिधानस्य बन्धनं बन्धनप्रत्ययः । यत्कात्यः ।
नीविरामप्रत्ययनं^० V. K. I, 3, 6 । यया । Me. 67 । मूलद्रव्ये । मानात्प्रेक्षो न
हीनश्चेत्सखि संतोष एव सः । नीवी न नीता निधनममार्गास्त्राभ एव सः ॥ परि-
पण आडम्बरः ॥ कारायात्मनि मङ्गुः । यया । बहुगुणशतपरिचयिनी मोहकरी
लोलशृङ्गलाकलिता । कामोत्सां प्रतिबद्धो नीवी खेया किमाश्चर्यम् ॥ [ध्रुवः]
भुतो गतिविशेषे कपौ च । प्रयाः प्रथैर्विश्रयन्ति शाखाम् ॥ 517 ॥

शब्दे स्तेच्छजातो च । रटन्ति राटीं कटुभिः प्रयैः प्रयाः । कारण्टवे भेके
जलवायसे च । प्रयमानप्रव्याप्ता कुल्या यत्र सुशीतला । श्रमनिष्ठमशीभागे । प्रा-

गुत्तरद्वये देशे लोमशे फलवर्जिते । अभिचित्यां प्रकुर्वाणः प्राग्वंशं तत्र कल्पयेत् ॥
कुलकः कुलप्रधानः ॥ 518 ॥

जलान्तरं विशिष्टं पूरयुक्तं जलम् । अभ्युवृद्धिरित्यर्थः । यदाह । H. 1087 ।
तत्र यथा । सानन्दवाष्पप्रवाः ॥ [पार्श्व] अन्तिके । Ra. 2, 9 ॥ 519 ॥

कक्षा° । पार्श्वार्थ्यां सप्रहाराभ्यां सप्रणेनाधरेण च c. Su. 1430 । वक्रोनृजुषपा-
यो लज्जादिः । यथा । पार्श्वेन अन्वेष्टा पार्श्वकः । पशुसमूहे । स भग्नपार्श्वो नि-
क्षिप्तासिघातैः ॥ [प्राध्व] दूरपथे । प्राध्वं गता अपि मधौ पथिकाः समीपुः ।
प्रद्वे । त्वद्वोधप्राध्वबुद्धेस्त्वदृष्टिनिधेष्टचक्षुषः । त्वत्कयोत्सुककर्णस्य कदा कालो
ममैष्यति ॥ बन्धे । प्राध्वं कृत्वा तुरगयुगलस्यैव सूतः प्रयाति ॥ बन्धे प्राध्वमिति
मान्तमव्ययमपि यथा । प्राध्वंकृत्य रथेष्वश्वान् ॥ [पूर्व] पूर्वज आद्यपुरुषे ।
Ra. 13, 3 ॥ 520 ॥

प्रागिति दिग् देशः कालो वा । तत्र दिशि यथा । S. K. 118, 12 । द्वौ ।
Ku. 1, 1 । काले । Ku. 5, 18 ॥ अग्रे प्रथमतोर्थे । पूर्वं त्वहुणवद्धमेव हृदयं
बन्धं पुनर्नाहति ॥ [भव] सत्तायामाप्तौ च । विभवलयभवेनाहंयवस्ते युषानः ॥
[भाव] अभिप्राये । Ra. 2, 43 । वस्तुनि । जगति जयिनस्ते ते भावा नवे-
न्दुकलादयः ॥ 521 ॥

स्वभावे । Ghat. 22 । जन्मनि । उपकाराय हि महतां भावो विधिना प्रति-
ज्ञातः । सत्तायाम् । Bhag. 2, 16 । भात्मनि । Ku. 5, 58 । अत्र हि सर्वगतस्त्वं
ममाप्यात्मा त्वं तत्र स्थिताहमित्यर्थमाहुः । क्रियायां धात्वर्थे । धात्वर्थः केवलः शु-
द्धो भाव इत्यभिधीयते । लीलायाम् । हवैर्भावैर्विलासैश्च हरन्ति वरयोषितः ।
विभूतावैश्वर्ये । शत्रोर्भावोपि हि श्रेयाश्च मित्रस्य तु दुर्गतिः । अन्धकारोपि हि वरं
न ज्योत्स्ना तुहिनाहता ॥ चेष्टायां कायकृते व्यापारे । सर्वभावेन संसारः शुभेना-
प्यशुभेन वा । बन्धनायैव साधूनां मुग्धानां तोषणाय च ॥ योनावुत्पत्तिस्थाने ।
को भावः खलचित्तानां जलानां विद्युतां तथा । अपूर्वं एव संतानो न विधेः दृष्टि-
गोचरः ॥ बुधे । M. M. 16, 7 । जन्तौ । भावा भवन्ति भवतो विरक्ताः । शृ-
ङ्गारादेः कारणे । Si. 2, 87 ॥ 522 ॥

शब्द° । Ku. 5, 40 ॥ तात्पर्योदयसुरतसंवेगेष्वपि मज्जुः । तात्पर्ये । शितं
स्वनरयोः कार्यमहितं नाचरेत्कचित् । शास्त्राणामिति भावं हि प्रयदन्ति मनी-
षिणः ॥ उदये । भावः पुण्यकृतां तेषां सर्वसंतोषकृन्मनः । सुरतसंवेगे ।

Sp. 640 ॥ [लव] छिदि छेदे लवने यथा । नखापलवसंप्राप्तसौभाग्यफलसंपदः । कान्ताकुचक्षेत्रभुवो वत चेतो विकुर्षते ॥ 523 ॥

विलासे । बाला लवेनैव मनो हरन्ति । रामजे । Su. 3264 । लेशे । Ratn. 304, 7 ॥ [लट्वा] कुसुम्भे । लट्वापुष्पस्तवकिततटं भालवृष्टं वहन्ती ॥ [लघ्वी] ह्रस्व° । Sp. 1004 । स्यन्दनप्रभेदे । Śi. 12, 24 ॥ 524 ॥

[विश्वाः] सुरा देवविशेषाः पुंभूति यदाहः । साध्यास्त्रयोदश प्रोक्ता विश्वे देवाश्चतुर्दश । अत्र विश्वे इति षष्ठान्दसत्त्वात् संज्ञायामपि ञस इः ॥ [शिवम्] मोक्षे क्षेमे सुखे च । An. VII, 122 । क्षेमवत्यपि मङ्गः । यथा । An. IV, 63 । अशिवैः शिवारुतैरिति [c. Ki. 1, 38] ॥ 525 ॥

[शिवः] योगान्तरे । वरीयान्परिधः शिवः । बालुकमोषधिः । कीले । शिवप्रबद्धाः शिशवस्तुरंगाः ॥ 526 ॥

[शिवि] याप्ययानेपि तत्र तु स्त्रियां यथा । Nai. 11, 12 ॥ [शुल्व] ताप्रे । शुल्वं भवति काश्चनम् ॥ 527 ॥

[सत्त्व] द्रव्यं पारिभाषिकं विशेषाख्यं यदाहः । वस्तूपलक्षणं यत्र सर्वनाम प्रयुज्यते । द्रव्यमित्युच्यते सौर्षो मेघत्वेन विवक्षितः ॥ तत्र यथा । सत्त्वे° Bh. II, 217, 1 । गुणे प्रकृतिगुणे । Kād. I. v. 1 । व्यवसायोतिशयवद्दीर्यम् । अवष्टम्भ इति यावत् । यथा । Pa. 503 । स्थभाये । Bh. Ś. 15 । आत्मभावे विद्यमानतायाम् । सत्त्वस्योभयवादिमानसलसङ्घटान्तवन्ध्यात्मनः । वले । स्वभुजसत्त्ववशाज्जगतीजितस्तव विष्टटयिशिटधनस्य च ॥ प्राणेषु इन्द्रियादिषु दशविधेषु जन्तुषु च । Śi. 12, 18 ॥ 528 ॥

[सान्त्व] सामनि । Śi. 2, 54 । दाक्षिण्ये । सान्त्वयान्शीलसंपन्नः ॥ [हव] सप्ततन्तौ । अश्व° s. 2, 532 । निर्देश आशा आदानमाकारणं तयो-र्यथा । परस्परहवाभीतैस्त्वदीयहयवृत्तिभिः । नाहमित्याह पाचं को नरेन्द्राहव-सत्सणे ॥ 529 ॥

अथ शान्ताः ॥ [अंशु] सूत्रादिस्वरुमांशे । अंशवस्तन्तुहेतवः । किरणे । Śi. 2, 49 । चण्ड° । एषाजिनी पटपदयाग्निराद सुदुःशायूत्तमिवैतदंशोः ॥ [आशा] द्वयोः । आदित्येन द्विजेनेव दक्षिणाशा° c. Sp. 1540, Su. 550, Pa. 742 । [आशु] क्षीमेपि । तत्र तु क्षीये ॥ 530 ॥

[ईशा] यथा । हलीशां नेशते वेद्यास्त्यक्तुं लब्धां भुजंगतः ॥ [काश]
तृणे । S. K. 114, 22 । [कीश] द्वयोः । कीशः कस्य न हास्याय ॥ 531 ॥

[कुशः] रामसुते दर्मे च । Ra. 15, 32 ॥ [कुशी] यथा । कुशीलतैव
यत्तेषां चिराय न सहिष्यते ॥ [कुशा] यथा । कुशासक्तकरास्तत्र परलोकजि-
गीषवः । अश्वप्रवारसयोगा रेजुर्वारा महाहवे ॥ [कुशम्] यथा । कुशेशयाता-
म्रुचा करेण [c. Ra. 6, 18] । एतच्छब्दविषय एवास्य प्रायेण प्रयोगः । यथा
कौमोदकीशब्दविषय एव विष्णुवाचिनः कुमोदकशब्दस्य ॥ 532 ॥

[केश] पाश° । केशो न वेशन्तशतेपि रज्यते ॥ [क्लेश] रागादौ ।
Śi. 4, 55 ॥ [कोश] अण्डके । एतच्चराचरं विद्वं ब्रह्मकोशविनिर्गतम् ॥ 533 ॥

कुड्मलैर्यचये च । Pa. 1137, S. K. 222, 18 । चपके । कोशेन वेद्या हि
पिबन्ति कश्यम् । दिव्ये शपथे । कक्षानिक्षिप्तलोप्त्रस्य कोशपानमिदं तथा । योनि-
रुत्पत्तिस्थानं यथा । कस्य न स्याद्रतिः कोशे । शिम्बायाम् । कोशैर्घृतत्वः प्रति-
भान्ति कानने । असि° । Sp. 2925 ॥ अर्थसंचयगृहे पद्मकर्णिकायां मांस-
खण्डिकायां च मङ्गुः । अर्थ° । M. 8, 38 । पद्म° । Su. 725 । मांस° ।
पिशाचविघसान् कोशान्तास्थीन्कवलयन्त्यहो । शिवाशिवाभारामैर्विकृता वास-
यत्यलम् ॥ 534 ॥

[दंश] वर्मणि मर्मणि च । विद्धः सर्दशेज्ज कृतेपि दंशे । दोषे । परदंशं
न शंसन्ति सन्तः प्राणान्त्ययेपि च । खण्डने । दशनदंशविकासिरदच्छदा ॥ 535 ॥

[नाश] पलायने । शत्रावतिबले प्राज्ञो नाशमेवावधारयेत् । मृत्यौ ।
Ra. 8, 87 । परिध्वस्तौ । Sp. 583 । अदर्शने । सूर्यस्य नाशे कमलैर्निमी-
लितम् ॥ 536 ॥

[निशा] हरिद्रयोरिति हरिद्रा दारुहरिद्रा च ॥ [पशु] छागे । Sp. 2494 ।
प्रमयेपि चेत्यत्र जातावेक्यचनं तेन सर्वेपि गणा उच्यन्ते । यथा ।
Ku. 1, 53 ॥ 537 ॥

[पाश] कर्णान्ते शो° । पार्श्वतः कर्णपाशेन सर्वतो बन्धनं हि सा
c. 7, 58 । अक्षाद्यन्ते नि° । तं अक्षपाशं स मुनिः शशाप ॥ 538 ॥

[पेशी] मण्डभेदो मस्तु । सुपक्वा कणिका यत्र सुपक्वाविशेषः पुरि-
कार्यः ॥ 539 ॥

[वश] जनो लोकः । स्पृहा इच्छा यथा । दुर्जने स्वयंशर्वार्तिनि कः स्या-
न्मत्सरः परिचयोय इदो या । आयत्ते वाच्यलिङ्गः । यथा । यदीच्छसि वशी-
कर्तुमक्लेशेन जगत्त्रयम् [c. Sp. 5245] । आयत्तत्वे । सर्वः कायवशाज्जनोभि-
रमते । प्रभुत्वे । Ki. 1, 13 । अत्र हि वशः प्रभुत्वमस्यास्ति वशी ॥

[वशा] नार्थम् । वशाभिः स वशं नीतः । वन्ध्यगव्याम् । स्वकार्यसि-
द्धये नेयान्यङ्गतां विगुणान्यपि । भवत्येव हि कुत्रापि यागे सङ्क्षिप्ता वशा ॥
विधातायैव सा बुद्धिर्मुखस्याजयशा यथेत्यादी वन्ध्यत्वोपेक्षाराहोरन्यत्रापि ॥
दुहितरि । वशाभिरपि वश्याभिः क्रियते पितुरुच्चतिः ॥ वेद्यायामपि मङ्गुः ।
यथा । सायं वशावेदमसु दीपवत्सु स्वास्तीर्णतल्पेषु ससौरभेषु । साकूतसं-
गीतकसंकुलेषु संचेरिरे कामिजनाः प्रहर्षेः ॥ 540 ॥

[वंश] पृष्ठावयवे । वंशनाडीमतिक्रम्य त्रिसंधि त्रिकमुच्यते । आदिशब्दात्
खङ्गाद्यवयवेपि यथा । संहंशपृष्ठं सहजं च तैक्ष्ण्यं तेजोसहत्वं सततं परस्य ।
तुल्यस्त्वया भूमिप चन्द्रहासो निस्त्रिंशता तु व्यतिरिच्यतेस्य ॥ [वेश] गेहे ।
वेशप्रवेशोभिमुखे न शुके । नेपथ्ये । Ku. 7, 31 । मूर्धन्योपान्त्यमप्यमुं
केविदाहः ॥ 541 ॥

[स्पश] इयोः । Śi. 2, 112 ॥ संघामे स्वमाणनिरपेक्षो व्यालं दस्तिनं
योधयति यः स तीक्ष्णायः पुरुषस्तत्रापि [c. 2, 142] ॥ [स्पर्श] दाने ।
गोसहस्रस्य च स्पर्शः प्रायश्चित्तं परं स्मृतम् । अत्र - - - दाने हि प्यन्तो दृ-
श्यते यथा । Ra. 2, 49 । तथा हि । महीना स्पृशति दाता स्पर्शयतीति । इति
रोगविशेषे । स्पर्शं धूमं प्रयोजयेत् ॥ 542 ॥

अय पान्ताः ॥ [अक्षः] रय० । Śū. 71 । व्यवहार आयव्ययादिन्यायः ।
यथा । - - - अक्षः । विभीतके । अक्षेयु रक्षांसि यतो यसन्ति । शकटे । हस्तिभि-
स्तुरगैरक्षैः संवाधेस्मिन्नज्ञाद्गणे । कर्पे । अक्षः पोटशमायकः । ज्ञान आत्मनि च ।
अक्षेग दक्षो बुधपेक्षरूपम् ॥ शूतवीजयोरपि मङ्गुः । शूते शूतमात्रे । अक्षेग हा-
रितं राज्यं पूर्णः सत्सन्निधौरपि । बीजे पद्मादिकले । Ku. 5, 11 ॥ विभा०
Śi. 1, 9 । इत्यादौ तु उपचारान् ॥ 543 ॥

[अक्षम्] इपीके । Sp. 2587 ॥ [उपा] इयोः । करैः स्पृशत्यु-
पामिन्दुरनिन्द इयाधिकम् ॥ 544 ॥

[ऋक्ष] महीधर० । विन्ध्यश्च पारियात्रश्च माल्यवानृक्षपर्वतः ॥ [ऋषि] वेदे । राजानमभिषिञ्चेयुरर्षिर्मन्त्रैर्द्विजोत्तमाः । अत्र ऋषेर्वेदस्येमे आर्षा मन्त्राः ॥ 545 ॥

[कक्षः] वीरुधि । नास्ति कक्षो निरोपधिः । कच्छेनूपमायः । यथा । कक्षं विविक्षति गजः सलिलं पिपासुः । शुष्कवने । आसीन्न्यक्षविपक्षकक्षदहनः । तृणे । Śi. 2, 42 । पापे । कक्षायते प्रेषति यः प्रपन्ने तं हन्ति धिक् कापुरुषं वदन्ति ॥ [कक्षा] इभ० । Śi. 18, 6 । काक्ष्याम् । कक्षां समाक्रट्टुमयाचकाङ्क्षुः । गेहप्रकोष्ठको गृहभूमिभागः । यथा । सप्त कक्षा अतिक्रम्य ॥ 546 ॥

भित्तौ । कक्षालम्ना शतपदी यहीतुं नहि शक्यते । साम्ये । पक्षीन्द्रकक्षां समुपैति पक्षी । रथभागे । दृढकक्षैः परोलक्षै रथैः क्षुण्णक्षमातलः । उद्गाहिष्याम् । कति कक्षा विवक्षसे ॥ प्रतिज्ञायामपि मङ्गुः । यथा । दृढकक्षस्तु विवदेद्यत्पमेयात्र हीयते ॥ [कर्पू] तुपाग्नौ । उद्दीप्य कर्पू जुहुयाद्य इच्छेद् ब्रह्मवर्चसम् । कृपौ । कर्पू कुर्वन्ति ये काले । कुल्या नदी सारणिर्वा । नद्याम् । भागीरथः कर्पति देवकर्पूम् । सारणौ । कर्पूभिरासेदितवृक्षकाणां क्रीडान्तराले मुनिकन्य-
कानाम् ॥ 547 ॥

[घोष] कांस्ये । ---- निक्षिप घोषपात्रम् । गोष आभीरपक्षौ च । Ra. 1, 45 । घोषको भाषकः । तत्र वाच्यलिङ्गः ॥ [चोक्ष] सुन्दरे शुचौ च । रजकः क्षालितक्षौमचोक्षदन्तांशुरन्नयीत् । गीतं चोक्षशाटकरागः । यथा । प्रेक्षणीये विलासिन्याश्चोक्षरागदत्तं मनः ॥ 548 ॥

[झप] मकरे मीने च । Sp. 7610 । घने । उज्झन्ति शीर्णे हि स्रपं विहंगाः ॥ [तुष] दोषेपि मङ्गुः । भ्राम्यते [?] च न कोपि० I. St. XV, 345, v. 125 ॥ 549 ॥

[दक्ष] पञ्जा० । Ku. 1, 21 । पटौ कुक्षुटे च । गौतमादानमिपतः कामिनो बोधयत्यलम् । प्रभाते ताम्रचूडोत्र दक्षोसौ हि किमद्भुतम् ॥ [ध्वाङ्क्ष] बके । स्तब्धपीयो मौनी निश्चलपिहितार्थलोचनः शश्वन् । सजलो जनो य आस्ते स किल ध्वाङ्गयती प्रोक्तः ॥ अर्था तर्कुको भिक्षुको वा । तत्र वाच्यलिङ्गः । यथा । क्षिति-
तले ध्वाङ्क्षो जनो लक्षशः ॥ 550 ॥

गृहं गृहविधोपः । यद् व्याडिः । ध्वजो० s. 2, 69 ॥ [न्यक्ष] कास्त्र्ये नि-
कृष्टे च । आसी० s. 2, 546 । जामदग्न्ये भार्गवे । Kd. 1, 72, S. K. 46, 1 ॥

[पक्ष] ग्रहे । अपक्षपातेन परीक्ष्यमाणादयं ----- प्रतीमः । साध्ये । सा-
ध्यधर्मविशिष्टो धर्मी पक्षः ॥ 551 ॥

चुक्षीरन्ध्रे । पक्षे क्षिप्त्वाशुशुक्षणिम् । वले सैन्ये पिच्छे गरुति च । Śi. 2, 117 ।
पार्श्वे गृहपार्श्वद्वारं यथा । पक्षद्वारेण निर्यतः । वर्गे सजातीयगणे । स्वपक्षक्षयकार-
कः । विरोधे । Śi. 2, 34 । देहाङ्गे । वामेन पक्षेण न दक्षिणेन नावाङ् न चोत्तान-
मनतुरोपि । वियोगयोगात्परमोपि धीरो बन्धावपातादिव दुःखमास्ते ॥ सहाये ।
Bh. 229 । राज ० । आरुह्य पक्षं क्षपितारिपक्षः ॥ 552 ॥

[प्रक्ष] पक्षकः पक्षद्वारम् ॥ [प्रैष] क्लेशोन्मानयोरपि ॥ 553 ॥

[पौषम्] मह उत्सवः ॥ [भिक्षा] सेवायाम् । भिक्षामात्ररता क्षय परि-
गनः सर्वो गुणानां गणः । प्रार्थनायाम् । Sp. 4787 । भृतौ वेतने । कृत्विग्भ्यो
न बहिर्वेदेर्भिक्षा देया कदाचन । नान्तर्वेदा नियुक्तेभ्यो यथाभावं त्वयाचिता ॥
अत्र हि प्रार्थना नास्ति ॥ 554 ॥

[भाष] त्वग्दोष ० । भाषकस्मापविग्रहः ॥ 555 ॥

[मोक्ष] निःश्रेयसे । Śi. 1, 32 । मोक्षने । Ku. 7, 80 । मृतौ । मोक्षं
गतोदयः सहसैव कसे ॥ [यक्ष] श्रीदे । अय वैभवणीयेत्र बलिं यक्षाय कल्प-
येत् ॥ [रक्षा] भस्मनि । होमाभिरक्षातिलक चकार ॥ 556 ॥

[रुक्ष] अस्निग्धो नीरसः प्रेमवार्जितौ वा । नीरसे । भिक्षुभिर्लक्षितं क्षेत्रं
रुक्षमैक्षवुमुक्षुभिः । प्रेमवार्जितपक्षयोः । Ra. 14, 43 ॥ [लक्ष] व्याजं ।
Ra. 6, 81 । शरव्यं वेप्यं संख्या शनसहस्रलक्षणा तयोर्वया । B. H. 67,
v. 25 ॥ [वर्ष] द्वीपांशे । Śi. 14, 5 ॥ 557 ॥

धर्मधरः पण्डः । तत्र वर्षशब्दो भीमसेने भीमवत् ॥ [वृष] इयोः । K. Pr
105, 9 ॥ [वृष] आखौ । निर्गन्ता[?] वृषदंश एव कुर्वते ० Bh S. 81 ।
धर्मे राशिभेदे च । दिवसपतेरपि दिवसाः प्रयान्ति वृद्धिं वृषं चरतः ॥ 558 ॥

शुक्रले । त्यागी वृषः सुभग इत्यपि लम्पशब्दः । श्रेष्ठे । B. I, 1 । दान-
वेषि यथा । Śi. 16, 8 ॥ 559 ॥

[शुषि] शुषिरे छिद्रे । H. 287 । अत्र हि शुषिश्छिद्रं विद्यतेत्येति
मध्यादित्वाद्भः [c. Gan. 455, n. 7] । शोषे । विशन्तः [?] शुषिशो-
कर्ताः सुकराः शष्प - - नम् । अत्रग्रह - - - - - मगन्त इव कर्षकाः ॥ यत्नेपि

मङ्गः । यथा । भ्रष्टयच्छुपि निहस्ताहमयासीत्तत्र तद्वलम् ॥ [शेष] वधे ।
न मेपशेषः शिवतातिरेपः । सीरिणि । Śi. 2, 68 ॥ 560 ॥

अथ सान्ताः ॥ [अर्चिस्] मयूखे । Ku. 2, 20 । शिखा ज्वाला यथा ।
Ku. 4, 40 ॥ [अदस्] अत्र एतदर्थे । Śi. 9, 16 । परत्र परस्मिन्विप्रकृष्टेयं ।
इवमपचितं ध्वान्तं दूराददः प्रविजृम्भते सपदि कनकक्षोदव्यूहप्रवाहनिभं नभः ।
अत्र इदमिति संनिक्कृष्टं ध्वान्तं परामृश्य तदपेक्षया विप्रकृष्टे नभसि वर्तते ॥ आमु-
ष्मिकार्थसंसिद्धये वदकक्षा हि साधवः । इत्यादौ तु संनिक्कृष्टेहलोकापेक्षया विप्र-
कृष्टे परलोकेपि परत्र [?] हारेण वर्तते ॥ अनुपदेशेपि तथा च अनुग्रहानुपदेशे
अन्तरेद [?] इत्युक्तम् ॥ 561 ॥

[आगस् । एनस्] अथ पापे । अभ्य० Ra. 2, 32 । अह्मायाह्मामिनोसौ
व्यपनयतुतरामेनसामासनांनि । मन्तावपराधे । निशा० Śi. 1, 61 । एनांसि
मिथ्यैव निवेद्य नीतः स वैमनस्यं पिशुनः प्रभुर्नः ॥ [आशिस्] उरगस्य० ।
आशी० Gan. 184, 2; c. Śāśv. 346 n. । आशीविष इत्यत्र तु पृषोदरादि-
ह्वास्तलोपः । आशिशब्दाद् उद्यामाशीति ईकारान्त इत्यन्ये ॥ [उपस्] संध्या-
याम् । उपसि यासि न कान्तगृहं यदि ॥ 562 ॥

[उरस्] मुखे । तान्त्वान्वरिवस्यति त्रिभुवने मर्त्योऽरसान्येव ते । अत्र हि
मर्त्यानामुरांसि मर्त्योऽरसानि उरसोम इति समासान्तः ॥ [ओजस्] दीप्तौ कान्तौ ।
Ra. 5, 37 । प्रकाश आलोकः । तत्र बले च यथा । Ki. 2, 38 । अवष्टम्भे ।
Ra. 2, 54 । धातूनां रसादीनां तेजस्तत्र यथा । रोगार्ता हि निरोजसः ॥ [ओकस्]
सद्यनि । Ku. 3, 34 ॥ 563 ॥

आभ्रय० । Śi. 1, 34 । [कंस] तैजसं कांस्यधातुः । यथा । कंसेषु हंसः
परमो न भुङ्क्ते । मानं हिरण्यमानविशेषः ॥ [कासू] विकलवाचि, वाच्यलिङ्गः ।
शक्तिनाम्न्यायुधे । कासूभिरेवाशु रिपून्निरासः । रमोगभेदः ॥ 564 ॥

मुद्गो । कासूः कस्यापि कीदृशी । विकलवाग् वाच्यिकलः । विकला वागि-
त्यन्ये ॥ [गुत्स] स्तम्भे गुतुञ्छे च । वस्ते जिघत्सति बलादपि शालिगुत्सम् ॥
[गोत्स] विभाते । गोत्से नासेविता विद्या न भुक्तं मध्यवासरे ॥ 565 ॥

[चास] द्वयोः । रटथासः शुभायासः ॥ [छन्दस्] इच्छायामकारान्तोपि ॥
[ज्योतिस्] यज्ञौ । Me. 5 । दिनेशे । ज्योतिष्योतितविटपं विजयते राजीयसं-
धीयंकम् ॥ 566 ॥

दृगत्र कनीनिकामध्यं यन्मयः । तारा नेत्रविभागः स्याज्ज्योतिस्तत्पञ्चमांशकम्
[?] ॥ [तपस्] कृच्छ्रं सांतपनम् । आदिशब्दान्द्रायणादिघृतम् । यथा ।
Ku. 5, 4 । धमे । Śi. 2, 9 ॥ शिशिरे । धीष्णे पञ्चाग्नितपसा तपस्याम्भोन्त-
रभिता । त्वया सायुज्यमाप्नोत पार्वत्यत्र निदर्शनम् । माघे । महतामपि चेतांसि
लोभो मोहश्च नाशयेत् । तपास्त---यथा सरसां कमलान्यहो ॥ 567 ॥

[तमस्] गुणे । Kād. I. v. 1 । पापे । Ra. 9, 16 । ध्वान्ते । Śi. 1, 38 ।
शोकेषि मङ्गुः । यथा । अथान्धकारमाशानां शशामाश्यानसंतति । न तु खण्डे-
न्दुचूडस्य प्रियाविरहजं तमः ॥ [तरस्] इयोः । Ra. 5, 28 ॥ [त्रास] म-
णिदेये । अत्रासा मणयो धार्याः ॥ [तेजस्] त्विषि दीप्तौ । Da. 3, 7 । रेत-
सि । Me. 43 । बले । Ra. 11, 1 ॥ 568 ॥

नवनीते । धेनुः स्तोकपयस्कापि सते----- । प्रभावे प्रतापे । इतस्ततो
रूढ° Ra. 6, 47 । अग्नौ । Ra. 11, 63 ॥ असहनत्वेपि मङ्गुः । यद्भरतः । अ-
पिसे° Daś. p. 17 n. । तत्र यथा । Śi. 2, 83 ॥ [दास] वृषते शूत्रे । किं
रे दास वपस्यति । दानपात्रे । ददौ दासाय दासांसि नृवर्यः सूर्यपर्वणि ॥ [दासी]
चेष्टाम् । Su. 2247 ॥ 569 ॥

[धनुस्] धनुर्धरे । धनुर्धनुष्पाणिरयं दुरागः ॥ [नभस्] व्योम्नि । Śi. 1, 38 ॥
प्राणं नासिका ॥ 570 ॥

प्रावृषि । Me. 4 ॥ [नासा] दारशाखाया ऊर्ध्वे [?] उपरि वारु शारो-
र्ध्वदारु । स्तम्भादीनामुपरिस्थं दारु । इत्यन्ये । यथा । नासानियेशितसितासि-
तरक्तपीता बिम्बा वसन्ति [?] वसन्तीर्धितातियेयाः ॥ [पयस्] इयोः ।
Ra. 2, 36 ॥ [प्रसू] अष्ट्वेति सगर्भा यद्वया यथा । न प्रसूवाहनीया स्यात् ।
जनन्याम् । भिन्नप्रसूषु पुत्रेषु तथैकपितृकेषु च ॥ 571 ॥

[वर्हिस्] अग्नौ । वर्हिर्मुखास्ताई तिहन्तु हव्यम् । अत्र हि वर्हिरभिर्मुखं येषां
ते वर्हिर्मुक्ता देवाः ॥ [महस्] उत्सवे । K. Pr. 177, 6 ; 308, 14 ॥ 572 ॥

[मृत्सा] वासी तक्षोपकरणम् । छुमृत्तिकायां यथा । निःशल्ये संस्कृते तत्र
मृत्सारवितथेदिकाः ॥ [रस] स्यादे । Ra. 2, 36 । जले । Ra. 1, 18 । कीर्षे ।
यथौषधिरसाः सर्वे मधुन्याहितशक्तयः । शृङ्गारादौ । R. Ś. 1, 1 । विपे ।
तीक्ष्णरसदान् भिक्षुकांश्च रिपौ मयुञ्जीत । द्रवे । Da. 7, 12 ॥ 573 ॥

बोलो गन्धरसस्तत्र सत्यभामायां भामाशब्दवदेकदेशेन रसशब्दः । रागेनुर-
क्तिर्यथा । Kād. I. v. 8 । तिक्तादौ । Da. 7, 14 । पारदे । रसोपविद्धा^०
c. 2, 360 ॥ चर्वणेपि मङ्गः । यथा । आनन्दसान्द्रो रसः c. M. M. 163, 5 ॥
[रसा] रसनायाम् । रसया रसयन्त्यमी । क्षितौ । Śi. 3, 23 ॥ 574 ॥

[रहस्] गुह्यमत्रैकान्तं यथा । Pa. 1499 । रते । Ku. 8, 5 । तत्त्वे ।
को वा शंसति शिष्येभ्यः स्वगुरोर्विरहे रहः ॥ अयमव्ययमपि ॥ [रजस्]
गुणभेदे । Kād. I. v. 1 ॥ रज इत्यकारान्तोपि ॥ [रास] गोदुहां गोपालानां
क्रीडाः । यदाह । अनेकनर्तकीयोज्यं भित्रवाललयान्वितम् । आ चतुःषष्टि-
युगलाद्रासकं मृणोद्धते ॥ तत्र यथा । गोपीरासकवासितैकहृदयो गोष्ठे हरिः
क्रीडति ॥ 575 ॥

भाषाणां मागध्यादीनामेकान्तरितो न्यासः शृङ्खलाकारत्वाच्छृङ्खलकम् ॥
[वत्स] वरसि । श्रीवत्सः कच्छयासी स भवतु भवतां खेदविच्छेदहेतुः । अत्र
हि श्रीवत्से वक्षसि यस्य स श्रीवत्सो हरिः । तुगपत्यं यथा । वत्सेन रामभद्रेण
भमादेशं विधित्सता । तुगित्युपलक्षणं तेन लघुभ्रात्रादावपि यथा । Bā. III, 78 ।
यपे । कालो हि वत्साद्यतिवाहनेन प्रस्त्रावितो दिव्यरसं प्रसूते । तर्णके । Ku. 1, 2 ॥
[वयस्] तास्ये । Ra. 3, 70 । बाल्यादौ । आद्ये वयसि नाधीतं द्वितीये
नार्जितं धनम् ॥ [वर्चस्] तेजसि । वर्चसि वर्चयतु सौर्धितपादपद्मः ॥ 576 ॥

रूपे । Ra. 1, 63 ॥ [वसु] शुक्ले पुंस्यजयः क्षीवि गौडः । अमौ देवभेदे
च । Ki. 1, 18 । योक्त्रे । व्यवस्थां हरितां कुर्यन् वसुभिर्विततैः शुभाम् । प्रातस्त-
नोरुणो देवो भास्वान्पातु सत्तारथिः ॥ देवमात्रेपि मङ्गः । यथा । Me. 43 । अत्र
हि वासवस्येमा इति ईयिप्राप्तेरयं [sic] शब्दोऽनुचितः स्यादिति चमूनां देवाना-
भिमा इति व्याख्येयम् ॥ रत्ने । मन्दभाग्या न पश्यन्ति रत्नगर्भा वसुंधरा । अत्र
वसूनि रत्नानि धारयति वसुंधरा ॥ 577 ॥

[वास] रतगृहेपि मङ्गः । यथा । Sp. 6505 ॥ 578 ॥

[विहंस] ज्ञे । M. St. 1 । आत्मावेदि । Bā. IV, 35 । प्राप्ते । विहान्त-
वर्च पूज्यते c. Sp. 6116 ॥ [वेधस्] ज्ञे । वराया वाचो यः प्रथित इह वेधाः
कथियृषा । विष्णौ । शेषशय्यासुसामीनं वेधसं ददशुः मुराः ॥ [शंसा] यचसि
उक्तौ । अनन्तशक्तेस्तव देयसाध्यादशक्तिजा नागसहस्रशंसा । याञ्जयाम् ।

शंसासहस्रं संकीर्णं महेश मम मानसे ॥ [शिरस्] प्रधाने । कारस्करशिरो-
भूतधूतः पूतदिगन्तरः ॥ 579 ॥

सेनाया अग्रभागोऽग्रदेशविशेषः । यथा । Śi. 18, 14 ॥ [श्रेयस्] मङ्गले ।
श्रेयांसि यो दिशतु -- नगेन्द्रजायाः । धर्मेऽपुण्ये । Śi. 2, 40 । शस्ते । Śi. 2, 106 ॥
[सहस्] ज्योतिषि दीप्तौ । कः सहेत रवेः सहः । हेमन्त ऋतौ मासे मार्ग-
शीर्षे च । Śi. 6, 57 ॥ 580 ॥

[स्रोतस्] प्रवाहे । Me. 51 । इन्द्रिय इन्द्रियद्वारे । स्रोतसां मलिनीभावाद्
व्याधिर्दंहे प्रवर्तते ॥ करिकरेपि मङ्गः । यथा । Me. 42 । नदीमात्रेपि यथा ।
Me. 45 ॥ [हंस] अर्के । हंसोदये हसति पङ्कजराजिरेषा । मत्सरो द्वेषः । यथा ।
मुनौ विहंसे सरसीय शुष्के । अच्युते । लक्ष्मीस्तनतटोत्तंसं हंसं कंसनिसूदनम् ।
अश्वभेदे । तं हंसमारुह्य स राजहंसः । योगिभेदे । M. Ch. I, 5 । मन्त्रभेदे ।
विन्यस्येद्विधिना शिष्ये हंसं यंशसमुद्भवे । आदिशब्दाद् ध्यानादिग्रहः । परमात्मनि ।
अहंस इति हंसोऽयं मित्राभिन्नो विपश्चिताम् ॥ 581 ॥

निर्लोभनृपतौ । सम्मानसंवासरसः सततं पद्मेकनिलयतामात्रः । त्वं शुद्धपक्ष-
पाती सत्यं क्षितिपाल हंसोऽसि ॥ प्राणवाते । हंसधरति कायेऽस्मिन्पद्मधा व्याप्य
सर्वतः । अपतः स्थित उत्तरपदस्थितः भेष्टे । कविहंससेव्यमानश्रमांशुजा जयति
भारती देवी ॥ [ह्विस्] सर्पिषि । Ra. 1, 80 । होतव्यमात्रे । Ra. 1, 62 ॥
[हिंसा] चौर्ये स्तेयम् । आदिशब्दान्तरादिपरिग्रहः । यथा । Su. 3139 । यथः
प्राणव्यपरोषणं यथा । हिंसया जायतेत्पायुः ॥ 582 ॥

अयं हान्ताः ॥ [अहि] शृत्रे । धृषेय सेन्यैरहितापकारी । यमे केदारे । गतं
नीरमहेर्बहिः ॥ यमे प्राकारे । इति मङ्गः ॥ [ईहा] पुष्टिद्वेषे ॥ 583 ॥

[ग्रह] ग्रहे । Śi. 7, 44 । निर्वन्ध आसक्तौ । कोऽयं ग्रहस्तय विवेकय-
तोपि --- कातरतरे तरुणीरताक्षी । अनुग्रहे प्रसादे ग्रहशब्दः सत्यमागायां
भामाशब्दवत् । तत्र रणोधमे च यथा । त्वं देव कुर्याः समरे ग्रहं सदा । आदि-
त्याक्षी । Bā. III, 10 ॥ 584 ॥

[ग्राह] ग्रहे । Ku. 3, 7 । अग्रहारोपि मङ्गः । अग्रहारो मिथ्याकालक्षेपरूपः ।
यथा । जलघट्टने बहुलेहायहितपाणिदकारपरिकरिते । ग्राहमहर्षेर्दधिं संसा-
रान्धौ क इव तीर्णः ॥ [गृहाः] गारेषु । गृहा मुनीनामुदजाद्रणेपु । मघनि ।
Śi. 1, 14 ॥ 585 ॥

[ग्रीह] निपुण० । ग्रीहाः ग्रीहि न कुर्वते । गजाहो । Śi. 12, 5 । पर्व उत्सवः । अङ्गुलिबंधिर्वा ॥ [बर्ह] परीवारे । दैवं चेत्प्रतिकूलं स्याद्बर्हस्तर्हि निरर्थकः ॥ 586 ॥

[मह] तेजसि । महपतिमहवीचीन्यञ्चिताशातमिलः ॥ [मही] नदीभेदे । मही न हीयतेम्भोधेः ॥ [मोह] मूर्छायाम् । Ku. 4, 1 । विपर्ययोविद्या यथा । Sp. 100 ॥ 587 ॥

[लोह] कालायत्ते । हरति श्यामिकां हेमो न लोहस्य हृताशनः । सर्व- तैजसे । रसोपविद्धा० c. 2, 360 । जोङ्गके । स्वर्लोहकार्तस्वरपद्मपक्षैरानर्च गौरी सशरं पिनाकम् ॥ [वह] वृष० । मिथ्यैव जातः स जनो वहे गङ्गुरि- बालसः ॥ गन्धवहैकदेशेन सत्यभामायां भामाशम्भवद्वायौ वहशम्भः ॥ आचर- णवाहवर्णकवोदृष्वपि मङ्गः । आचरणे । न खेहेन न दानेन न मानेन न सेवया । केन वहेन वहन्ते खला इति न निर्णयः ॥ वाहे तुरगे । बह्ववहहेपितयुंहितगहने सैन्ये समन्ततः प्रसृते । क्व भवेदरिर्वराको गोमायुषायतां जातः ॥ वर्णके वर्णि- कायाम् । बहुप्रयोजनं वस्तु विवेच्यारभते बुधः । वहं विना हि नादत्ते बहूमूल्यं विवेचकः ॥ वोदरि । विरहहृतवहेन प्रेयसी दघनेत्तौ ॥ नदेपि यया । तं स सिन्धुवहमाप महीयः [?] ॥ [वाह] मानभेदे व्याप्राज्ये । मातुं वाहैः शक्यते नान्तरिक्षं चेत्तुं शक्यं नो मनो मानिनीनाम् ॥ 588 ॥

[वाहा] यया । शाम्पन्ति भोगेन नु जातु कामा न वाहया वा सुतरः समुद्रः ॥ [व्यूह] निर्माणे । न कुट्टिमव्यूहनिगूहितार्थः । तर्के वितर्के । हिता- हितव्यूहपरा मनीषिणः । समूहे । An. I, 28 । बलस्य सैन्यस्य चक्रादिरूपेण विन्यासो बलाविन्यासः । यदाह । दण्डो मण्डलभोग्यो चाध्वुत्सन्नधावलौ [?] ॥ १८ः । व्यूहास्तेषां विशेषाः स्युधक्रमव्यूहादयोपि च ॥ तत्र यया । Śi. 19, 41 ॥ [सह] क्षमे । असहः स हि शीतस्य । बले । न सहेन स हीयते ॥ 589 ॥

[सहा] उर्व्याम् । सहैव सहते सयम् । शेन ओषधिधर्मः ॥ 590 ॥

[सिंही] स्वर्भाणुमातरि । सिंहिकास्तनवेधस्तो मृगो मृगाङ्गमाश्रितः । जमाह सा० c. K. Pr. 335, 9 ॥ [जेह] सौहार्देषि मङ्गः । यया । Śi. 14, 1 ॥ 591 ॥

॥ इत्याचार्य० दिस्वरकाण्डो द्वितीयः ॥

भीमसूतिशिष्येण भीमन्महेश्वरिणा ।

भक्तिनिष्ठेन टीकेयं तस्माद्यैव प्रतिष्ठिता ॥ १ ॥

सम्यग्ज्ञाननिधेर्गुणैरनवधेः श्रीहेमचन्द्रप्रभो-

र्मन्थे व्याकृतिकौशलं विलसति कास्मादृशां तादृशम् ।

व्याख्यामः स्म तयापि तं पुनरिदं नाथर्यमन्तर्मन-

स्तस्याजस्रमपि स्थितस्य हि वयं व्याख्यामनुब्रूमहे ॥ २ ॥

यस्तस्य स्मृतिगोचरे समभवदृष्टं च शास्त्रान्तरे

तत्सर्वं समदर्श किं तु कतिचिन्नो दृष्टलक्ष्याः क्वचित् ।

अभ्यूहं स्वयमेव तेषु सुमुखैः शब्देषु लक्ष्यं बुधै-

र्यस्मात्संप्रति तुच्छकदम्बलभियां ज्ञानं कुतः सर्वतः ॥ ३ ॥

एकत्रापि कृताभिधेयविषये व्युत्पत्तिरर्थान्तरे

कर्तव्या स्वयमेव दर्शितदिशा निर्धेदवन्धेर्बुधैः ।

वर्णाश्रमवर्णनं च न कृतं तथापि कार्यं स्वयं

यत्कृत्स्नप्रतिपादनेन विवृतिः कामं वरीवृध्यते ॥ ४ ॥

अथ तृतीयं त्रिस्वरकाण्डमारभ्यते । तत्रादौ कान्ताः ॥

[अणुक] द्वयोः । पर्याणमशेष्वणुका वदन्ति ॥ [अशोक] पद्मलो
वेतसः ॥ 1 ॥

[अभीक] निर्भये । Śi. 5, 64 ॥ [अनीक] रणे युद्धे । सहस्र°
c. C. on V. K. 2, 1, 14 ॥ [अलीक] सर्वेषु । Sp. 2606 ॥ [अनूरुम्]
द्वयोः । वरस्यानूकचित्तानि प्रेक्ष्य कन्या प्रदीयते ॥ 2 ॥

[अनूकः] गतजन्मनि परिणतवयसि । स्पृशन्ति दूकयानूकं नो कामिन्यः
सयौवनाः ॥ [अंगुक] इलक्ष्ण° । दशासाः संवृततारहाररुचयः संभिन्नचीनांशुकाः ।
उत्तरीये । Śi. 11, 34 । वस्त्र° । Śi. 5, 52 ॥ 3 ॥

[अन्तिका] चुल्लघाम् । न दुष्येदन्तिकास्थितम् ॥ 4 ॥

[अम्बिका] पाण्डुगतारि । अम्बिकायामभूत्पाण्डुः । देवताभिद् द्वाविंशस्य
जिनपतेरुपासिका कूष्माण्डिका नाम यया । भूयाद्विम्यस्त्रिदेविका ॥ 5 ॥

[अन्धिका] कैतव दूतम् । सर्वपी ओपधिः । मिदं निद्रा । कैतवमिद-
योर्वया । अन्धिकान्धा विधास्यन्ति कुतो धर्मं नराधमाः ॥ [अम्बिका]
भक्तोद्धारः । चाद्वेरिका च । ओपधौ ॥ 6 ॥

[प्रौह] निपुण० । प्रौहाः प्रौढिं न कुर्वते । गजांही । Śi. 12, 5 । पर्व उत्सवः । अङ्गुलिसंधिर्वा ॥ [वर्ह] परीवारे । दैवं चेत्यतिकूलं स्याद्बर्हस्ताहि निरर्थकः ॥ 586 ॥

[मह] तेजसि । महपतिमहघोचीन्यञ्चिताशातमिलः ॥ [मही] नदीभेदे । मही न हीयतेम्भोषेः ॥ [मोह] मूर्छायाम् । Ku. 4, 1 । विपर्ययोविद्या यया । Sp. 100 ॥ 587 ॥

[लोह] कालायसे । हरति द्यामिकां हेमो न लोहस्य द्रुताशनः । सर्व- तेजसे । रसोपविद्धा० c. 2, 360 । जोङ्गके । स्वर्लोहकार्तस्वरपद्मपञ्चैरानर्च गौरी सशरं पिनाकम् ॥ [वह] वृष० । मिथैव जातः स जनो वहे गडुरि- पालसः ॥ गन्धवहैकदेशेन सत्यभामायां भामाशब्दवहायौ वहशब्दः ॥ आचर- णवाहवर्णकघोटदृष्ट्वपि मङ्गः । आचरणे । न जेहेन न दानेन न मानेन न सेवया । केन वहेन वहन्ते खला इति न निर्णयः ॥ याहे तुरगे । बह्वहहेपितवृंहितगहने सैन्ये समन्ततः प्रद्यते । क भवेदरिर्वराको गोमायुप्रायतां जातः ॥ वर्णके धर्णि- कायाम् । बहुप्रयोजनं यस्तु विवेच्यारभते बुधः । यहं विना हि नादत्ते बहुमूल्यं विवेचकः ॥ योदरि । विरहद्वतवहेन प्रेयसी दधतेसो ॥ नदेपि यया । तं स सिन्धुवहमाप महीयः [?] ॥ [वाह] मानभेदे व्शमाख्ये । मातुं वाहैः शक्यते नान्तरिक्षं येषु शक्यं नो मनो मानिनीनाम् ॥ 588 ॥

[वाहा] यया । शाम्यन्ति भोगेन नु जातु कामा न वाहया वा सुतरः समुद्रः ॥ [घ्यूह] निर्माणे । न कुट्टिमव्यूहनगृहितार्थः । तर्के वितर्के । हिता- हितव्यूहपरा मनीषिणः । सनूहे । An. I, 28 । बलस्य सैन्यस्य चक्रादिस्फेण विन्यासो बलाविन्यासः । यदाह । दण्डो मण्डलभोगौ चाप्युत्सन्नधाबलो [?] रटः । व्यूहास्तेषां विशेषाः स्युभक्रव्यूहादयोपि च ॥ तत्र यया । Śi. 19, 41 ॥ [सह] क्षमे । असहः स हि शीतस्य । भले । न सहन स गीयते ॥ 589 ॥

[सहा] उर्व्याम् । सहैव सहते सर्वम् । शेष ओपपिपर्यः ॥ 590 ॥

[सिंही] स्वर्भानुमातरि । सिंदिकापतसंभ्रस्तो मृगो मृगादृमाभितः । जमाह मा० c. K. Pr. 335, 9 ॥ [जेह] सौरादेपि मङ्गः । यया । Śi. 14, 1 ॥ 591 ॥

॥ इत्याचार्य० द्विस्वरफाण्डो द्वितीयः ॥

भीरमयतिनिप्येग भीमन्महेन्द्रचरिणा ।

भक्तिनिष्ठेन टीकेयं नद्यापिच प्रतिष्ठिता ॥ १ ॥

सम्यग्ज्ञाननिधेर्गुणैरनवधेः श्रीहेमचन्द्रप्रभो-
 र्धन्ये व्याकृतिर्कौशलं विलसति कास्माद्दृशां तादृशम् ।
 व्याख्यामः स्म तयापि तं पुनरिदं नाधर्ममन्तर्मन-
 स्तस्याजलमपि स्थितस्य हि वयं व्याख्यामनुब्रूमहे ॥ २ ॥
 यल्लक्ष्यं स्मृतिगोचरे समभवदृष्टं च शास्त्रान्तरे
 तत्सर्वं समदर्शि किं तु कतिचिन्नो दृष्टलक्ष्याः काचित् ।
 अभ्यूषं स्वयमेव तेषु सुमुखैः शब्देषु लक्ष्यं बुधे-
 र्यस्मात्संप्रति तुच्छकदमलभिषां ज्ञानं कुतः सर्वतः ॥ ३ ॥
 एकत्रापि कृताभिधेयविषये व्युत्पत्तिर्यान्तरे
 कर्तव्या स्वयमेव दर्शितदिशा निर्धेदवन्धेर्बुधेः ।
 वर्णाश्रमवर्णनं च न कृतं तथापि कार्यं स्वयं
 यत्कृत्स्नप्रतिपादनेन दिवृतिः कामं बरीवृध्यते ॥ ४ ॥

अथ तृतीयं त्रिस्वरकाण्डमारभ्यते । तत्रादौ कान्ताः ॥

[अणुक] द्वयोः । पर्यागमभेष्वणुका वदन्ति ॥ [अशोक] वस्तुतो
 वेतसः ॥ 1 ॥

[अभीक] निर्भये । Śi. 5, 64 ॥ [अनीक] रणे युद्धे । सहस्र०
 c. C. on V. B. 2, 1, 14 ॥ [अलीक] सर्वेषु । Sp. 2606 ॥ [अनूकम्]
 द्वयोः । वरस्यानूकवित्तानि प्रेक्ष्य कन्या प्रदीयते ॥ 2 ॥

[अनूकः] गतजन्मनि परिणतवयसि । स्पृशन्ति शूक्यानुकं नो कामिन्यः
 सयौवनाः ॥ [अंगुक] इलक्षण० । दवासाः संवृततारहाररुचयः संभिन्नचीनांशुकाः ।
 उत्तरीये । Śi. 11, 34 । वस्त्र० । Śi. 5, 52 ॥ 3 ॥

[अन्तिका] बुल्लक्षाम् । न दुष्येदन्तिकास्थितम् ॥ 4 ॥

[अम्बिका] पाण्डुमातरि । अम्बिकायामभूत्पाण्डुः । देवताभिद् शार्किशस्य
 जिनपतेरुपासिका कूम्भाण्डिका नाम यया । भूयाद्विम्बिजदेम्बिका ॥ 5 ॥

[अन्धिका] कैतवं द्यूतम् । सर्वपी ओषधिः । मिदं निद्रा । कैतवमिद-
 योर्यया । अन्धिकास्था विधास्यन्ति कुतो धर्मं नराधमाः ॥ [अम्बिका]
 अम्तोद्धारः । चाङ्गेरिका च । ओषध्यौ ॥ 6 ॥

[आलोक] उद्द्योते । तद्विहीपालोक्तैर्दि० Pa. 3869 ॥ [आनक] पटहे
भेर्या मृदङ्गे च । Śi. 13, 25 ॥ 7 ॥

[आतङ्क] रुजि शङ्कायां संतापे च । Ra. 1, 63 ॥ [आह्निक] अहर्नि-
र्वर्त्ये । यस्याह्निकैः प्रबन्धैर्विदुषामद्वाय विस्मितं चेतः ॥ 8 ॥

भोजने । मध्याह्ने देयमाह्निकम् ॥ 9 ॥

[उदर्क] मदनेन कामेन कृतः कण्टको रोमाञ्चो मदनकण्टकः ॥ उत्तर-
कालेपि ॥ [उष्णक] उद्युक्ते । पुष्पान्ति भर्तुर्मुदमुष्णका जनाः ॥ 10 ॥

[ऊर्मिका] अङ्गुलीयके । Śi. 17, 8 । शेषेषु । ऊर्मिकाभिर्विमान्त्येता
नदीवध्वो लता इव ॥ 11 ॥

[करक] लट्वा कुसुम्भम् । तत्र दाडिमे च यया । करककुसुमताम्रधन्वमा
नम्रमूर्तिः । करे कमण्डलौ च । करकं करके न्यस्य मस्करी भास्करोदये ॥ 12 ॥

करङ्को जलादीनां स्थानं यया । यस्यां विद्रुमवर्णवर्ष्यकरकमोद्वीर्णमर्णधिरात् ॥
[कञ्चुक] चैतः कञ्चुलिका । तत्र निर्मोके च यया । Su. 1219 । वर्मणि
कवने । Śi. 1, 45 ॥ 13 ॥

वर्षापक० । नृत्यन्ति कञ्चुकेर्लुब्धैः [?] सौविदलाः सुतोत्सवे । वारवाणे नृनि-
चोले । Ratn. 299, 26 ॥ 14 ॥

[कटक] सेनायाम् । Śi. 5, 61 । राजधान्याम् । भ्रातः कोचलितोसि
यामि कटकं किं तत्र सेनाशया [?] ॥ 15 ॥

[कण्टक] रोमाञ्चे । लट्मीकरग्रहणकण्टकितमकोटः ॥ [कलङ्क] भङ्गे
लाञ्छने । M. M. 43, 7 । अपवादे । An. II, 62 । कालायममले । निष्क-
लङ्कः कृपाणः ॥ 16 ॥

[कार्णिका] सरोजबीजकोशे हस्तिहस्तापे च । गजे स्थिता भीः पद्मे च
भ्राम्यन्मधुपर्कार्णिके । करम० कुड्म्यां च । कार्णिका स्वर्णवर्णापि वर्ष्या नैव
विभूषणा ॥ [कणिका] सूक्ष्म० । Bh. Ś. 87 ॥ 17 ॥

गोधूमपिष्टेपि [c. 2, 539 ; I. St. XV, 427 n. 2] यया । कणिकाख-
ण्डाज्यकृतो लङ्कुको मोदकश्च सः c. H. Śeṣhāḥ 96 (Böhtlingk's ed.
p. 431) ॥ [कारिका] यातना पीडा यया । तथा कयं नरकभूमिषु कारिका
स्याम् । नट्यां विवरणश्चोके च । कारिका कारिकेयेयं करोति क्रमनिर्ण-
यम् ॥ 18 ॥

कृतौ नापितादिककर्मणि च । अकार्षीः कारिकां कां त्वम् ॥ [कावृक]
पीतमुण्डः सुगृहाख्यः पक्षी ॥ 19 ॥

[कार्मुक] कर्मठे । कार्मुकं शर्मकारणम् ॥ [क्षारक] रसे । कः क्षते
क्षारकं क्षिपेत् । कोरके । क्षारकैः कुसुमचापसायकैः । पक्ष्यादिपाशे । क्षारकाङ्कित-
कूर्परः ॥ [कालिका] योगिनीभिदि । हरिसिद्धेः प्रतीहारी कालिका नाम
योगिनी ॥ 20 ॥

स्वर्णादि° । निकपेण विना हेमः कालिका न हि लक्ष्यते । मेघाली सामान्येन
मेघपङ्क्तिः । यथा । Śi. 17, 44 । सुरायाम् । याति कालिकाया द्रव्यं कारणं
पापकर्मणाम् । गौर्याम् । विज्ञेयं कालिकामतम् । नवाम्बुदः कादम्बिनी यथा ।
Ra. 11, 15 । क्रमदेयवस्तुमूल्यं यद् व्ययकरणादौ व्यवहारिभिर्वृतादिवस्तुप्रवेश-
नाय द्रव्यं गृह्यते । कलान्तरेपि मद्भूः । द्वयोर्वया । दुःखेन दीयते वालैः कालिका
कालजल्पिता [?] । काण्ड्ये । An. III, 51 । वृद्धिक्पचं पटोलशाखा च
ओषधी ॥ 21 ॥

रोमाल्याम् । दूर्याल्येव नया कुल्या वाला कालिकया धर्मौ । धूमर्याम् ।
विकृत्य कालिकां भेजे मुनिः कैवर्तवालिकाम् । मांसी गन्धद्रव्यम् । कादयाम् ।
पुष्पाति कालिका पूर्वं पश्य कोकिलवालकान् ॥ 22 ॥

[कीचक] दैत्यभेदे विराट्द्व्याले । भीमो भीषयेत सैष मेचकः कीच-
कासृजा [?] ॥ 23 ॥

[कुलकः] कुलप्रधाने । क्रियते यद्वा कुलकैः कुलोन्नतिः ॥ 24 ॥

[कुशिक] फाले । दारयन्कुशिकेनोर्वाम् ॥ [क्षुद्रक] सर्वेषु । राजञ्ज-
गच्छयीमद्भू त्वत्तोन्वे क्षुद्रका नृपाः ॥ क्षुद्रशङ्खेपि ॥ 25 ॥

[कूचिका] क्षीरविकृतौ । कूचिका पिचनानिका । कुञ्चिकायाम् । कूचि-
कारन्प्रसंवन्धे यथा किल कपाटयोः । सूची केतकाद्ययभागः सेवनी च ॥
[कृपक] फालः कुशिकः कर्षकः कुटुम्बो । श्योः । कृपन्ति कृपकाः क्षेत्रं
यर्षोत्कर्षयविवृतम् ॥ 26 ॥

[कौतुक] नर्मणि । गङ्गासपत्नीमिव कौतुकेन संदर्शयन्मूर्ध्नि शिवः शिवायाः
[?] । इच्छायाम् । बाह्वर्मे रणकौतुकी । उत्सवे । विवाहकौतुके ताभ्यां
यौतुकं नृपतिर्ददौ । कुतुके कौतुक्ते । Ba. II, 47 । मुदि । कौतुकौतुक्कलो-
चनाः ॥ 27 ॥

पारंपर्यागतख्यातमङ्गले । Ku. 7, 2 । उद्वाहसूत्रे । Ra. 8, 1 । गीतादौ ।
 नायौ जगुर्मङ्गलकौतुकानि । भोगकाले । अङ्गनाकौतुकेनङ्गः प्रत्यङ्गः संचचार
 सः ॥ [कौशिक] शक्रे घूके च । Śi. 1, 53 ॥ 28 ॥

कोशशे भाण्डागारशे । क्रोशनीया न कौशिकाः । गुग्गुलो । अगुरुतुर्यक-
 कौशिकनखगोरोचनाधूपामोदप्रियाः [?] । आहितुण्डिके नकुले च । चरग इव-
 कौशिकात्स विभ्यत् । मुनौ विद्वामित्रे । Ra. 11, 1 ॥ [खनक] संधित-
 स्करः छरङ्गाचौरः ॥ 29 ॥

मूपिक आखुः । भूमिवित्तशो निधानवेत्ता । त्रिप्यापि । खन्यन्ते खनकेर्भुयः ॥
 जलाधारेपि मङ्गः । तत्र च स्त्रियां यथा । वनिका खनिका [खनकी वनिका
 Mkh.] रथ्या प्रपा सत्तावरोहणम् ॥ [खट्टिक] मांसविक्रयिणि । सेयं खट्टिकह-
 ट्टिकापरिसुवत्पापिष्ठवण्डाकुला ॥ [खुल्लक] द्वयोः । -वः खेलति खुल्लकः ॥ 30 ॥

[खोलक] पाको डिम्भः ॥ सर्वेषु यथा । नरोयं नगवद्भाति भौलिलालित-
 खोलकः ॥ 31 ॥

[ग्रन्थिकः] मादेयः सहदेवः ॥ [गण्डक] विप्रे । घण्टि खण्डय गण्ड-
 कान् । विद्या विद्याविशेषः । संख्याविशेषश्चत्वारः कपर्दकाः । अवच्छेदे पर्वणि ।
 तत्र तु स्त्रियां लक्ष्यं यथा । इक्षोः क्षेत्रे द्विपेन्द्रा यत्किञ्चलकृते गण्डिकाः खण्ड-
 यन्ति । उपधानेपि मङ्गः । तत्र खड्गिनि एकशृङ्गे च यथा । दाप्येव विन्ध्य-
 यक्षधा गुरुगण्डकादद्या [° वनभूः प्रयुगण्डकश्रीः Mkh.] ॥ 32 ॥

[गणक] यथा । K. V. 9, 6 ॥ [गणिका] इभ्याम् । आरुह्य स प्रगुणितां
 गणिकां नरेन्द्रः । यूधिका पुष्पलता ॥ 33 ॥

[गान्धक] पक्षीतरि । न गुणपादको जनः । व्याधानां ° । नाहं माहकपञ्जरं
 पुनरिदं गृह्णामि जीवन्नहो ॥ [गान्धिक] द्वयोः । नानापक्षौषमेते मुकुलितनयना
 गान्धिकाः शोधयन्ति ॥ 34 ॥

[गुण्डक] मलनं धारणम् ॥ [गैरिक] स्वर्णे । गैरिकाश्री यथा
 चन्द्रः ॥ 35 ॥

[गोलक] अलिङ्गरे । घोलं गोलकगदरेषु परितो न्यस्यन्ति गोपाङ्गनाः ॥
 [गोरङ्ग] नग्नोपस्थः । तत्र गान्धलिङ्गः ॥ [चपक] मद्यं पान्यपिष्टोदयम् ।
 मरक ऐश्वर्यः । नयोप्येषा । चरकपानकतानगमानगः ॥ 36 ॥

[चलुक । चुलुक] चुलुकशब्द आदिपुरुषेऽपि यथा । चुलुकस्यापत्यं वृद्धं
चौलुक्यः ॥ [चारक] अश्वादि० । हरिर्गोवृन्दचारकः । बन्धे कारायाम् ।
संचारधारके कुतः । संचारके । सारिणीवारिचारकः ॥ 37 ॥

[चुम्बक] कामुकेश्वरभेदे च । वेदया लोहशलाकेव जवाद्युम्बति चुम्बकम् ।
महवो गुरवो यस्य स बहुगुरुः ॥ 38 ॥

[चूतक] द्वयोः । चूतकानां रसं पीत्वा पन्थाः पथि सुखं ययुः ॥ 39 ॥

[चूलिका] करिणः कर्णमूले । रेजे व्यालावली लोला चूलिकाचुम्बिचामरा ॥
[जम्बुक] नीचेऽपि । सर्वेषु यथा । सत्यं पौलस्त्यसिंहस्य जम्बुकः पश्चिमापतिः ॥
[जतुक] हिङ्गु रामटं यथा । उपयुज्यते हि [sic] शाकेषु जतुकं न तु मृ-
र्षणि । लाक्षायाम् । संधानं सज्जेनेनैव जतुकेनैव जन्यते ॥ 40 ॥

[जीवक] क्षपणः भ्रमणः । प्राणकः प्राणिता प्राणदायको वा । द्रुमो बन्धू-
कद्रुमः । व्यालपाहे । विषयविषहतानां जीवकस्त्वं पुरारे । शेषेषु । जीवकस्ये-
वृशी गतिः ॥ 41 ॥

[जीविका] जीयन्ती मधुच्छया ॥ 42 ॥

[झिल्लीका] विलेपनस्य मल उद्घर्तनिका ॥ [तक्षक] तक्षिण । तक्ष्णोति
तक्षक इव दुर्वाक्यैर्दुर्जनो जनम् ॥ [तण्डक] समस्तं कृतसमाप्तं पदानां जातकं
समूहः समस्तपदजातकम् ॥ 43 ॥

तहस्कन्धः तरुसमूहः । मायाबहुले मायाप्रधानः । तत्र वाच्यलिङ्गः ।
सर्वेषु यथा । समुद्रवेलावनालीव अनेकतण्डकाकुला दमयन्तीकया ॥ [तारकः]
कर्ण० । भ्रान्तस्तीर्यानि दृष्टस्त्वं मयैकस्तेषु तारकः ॥ 44 ॥

[तारकम्] त्रिव्यपि । निशाकरकरस्पर्शहर्षोन्मीलिततारका । अहो राग-
वती संध्या मुञ्चति स्वयमम्बरम् ॥ [तिलकः] अक्षयभित्तिलकितो हयः ॥ 45 ॥

[तूलिका] शलाकायामपि मूढः । यथा । गृहीत्याञ्जनतूलिकाम् ॥
[दर्शक] प्रतीहारे प्रवीणे च । दर्शकजननिवार्यमाणकलकलमास्यानम् ॥ 47 ॥

[द्रावक] शिलाभेद औषधम् । घोषकः पुनःपुनर्वाक्याद्यर्थकः । विदग्धे ।
द्रावयन्ति मनो भर्तुर्वाक्याः केपि सेवकाः ॥ 48 ॥

[दीपकः] द्वयोः । Su. 2490 ॥ पक्षिभेदेऽपि । यदाह । H. 1342 ॥ 49 ॥

[धेनुका] धेनुर्नवप्रसूता यथा । सा धेनुका दुग्धनिधानभूमिः । इमी हस्तिनी यथा । आरुह्य वरधेनुकाम् । क्षुरिकायामपि मङ्गुः । यथा । योधैर्वद्वासिधेनुकैः । दैत्यविशेषेपि । तत्र पुष्टिद्वयः ॥ [धेनुक] धेनुसंहत्याम् । तद्धेनुकं ध्यायति माधवस्य ॥ 50 ॥

[नरक] द्वयोः । Śi. 12, 3 ॥ [नन्दक] हर्षके विष्णुखड्गे च । Śi. 3, 19 ॥ 51 ॥

[नालीकः] अज्ञे वाच्यलिङ्गः । तत्र यथा । विवृतेनापि शास्त्रेण नालीकः किं करिष्यति । शरे शल्ये च । भूपालमौलिना तेन नालीकैः कीलितं बलम् ॥ [नालीकम्] पद्मे पुंस्त्रीवः । यथा । नालीकमालां मलते स मौलौ । तेषां पद्मानां वनं तद्वनम् ॥ 52 ॥

[नायक] त्रिष्वपि । Śi. 2, 92 ॥ [नालिका] नाले । पीतं नालिकया जलम् । वेणुभाजने । धान्यावापं विदधतितरां हालिका नालिकाभिः ॥ 53 ॥

[निपाक] पचने । जातस्ततः शाकनिपाककालः ॥ [निर्मोक] व्योम्नि । निर्मोककोकनदतुल्यमिदं वचस्ते । मोक्ष एव मोक्षकः । तत्र संनाहे च । शोकमोहपरो लोकः स्तोका [sic] निर्मोकतत्परः ॥ 54 ॥

[प्रतीक] अङ्गे । प्रतिप्रतीकं पविभूपितायाः । प्रतीपे । सितिधव तत्र हस्ती सुप्रतीकः प्रतीकः ॥ प्रदीपेपि यथा । प्रतीकाभीशुनीकाभिस्तामिसे [?] शकलीकृते [प्राज्यप्रतीकजालाभिः शार्वरे शकलीकृते Mkh.] ॥ [पताका] अङ्गध्वजध्वजः । यथा । पताकाभिर्वितर्क्यन्ते निकेताः पृथिवीभुजाम् । केतौ सौभाग्ये च । Śi. 3, 53 ॥ 55 ॥

[पातुक] पतयालौ । Śi. 3, 3 । प्रपातो भृगुः सौमिकं वा ॥ [प्राणक] सत्त्वजातीयः सत्त्वप्रकारः । तत्र वाच्यलिङ्गः । बोलो गन्धरसः ॥ 56 ॥

[पाटक] पामैकदेशे । जलौकः काङ्क्षयायाति साधुधाण्डालपाटकम् । अक्षादीनां द्यूते पातयिता अक्षादिपाटकः । महाकिष्कुः प्रमाणविशेषः । मूल्यस्यापचये । पाटकेनाप्यते कर्म ॥ 57 ॥

[पालङ्क] शाकभेदे । पालङ्कशाकं द्यूकृती न भुङ्क्ते ॥ [पिनाक] शिव० । Ku. 3, 10 । विशूलं शैवमेवात्र ॥ 58 ॥

[प्रियक] पीत० । Śi. 8, 28 ॥ 59 ॥

[पिष्टक] धान्यादेश्वमसे चूर्णविशेषे । कष्टेन पिष्टकैस्तैलं मौलेरुच्चार्यते यथा ॥ [पिण्याक] कुङ्कुमे द्विजैः सिंहके च । पिण्याकगन्ध इव तुष्टिकुदस्य सोभतु ॥ 60 ॥

[पुलक] गजान्नं । पुलककवल्लोलः खेलति व्यालराजः । प्रस्तरान्तरे दलक्षणपापाणे । पुलकमृष्टधौताम्बरः । अभुराजी नयनाम्बुधारा । मणिदोषे । पुलकवासविन्द्वादिदोषैर्मणिरदूषितः । गत्यर्कधपकः । कृमौ । वर्त्मनां पुलकवृ-
धिकस्पृशाम् ॥ 61 ॥

[पुलाक] भक्तं । स्थायीपुलाकन्यायेन कुर्याद्गुणपरीक्षणम् । संक्षेपः क्षिप्रं यथा । पुलाककारी विपुलाशयः स्यात् ॥ [पुष्पक] मृन्मयी अङ्गारशकटी मृत्तिकाङ्गारशकटी । रत्नखचितं कङ्कणं रत्नकङ्कणम् ॥ 62 ॥

नेत्ररोगे । असौ रसः पुष्पकनाशहेतुः । लोहेन मिश्रं कांस्यं लोहकांस्यम् । रीरिका पित्तलभेदः ॥ [पुगक] शरभोष्ठापदः । शठेनृजौ शैवे शिवमतदीक्षिते च वाच्यलिङ्गः ॥ 63 ॥

शैवे । समये [समर्थः Mkh.] साधकश्चैव आचार्यश्चापि पुत्रकः । वृक्षभेदः पुत्रप्रेम्णा रिक्तो वृक्षः । कृत्रिमसुतेपि यथा । Kn. 1, 29 ॥ [पुत्रिका] यावन्तु-
लकमलक्तपोलिका ॥ 64 ॥

[पृदाकु] चतुर्गर्धेषु यथा । सदा पृदाकुः कुरुते हि शङ्काम् ॥ 65 ॥

[पेचक] घूके । खं पेचकैः कञ्चुकित रणेषु ॥ [पेटक] मञ्जूं । न्यध-
त्त वटपृष्ठतः कनकपेटकं तस्करः ॥ [चहुक] जलखादकदात्यूहौ पक्षिवि-
शेषौ ॥ 66 ॥

अर्को रविः ॥ [बन्धक] सत्यंकार आधौ । न वृद्धिर्वन्धके नटे सर्वनाशे न तद्धनम् ॥ 67 ॥

[बन्धकी] करिण्याम् । बन्धकीनिकटमगमवृषतिः [?] । बन्धकारिण्यापि । संसारबन्धिका माया ॥ [वालिका । वालिका] कर्णं । विभ्रती तिलकं भाले भवसोः स्वर्णवालिकाम् । पिञ्जोला ओषधिः । अङ्गुलीयेपि मङ्गः । तत्र बालु-
कायां च यथा । सिन्धुवीचिकरानुवाह बहलप्रौढोदसहालिकान् । बालायाम् । बालिकारचितवस्त्रपुत्रिकाकीडनेन सदृशं तदर्चनम् ॥ कङ्कणेपि मङ्गः । यथा । बालिकाङ्गितमकोष्ठः ॥ 68 ॥

[भस्मक] विडङ्गमौषधम् । कलधौतं रूप्यम् । वहविशेषेपि । तत्र तु पु-
 स्ति । यथा । प्रतिपालय नाथ [?] नाडिकाहितयं संप्रति भस्मकोदयः ॥ [भ्रामक]
 अश्मभेदे । भ्रामको भ्रमयत्ययः ॥ 69 ॥

[भूतीक] कट्फलौषधं श्रीपर्णी ॥ 70 ॥

[भूमिका] रचनायाम् । आद्या प्राप्तादभूमिका ॥ 71 ॥

[मधुकः] बन्दी बन्दिभेदः । यच्छाश्वतः । मधुका बन्दिनः केपि
 c. Śāśv. 453 ॥ 72 ॥

[मण्डूक] शोणको नदभेदः ॥ 73 ॥

[मल्लिका] मृत्पात्रभेदः शरावः । यथा । मल्लिकाङ्कितकरा विविशुस्ताः ।
 वायभेदेपि मल्लः । यथा । मल्लिका झलरीधनिः ॥ [मातृका] करणानि इ-
 न्द्रियाणि तेषामोश्चर आत्मा करणेश्वरः । यथा । दुर्ज्ञानं मातृकातत्त्वम् । शेषेषु
 यथा । विद्यं मातृकया विद्यं ज्ञापितं सकलाः कलाः ॥ 74 ॥

[मालिका] पक्षिमल्लः पक्षिविशेषः । मेघेये । कण्ठस्थितया° P. R. 1 ।
 पुष्पदामनि । मौलिधम्पकमालिकावलयितः ॥ [मेचक] तिमिरे बर्हिचन्द्रके च ।
 जलदमेघककञ्चुकिता दिशो भृशमयेक्ष्य विनृत्यति मेचकी ॥ 75 ॥

[मोचक] मोक्षरि । बीजसकोचमोचकः । शेषेषु । मोचकैरञ्चितं धनम् ॥
 [मोदक] द्वयोः । मुदितामोदकमुदितं रवीन्दुकयलैकगृध्रमतिभीमम् ॥ [यमकः]
 द्वयोः । नकुलः सहदेवश्च यमकौ यमकस्थितौ ॥ 76 ॥

[याजक] राजकुञ्जरो भूपभेदः । द्वयोः । याजकः पूज्यते न कैः ॥
 [युतक] यौतके युग्मे युक्ते च । हस्त्यश्वरत्नयुतकं युतकाय देयम् ॥ 77 ॥
 चलनशृङ्गालकस्तस्यापं चलनामम् । स्त्रीवस्त्रभेदः परिधानान्तरपटः ॥

[रजक] शुकः पक्षिविशेषः ॥ 78 ॥

[रात्रकम्] पञ्चरात्रैकदेशो रात्रकं भागावत् ॥ 79 ॥

[राजिका] पङ्क्तौ । परिरराज मतङ्गजराजिका । रेखायाम् । अराजिके
 भूर्जदले लिलेख ॥ [रुचक] मातुलिङ्गे । Śi. 10, 9 । निष्के वक्षोविभूषणे ।
 स्वस्तिकादिसमाकारं रुचकं रुचमाहिदुः [?] ॥ ललामन्यवि मल्लः । ललाम र-
 तम् । यथा । अधररुचकम् Kād. 73, 1 । चन्दनपेणपायागेपि ॥ 80 ॥

[रूपक] धूर्तं शठे वाच्यलिङ्गः ॥ शुवर्णादिमुद्रयोरपि यथा । तदपि°
 s. 2, 293; c. K. Pr. 176, 3 ॥ 81 ॥

[लम्पाक] लम्पटे । लम्पाकः पाकशासनः । देशे । Bā.V, 33 ॥ [लासक] ह्योः । पयोदमुरजधनौ लसति लासको वृत्यति ॥ [लोचक] नीलवाससि गोपीनां चतुर्हस्तप्रमाणे नीलवस्त्रे । Śl. 4, 35 ॥ 82 ॥

शेषेषु । लोचकः कस्य रोचकः ॥ 83 ॥

[वर्तक] अद्वखुरे । वर्तकक्षुण्णभूगर्तः । खगे । तदन्धकवर्तकीयं काकतालीयं यन्मूर्खमन्त्रेषु कचित्कार्यसिद्धिः । अत्र हि अन्धकश्च वर्तकश्च अन्धकवर्तकं तत्तुल्यमन्धकवर्तकीयम् c. Kāś. Pā. 5, 3, 106 ॥ [वञ्चक] चतुर्ष्वर्थेष्वपि यथा । वञ्चकैरावृत्तान्तास्तैर्दुर्गमा नवभूभृतः ॥ 84 ॥

[वल्मीक] वाल्मीकौ । पीयूषमेव नालीकं वल्मीकस्य कवेर्गिरः ॥ [वर्णक] मलयजे । अङ्गं दधे वर्णकलेपशुभ्रम् । चारणे । वर्णकैर्धर्णितः कर्णः स्पर्णपूर्वे द्विषं ददौ ॥ 85 ॥

[व्यलीक] व्यङ्ग्यं ध्वन्यम् । धैलक्ष्ये । न किञ्चिदूचे स किल व्यलीकात् । अभिये । मया न तेकारि मनाग्व्यलीकम् । अकार्ये । तुजतोपि चकार स व्यलीकम् । पीडने । चिरव्यलीकेन जगाम शान्तिम् ॥ कामजदोषविपर्ययोरपि मङ्गुः । कामजदोषे । सहे न गोत्रस्खलितव्यलीकम् । विपर्यये । पृष्टोपि सत्यं वदति व्यलीकम् ॥ 86 ॥

[वाल्हिक । वाल्हीकं] हिङ्गुङ्गुमयोः । गान्धिकायाल्हिकसोदामोदमोदितदिङ्मुसः । वाल्हीकार्कसैन्धवैः मुरमिता । वाल्हीकचन्दनविलेपितवाणलिङ्गः ॥ 87 ॥

[वार्द्धक] वृद्धकर्मणि । वार्द्धकं हास्यवर्धकम् । वृद्धसमवाये । वार्द्धकं सेवमानस्य पुंसो बुद्धिर्विवर्धते ॥ 88 ॥

[वितर्क] स्थाणुर्वा पुरुषो चेति संशयः । यया । समालोक्याजौ त्वां विदधति वितर्कान्प्रतिभटाः । ऊह उन्नयनं यया । S. K. 362, 1 ॥ [विपाक] दुर्गतौ । ते विपाके विपच्यन्ते दुःसहे दुःखकोटिभिः । म्यादुनि । तद्वचः पक्वमानन्दविपाकं नाकिनायके । पचनस्वेदयोरपि मङ्गुः । पचने । विपाके कटु शीतं च । स्वेदे । आमन्त्ररे विपाकं प्रयुञ्जीत ॥ 89 ॥

[विवेक] पृथगात्मतायामपि । तत्र एकान्ते विचारे च यया । रतिर्विवेके हि सदैव योगिनः । जलश्रोणी अवगाहस्यानम् ॥ 90 ॥

[वृश्चिक] हुणे रात्रिभेदे च । Pa. 1219 । औषधे मदनकाप्ये । एता

वृत्तिकरागरक्तधरणाः । शूकः [sic] प्रधानः कीटः कण्टकी कृमिः शूककीटः ।
यथा । गर्दभकवृत्तिककुलपङ्क्तिः सुधातलानु वर्याद्यु ॥ 91 ॥

[शङ्खकम्] द्वयोः । सुमुख्यो मङ्गलं चक्रुः शङ्खकाङ्कितपाणयः ॥
[शम्पाक] वियातो धृष्टः । याचको मार्गणः ॥ 92 ॥

[शम्बूक] दैत्य° । द्रुत द्रुत भटाः क स क स नरः शम्बूकजीवाहरः ॥
[शलाका] शल्यमायुधविशेषः । छत्रपञ्जरयोः काष्ठी छत्रपञ्जरकाष्ठी । इषु-
र्वाणविशेषः ॥ शारिकायां पञ्जरकाष्ठ्यां च । शलाकापञ्जरस्थेयं शलाका मञ्जु-
गञ्जति [sic] । आलेख्यकूर्मिकायाम् । Ku. 1, 47 । इषौ । क्षितिपालः शला-
काभिः संकालयति शत्रवम् ॥ रत्नस्वरूपभित्तिरक्षयोरपि मङ्गलः । क्रमेण यथा ।
वैदूर्यभू° Ku. 1, 24 । शलाकया कोपि भिनत्ति पत्रम् [sic ; मन्त्रम्
Mkh.] ॥ 93 ॥

[शल्लकी] अयं दन्त्यादिरपि ॥ 94 ॥

[शीतक] सर्वेषु । शीतको दुर्गतद्देश्यः ॥ [शूकक] प्रवृद्धोपटः कूपः
प्रायटः । रसः पारदः ॥ 95 ॥

[स्वस्तिक] मङ्गल° । Pr. Ch. 22, 72 । चतुष्कं चतुष्पथम् ॥ 96 ॥

[सरक] सर्वेषु । Śi. 10, 20 ॥ [सस्यक] नालिकेरस्य अन्तःसस्यं
मध्यबीजं तत्सदृशो मणिः । कश्चित्तु । सस्यकः स्थान्मणौ खड्गे नालिकेरस्य
चान्तरे । इत्याह । c. Vi. 120 ॥ 97 ॥

[संपर्क] सूरते । संपर्कस्तर्क्यते यूनोः इत्यधम्मिल्लभूषणैः ॥ [सायक]
खड्गे । सायकसहायबाहोर्मकरध्वजनियमितक्षमाधिपतेः ॥ [स्थासक] हस्त° ।
सीताहस्ताम्बुजन्मार्पितमलयमवस्थासकानर्चनेषु [c. Bā. IX, 28] । स्फंरका-
दीनां बुद्बुदाकारे पित्तलादिमये भूषणे । Śi. 18, 5 ॥ 98 ॥

[सूचक] शुनि दुर्जने मार्जारे वायसे च । सूचकनीचवृत्तिः । कथके । क्षुतं
न शुभसूचकम् ॥ 99 ॥

[सेवक] अनुषे वाच्यलिङ्गः । तत्र यथा । वीणापि सेवकवियोगवशाद्विषी-
देत् [Mkh. : सेवाजीवे प्रसेवे च सेवकः ॥ यद् कोन्यः सेवकादधमं इत्यादौ
सेवाजीवे (c. Sp. 4217) । वीणापि सेवकवियोगवशान्न सीर्द्धदित्यादौ प्रसेवे ।
प्रसेवकः ककुभाख्यं वीणापुटम्] ॥ [सेचक] द्वयोः । वनं सिञ्चति
सेचकः ॥ 100 ॥

[हारक] गद्यं छन्दोरहितो वाक्यबन्धः । तस्य भिद्विशेषः । विज्ञानभित्कालविशेषः [sic] । कितवो धूर्तः ॥ [हुडुक] वाद्यभिदि । मुक्तहिका हुडुकाः ॥ 101 ॥

अथ खान्ताः ॥ [गोमुख] कुटिलं गोमुखाकारमोको गृहं तत्र यथा । गोमुखं श्रीपराङ्मुखम् ॥ वैजयन्ती तु गोमुखोस्त्री वाद्यभेदे नके ना लेपने नपुं इत्याह ॥ 102 ॥

[त्रिशिखः] यथा । त्रिशिखो विशिखैर्हतः ॥ [त्रिशिखम्] द्वयोः । उच्छिखं त्रिशिखं यस्य मौलौ पाणौ च वल्गति ॥ [दुर्मुख] वाजिनि । हर्तुं ययत्नं नाशकदुर्मुखोपि ॥ 103 ॥

[प्रमुख] द्वयोः । वासवप्रमुखा देवाः ॥ [मयूख] ज्वालोग्नेरर्चिः । रुक् शोभा । स्विट् किरणः । ज्वाले ज्वालायाम् । अभ्युदता अग्निभिरुन्मयूखैः । रुचि । मुखमयूखपरजितमम्बुजम् । त्विषि । Śi. 11, 44 ॥ [विशिखा] खनित्री मुनीनां मृदवदारणभाण्डं शस्त्रीपायं यथा । मुनयो विशिखोत्खातमृद्भिर्लिम्पन्ति वेदिकाम् । रथ्या प्रतोली । यत्कौटिल्यः । विशिखायां सौवर्णिकप्रचारः ॥ 104 ॥

[विशाखा] कटिहकः पुनर्नवः । यदाह । पुनर्नवो विशाखा च कटिहः सशिलाटकः ॥ [वैशाख] स्थानकविशेषेपि मूढः । तत्र तु ऋषे । यथा । वैष्णवं समपादं च वैशाखं मण्डलं तथा । प्रत्यालीढमधालीढं स्थानान्येतानि पद्धिदुः ॥ 105 ॥

[सुमुख] पण्डिते । माक्षा सुमुखशेमुषी ॥ अथ गान्ताः ॥ [अयोग] नास्ति योगोऽस्य अयोगः । अयोवदगति वा । कठिनेषु कर्मसु एवमोऽस्य पुरुषस्य कठिनोद्यमः । विधुरो विकलस्तयोर्योऽप्यलिङ्गः । कूटगसत्यम् ॥ [अपाङ्ग] पुण्ड्रे । गोरोचनापाङ्गहनौ ललाटे ॥ 106 ॥

अङ्गहीने । कुर्याच्चापाङ्गसंगतिम् ॥ [आभोग] यत्न आदरः ॥ 107 ॥

[आयोग] गन्धः । आयोगयोगविहिताखिलदेवभोगः । व्यावृत्ते । आयोगो योगकर्मणि । रोधो निरोधनम् ॥ [आशुग] अर्के । नाशयत्याशुगस्तमः । यायौ । आशुगापटृतपुष्पसौरमः ॥ 108 ॥

[कलिह्वा] नितम्बिनी स्त्रीविशेषः ॥ 110 ॥

[जिह्वाग] द्वयोः । जिह्वागः कस्य न द्वेष्ट्याः ॥ [धाराङ्ग] तीर्थं तीर्थ-
विशेषः । खड्गे । भ्रातर्भ्रद्वयति भूधरोपि भवता धाराङ्गधाराहतः ॥ 112 ॥

[नरङ्ग] वरण्डो भित्तिः । इक्ष्वादिमारको वा ॥ [निपङ्ग] सङ्गे । गह-
नवननिपङ्गो मोक्षहेतुर्न कस्य ॥ 113 ॥

[प्लवग] अर्कस्य सूतः सारथिररुणः । अर्कादंशुमतः सूतो जातो वा ।
यदाह । रेव° H. 103 ॥ 114 ॥

[पराग] परागच्छति परागः । नाम्नो गम इति डः । परश्चासौ अगधेति
वा । चन्दने । श्रीप्ते परागरसवासितबाहुमध्या । रेणौ । Śi. 1, 4 ॥ गिरिः
पश्चिमाचलः । यथा । परागशृङ्गे रविरस्तमेति । ख्यातिः प्रसिद्धिः सा च
शुभा अशुभा च । तत्र अशुभायां यथा । समपहाय विरागि° Śi. 6, 11 ।
उपरागे । न देयं गणकैर्लङ्घ्यं परागे चन्द्रसूर्ययोः । क्षानीये । परागोद्गतिरैरङ्गैः ।
पुष्परजसि । K1 5, 39 ॥ 115 ॥

[पतंग] पारते । तापादुड्गीय पतति पतंगः क्षीतले जले ॥ पारते क्लीबे ।
इत्यन्यः ॥ [पक्षाङ्ग] पक्षकमौपधभेदः ॥ [प्रयाग] याजिनि शक्ते च ।
प्राति प्रयागो गगनेन वेगात् ॥ 116 ॥

यज्ञे । द्विजैः प्रयागः क्रियते नियोगात् ॥ [प्रयोग] निदर्शन उदाहरणे ।
Śāśv. I., 6 । प्रयुक्तिर्व्यापारः । यथा । Śi. 8, 32 ॥ 117 ॥

[प्रियङ्गु] फलिनी श्यामलता यथा । प्रियङ्गुदयामाङ्गः प्रकृतिप्रभगः ॥
[पुनराग] पादपान्तरनरश्रेष्ठयोः । Da. 2, 16 ॥ [भुज्जग] पिङ्गो वेद्याप्रतिः ।
द्वयोः । Śi. 1, 63 ॥ 118 ॥

[मृदङ्ग] घोषो नादभेदः ॥ [रक्ताङ्गः] यथा । रक्ताङ्गः पञ्चनस्यः ॥ 119 ॥

[रक्ताङ्गा] जीवन्तिका मधुस्रवा ॥ [वराङ्ग] गुडवन्मधुरा त्वक् सुग-
न्धिच्छलीविशेषः । यथा । वराङ्गकौन्तीमधुकविल्वमज्जैलवालुकम् ॥ 120 ॥
कुञ्जरे । वराङ्गसद्यामतरगितेषु ॥ [विसर्ग] त्यागदानयोः । R. 4, 86 ॥ 121 ॥

[संभोग] शुण्डायाम् । संभोगदण्डेन पथी स नागः ॥ [सर्वगम्] यथा ।
सर्वगं सर्वपल्लभम् ॥ [सर्वगः] विमौ व्यापके वाच्यलिङ्गः । यथा । सवीर्यं
सर्वगं सर्वं सर्वदेवनमस्तुतम् । रुद्रे । स सर्वगः पर्वतपुत्रिकायुतः ॥ 122 ॥

[सारङ्ग] शबलपर्न सर्वेषु । Me 21 ॥ 123 ॥

अथ चान्ताः ॥ [अनघ] सर्वेषु । Śi. 3, 31 ॥ [उल्लाघ] चतुर्विंशति ।
उल्लाघः दलाध्यते न कैः ॥ 124 ॥

[काचिष] उमण्डकः प्रवेशविशेषः ॥ [परिष] अस्त्रे । Ra. 12, 73 ।
योगभेदे । शूले सूक्ष्मे मृगे मघा च परिषे विज्ञा तथा वैधृते । परिषाते ।
Ra. 11, 83 ॥ 125 ॥

[पलिष] विज्वलिष । पलिषः सलिलाकुलः ॥ [प्रतिष] प्रतिघाते ।
Ra. 8, 77 ॥ 126 ॥

[महार्घ] महामूल्ये । यतो महार्घाणि° Śi. 4, 11 ॥ अथ चान्ताः । [अवीचि]
अतरंगे । अवीचिर्निर्घाते सरतसरसीयेयमचला [?] ॥ 127 ॥

[नमुचि] कामे स्मरे । आ विधेरा क्रमेः किञ्चित्तुविर्ने विमुञ्चति ॥
[नाराची] एषणी वैद्यशलाका ॥ [प्रपञ्च] विमलम्भने विपत्तारणे यथा । धूर्ताः
प्रपञ्चचतुराः परिपञ्चयन्ते ॥ 129 ॥

विस्तारे । कैः कैरतत्र [sic] वचःप्रपञ्चरचनायातुर्व्यमाचर्यते । संचये ।
बन्धूकविद्रुमजपाकुसुमप्रपञ्चो दन्तच्छदस्य सपरिच्छद एव सत्यः ॥ [मरीचि]
कृपणे । मरीचिर्निर्मयमाणोपि विश्राणयति नो धनम् । घृणौ । Ku. 8, 63 ॥
[मारीच] याजकस्य द्विपो याजकद्विपः ॥ 130 ॥

रक्षेभेदे रावणमातुलः । यथा । An. II, 55 ॥ अथ चान्ताः । [अण्डज]
कक्षिण्डः कृकलासः c. H. D. II, 5 ॥ [अङ्गजः] चतुर्विंशति । अङ्गजः कस्य
न प्रियः ॥ 131 ॥

[अङ्गजम्] यथा । गजाङ्गजैस्तत्र वहन्ति नद्यः ॥ [कम्बोज] शङ्खभेदे
हस्तिभेदे च । कम्बोजः पूज्यते न कैः ॥ 132 ॥

[काम्बोज] अश्वानां भेदे । यात्रानेहसि° c. 2, 25 ॥ 133 ॥

[कुटज] अगस्त्ये श्रोणाचार्ये च । कुटजेन निषीतेत्य महावपि रणोदधिः ॥
[गिरिज] लोहं वासादि ॥ सर्वेषु । राजते गिरिजैर्गिरिः ॥ [गिरिजा] मातु-
लुङ्गी बीजपूरी । उमायाम् । Su. 66 ॥ 135 ॥

[नीरज] पक्षे । Śi. 10, 11 ॥ [परञ्ज] वैलयन्त्रं दागमयम् । क्षुरिका-
कलं कृपाणिकापलम् ॥ 136 ॥

[बाहुज] क्षत्रिये । An. IV, 30 ॥ [भूमिज] द्वयोः । सो भूमिजाशो-

द्विजते जनौघः ॥ [भूमिजा] यथा । जनकः स निजां कन्यां ददौ रामाय
भूमिजाम् ॥ 137 ॥

। [वलज । वलज] सदाकारे वाच्यलिङ्गः । क्षेत्रे [?] तात्स्थ्यात्सत्येपि
त्रिलिङ्गः । तयोर्यथा । Śi. 14, 7 । गोपुरे पूर्णारे । रुरुधुर्वलजं वलात् । संगरे ।
न युद्धशौण्डा वलजे वलन्ते । सदाकारे । यन्यास्ते साधवो वलजाः ॥ [वलजा]
द्वयोः । स्ववर्तैर्वलवन्तोपि युध्यन्ते वलजाकृते ॥ 138 ॥

[वनजः] स्तम्भेरमे । वनजैरवनेर्जयः ॥ 139 ॥

[सामज] सामोत्थे । राजा तु सामजं संधिं द्विपां न बह्व मन्यते ॥
[हिमजः] यथा । ययौ महेन्द्रवित्रस्तो हिमजो हि महोदधौ ॥ [हिमजा]
पार्वत्याम् । हिमजा हि महोत्सवे । शटी ओषधिभेदः ॥ 140 ॥

अथ शान्ताः ॥ [सर्वज्ञ] जिनेन्द्रे । सर्वज्ञ एव जानाति परीणामं हि कर्मणा-
म् । सुगते । प्रणम्य सर्वज्ञमपेतिविश्ववम् [sic] । शंकरे । देवं प्रणम्य सर्व-
ज्ञं स्रष्टिसंहारकारकम् ॥ 141 ॥

अथ टान्ताः ॥ [अवट] कूपे । H. Y. 4, 48 । खिले । पातयत्यवटं वटुः ।
गते । को नाम स्यादवटकुहरालोकेऽप्यस्य कल्पः । कुहकजीविनि वाच्यलिङ्गः ।
यथा । अवटः कपटे वटुः । प्रमत्तेपि मङ्गः । यथा । अवटातङ्कसंकेतनिकेतनसमा-
श्रयाम् ॥ [अरिष्टः] काके । अरिष्टैरिव मूर्ध्निस्तदरिष्टैर्वलितं गृहम् । दैत्यविशेषेपि
मङ्गः । यथा । दुष्टारिष्टकडोरकण्ठवलनाविशिलटकण्ठमजाः ॥ 142 ॥

[अरिष्टम्] तक्त्रे । अरिष्टमिष्टं हि विशिष्टपुंसाम् । शुभे । अरिष्टाः सन्तु प-
न्यानः । आसंभेदेपि मङ्गः । अरिष्टमिष्टैः सह सेवते सदा ॥ [अवटु] गर्तः
एवभ्रम् । अन्धुः कूपः । तयोः । अवटोर्निकटे घटम् ॥ [उत्कट] तीव्रे ।
K. Pr. 188, 6 । मत्ते । Ra. 6, 7 ॥ 143 ॥

[करट] दुर्दुष्टे दुर्मुखे वाच्यलिङ्गः । काके वाच्यभेदे दुर्दुष्टे च । ते कर्ण-
कोटिकटक [sic] करटा रटन्ति । नवभाद्रं प्रेतस्य एकादशाहभाद्रं यथा ।
करटवटकमोजी लम्पटो विप्रखेटः ॥ [कर्कट] कुलीरे । कर्कटसधर्माणो हि रा-
जपुत्रा जनकभक्षाः [sic] ॥ 145 ॥

[कर्कटी] द्वयोः । दशनशकटकोट्या कर्कटीं बोदयन्ति ॥ [कार्यट]
कार्याणि । लम्पटाः कार्यटा विटाः ॥ [कीकट] कृपणनिःस्वयोः । कीकटा
दानसंकटाः ॥ 146 ॥

[कुरण्ट] क्षिण्टिकाभेदः पीता क्षिण्टी ॥ [कुकुट] वह्निकणे । उड्डीनैः शतकोटिकुकुटशतैः ॥ 147 ॥

कुकुटी मिथ्याचर्यादावपि ॥ [कृपीट] उदरे । गूढोद्भिन्नकृपीटपीठमकरो-
दन्धाधुरं यः शिवः । जले । कृपीटयोनेरुदियाय तेजः । भव हि कृपीटं योनिरस्य
कृपीटयोनिः । यस्मृतिः । M. 9, 321 ॥ 148 ॥

[चर्पट] चपेटे । कैटभधर्पटैर्मिश्रः । स्फारमुद्भूतं विपुलं विस्तीर्णं स्फारं च
तद्विपुलं च स्फारविपुलम् । पर्पटो भक्ष्यविशेषः ॥ [चिपिट] पृथुके । चिपि-
टमवटकण्ठे शैरिका भक्षयन्ते । पिशितं कुट्टितं सत् [sic] तत् विस्तीर्णं
पिशिततत् यथा । केचिच्चिपिटनर्कुटाः ॥ 149 ॥

[चिरण्टी] सुवासिनीशब्देन रूढ्या गृहिणी वृद्धाप्युच्यत इति मङ्गुः । तद्विणी
द्वितीयवयाः सर्वा स्त्री । इयोर्यथा । कथं चिरण्टी चिरकालनष्टा ॥ [च्यङ्गट]
धौताञ्जनी इवेतगृहगोधा ॥ 150 ॥

[त्रिकूटः] यथा । Sp. 2844 ॥ [त्रिपुट] सातीनः कलायाख्यो धान्य-
विशेषो मालवप्रसिद्धः ॥ 151 ॥

[ब्रोहाट] चतुष्पदी° । ब्रोहाटपाटकोप्येष लभते न वराटकम् ॥ 152 ॥

[धाराट] इयोः । धाराटधाटुलम्पटः ॥ [निर्देट] विष्वपि । नेष्टः कस्यापि
निर्देटः ॥ 153 ॥

[परीष्टि] परीक्षा गवेषणं परिचर्या सेवा । इयोः । इष्टा परीष्टिः शिक्षायां
दुष्टकर्मविपाटनी ॥ 154 ॥

[पर्कटी] इयोः । संक्राडन्ते विकटदशना मर्कटीपर्कटीभिः ॥ [पिच्छटः]
यथा । इष्टिः पिच्छटपिच्छला प्रवयसाम् ॥ [पिच्छटम्] गण्डभित्तिविभात्येषा
चञ्चत्पिच्छटकुण्डला ॥ 155 ॥

[बर्वटी] घ्रीहिभिदि । मरौ चर्वन्ति बर्वटीम् । वेदयायाम् । बर्वटी चीन-
कर्पटा ॥ [भात्कूट] भान् कूटोस्य भात्कूटः ॥ [भावाट] भावको भावयिता ।
साधुनिवेशो भद्राकारः ॥ 156 ॥

[मर्कट] कपौ । नीता मर्कटकेन कामपि दशां पिण्डैवमावययकम् ॥ 157 ॥

[मोरट] त्रिष्वपि । मोरटं पित्तनाशनम् ॥ 158 ॥

[मोचाट] चन्दने कदलीगर्भे च । उघाटयन्ति मोचाटा निदाघे दाहविप्रधम् ॥

[वर्णाट] त्रिष्वपि । वर्णाटो भाटकाधीनः ॥ 159 ॥

[विकट] पृथौ रम्ये च । गन्तव्यं देवकुले द्रष्टव्या विकटकटितटा वेद्या
c. Sp. 2076; Pa. 1379 ॥ [वेकट] द्वयोः । वेकटैर्घटयते मणिः ॥ 160 ॥

[वेरटम्] बदरीफलं कुपलयम् ॥ [शैलाट] देवल ऋषिविशेषः ॥ 161 ॥
[संसृष्ट] वमन विरेचनाशुद्धे [sic] यथा । संसृष्टे देयमौषधम् ॥ 162 ॥

अथ शान्ताः ॥ [अम्बुष्टा] यूयिका पुष्पतरुः ॥ [कनिष्ठ] अल्पे । प्रसा-
दस्य कनिष्ठस्य शृणु पार्वति लक्षणम् । अनुजे लघुभ्रातरि । ज्येष्ठेनूढे परिवेत्ता
कनिष्ठो दारसंघर्षो c. H. 526 ॥ 163 ॥

[कमठ] दैत्य° । कमठे धरणेन्द्रे च स्वोचितं कर्म कुर्वति । प्रभुस्तुल्यम-
नोवृत्तिः पार्श्वनाथः श्रियेस्तु वः ॥ मुनि° । भुङ्क्ते मठे कमठपाणिरसौ
मुनीन्द्रः ॥ [जरठ] द्वयोः । Śi. 4, 29 ॥ [नर्मठ] द्वयोः । नर्मठः काम-
कर्मठः ॥ 164 ॥

[प्रकोष्ठ] कूर्परा° । Me. 2 । विस्तृतकरे हस्ते । गोष्ठे प्रकोष्ठैर्मिमते हि
काष्ठम् ॥ [प्रतिष्ठा] गौरवे स्थितौ च । Śi. 2, 34 ॥ 165 ॥

याग° । एष वै प्रतिष्ठा नाम यज्ञः ॥ मर्यादादेवादिस्थापनयोरपि मङ्गुः ।
मर्यादायाम् । कृतप्रतिष्ठा निवसन्ति सन्तः [Mkh. धृतप्रतिष्ठाः क्व न सन्ति
सन्तः] । देवादि° । श्टिः प्रतिष्ठासमये पुरारेः ॥ [लघिष्ठ] भेलक
उडुपः ॥ 166 ॥

[श्रीकण्ठ] कुरुजाङ्गलं तीर्थविशेषः ॥ 167 ॥

[साधिष्ठ] द्वयोः । अधिष्ठितमसाधिष्ठैः सुष्ठु राज्यं न तिष्ठति ॥ अय-
जान्ताः ॥ [कारण्ड] मधुकोशो मधुमण्डकः [?] कारण्डवदलाढकौ प-
क्षिणौ ॥ 168 ॥

[कूष्माण्ड] गणः केलिकलाख्यः c. H. 210 । कर्कारौ । Pa. 262 ।
भूणेपि ॥ [कूष्माण्डी] अम्बिकायां देवताविशेषे । मृगेन्द्रवाहना नित्यं कूष्माण्डी
कमलेक्षणा ॥ [कोदण्ड] भूलतायाम् । कोदण्डे हृदयते ज्योतिः ॥ 169 ॥

[गारुड] विपशास्त्रे । नष्टं विपं गारुडमन्त्रजापैः ॥ [तित्तिडी] कालस्य
दासः कालदासः ॥ 170 ॥

[तित्तिडी] शुक्रमल्लवेतसः । चिन्ताम्लिका ॥ 171 ॥

[प्रकाण्ड] स्तम्भे । कुशप्रकाण्डेन ममार्ज भाण्डम् । स्कन्ध° । कण्डूय-

मानाः सरलप्रकाण्डे ॥ [पिचण्ड] पशोरवयवे । पिचण्डखण्डानि चत्वाद
चण्डी ॥ 172 ॥

उदरे । पिचण्डिलधण्डगतिः कथं भवेत् । अत्र हि पिचण्डोस्त्यस्येति लोम-
पिच्छादेरितीलः ॥ [पूत्यण्ड] गन्धकीटः सुरभिकीटः ॥ [भेरुण्ड] खगः
पक्षी यथा । विसंहिता विनश्यन्ति भेरुण्डा इव पक्षिणः ॥ [भेरुण्डा] यथा ।
भेरुण्डा मुण्डमालायुगलचलयिती [?] ॥ 173 ॥

[वरण्ड] वदनामये । वरण्डेनार्दितं तुण्डम् ॥ 174 ॥

अन्तरावेदौ । वरण्डं क्रमदण्डाभ्यामारुरोह द्विपः कुपा । संवे । इक्षोर्वरण्डं
क्षिपति स्म शुण्डया ॥ [वारुण्ड] गणिन्धराजो वृक्षभेदः । सेकभाजने ।
वारुण्डेन मुनेः कन्या तरुण्डं निपिञ्चति ॥ 175 ॥

[वितण्डा] शिलाद्वय औपधम् । करवीरी लताभेदः ॥ [शिखण्ड] बर्हि
कलापे । Ra. 1, 39 । घूटायां काकपक्षे । Ra. 11, 5 ॥ 176 ॥

[सरण्ड] धूर्ते । सरण्डैः खण्डिता मही ॥ अथ ढान्ताः ॥ [अध्यूढ]
ईद्वरो विष्णुः ॥ 177 ॥

[आपाढ] मलय° । प्ररूढं वाढमापाढे चन्दनैर्वृढगन्धिभिः ॥ [उपोढ]
ऊढे । Sp. 1311 । निकटे । उपोढपाणि° Ku. 7, 4 ॥ [उदूढ] ऊढे । Śi. 1,
36 ॥ 178 ॥

[प्ररूढ] इयोः । प्ररूढरोमाङ्गुरदन्तुरेण ॥ [प्रगाढ] दूढे । प्रगाढमौढ-
बाहवः । भृशेपि । यदाह । प्रगाढं कृच्छ्रमिच्छन्ति प्रगाढं चतवद्दृशम् ॥ [वारूढ]
चारिर्हृते स्म वारूढः । अररिः कपाटम् ॥ 179 ॥

[विरूढ] अङ्कुरिते । शतावरी विरूढानि गुडूची कोमलाम्लिका । जाने ।
गङ्गाप्रवाहाम्बुविरूढ° Ra. 2, 26 ॥ [विगूढ] इयोः । प्रकाशयेन्नैव विगूढ-
कार्यम् ॥ [समूढ] चतुर्ध्वपि । मूढः समुज्ज्वलि समूढतृणां धरित्रीम् । पक्षेपि
चक्षुमटीका । यथा । Śi. 1, 4 ॥ 180 ॥

[संरूढ] इयोः । Ra. 6, 47 ॥ अथ णान्ताः ॥ [अरुण] अर्के ।
Sp. 562 । अनूरी । Ra. 5, 71 । पिङ्गे । Śi. 11, 14 । संध्या° । अ-
रुणेन क्षताः सायं दिशः कौटुम्भवात्तप्तः । बुधे । संप्रत्यपाच्यामरुणः समुद्रतः ।
कुष्ठे । अरुणालिङ्गितं वपुः । अव्यक्तरागेव्यक्तलौहित्ये । निद्राधिरामारुणलोचनाः ।
लोहितेपि यथा । R. K. 2, 23 ॥ 181 ॥

[अभीक्षण] इयोः । Śi. 1, 32 ॥ [इरिण] इयोः । संसारेरिणकल्पवृक्ष भवतः पादाराविन्दद्वयम् ॥ 182 ॥

[करुण] वृक्षे । तरुणकरुणवल्लीकुलमुल्लासयन्तः । दीनेषु यथा । Śi. 11, 35 ॥ 183 ॥

[करणम्] क्षेत्रे । मन्थिपर्णकरणेषु विचेष्टः । गीतभेदे । तत्रैला करणं टिङ्गा वर्तिनी - उस्तथा । अङ्गहारभेदः स्थिरहस्तपर्यस्ततारकादिर्द्वात्रिंशत्प्रकारः । यथा । करणैरुल्लङ्घ्यैः केयं भ्रातृत्वंत्यति नर्तकी । संवेशो निधुवनं तस्य भेदो वात्स्यायनोक्तः । यथा । नयनवकरणपरायणरमणीलीलारसेन तरुणानाम् । कायस्थोध्यक्षादेरुपलक्षणं तेषां संहतिः समूहः । तत्र बवचालवादै च । करणं करोतु राजन्सकले भुवने त्वदीयकरणानि । कायस्थे इत्येके कायस्थकर्मणीत्वपरे ॥ 184 ॥

वर्णानां स्पृष्टतादौ । स्पृष्टं करणं स्पर्शानाम् c. Ath. Prāt. 1, 29; Riktantravyāk. 1, 3 p. 2 । योगिनामा० । करणानि पुनर्भद्रासनादीनि विदुर्वुधाः । इयीके । Ra. 2, 11 । साधकतमे । Kāt. 2, 4, 12 । कृतौ । सर्वोपकारकरणैकपरायणेन ॥ 185 ॥

[कङ्कण] कर० । उद्वेष्टद्विजवाहिकङ्कणक्षणत्कार० s. 2, 72 । मण्डने प्रसाधने । मसृणपुसृणपङ्कैः कुर्वते कङ्कणानि । हस्तसूत्रं प्रतिसरः । यथा । कङ्कणमोचनाय गच्छामि । शिरोभूषणेपि यथा । Śi. 12, 75 ॥ [कल्याण] इयोः । यत्कल्याणं तस्य तु वल्लोर्विशतोपि [?] कल्याणम् ॥ 186 ॥

[कत्तुण] फल्गु शाकविशेषः । इयोः । तं मुष्टिभिः कत्तुणवत्पिपेप ॥ [करेणु] मतङ्गजे । Śi. 19, 36 । हिरदस्य योषायाम् । इदौ सरःपङ्कज० Ku. 3, 37 ॥ 187 ॥

[कारणम्] घातने । कारणोपहितमानसस्य ते कारणा निरयवह्निषु स्थिता । हेतौ । Sp. 3537 । करणे साधकतमे । भक्तिर्यमथ अदा च कारणं मोक्षसंपदः ॥ [कारणा] यथा । कारणा निरयवह्निषु स्थिता ॥ [कार्मण] मन्त्रादि० । Śi. 10, 37 । कर्म च तत्कारकं च कर्मकारकम् ॥ 188 ॥

[काकणी] मानदण्डधनुष्करः । वराटे कपर्दे । असिधाराक्रयक्रीता वरमेकापि काकणी ॥ मानभेदे प्रसृतिमध्यलक्षणेपि मङ्गुः । यथा । दरिद्रः काकणीं दद्यात् ॥ चक्रवर्तिरत्नविशेषेपि ॥ [कृपाणी] कर्तार्योम् । कृतः कृपाण्या हयकेशसंचयः । पुर्याम् । Śi. 18, 19 ॥ 189 ॥

[क्षेपणी] द्वयोः । जलनिधिजलमध्ये क्षेपणीं निक्षिपन्ति ॥ 190 ॥

[ग्रहण] स्वीकृतौ । लक्ष्मी० s. 3, 16. । वन्द्याम् । ग्रहणीकृतरिपुलक्ष्मीः । धीगुणे । H. 310 । शब्दे । Kāt. 1, 1; 23 । आदरे । चूडामणौ किं ग्रहणं हरस्य । प्रत्यायो राजादिप्राद्यं धनं तत्र ग्रहोपरागे च यथा । स राहुमूर्तिरिव न ग्रहणं जहाति ॥ [ग्रामणी] क्षुर० । क भूपतिपरस्पन्दे [sic] ग्रामणीकलहः क च ॥ 191 ॥

प्रधाने पत्यौ च । Pa. 908 । भोगो विद्यतेत्य भोगिकः भोगपात्रम् ॥ [गोकर्ण] प्रमथा० । स्मृतगोकर्ण० Ra. 8, 33 । अत्र गोकर्णगणसेवितत्वा-
द्रोकर्णो निकेतः ॥ 192 ॥

मृगे । An. II, 23 । अश्वतरसर्पयोः । गोकर्णः कृष्णवर्णोयं लब्धवर्णिं चर्ष्यते ॥ [चरणः] मूले । चरणसेकविवर्तितवृक्षकाः । गोत्रमन्वयः ॥ 193 ॥

बह्वृचादयो वेदशाखाध्ययननिमित्तकव्यपदेशभाजो द्विजन्मानः । यथा । विशाला ब्रह्मशालेयं चतुश्चरणमण्डिता ॥ [चरणम्] द्वयोः । बह्वृत्तरचरणेनो-
द्देजितास्तावकेन । चारित्र्येपि यथा । अधृतचरणबोधाः प्राणिनो यत्प्रसादादसमसु-
खनिधानं मोक्षमासादयन्ति ॥ 194 ॥

[तरुण] यूनि । R. K. VII, 39 । नूतने । एतेषु रें तरुणमारुतधूयमान-
दावायलीवलवितेषु महीरुहेषु [c. Bhoj. 61, 9] ॥ [तरणि] तरणे ।
तरणिकरणमेणाः कुर्वते फालदानैः । अर्केशौ च । तरुणतरणितापह्वान्तकौलेयजि-
ह्वातरलतरनिपातं जीवितं मानवानाम् । नौकायाम् । दारिद्र्योदधितरणिः सर-
णिर्भिःश्रेयसस्य नित्यस्य ॥ 195 ॥

यष्टिः पतितगोरूपोत्थापनो दण्डः ॥ [दक्षिण] पर० दक्षे सरले च ।
दक्षिणः० Śi. 14, 33 । अपाचीने Ku. 8, 25 ॥ 196 ॥

[दक्षिणा] दिशि । Ku. 3, 25 । प्रतिष्ठायाम् । करणीया शुभे लभे
दक्षिणा हि विचक्षणैः । यज्ञदाने । दक्षिणाः० Śi. 14, 33 ॥ [द्रुघण] पशु-
मुहुरयोः । प्रचक्रे द्रुघणैर्नगः । वेधसि । द्रुघणोपि न निद्राति सान्द्रदैत्येन्द्रश-
ङ्कया ॥ [दुर्वर्ण] कलधौते । Śi. 4, 28 ॥ 197 ॥

[दौर्वर्ण] मृष्टपर्ण ओषधिविशेषः ॥ [धरणः] अहिपतौ । कमते०
c. 3, 164 । लोको लोकविशेषः ॥ 198 ॥

[धरणी] यथा । धरणीधरकंदरान्तरस्थम् । इकारान्तोपि यथा ।
 Si. 7, 46 ॥ [धर्पण] द्वयोः । अविरत्तधर्पणरसिकः खल इव वेद्याजनो
 जयति ॥ [धर्पणी] यथा । वर्पत्यपि पने याति रसोत्कर्षेण धर्पणी ॥ 199 ॥

[धिपणा] यथा । तीक्ष्णा हि मनीषिणां धिपणा ॥ [निर्याण] निर्गमे ।
 ततो नगरनिर्याणे तयोरासीत्समागमः । मोक्षे । सर्वसङ्गपरित्यागान्निर्याणं स वि-
 यासति । गजापाङ्गप्रदेशे । Si. 5, 41 ॥ 200 ॥

[निर्वाण] विध्याते वाच्यलिङ्गः । निर्वृतिः सुखमात्रं तत्र मोक्षे च यथा ।
 Pa. 3514 । विध्याते । V. S. 7 । करि० । निर्वाणमपि सरसीपु गजाधिपेन ॥

[निर्माणं] सारः स्थिरोर्यः । कर्मभेदो विचित्रावयवरचनाहेतुर्नाम कर्मभेदः ।
 यथा । निर्माणेन विनिर्मिता तनुरियम् । समञ्जसं न्यायः ॥ 201 ॥

[प्रघण] अलिन्दके द्वाराधोदारुणि । प्रघणे प्रगुणीनक्रुः कर्पूरस्वस्तिकान्
 स्त्रियः ॥ 202 ॥

[प्रवण] क्षणोवसरः । चतुष्पथे । प्रवणे चरन्ति भूताः । आयत्ते । प्रायेण
 योपेत्प्रयणा हि कामिनः ॥ [प्रमाण] मर्यादा अवधिस्तत्र यथा । राजानं
 मां च प्रमाणं कृतत्वात् [sic] यस्याकुशलं पश्यसीति । सत्यवादिनि । वाणीः
 प्रमाणस्य मुनेः प्रमाणम् ॥ 203 ॥

प्रमातरि । Śā. 21 । एकतायाम् । परस्परप्रमाणा भ्रातरः । इयत्ता परि-
 च्छेदः । यथा । कियत्प्रमाणमुदकम् । नित्ये । नभः प्रमाणं गुणिनो गृणन्ति ।
 हेतौ । धूमः प्रमाणं ज्वलनावबोधे । शास्त्रे । पदवाक्यप्रमाणानां पारं यातस्य
 धीमतः ॥ [पत्तोर्ण] प्राप्ता ऋणनिन पत्तोर्णं वृषोदरादित्वात् ॥ 204 ॥

[पक्षिणी] पूर्णिमायाम् । सदृक्षः पक्षिणीन्दुना ॥ [प्रवेणि] द्वयोः ।
 प्रवेणी नदनस्येव प्रवेणी कुसुमाचिता ॥ [पुराणम्] शास्त्रं पञ्चलक्षणं यथा ।
 Gan. 345, 11 ॥ 205 ॥

[पुराणः] यदाह । पोडशपणः पुराणः पणो मवेत्काकणीचतुष्केण ॥ [पुरण]
 पूरके । Śi. 19, 51 ॥ 206 ॥

[प्रोक्षण] वधूहिंस [sic] अर्थाद्यज्ञे । यथा । प्राणिप्रोक्षणके वनेत्र विजने
 किं भीरु बभ्रम्यते ॥ [भरण] वेतनं मूल्यं भृतिः पोषणमात्रं द्वयोर्यथा ।
 Sp. 4911 ॥ [भरणी] शोणकोरलुकवृक्षः ॥ [भ्रमणी] अधीशित्वा राजादेः
 क्रीडादौ । भ्रमण्यां प्रययौ नृपः ॥ 207 ॥

कारुण्डिका ओषधिः ॥ [भीषणः] अर्गटोपामार्गः [c. H. D. I, 8] ॥
[मत्कुण] अदमभूपुरूपे नालिकेरे च । स्त्रैणं क्रीडति मत्कुणैः ॥ 208 ॥

निर्विषाण० । Śi. 19, 71 ॥ [मसृण] मस्यति परिणमते मसृणः ।
भूणतृणेति साधुः । अकटिने । Bā. VI, 36 । स्निग्धे । मसृणघुसृणपङ्कैरङ्किता
पार्णिरस्याः ॥ 209 ॥

[मार्गणम्] याचने । द्रविणमार्गणलम्पटकुट्टिनी ॥ [मार्गणः] द्वयोः ।
Śi. 19, 63 ॥ [यन्त्रण] त्रिष्वपि । कुर्यादिन्द्रिययन्त्रणम् ॥ 210 ॥

[रमणम्] जघने । रमणालवालनिर्गतरोमावलिवहरी च संसिक्ता ॥
[रोषाण] रप्यति रोषणः [sic] कल्याणपर्याणादय इति साधुः । रोषणे ।
रोषाणस्ते विषाणाभ्यां विव्याध व्याकुलं जरः ॥ 211 ॥

[रोहिणी] सोमवलकः श्रीपर्णी । उमायाम् । रोहिणीरहितः शिवः ॥
[लवण] रसे । स्वक्षो लवणभोजी स्यात् ॥ 212 ॥

अस्यभेदो भालकर्णान्तरास्थि यथा । भृगाति लघणाघातः ॥ [लक्ष्मणम् ।
लक्ष्मणम्] नामनि । Rā. 6, 71 । लक्ष्मणेन स लक्ष्मणः । चिह्ने । Śi. 2, 37 ।
आज्ञैद्वयं च सत्त्वं च विदुः क्षमापस्य लक्ष्मणम् । लक्षणं शास्त्रेपि ॥ [लक्षणः]
सौमित्रौ रामानुजे । उद्यरलम्बकीर्तेराक्षरहितस्य लक्षणयुतस्य । रामस्य वनं
शरणं जितपरकलभस्य शरभस्य ॥ 213 ॥

[लक्ष्मणः] यथा । पुण्यभागी स लक्ष्मणः ॥ [लक्ष्मणा] सारस० ।
Śi. 4, 59 ॥ [वरुण] अर्के । उदेति वरुणोरुणः ॥ [वरणः] द्वयोः । श्रोतु-
ज्जवरणावृतः ॥ 214 ॥

[वारण] मतङ्गजे प्रतिपेधे च । Sp. 227 ॥ [ब्राह्मणम्] विम० ।
ब्राह्मणं ब्रह्मशालायामजिह्वध्वनि गायति ॥ 215 ॥

[ब्राह्मणः] हञ्जिकास्पृकयोस्तु ब्राह्मणीति प्रयोक्तव्यम् ॥ [वारुणी] गण्ड-
दूर्वा प्रधानदूर्वा ॥ 216 ॥

[विषणि] स्त्रियाम् । भाषस्तु पण्यवीथ्यां पुंस्वाह । त्रिष्वपि । अगण्य-
पण्यपूर्वापणं विषणिनो विषणिं विभेजुः c Śi. 5, 24 । अत्र विषणिः पण्यं हट्टो वा
विद्यते येषां ते विषणिनः । शिखादित्वादिन् । विषणिं पण्यवीथिकामित्यर्थः ॥
[भ्रमण] निन्द्य० । विभ्रानः भ्रमणे कुनः ॥ 217 ॥

[शरण] गेहे । An. II, 20 । वधे । विहिषां शरणं शरैः । रक्षके ।
त्वमेव शरणं मम ॥ 218 ॥

[श्रीपर्ण] अग्ने । श्रीपर्णपर्णं विदधाति कर्णे ॥ [सरणि] श्रेण्याम् । सरणिः
पिपीलिकानां निर्याता वर्षसूचनं कुरुते । मार्गे । K. Pr. 176, 20 ॥ 219 ॥

[सारण] अतीसारे । तन्त्रं सारणदारणम् ॥ 220 ॥

[सुपेण] विष्णौ । सुपेणसेनाप्रसरेण मेदिनी ॥ [सुवर्ण] सुवर्णस्यालुः
करकपत्रिका [sic] सुवर्णातुः ॥ 221 ॥

विस्तः षष्टिः पलशतानि ॥ [सुपर्ण] गरुडे । Śi. 20, 52 । स्वर्णनृडः
पक्षिविशेषः ॥ [सुपर्णा] विनता गरुडमाता यथा । सौपर्णेयप्रकीर्णैर्विषधरनि-
करैः ॥ 222 ॥

[हरिण] पाण्डौ । हरिणवदनकान्त्या शल्यमन्तर्व्यनक्ति ॥ 223 ॥

[हर्षण] आद्देवो यमः ॥ 224 ॥

[हिरण । हिरण्य] त्रिष्वपि । हिरणं कारणं श्रियः । वराटे हेस्ति च हि-
रण्यं यथा । हिरण्यमेवार्जय निष्कलाः कलाः ॥ हिरण्यमक्षय्याकुप्यमानभेदद्र-
व्येष्वपि ॥ 225 ॥

अथ तान्ताः ॥ [अमृतम्] यज्ञ° । M. 3, 285 । अम्बुनि । अमृतमिति
वचांसि सत्यपि विषमिति हि किमुच्यते वारि । सुधायाम् । Ki. 5, 30 । मोक्षे ।
सेव्यतामक्षयो धीराः स श्रिये चामृताय च । अयाचिते । यन्मनुः । M. 4, 5 ।
शेषेषु । अमृते कस्य न प्रीतिः ॥ 226 ॥

[अमृतः] इयोः । अमृताय नमस्तस्मै ॥ 227 ॥

[अनृत] इयोः । अनृते वर्तते पापम् ॥ [अक्षत] लाजेषु मङ्गल्यतण्डु-
लेषु । Ra. 2, 21 ॥ [अर्दित] हते । इदये दिग्धशरैरिवार्दितः c. Ku. 4, 25 ।
अर्थिते । कर्दर्यः कर्दतेर्दितः ॥ 228 ॥

[अजिन] तीर्थ° । श्रीमन्तमजितं देवं सर्वतः प्रणिदध्महे । शेषेषु । जीया-
दजितः परैरजितः ॥ [अच्युत] द्वादशस्वर्गे । अच्युतेन्द्रच्युतो दिवः । केशवे ।
Śi. 1, 25 ॥ 229 ॥

[अव्यक्तम्] प्रकृतिः सांख्योक्ता यथा । Śi. Kā. 10 । आत्मनि परमा-
त्मनि । अव्यक्तादण्डमभवत् c. 2, 108 ॥ [अव्यक्तः] मूर्खे । न व्यक्ति [?]

युक्तमव्यक्तः ॥ [अनन्तम्] खे । अनन्तमारोहति तेजसा रविः ॥
[अनन्तः] तीर्थ^० । नमः श्रीमदनन्ताय वीतरागाय तायिने ॥ 230 ॥

विष्णौ । लक्ष्मीरनन्तस्य निबद्धभावा ॥ अनाद्येऽपि मूढः । यथा । अनन्तो
जगदन्तः ॥ [अनन्ता] भुवि । सप्तसागरपर्यन्तामनन्तां भ्राम्यता मया । शेषा
ओषधयः ॥ 231 ॥

[अस्वन्त] पञ्चस्यपि । अस्वन्तं स्वान्तदुःखदम् ॥ [अमति] अमत्य-
मतिः । काले यमे पुंसि चण्डे वाच्यलिङ्गः ॥ 232 ॥

[अदिति] विष्वपि । दुरितान्यदितिर्यतु ॥ 233 ॥

[आपात] तत्काले । आपातरम्या विषयाः पर्यन्तपरितापिनः ॥ [आख्यात]
दयोः । मा स्म^० s. 2, 250 ॥ [आप्रात] पस्ते । M. M. 189, 4 ॥ 234 ॥

[आधुत] खातके । आधुतः प्रयते गृहम् ॥ [आवर्त] पयसां भ्रमे ।
Mc. 28 । आवर्तनं भ्रमिः पुनःपुनरध्ययनं वा । भ्रमौ । चक्रावर्तविषातिक्षितिरजःपु-
ञ्जैर्नभश्छादितम् । अध्ययने चिन्तने च । मन्त्रावर्तप्रणिहितमना वर्तनेसौ
मुनीन्द्रः ॥ 235 ॥

[आनर्त] आनर्तनर्तनविषातिखड्गवल्लीकान्ताक्षतक्षपितशत्रुनिकायकायः ॥
[आहत] मृषार्थके । धिग्भिक् तयाहतमिदं वचनं पञ्चनात्मकम् ॥ [आध्मात]
शब्दिते । आध्माते पाञ्चजन्ये जनयति जनतानन्दकन्दमरोहम् । दग्धे तापिते ।
आध्मातताम्रच्छनिः ॥ 236 ॥

[आचित] संगृहीते । Rr. 7, 10 ॥ [आयस्त] प्रेक्षिते क्षिते च ।
Si. 5, 6 । तेजिते । आयस्तासिलतोऽक्षसद्रिपुकुले कालायमाने रणे । रते ।
V. S. 22 ॥ 238 ॥

गुह्ये । आयस्तशत्रुनिग्रहान्ननप्रवृद्धः [०त्त. Mkh.] ॥ [आयति] प्रभाय
उत्तरकाले च । Ki. 2, 15 । दैव्ये । Si. 5, 65 । सद्गः संदलेपः ॥ [आरुति]
जातौ । क्षराकृतिः कोपि युषा प्रविष्टः । रूपं संस्थानविशेषः । यथा । यश्चाह-
तिस्तत्र गुणा यस्तन्ति । यपुषि । Ku. 5, 13 ॥ 239 ॥

[आयन्ति] सर्वेषु । आयसौ कार्यसंपत्तिः ॥ [आमन्ति] इमाः ।
Si. 3, 61 ॥ [आपन्ति] त्रिषु । अग्न्यापसौ भवति न मनो विदन् कस्य
कस्य ॥ 240 ॥

[दङ्गित] द्वयोः । Ra. 1, 20 ॥ [उत्तप्त] चञ्चले । उत्तप्तसन्निविहामकुतू-
हलानाम् । शुष्कमांसे । उत्तप्ते कृमयो यथा । संतप्ते । Śi. 11, 50 ॥ 241 ॥

[उचित] विदिते । Śi. 14, 27 । अभ्यस्ते । Ra. 11, 9 । मिते । उचि-
तरचितवादी कैर्न वन्द्यो मुनीन्द्रः । युक्ते । Da. 5, 50 ॥ [उत्थित] वृद्धि-
मति । गृहादग्निरिवोत्थितः । उत्पन्ने । Ku. 2, 32 ॥ 242 ॥

[उद्धृत] परिभुक्तो० । क्षिपेदप्सुद्धृतं नतः॥ [उपित] न्युपिते । V. S. 11 ।
मुष्टे । उपितशिखरशाखी दाववह्निः क्व चैषः ॥ [उच्छिद्रत] जाते । उच्छिद्रता-
ङ्कुरविराजितान्तरा ॥ 243 ॥

प्रवृद्धे । उच्छिद्रतानि पतितान्युच्छिद्रतानि च ॥ [उद्धान्त] उद्गीर्णे । उद्धान्तग-
रलैः सर्पैः ॥ [उदात्त] दातरि । किमदेयमुदात्तानाम् । महति द्वये च । An.
I, 8 । स्वर० । Śi. 2, 95 ॥ 244 ॥

[उदन्त] साधौ । उदन्ता दान्तचेतसः ॥ 245 ॥

[उद्धात] मुहुरे । उद्धातघातितपदातिरयं प्रयाति । योगिनां पवनजयनिमित्तं
योभ्यासयोगस्तदर्थं कुम्भकरेचकपूरकत्रयम् । पाद० । Ra. 2, 72; c. Śi. 12, 2 ।
उद्धतो रङ्गोस्य उद्धङ्गः । द्रव्यभेदः ॥ 246 ॥

[उन्नति] उदयसमृद्धयोः । Śi. 16, 22 ॥ [क्रान्दित] रुदिते । हा ता-
तेति क्रान्दितमाकर्ण्य विपण्णः ॥ [कलित] विदिते । अकलितदैवनियोगाः ।
आप्ते । पायात्स यः शशिकलाकलितायतंसः ॥ संख्याततुलितक्षिप्रशब्दितेष्वपि
मङ्गुः । संख्याते । M. Ch. II, 30 । तुलिते । करकलितहराद्रेर्दुष्करं किं हि
तस्याः । क्षिप्ते । संग्रामे कलितोपि शत्रुनिबहस्तुटाय कीर्तिं तव । शब्दिते ।
कलितकीर्तिषु शत्रुमुखेषु ते ॥ 247 ॥

[किरात] अल्पतनौ । Ratn. 299, 27 ॥ [किराती] द्वयोः । भ्रात-
र्द्विजपरित्यक्ता किरातीयं करोतु किम् ॥ [कृतान्त] अक्षेम० । कृतान्तं कुशते
[sic] न जातु ॥ 248 ॥

सिद्धान्ते । कृतान्तमाप्नोति न निर्दिवेकः ॥ [गर्जितः] मत्तकुम्भरो मत्त-
गजः । तत्र गर्जितशब्दो भारतादौ प्रसिद्धः ॥ [गर्जितम्] यथा । Me. 11 ।
जलदेत्युपलक्षणं तेनान्यत्रापि यथा । K. Pr. 188, 7 ॥ [ग्रन्थित] त्रिष्वपि ।
ग्रन्थितं दधितया नवमाल्यम् ॥ 249 ॥

[गभस्ति] दिन० । ध्वान्नं दिनस्ति शुतिभिर्गभस्तिः ॥ 250 ॥

[गोदन्त] दंशिनो दटः ॥ [गोपति] शकरो पण्डे त्रिदशाधिपे च । मनः
प्रीणाति गोपतिः । नृपती सहस्रकिरणे च । कामत्यम्बरपण्डमात्रविभवो देशा-
न्तरं गोपतिः ॥ 251 ॥

[ज्वलित] दग्धे । हृतभुजा ज्वलिता वनान्ताः । भाम्वरे । Ki. 2, 20 ॥
[जयन्त] गिरिशे । पुरां विजेता जयताञ्जयन्तः ॥ [जयन्ती] चतुर्विपि ।
जगज्जयन्ती स्वगुणैर्जयन्ती ॥ 252 ॥

[जगती] जम्बूर्जम्बूद्वीपस्तस्य यप्रस्तत्र यथा । जगतीजालकटकैः । जनः
प्रजाः । लोको विष्टपं यथा । सत्यं सुन्दरि वेधसस्त्रिजगतीसारं त्वमेका-
कृतिः ॥ 253 ॥

[जीमूत] वासवे । पैलोमीवह्नभः सायं जीमूतो वै प्रवर्षति । घोषकः पुनः
पुनर्यैःशन्दकर्ता । भद्रौ । धन्यास्ते क्षपयन्ति जीवितमिदं जीमूतकुप्ने क्वचित् ।
भृत्या भूतिं वा करोति भूतिकरः ॥ 254 ॥

[जीवन्ती] गुडूची अमृताजीवा ॥ [जीवातु] जीवनौपधे । An. II, 2 ॥
[जृम्भित] चतुर्विपि । रम्य वदनजृम्भितम् । क्रियावति वाच्यलिङ्गः ॥ 255 ॥

[त्रिगर्ता] घुर्घुरी किङ्कणी ॥ [तृणता] तृणत्वे । तां रत्नतां च तृणतां च
निसर्गसिद्धां तेषां पुनर्वर्णयितुं नियतं वराकः । कार्मुके । Śi. 19, 61 । वह्नभस्तु
धनुषि त्रिषु [?] नत्तास्त्रिगता इत्याह । तत्र तु गणिकापक्षेण त्वं [sic] वि-
न्यम् ॥ [दंशित] दष्टे । दन्दग्नूकैश्च दंशिताः ॥ 257 ॥

[द्रवन्ती । संवन्ती] ओषधिभेद आसुपर्णा ॥ [द्विजाति] ब्राह्मणेण्डजे
च । द्विजातीनां शब्दैर्मुखरितविभाते सुदियसे ॥ [दुर्जात] असम्यग्जाते । दु-
र्जातास्ते व्यसननिवहाः केन शक्या विसोढुम् ॥ 258 ॥

[दुर्गति] द्वयोः । त्वत्पादपङ्केरुहपांशुलिप्तो न दुर्गतिं याति जनः कदाचित् ॥
[दृष्टान्त] उदाहृतौ । Śi. 2, 31 । शास्त्रे । अभ्यस्तदृष्टान्तशतस्य तस्य ॥
[निरुत] विप्रलब्धो वञ्चितः । विप्रकृतः पराभूतः । तयोः । निरुतोपि न
याति विक्रियाम् ॥ 259 ॥

[निरस्त] प्रेषितशरे प्रतिहते च । राज्ञा निरस्ते रिपवो निरस्ताः । सत्यक्ते ।
Ki. 1, 28 । स्वरितोदिते । पते निरस्तवचनाः सूत्रयन्त्यार्थमानुराम् । निष्ठचूते ।
निरस्ताम्बुकणोम्बुदः ॥ 260 ॥

[निवात] इदसंज्ञाहे । निवातकवचच्छन्नशरीरास्ते भटा वभुः । आश्रये । एते निवातास्तरवो मुनीनाम् ॥ [निर्मुक्त] निष्परिग्रहे । निर्मुक्तो मुक्तिसौख्य-
भाक् । त्यक्तनिर्ग्रन्थिकयोरपि मद्धुः । क्रमेण यथा । निर्मुक्तसर्वभावस्य । निर्मु-
क्तकवरीभारव्याप्रवक्षःस्थलाय मे [°स्थलश्रमा Mkb.] ॥ 261 ॥

[निशान्त] शान्ते । निशान्तचित्ते मुनिपुंगवेवि । प्रभाते । Śi. 11, 23 ॥
[निर्वृति] मोक्षे । H. Y. 1, 5 । मृत्यौ । गङ्गातटे निर्वृतिमाप भूपः । सुखे
सौस्थे च । Śi. 10, 28 ॥ [निरुति] शाठ्ये । Sp. 594 ॥ 262 ॥

भर्त्सनं कोपेन चण्डाविव्करणम् । अभिभवो घातप्रतिघातादिः । क्षेपो निन्दा-
मात्रम् । एतेषु त्रिषु । Ki. 1, 45 ॥ [निर्कति] निरप° । निर्कतिर्धर्मकर्मठः ।
शेषयोः । यः पुण्यशेषेण विनाकृतः पुमान्स याति निर्कत्युपभोग्यतां हवात् ॥
[नियति] देवे । नियतिः केन विलङ्घ्यते सखि । संयमे । नियतिं विधाय
चित्ते ॥ 263 ॥

[प्रसूत] पुत्रे । भूतप्रसूतेः कृतनव्यवाणः ॥ [प्रतीत] सादरप्राप्तयोः । तत्प्र-
तीत° Śi. 14, 38 । प्रथितज्ञातयोः । Ra. 13, 53 । दृष्टे । Ku. 7, 52 ॥ 264 ॥

[प्रहृत] विस्तृतो विस्तीर्णः । क्षुण्णो व्युत्पन्नः । इयोः । शास्त्रप्रहतबुद्धिभिः
[?] । ताडितेपि यथा । Me. 64 ॥ [पलित] पङ्के पङ्कोपचारात्पानीयपृष्ठव-
र्तिनि मलविशेषे तापे च यथा । पानीयनिर्गमनमार्गविवर्तनेन याता हृदाः पलितधू-
सरतामनीयन् [?] । पक्वभासो केशश्च पक्वः केशोऽस्येति वा पक्वकेशः । कर्मधा-
रयपक्षे पुंस्त्रीचः । बहुव्रीहियक्षे वाच्यलिङ्गः । बहुव्रीहियक्षे यथा । Sp. 3275 ।
केशस्य पक्वः शौस्त्र्यं केशपाकः । तत्र पक्वकेशे च । Ra. 12, 2 ॥ 265 ॥

[प्रणीत] उपसंपन्नं रूपरसादिनिष्पन्नमच्चादि यथा । प्रणीतमन्नं बुभुजे द्विजेन्द्रः ।
कृते । Ku. 6, 31 । क्षिप्ते । धनुःप्रणीतैर्विशिष्टैः प्रणुजः । प्रवेक्षिते । प्रधानव-
र्गस्य पुरः प्रणीतः । संस्कृताप्तौ । प्रणीते जुहुयाद् द्रव्यम् ॥ [पर्याप्त] शक्ते ।
पर्याप्तोपि स योजुमुद्धतमतिर्य - - - - - । पूर्णे । Ku. 3, 39 । निवा-
रणे । पर्याप्तं तप्तवारिभिः । निवारणेऽव्ययमपि ॥ 266 ॥

यथेष्टे । पर्याप्तमाप्ताः प्रविशन्तु मध्ये ॥ [प्रसृतः] अर्धा° । एतां मे प्रसृ-
तासि विसिपसि किं तीक्ष्णां कटाक्षच्छटाम् । वेगिनि । पश्येप प्रसृतो हस्ती ।
विनीते तते च । नानाशास्त्रार्थसंशोधशुद्धप्रसृतबुद्धयः ॥ [प्रसृता] यथा । पत-
रस्वसृताहत° ॥ [प्रसीत] योक्षिणे । प्रसीताः पशवे मत्ते ॥ 267 ॥

[पर्यस्त] हते । स्वहस्तपर्यस्तसमस्तशक्तः । सस्ते । पर्यस्तहारावलिः ॥
[प्रपात] सौमिके । यस्य प्रपातमयतो निशि न प्रद्युम्नाः ॥ [पक्षति] इयोः ।
गगनसरसि चन्द्रो हंसवत्पक्षती द्वे ॥ 268 ॥

[पद्धति] पद्धौ । नैपाप्यत्र त्रियामा- - णश्चिद्विचिः पद्धतिर्नैक्तिकानाम् ॥
[प्रकृति] योनिरूपादानकारणं यथा । Śā. 1 । शिल्पिनि । कृतज्ञा प्रकृतिः
कुतः ॥ 269 ॥

पैरेपु । Ra. 4, 12 । अमात्यादयः सप्त राज्याङ्गानि यदमरः । Ksha-
triyav. 17 । यथा । Ra. 8, 10 । लिङ्गं स्त्रीपुंनपुंसकं महदादिकं च ।
क्रमेण यथा । AK. Manushyav. 39 । Śā. Kā. 3 । गुणानां सत्स्वरजस्त-
मसां साम्यं गुणसाम्यं यथा । Śi. 1, 33 । स्वभावे । Śi. 2, 13 ॥ [प्रतति]
इयोः । विटपीव गजेन्द्रोऽयं पुष्पप्रततिभिर्वृतः ॥ 270 ॥

[प्रवृत्ति] वृत्तौ । Ku. 2, 17 । वार्त्तायाम् । Me. 4 । प्रवाहे । प्रवृ-
त्तिरेषा भूतानाम् Rām. 2, 108, 12 Schl. ॥ [प्रार्थित] हते । किमर्थं
प्रार्थितः पशुः । शशु० । अन्योन्यप्रार्थितैर्भेदेः ॥ 271 ॥

[पार्वती] जीवनी मधुसूता ॥ [पिण्डित] गुणिते । पक्षांशेन तु
पिण्डितम् ॥ 272 ॥

[पीडित] बाधिते । निद्रा तात कुतस्तेषां ये ऋणव्याधिपीडिताः c. Sp.
3720 । यन्त्रान्तर्मदिते । वाचः श्रीकालिदासस्य पीडितेशुरसोपमाः ॥ [भरत]
शबरे नटे च । पल्लीव भाति भरतैर्नवजाट्यशाला ॥ 273 ॥

क्षेत्रे क्षेत्रविशेषे । इहैव भरतक्षेत्रे । ऋषभ आदिनायस्तस्य आत्मजः । यथा ।
H. Y. 1, 10 ॥ मुनिविशेषेपि यथा । अभ्यधाद्भरतो मुनिः ॥ [भारत]
शास्त्रे । Da. I, 12 ॥ 274 ॥

[भारती] जाति वचने तद्देवतायां च । तेषां भारति भारतीश्वरसरित्कलो-
ललोलोर्मिभिः ॥ [भावित] वासिते । भावितं मृगमदेन तन्मधु । प्राप्ते ।
भावितार्थैर्वनीपकैः ॥ साक्षात्कृतोत्पादिताश्वस्तभक्तेष्वपि मद्भुः । साक्षात्कृते ।
Ra. 1, 74 । उत्पादिते । तैस्तैर्वाक्यैर्विबुधगदितैर्भाविता तस्य भक्तिः । आश्वस्ते ।
भावितैः कतिपयैः पदातिभिः । भक्ते सेविते । पुनःपुनश्चेतसि येन भाविनम् ॥
[भासन्त] सर्वे । दां भासयति भासन्तः ॥ 275 ॥

[माथित] निर्जलघोले व्यालोडिते च । युवतीकरनिर्मथितं मथितं पिव हे
नृप सर्वरुजापहरम् [c. Bhoj. 102, 2] । निघृष्टे । माथितवंशसमुत्थितवह्निना ।
[मालती] काचमाची ओषधिः ॥ 276 ॥

नद्यां नदीविशेषे । मालतीतीरजटङ्गुणः ॥ [मुपित] खण्डिते । अलिमु-
खमुपितसरोरुहमकरन्दस्यन्दसुरभिता सरसी ॥ [रजत] शैले पुंसि । धवले
शोणिते च गुणे पुंसि तद्वति वाच्यलिङ्गः । शेषेषु पुंस्त्रीयः ॥ दन्तिदन्तयोः ।
नये राजन्ति राजानो रजतैरिव कुञ्जराः ॥ 277 ॥

धवले शोणिते च । रजतमराजत वसनम् । हारे । राजते रजतैः कण्ठः ।
हरे शैले च । क्रीडन्ति कान्ता रजते स्वकान्तेः ॥ [रसित] स्पर्णादि० ।
कनकरसितकुम्भैः शोभते भूपवेदम् । रतं वासितं यया । सरसं सारस-
रसितम् ॥ 278 ॥

[रैवती] मातृपु । स पुनर्जातमात्रोम्भारैवतीभिरगृह्यत ॥ [रैवत]
सुवर्णालुः सुवर्णकरकपात्रिका [c. 3, 221] यया । रैवतेन पयः पपौ । पिना-
किनि । तं देयतं रैवतनामधेयम् ॥ 279 ॥

[रोहितम्] धीरे । आलोडिते रोहितपङ्कपुरैः ॥ [ललित] ईषितल-
डितयोः । M. M. 28, 2 ॥ 280 ॥

[लोहितः] नदे । रोहितानां भवेत्ताम्युसौहित्यं लोहितेपि किम् ॥
[लोहितम्] कुङ्कुमे । गोरोनना लोहितं च शिला च दलमेव च ॥ 281 ॥

[वर्धित] छिन्ने । कुतर्त्विधितस्तरुः । पूर्णे । द्रविणवर्धितकोशनिरीक्ष-
णात् । प्रयते । वर्धिता कीर्तिजाह्नवी ॥ [वणित] हयोः । वणितं केन नो
यन्म् ॥ 282 ॥

[वणिता] उत्पादितात्यर्थरागा नारी मामान्यनारी च । हयोः । Ku. 1, 10 ॥
[वसति] अयस्याने । Mc. 7 । निद्रायान् । कतिचित्तुपित्वा वसतीः ॥ 283 ॥

[व्रतति] यिस्तारे । यात्याप्तयेगविन्म्रव्रततिव्रतयितस्तीतपृषाधिवासः c. M.
M. 162, 7 ॥ [वापित] हयोः । सुक्षेत्रमिव नो कस्य प्रतीयते [sic]
वापितं शिरः ॥ 284 ॥

[प्यायत] अतिश्रुतेतिश्रयः । अतिश्रययानित्यर्थः । कीपे हटे च । R. 3, 31 ।
शेखरोः । पान्तश्यायतरीर्चनोपनदलेः ॥ [वागन्त] अग्रहितः सायधानः ।
तर्पु । वासनैर्भाषितं वनम् ॥ 285 ॥

[वासित] वस्त्र° । चीनांशुकैर्यासिवह्न्यर्गर्भे । ज्ञानमात्रे । वासितं पाद-
पेष्वापि । भाविते । Me. 20 ॥ 286 ॥

[विवस्वत्] देवे । विवस्वन्तः स्वान्ते भयमुपययुस्तस्य वचसा ॥ [विश्रुत]
ज्ञातमेकेनापि ज्ञातं [?] प्रतीतं सर्वत्र प्रसिद्धं तयोर्व्यथा । रामोऽसौ भुवनेषु विश्रुत-
गुणः c. M. N. (1878) VI, 40 ॥ [विदित] इयोः । Si. 7, 54 ॥ 287 ॥

[विगत] इयोः । विगततिमिरपङ्कं पश्यति व्योम यावत् ॥ [विविक्तम्]
असंपृक्ते पूते च । Ku. 1, 23 । विवेकिनि । विविक्तो धर्मतत्परः ॥ 288 ॥

[विकृत] रोगिणि । हा हा क्षणादिदमभूद्विकृतं शरीरम् । असंपृक्ते ।
विकृतवचनो मूर्खः कस्य प्रयाति न हास्यताम् । वीभत्से । कीचकाश्रेण भीमोऽयं
समन्ताद्विकृतः कृतः ॥ [विनीत] वाणिजे साधुवाङ्मयश्च पुंसि । निभूते ।
Ra. 10, 18 । निर्जितेन्द्रिये वाणिजे च । विनीतजनविभ्राजिगर्भा सा नगरी
यमौ ॥ 289 ॥

साधु° । वनायुजैर्विनीतैस्तैः । विनय° । नीतो विनीतैरत्रोरधरक्षैः ॥ [विनसा]
विटका भाजनविशेषः ॥ 290 ॥

[विहस्त] विहस्ते । Ra. 5, 49 ॥ [विश्वस्त । विश्वस्ता] यथा ।
Si. 16, 14 ॥ 291 ॥

[विजात] इयोः । विजातवासी कुसुमायतंसा ॥ [विजाता] यथा ।
विजाता जात्यपुत्रकम् ॥ [विवर्त] अपावृत्तौ । अहो दशास्य स्वदशावि-
वर्तः ॥ 292 ॥

[विकृति] डिब्बो विप्रवः । विकारे । Ra. 8, 86 । मयादयो मद्यमांसनव-
नीतमधुदुग्धधितैलपक्काद्गुडरूपा दश । यथा । कषायप्रध्वंसाद्विकृतिपरिहार-
ज्यतमिदम् [?] ॥ [विपत्ति] यातना नारकी व्यथा ॥ [विच्छित्ति]
अङ्गरागे हावे च । नवनवविच्छित्तिभूषितैरङ्गैः । विच्छेदे । न भाति दानवि-
च्छित्तिः प्रभूर्णां दन्तिनामिष ॥ 293 ॥

[विधातृ] इयोः । M. M. 306, 6 ॥ [विनेतृ] इयोः । त्रिभुवनविनेता
रसुपतिः ॥ [वृत्तान्त] प्रकरणे प्रस्तावे । वृत्तान्तागतमेतत्ते कथयिष्याम्यनन्त-
रम् । वार्त्तायां प्रकारे च । Su. 2544 ॥ 294 ॥

[वृहती] वसनभेदो वैकल्पयासः । तत्र महत्यां च यथा । वृहती

वृहती श्रेष्ठा ॥ कण्टकारिकायामपि ॥ [वेष्टित] त्रिष्वपि । कक्षोल-
वेष्टितदृष्ट्यरूपप्रहारैः ॥ 295 ॥

[वेष्टित] लसक औषधभेदः ॥ [शकुन्त] द्वयोः । क्रीणा [sic]
शकुन्तमिव पञ्जरभाजमाजौ ॥ [श्रीपति] भूपे । श्रियः पदं श्रीपतिरेव
नान्यः ॥ 296 ॥

[शुद्धान्त] रहःकक्षान्तरमेकान्तस्यानविशेषः । यथा । शुद्धान्ते मन्त्रणं
राज्ञाम् ॥ अशौचप्रथमेपि ॥ [सरस्वत्] द्वयोः । सरस्वति पदं वित्त [?]
सरस्वति निधेहि मे ॥ 297 ॥

[संवर्त] अक्षद्वौ । संवर्ते वर्तते कलिः ॥ [संहत] मिलिते । Ki. 1, 19 ॥
[स्खलित] छलिते वाच्यलिङ्गः । यथा । कलिना स्खलितः खलु । भेषे ।
स्खलिते स्खलिते वध्य इति चेत्क्रियते मतिः c. Su. 2971 ॥ [संस्कृत] लक्ष-
णेन प्रकृतिप्रत्ययविभागोऽन्वितं लक्षणाऽन्वितं तत्र क्लीब इत्येके । कृत्रिममुत्पाद्यं
तयोर्यथा । Śi. 14, 50 ॥ 298 ॥

भूपिते । मस्करी कल्कसंस्कृतः । शस्ते । Śi. 14, 22 ॥ [संहिता] शास्त्रै-
कदेशे । ईशानसंहिता ॥ 299 ॥

[स्थपति] सीविदे । स्थपतिनियतकक्ष्ये को विशेषाजहम्ये । अधीशो
कारुके च । Śi. 1, 34 ॥ [संतति] तनये । Ra. 1, 69 । दुहितरि । पाया-
द्वौ दधदर्धाङ्गे तुहिनाचलसंततिम् ॥ 300 ॥

परंपरा° । M. M. 168, 1 । पङ्क्तौ । पश्येतां तरुसंततिं कुसुमितां संतापता-
न्तिच्छिद्रम् । गोत्रे । रघुरिक्षाकुसंततिः । विस्तारे । अन्तको ध्यान्तसंततेः ॥
[संगति] ज्ञाने । पङ्ङ्गुसंगतिः कस्य ॥ 301 ॥

[संमति] द्वयोः । संमतिर्न विमतिर्न योगिनः ॥ [समिति] युधि संगमे
सभायां च । Śi. 16, 13 । ईर्यादौ साम्ये च । शमिनां समितिः श्रेष्ठा ॥ [संविजि]
धीर्बुद्धिस्तत्र यथा । विकल्पैर्मोहितं विद्वं निजसंविच्चिकल्पितैः । आविवादे । संवि-
त्तिरुभयोरपि ॥ 302 ॥

[स्थापित] निधिते । प्रमेयस्थापिते येन ॥ [स्तिमित] क्लिप्ते । अम्भो-
दान्तः स्तिमितवसना ॥ [सिकता] शर्करायामपि ॥ 303 ॥

[सुव्रत] अर्हति । वन्दे सुव्रतनेमिनौ ॥ 304 ॥

[हसन्ती] मल्लिका दीपवर्त्याधारः । अङ्गारधानी अङ्गारशकटी यथा । शीतं निर्गमयन्त्येते हसन्तीमान्तवर्तिनः ॥ [हारीत] छद्मनि । हारीतेन हरन्ति हन्त जनताचित्तानि त्रिचैपिणः ॥ अथ धान्ताः ॥ [अश्वत्थ] द्वावपि वृक्षौ । तयोः । वने तदश्वत्थकपित्यसंकुलम् ॥ 306 ॥

[अश्वत्था] यथा । अश्वत्थायां द्वितन्वन्ति पुरंदरमहोत्सवम् ॥ [अतिथि] कुश° । R. 17, 1 ॥ [उपस्य] सर्वेषु । उपस्यसंस्थापितपाणिपल्लवः ॥ 307 ॥

[उन्माथ] मारणे । प्रत्यर्थितोन्माथः । कूटयन्त्रे । उन्माथबद्धपात्रस्य मृगस्येव विचेष्टितम् । घातको हन्ता तत्र वाच्यलिङ्गः । मङ्गुस्तु पाशयन्त्रकमुन्माथं न स्त्री ना वधघातयोरित्याह ॥ [कायस्थ] अक्षर° । कायस्थेनोदरेस्थेन [sic] मातुर्मौलं न भक्षितम् c. Pa. 4043, Su. 2326, Bezz. Beitr. V, 47 n. 5 ॥ 308 ॥

परमात्मनि । कायस्थोपि न कायस्थः कायस्थोपि न हृदये ॥ [निर्धन्थ] त्रिष्वपि । निर्धन्वो हस्यते धिटैः ॥ 309 ॥

[वरूथ] तनुत्राणे । वरूथमिव पाथोदैर्दिननाथस्य निर्ममे ॥ 312 ॥

[वमथु] गजस्य करशीकरे । उद्भ्रान्तोऽण्डशुण्डोऽमरवमपुभिर्व्योमिताराकरालम् ॥ 313 ॥

[शपथ] कारः क्रिया । आक्रोशे गालिदानम् । सुतादिभिः शपन् सुतादिशरीरस्पर्शः । त्रिष्वपि । न वृथा शपथं कुर्यादल्पेप्यर्थे नरो बुधः ॥ 314 ॥

[समर्थ] शक्ति° । Sp. 1926 । संबद्धार्थे हिते च । तथा समर्थी गिरमूचिवांसं प्रत्याह देवानुचरं दिलीपः ॥ 316 ॥

अथ धान्ताः ॥ [अर्धेन्दु] °योजनं वात्स्यायनमसिद्धम् ॥ 317 ॥

गलहस्ते नखाङ्के च । अर्धेन्दुस्तेन मे दत्तस्तेनाहं सखि विह्वला । अर्धचन्द्रे । Me. 55 ॥ 318 ॥

[आक्रन्द] दारुण° । आक्रन्दे महति जहर्ष वीरचर्गः । ताराव° । उदितरुदितक्रन्दं कापि क्वचित्कलगीतकम् ॥ 319 ॥

[कपर्द] पार्वती° । कपर्दे कूर्दते यस्य जाह्नवीवीचिहस्तकैः । यराटके । प्राप्तः काणकपर्दको° c. Sp. 1170 । अत्र इत्थः कपर्दः कपर्दीका [sic] ॥ 320 ॥

[कर्णान्दु] कर्णपाशी कर्णलालिका । उत्क्षिप्तिका कर्णभरणम् । द्वयोः सुवर्णकर्णान्दुविलोककर्णः ॥ [कुमुद] कपौ सितोत्पले च । H. Ch. I, v. 15 दैत्य० । जिगाय दैत्यं कुमुदं मुकुन्दः ॥ 321 ॥

[कुसीद] वृद्धचाजीवे वाच्यलिङ्गः । यथा । कुसीदे नास्ति दाक्षिण्यं सलोभे नास्ति सौहृदम् । दुर्जने नास्ति विश्वासो दरिद्रे नास्ति भोजनम् ॥ 322 ॥

[गोविन्द] गवाध्यक्षे वासुदेवे च । गोविन्दता लुबहिता भविता यथार्था । बृहस्पतौ । आदिदेश स गोविन्दं दानयौच्छित्तये हरिः ॥ [गोष्पद] गवां गति-गोचरे । गोष्पदेषु विचरन्नपीयत [न पूयते Mkh.] ॥ 323 ॥

[जीवद] रिपौ वैद्ये च । आयुश्चेद्गोमिणां त [sic] स्याज्जीवदो जीवद-स्तथा । ग्रन्थिपर्णं ग्रन्थिद्रव्यम् ॥ [तमोनुद] त्रिष्वपि । तमोनुदा संतमसं निरस्तम् ॥ 324 ॥

[दारद] त्रिष्वपि । स दारदं मर्दयति स्म वार्त्तिकः ॥ [धनद] द्वयोः । धनदोसि धनार्थिनाम् ॥ 325 ॥

[नर्मदा] नर्माली नर्मसखी ॥ 326 ॥

[निर्वाद] त्यक्तवादे वाच्यलिङ्गः । यथा । निर्वादा वादिनः कृतः ॥ [प्रसाद] अनुमदे । Ku. 3, 10 । स्वास्थ्ये । Śi. 11, 6 । प्रसत्तौ । Pa. 3565 ॥ 327 ॥

काव्यगुणे । K. Pr. VIII, 5-6 ॥ नैर्मल्येपि मद्धुः । यथा । प्रसादमादर्श इवान्तरात्मनि ॥ [प्रतिपद] संविदि । इति सम्यक्प्रतिपदा त्वयेन्द्रियजयः कृतः । तिथौ । M. N. (1878) VI, 15; (1886) VI, 18 ॥ [प्रासाद] राज० । हर्षस्य सप्तभुवनप्रयितोरुक्तीर्तेः प्रासादपङ्क्तिरियमुच्छिपरा विभाति ॥ 328 ॥

देवता० । प्रासादेषु [?] त्रुष्टिताशिरस्त्रवध्नलम्भवेदोः प्रातः प्रातस्तुंहिनस-लिलैः शार्धैस्तापितानि ॥ [मर्यादा] स्थितौ । Sp. 4811 ॥ 329 ॥

[मुकुन्द] त्रिष्वपि । मुकुन्दो वन्द्यते न कैः ॥ तिथिविशेषेपि यथा । H. 198 ॥ [मेनाद] त्रिष्वपि । मेनादनादं स निशम्य बालः ॥ [वरद] प्रसन्नः कृतानुमदः । द्वयोरपि । Ku. 6, 78 ॥ 330 ॥

[विगद] पाण्डुरे । कुन्देन्दुयिशदं यशः । व्यक्ते । Ku. 3, 33 ॥ [शारद] वत्सरे । निपतन्त्येव बालानामटमे शारदे रदाः । नये । शारदेर्मृग-मदैः प्रमदाभिः [?] ॥ 331 ॥

शालीनोष्ट्रः ॥ [शारदी] सप्तपर्णो वृक्षभेदः । अम्बुपिप्पली जलपिप्पली ॥
मह्वसु त्रिप्यष्ट्रे नवे शुद्धे शारदोपि शारद्वे । अस्त्री संवत्सरे सप्तपर्णे च
[sic. ना Mkh.] शारदी पुनः । लाङ्गली शारदा देवी ॥ तत्र देव्यां यथा ।
Su. 1 ॥ 332 ॥

[सुनन्दा] बाहुबलिन आदिनाथपुत्रस्य जनन्याम् । वनेचरान्गिरिचरान्दुर्म-
साञ्जवापदान्यपि । द्राक् खं [?] जीवतः पदयन्तुनन्दानन्दनाज्ञया ॥ अथ
धान्ताः ॥ [अगाध] रन्ध्रे । दुष्टान्धतमसाक्रान्तादगाधान्तां समुद्धर ॥
[अवधि] काले सीमि च । Me. 84 ॥ 333 ॥

[आविद्ध] क्षिप्ते । पयोधिमाविद्ध° [sic] Śi. 1, 68 । वक्रे । आ-
विद्धवर्तितजघनम् ॥ [आवन्ध] भृषणे । Śi. 8, 49 [Mb. आवन्धैः
instead of आकल्पैः] । प्रेम्णि । पुत्रदारनिरावन्धः । वन्धे । Ratn. 316, 38 ॥
[उत्सेध] उच्छ्रये । Ku. 5, 8 ॥ 334 ॥

संहनने । स्यूलौत्सेधव्ययद्वितरयस्यात्मनः [°रविस्यन्दनः Mkh.] कुम्भ-
कर्णः ॥ [उपाधि] धर्म° । विनोपाधेः शास्त्रं नृणामुपसम्पद्यमधुना । विनो-
पणे । उपाधिरहितः सोपि स्फटिको न विराजते । कुटुम्ब° । उपाधि बाधन्ते
विविधविधिभिर्बाधितजनाः । उद्धानि । चिद्रूपानन्दमयो निःशेषोपाधिर्वर्जितः
शुद्धः ॥ 335 ॥

[कवन्धम्] रुण्डे तुन्दे च । An. VII, 5 । अम्बु । कवन्धसंवन्धविप्लव-
पादपम् ॥ [कवन्धः] राहौ । कवन्धो बाधते विधुम् ॥ [दुर्विध] दुर्लभः
दुर्विधेषु विनयो न शोभते । निःस्वे । Śi. 16, 39 ॥ 336 ॥

[न्यग्रोध] व्यामे । न्यग्रोधमेयचतुरस्त्रनितम्बविम्बा ॥ [निषध]
वाच्यलिङ्गः । यथा । निषिद्धं निषधं वचनः । स्वरो निषादाख्यः । यथा ।
निषधः सप्त तन्त्रीकन्दोद्भवाः स्वराः । पर्वते देशे तद्वाने च । Ra. 18, 1 ॥ 337 ॥

[निगोध] नाशे । स्थितिसर्गनिरोधकारिणा भयता विद्वजनीनमीरुणम् ॥
[प्रसिद्ध] द्वयोः । Ku. 5, 9 ॥ [प्रणिधि] याचने । प्रणिधियशादुपजातसम्ब-
भारः ॥ प्रणिधानेपि ॥ 338 ॥

[परिधि] चक्रप्रान्तेपि ॥ [मागध] मगध° । Ra. 3, 5 । यद्विधि ।
Śi. 11, 1 ॥ 339 ॥

[कर्णान्दु] कर्णपाशी कर्णलालिका । उत्क्षिप्तिका कर्णभरणम् । द्वयोः । सुवर्णकर्णान्दुविलोककर्णः ॥ [कुमुद] कपौ सितोत्पले च । H. Oh. I, v. 15 । दैत्य० । जिगाय दैत्यं कुमुदं मुकुन्दः ॥ 321 ॥

[कुसीद] वृद्धचाजीवे वाच्यलिङ्गः । यथा । कुसीदे नास्ति दाक्षिण्यं सलोभे नास्ति सौहृदम् । दुर्जने नास्ति विदवासो दरिद्रे नास्ति भोजनम् ॥ 322 ॥

[गोविन्द] गवाभ्यक्षे वासुदेवे च । गोविन्दता सुविहिता भविता यथार्था । बृहस्पतौ । आदिदेश स गोविन्दं दानयोच्छित्तये हरिः ॥ [गोप्पद] गवां गति-
गोचरे । गोप्पदेपु विचरन्नपीयत [न पूयते Mkh.] ॥ 323 ॥

[जीवद] रिपौ वैद्ये च । आयुधेद्रोगिणो न [sic] स्याज्जीवदो जीवद-
स्तथा । ग्रन्थिपर्णं ग्रन्थिद्रव्यम् ॥ [तमोनुद्] त्रिष्वपि । तमोनुदा संतमसं
निरस्तम् ॥ 324 ॥

[दारद] त्रिष्वपि । स दारदं मर्दयति स्म वाक्चिकः ॥ [धनद] द्वयोः ।
धनदोसि धनार्थिनाम् ॥ 325 ॥

[नर्मदा] नर्माली नर्मसखी ॥ 326 ॥

[निर्वाद] त्यक्तवादे वाच्यलिङ्गः । यथा । निर्वादावादिनः कृताः ॥ [प्रसाद]
अनुग्रहे । Ku. 3, 10 । स्वास्थ्ये [Si. 11, 6 । प्रसत्तौ । Pa. 3565 ॥ 327 ॥

काव्यगुणे । K. Pr. VIII, 5-6 ॥ नैर्मल्येपि मङ्गुः । यथा । प्रसादमादर्श
हवान्तरात्मनि ॥ [प्रतिपद्] संविदि । इति सम्यक्प्रतिपदा त्वयेन्द्रियजयः कृतः ।
तियौ । M. N. (1878) VI, 15; (1886) VI, 18 ॥ [प्रासाद] राज० ।
हर्षस्य सप्तभुवनप्रथितोरुक्तीर्तेः प्रासादपङ्क्तिरियमुच्छिखरा विभाति ॥ 328 ॥

. देवता० । प्रासादेपु [?] चुटितशिखरद्वभ्रलम्भप्रवेशैः प्रातः प्रातस्तुहिनस-
लिलैः शार्धैस्तापितानि ॥ [मर्यादा] स्थितौ । Sp. 4811 ॥ 329 ॥

[मुकुन्द] त्रिष्वपि । मुकुन्दो बन्धते न कैः ॥ निधिविशेषेपि यथा ।
H. 193 ॥ [मेनाद] त्रिष्वपि । मेनादनादं स निशम्य बालः ॥ [वरद]
मसजः कृतानुग्रहः । द्वयोरपि । Ku. 6, 78 ॥ 330 ॥

[विशद] पाण्डुरे । कुन्देन्कुविशदं यशः । व्यक्ते । Ku. 3, 33 ॥
[शारद] वत्सरे । निपतन्त्येव बालानामटमे शारदे रदाः । नवे । शारदैर्मृग-
सदैः प्रमदाभिः [?] ॥ 331 ॥

शालीनोष्टः ॥ [शारदी] सप्तपर्णो वृक्षभेदः । अम्बुपिप्पली जलपिप्पली ॥
मङ्गस्तु त्रिष्वष्टे नये शुद्धे शारदोपि शरद्भवे । अस्त्री संवत्सरे सप्तपर्णे च
[sic; ना Mkh.] शारदी पुनः । लाङ्गली शारदा देवी ॥ तत्र देव्यां यथा ।
Su. 1 ॥ 332 ॥

[मुनन्दा] बाहुबलिन आदिनाथपुत्रस्य जनन्याम् । वनेचरान्गिरिचरान्दुर्म-
दाञ्चवापदान्यपि । द्राक् सं [?] जीवतः पश्यन्नुनन्दानन्दनाज्ञया ॥ अथ
धान्ताः ॥ [अगाध] रन्ध्रे । दुष्टान्धतमसाक्रान्ताद्गाधान्मां समुद्धर ॥
[अवधि] काले सीमि च । Me. 84 ॥ 333 ॥

[आविद्ध] क्षिप्ते । पयोधिमाविद्ध° [sic] Śi. 1, 68 । वक्त्रे । आ-
विद्धयलितजघनम् ॥ [आवन्ध] भूपणे । Śi. 8, 49 [Mh. आवन्धैः
instead of आकल्पैः] । प्रेम्णि । पुत्रदारनिरावन्धः । वन्धे । Ratn. 816, 33 ॥
[उत्सेध] उच्छ्रये । Ku. 5, 8 ॥ 334 ॥

संहने । स्यूलोत्सेधव्यवहितरयस्यात्मनः [°रविस्थन्दनः Mkh.] कुम्भ-
कर्णः ॥ [उपाधि] धर्म° । विनोपाधेः शास्त्रं तृणतुषदुत्तप्रख्यमधुना । विशे-
पणे । उपाधिरहितः सोपि स्फटिको न विराजते । कुटुम्ब° । उपाधिं बाधन्ते
विविधविधिभिर्वर्धितजनाः । उद्गानि । चिद्रूपानन्दमयो निःशेषोपाधिर्वर्जितः
शुद्धः ॥ 335 ॥

[कवन्धम्] रुण्डे तुन्दे च । An. VII, 5 । अप्सु । कवन्धसंवन्धविवृद्ध-
पादपम् ॥ [कवन्धः] राहौ । कवन्धो बाधते विधुम् ॥ [दुर्विध] दुर्जने ।
दुर्विधेषु धिनयो न शोभते । निःस्वे । Śi. 16, 39 ॥ 336 ॥

[न्यग्रोध] व्यामे । न्यग्रोधमेयचतुरस्रनितम्बविम्बा ॥ [निपध] कठिने
वाच्यलिङ्गः । यया । निपिद्धं निपधं वचः । स्वरो निपादाख्यः । यया । धैवतो
निपधः सप्त तन्त्रीकण्डोद्भवाः स्वराः । पर्वते देशे तद्भाजे च । Ra. 18, 1 ॥ 337 ॥

[निरोध] नाशे । स्थितिसर्गनिरोधकारिणा भवता विद्वजनीनमीदृशम् ॥
[प्रसिद्ध] हयोः । Ku. 5, 9 ॥ [प्रणिधि] याचने । प्रणिधिवशादुपजातसत्प्र-
भावः ॥ प्रणिधानेपि ॥ 338 ॥

[परिधि] चक्रप्रान्तेपि ॥ [मागध] मगधो° । Ra. 3, 5 । वन्दिनि ।
Śi. 11, 1 ॥ 339 ॥

[विस्तब्ध] विद्वस्ते । Śi. 39 । अत्यर्थे । Sp. 6505 ॥ [विवध । वीवध] पर्याहारस्तृणजलात्रादीनामन्यत आनयनम् । भारे । वहन्ति वीवधं मूर्ध्ना न शास्त्रं जिह्वया जडाः । पर्याहारेध्वनि च । Śi. 2, 64 ॥ 341 ॥

[संवाध] द्वयोः । K. Pr. 190, 1 ॥ [संरोध] क्षेपे । योधसंरोधदुर्धर्षः । रोधे । Ku. 2, 25 ॥ [संनद्ध] वर्मिते । संनद्ध इव केसरी । व्यूढं विपुलम् ॥ [समाधि] समर्थनं चोद्यपिहार [sic] उत्तरमिति यावत् । यथा । अयं त्वदुक्ते नवपूर्वपक्षे समाधिराधीयत एष साधुः ॥ 342 ॥

चित्तैकाग्र्ये । Ku. 1, 22 । नियमे । Ku. 5, 18 । मोने । Ku. 3, 40 ॥ [संनिधि] अन्तिके । Śi. 14, 8 । प्रत्यक्षे । यातः संनिधिमस्य तीव्रतपसा देवो भवानीपतिः ॥ [संसिद्धि] सम्यक्सिद्धौ । संसिद्धिसिद्धविभवा मुनयः प्रयाताः । स्वभावे । संसिद्धिरेषा क्षजनस्य नित्यं परोपकारेषु हि यः प्रयत्नः ॥ 343 ॥

अथ नान्ताः ॥ [अयन] पथि गेहे च । किं वा मृगा मृगपतेरयनेष्वयन्ते । अर्कस्योदङ्गतौ । गङ्गायां च दिवा भूमावतीते चोत्तरायणे । दक्षिण-गतौ । Ra. 16, 44 ॥ [अम्लान] अमले । अम्लानमुखपङ्कजः । क्षिण्डीभेदो वर्णततः । यथा । An. III, 21; M. N. (1886) V, 46 ॥ 344 ॥

[अर्जुनी] उषा रात्रिः । गवि । आस्ते पुञ्जितमर्जुनीकुलमपस्तम्बे पला-शोपरि ॥ 345 ॥

[अपान] गुदे । संकोच्यापानरन्ध्रं हुतवहसदृशं तन्तुवत्सूक्ष्मरूपम् । तद्वायौ । H. 1108 ॥ [अञ्जनम्] मसौ कज्जले । Śi. 1, 6 ॥ 346 ॥

अक्तिर्धात्वर्थमात्रम् । यथा । मान्यः सैष मुनिर्निरञ्जनाः [sic] ॥ [अञ्जनी] रञ्जितः पुञ्जितश्रीभिरञ्जनीभिर्जनीजनः ॥ 347 ॥

[अवन] द्वयोः । समुद्रकाञ्चेरवनेः कृतावनः ॥ [अर्यमन्] पितर एव दैवते पितृदैवतम् । तरणौ । Śi. 2, 39 ॥ [अशनि] वज्रे । Ra. 3, 56 । विश्रुति । Ku. 4, 43 ॥ करकेपि ॥ 348 ॥

[आसनम्] हस्ति° । आसनास्फालनव्ययकरः संमामभूमिषु ॥ 349 ॥

[आदान] वाजि° । आदानसंदानितकंषराप्रः ॥ 350 ॥

महणे । Ra. 4, 86 ॥ [उत्थान] सैन्ये सौरपे युधि हर्षे च । उत्थानानुगतो जिगाय दिवसेः कैश्चित्स सर्वा दिशः । उद्गम ऊर्ध्वीभवनं यथा । Pa. 3727 । वा-

स्तु गेहं तस्यान्तस्तत्र उद्यमे भङ्गने च । स्रव्याने सुजने जनस्य रमते नेतो यथा
सद्धानि । चैत्वं विहारः ॥ 351 ॥

[उत्तान] सुप्तोन्मुखे । डिम्बैरुत्तानशायिभिः । अगभीरमुन्नतमध्यं यथा ।
Ku. 3, 45 ॥ [उद्यान] प्रयोजनं प्रवृत्तिताध्यं कलम् ॥ 352 ॥

[उद्यान] उद्गमे । उद्यानं ध्यानसंततः [sic] । युष्ट्याम् । उद्यानाद्गण्डमुत्क्षि-
प्य ॥ [उद्यान] उदरावर्त उदररोगविशेषः ॥ [कमन] चतुर्ध्वपि । निकामं का-
मिनीनां हि प्रयाति कमने मनः ॥ 353 ॥

[कर्तन] तूलं निरस्त्यकर्षसः । तस्य सेवकम् । यथा । रण्डाः कर्तनगो-
ष्ठीषु न तिष्ठन्ति कथां विना ॥ [क्रन्दन] हयोः । किं क्रन्दनेन नहि कोपि
शृणोति शून्ये ॥ [कल्पन] क्लृप्तौ । तल्पकल्पननिधेरनन्तरम् । कर्तने । श्म-
श्रुकेशनखदैर्घ्यकल्पनाम् ॥ 355 ॥

[कञ्चुकिन्] जोङ्गकतसर - वृक्षः । शेषेषु यथा । Sn. 2569 ॥ 356 ॥

[कञ्चनम्] किञ्चलके । स्वर्णाम्बुजौ काञ्चनरेणुगर्भैः ॥ [काञ्चनः]
धत्तुरेपि ॥ 357 ॥

[कानोन्] व्यासे । वन्दे वाल्मीकिकानीनो ॥ 358 ॥

[कुहन] सेव्ये । प्रियजानिरकुहनः c. H. Ch. 148, 18 ॥ [कुहना]
यथा । An. IV, 11 ॥ [कुण्डलिन्] कुण्डलान्विते सर्पे च । जात्यैव ये वा-
युमुजो विकर्णास्तान्भोगिनः कुण्डलिनो वदन्ति ॥ 359 ॥

[केतन] चित्ते । Ku. 5, 84 । कृत्यमवश्यकार्यं तत्र उपनिमन्त्रणे च
यथा । पूर्वेषुः केतनं कार्यं वृद्धानां गृहमेधिनाम् ॥ [केसरिन्] अर्वाणि ।
सद्यः केन स केसरी ॥ 360 ॥

[कौलीन] अहिपशुपक्षिशुनां युधि । कौलीनकेलिसमये क्षितोभूत् ॥ 361 ॥

गुह्यं गोप्यम् ॥ [गहन] दुःखकलिलयोर्वाच्यलिङ्गः । वने । अविशदशने-
र्विध्यगहनम् [?] । दुःखं दुरवगाहं यथा । Sp. 1741 । कलिलमाकीर्णं यथा ।
शार्दूलगहनं वनम् ॥ [गन्धन] प्रकाशनं प्रकटनम् । सूचनं दोहाभिप्रायेण पर-
दोषोद्धनम् ॥ सर्वेषु यथा । तद्वन्धनं प्रोद्भुरकंधराणां नैवाधियन्ते ध्वजाः ल-
लानाम् ॥ 362 ॥

[गर्जन] हयोः । न विन्यति भटा यस्माद् द्विषां गर्जनतर्जनेः ॥ 363 ॥

[गोस्तन] यथा । तस्याः कम्पितगोस्तना स्तनतटी ॥ [गोस्तनी] यथा । संजातो बत गोस्तनीफलरसस्तत्त्वैपि यस्त्वन्तरम् ॥ [घट्टना] चलनं कम्पनम् । आवृत्तिरावर्तनम् । द्वयोः । Śl. 1, 10 ॥ [चलनः] पदे । चपलचलनं [sic] c. Śl. 11, 3 ॥ 364 ॥

[चलनी] चारीभेदो भरतशास्त्रप्रसिद्धः [c. I. St. XVI, 105] । घस्त्र-घर्षरी वालिकापरिधानविशेषः ॥ 365 ॥

[चेतन] सहृदये । चेतनस्य न मतिर्यिरूप्यते । प्राणिनि । Me. 5 ॥ [चोलकिन्] नागरङ्गकरीरौ वृक्षौ । किष्कुपर्व इक्षुर्वृक्षौ वा ॥ 366 ॥

[छेदनः] अलम्बुषो राक्षसविशेषः ॥ [छेदन] कर्तने द्वैधीकरणे । शूरेः शरच्छेदनमाचरन्ति । भिदि दारणे । तुन्दच्छेदननिर्घटन्त्रविसरा वीराक्रमं रे पुरः ॥ 367 ॥

[जयन] अश्वादि° । जयति जयनशाला घाजिनां राजकीया ॥ [जघन] पश्चादर्थेपि मङ्गुः । यथा । पश्यन्ति यत्र रिपवो जघनं हयानाम् ॥ 368 ॥

[जवनी] अपट्ट्याम् । Śl. 4, 54 ॥ [जीवनम्] वारिणि । जगज्जीवति जीवनेः ॥ 369 ॥

[तलिन] विरले । तलिनमलिनदन्तः सोयमग्रे पिशाचः । स्वच्छे निर्मले । सौधानां तलिनोदरेषु पतिताम् । स्तोके । मृगेषुक्षणां तलिनोदरीणां निरन्तरं विमहर्क्षितानाम् ॥ 370 ॥

[तलुन] यूनि । नखैस्तलिनमौलिस्तलुनपीनस्तना ॥ [तमोघ्न] सर्वेषु । हिनन्तु विघ्नं जगतस्तमोघ्नः ॥ 371 ॥

[तरस्त्रिन्] वेगिनि । Ra. 9, 21 । शूरे । समर° C. on V. K.V, 1,9 ॥ [तेमन] व्यञ्जने । Da. 7, 12 । क्लेदे । स्वेदतेमनविलमकम्बुका ॥ [तेमनी] यथा । खातास्तेमनिकाश्चमूचरनरैरस्तोकपाकोत्सुकैः ॥ 372 ॥

[तोदन] व्यथने । विधातव्यं न वा यापि युधैः सज्जनतोदनम् । तोत्से । नात्स्यतश्चलति तोदनताडितोपि ॥ [दहन] दृष्टचेष्टिते भक्षते चित्रके च । दहनो दाहकः खलु ॥ [दमन] पुष्पे । पूजाविधिर्दमनकेन च यः स्मरस्य तस्मिन्मधुः स भगवान्गुरुरङ्गनानाम् ॥ 373 ॥

[दर्शन] दर्पणे । अन्धस्य किं दर्शनदर्शनेन । धर्मे । अहिंसा जिनदर्शनेन । उपलब्धिर्ज्ञानम् । यथा । सन्ध्यदर्शनसप्तमः कर्मभिर्न च बध्यते । बुद्धिर्मतं यथा ।

इत्येकेषां हि दर्शनम् । शास्त्रे । ज्ञाता पण्णां दर्शनानामस्मिन्वाङ्मयसद्धानि ।
लोचनं दृष्टिस्तत्र यथा । पाणिना कुरुते बाला दर्शनस्पर्शनं मुहुः । विलोकनेपि
यथा । Ra. 1, 86 ॥ 374 ॥

[द्विजन्मन्] तारकास्यपि मङ्गः । यौ विप्रे तारकासु च । Kād. I, v. 18 ।
रदे । सद्य एव तु शुद्धिः स्यादजातेषु द्विजन्मसु ॥ [देवनः] यथा । देवनाच्छ-
लकृतो हि किमत्र ॥ 375 ॥

[देवनम्] त्रिष्वपि । प्रकटीकृतदेवनान्गुरुन् [Mkh. कुरुन्] ॥ [धमन]
नलस्तृणविशेषः । अनल इत्यन्यः । यदाह । Vi. 1009 । कूरभस्त्राध्मायकयोः ।
धमनायां मनःशुद्धिर्वर्तते न मनागपि ॥ [धमनी] कंधरायाम् । M. N. (1878)
III, 78 ; (1886) IV, 10 ॥ 376 ॥

अग्न्युद्दीपनभाण्डेपि मङ्गः । यथा । सुखेनोपधमेदग्निं धमन्यन्तरितेन तु
[?] ॥ 377 ॥

[नलिन] अम्बुजे पुंस्त्रीवः । गौडस्तु । नलिनी पद्मिनीव्योमविघ्नगाकम-
लाकरे [sic] । नपुंसकं नलिकायां न पुंसि सरसीरुहे ॥ इत्याह । नलिका
अन्तःशुषिरमुपकरणम् । यथा । न जिननलिनयातैर्वह्निमुन्मीलयन्ते । तोये । पुलिने
नलिनं मूल्यम् [?] ॥ [नलिनी] पद्माकरे । Śi. 13, 59 । अग्निन्याम् ।
Sp. 3743 ॥ [निधन] कुले । कलचुरिनिधनानि दद्युः [?] । अन्तेपि यथा ।
ध्वनन्ते धेनवो ग्रामनिधनेषु प्रतिव्रजम् ॥ 378 ॥

[निदान] कारणे । Śi. 2, 94 । शुद्धौ । कारभोजनपात्राणां निदानं वह्निना
भवेत् । तपसः ° । रागादिभूतः संभूतो निदानमिति निर्ममे । यत्सदासि । निदान-
संदानितबालवत्सम् । अवसाने । निदानेन्त-कः सपादि मरुता सोप्य-दतः ॥
[प्रधान] द्वयोः । Me. 48 ॥ 379 ॥

[प्रधान] प्रकृतिः सत्त्वरजस्तमसां साम्यावस्था तत्र उत्तमे च । Śi. 15,
prakshiptaśloka 2 । बुद्धौ परमात्मनि महामात्रे च । वृत्तिः प्रधानानुगता
जनस्य ॥ [प्रसून] प्रसृते । प्रसूनस्तुर्व्यनिता नितान्तम् । फलपुष्पयोः ।
Śi. 1, 66 ॥ 380 ॥

[प्रसन्ना] यथा । प्रसन्नमासन्नामपिदधति नानिर्मलधियः ॥ [पवनः] बहो
निष्पावः ॥ 381 ॥

[पद्मिनी] योपिदन्तरं कामशास्त्रप्रसिद्धम् । शेषेषु । Mc. 80 ॥ [पावनम्]
इयोः । वने मुनिः पावनपूतगावः ॥ 382 ॥

[पावनः] अधिकमसारमस्यते क्षिप्यतेनेन अध्यासः सृष्टमिति यावत् ॥ 383 ॥

[पाठीन] पाठके । नवीनः पाठीनो लुठति पदपीठे निजगुरोः ॥ [पिशुनः]
सूचके कथके । पद्मभेदपिशुनाः ° c. Ku. 8, 86 । खले । वद शुना पिशुनः
सदृशः कथम् । कप्यास्यं कपिमुखम् ॥ [पिशुनम्] यथा । कान्तोपभोगपि-
शुनं पिशुनं स्तनानाम् ॥ 384 ॥

[पीतनम्] पीतदारु हरिद्रा । त्रिष्वपि । पीतं पीतनरेणुना ॥ 385 ॥

[पूतना] यासुदेवस्य कथायां राक्षस्याम् । Śi. 15, 36 । मृदुस्तु पूतना
तु हरीतकी भूतभेदे इयोरित्याह । यथा । M. M. 171, 4 ॥ [पृतना] सर्वेषु ।
B. H. 66, v. 14 ॥ 386 ॥

[फाल्गुन] नदीजो विटमाक्षिको नाम धातुभेदः ॥ [भण्डन] त्रि-
ष्वपि । भटैर्भण्डनमण्डितैः ॥ 387 ॥

[भट्टिनी] इयोः । भट्टिनी भट्टवेष्टिता ॥ [भावना] इयोः । भावना भय-
नाशिनी ॥ [भुवन] लोको विष्टपं तत्राम्बुनि च । Vās. I. v. 1 ॥ 388 ॥

[मदन] सिक्थके । मदनगोलकमृष्टरदच्छदा । राटो वृक्षविशेदः । यथाह ।
मदनसल्यको राटः । तत्र स्मरे च । Ratn. 300, 27 । वसन्ते । उपययौ
मदनोथ यथार्थताम् ॥ [मालिन] दोषे । यशः प्रसूते मालिनं प्रमादितं
c. V. Ś. I, 8 ॥ 389 ॥

[मालिनी] यथा । स्पृशति नो बल जातिवियोगतः कमलिनीं मालिनीमिव
पदपदः ॥ [मण्डनः] यथा । तत्रापि वरदातीरमण्डनं कुण्डिनं पुरम् ॥ 390 ॥

[मार्जना] यथा । आसीना किमिति स्थिता ननु सखे प्रस्तूयतां मार्जना ॥
मार्जनं वाद्यवदनदेयधान्यपिण्ड्यामिति मृदुः [sic; Mkh. मार्जना वाद्यपिण्ड्यां
स्यान्तत्परीक्षार्थवादाने । C. आसीना किमपि स्थिता ननु सखि प्रस्तूयतां मार्ज-
नेत्यादौ वाद्यपिण्ड्यां मृदङ्गमुखे मृदितभक्तादिदाने तत्परीक्षार्थवादाने तूपचा-
रात्] ॥ 391 ॥

[मालिनी] मालिकी पुष्पलावी यथा । सा मालिनी चम्पकमालभारिणी ॥
[मुण्डन] कौरे । राज्ञो हि दुष्टनिमहः शिष्टपरिपालनं च धर्मो न पुनः शिरो-
मुण्डनं जटाधारणं वा ॥ 392 ॥

[मैथुन] संगतिः संबन्धमात्रं यथा । मैथुनं कुथकुन्थयोः [?] ॥ [यमन] यमः संयमः । द्वयोः । मर्कटस्येव मनसो विदध्याद्यमनं मुनिः ॥ [यापन] कालविक्षेपे वर्तने च । मुत्तयर्थो यत्रतत्रस्थः कुर्याज्जीवस्य यापनम् । निरसनं निरासः । त्याग इत्यर्थः । यथा । प्रबलशक्रपराभवशङ्कया यदि करोति धनस्य स यापनम् ॥ 393 ॥

[योजन] योगः संबन्धमात्रं तत्र यथा । करपङ्कजनम् [sic] ॥ [रसन] रसज्ञायां स्त्रीक्रीवः । यथा । यदमी दशन्ति दशना रसना तत्स्वादु सुखमवाप्नोति c. Sp. 5182, Pa. 244 ॥ 394 ॥

[रञ्जन] रञ्जके । राजा सञ्जनरञ्जनः ॥ 395 ॥

[राधन] त्रिष्वपि । धनराधनदुर्विधः ॥ 396 ॥

[रोदन] अभुणि । लोचने रोदनानाम्ने ॥ 397 ॥

[लङ्घन] भोजनस्याग्रे क्रमणे अतिक्रमे च । Sp. 4521 । प्रयत्ने । K. Pr. 295, 3 । [ललामन् । ललाम] इवपि रम्यप्रधानयोर्वाच्यलिङ्गौ । रम्ये प्रधाने भूषायां च । लीलाविलोलितललामविलासभाजः ॥ 398 ॥

[ललजा] नाडिः सिरा ॥ [लाञ्छन] लक्ष्मणि । Śi. 1, 20 ॥ 399 ॥

[लाङ्गालिन्] द्वयोः । लाङ्गलिलाललितै माधवविच्छित्तिजनितसौभाग्ये ॥

[लेखन] भूर्जे लिपिन्यासे च । विधेयं लेखने न तै राजादेशस्य लेखनम् । छेदे । करोतु तत्र किं नाम धनिता नखलेखनम् ॥ [व्यसन] निष्कलो । पठकः पाठकश्चैव ये चान्ये शास्त्रचिन्तकाः । तेमी व्यसनिनः सर्वे यः क्रियावान्स पण्डितः c. Sp. 5865 ॥ 400 ॥

दैवा० । Pa. 248 । सक्तौ । परोपकारव्यसनं महात्मनाम् । स्त्री० । Sp. 2993 । पापे । देवः स वो दिनमणिर्व्यसनानि हन्तुम् । विपत्तौ । An. I, 58 । अशुभे । व्यसने नियोजयेच्छुम् ॥ [व्यञ्जन] चिह्ने । Śi. 2, 56 । अत्र हि अमास्यत्वं व्यञ्जनं विद्वन्मेषामित्यर्थः ॥ 401 ॥

अवयवः शरीरैकदेशः यथा । Hal. 2, 275 ॥ [वमन] अर्दनं पीडा ॥ [वसन] छादने । दशनवसनभूमिर्बन्धुजीवं दुनोति ॥ [वर्जन] त्यागो दानं परिहारो वा । दाने । श्रीणां व्यधाईर्जनमार्जितानाम् । परिहारे । खलानां कृतिभिः कार्यं दूरादेव तु वर्जनम् । हिंसायाम् । न स्यात्कलौ वर्जनमर्जुनीनाम् [अर्जुनीनां गवाम् Mkh. C.] ॥ 402 ॥

[वर्धनी] गलन्तिका गर्गरी यथा । न वृद्धा वर्धनीं बोद्धुं सुद्धा नीरपूरिताम् । संमार्जन्यामपि यथा । H. 1016 ॥ [वर्तनी] पथि । अकीर्तिवर्तनी चैषा कुकावित्वविडम्बना ॥ 403 ॥

वर्तने जीविकायाम् । कां वर्तनीमनुसरत्विह साधुवर्गः । तर्कोरधस्तात्पापाणादिमयः पिण्डस्तर्कुपिण्डः ॥ [वनद्वन्] त्रिष्वपि । वनद्वया विश्वासे विशति न हि कस्यापि नितराम् ॥ विप्रतारकोरप्यदवेत्यन्ये ॥ 404 ॥

[वाहिनी] त्रिष्वपि । Su. 2592 ॥ [वाणिनी] यानिनीत्यमरः [?] । त्रिष्वपि । Ra. 6,75 ॥ 405 ॥

[वित्तान] कदके शून्ये च । Śi. 3, 50 । यज्ञे क्रतुकर्मणि च । Śi. 14,10 । तुच्छे मन्दे च । चित्तं तेतिवित्तानमारमति चेद्देवं भवानीपतिम् । अवसरे । वित्ताने तानेवं नटयति नटान्भूपतिलकः ॥ 406 ॥

[विज्ञान] द्वयोः । विज्ञानं योगिनामेव नैवान्यत्र विलोक्यते ॥ [विलग्न] मध्ये । Ku. 1,39 । लग्नं सक्तं राशीनामुदयो वा । सक्ते । नमन्ति यं मौलिविलग्नपाणयः । राशीनामुदये । विलग्नभवनं गते ॥ [विकृिन्न] त्रिष्वपि । विकृिन्नान्नपरीभागाद्भोगः स्यादङ्किनां ध्रुवम् । जरया जीर्णे इत्यन्यः ॥ [विलीन] लीनं संश्लिष्टं विद्रुनं विनष्टं द्रवीभूतं वा । सर्वत्र । स्वर्णं तद्विकं न तत्रैव विलीनं दहनोदरे ॥ 407 ॥

[विच्छिन्न] त्रिष्वपि । अविच्छिन्नतरुश्रेणीविच्छिन्नातपसंचरम् । समाप्तावपि मूढः । यथा । Śr. Ch. 2, 51 ; Su. 179 ॥ 408 ॥

[विमान] अश्वयानमात्रयोरपि ॥ [विधान] नवस्वर्गेषु यथा । स सिन्धुरविधानेन कुटुम्बं परिपुष्यति ॥ 409 ॥

[विपन्न] द्वयोः । चन्द्रचूडाभिधो जातो विपन्नः पन्नगान्वये ॥ [विश्वप्सन्] चतुर्वर्षि । विश्वप्सा विश्वाविभ्रुतः ॥ 410 ॥

[विलासिन्] विलसतीत्येवंशीलो विलासी । विले आस्ते इति वा [c. C. on Kd. 2, 312; K. Pr. 190; Su. 1400] । द्वयोः । विलासिनां लासक एष वायुः ॥ [विपयिन्] वैषयिकजनो धामकुण्डादिः [sic] । चतुर्वर्षि । नो शक्यते विपयिणा विषयो विमोक्तुम् ॥ 411 ॥

[व्युत्थान] प्रतिरोधने समाधिः च । समाधिर्महतां चापि व्युत्थाने योगिनां

मनः । विरोधाचरणे स्वैरवृत्तौ च । व्युत्थानं परिदृश्य भूमिपतयो यातास्तव प्रे-
प्यताम् ॥ 412 ॥

[वृजिनः] यथा । व्रजति वृजिनपाशः कामपाशत्वमस्याः ॥ [वृजिनम्]
भुग्नेवे च । शिष्यं दिशन्तु यः सर्वे निरस्तवृजिना जिनाः । रक्त° । वृजिन-
जनितवेषः सैष शंभुर्ननर्त ॥ [वेष्टन] मुकुट उष्णीषे च । Ra. 8, 12 । कर्ण-
शङ्कुली कर्णपुत्रिका । वृतिर्वरणं यथा । Ra. 4, 48 ॥ 413 ॥

[वेदना] ज्ञाने । संमूर्छिता हि सन्त्येव तिरश्चामपि वेदनाः ॥ [शयन]
स्ते । क्लान्तिं निहन्ति पवनः शयनावसाने ॥ [शमनः] यथा । भसिभुजग-
विभूषणस्तवासावरिशमनो जयति क्षितीश बाह्वः ॥ 414 ॥

[श्वसनः] पवने । कण्डकुहरे विमूढः श्वसनो यावन्न निर्याति ॥ मरुवकेपि
मद्धुः । यथा । कामाग्निः श्वसनेन क्षीपितः ॥ 415 ॥

[शासन] शास्तिः शिक्षणं पालनं वा । नृपद° । स्वदत्तं परदत्तं वा यो
हरेर्देवशासनम् । शास्त्रे । Śi. 14, 24 । आज्ञायां शास्ती च । Śi. 14, 36 ।
लेखे । Ra. 8, 68 ॥ [शिखरिन्] कोटि । शिखरिशिखरमेतन्मालितं भूमि-
पालैः । द्रुमे । विवर्धन्ते कटं गिरिशिखरिणो यातविधुताः ॥ 417 ॥

[शिखण्डिन्] कुकुटे विप्रमेखले बार्हिणि च । Ku. 1, 15 । बर्हे कलापे ।
केकिनोपि विराजन्ते नवोद्भिजैः शिखण्डिभिः । बाणे । शिखण्डिभिः खण्डितमु-
ण्डमण्डलः ॥ 418 ॥

[श्लेष्मघ्ना] फणिज्जो मरुवकः ॥ 419 ॥

[स्तनन] कुन्थनं संकेशः । मेघगर्जिते । जलदपङ्क्तय इव उच्चैःस्तनना-
भिरभ्याः c. Da. 28, 1 । धनिमात्रे । दुन्दुभिस्तननपुष्पवर्षणैरन्वमोक्षत महः
सुरैरपि ॥ 420 ॥

[स्पर्शनम्] दाने स्पर्शे च । अश्वत्थसेवा तिलपात्रदानं गोस्पर्शनं द्राक्षण-
तर्पणं च ॥ [स्पर्शनः] यथा । स्पर्शनं हि क उपैति चक्षुषा ॥ [स्यन्दनम्]
इयोः । स्वेदस्यन्दनलीनधीनवत्तनैर्दृश्यद्गयादिधिरम् [810] ॥ 421 ॥

[संव्यान] इयोः । संव्यानलीलां तद्वत्कलानि ॥ [समान] वर्णमिदि
समे च । समानानां भवेद्दैर्घ्यं संहतानां परस्परम् । सति साधौ । समानो मान्यते
न कैः । एकस्मिन्नसाधारणे । समानव्यानलाभेन जर्ह [810] मुनिकुञ्जरः ॥

[संतान] अपत्यं पुत्रपौत्रादि गोत्रं वंशः संततिः प्रवाहः । अपत्ये । Ra. 2, 65 । गोत्रे । संतानतानवकृतः पुरुषस्य जन्म व्यर्थं भवेदिति किमत्र विचित्रता ते ॥ 422 ॥

संततौ । अस्यां शरदि नदीनां संतानस्तानयं याति ॥ [संस्थान] आकृतौ टङ्के । संस्थानमास्थाय मनो जहार । मृतिर्गणं संनिवेशो रचना तयोर्यथा । मालाकार इव स्रजां स विदधे संस्थानमुद्यैर्हिषाम् ॥ [सज्जनम्] घट्टो नद्यवतारस्तत्र गुल्ममायस्थानं घट्टगुल्मकं सेनासंनिवेशविशेषो वा । तयोर्यथा । धीरोपि सज्जनस्रुखे सुखमेति कस्कः ॥ 423 ॥

[सज्जना] यथा । किं दुष्करं भवति सज्जनया गजानाम् ॥ [संधान] संघटने । Śi. 2, 97 ॥ [संधिनी] लग्नार्था न काले दुष्यते स्म अकालदुग्धा । यत्काल्यः । अदुग्धा दोहकाले तु संधिनी ॥ तयोर्यथा । आविकं संधिनीक्षीरं न भोक्तव्यं द्विजन्मभिः c. M. 5, 8 ॥ 424 ॥

[स्थापन] निवेशने । द्विषां पुनः स्थापनमाततान । पुंसवने गर्भक्रियाविधौ । स स्थापनं कारयते महिष्याः । समाधौ । योगी सदा स्थापनपीतमोहम् ॥ [साधन] सिद्धौ निष्पत्तौ । स्वार्थशान्यापि कुर्वीत गुरोरेस्वार्थसाधनम् । सैन्ये नेष्टे च । K. Pr. 185, 3 ॥ 425 ॥

उपाये । Ku. 5, 52 । अनुगमे । गुरुणां साधनं कार्यमुदकात्प्राणिति स्थितिः । निवृत्तौ निषेधे । विधानमारब्ध ससाधनं मुधा । कारके साधकतमे । Śi. 9, 6 । वधे । अहन्यहनि भूपालः कुरुते वैरसाधनम् । दापने । साधनं द्विगुणं कार्यमृणिकस्योत्तमार्णिकैः । मृत° । बह्विना देवसाधनम् । प्रमाणे । साधनं दूषणं नैव साभासं परसंविदे । गमने । गङ्गातीरे साधनं सिद्धिहेतुः । धने । तपस्विनामुच्छशिलं हि साधनम् ॥ 426 ॥

[सुकर्मन्] देव° । सुकर्मनिर्मिते हर्ष्ये सुपर्वाणः सदासते ॥ [सुदामन्] हयोः । Me. 37 । अत्र सुदाम्ना पर्वतेन मेघेन वा एकदिक् सौदामनी ॥ 427 ॥

[सुपर्वन्] पर्व महः । सर्वेषु । अलर्वाः स्वगुणा यस्य स सुपर्वेव वर्ण्यते ॥ [सूचना] गन्धनं द्रोहामिश्रायेण परदोषोद्धट्टनम् [c. 3, 362] । व्यधनं सूच्यादि दृग्दृष्टिः । सर्वेषु । जज्ञे मनः सूचनया न कस्य ॥ 428 ॥

[हाथन] अर्धपि । लेलिहमानबह्वहायनहव्यवाहस्फूर्जत्स्फुल्लिन्न निचयप्रकटीकृताशः ॥ [हादिनी] वधे । हादिनीहादविचस्ता जन्मुः शैला महोदधिम् । सल्लभ्यां नद्यां नादवस्थां च मद्धः । सल्लभ्याम् । मातङ्गा हादिनीभङ्गम् ।

नयाम् । आन्ता यान्ति त्वरितममरहादिनीपार्थमश्याः । नादवत्याम् । निर्हादिन्या ०
Nāg. I, 12 ॥ 429 ॥

[हिण्डन] विष्पि । भण्डानां हिण्डनस्थानम् ॥ अथ पान्ताः ॥ [अनूप]
जलप्राये वाच्यलिङ्गः । यथा । Ra. 6, 37 ॥ [आवाप] पातभेदस्तालकालक्रि-
याविशेषः । आलवाले । आवापेषु पिवन्ति यत्र सलिलं सायं समाश्वासिनः ॥ 430 ॥

प्रक्षेपे । शरावापैर्व्याप्तं गगनतलमेतद्रघुपतेः । भाण्डपचनमापाकस्थानं यथा ।
आवापधूमपरिधूसरमन्तरिक्षम् ॥ अरिचिन्तावलययोरपि । अरिचिन्तायाम् ।
Bā. I, 24 । वलये । प्रकोष्ठः शुशुभे तस्या गतोप्यावापशून्यताम् ॥ [आक्षेप]
आकृष्टौ । Ku. 1, 14 ॥ 431 ॥

[आकल्प] कल्पन उद्देशे । आकल्पस्तस्य ऋषिः कर्तव्यो देवतां प्रति ॥
[उल्लप] गुल्मिनी वीरुद्भेदः । तृणभेदे । Śi. 5, 62 ॥ [उडुप] शशिनि । Pr.
Oh. 22, 72 ॥ 432 ॥

[कलाप] संहतौ । भुजंगमानदजटाकलापम् । भूपणे । Śi. 7, 5 । कान्त्याम् ।
रयामा स्वर्णकलापेन विद्युतेव घनावलिः ॥ [कसिपु] तालव्यमध्योयमित्यन्ये ॥
विष्पि । सतां गृहे करोपि स्वं हिरण्यकसिपुस्थितिम् ॥ 433 ॥

[काश्यप] द्वयोः । वने यास्यति काश्यपः ॥ [कुत्तप] दम्भे । M. 3, 234
॥ 434 ॥

भागिनेये । माद्यन्मित्रकलत्रपुत्रकुतपश्रेणीरणच्छुद्धावन्धध्वस्तगतेर्निरुद्धवपुः
क्रोधादिविद्वेषिभिः । अष्टमौशोद्धो मध्याह्नापवृत्तिः आद्रकालः । यत्स्मृतिः s. Gan.
104, 8 । वाद्यभेदे । कुतपस्य तु विन्यासः प्रत्याहार इति स्मृतः । शेषेषु ।
कुतप एव तपस्विजनप्रियः ॥ चामे खेहपात्रेपि यथा । An. VII, 109 ॥ 435 ॥

[कुणप] द्वयोः । कुणपं कामिनी मक्ष्यामिति ० c. Sp. 3967 ॥ [जिह्वाप]
चतुर्वर्त्येषु । जिह्वापः पापचेष्टितः ॥ 436 ॥

[पादपा] यथा । न पन्थाः पान्यसार्थेन सुगमः पादपां विना ॥ [रक्तपा]
यथा । भ्रमन्ति सर्वतो रक्तं कुडिन्यो रक्तपा इव ॥ 437 ॥

[विटप] पल्लवः किसलयं रत्नम्बो गुच्छः । विस्तारोर्थाद्भुक्षस्य । शाखा तरोः
स्कन्धादूर्ध्वप्रसृता । पिङ्गवर्जं शेषेषु । Śi. 6, 23 । पिङ्गे । Da. 2, 17 ॥
[सुरूप] द्वयोः । हृदयावर्जननतुराः केपि सुरूपा विराजन्ते ॥ 438 ॥

अथ वान्ताः ॥ [कदम्बम्] यथा । Śi. 39 ॥ [कलम्ब] त्रिष्वपि ।
करिकलितकलम्बं कोयमेति प्रलम्बः ॥ 439 ॥

[कादम्ब] इषौ । Śi. 18, 29 ॥ [नितम्ब] कटौ पुरुषस्यापि श्रोणौ ।
नितम्बविन्ध्वसंवन्धवन्धुरच्छुरिकाधरः । रोधसि कूले । Śi. 12, 59 । स्त्रियाः
पश्चात्कटौ सानौ च । Sp. 4811 ॥ [प्रलम्ब] दैत्यतालाङ्कुरशाखाद्य । कपिः
प्रलम्बं मुसलीव कृन्तति ॥ 440 ॥

[प्रालम्ब] त्रिष्वपि । सगुणः शीतलो नव्यः प्रालम्बः कस्य न प्रियः ॥ 441 ॥
[हेरम्ब] शौर्य° । हेरम्बाडिम्बं विरलः सहेत । महिषे । हेरम्बवाहनभयं
भजते न मस्कः [sic] ॥ अथ भान्ताः ॥ [आरम्भ] चतुर्विधः । निरार-
म्भास्तपस्विनः । आदिकर्मण्यपि यथा । Śi. 2, 79 ॥ 442 ॥

[आत्मभू] मन्मथे । जितमात्मभुवा विदवमा कृमेरा च व्रजणः ॥ [ऋषभ]
स्वरे । Śi. 11, 1 ॥ 443 ॥

[करभ] मय उष्ट्रः । इत्स्व उष्ट्र उष्ट्रकः । ययाह । H. 1255 । इयोर्यथा ।
Śi. 5, 3 । कनिष्ठामणिवन्धान्तरे । Sp. 1991 ॥ 445 ॥

[ककुभ] वीणाप्रसेवे रागभेदे च । नारदेन मनो जङ्गे ककुभध्वनिभिर्विभोः ॥
[कुसुम्भ] शात° । कुसुम्भकुम्भं पुरतः स शंभोः । लङ्गायाम् । Śi. 9, 14 ।
कमण्डली । विस्रम्भेण कुसुम्भसंभृतजलैर्यावासु जग्मुर्जनाः ॥ 446 ॥

[गर्दभम्] यथा । इति गर्दभकोद्वेदे° Pa. 1136; c. Su. 919 ॥ [दुर्लभ]
कच्छुरः पामनः । त्रिष्वपि । स दुर्लभः सर्ववधूभिरिष्यते ॥ 447 ॥

[दुन्दुभि] विषं विषभेदः । अक्ष° । दुन्दुभ्या किल तत्कृतं पतितया यद्
द्रौपदी शरिता ॥ [निकुम्भ] कुम्भ° । निशुम्भिता निकुम्भेन कपयः कम्प-
निर्भराः ॥ 448 ॥

[वल्लभ] अध्यक्षेत्र गवामधिकृतः । यथा । गोष्ठेषु वल्लभकृतातिथिसक्ति-
येषु । कुलीनाश्चे । Śi. 5, 56 ॥ [वर्षाभू] भेके । वर्षाभूनिवहा इव काले
कोलाहलं कृत्वा ॥ 449 ॥

[विष्कम्भ] विस्तृतौ । योगी पवनविष्कम्भाभ्यासनिर्भरमानसः ॥ 450 ॥
[विस्रम्भ] केलि° । कीर्यं विस्रम्भसंरम्भो दंपत्योः प्रेममप्रयोः । प्रणयः
प्रेम । विश्वासे प्रणये च । तस्यां क्षणिकचित्तायां विस्रम्भः कोन्ययोपिति । वधे ।
चण्डी निशुम्भविस्रम्भजृम्भिताद्भुतशक्तिका ॥ 451 ॥

[सुरभि] होसि चम्पके च । तस्याः शरीरं सुरभेः सनाभि । मातृ^० । आर-
म्भसिद्धिं सुरभिस्तनोति । रम्ये श्रेष्ठे । Ra. 2, 3 । चैत्रे वसन्ते सुगन्धौ च ।
Śi. 6, 2 ॥ 452 ॥

गवि । Śi. 5, 64 । सहस्रव्याम् । सुरभिजम्भमना वरकुञ्जरः ॥ अथ
मान्ताः ॥ [अधम] द्वयोः । Pa. 3508 ॥ 453 ॥

[कलम] चौरे । कलमेः कलमा हताः ॥ 454 ॥

[कुसुम] स्त्रीरजसि । कुसुमवतीमिह वहीं मधुपादिभ्यो [?] मजेत को
नाम । नेत्ररोगे । विज्ञेयस्तिन्तिडीबीजरसः कुसुमनाशनः । फलपुष्पयोः । Śi. 6,
10 ॥ [कृत्रिमम्] यया । न रोचते भोज्यमकृत्रिमं नृणाम् ॥ 455 ॥

[गोधूम] नागरङ्गश्रीहिमभेदयोः । गोधूमसदृशकृतिः ॥ 456 ॥

[गौतम] गणभृद्भेदः श्रीमहावीरस्य प्रथमगणधर इन्द्रभूतिनामा यया ।
तापसान्भोजयामास गौतमो गणभृद्वरः । ऋषिभेदे । Ra. 11, 34 ॥ [गौतमी]
रोचनी ओषधिः ॥ [तलिम] वितानं चन्द्रोदयः । खड्गे । तलिनतलिमदण्डैः
शात्रवं खण्डयन्ति । शेषेषु । V. Ś. II, 23 ॥ 457 ॥

[निष्क्रम] बुद्धि^० । निष्क्रमोक्रमवतां दुरात्मनां सज्जनानुकृतये सनातनः ।
दुष्कुले । न मन्त्री निष्क्रमः [sic] कार्यो राज्ञा विक्रममिच्छता ॥ 458 ॥

[नियम] प्रतिज्ञायाम् । इति कृतनियमो अद्याव शङ्कन् । निधये । यमोयं
नियमादेव दिनस्ति भुवनत्रयीम् । यन्त्रणे बन्धने । विभ्रमं तमणी धत्ते नीचीनि-
यमनिर्भरा । धत्ते । Ku. 5, 86 ॥ [निगम] निधयेष्वनि यणिस्पये च । सतां
सज्जनसाहाय्यात्सुगमो निगमः खलु ॥ 459 ॥

[नैगम] नयो निरवधारणः पक्षिपक्षिहः [sic] । यया । नैगमादयः सप्त
नयाः c. I. St. XVI, 351 n. 3 । उपनिषद्देशन्तः । इतिभर्मममेयकः ॥ [प्रक्रम]
अयसरे । दोलाकेतिनिपण्णपन्नगयधुमीतोदसयमक्रमे । क्रमे K. Pr. 51, 2 ॥ 460 ॥

[पञ्चम] रुचिरे दक्षे च । पञ्चमोयं विपणितम् ॥ [पञ्चमी] यया ।
प्रपञ्चः पञ्चमीगिराम् ॥ [परम] पर उरुकटे । परमं यो महत्तपः ॥ 461 ॥
अपेसरे प्रथमे च । परमः स मनीषिणाम् ॥ 462 ॥

[प्रतिमा] गजस्य दन्तबन्धे । दन्तैः सुपर्णैरहितप्रतिमेर्गजेन्द्रः ॥ 463 ॥

[मध्यमा] राका पूर्णिमा यया । अमृतममृतारदिमर्मध्यमाभ्यरात्रे । रज-
स्यलायाम् । मध्यमा न विद्यायां स्वात्कुलवोपकरी हि सा ॥ [व्यायाम] पौरवे

श्रमे च । Śi. 2,94 । दुर्गसंचार इति चाणम्योक्ते कृत्यान्तराणामुपलक्षणं यथा ।
Bā. I, 24 ॥ 464 ॥

[विद्रुम] वृक्षे । वेलातटेपूहृतविद्रुमेषु ॥ [विभ्रम] शोभायाम् । इन्द्रोर्विभ्रम-
माननं वितनुते । संशये । पुंसोपि मृगवृणायामस्यास्ति जलविभ्रमः । हावे विलासे ।
Śi. 6,46 ॥ 466 ॥

[संभ्रम] भीतौ । Śi. 6,14 । संवेगो भयादिभिश्चित्तव्याक्षेपाच्चरणं यथा ।
Sp. 2018 । आदरे । संभ्रमः स्नेहमाख्याति वपुराख्याति भोजनम् ॥ [सुपम]
द्वयोः । सुपमे भूपदेशे तु बद्धा निश्चलमासनम् ॥ 467 ॥

अथ यान्ताः ॥ [अत्यय] दोषे । Ki. 1,12 । विनाशे । प्राणात्यये सर्वध-
नापहारः । दण्डे । वाक्पादप्येत्ययः शतम् । कृच्छ्रे । अत्ययो यस्य नैवास्ति शीते
वाप्यातपेपि वा ॥ 468 ॥

[अनय] अशुभ० । सर्वमेतदनयस्य जृम्भितम् । विपदि । किं न पापमनयेन
कुर्यते । व्यसने स्त्रीमयादौ । अनयेनैव राजश्रीः क्षीयते क्षमाभृतां क्षणात् ॥
[अद्वीय] अद्वयहिते । अद्वीयेषु यवाङ्गुरेषु कुरुते घाहावली विक्रमम् ॥
[अधृप्य] प्रगल्भकः प्रौढोनाकलनीय इति यावत् । यथा । Ra. 1,16 ॥ 470 ॥

[अभिख्या] कीर्तौ । अभिख्यासांमुह्यं नयति रिपुमप्याशु नृपतेः । संज्ञा-
याम् । असौ रामाभिख्यः स्मृतिपथमगात्रैव भवतः ॥ 471 ॥

[अहार्य] द्वयोः । Ku. 5,3 ॥ [आशय] आश्रयेभिवाये च । Si. 8,47
॥ 472 ॥

[आलेयी] पुष्पवत्याम् । आलेयीगमनाद्धरेरपि विमोर्लक्ष्मीः परावर्तते ॥
[आतिथ्य] द्वयोः । आतिथ्यानां प्रथितमहसां कार्यमातिथ्यमार्थः ॥ [आघ्राय]
कुलेन्वये । आघ्रायायातमेतद्भवति न विफलं जातुनिद्रलजातम् । आगमे वेदे ।
अधीती चरकाम्राये सोध्वर्युः श्रेष्ठ उच्यते ॥ 473 ॥

उपदेशे । निराघ्रायो मन्त्रः स्फुरति न हि कस्यापि नियतम् ॥ [उदय]
उन्नतौ । उदयप्रतापनाशा ममापि किमुतापरस्य लोकस्य ॥ [ऊर्णायु] अधि० ।
मालिन्यमूर्णायुरिवातनोति खलो जनानामुपलालितोपि ॥ 474 ॥

ऊर्णनाभे । जूर्णोर्णायुपरोपमां प्रकटयत्यस्तक्षणे चन्द्रमाः । मेवे । ऊर्णायोर्गृह-
गस्य किं न कुरुते गोमायुरारादपि ॥ 475 ॥

[कपाय] रागवस्तुनि । अधरो० c. 2, 194 । निर्यासे कायरसे । पीतः
गीतकपायोयं शर्करारससंयुतः । क्रोधादिषु । H. Y. 4, 6 । विलेपनेवस्नेहने ।
Ku. 7, 17 । वर्णो रक्तपीतवर्णयेगो यथा । जातं कपायितं व्योम नानाकुसुम-
रेणुभिः ॥ स्निग्धवासितयोरपि मद्धः । स्निग्धे । Ku. 3, 32 । वासिते भाविते ।
निद्राकपायकलुपीकृतताम्रनेत्रः V. P. 121, 14 ॥ [कालेय] कुङ्कुमे । का-
लेय० [sic] Śi. 12, 14 ॥ 476 ॥

[कुलाय] द्वयोः । Śi. 6, 41 ॥ [क्षेत्रियः] वाच्यलिङ्गः । चिकित्स्य-
शरीरात्परशरीरे संक्रमय्य यं चिकित्स्यते विभूतिप्रहादिः । सोऽन्यदेहचिकित्साहः ।
यथा । क्षेत्रियं विपमिवातिदुःसहम् । जन्मान्तरशरीरे नादयो न इहत्यो यो व्याधिः
सोसाध्यरुक् । यथा । Sp. 4023 । पारदारिकः स्वक्षेत्रात्स्वकलत्रादन्यस्मिन्क्षेत्रे
प्रवर्तमानो नादयो निप्राप्तो भवति यथा । स्वक्षेत्रात्क्षेत्रिया रक्षयाः ॥ 477 ॥

[क्षेत्रियम्] नृणामपि स्वक्षेत्रादन्यस्मिन्धान्यक्षेत्रे नादयं भवति यथा । क्षेत्रि-
येष्विव दद्यानलस्य ते दाहशक्तिरतुला विरोधिषु ॥ [गाङ्गेय] स्वर्णे । गाङ्गे-
याभरणप्रभाव्यतिकरप्राप्तप्रकृष्टभियम् । मुक्ता कसेरु च कन्दविशेषौ ॥ 478 ॥

[चक्षुष्य] सुभगाक्षिहितयोः । Su. 518 ; c. Sp. 5021 ॥ कतकस्थाने
केतक इत्यन्ये ॥ 479 ॥

[जघन्य] शिथे । श्वेषानुत्पद्यते साधुः कृत्वा कर्म जघन्यजम् । गर्ते ।
Su. 2919 । अन्त्ये पश्चादर्थे । उत्तिष्ठेत्तु गुरोः पूर्वं जघन्यं संविशेदपि ।
अन्त्ये वाच्यलिङ्ग इत्यन्ये ॥ 480 ॥

[द्वितीया] त्रिथौ । शुक्लेण प्रतिपदा [sic] भेदा द्वितीया सोममनुना ।
गेहिन्याम् । स सद्वितीयो वनमाजगाम ॥ 481 ॥

[नादेयी] पश्चापि वनस्पतयः ॥ नदीसमुद्रवेपि । तत्र वाच्यलिङ्गः । तत्र
यथा । नादेयं नादेयं शरदि वसन्ते च नादेयम् ॥ [निकाय] सप्तनि निर्यासे ।
कायोप्यपायनिचयस्य निकाय एव ॥ 482 ॥

परमात्मनि लक्ष्ये वेध्ये च । निकाये योगिनां चित्ते धानुष्कागामिशोचकैः ॥
[प्रणय] प्रेम्णि । Daś. 184, 13; 186, 4 । याज्ञायाम् । Pa. 218 । विष्णुमे
विश्रुवासे । Ku. 5, 35 । प्रसरे । प्रेमप्रणयसंज्ञातर्हर्षगद्गदया गिरा ॥ परिचयेपि
यथा । Ku. 5, 11 ॥ [प्रणय] ज्ञाने । विकल्पप्रत्ययोरप्यत्र न शब्दास्तत्त्व-
दर्शने । रन्ध्रे छिद्रे । रिपोः प्रत्ययमासाद्य प्रदरेत्कातुधर्मवित् ॥ 483 ॥

विद्वासे । Ku. 4, 45 । शपथे । प्रत्ययो वचनमेव साधुपु । हेतौ । Ku. 3, 18 । आचारे । साधुप्रत्यय एवाय [?] कृते प्रतिकृतं हि यत् । प्रथितत्वे प्रथायाम् । तुल्यप्रत्ययता तेषु संशयादुपसीदति [?] । अधीने वाच्यलिङ्गः । यथा । सौराज्यं तद्भवति नृपतिप्रत्ययाधेत्यजाः स्युः । निधये । Ku. 6, 20 ॥ [प्रणाय्य] काम० । Chh. U. 3, 11, 5 ॥ 484 ॥

असंमते चौरादिके । अवामुयात्सोप्यविचारनिग्रहं यदि प्रणाय्यैः सह संवसेन्नरः ॥ [प्रसव्य] प्रतिकूले । प्रसव्यो भ्रातृव्यो व्यसनशतवाञ्छामलिनधीः । अनुकूले । प्रसव्योभिरिवाहुतिः ॥ वामेपि मङ्गलः । यथा । प्रसव्यमञ्जलिं दद्यात् ॥ [प्रतीक्ष्य] द्वयोः । Si. 2, 108 ॥ [प्रलय] मृतौ । Sp. 2224 ॥ 485 ॥

संहारे । Si. 16, 51 । नष्टचेष्टत्वे सात्त्विकभावे । भ्रमिमरतिमलसहृदयतां प्रलयं मूर्छां तमः शरीरसादं च ॥ मूर्छायामपि यथा । Ku. 4, 2 ॥ [पर्याय] अवसरे । पर्याये विहितं कार्यं सिध्यत्येव न संशयः । क्रमे । Ra. 5, 16 । द्रव्यधर्मो नवपुराणादिः । यथा । गुणपर्यायवद् द्रव्यम् ॥ [पर्जन्य] गर्जदम्बुदे । स्फूर्जन्मा गर्ज पर्जन्य दपोयं यदि तेन्मसा ॥ 486 ॥

वासवे । अजन्यं सौजन्यं यदि भवति पर्जन्य भवतः ॥ 487 ॥

[प्रक्रिया] उत्पादने । शब्दानां प्रक्रिया ज्ञेया । अधिकारो व्यवस्थापनम् । प्रकारे । An. 2, 41 ॥ [पानीय] द्वयोः । पानीयं पानीयं शरदि वसन्ते च पानीयम् ॥ 488 ॥

[पौलस्त्य] श्रीदे । पौलस्त्येन मृधांशुमौलिमुददा प्रस्तं समस्तं धनम् ॥ 489 ॥

[भुजिष्य] अनधीने । भुजिष्या भुभुजः सर्वे । किंकरे । हरी चरति चारकाभमतपस्वितां [?] नां शर्ची भुजिष्यदधिकेति यः परिरिरंमुमप्यस्तवान् ॥ हस्त० । भुजिष्यभूपितभुजः ॥ [भुजिष्या] द्वयोः । कामान्धाः कामिनः पश्य भुजिष्यामपि भुञ्जते ॥ [मलय] पर्वतान्तरे । मूर्धन्यत्येष पथिकान्मधौ मलयमारुतः ॥ 490 ॥

शैलांशो वलयः [?perhaps शैलावयवः] । देशे । मलयकोसल० Ra. 9, 22; c. v. v. ॥ । भारामे । एतेलयो मलयवञ्चुलनञ्जरीषु गुञ्जन्ति मञ्चु घनसौरभलभमत्ताः ॥ [मद्गल्यः] रुचिरे वाच्यलिङ्गः । यथा । Ku. 7, 23 । त्रापमाणमौषधम् ॥ 491 ॥

[मद्गल्यम्] यथा । मद्गल्यनिलकं चक्रुर्गिरस्य कुलगोविनः ॥ 492 ॥

[व्यवाय] व्यवधाने निरस्कारे । दुःखन्यवायकुशलस्य विशालबुद्धेः ॥ 494 ॥

[वदान्य] त्रिव्यपि । Ra. 5, 24 ॥ [वक्तव्य । वाच्य] त्रिव्यपि वक्तव्यशब्दो यथा । स वक्तव्यो न वक्तव्यः ॥ वाच्यशब्दो गह्वरे । न यथा वाच्यमिते । वचोर्हे । M. N (1886) xiv, 2 । हीने । तूणं नाराचवाच्यं वहसि किमु मुधा ॥ 495 ॥

[बलय] समूहेपि यथा । अलिबलयसदृशैः कुन्तलैः पद्मलाक्ष्याः ॥ [बालेय । बालेय] बल्यर्थे । An. II, 20 । अङ्गारवहरी भार्गी नाम ओपधिः ॥ 496 ॥

[विजय] गतावपि मङ्गुः । तत्र पार्थे च यथा । विजयो विजयोद्यतो यथा । विमाने । विजयो वैजयन्तश्च जयन्तश्चापराजितः c. I. St. xvi, 391 ॥ [विषय] यस्य यो ज्ञातस्तत्र यथा । M. St. 2 । गोचरे । सौमित्रेरपि पत्तिणामविषया न प्रिया कापि मे । देशः प्रदेशमात्रम् ॥ 497 ॥

शब्दादयः शब्दरूपरसगन्धस्पर्शाः । तयोर्थथा । Śi. 4, 61 । जनपदे । उत्सवविषयसामा^० c. 2, 98 ॥ [विस्मय] विस्मयनं विस्मयः । विशिष्टः स्मय इति वा ॥ इपे । त्यागे तपसि सूर्ये [sic] च विज्ञाने^० I. St. XV, 299, v. 59 ॥ 498 ॥

[विशल्या] लक्ष्मणस्य प्रिया हितकारिणी भार्या वा । यथा । विशल्यां सौमित्रैरयमुपनिनायौपधिवराम् ॥ 499 ॥

[इवशूर्य] द्वयोः । ज्येष्ठः इवशूर्यः श्याली च [स्यालश्च Mkh.] संमान्यो गुरुवत्स्मृतौ ॥ [शाण्डिल्य] पावकान्तरं बह्विधिशेषः ॥ [शालेय] द्वयोः । विशालैः शालेयैः फलपरिणतिस्फातिस्तुभयैः ॥ 500 ॥

[शीर्षण्यम्] यथा । शीर्षण्याणां दिनकरकरस्पर्शनिर्वृत्तीनाम् ॥ [शीर्षण्यः] यथा । जराजरटशीर्षण्यो धन्यो ध्यायति शंकरम् । मङ्गुस्तु विशदे केशे चेति अर्थद्वयमाह । तत्र विशदे यथा । शीर्षण्यास्तव कीर्तयोत्र भुवने राजन्ति राजन्सदा ॥ शिरोभवशिरोहितप्रधानेनपि मङ्गुः । क्रमेण यथा । शीर्षण्यान्मुच्यते व्याधेः । उष्णं पयो न शीर्षण्यम् । शीर्षण्ये त्रायि पुण्यचित्तविभवे लभ्ये भयं मे कुतः ॥ [शैलेयम्] शैल^० । Ku. 1, 55 ॥ 501 ॥

[समय] शपथे । तनयसमयं सायं कृत्वा ययौ मम पक्ष्मा । भाषायाम् । निःशेषदेशसमयस्य नृपः स विशः । संपदि । उपकारो हि कर्तव्यः कृतिभिः

समये सति । काल आचारे च । Śi. 1, 58 । संविज्ञानं यथा । समयेन मया
ज्ञातं परं ब्रह्म क्षणादपि ॥ 502 ॥

सिद्धान्ते । न पक्षपाती समयस्तथा ते । संकेते । सायं तत्र त्वया गम्यं मये-
ति समयः कृतः । नियमे । वक्तव्यं सत्यमेवेति गृहीतः समयो मया । अवसरे ।
Śi. 5, 24 । क्रियाकारो व्यवस्थापनं यथा । Rām. (Gorr.) IV, 30, 21 ;
M. N. (1878) V, 16 । निर्देशे । दीयतां शासनं तस्मै समयोऽयं महीपतेः ॥
[संस्त्याय] विस्तृतौ संघाते । संस्त्यायेन चरन्ति हन्त हरिणा व्यस्ताभिश्चाङ्गस्ततः ।
गृहे संनिवेशे च । संस्त्याये निवसन्नुपेतमतिथिं कालेव जानाति कः ॥ 503 ॥

[संनय] समवाये द्रव्यमीलने । आ सोमयागात्कार्यः स्यात्संनयोनाहिता-
ग्निना । अनुसैन्ये । संनयो हि विधातव्यो नयज्ञेन महीभुजा ॥ [सामर्थ्य]
द्वयोः । K. Pr. 226, 2 ॥ [सौरभ्य] गुणगौरवचारुतयोर्यथा । सौरभ्यं लभ्यते
पुण्यैः ॥ 504 ॥

सौगन्धे । Pa. 974 ॥ [हिरण्य] अक्षयमविनश्वरम् । नानभेदे [Mkh.
adds षोडशमापके] यथा । हिरण्यमेकं गामेकां भूमेरप्येकमङ्गुलम् । हरश्चर-
कमामोति c. Ujjv. on Up. 96, 1; Bezz. Beitr. V, 42 । अकुप्यमुत्कृष्टं धनं
रूप्यहेमादि । कपर्दके द्रविणेकुप्ये च । हिरण्यमेवार्जय° c. 3, 225 ॥ 505 ॥

[हृच्छय] द्वयोः । हृच्छयः कथमनात्मतां गतः ॥ [हृदय] वसति स्वान्ते
च । Ra. 11, 20 । वृक्षाप्रमांसम् ॥ 506 ॥

अय रान्ताः ॥ [अमर] अस्यसंहारो गङ्गादिक्षेप्याणामस्थानमेकत्र मीलनम् ॥
[अमरा] अमरावत्याम् । अमरायां दुरो भावी समरे संमुखो हतः ॥ [अन्तर]
रन्ध्रे । Śi. 1, 21 । अवकाशे । Ku. 1, 40 ॥ 507 ॥

मध्ये । Ra. 2, 20 । विनार्ये । धर्मान्तरेण विभवः कृतिनां कुतस्त्यः । ता-
दर्थ्ये । अर्थस्तैर्विषयान्तरैः किमिव नः कृत्यं सुधा संभृतैः । विशेषे । Kd. 1, 102।
अवसरे । इदमन्तरमुपकृतये प्रकृतिचला यावदस्ति संपदियम् । अवधौ समाप्तौ ।
Ku. 3, 38 । आत्मीये । ये भक्तिं परिशीलयन्ति विबुधास्तेभ्यन्तरास्ते विभो ।
आत्मनि आत्मोपलक्षिते मनःप्रभृतौ [?] । U. R. 108, 4 । परीधाने । An. IV, 19।
अन्तर्धा व्यवधाने । Śi. 6, 41 । वाद्ये । अन्तरेषु न देशेषु विचरेदुर्गतोऽपि
सन् ॥ 508 ॥

[अवर] चरमं निन्द्यम् । दिश्यपि मूढः । तत्र तु स्त्रियाम् । तयोर्यथा । दिन-
ननयिहरासङ्गं शय्याधोमुखतां [?] गतः ॥ [अवरा] गज० । मन्त्रोवराभ्या-
मवरीवभूव ॥ [अक्षर] अपवर्गे मोक्षे । स याति परमो योगी प्रियं धामाक्षरं
परम् । परब्रह्मणि । Ku. 3, 50 ॥ 509 ॥

धर्मः पुण्यम् ॥ अक्षयेपि मूढः । यथा । तमक्षरं ब्रह्म परं प्रवित्रम् ॥
[अधर] हीने । अधरो धरां न पश्यति संप्लेशाकुलो मूर्खः ॥ 510 ॥

[अम्बर] सुरभिद्रव्यं तायिकप्रसिद्धं यथा । सुरभिनाम्बरमम्बरधूपतः ॥
[अरर] छदः पक्षम् । कपाटे । अररपुटचीत्कारविरुतेः ॥ वैजयन्तीकारस्तु न
ना कपाटे क्री होले [sic] सौम्ये स्यादररः पुमान् इत्याह ॥ 511 ॥

[अजिर] काये प्राङ्गणे च । अजिरमजिरं पापानां तत्कथं वत रज्यसे ।
विषये रूपादौ । अजराण्यजिराणि यः पुमांस्तनुते तस्य भवेन्न मुक्तवान् ॥
[अशिर] आशिर इत्यन्ये ॥ विष्पपि । अशिरः शिरस्तापकः ॥ [अङ्गार]
भौमे । अङ्गारेणादियनी भेडा ॥ 512 ॥

[अण्डीर] शक्ते । An. IV, 58 ॥ [अमुरा] वासी तक्षोपकरण-
म् ॥ 513 ॥

[आहार] हारेशने च । Kād. 12, 21 ॥ [आसार] छुद्दले । Si.
2, 64 । प्रसारस्तृणकाष्ठादिहेतवे प्रसरणम् ॥ 514 ॥

[आकार] इङ्गितं भायसूचकं चेष्टितं यथा । M. N. (1878) III, 23;
S. K. 230, 9 । आकृतिर्वैवर्ण्यादिर्यथा । Ra. 1, 20 ॥ [आधार] जलधारणे-
म्भसां बन्धे । समुद्रः प्रलयोन्मुद्रः किमाधारेण धार्यते । आलवाले । Ra. 5, 6 ।
अधिकरणे । M. St. 5 ॥ 515 ॥

[इत्वर] चतुर्ष्वपि । किमित्वरैः सत्वरगत्वरैस्तेः ॥ [इत्वरी] यथा ।
चत्वरैवित्वरी याति वेगविह्वलकुन्तला ॥ 516 ॥

[ईश्वर] आद्येपि । स्वामिनि शिव आद्ये च यथा । Si. 4, 64 ॥ [उत्तर]
परं । Bā. II, 51 । ऊर्ध्वे । Ku. 5, 85 ॥ 517 ॥

प्रतिवचसि । Ku. 8, 6 ॥ दिप्रक्षत्रयोरपि । सत्र तु स्त्रीलिङ्गः । दिशि ।
Ku. 1, 1 । नक्षत्रे । हस्तायाः पञ्च वस्त्रेषु प्रशस्तं चोत्तरात्रयम् ॥ [उद्धार]
पणे । लायव्यमुद्धारतया गृहीतया अन्ये [sic] विधाया विहिता मृगाक्षी ।

उद्धृत्तौ । Bā. I, 47 । संहमुक्तोच्छ्रितयोरपि मद्ध । संहरे । सूक्तोद्धारं करि-
प्यामि । मुक्तोच्छ्रिते । यत्रोद्दारीभवति शतशः कोपि कर्पूरपूरः ॥ [उदार]
दक्षिणः सरलः । यथा । Sp. 550 । महति । Ra. 8, 90 ॥ 518 ॥

दातरि । किं ददातु किमभ्रातु भर्तव्यभरणाकुलः । उदारमतिराप्तेषु जगत्ति-
तयमात्रके ॥ 519 ॥

[एकाग्र] द्वयोः । जडीभवन्ति चेतांसि नित्यमेकामचिन्तया ॥ [औशीर]
शयनं च आसनं च शयनासनं तत्र युगपद्वर्तते । उशीरं वीरणीमूलं तत्र जातमु-
शीरजम् । तत्र वाच्यलिङ्गः । दण्डो यष्टिः । तत्र शयनासने च । राजाभिधा-
नाक्षरमुद्रितं तदौशीरमालोक्य न कस्य भीतिः । चामरे । शुभ्रौशीरमिषादतीव
विमला कीर्तिः स्थितायेतः ॥ [करर] चतुर्ष्वपि । उद्देजनीयाः कररा
मराणाम् ॥ 520 ॥

[कर्बुरम्] द्वयोः । कर्बुरमकर्बुरात्मा कधिहातुं प्रगल्भते जगति ॥ [कर्बुरः]
राक्षसे पापे च । कर्बुरमकर्बुरात्मा ॥ [कन्दर] भङ्गुशो । कन्दराहन्तिनां
दरः ॥ 521 ॥

विवरे । Śi. 17, 17 । गुहायाम् । गायन्ति किंनरगणा गिरिकन्दरेषु ॥
[कर्कर] मकुरः कौरकः ॥ क्षुद्रोपलेषु यथा । ग्रहितकर्करमाकुर वर्करम्
[c. 3, 576] । गलन्तिकायां कर्करीत्यपि ॥ 522 ॥

[कर्पर] कटाहे । M. M. 180, 5 । शस्त्रभेदे । स कर्परादेवशेन वाससा ।
कपाले । Ghat. 22 ॥ 523 ॥

[कञ्जार] जठरे शुणु पुंसि तद्वति वाच्यलिङ्गः ॥ [करीर] कलसे । करी-
रो जलसङ्गेपि तापहारी शरीरिणाम् । वंशाङ्गुरे । Śi. 4, 14 ॥ 524 ॥

[कलत्र] श्रोणी भार्यायां च । साधोरिवोर्युगलस्य कलत्रसङ्गस्तस्याः स्वत-
न्वगतभङ्गकरोद्य जातः । दुर्गम्याने । निर्विक्रमो महीनायः कलत्रैस्त्रायते कियन् ॥
[कटिच] त्रिष्वपि । रेजे कटित्रेण कुटी कटीव ॥ 525 ॥

[कच्छुर] पुंभलः कामकण्डूलः । द्वयोः । कच्छुरे यत्सलः [?] स्थिरः ॥
[कवर] द्वयोः । यर्वराः कवरप्रियाः । कर्बुरेपि मद्धः ॥ 526 ॥

[कंधर] यथा । जलदुर्धरपाराभिर्धरां प्रीणाति कंधरः ॥ [कशेरु] शृणु
स इन्द्रनिषिद्धकशेरुतण्डः ॥ 527 ॥

[कटपू] अक्षैः पाशकैर्देवनमक्षदेवनम् ॥ 528 ॥

[कान्तार] दुर्गवर्त्मनि महारण्ये कानने च पुंस्त्रीवः । त्रिष्वपि । P. St. I, 17 । उपसर्गो विप्र आदिशब्दाहुर्भिक्षादिपरिमहः ॥ 529 ॥

[काश्मीर] पुष्करमूलटङ्कौ औषधभेदौ ॥ 530 ॥

[किशोर] यूनि तरुणे वाच्यतिङ्गः । यथा । मध्यं मृगीदृशः सिंहकिशोरोद-
रसोदरम् ॥ [किंशाख] शरे । किंशाखनिकराकीर्णं बहुशालिभिरन्विते ॥ 531 ॥

[कुहर] गह्वरे । अद्रिद्रोणीकुटीरे कुहरिणि० c. 2, 144 । छिद्रे । कण्ठकु-
हरे० c. 3, 415 ॥ 532 ॥

[कुर्पर] द्वयोः । उक्षलन्पतितो दर्पात्कुर्परेपूततम्रणः ॥ [कुमारः] भद्रवानु० ।
सोन्वीयमानो बहुभिः कुमारैः । युव० । Ra. 5, 52 । शिशौ स्कन्दे च । Ra.
5, 36 । शुके । कुमारं शारिकां चैव पञ्जरस्थां जगाद सा ॥ 533 ॥

[कुमारम्] यथा । कुमारचामीकरमुद्रिकाङ्कितैः ॥ [कुमारी] अपराजिता
रामतरणी नवमाली च औषधयः ॥ 534 ॥

जम्बूद्वीपविभागः कुमारीद्वीपाख्यः ॥ [कुटार] केवलोत्तहायः । तत्र वाच्य-
तिङ्गः ॥ 535 ॥

[कुन्वर] कुम्भे रम्ये च । वीवरैः कूबरो भाति । युगंधरे । Sū. 71 ॥
[केसरः] नागकेसरे पुनागे वकुलद्रुमे च । Pa. 3783 ॥ 536 ॥

तुरंगस्कन्धकेशेषु । बल्लु बलात्यसावद्वयः पाण्डुकेसरवालपिः । सिंहस्कन्ध-
केशेषु । Ku. 8, 46 । तुरंगसिंहयोस्तिर्युपलक्षणमेतत् तेन अन्येषामपि स्कन्ध-
केशे केसरशब्दो वर्तते यथा । उन्मृष्टं करमस्य केसरसटाभाराप्रलभं रजः ॥
[केसरम्] यथा । कृसरकेसरामोदमीणितप्रणयद्वरे ॥ 537 ॥

[केदार] क्षेत्रमिदि । Da. 2, 2 । आलवाले । वासितमुपसनमेतन्मरुचक-
केदारमेदुरामोदैः ॥ 538 ॥

[केटिख] केटति केटिखः ॥ [कोटार] नागरो नगररक्षिता । पुष्करिण्या
नगर्याः [?] पाटके देशे ॥ 539 ॥

[खर्पर] तस्करे । मुष्णात्यवन्तीरजनीषु खर्परः । भिक्षापात्रे कपाले च ।
भवन्ति योगिनः प्रायः खर्परखण्डभोजिनः ॥ [खपुरः] लसको वृक्षभेदः ।
त्रिष्वपि । मुखरञ्जनकोविदस्य कः खपुरस्यात्र [?] न संगुलो भवेत् ॥
[खपुरम्] यथा । कूपान्तः परिपूरयन्ति खपुरं पौराद्वया वारिभिः ॥ 540 ॥

[खर्जूरम्] रूप्ये । खर्जूरादर्शतुलां याति स्फटिकाश्मभित्तिषु त्रिवस्वान् । फले फलाविशेषे । जरसा जर्जरस्यापि खर्जुः खर्जूरभक्षणे ॥ [खर्जूरः] कीटे । खर्जूरवृक्षिकसरीसृपभीषणेषु ॥ [खण्डाभ्र] द्वयोः । दन्तामलेख्यं परिमण्डलं यत्खण्डाभ्रतुल्यं विषमोन्नतं च । खण्डाभ्रकं तद्विबुधैः प्रयोज्यं सीमन्तिनीनां स्तन-
मण्डलेषु ॥ 541 ॥

[खिड्दिर । खिखीरा] खट्वाङ्गः शिवहस्तोपकरणं वाः पानीयं बालकं ह्रीवे-
रम् ॥ 542 ॥

बहुत्वं बहुसंख्याः ॥ [गद्वर] विले कुञ्जे च । Ra. 2, 26 । दम्भे । सगद्वरं
कूवरदेवनं तत् ॥ [गर्गरी] यथा । आलोढ्यमानगुरुगर्गरिकानिनादैः ॥ 543 ॥

[गान्धार] रागे । गान्धारोद्धारबन्धुरम् । स्वरे । अजायिकं तु गान्धारं
क्रौञ्चः कणति मध्यमम् ॥ 544 ॥

[गोपुर] द्वारि । पुरः पुरेध्रीगृहगोपुरान्तरे ॥ [घर्घर] चलद्वाः चलत्पानीयम् ।
ध्वनौ । घर्घराभ्यक्तगोपान् । किङ्कणीष्वपि मांस्यः [sic] Si. 12, 18 ॥ 545 ॥

[चत्वर] पथां श्लेषे । Su. 2544 । अङ्गणमजिरं यथा । तस्त्रैणमेवा
नवकुङ्कुमेन सेकं प्रचकुर्गृहवत्सरेषु ॥ [चतुर] नेत्रगोचरो घटादिर्धियः ॥ 546 ॥

तत्र चाटुकारे च वाच्यलिङ्गः । चाटुकारे । हरन्ति चतुराशितं कामिनां स्वा-
मिनां तथा । चक्रगण्डयश्चक्रखण्डानि । वेगिदक्षयोरपि मद्भुः । वेगिनि । चतुरं
चतुरङ्गमन्ततः स्वयमावृत्तं ययौ दिवक्षया । दक्षे । परोपकारचातुर्यमार्थाणामेव
विद्यते ॥ [चमर] दैत्ये । यो रक्षाचमरं [?] महेन्द्रभीते ॥ 547 ॥

[चिकुर] केशे । Bā. V, 33 । चञ्चले । कुरगकुशाकुरचिकुराः [??]
कुरङ्गका मे कदा स्युर्वा । शैलः शैलविशेषः ॥ भ्रूलनेपि मद्भुः । यथा । तां
वीक्ष्य लीलाचिकुराम् [c. Ku. 1, 47] । लीलाचतुरामिति पाठान्तरम् ॥
[छिदिर] परश्वधे करवाले च । छिदिरः छेदितछत्रः [sic] ॥ 548 ॥

[छित्वरः] द्वयोः । छित्वरं छित्वरो नेटः [sic] ॥ [छित्वरम्] छेदनद्रव्यं
यास्यादि ॥ [जठर] कठिने गुणे शुक्तिं तद्वति चन्द्रे च वाच्यलिङ्गः । तत्र यथा ।
जठरं पिठरं योटा वठरः पाठमन्यरः ॥ 549 ॥

[जर्जर] यत्र शान्त्यर्थं पार्थिवैरिन्द्रः पूज्यत इन्द्रहादद्यां स यासयध्यजः ।
यथा । हादद्यां भुभुजः शान्त्यै [?] वरिचस्यन्ति जर्जरम् । जीर्णं । जरसा

जर्जर^० c. 3, 541 । विशीर्णसच्छिद्रयोरपि मङ्गः । विशीर्णे । Śl. 4, 23 । सच्छिद्रे । Bā. I, 12 ॥ [जम्बीर] दन्तशब्दे जम्बलः । कपिलेपि । तयो-
र्यथा । भङ्क्त्वा जम्बीरझाटे [c. 2, 88] दिनमनुसरणि प्रास्य वानीरशय्या-
म् ॥ 550 ॥

[जलेन्द्र] जम्बको वृक्षः ॥ [झर्झर] वाद्ये नदे च । झर्झरध्वनितजर्ज-
रकर्णः ॥ [झलरी] केशचक्रं गुलुञ्जीभूताः केशाः । छन्नान्तलम्बमानव-
स्त्रेपि । यद्वैजयन्ती । छन्नान्तालम्बितस्त्रे तु झलरी केशवाद्ययोः ॥ 551 ॥

[टंकार] ज्यारवे । टंकारः स्मरकामुकस्य सुरतक्रीडा पिकीनां रवः ।
अद्भुते प्रसिद्धौ च । शत्रुसंहारटंकारो धराधरवनस्फुटम् ॥ 552 ॥

[टट्टरी] लम्पापटहः पटहविशेषः । तदाल्यं वाद्यम् ॥ [तमिस्र] द्वयोः ।
नभ इय वितमिस्रं भासते साधुचितम् ॥ [तमिस्रा] दर्शयामिनी अमावास्या
रात्रिर्यथा । तमिस्रा शुक्लनिवेशनात्र ॥ 553 ॥

[तिमिर] द्वयोः । Pa. 3919 ॥ [तित्तिरि] मुनिर्वेदशाखायाः प्रवक्ता
यथा । कठिनात्कठिनो जातः शरगुल्माश्च गौतमः । द्रोणाचार्यस्तु कलशान् ति-
त्तिरिस्तित्तिरीद्युतः ॥ [तुपार] हिमे । Ku. 1, 6 ॥ 554 ॥

शीकरे । Śl. 6, 24 । हिमभेदोदयायः । यथा । असरलजनारलेपकूरस्तु-
पारसमीरणः ॥ [तूवर] श्रौढा^० । तूवरस्य हृदयेपि संस्थितं शौर्यमत्र न विभा-
व्यते जनैः ॥ 555 ॥

[दन्तुर] उन्नत^० । ह्रस्वौघं दन्तुरं वक्त्रं यस्य स दुर्भगः । विपमे । An. I, 23 ॥
[दर्दुरः] मेघे । स्वैरं वर्षति दर्दुरः ॥ 556 ॥

वाद्य^० । Śl. 5, 9 ॥ [दर्दर] वाद्यभाण्डेपि । दर्दरी तस्यलुण्ठावपि ॥ 557 ॥

[दण्डार] वहनं यानपात्रम् । मत्तवारण गयाक्षः ॥ [द्वापर] संशये । स्या-
शुर्वा पुरुषो वेति द्वापरः परमो मम ॥ 558 ॥

[दासेर] द्वयोः । तुभ्यं दासेर दासीयं बदरी यदि रोचते । एतावतापि किं
ब्राक्षा न साक्षादमृताप्रपा [sic] c. Pa. 1027, ZDMG. 27, 14. 628 ॥
[धूसर] रासमे । धूसरे प्रसरः कुतः ॥ 559 ॥

[नरेन्द्र] वारिको धातुवादी यथा । रसेन्द्रबन्धं विदधौ नरेन्द्रः । राज्ञि
विषयैश्च च । Śl. 2, 88 ॥ [नागर] शुण्ड्यां मुस्तके च । मुमूर्षो किं तवाद्यापि

चव्यचित्रकनागरैः c. ZDMG. 28, 120 ॥ यानपात्रस्तम्भनोपकरणेपि यथा । सैन्यं
तैः स्थापितं स्थाने बहित्रमिव नागरैः ॥ [निर्जर] अजरे । अमरो निर्जरो
भूयाद्वत्सवान्धवत्सलः । खरे । आलानकर्म खलु निर्जरकुञ्जरस्य ॥ 560 ॥

[निकर] सारे । प्रियं सत्यं वाच्यं सुदति वचसामेव निकरः ॥ 561 ॥

न्याय० । निकरं नृपतेर्ददौ ॥ [निर्वर] वाच्यलिङ्गः । चतुर्थीपि । निर्वरा
बर्बरा युधि ॥ [निकार] पराभवे । Ki. 1, 43 ॥ 562 ॥

धान्योत्क्षेपे । निकारो धान्यानां रचयति विशुद्धिं दृढतराम् ॥ [नीवर] वा-
स्तव्ये वाच्यलिङ्गः ॥ [प्रवर] संततौ । प्रवराध्यायपाठकः । गोत्रं गोत्रविशेषः ।
यथा । समानप्रवरां तथा ॥ 563 ॥

[प्रखर] वेसरे कुरुरे च । भ्रवणौ सन्नणौ जातौ प्रखरस्य खरस्वरैः ।
हयसंनहे । प्रखरैर्वाजिनो रेजुर्गुरुत्मन्त इवाधिकम् । अतिभृशं खरे । Si. 5, 7 ॥
[प्रकर] ॥ कीर्ण० । Ku. 5, 68 । संहतौ । An. I, 23 ॥ 564 ॥

[प्रकरी] अर्थ० । Daś. I, 17 ॥ [प्रस्तर] माणि । असायहं लोहमयीय-
व्याः [sio] जातः पुनः प्रस्तर एव कान्तः । आकर्षकद्रावकचुम्बकानां मैकोप्यसौ
भ्रामक इत्यवैमि ॥ मणौ । प्रशस्तप्रस्तरौहण्डः खण्डमण्डितकुण्डलः ॥ [प्रदर] शरे ।
प्रदरदारितसंनहनोदरद्रुतगलद्रुधिरारुणवक्षसः ॥ 565 ॥

भङ्गो भयं द्वैधीभवो वा यथा । स धीरकुञ्जरो यस्य प्रदरो नैव संगरे ॥
[प्रसर] संगरे । दुर्वारो वैरिवारीणां प्रसरः कातरैर्नरैः । प्रणये । परस्परं
सप्रसरं वधूवरम् । जवे । शक्येत प्रसरो रोद्धुं नानुरक्तस्य चेतसः ॥ प्रप-
ञ्चव्यायामयोरपि मद्भूः । प्रपञ्चे । Si. 3, 35 । व्यायामेभ्यासार्थमङ्गपरिभ्रमे ।
प्रसरकर्मणि कर्मकृतामितस्तत इतः प्रसरत्यनिशं चलम् ॥ [प्रकार] सदृशे ।
विप्रप्रकारः विशुनोपचारः । मेढे । नानाप्रकाररसमभ्यगतापि देवी ॥ 566 ॥

[पदार] पादालिन्दः पादपीठम् ॥ [पवित्र] मेध्ये पावने पुंस्त्रीवः । वाच्य-
लिङ्ग इत्यन्ये । यथा । Si. 3, 2 । तान्ने । पवित्रेभ्युदरेन्मन्त्रम् । कुशे कुशवि-
कारे । सदैव धारयेद्भिः पवित्रं दक्षिणे करे । जले । विप्राः पवित्रैः सवनं पित-
न्यते ॥ 567 ॥

ओषोपकरणं [c. 2, 52] कर्णातन्तुसंततिनिर्मितं जैनमुनीनां रजोहरणम्
c. S. B. E. vol. 22, p. XXVIII । यथा । पवित्रपाणयो द्वित्रास्तत्राजमुर्मुनी-

इधराः ॥ [प्रान्तर] कोटरेरण्ये च । कुतं गिरिप्रान्तरगोचरैस्तपः । दूर° ।
An. I, 10 ॥ 568 ॥

[पार्षर] जराटो वृक्षः ॥ [पामर] द्वयोः । Su. 801 ॥ 569 ॥

[पाटीर] वज्रं वपु । यातिको गारुडिकः । केदारः क्षेत्रविशेषः ॥ [पाण्डुर]
वर्णे । गण्डयोः पाण्डुरो वर्णो विरहे हरिणीदृशाम् । तद्वति । Śi. 1, 4 ॥ 570 ॥

मखकः फणिञ्जकः ॥ [पिण्डार] महिषी° । महिषीदोहवैदग्ध्यं पिण्डारे
न तु पण्डिते ॥ [पिटर] मुस्तकः कन्दभेदः । पुस्तके लेप्यकर्मणीति
मल्लुः ॥ 571 ॥

[पिञ्जरम्] यथा । जरसा जर्जरं पश्य कीरं पिञ्जरपञ्जरे ॥ [पीवर]
कूर्मे । पीवरैः पीवरो धृतः ॥ 572 ॥

[पुष्कर] द्वीपादीनां पण्णामन्तरशब्दः प्रत्येकमभिसंवध्यते ॥ अहिभेदे खगा-
न्तरे च । पुष्करः पुष्करमहः । रोगान्तरे । पुष्करः—कुतः । भीषधान्तरे ।
क्षुद्रा° c. 2, 393 । तूर्यास्ये । Śi. 18, 78 । भसिफले । Śi. 18, 17 ।
काण्डे । पुष्कलपुष्करासारो न धीरैर्दुष्करो रणैः । खे जले च । निर्मलं पुष्करं
जातमगस्तेदये सति ॥ मुरजेपि यथा । Mo. 66 ॥ 573 ॥

[वटर] वटो मूल्यः शठेनृजुः । द्वयोः । चटरथ तपस्वी च शूरथाप्यकृत-
मणः ॥ [वन्धुर] रम्ये । Ku. 1, 42 । नन्ने । वलात्प-वन्धुरः कंभरायाम् ॥ 574 ॥

[वन्धुरा] यथा । वन्धुरा वन्धुराकारा ॥ [वर्चराः] यथा । वर्चरा निर्व-
रा युधि c. 3, 562 ॥ [वर्चर] हस्त्रिका भङ्गी [sic] । केशानां चक्राकृतिं लाति
केशचक्रतः केशविन्यासः ॥ 575 ॥

पुष्पं कुसुमविशेषः ॥ [वर्कर] नर्मणि । महित° s. 3, 522 ॥ 576 ॥

[भ्रामर] मधुनि । भाक्षिकं नैलवर्णं स्याद् घृतवर्णं च पौलिकम् । भ्रामरं तु
भवेच्छुक्लं सौद्रं तु कपिलं भवेत् ॥ [भास्कर] वट्टौ । सुवविनिहितदृष्ट्यैर्भास्क-
रर्पयन्ति । सूर्ये । Śi. 2 ॥ 578 ॥

[मत्सर] पर° कुपि च । निर्मत्सरा° s. 1, 9 । तद्वति । प्यापका निज-
गुणेषु नियोगान्मत्सराः परगुणेषु सदैव ॥ 579 ॥

कृपणे । कृतविभवनिकारा मत्सराः कुप्य साराः ॥ [मत्सरा] यथा । Vā. 72, 2 ॥ 580 ॥

[मन्दर] स्वर्गे । Śi. 4, 51 । बहलो गडुलः [?] ॥ [मधुरम्] यथा । मधुरं दुनोति कुष्ठम् ॥ [मधुरः] स्वादु मृष्टं यथा । Sp. 2536 । रसो गुल्यः । यथा । मधुनो मधुरो रसः । रसवति । Sp. 532 ॥ 581 ॥

[मधुरा] मधूलिः शर्कराः । मधुकुटिका भातुलिङ्गीवृक्षः ॥ 582 ॥

[मन्दिर] नगरे । Ku. 7, 55 । गृहे । Śi. 11, 50 ॥ [मन्थरः] सूत्रके वाच्यलिङ्गः । यथा । मन्थरैर्मथ्यते जगत् । वक्त्रे मन्दे पृथौ च । मन्दमन्थरमा-
तङ्गकुम्भपाटनलम्पटः । कोशो भाण्डागारः ॥ 583 ॥

[मन्थरम्] कुसुम्भी ओषधिभेदः ॥ 584 ॥

[मसूर । ममूरा] द्वयोः । मसूरपिटातकमिट्टेहं दूरान्मसूरामवलोक्य
सूरः ॥ 585 ॥

[मर्मर] शुष्क° । Ku. 3, 31 ॥ 586 ॥

[माठर] विप्रो ब्राह्मणः ॥ 587 ॥

[मार्जार] विडाले । Śi. 3, 51 ॥ [मिहिर] बुद्धः उगतः ॥ [मुद्गर]
कोरके । तगरमुद्गरसंगरकन्दराः ॥ 588 ॥

लोष्टभेदने । काष्ठमुद्गरविभूरितलोष्टः । आदिशब्दात्कर्करादिपहः ॥ [मुदिर]
द्वयोः । मुदिरैः सुन्दरं वनम् ॥ 589 ॥

[मुकुर] कोरके । माकन्दमुकुरामोदमेदुरीभूतभूतलम् [?] ॥ 590 ॥

[रुधिरम्] द्वयोः । Ra. 11, 20 ॥ [वल्लर] मञ्जर्या स्त्रीपुंस इति
लिङ्गविदः । कुञ्जः कुडङ्गः । अनम्भा निर्जलः प्रदेशः शाहलं हरितं तयोर्वाध्य-
लिङ्गः । सर्वेषु । वल्लरे वल्लथा वल्लवल्लीवल्ललोत्तुपाः ॥ 591 ॥

[वल्लर] वाहनं यानविशेषः । ऊपरं क्षारक्षेत्रम् । शुष्कमांसे कोलमांसे
च । वल्लरवल्लीजगले ण्णल्लैः [?] ॥ [वरत्रा] वर्तिरिव वर्तिः । रज्जुस्त्वर्थः ।
यथा । Śi. 11, 44 । कक्षा हस्तिमध्यवर्तिनी चर्मरज्जुः । यथा । वरत्रामालम्प्य
हिरदवरमारोहति नृपः ॥ 592 ॥

[वागर] वारकः कलशः । शाणो निकपः । निर्नरी रवितुरगः । वाटय
और्वः । वृको मृगभेदः ॥ 593 ॥

[वासर] अद्भि । Śi. 11, 43 ॥ [वार्दर] कृमिजमगह । वाग्यन-
नम् ॥ 594 ॥

[वासुरा] वासिता स्त्री ॥ [विष्टर] आसने । Śi. 1, 16 । पादपे कुश-
मुष्टौ च । तापसा विष्टरप्रियाः ॥ [विस्तार] स्तम्भे । आ विस्तारात्तत्पु विग-
ताशङ्कमङ्गे विशन्ति । विस्तृतौ । Śi. 5, 2 ॥ 595 ॥

[विदुर] नागरो नगरवासी । धीरे । वेदान्तविदुराः केपि नैयायिकोत्तमाः ॥
[विकार] द्वयोः । M. M. 55, 2 ॥ [विहार] जिनालये । अधरो ° s. 2,
194 ॥ 596 ॥

लीलायां भ्रमणे च । Śi. 5, 50 । स्कन्धोऽशः [sic] समूहो वा ॥ 597 ॥

[विधुर] प्रविशते इष्टवस्तुवियोगः । यथा । Sp. 4863 । विकले । Mo. 8 ।
कटेपि यथा । Śi. 6, 15 ॥ [विसर] द्वयोः । करविसरनिरस्तध्वान्तराशिः
खरांशुः ॥ 598 ॥

[शबर] स्लेष्ट ° । Pa. 870 । हरः शंभुः कृतक्रीडाकिरातवेपत्यात् ॥
[शम्बरम्] जले । शम्बरमम्बरसदृशं विशदतरे तदृशं जलधेः । निब्रं नाना-
धर्षं तत्र पाप्यलिङ्गः ॥ 599 ॥

[शम्बरः] मत्स्यभेद एणभेदे ° च । उलूककाकमार्जारगृध्रशम्बरसूकराः ।
अहिषृथिकगोधाथ जायन्ते रात्रिभोजनात् ॥ गिरिभेदे । शम्बरः शिखरी सोयं
शयराकीर्णगदरः ॥ मायायामपि मूढः । यथा । शम्बराडम्बरं पीर जहीदि,
पीरगर्हितम् ॥ [शर्करा] खण्ड ° । Sp. 1698 । कर्षरांशो मृत्कपालखण्डम् ।
उपला अश्मरूपा मृत् । तयोर्यथा । नगवरुशिखरामर्दी शर्करो [sic] मादत-
थण्डः ॥ 600 ॥

शर्करायुग्देशे । शर्करायां ययौ कर्कः । शकलं खण्डम् ॥ 601 ॥

[शकरी] छन्दोजातो मेखलायां च । शकरी मथिता विभाति घृतनोः सा
रोमराजिस्तनो धत्ते या स्मरपाधिवस्य एविरं भोगायलीविभ्रमम् ॥ गन्धपि ॥
[शारीर] द्वयोः मैथुनम् ॥ [शार्वर] पातुको हिंस्रस्तत्र पाप्यलिङ्गः । पातु-
कस्तिनीत्यमरः [sic, पातुकेभे विलिङ्गकः Mkh] । हयोर्यथा । शार्वरी शा-
र्वरेर्भाष्मा ॥ 602 ॥

[शाकरम्] छन्दोभिगनुर्दशाक्षरा जातिः ॥ 603 ॥

[शालार] हस्तिनागो दुर्गदारास्तरणार्थं क्रमनिष्ठो मृत्कुटोभमोषानारण्यः ॥
[शिखर] पुलको रोमान्ता । अपगपमात्रम् । नयोः । रुनिरः जिगरेः । काम्या
गृहणीय मृगेक्षणा । पृ० ° । M. 79 ॥ 604 ॥

[शिलिन्ध्रः] तरुप्रभेदे । Śi. 6, 32 ॥ 605 ॥

[शिलिन्ध्री] गण्डूपदी जलौकास्तस्या मृन्मृत्तिका [sic; c. Vi. 1637]
॥ 606 ॥

[शीकर] वातास्तजले । पाश्चात्ये वाति वेगाद् द्रुततुहिनशिलाशीकरासार-
वर्षा मातङ्गक्षुण्णसान्द्रतसरलसरस्तीरसारी समीरः । अम्बुकणे । Ku. 1, 15 ॥

[शुपिरम्] वाद्यं वाद्यविशेषः । यदाह । H. 287 । गते । शुपिरेषु
समीकृतेषु शब्दं [?] प्रतिहन्याच्चतुरङ्गुलं तु भूमौ ॥ [शृङ्गारः] गज० ।
Śi. 4, 49 ॥ 607 ॥

[शृङ्गारम्] त्रिष्वपि । निधत्ते सीमन्ते क्षणिति नवशृङ्गारमपरा ॥ 608 ॥

[संगर] अङ्गीकृतिः प्रतिज्ञा यथा । सृष्टिर्दोषविवर्जितात्र न मया कार्येत्ययं
संगरः । क्रियाकारो व्यवस्थापनं यथा । कृतेपि संगरे शत्रोराश्वसो न विधी-
यते । विषे । असतां क्रूरचित्तानां गिरः संगरसौदराः । आपदि । संगरे शरण-
मीश तयांक्षि ॥ [संभार] द्वयोः । प्रभासंभारसंभिन्नतमः स्तोमः प्रभा-
पतिः ॥ 609 ॥

[संस्कार] प्रतियत्नः सतो गुणान्तराधानं यथा । Ra. 3, 18 । अनुभवे ।
Ra. 1, 20 । मानस० । Ra. 3, 35 । गुणभेदे । Su. 36 ॥ 610 ॥

[सावित्री] यथा । पवित्रावटसावित्री मृगनेत्राभिरर्च्यते ॥ [सिन्दूरी]
रक्तचेलिका वस्त्रविशेषः कर्णाटदेशप्रसिद्धः ॥ 612 ॥

रोचनी ओषधिः ॥ [सुनार] त्रिष्वपि । सुनारो न सुनारीभिः क्रियते कर-
गोचरः ॥ 613 ॥

[सैरन्ध्री] त्रिष्वपि । सैरन्ध्र्यो निजशल्पकल्पनविधिं [sic] दधुर्निशीये
ध्रुवम् ॥ कात्यस्तु चतुःपटिकलाभिज्ञा शीतरूपादिसेविनी । प्रसाधनोपचारज्ञा
सैरन्ध्रीत्याह ॥ 614 ॥

[सौवीर] श्रोतोऽञ्जनं नयनप्रसादनमौषधम् । देशेपि । तत्र पुंभूम्भि । उपचा-
रात्तज्जपुरुषेपि ॥ 615 ॥

अय लान्ताः ॥ [अराल] समदक्षिणे । अराले कं कालं कलयति करामेण
समरे ॥ 616 ॥

[अञ्जलि] कुट्ये । Ku. 5, 15 । करसंपुटः प्रणामार्थं मुकुलितं हस्त-

युग्मं वा [sic] । प्रद्युम्नपाणिद्वयपुटे । Ku. 4, 37 । ' प्रणामार्थमुकुलिते हस्त-
युग्मे' । Ku. 2, 64 ॥ 617 ॥

[अङ्गुलि] कर्णिकायां गजस्य । शेते मुखान्तःस्थगिताङ्गुलिर्गजः ॥ [आभील]
दयोः । आभीलनीलवनकुञ्जरपर्यजितेन ॥ 618 ॥

[इत्वलाः] यथा । इत्वला मृगशीर्षश्च शिरःस्थास्तारकाः स्मृताः ॥ [उपल]
रत्ने । Śi. 1, 46 ॥ [उपला] शर्करा पाषाणकणिका इधुविकारो वा । तत्र
पाषाणकणिकायां यथा । उपलायलितं वर्त्म स पदत्रे [?] करोतु किम् । इधु-
विकारे । सितोपलालोदितमेतदेव चूर्णं हितं पिप्पलिवर्णाय ॥ 619 ॥

[उज्ज्वल] विकासिनि । उज्ज्वलैर्बकुलचम्पकपुष्पैः । भृङ्गारो रसः ।
यथा । दंपत्योरुज्ज्वलो रसः । विशदे । कुन्दोरुज्ज्वलं त्वद्यशः । क्षीमे । उज्ज्व-
लज्वलनज्वालाकरालं गगनाद्गणम् ॥ [उत्ताल] स्वरिते श्रेष्ठे च । उत्तालताल-
रङ्गितः । कपौ । उत्तालस्तालपादपे ॥ 620 ॥

उत्कटे कराले च । M. M. 169, 2 ॥ [उत्फुल्ल] उत्ताल उत्कटे । Da. 1, 28 ॥
[कमलम्] ह्रीम इदयस्य दक्षिणपार्श्व उदयो जलाधारः । भेषजभोदधवि-
शेषः ॥ 621 ॥

पङ्कजसलिलयोर्यथा । सकमलं कमलं कमलेशणा इदि दधाति मुधा विरहे
तव ॥ [कमलः] यथा । सदृशे धनवृद्धानां कमलानां त्वेक्षणे ॥ [कमला]
भियाम् । Śi. 10, 55 ॥ 622 ॥

[कपिला] रेणुका जमदग्निपत्नी ॥ 623 ॥

[कपाल] घटादि° । Sp. 1531 । मृतस्य जीवतो वा शिरसोस्थि । तत्र
मृतस्य शिरस्यस्थि । Sp. 2000 । जीवतो यथा । Pa. 440 । मिधुमाजनेपि ।
तत्र तु स्त्रीक्रीयः । यथा । Sp. 4102 ॥ [कन्दल] विलिङ्गः । नयाङ्कुरे ।
ऊरुद्वयं कदलिकन्दलयोः सनाभि ॥ 624 ॥

कलापः समूहः ॥ [कन्दली] हुमो रम्भातकः ॥ [करालः] रौद्रे । दंष्ट्राक-
रालिमकरालिकरालिताभिः । तुङ्गे । करालतानहुमसोदराङ्गः । उद श्रुतं यथा ।
नयेन्दुविम्बं किरणैः करालम् । दन्तुरे । व्याघ्रव्याप्तकरालयन्त्रकुक्षं निघ्नयन्त्रं
मृगः ॥ चण्डिकाव्याघ्रयोरपि गद्गः । तत्र चण्डिकायां स्त्रियाम् । M. M.
178, 6 । व्याघ्रे व्याघ्रलिङ्गः । यथा । K. Pr. 131, 13. 161, 5 ॥ 625 ॥

[कम्बलः] कृमिः कृमिविशेषः । साक्षायाम् । कम्बलामचलघण्टिको वृषः ।
अत्र प्रावार ऊर्णामयं वासः । यथा । नवकम्बलमव्यामपीतशीतः सुतस्तत्र ।
वैकक्ष्यमुत्तर(सङ्गः) ॥ [कम्बलम्] यथा । लीलावापीषु खेलन्ति कम्बलैरव-
लासखाः ॥ 626 ॥

[कल्लोल] त्रिष्वपि । उत्कल्लोलः क्षितिपतिरयं वीचिमालीव भाति ॥

[कदली] रम्भायां वैजयन्त्यां च । Śi. 5, 2 ॥ शाकादिनवनलेपि तत्र
स्त्रीक्रीयः c. H. L. 6, 6 ॥ [कामल] कामिरोगयोः । कामलेन हतं चक्षु-
श्चित्रं तस्या मृगीदृशः ॥ 627 ॥

अवतंसः शैखरः ॥ [काकोल] मौकुलौ विधे च । एकपक्षी कटु रटन्व्य-
यां ददि तनोति मे । काकोलोयं किमाधर्यं विश्वस्योद्वेगकारकः ॥ [काहल]
भृशे क्रियाविशेषणम् । अव्यक्तवाचि शुष्के च वाच्यलिङ्गः । भृशेव्यक्तवाचि
वाचभेदे च । Śi. 18, 54 ॥ 628 ॥

[काहली] यथा । काहली बाहलीनेयं वल्लभस्य विराजते ॥ 629 ॥

[कीलाल] लधिरे । कीलालकुल्याद्यु तरन्ति योधाः ॥ अमृतमण्डयोरपि
मङ्गः । तत्र अमृते नीरे च । कीलालालयलीनतामुपगते तस्मिन्नेवमण्डले । मण्डे ।
मध्याह्ने प्रति केतनं भजति यः कीलालपानोरसवम् ॥ [कुशलम्] क्षेमे ।
Mo. 98 । पुण्ये । कुशलैर्जायते नृणां सर्वशास्त्रेषु कौशलम् । पर्याप्तिः सामर्थ्यं
यथा । महेलानामधिकलं कुशलं मुशलमहे ॥ [कुवल] त्रिष्वपि । केवलं
कुवलस्यूतैः सा रोदित्यभुविन्दुभिः ॥ 630 ॥

[कुम्भिल] श्लोकच्छायाहरः कविचौरः । चतुर्थपि । कुम्भिलस्तस्य
वल्लभः ॥ 631 ॥

[कुण्डल] वलये । B. II. 67, v. 29 । पाशे । कुण्डले पतितः
शण्डः ॥ 632 ॥

[कुन्तलाः] यथा । S. K. 80, 10 । नदेशस्ये तूपचागात् तत्र तु वाच्य-
लिङ्गः संप्रत्यः [sic] । यथा । Pa. 3952, d [Mh.: प्रेमाकुला कुन्तली] ॥
मधुपात्रेपि मङ्गः । तत्र तु ग्रीवे यथा । कुन्तलेषु कलितं ललिताङ्गः कापिशाय-
नमन्यमनस्काः । वल्लभैः समरसाः सहपीनिधीतयेध्ययमगुः [?] सधिलासाः ॥

[कुकूल] तुषानले । यायुः कुकूलमिव पर्यनि दक्षिणथ कार्शानयैत्य शर-
मर्शनम् ॥ 633 ॥

शङ्कु^० । बलमोत्कस्य पान्यस्य कुकूलमपि तूलिका ॥ [कुचेल] यथा ।
कुचेलः कर्कशः स्तब्धः स्थाधीनः स्वयमागतः । पञ्च लोके न पूज्यन्ते बृहस्प-
तिसमा अपि ॥ 634 ॥

[कुचेल] न विद्धौ कर्णौ यस्या आविद्धकर्णौ ॥ [केवल] ज्ञाननिर्णीतयोः
ह्रीवे । एकोसहायस्तत्र यथा । केवलोपि स्फुरन्बाणः करोति विमदान्कवीन् ।
कृत्स्ने । औन्निद्रयेण नयत्यनन्यचरिता रात्रिं बलात्केवलम् । निर्णीते । Sp. 2925 ।
ज्ञानं सर्वथावरणविलये चेतनस्य स्वरूपाविर्भावलक्षणं यथा । केवलालोकभा-
स्वते ॥ निर्णीते केवलमित्यव्ययमपि ॥ [केवली] मन्यभिज्ज्योतिःशास्त्रवि-
शेषः । यथा । दुर्ज्ञाना केवली कलौ ॥ 635 ॥

[कोमल] तोये । केवलं कोमलाहारो जातस्तस्यास्तरोरिव ॥ क्षिप्ततुल्य-
वृत्तिष्वपि मृदुः । क्षिप्ततुल्ययोः । कमलकोमलपाणितला ततः । वृत्तौ तु स्त्रियां
यथा । शेषैर्धर्मैर्यथायोगं कथिता कोमलाख्यया ॥ [कोहल] मुनिर्मरतमुनि-
तनयः ॥ [ग्रन्थिल] ग्रन्थिसहिते । ग्रन्थिला शिथिला वेणी भैथिल्या जपये
कथम् ॥ 636 ॥

[गरल] पत्रग^० । व्यालः सैष पुरो निर्णीर्गगरलज्वालाकरालाननः । मानो-
हंकारः । विपमात्रेपि ॥ [गन्धोली] शटी ओषधिः । भद्रा करणवि-
शेषः ॥ 637 ॥

[गोपाल] इयोः । Da. 5, 27 ॥ 638 ॥

[चञ्चल] इयोः । वेपते चञ्चलेनात्तं कान्ताया वसनं चलम् । चपलेपि
यथा । चञ्चलदृग्गञ्जलविभ्रमेण ॥ [चञ्चला] इयोः । स्याज्जवः कुत्र चञ्चलाः ॥
[चपल] चले क्षणिके च । Pa. 566 ॥ 639 ॥

निकुर ईपविमीलिताक्षः । पारते । चपलपलशतानां बन्धकः सैष योगः ॥
[चपला] पिप्पली कथा । शेषेषु । निर्वं किमत्र दग्धातं चपलानां पलाय-
नम् ॥ 640 ॥

[चात्वाल] यज्ञकुण्डकं यज्ञगर्तः । गर्भो मध्यम् ॥ [घूशाला] यकला
धुदजन्तुभेदः ॥ 641 ॥

[छगलम्] यथा । छगलच्छगलाश्रयो रात्री केनेह लक्ष्यते ॥ 642 ॥

[जगल] भेदके कितने पिटमद्ये च । अस्पृश्यं जगतं जगुः ॥ भेनकेपि
मृदुः । यथा । अजगरजगतास्तद्वनदहनाः ॥ 643 ॥

[जम्बाल] इयोः । जम्बालजालजटिलासु सरित्तीक्ष्णः ॥ [जङ्गल] निर्जलदेशे वाच्यलिङ्गः । यथा । अनूपः पित्तजे शस्ते जङ्गलः श्लेष्मजे पुनः । पिशिते । M.M. 162, 1 (Mh.: जङ्गलः) ॥ 644 ॥

[जाङ्गली] यथा । जाङ्गली नाम विद्याहमुत्तमा विपनाशिनी ॥ [तरल] भास्वरे । सरलतरले आवां तावद्बहुभुतशालिनौ । पिङ्गे । हस्यते तरलस्वान्तैस्तरलेः सरलो जनः ॥ [तरला] उष्णिका यवागूः । यथा । सेविततरले मध्ये सतत-नितम्बाधिवासिनि कृशत्वम् । युक्तं तुङ्गपयोधरतटतलपीडासहव्रतिनि ॥ 646 ॥

[तमाल] पुण्ड्रे । भाले तमालः कुलवालिकानाम् ॥ [ताम्बूल] यथा । K. Pr. 143, 5 । पूगफलपर्णचूर्णसंयोगेपि यथा । Sp. 2536, d ॥ 647 ॥

[तुमुलम्] वाच्यलिङ्गः । यन्मद्भुः । तुमुलं व्याकुले शब्दे त्रिषु स्यात्कुन्तले [sic] रणे । यथा । Ra. 4, 62 ॥ [तुमुलः] व्याकुलरवेपि यथा । खगकुलं तुमुल कुर्वतेतराम् ॥ 648 ॥

[दुकूल] इयोः । Śi. 11, 33 ॥ [धवल] महोक्षे । Pa. 966 । सुन्दरे । धवलकुच° c. 2, 515 ॥ 649 ॥

[धवली] धवलेति गौडः ॥ [नकुली] कुकुटी ताम्रचूडी ॥ [नाभील] नाभिगर्भाण्डं नाभिमध्येण्डकाकारः कोशः ॥ इयोः । नाभीलगूलं स्पृशतुः [sic] स्पर्भर्तुर्नाभ्येति भीत्याभिमुखं नयोदा ॥ 650 ॥

[नाकुली] कुकुटीकन्दो रसोन्मेषः ॥ [निचुल] इज्जलद्वी जलवेतस-विशेषे । Me. 14 । निचोलकः कूर्पासः । यथा । निचुलमुकुलिताङ्गी रङ्गगर्भे गताङ्गी ॥ 651 ॥

[निस्तल] बलं सैन्यम् ॥ [निर्मल] अश्रुके । निर्मलेन धवलं कृतं गृहम् ॥ [निष्कल] इयोः । निष्कलः पुष्टपोधमः ॥ 652 ॥

[नेपाली] सुवहा राखा । नवमाली पुष्पलता ॥ [प्रवाल] योणादण्डे । पिलममभ्यां कुटिलप्रवालां तन्वीं कलात्तापगनोहरां सः । अङ्गं निरातङ्गमना नि-धाय तेने विपस्त्रीमिष पाटुकारः ॥ 653 ॥

[प्रतल] तताञ्जलि° । प्रतलताटितटङ्गप्रतलः खलः ॥ [पटल] तिलके । सा हाटकाडूपटल प्रकटीपकार । नेत्ररोगे । आत्मसममेव° s. 2, 92 । षड्वि-गृहाष्टादने । पटलाधारकुट्टेषु । संघये । Śi. 5, 37 ॥ 654 ॥

पिटकं पुष्पादिभाण्डं यथा । कुसुमपटलपाणिः पाटलामुचिनोति ॥ अध्यायेपि मङ्गु । तत्र पुंसि यथा । प्रथमः पटलः ॥ [पललम्] मांसे । निःशङ्कं मदिरां पिबन्ति पललं खादन्ति ॥ 655 ॥

[पाचल] राधनद्रव्यमिन्धनम् ॥ [पाकलः] यथा । M. M. 68, 4 ॥ 656 ॥

[पाकलम्] रोगभेदे इति मङ्गुः । यथा । चार्चिका पाकलं पामा कण्डूश्च पिटका तथा ॥ [पाताल] वडवानले । तत्पातालोपयोग्ये च पुरितं नीरधेर्जलम् ॥ 657 ॥

[पांसुल] पुंश्चले । Ra. 2, 2 ॥ [पांसुला] यथा । पांसुला पांसुलैर्वैयं मुज्यमाना नवैर्नवैः ॥ 658 ॥

[पातली] नारी स्त्री ॥ [पिप्पलम्] सलिले । कपिलः पिप्पलं पपौ । छिद्यतेनेन च्छेदो वस्त्रस्य च्छेददृष्टेदोषकरणं तस्य भेदो विशेषः । यथा । सीव्यति स्म स कूर्पासान्वस्त्रैः पिप्पलकल्पितैः ॥ 659 ॥

[पिप्पलः] निरंशुलः श्वापदविशेषः ॥ [पिङ्गल] बह्वौ रुद्रे च । स पिङ्गलः पिङ्गलनेत्रजन्मा ॥ 660 ॥

कपौ । गते पिङ्गलवत्तेन बलाद्वद्धा महीभुजः । मुनौ । पिङ्गलादिभिराचार्यैर्यदुक्तं लौकिकं द्विधा ॥ [पिङ्गला] करायिका पक्षिणीभेदः । यथा । दक्षिणेन बहुशोय पृष्ठतः पिङ्गला किलकिलायिता शुभा । c. Pa. 2467-69 ॥ 661 ॥

[पिङ्गल] हरिद्रामे गुणे पुंसि तद्वति चाच्यलिङ्गः । यथा । Śi. 4, 6 ॥ [पिच्छिला] पोतकी दुर्गा ॥ 663 ॥

[पुष्कल] द्वयोः । Sp. 2178 ॥ 664 ॥

[पुद्गल] रूपादिमद् द्रव्यं परमाणुलक्षणं यदाह । पूरणगलनधर्माणः स्पर्शरसगन्धवर्णवन्तः पुद्गलाः ॥ [पेशल] कुशले । परिचरणपेशलत्वं यस्य सममेपु कार्येषु । रम्ये । Mc. 74 । मृदौ क्षिप्ते चापि मङ्गुः । मृदौ । अङ्गे शिरीषकुष्ठमादपि पेशलेस्मिन् । क्षिप्ते । Su. 1169 ॥ [फेनिलः] यथा । चीनांशुकैः फेनिलफेनशुभ्रैः । 665 ॥

[बहुलम्] वियति व्योमि । बहुल जलदाकीर्णम् ॥ [बहुलः] पायके । सन्मन्वेन्धनघृष्टप्रदीपबहुलज्वालावर्तीवेक्षितः । शितौ । बहुलकुन्तलशक्षिभिभूषिता ॥ 666 ॥

[बहुला] छुरभ्याम् । बहुला बहुला भरतैः सेव्यन्ते पुण्यकर्मभिः पुम्भिः ॥
[बहुलाः] यथा । बाहुलेयाविजये भृगूहः । अत्र बहुलानामपत्यं बाहुलेयः
कार्तिकेयः ॥ 667 ॥

[मण्डल] विम्बे । Ki. 12, 8 । भुजंग^० । मण्डलः शङ्खपालथ । शुनि ।
उपेक्ष्य लोटक्षेपारं लोटं दशानि मण्डलः ॥ 668 ॥

स्थानकवर्तुलकर्माङ्गेष्वपि मङ्गः । स्थानके । H. 777 । वर्तुले । Śi. 18, 9 ।
कर्माङ्गं यन्त्रादि उपलेपादि च । यन्त्रादौ । Śi. 2, 88 । उपलेपादौ । चतुरस्तु
[?] मण्डलं तु कार्यं विप्रस्य भोजने ॥ [मञ्जुल] जलाञ्चलं शेवालम् ।
रम्ये कुञ्जे च । कोकिलामञ्जुलालापैर्मञ्जुलं मञ्जु गुञ्जति ॥ 669 ॥

[मातुल] धत्तूर । दारिकावीजमाज्यं च राजसर्पप एव च । मातुलेन समा-
युक्तो धूपः सर्वस्वरापदः ॥ [माचल] वन्दिमाही चौरौ वन्दिचौरः । रमोगभेदः ॥
[मुसल] अयोप्रमायुधविशेषः क्षोदोपकरणं वा । आयुधविशेषे । Śi. 2, 70 ।
क्षोदोपकरणे । मुसलक्षेपहुंकारस्तोमैः कलमखण्डिनि । कुचविष्कम्भमुत्तभान्निस्तु-
भातीव ते स्मरः ॥ 671 ॥

[मुसली] गृहगोपिकायाम् । मन्त्रेहे मुसलीव^० ZDMG. 36, 514 c. Su.
3197 ॥ [मेखला] खड्गवन्धः प्रत्याकारवधिका यथा खड्गो निःसरन्नक्षते
यथा अश्ववाराः कक्षादौ खड्गं लम्बयन्ति वा । रशनाखड्गवन्धयोर्वया । पानिप-
हणमेतस्या विधिना विहितं त्वया । निर्मेखला स्वसिलता गले लगति विहिषाम् ॥
मौञ्ज्यामपि मङ्गः । यथा । मेखलांमनिनं दण्डमुपवीतं कमण्डलुम् । अप्पुं पास्य
विनटानि प्रहीतव्यानि कोविदैः ॥ 672 ॥

[रसाल] इक्षौ । नरजन्म रसालस्य मध्यभागः प्रशस्यते ॥ [रसाला]
जिह्वायाम् । रदानां चर्वणकेशा रसालेव रसालयः ॥ 673 ॥

[लाङ्गूल] इयोः । को हि शार्दूललाङ्गूलसमूलोन्मूलने बली ॥ [लाङ्गल]
तालौ वृक्षस्तत्फलं वा ॥ 674 ॥

[लोहल] वाच्यलिङ्गः । शृङ्खलया यद् ध्रियते तच्छृङ्खलाधार्यम् ॥ [वञ्जुल]
विष्पपि । याते हारवर्ती तदा मधुरिपौ तरत्तकम्पानताम् । कालिन्दी^० 8, 2,
188 ॥ 675 ॥

[वण्टाल] शूरयोर्युधुदं शूरयुन् । नाथः खनित्रं तयोः ॥ [वानूल]
यातले । V. Ś. II, 20 । यातसमूहे । वानुलमंचलितनुलतगालीभिर्भातो

जनो युवजरन्पथि कथकास्ति । मासुतमासहत इति सहेराड्प्रहलेपः । मासुतं न सहत इत्यर्थे कुकुलप्रत्ययो [sic] बाहुलकात् ॥ 676 ॥

[विपुल] पृथौ । Śl. 11, 5 । अगाधे । Sp. 6155 ॥ [विपुला] क्षो-
प्याम् । भूप त्वदीयशसां विपुलापि हि संकटं वेयम् ॥ [विमल] अर्हति ।
विमलस्यामिनो घाचः कतकक्षोदसोदराः ॥ 677 ॥

[वृपल] तुरगे । अकृत्तवृपणैर्बाजं वृपलैः क्षिप्यते खलु ॥ [शकल]
राग° । वस्त्रैः शाकलिकैः कलां कलयसि स्मेरास्ति लोकोत्तरम् । अत्र हि शकलेन
रत्नानि शाकलिकानि वस्त्राणि शकलकर्दमाह्वनीकण् । वल्कले त्ववि च । तरुश-
कलैरपि मुनयः कालं गमयन्ति कानने यस्मात् । खण्डे । Ku. 8, 18 ॥ 678 ॥

[शार्दूल] व्याघ्रे पशुभेदे च । Ku. 3, 44 ॥ [शीतल] अर्हति ।
स्याद्वादासृजितस्यन्दी शीतलः पातु वो जिनः ॥ 680 ॥

आसनपर्णा ओषधिः ॥ [शृगाल] केरौ दन्त्यादिरप्ययम् ॥ 681 ॥

[शृङ्गल] त्रिलिङ्गः । पुंस्कटी° । कपालमालाखट्वाङ्गधारी लोलास्थिवृ-
ङ्गलः । महापाशुपतो भीमः दमशानस्येव विमहः ॥ लोह° । कलत्रं निगडं
दत्त्वा न संतुष्टः प्रजापतिः । भूयोप्यपत्यशनेन बन्ध गलशृङ्गलाम् ॥ बन्धने
बन्धमात्रे । Śl. 12, 7 ॥ 682 ॥

[पण्डाली] सरसी कासारः । सैलं मीयते येन तनैलमानम् । कर्पादि ।
कामुकी चासौ स्त्री च कामुकस्त्री ॥ [संकुल] अस्पष्टवचने । निन्दया न
विदितं न संशयार्जुनो वदति संकुलं सताम् । व्याघ्रे । अलं स्थित्वा दमशाने-
स्मिन्गृध्रगोमायुसंकुले ॥ व्याकुलेपि मूढः । यथा । न तत्र स्वपुरो यापि वरशे
रणसंकुले ॥ 683 ॥

[संधिला] नान्दी हृदशगूर्यनिर्घोषः ॥ [सुतल] अक्षतिकाबन्धः शाकार-
शिखरयोधरसाहेतुः संनिवेशविशेषः ॥ 685 ॥

[सुवेल] विप्यपि । शलाकान्तः शत्रुः समजनि एवेतो गिरित्वि ॥ 686 ॥

अथ यान्ताः ॥ [अक्षीव] मद° । अक्षीव तत्सगाज्जातं नाघैय तथ शा-
प्रयम् ॥ [आहव] यज्ञे । समानुस्रवाहवह्न्यक्तोपान् ॥ [आश्रय] विप्यपि ।
पीरणामाश्रये तोषः ॥ 687 ॥

[उद्धव] उत्सवे । नृत्वरवभूनेलपलयातिशिष्टया । पिद उद्धमपिदे ।
गीतिशम्भो हस्त्यसौ ॥ क्लृप्तसौ । गालमुद्धृतं तेन समिद्धोद्धवभगमभिः ॥

[उत्सव] अमर्षो रौद्रभावः । तयोर्यथा [sic] । ववृते न रणोत्सवोस्य यत्ने । यदितो वाग्भिरसावसारयत्तम् । इच्छाप्रसरे । आलिङ्गनोद्दामविलासवन्ध्यं [?] रतोत्सवं चुम्बनमात्रशेषम् ॥ इच्छायाः प्रसवे उत्पत्तावित्यमरटीका ॥ 689 ॥

[कारवी] दीप्योजमोदा ॥ [कितव] मत्तै वञ्चके च । Me. 108 । शूतकारेपि मद्धुः । यथा । ही वञ्चितास्मि कितयेति कलं वदन्ती ॥ 690 ॥

[कैतव] द्वयोः । कैतवेन कुरुभिर्विजिता भूः ॥ [कैरवः] कितवः शत्रुः शत्रुरारिः । तयोः । त्वयि भास्वत्यभ्युदिते सर्वतेजोभिभाविनि । उन्मीलति धरा-
नाथ किं कैरवकुलं क्वचित् ॥ 691 ॥

[कैरवी] यथा । कैरवीभैता [sic] वियोगी हरिणीवृशः ॥ [गन्धर्व] नमश्चरे । अस्माभिर्यदनुष्ठेयं गन्धर्वैस्तदनुष्ठितम् । पुंस्कोकिले गायने च । सहका-
र्यनस्यान्तश्चाव्यौ गन्धर्वगीतयः । मृगभेदे तुरंगमे च । गन्धर्वैः सहितो व्याघ्रां महिषीपरिचारिणीम् । राजधानीमिव निजां वनभूमिममन्यत ॥ 692 ॥

अन्तरा मरणजन्मनोर्मध्ययोर्देहो यातनाशरीरं सोन्तराभवदेहः । यदाहुः । अन्तराभवदेहो हि निष्पत्तोर्विन्ध्यवासिना [?] । तत्र यथा । गन्धर्वदेहेन दिव्यं जगाम ॥ [गाण्डीव । गाण्डिव] चापमात्रे । गाण्डीवदण्डेन विखण्डितास्त्रौ भूपालमौलिर्युधि कुन्तलेशः । पार्यधनुषि । No. 48 । गाण्डिवशब्दो द्वयोः । गाण्डिवेन हि रिपून्कुसृपितान् कुर्वतार्जुनयशस्त्वयार्जितम् ॥ 693 ॥

[ताण्डव] नाट्यभेदे । चण्डीशः पानु वो यस्य ताण्डवे क्षितिमण्डलम् ॥ [त्रिदिव] द्वयोः । श्रियो वासाम्भोजे त्रिदियसरिदम्भोजकुहरे हरेर्नभीपद्मे मधु मधुकरो यः किल पयो ॥ [द्विजिह्व] द्वयोः । याग्विपस्य द्विजिह्वस्य विश्वासं कोधिगच्छति ॥ 694 ॥

[निह्व] अविश्वासोपत्ययः । निह्वतिः शाट्यम् । तयोः । को मे निरपराधस्य सखे निह्व एष ते । अपलापे । M. M. 25, 5 ॥ [निष्पाच] पयनं सामान्य-
पयनं सूर्पेण पयनं सूर्पपयनम् । निर्विकल्पके कृतनिर्गये वाच्यलिङ्गः ॥ 695 ॥

यस्यो धान्यभेदः कटहरो मुसं शिम्बी बीजकोशी । सर्वेषु । निष्पानिष्पायः कृतपत्नान् [?] ॥ [प्रभव] जन्मकारणं पित्रादि यथा । Ra. 1, 2 । आद्या प्रथमा उपलब्धिदर्शनं गङ्गानदीनां तदर्थं स्थानं दिग्यदादि यथा । सुरापगायाः पभवो दिमानलः । अपां मूले । भवन्ति प्रभवे नद्यः संकीर्णाः पृथयः पुरः ।

मुनिभेदे । शिष्यो जम्बुमहामुनेः प्रभव इत्यासीत् ॥ संवत्सरभेदेपि यथा । प्रभवो यज्ञकर्मणि ॥ 696 ॥

[प्रसव] कले । माकन्दपुष्पप्रसवैर्विहस्ताम् । अपत्ये । दुस्त्यजः प्रसवे स्नेहः पशूनामपि पश्यत । गर्भमौचने । Sp. 6114 । उत्पादे । जातः क्रमेण मदनप्रसवः कृशाङ्गचाः ॥ [प्रसेव] वीणाङ्गे । प्रसेवमूले स ववन्ध तन्त्रीम् । स्यूतो यस्वाशापनं वृतिरातूष्ममयी । तयोः । प्रसेवसंस्थापितदेववस्त्रैः ॥ 697 ॥

[प्रभाव] तेजसि प्रतापे । V. P. 30, 42 ; c.M.N. (1878) VI, 16 ॥ [पल्लव] किसले । Ku. 2, 41 । बलं स्याम । विटपे शाखायाम् । सहस्रशो मञ्जरिताश्च पल्लवाः कला च पुंस्कोकिलवाचि वर्तते । विस्तरे । वाचः पल्लविता इव । अलत्तरागे शृङ्गारे पिङ्गे च । पल्लवः कामिवल्लभः ॥ पञ्चमात्रे वस्त्रैकदेशे रहसि च मङ्गुः । पञ्चमात्रे । तन्दीमेकजलार्द्रपल्लवतया । वस्त्रैकदेशे । रोपोद्धो [sic] नाभिहितैककोणकमनीयेन पृष्ठतः कक्षानिक्षिप्तपल्लवेन । रहसि । नीलीम-प्रञ्चूतनशाद्वलेषु ध्यायन्ति धन्या नवपल्लवेषु ॥ 698 ॥

[पञ्चत्व] द्वयोः । एकोपि प्राप पञ्चत्वम् ॥ [पार्थिवी] तुका वंशरोचनम् ॥ 699 ॥

[फेरव] द्वयोः । इमशाने रजनिं निन्ये मैरवे फेरवारवैः ॥ [चान्धव] मित्रे । Pa. 3508 ॥ 700 ॥

[भार्गवी] त्रिष्वपि । सा भार्गवी स्वर्गसदां सदाध्याम् [sic] ॥ 701 ॥

[माधवी] कुट्टनी शम्भली हाता घुरा तयोर्यथा । माधवी माधवीप्रिया ॥ [राजीवः] यथा । राजीवराजीवितते वनान्ते ॥ 703 ॥

[रौरव] भीषणे । कौरवा रौरवा येषां तेषां किं चोरकुञ्जराः ॥ [वल्लव] सुषकारे । वल्लवैर्वल्लवाकोपि [?] कृतः स्यात्स्वल्पम् ॥ 704 ॥

[वडवा] अश्वयां कुम्भदास्यां च । पूर्णगर्भेय वडवा --- वत सीदति । समप्रशामणीमेहिबिहितोदकपूरणा [?] ॥ स्त्रीभेदे । नायिका त्रिधा मृगी वडवा हस्तिनी च । द्विजस्त्रियाम् । वेदेषु वडवा जडा ॥ [वाडवम्] वडवौपे । मृशमकुशकशाभिर्वाडवं ताडयन्ति ॥ 705 ॥

[विद्रव] धीर्बुद्धिस्तत्र यथा । अयो द्रवति विद्रवात् ॥ [विभाव] प्रति-पये । विभावेन विभूनां हि वैभवं स्याच्च संशयः ॥ 706 ॥

[विभव] द्वयोः । प्रभाते पादयोः स्पृष्ट्वा प्रभाते शिरसा प्रभोः । विभव वितनोत्थाशु विभवं च पदं नृणाम् ॥ [शालवम्] द्वयोः । वितनोति न संप्रामे शात्रवं यस्य शात्रवम् ॥ [संभव] कारणं हेतुः । जनिरुत्पत्तिः । जिनस्तृतीय-तीर्थकरः । तेषु यथा । दिङ्नादः संभवः सौख्यं निरस्तभवसंभवः ॥ 707 ॥

आधेयस्य वस्तुन आधारान्नतिरिक्तत्वगनाधिक्यं यथा संभवति द्रोणः स्थान्याम् । तत्र यथा । अस्मिन्क्षत्रियवंशजेन महतो वीर्यस्य नो संभवः ॥ उपपत्ता-यपि मङ्गः । यथा । नेजस्तिमिरयोर्नास्ति सहावस्था [?] न संभवः ॥ समयेपि ॥ [सचिव] सहाये । Pr. P. 28; Pa. 3282 ॥ 708 ॥

अथ शान्ताः ॥ [आदर्श] टीका निरन्तरव्याख्या तत्र प्रतिपुस्तके च यथा । आदर्शदर्शितदिशा न शब्दा लिखन्ति ॥ 709 ॥

[उड्डीश] चण्डीशे । उड्डीशः पानु वध्ण्डीसनायैः प्रमथैर्वृतः । शास्त्रभेदे । उड्डीशं यो न जानाति स रुटः किं करिष्यति ॥ [उपांशुः] यथा । जाप्यं तु त्रिविधं प्रोक्तं वाचिकोपांशुमानसम् ॥ [उपांशु] यथा । Ra. 8, 18 । पूर्वाचा-र्यानुरोधेन उपांशुशब्दस्यानेकार्थत्वं दर्शितम् ॥ 710 ॥

[कर्कश] क्रूरः क्षुब्धः । इक्षुः पुण्ड्रः । इदो बली स्थूलो वा ॥ निर्दये क्रूरे साहसिके परये इदे च । Śi. 16, 68 ॥ 711 ॥

[कपिश] माधवी वासन्ती दुरा हाला द्वयोः । व्याकोशकोशकपिशं मधुपाः पिबन्ति । माधव्यां कपिशोऽन्यन्ये ॥ [कीनाश] राक्षसेपि ॥ क्षुब्धः कृपणो लुब्धः कृतघ्नो वा । यदाह । लुब्धः कीनाशः स्यात्कीनाशोऽप्युच्यते कृतघ्न-धाभाति वाममांसं स कीनाशो यमश्चैव कीनाशस्तद्धनः क्षुब्ध इति च ॥ क्षुब्धे कर्पके च । न क्षिपन्ति फलं क्षिप्रं कीनाशाः खलधामसु । क्षणास्तृणबुसप्रायाः [?] क्षोदो यत्र न जायते ॥ उपांशुपाती पररहस्यभेदी छलघातको वा ॥ 712 ॥

[गिरीश] त्रिष्वपि । दौःस्थ्यं गिरीशोऽपि न हर्तुमीशः ॥ 713 ॥

[निर्देश] द्वयोः । लघुसंप्रहकारी च साधुः शब्दप्रसिद्धिकृत् । निर्देशः प्रयते देव तपायं पाणिनेरिव ॥ [निर्वेश] उपभोगे । संसारे नास्ति निर्वेशः सद्भिः संकषणात्परः । सर्वकालं समरसे यत्र तृप्तिर्न जायते ॥ प्रसरेपि मङ्गः । यथा । पतितस्य शुद्धसलिलतेलस्य भगद् [sic] भृशं हि निर्वेशः ॥ 714 ॥

[निवेश] सैन्यविन्यासे । Śi. 17, 40 । न्यासमात्रे । निवेशः स्यः ० C. on V. K. 3, 1, 12 । द्रुतरे नगरं यथा । दिपां निवेशेषु परप्रवेशः कार्यो

नृपैः । विवाहे । विनिर्ममे सुरेशेन निवेशः केशवश्रियोः ॥ [निदेश] उपक-
ण्ठे परिभाषणे च । वेद्यानिदेशे विवशो न कस्कः ॥ 715 ॥

[नीकाश] तुल्ये । यशःशशाङ्कनीकाशं भृशं हासयते दिशः ॥ [प्रकाश]
स्फुटे । Śi. 8, 28 । हासे । सप्रकाशा शरत्काशैरम्मोजैः स्मेरलोचना ॥ 716 ॥

[प्रदेश] भित्तिः कुक्षम् । मानविशेषे । संगुष्टया [sic] प्रदेशिन्या भवणौ
समुपस्पृशेत् । अत्र हि प्रदेशो मानविशेषः परिच्छेद्यत्वेन विद्यते यस्या इति
कृत्वा तर्जनी प्रदेशिनीत्युच्यते । प्रदेश इति तु प्रज्ञादित्वात्स्वार्थेणि ॥ स्थानवि-
शेषेऽपि मङ्गः । त्वत्प्रदेशपरिमार्जनपूतः पारिणीश्वर कदा मम भूयात् ॥

[पलाशः] त्रिविधः । यत्र पलाशा बहवः पदे पदे श्लेष्मसत्पलाशाशिखाः
कयमिव संचरसि धने तत्रास्मिन्नद्वितीयस्त्वम् ॥ 717 ॥

[पिङ्गाशी] नीलिका ओषधिः ॥ 718 ॥

[लोमश] अवौ । निर्मलः कम्बलः इत्यक्षैर्व्यूतो लोमशरोमभिः ॥
[लोमशा] शाकिनीभिदि शृगान्यां च । जृम्भते लोमशा निशि । कासीसं
धानुभेदः शेषाः पञ्चोपधयः ॥ 719 ॥

[विवश] द्वयोः । Ku. 4, 1 ॥ 720 ॥

[विकाश] व्यक्ते वाच्यलिङ्गः । द्वयोः । उपविश्य विकाशेषु रहस्यानि
प्रकाशयेत् ॥ [सदेश] द्वयोः । नद्याः सदेशे गिरिगङ्गरेषु ॥ 721 ॥

[सदृश] उचिते । Ra. 14, 61 ॥ [संकाश] अन्तिके । राजसंकाशमा-
साद्य कस्को न स्वं प्रकाशयेत् ॥ [संवेश] पीठे । संवेशं समुपाविशत् ॥ 722 ॥

[सुखाश] शुभाशः शुभेच्छः । तत्र वाच्यलिङ्गः ॥ [हताश] द्वयोः ॥
हतो हताशेन शिशुर्यमेन ॥ अथ पान्ताः ॥ [अध्यक्ष] अधिकृतो नियुक्तः ।
अन्वक्षं प्रत्यक्षम् । द्वयोः । शुक्लाध्यक्षैः स्वयमिह कृतं भाण्डमन्वक्षमेतत् ॥ 723 ॥

[आरक्ष] हस्तिकुम्भाधोभागे । Śi. 5, 5 ॥ [आमिष] सुन्दराकाररू-
पादौ भोग्यवस्तुनि । आदास्यमानः प्रमदामिषं तत् । संभोगे लोभे लज्जायां च ।
आमिषार्थे भवेद्युद्धम् ॥ 724 ॥

[आकर्ष] पाशको देवनः । धन्वाभ्यासाङ्गं धातुष्काणां बाहुवृद्धीकरणार्थं
वातुकादिभृतकुतपादियन्त्रम् । शूतं दुरोदरम् । शारिफलकमटापदः । चतुर्व्यपि
यया । आकर्षात्स दुराकर्षः सखे मा स्म कृथा प्रहम् । आकृष्टौ । आकर्षाङ्ग-

नमिव चक्षुषो जनानाम् ॥ अन्ये तु पाशकशब्देन उष्ट्राणां दारुमयं रज्जुबन्धनार्थं
पादकटकमुच्यते । इत्याहुः । यथा । अकर्षेण विविधोद [?] शब्दादिसुदीर्घ-
रज्जुविषयेण । मनसा पशुमिव परवशममृतेश विपाशयाश्च त्वम् ॥ [उष्णीप]
लक्षणान्तरं देहलक्षणविशेषः । यथा । मौलिच्छत्ते महेशस्य जगदीशित्वशंसिनि ।
वृत्त उत्तुङ्ग उष्णीपः शिथिले कलशश्रियम् ॥ 725 ॥

शिरोवेष्टे । ऋत्विजो लोहितोष्णीपाः प्रविशन्तु यथाक्रमम् । किरीटे । विकी-
र्णमुष्णीपमणिप्रभाभिः ॥ [कलुष] अंहसि । धुनी धुनीते कलुषं विपाशा ॥
[कुल्माप] राक्षसो राक्षसभेदः । कृष्णे । M. St. 14 । शबले । सरोजार्क्षी कक्षा-
मणिकिरणकुल्मापवपुषम् ॥ 726 ॥

[किल्बिष] पापे । सभायां न प्रवेष्टव्यं वक्तव्यं नासमञ्जसम् । अनुवन्न-
नुवन्वापि नरो भवति किल्बिषी [sic; c. M. 8, 13] ॥ अपराधे । तस्य कि-
ल्बिषमपेक्षसेय चेन्नो भवेत्सखि स एव ते प्रियः । खेहवृत्तिमनुरुध्यसे स्फुटं
गृह्यतां निरपराध एव सः ॥ [कुल्मापम्] यथा । कुल्मापपाणं प्रणिहन्ति
पित्तम् ॥ [कुल्मापः] अर्धस्विन्नधान्यं मापादि यथा । भ्रमनासादयामास
कुल्माषान्कुवचिद् गृहे ॥ 727 ॥

[गण्डूष] गजस्य कराङ्गुल्याम् । Ku. 3, 37 । प्रसृत्या प्रमिते । भगस्तिः
पातु वो यस्य गण्डूषोभूत्सयोनिधिः ॥ 728 ॥

[गोरक्ष] गोपे । गोरक्षनाथः क्षिणुतामघानि ॥ [जिगीषा] जयस्पृहायाम् ।
Ra. 4, 26 । व्यवसाये । सुप्रज्ञस्याजिगीषस्य कार्यसिद्धिः सुदुष्करा । प्रकर्षे
उत्कर्षः ॥ 729 ॥

[ताविष] त्रिष्वपि । रत्नाश्रयो निर्गहाणां ताविषोपि विषोपमः ॥ 730 ॥

[प्रदोष] दोषवत्यपि मूढः । त्रिष्वपि । Śi. 2, 98 ॥ [परुष] सदृशोपि
मूढः । कर्तुरे सदृशे च यथा । विरक्तसंध्यापर्यं^० Ra. 13, 64 ॥ 732 ॥

[पुरुष] पञ्चहस्तप्रमाणेपि मूढः । यथा । ऊर्ध्वबाहूस्तूर्ध्वपदः प्रपदाभ्यां प्र-
तिष्ठितः । पञ्चारविंशदशपदः पुरुषो विंशदशतद्भुतः ॥ 733 ॥

[पौरुष] ऊर्ध्व^० । कारयेत्पौरुष्यं वेदिं दर्शिकीमप्रिसंयुताम् । तेजसि परा-
क्रमे । Ki. 1, 9 । पुरुषस्य कर्मणि भावे च । बुद्धिः पौरुषहीनानां जीविकेति
वृहस्पतिः ॥ [महिषी] त्रिष्वपि । Su. 2509 ॥ 734 ॥

[मृगाक्षी] वियामा रात्रिः ॥ [रक्ताक्ष] रक्तलोचने क्रूरे च । विपक्ष-
वीक्षणाज्जग्रे रक्ताक्षो राक्षसेश्वरः । चकोरे महिषे पारापते च । क्षणं कौतुकस-
क्ताक्षे रक्ताक्षो वीक्ष्यते न कैः ॥ 736 ॥

[रौहिण्य] मृगो मृगभेदः । यथा । कृष्णसाररुहोरौहिषाकुलं केकिकोकिल-
कुलारवावृतम् । कत्तृणं तृणजातिः । यथा । योपासख [?] स्वपिपि रौहिण्यका-
यमाने । मत्स्ये मत्स्यभेदे । अदृष्टातिशयो नित्यानुभूतं बहु मन्यते । मन्यते
रौहिण्यस्तुप्यंथुण्डीमपि महोदधिम् ॥ [विदलेप] वियोजनं पृथग्भावमावम् । वि-
धुरमिद्वस्तुवियोगः । वियोजने । Ra. 13, 23 । विधुरे । Pa. 3679 ॥
[शुश्रूषा] उपासनायाम् । Ku. 3, 60 । भवणेच्छायाम् । H. 310 ॥ 737 ॥

[संहर्ष] स्पर्धायाम् । Śi. 5, 19 ॥ [समीक्षा] द्वयोः । स समीक्षावि-
चक्षणः ॥ 738 ॥

अथ सान्ताः ॥ [अलस] द्रुमभेदो शाकवृक्षः [sic] ॥ 739 ॥

[उच्छ्वास] प्राणनं जीवनमायुरित्यर्थः श्वासः पवनश्च सितं तयोर्यथा । देहा-
न्तर्यावदुच्छ्वासस्तावद्धर्मं विधेहि भोः ॥ [उत्तंस । वतंस] अवतंसोपि । शेखरः
शिरोमाल्यं कर्णपूरः कर्णभरणम् । द्वयोर्यथा । Pa. 1017 ॥ वतंसः शेखरे ।
उष्णागमे नववतंसितमक्षिकानां स्नानानुवासितविकुञ्चितकुन्तलानाम् । कर्णपूरे ।
वतंसयन्ती नयनं मृगाक्षी कटाक्षलक्षैर्मुहुरीक्षते माम् ॥ अवतंसो द्वयोर्यथा ।
Ku. 1, 55 ॥ 741 ॥

[कनीयंस्.] अनुजेतियुनि च । Ra. 12, 34 ॥ [कीकसम्] यथा ।
An. III, 39 ॥ 742 ॥

[तामस] द्वयोः । दुश्चेष्टितैर्नजैरेव तामसो हि मलीमसः ॥ [तामसी]
निशायाम् । K. Pr. 134, 7 ॥ [त्रिलोतस्] सिन्धुभिन्नदीविशेषः । यथा ।
विस्त्रिन्नोतसस्तीरे संक्रीडन्ते मृगीदृशः ॥ 743 ॥

[दिवौकस्] चातके । क्रियते नीरदैरेव वितृण्यत्वं दिवौकसाम् ॥
[दीर्घायुस्] जीवको दीर्घजीवी यथा । दीर्घायुर्भजतेन्धयटिपदवीं श्रीनाशिराजः
कविः ॥ 744 ॥

[नभस] गगने । वृक्षा ध्वनन्ति नभसंगमसंगमेन । अत्र हि नभसेन गगनेन
गच्छन्ति नभसंगमाः पक्षिणः ॥ [पनस] कण्टकस्तीक्ष्णामो वृक्षावयवः ।

रोमान्धो वा ॥ [प्रचेतस्] मुनौ । प्राचेतसेन जगदे रघुवीरवृत्तम् । अत्र हि प्राचेतसो मुनेरपत्यं प्राचेतसो वाल्मीकिः ॥ 745 ॥

दृष्टे । प्रचेता बलभे दृष्टे को हि न स्यात्प्रचेतनः ॥ [बीभत्स] विकृते । R. S. I, 1 । क्रूरे । कथं वा बीभत्सं चरितमिदमार्येण विहितम् । रसे पार्थे च । बीभत्सोप्यतिवीरः पार्थोपार्थप्रवृत्तिः स्यात् । घृणात्मा जुगुप्सात्मकः । यथा । बीभत्सः कच्छदेशोयमच्छभक्षशतैर्वृतः ॥ 746 ॥

[बुक्सी] कालिका योगिनी । नीली ओषधिः ॥ [बुक्स] द्वयोः । भवन्ति बुक्सा एव ब्रह्मस्त्रीभूषणातकाः ॥ [रभस्] वेगो रंहस्त्वरा वा । रंहसि । Si. 16, 13 । त्वरायाम् । Sp. 2122 । हर्षे । आलिङ्गितः सरभसं तरला-
यिताक्षया ॥ 747 ॥

[राक्षसी] द्वयोः । दुःखाकरोति नो केपामुद्वृज्यन्तीह राक्षसी । तद्गवादिष्वपि मद्धः । तत्र वाच्यलिङ्गः । यथा । राक्षसीमकृत रक्षितप्रजस्तेजसाधिकविभीषणां पुरीम् ॥ [रोदस् । रोदसी] त्रिष्वपि । रोदःकुक्षिभरिध्वनैर्ध्वने विजयानकैः ॥ रवः ° V. S. 57 ॥ रोदसीत्यप्ययमपि ॥ [लालस्] याज्ञायां तृष्णातिरेक औ-
त्सुक्ये च । सागताथ विषयेषु लालसा वर्तेते त्ययि सदेव लालसा । बुद्धिरस्ति नवनञ्चलालसा प्राप्तसारपरिविस्कलालसा [?] ॥ अत्र प्रथमो याज्ञायां तृष्णा-
तिरेके च द्वितीयस्त्वौत्सुक्ये ॥ 748 ॥

[वरीयस्] भेदेति युनि च । अस्मिन्स्वयंवरे देवि वरीयांसं वरं वृणु । अति-
विस्तीर्णे । उर्वी मही वारि ततो वरीयो वरिष्ठमाकाशमतोपि तत्त्वम् ॥ [वायस्]
श्रीवासवाचि पायसशब्दस्य वाजपादित्वाद्वाच्यम् ॥ अगरौ श्रीवासे च । वायसः
कायसौगन्ध्यं विधत्ते धनिनां क्षणात् ॥ 749 ॥

[वाहस्] मुनिशब्दे वाच्यलिङ्गः । तत्राजगरे च । निरुत्साहे शयालौ च वाहसे
साहसं कुतः ॥ 750 ॥

[विहायस्] पक्षिणि पुंसि ॥ द्वयोः । क्षीणाहिमानेन ययौ विहायसा विहा-
यसामीश इवामितशुतिः । तुल्यां च कीलेन वनाविहायमा त-चमाभयद्वनी [?] ॥
[श्रीवास] त्रिष्वपि । श्रीवासो वासवस्यापि बल्लभः किं पुनर्नृणाम् ॥ 751 ॥

[सगाम] समर्थना समानिः । यथा । शास्त्रसमासेषि मङ्गलं कार्यम् ।
संक्षेपे । प्रौढिर्प्याससमासौ च सामिप्रायत्यमेव च ॥ 752 ॥

[सप्तार्चिस्] पुंसि । क्रूरनेत्रः शैश्वरः । इयोः । यस्मात्सतापकोप्युच्चैः सप्तार्चिश्चर्यते जनैः ॥ [साधीयंस्] इयोः । किमत्र साधीय इति प्रयत्नाद्विकार्यकार्यं गुरुकार्यमर्थैः ॥ [साहस] दुष्करं । न साहसमनाकृष्य नरो भद्राणि पश्यति ॥ 753 ॥

अविमृश्य० । Nag. 29 । धाष्ट्र्ये । उद्यता जयिनि कामिनीमुखी तेन साहसमनुष्ठितं पुनः ॥ [सारसः] इन्दौ । सिञ्चतीव सुधासरैः सारसः सरसैः करैः ॥ [सुमनस्] चतुर्ध्वपि । मालतीविमुखधैत्र्यो विकासी पुष्पसंपदाम् । आश्चर्यं जातिहीनस्य कथं सुमनसः प्रिया ॥ 754 ॥

[सुरस] पर्णासो गुल्मभेदोर्जकविशेषः । तत्र स्त्रियामित्यन्ये ॥ 755 ॥

अथ हान्ताः ॥ [आग्रह] आसङ्ग आसक्तिः ॥ सर्वेषु यथा । नृत्येषु विहितापहः ॥ [आरोह] दैर्घ्यमायामः । उच्छ्रय ऊर्ध्वमानं यथा । K. K. S. I, 59 ॥ 756 ॥

गजारोहे । Śi. 18, 56 । गजेत्युपलक्षणं तेन अद्यारोहेपि यथा । आरोहमाकुप्य महाप्रयत्नं विवेश शीघ्रं परसैन्यमश्वः ॥ तरोरधःस्कन्धेपि मद्भुः । यथा । Su. 791 ॥ [कलह] भण्डनं राटिः [?] । यथा । Su. 66 । समरे संपाप्ते । Śi. 17, 50 । राडा देशविशेषः ॥ 757 ॥

[कटाह] कूर्मपृष्ठे । न्यञ्चत्कूर्मकटाहकोटिचलद्रुमागसंक्षोभितः । कर्परे । स्फुटितघटकटाहैर्दुर्गमः कूपमार्गः । तैलादि० । Sp. 302 ॥ [दात्युह] कालकण्टको जलरङ्गुः । चातको वप्पीहः । इयोः । B. I, 63 ॥ 758 ॥

[नवाह] नवः प्रत्यगो वासरो नववासरः ॥ [निर्यूह] द्वारि । निर्यूहपथैर्दुतले निपण्णा । निर्यासे । पञ्चकोलकनिर्यूहः । शेखरो गृहादेर्वह्निर्निर्गतं दाहयथा । Śi. 3, 55 । शेखरोवतंस इति मद्भुः । यथा । सरसकुसुमचित्रव्यूहनिर्यूहद्वयद्युतितरललामाम्लानशोभोत्तमाङ्गः । नागदन्तके । निर्यूहकोलम्बिततारारैः ॥ 759 ॥

[निरूह] निधितमिति भावे कर्मणि वा क्तः । तर्को धितर्कः । तयोः । हेमो निरूहं कुरुते कलादः । वस्तेरपानस्य भेदो वस्तिविशेषः ॥ [निग्रह] बन्धक आधिः । यथा । धनिकस्याधमर्णेन क्रियते निग्रहं गृहम् । भर्त्सने तर्जने । M. R. V, 10 । भर्त्सनेन दण्डोपि लक्ष्यते ॥ [ग्रह] किरणे । प्रपदा ग्रह-राजस्य तगसां निग्रहक्षमाः ॥ 760 ॥

तुलासूत्रे । प्रमहकलया षण्यं कलयन्ति वाणिजापदपरे [?] । सुवर्णहलिपा-
दपः कृतमालवृक्षः । बन्धने । प्रत्यर्थिप्रमहोकारि कारायां तेन भूभुजां । बन्धां
हृदहतस्त्रियाम् । साधयन्त्यभिमानं हि परस्त्रीहरणानृपः [sic] । मानिनां तूत्रिका
[sic] कापि न प्रमहकलवतां ॥ [प्रवाह] व्यवहारे । लोकप्रवाहं नोत्क्रामेन्न
शौण्डीर्यं समाचरेत् ॥ 761 ॥

[प्रवाह] तुला० । तोलयन्ति जनाः पुण्यं प्रमाहेण गृहे गृहे । दृष्टमात्रं तु
दृष्ट्यैव विरलास्तोलयन्त्यलम् ॥ वृषादीनां बन्धने । प्रमाहायेण संगृह्य शिथिलं
क्षेडनारयैः । साधु वल्लभपालोयं विवर्तयिषते हयम् ॥ 762 ॥

[वराह] नाणकं रूपकादि । मेघो जलदः ॥ 763 ॥

[वाराही] मातरि मातृभेदे । वाराही घनघोरघर्षररवा ऐन्द्री च वचायुधा ॥

[विदेह] मिथिले । Ka. 11, 36 ॥ [विग्रह] युधि शरीरे च । V.S. 7 ।
विस्तारे । आचष्टे विग्रहेणापि समये संग्रहेण च । यः शिष्ययुद्धिमालक्ष्य स
गुरुर्गुरुसत्तमः ॥ प्रविभागो वाक्यसमासाद्यारम्भकपदसमूहः । यथा । अधिप्र-
हागतादिस्था यथा प्रामादिकर्मभिः । क्रिया संबध्यते तद्वृत्तपूर्वादिषु स्थिता ॥ 764 ॥

[संग्रह] बृहतः शास्त्रादेरुद्धारः साराकर्षणं बृहदुद्धारः । यथा । क्रियते
सारसंग्रहः Kāś. I. v. 1 । गृहः स्वीकारः । यथा । शरदि सममफलानां कर्तव्यः
संग्रहो धनिभिः । संक्षेपे । आचष्टे० s. 3, 764 । संक्षेपेपि मद्भुः । यथा । धन-
संग्रहेण किं ते यदिह न भोगाय नैव क्षनाय ॥ 765 ॥

[सुवह] यथा । सुवहो हि बलीवर्दः कस्य न स्यात्सुखावहः ॥ [सुवहा]
सर्वेषु । परोपकारसद्बुद्धिरचितेष्वपि दृश्यते । उदीयुः कर्तुमारोग्यं सुवहानिवरा
यतः ॥ 766 ॥

इत्याचार्य० त्रिस्वरकाण्डस्तुतीयः परिपूर्णः ॥

अथ चतुर्थं चतुःस्वरकाण्डमारभ्यते । तत्रादौ कान्ताः ॥ [अङ्गारक] वि-
प्यपि । अङ्गारकं विजानीयात्तत्राङ्गारकरोचिषम् ॥ [अङ्गारिका] इयोः ।
अङ्गारिकाः पश्य पुरोपकण्ठे ॥ 1 ॥

[अलिपक] इयोः । अलिपककुलजल्पैरागुहाधेय पान्यान् ॥ [अलमक]
पदाक्षेपे मङ्गुके च । अलमलमकश्चेतो हर्तुं स्वसौरभयेभवात् ॥ [अदमन्तक]
मानुकाच्छब्दो वृक्षः । यथा । M. M. 305, 1 ॥ 2 ॥

चुष्ट्यान् । अदमन्तकान्तिकचलाचलकुम्भदासी । तृणेपि तत्र तु पुंसि यथा ।
मुष्ता लाभे तु कर्तव्या कुशादमन्तकबल्यजैः । यदाह मङ्गः । अदमन्तकं भवे-
चुष्ट्यां ना वृक्षतृणभेदयोरिति ॥ [आक्षेपक] त्रिष्वपि । रजति जनमनांसि
क्षिप्रमाक्षेपकोयम् ॥ [आकल्पक] तमोमोहाभ्यां हृ [?] ग्रन्थिस्तमोमोहग्रन्थिः ।
त्रिष्वपि । आकल्पकं कल्पयते मृगाक्षी ॥ 3 ॥

[आखनिक] त्रिष्वपि । राजन्नाखनिकाः खनन्ति नगरं शून्यं त्यदीयवि-
षाम् ॥ [उत्कालिका] हेतोत्कण्ठयोः । Ratn. 300, 25 । तरंगे । Śi.
3, 70 ॥ 4 ॥

[एडमूक । अनेडमूक] द्वयोः । एडमूक कथमेडमूकता न व्यधापि
[?] विधिता त्वाधुना । अनेडमूका भूयाद्युस्ते येषां त्वयि गत्सरः ॥ 5 ॥

[काकरूक] पद्विषयि । के चात्र निन्दन्ति न काकरूकम् ॥ 6 ॥

[कुरवक] शोणाम्लावो वृक्षः । यथा । कुरवक कुचावातश्रीटाद्युत्पेन ° Su.
2564 । अरुणा पीता चेति अरुणशिष्टिका पीतशिष्टिका चेत्यर्थः ॥ 7 ॥

[कौशातकी] ज्योत्स्नीपटोलैकायाम् । Śi. 12, 37 ॥ 8 ॥

[कौलेयक] द्वयोः । कौलेयकः किल भग्नैर्भिज्जमर्भृग्नः ॥ [कौकुटिक]
दाम्भिके । जङ्घा च [?] बालचरित्ताभ्यनि साधुवृत्त लुण्ठाककौकुटिककर्मस्य
धार्मिकेषु ॥ 9 ॥

[गुणनिका] शून्याङ्को विन्दुः । नर्वनमिति भावे आधारे वा अन्तः । तत्र
यथा । प्रेङ्गुणा गुणनिकागतिकाः भवन्ति । पाठ° । Śi. 2, 75 ॥ [गोमेदक]
काकोलं विषम् । पक्षक गन्धद्रव्यम् ॥ 10 ॥

[चण्डालिका] किदरा चण्डालयादिवम् ॥ [जैयानृक] रजनीकरे ।
पर्यायक्षितिपालपङ्कजनी [?] जैयानृकः शम्भवे ॥ 11 ॥

आयुष्मति । बालोस्तु जैयानृकः ॥ 12 ॥

[तित्ताग्राक] वयोपि वृक्षाः ॥ [दन्दशूक] कृमिनि । Śi. 20, 59 ।
रसति । इषुमति इषुमा ॥ [?] दन्दशूकान्निवांसौ ॥ 13 ॥

[दलादक] गदत्तरो वृत्तरः ॥ 14 ॥

पश्री औपधिः ॥ [नियामक] नियन्त्रि वाच्यनिद्रः । पांशयागे निश-
मकः । द्वयोः । नेत्रभेदनिदामक एतु वन्द्युः शूक पांशवम् ॥ [निधारक]
रैरे वाच्यनिद्रः । त्रिष्वपि । निधारकभास्वसमिपलम् ॥ 15 ॥

[प्रचलाक] त्रिष्वपि । काले बलाहकाकीर्णे काकेभिः प्रचलाकिनाम् । प्रचलाक्यः पलायन्ते प्रचलाकैरिषाद्विताः ॥ 18 ॥

[प्रकीर्णक] चामरे । Śi. 12, 17 ॥ [पिप्पलक] चूचुके । नीलपिप्पलकौ स्तनौ ॥ [पिण्डीतक] त्रयोपि वनस्पतयः ॥ 19 ॥

[पुण्डरीकम्] सिताम्बुजसितच्छयोः । शान्ते° Ra. 18, 7 ॥ 20 ॥

[पुण्डरीकः] गणधरः श्रीकृष्णभगवत्स्य यथा । अन्यतथ प्रतिष्ठाशुरपरे-
द्युर्जगद्गुरुः । गणभृतपुण्डरीकं तं पुण्डरीकमिवादिशत् ॥ व्याघ्रे । तेन° Ra.
18, 7 ॥ [पुष्पलक] कीलकगन्धमृगयोः । सीम्नि पुष्पलको हतः c. Bli. Pā.
2, 3, 36 ॥ 21 ॥

[बलाहक] दैत्ये । बलाहकं दैत्यरिपुर्जघान ॥ 23 ॥

[वर्यरीक] महाकालः किष्पाकः ॥ 24 ॥

[भ्रमरक] गिरिके । V. Ś. II, 9 । चूर्णकेशो ललाटस्थोलकः । तत्र पुंस्त्रीवः ।
मधुव्रते स्त्रीपुंसः । तयोर्वया । वीक्ष्यन्ते यनितालता भ्रमरकैर्भ्राजिष्णुविजिष्णुना
[sic] ॥ [भयानक] रसधर्वणीयतां गतः स्याद्विभावः । यथा । विवृणस्वर-
श्रवणादिविभावं करकम्पाद्यनुभावं शङ्कादिव्यभिचारभयं [?] भयानकः ॥
[भट्टारक] राज्ञि । परमभट्टारकः श्रीकुमारपालदेवः शासनं प्रयच्छति । गुणैः ।
भट्टारकः श्रीगौतमः । सुरे । आघ्रासीत्यपरिभ्रमं सफलयञ्भट्टाविशुद्धात्मने
यस्मै भाष्यमहार्णवं स भगवाञ्श्रीशेषभट्टारकः ॥ 25 ॥

[मरुवक] पुष्पमेदं । यतो रुखचिरे स्त्रीणां चैव मरुवकजजः । फणिज्ज-
के । नवमरुवके वर्तते पुष्पकार्यम् ॥ 26 ॥

[मृष्टेरुक] दानशौण्डेतिथिद्विषि च । न नाम नामसाम्येन स्वभावसमता
मता । इदौ मृष्टेरुकाद्यौ हि दानशौण्डातिथिद्विषौ ॥ [रतादिक] त्रिष्वपि ।
रतादिके रतादिकं कृत्वा न्यस्येद्रतादिकम् ॥ 28 ॥

[राधरङ्ग] नासीरममयानम् ॥ 29 ॥

[लालाटिक] प्रभोर्भालदर्शिनि । सौख्यगुप्तिकविधौ धिषणो नदीप्यः सौस्ना-
तिकः सकलदैत्यमहत्तरथ । लालाटिका तदपरे मरराशितारा यस्याभियंकर मनुष्य
किमप्यु गुर्भाम् ॥ प्रभोर्भावदर्शिनि चेति पाठः । भावदर्शा अभिवायपेक्षगतत्वरः ॥
[लङ्गीन्द्रक] परस्त्वभूतेन स्थानेन यो लेखं लिप्यति तस्मिद्विषयः ॥ 30 ॥

[वर्तरूक] काकनीलो वृक्षभेदः । जलायटः सजलकूपः । नदीभेदेपि ॥
[वरांटक] कपर्दके स्त्रीपुंस इति दुर्गमद्वौ ॥ 31 ॥

[विनायक] विघ्ने । अभेयसि प्रवृत्तानां कापि यान्ति विनायकाः ॥ 33 ॥

[विशेषक] विशेषाधायके । गुणो गुणविशेषकः ॥ 34 ॥

[वृहत्तिका] ऊरुः सन्धिय । चस्त्रभेदे । Ki. 5, 45 ॥ [वैतालिकं] खेडुन
क्रीडया तालः ॥ 35 ॥

[वैनाशिक] क्षणिके । वैनाशिकं जगदिदं निगदन्ति सन्तः ॥ [वैदेहक]
घाणिजके । गृहपतिवैदेहकतापसव्यञ्जनाः प्रणिधयः । शूद्रतो वैश्यापुत्रे । वैदेह-
कानां कृषिगोरक्षादिकर्म ॥ 36 ॥

[शालावृक] त्रिष्वपि । भीरुः शालावृकेभ्यो यः स कार्यं किं तु साध-
येत् ॥ 37 ॥

[संघाटिका] युग्मे । संघाटिका घटयतां शिवयोः शिवानि ॥ 38 ॥

[सैकतिकम्] मातृयात्रा मातृणां द्राह्यादीनां यात्रा उत्सवः ॥ [सैक-
तिकः] याच्यलिङ्गः । क्षेपणिकः कर्करादिः । संन्यस्तस्यक्तसङ्गः । भ्रान्तिजीवी
सदेहजीवी ॥ 40 ॥

अथ खान्ताः ॥ [इन्दुलेखा] इन्दुलण्डके । इन्दुलेखेय या यत्रा संधेय
क्षणरागिणी । गुडूचीसोमलते ओषधी ॥ [पञ्चनख] कच्छपः शशकादीनामुप-
लक्षणं यदाह । पञ्च पञ्चनखा भक्ष्या [c. Bh. I, 5, 16] ब्रह्मक्षत्रस्य राघव ।
शशकः कल्यकः [sic] द्याविद्रोषा कूर्मश्च पञ्चमः ॥ 43 ॥

[शशिलेखा] वृत्तभेदनन्दलेखयोः । कलयति पाण्डुरभार्यं तव विरहे छतनु
सा सुभगा यथा दिवसादौ गलितरुनिः शशिलेखा । वाकुची वर्धरिका ॥ 45 ॥

अथ गान्ताः ॥ [अपवर्ग] क्रियावसाने । Ki. 1, 14 ॥ 46 ॥

[अभिपङ्ग] आक्रोशे । कोपाभिपङ्गवि-रसकलाङ्गसंधिः । शपथे । ग्याल
तस्मादभिपङ्गसङ्गात् ॥ [उपराग] राहुमस्ता° । उपरागक्षणे वृत्तमक्षयं दक्षि-
णादिकम् ॥ 47 ॥

शेषेषु यथा । कस्योपरागतकितं न विरागहेतुः ॥ [उपसर्ग] भादौ । Si.
10, 15 ॥ 48 ॥

[छत्तभङ्ग] नृपक्षये । रत्नन्यामिन्द्रनापेन पञ्चभङ्गं विभिर्दिशेत् ॥ [टीर्था-
ध्वज] इयोः । दीर्घाध्वगानां हि किमप्य दूरम् ॥ 49 ॥

[समायोग] संयोगो द्रव्ययोरुपश्लेषः-। समवायो नैयायिकप्रसिद्धः संबन्धविशेषः । विष्वपि । दुर्लभो हि समायोगे समायोगो हितैषिणाम् ॥ 50 ॥

अथ चान्ताः ॥ [जलसूचि] कङ्कः पक्षी ॥ [मालिमुच] तस्करे । 16, 52 ॥ अथ जान्ताः ॥ [कदमीरज] कुष्ठं गन्धद्रव्यम् । पौष्करं पुष्कमूलम् । कुङ्कुमे । Śi. 11, 53 ॥ 52 ॥

[क्षीराब्धिजः] यथा । क्षीराब्धिजस्य तुलनां ललनामुखानि ॥ [क्षीराब्धिजा] यथा । क्षीराब्धिजा न स्थिरतामुपैति ॥ 53 ॥

[ग्रहराज] इयोः । अस्मिन्विग्रहराजे [i. e. Vighraharāje and vi-graharāje; Mkh., C.] काले कथक्षुणामुदयः ॥ [जघन्यज] नीचेपि नीचस्तयोर्यथा [sic!] । तल्लिं करोपि दुर्बुद्धे यत्कुर्यन्ति जघन्यजाः [This is the example for शूद्र and नीच in Mkh.] ॥ [द्विजराज] शेषे तार्क्ष्ये च । अभ्यास्य विष्णुर्द्विजराजश्च ॥ द्विजेपि ॥ 54 ॥

[धर्मराज] सुगते श्राद्धदेवे च । धर्मराजपरिकल्पितरीतित्यक्तदोषनिचयाः खलु सन्तः ॥ 55 ॥

[भारद्वाजी] वनोद्भववमनीवृक्षे ॥ [भृङ्गराज] विहगान्तरं धूम्याटः । मधुकरे । राजन् राजीवराजीयं भृङ्गराजैर्द्विराजते ॥ 56 ॥

[राजराज] इन्द्रे । सपदि कुमुदराजी राजराजेन रेजे ॥ [सरुत्तमज] इयोः । सकृत्पञ्चानामपि वंशवृद्धिः ॥ 57 ॥

अथ जान्ताः ॥ [करहाट] पद्मकन्दे । सुगणितकरहाटांस्त्रोडिमिस्त्रोडयन्ति ॥ पुष्पविशेषेपि ॥ 58 ॥

[खञ्जरीट] कलकेपि ॥ 60 ॥

[गाढमुष्टि] इयोः । कोशामुक्तो गाढमुष्टिर्न किञ्चित् । प्रभृतिशब्दात्पुरिकादौ ॥ [चक्रवाट] क्रियाया आलोहः प्रकर्षः ॥ 61 ॥

[तुलाकोटि] इयोः । Vik. Ch. 8, 8 ॥ 62 ॥

[प्रतिशिष्ट] पठ्याख्याते । अप्रियाणि वदन्त्येव प्रतिशिष्टोपि दुर्जनः । शेषिते । Śi. 16, 1 ॥ 63 ॥

[परपुष्टा] यथा । इष्टा नैव विशिष्टानां परपुष्टा सकुट्टनी ॥ [यर्कराट] यर्करं तपणमादित्यमदति यर्कराटः । यर्करेण नर्मणा याटति यर्कराटः ॥ 64 ॥

[शिपिविष्ट] दुधर्मा निधर्माश्चिन्तः । विष्णावपि । विष्णुपिनाकिनोः ।
शिष्टानां शिपिविष्ट विष्टपते भूयास्त्वमिष्टप्रदः ॥ 65 ॥

[श्रुतिकट] प्राञ्चलोहं लोहविशेषः ॥ अथ वान्ताः ॥ [कलकण्ठ] पिके
पारापते हंसे च । प्रियतमावदनेन्दुविलोकितासुहितः कलकण्ठयुया नयः [?] ।
प्रतिमुहुः प्रतिगत्य नभस्तलाद्वलति याति चलत्यय यात्यधः ॥ कलध्वनौ वाच्य-
लिङ्गः । यथा । कलयति कलकण्ठः पञ्चमं रागराजम् ॥ 66 ॥

[कालकण्ठ] नीलकण्ठ] शीतसारो वृक्षः ॥ 67 ॥

[कालपृष्ठम्] लितं [?] कालपृष्ठे निवेद्मदप्रष्टगणः कुतोपि ॥ 68 ॥

[सूलकण्ठ] द्विजन्मनि । किंपाककण्ठैः शटसूत्रकण्ठैः ॥ 70 ॥

अथ वान्ताः ॥ [वातखुडा] पिच्छिलः स्फोटः पिच्छिला स्फोटिका । वामा
स्त्री ॥ अथ वान्तः ॥ [अध्यारूढ] समारूढे । अध्यारूढे गुरपरिवृष्टे स्कन्ध-
मैरावणस्य ॥ 73 ॥

अथ वान्ताः ॥ [अङ्गारिणी] भास्करस्यक्तदिगित्युपचारात् । यथा ।
Hār. 43 ॥ [आथर्वण] शान्तिगृहेषु ॥ [आरोहण] प्ररोहणे वक्ष्मे ।
अपामोघं मेघः किरति हरितारोहणकृते ॥ 74 ॥

समारोहे । Ku. 1, 39 । सोपाने । आरोहणेषु विनरन्ति सदैव हंसाः ॥
[उद्धरण] उत्तय ऊर्ध्वनयनं कृपादिभ्यो जलादेः । यथा । M. N. (1886)
VIII, 56 । भुक्तौज्जिते वान्ताच्चे । अस्मात्किमुद्धरणलघ्वृत्तेस्तथैव गर्वाभिरं
यद सखे ननु निस्त्रयोसि [Mkib. अस्मात्समुद्धरणलघ्वृत्तेस्तथैव गर्वा कथं यद
सखे ननु निस्त्रयोसि] । उन्मूलने । Sp. 1506 ॥ [उद्धरण] उद्धरणे ।
उद्धरणं वारिषटस्य कूपान् ॥ 75 ॥

[कामगुण] त्रिगुणः । पञ्चाङ्गनाः कामगुणैर्गुणित्यः ॥ [कार्यापण]
कार्पिको विशत्यधिकैकपञ्चाशच्छतसंख्यो वराटकभागविशेषः । इयोः । कार्याप-
णोपि कृपणस्य हिरण्यकोटिः ॥ 76 ॥

[दाक्षायणी] उमायाम् । दाक्षायणीविभ्रमरर्पणभि दानेन्दुरण्टं भारतः
पुनातु । भेषु । An. VII, 67 । रोहिणी गौः ॥ 79 ॥

[निःसरण] निर्गमे । Sp. 3413 ॥ [निःसरण] निःसरणे जीपिका नय
उपाये च यथा । रणे निस्तरणं तेषां तेषां दानस्तृणं नृणाम् । तरणे । मत्तारणी-
रनिपिनिस्तरणाय कागः ॥ 81 ॥

[निरूपण] विचारावलोकनयोः । कलादा एव जानन्ति कार्पापणनिरूपणम् ।
निदर्शनं दृष्टान्तः ॥ 82 ॥

[प्रकरण] प्रस्तावे । प्रकरणमथितं [०कथितं Mkh.] वाक्यं भवति हि
संसिद्धये पुंसाम् । रूपके । An. VI, 48 । कीर्णेषु यथा । पुष्पप्रकरणरुचिरे ।
[प्रवारण] काम्यस्य वस्तुनो दानं काम्यदानम् । कामनापूर्वं दानं स्वेच्छया
त्यागः काम्यदानमित्यमरः [?] ॥ 83 ॥

[पर्वरीण] घृतकम्बल उत्तरायणे शिवलिङ्गस्य घृतपूजा ॥ [परायण]
त्रिष्वपि । परात्परतरं यान्ति नारायणपरायणाः ॥ 84 ॥

[पारायण] कात्स्न्यमत्र कात्स्न्येन वचनं यदाह । Hal. 2, 246 । तत्र
यथा । धातुपारायणम् । पारगतौ । भवतु भवपारावारपारायणाय । सङ्गे
संबन्धे । M. Ch. I, 14 ॥ 85 ॥

[मीनाद्रीण] दर्दराक्षो वृक्षभेदः ॥ [रागचूर्ण] खदिरे । रागचूर्णवनं पश्य ।
मकरध्वजे । श्रीरागचूर्णभियम् ॥ 87 ॥

[रेहिहाण] अश्वरं नमः ॥ [वारयाण] कूर्पासः कञ्जुका कवचं वर्म
द्वयोर्यथा । Ra. 4, 55 ॥ 88 ॥

[विदारण] भेदने । Sp. 4746 । शेषयोः । सुदुष्करं वैरिविदारणं
शरैः ॥ 89 ॥

[शिखरिणी] वृक्षभेदे । हरन्सर्वाम्भोजभियमविरतं सिन्धुपतिना कृतार्या-
स्तन्वाना निशितमसिविद्योतमसम् [sic] । सुभांशुस्त्यङ्गं त्वमिव जयसिंह-
क्षितिपते कलापूर्णः षड्योदयशिखरिणीहाभ्युदयते [with pāda 1 c. Vā. Al.
IV, 130] ॥ शेषेषु यथा । शिखरिणीरमणीयशिरोमणिः ॥ 90 ॥

[संसरण] असंवाधनमृगतौ । एतत्संसरणं विलोक्य भवतो याताः क्षयं
शत्रवः ॥ 91 ॥

संसारे । कोस्मिन्संसरणे धियेकविशदो यातो रतिं सज्जनः । नगरस्योपनि-
र्गमो घण्टापथः । तत्र समरारम्भे च । यान्ति श्रुतं संसरणेषु बोधाः ॥ [हस्तिकर्ण]
हस्तिकर्णे स्रग्णोऽयम् ॥ 92 ॥

अथ तान्ताः ॥ [अवदात] विमले । सत्पापदाते वनसि त्वदीये । मनोज्ञे ।
अवदातमुत्ताम् । सिते । B. H. 67, v. 29 । पीने । जयति कनकाशदानः कृष्ण-
जटामुहुटमण्डितो मृगः ॥ [अवसित] मने । अवसितं मान्यम् ॥ 93 ॥

ऋद्धे । धनेनावसितः । ज्ञाते । अवसितमन्त्रो राजा । अवसाने भवो नयने
व्यत्येयनमिति [?] न्यायादवसाने यते यथा । अवसितमन्त्र० M. M. 160, 5 ॥
[अवगीत] अपवादे क्लीवे । विगर्हिते । Ki. 2, 7 । मुहुर्दृष्टे । अवगीतं नृत्तम् ।
अपवादे । यदि परस्त्रियं न त्यजसि तर्हि अवगीतं ते भविष्यति ॥ [अत्याहित]
इयोः । धिग्धिक् शान्तं प्रतिहतमिदं तीव्रमत्याहितं नः ॥ 94 ॥

[अभिज्ञात] त्रिष्वपि । अभिज्ञातभवेन तेन सा यदि युज्येत हि दैवयोगतः ॥
[अभिनीत] संस्कृते । अभिनीतः काव्यार्थः प्रायः शिक्षाविधिप्रसरेः । वागादिना
अभिनयविषयतां नीत इत्यर्थः ॥ 95 ॥

[अभियुक्त] परिरुद्ध आक्षिप्तः । यथा । अभियुक्तो रणोद्युक्तैर्बलतेभिर्मुखं
भटः । तत्परे आसक्ते । युक्तोभियुक्तो जनः ॥ [अन्तर्गत] विस्मृते । अन्त-
र्गताणि शास्त्राणि दौर्गत्येन गरीयता ॥ 96 ॥

[अवध्वस्त] अवचूर्णिते । शकैरवध्वस्तशिलातलेषु ॥ 97 ॥

निन्दिते । एतैरवध्वस्तविहस्तमानसैः ॥ [अभिक्षिप्त] निहिते । अभिक्षिप्ते
भारे वहति करभो योजनशतम् ॥ [अपचिति] व्यये । गृहेपनितित्तंकटे कटु
रटत्यसौ गेहिनी । पूनायाम् । प्रभवः पयोधिरपनितिरीश्वरभवेषु रत्नानाम् ।
तानौ । विभवापचिप्तौ चिन्ता मोचिता हि विषञ्चिताम् । निष्कृतीर्निरूपयः ॥ 98 ॥

[अभिशास्ति] स्तुतावपि मङ्गः । त्रिष्वपि । अभिशास्तिं प्रकुर्वते यस्य शत्रुः
शुद्धशया ॥ 99 ॥

[उपाहित] आरोपिते । उग्रोपाहितदिश्वरभविचयो पातः स देशान्तरम् ।
अनलोत्पाने । उपाहितोत्पन्नभियोतिषिण्याः ॥ 100 ॥

[उद्धिखित] इयोः । टड्डुद्धिखिताः स्फुरन्ति हृदः ॥ [उपरक्त] व्यस-
नानुरे । वैशेषरक्तहृदयस्य दिताहिवास्ते ॥ 101 ॥

अनुरागेपि [sic; read आत्तरागे०] मङ्गः । यथा । एतन्ने निरसं
पुनोति हृदयं कामोपरक्तं मुषम् ॥ [उपचित] स्यादिते । शमोपनितमात्मनः ।
दिग्धो मांसलः । तत्र रुद्धे च यथा । Me 102 ॥ [उज्जुम्भित] उरुकुक्षे ।
Sp. 1102 । घेष्टिते । उज्जुम्भितं कान्तायक — पश्य ॥ 102 ॥

[उच्चाहित] उपन्यसे । उच्चादिता यन्मि शमोपनितदिः ॥ [उपमानि]
विष्वपि । कृनोपमानि स गुणे मर्यापि ॥ 103 ॥

[ऐरावतम्] यथा । Ra. 1, 36 ॥ [ऐरावती] इयोः । ऐरावती चेत्स्य-
रतामुपैति ॥ 105 ॥

[कलधौतम्] इयोः । कलधौतमिच्छिपु शशी विराजते ॥ [कलधौतः]
वाच्यलिङ्गः । यथा । गीयन्ते कलधौतकण्ठकुहरीर्देवैर्यशांसि प्रभोः ॥ [कुहरित]
त्रिष्वपि । भ्रुत्वा भ्रुत्वा कुहरितमग्नीं ग्रन्थसार्थाः स्मरन्ति ॥ 106 ॥

[कृष्णवृन्ता] इयोः । कृष्णवृन्ता वने भान्ति मधुपवृन्तसंनिभाः ॥ 107 ॥

[गन्धवती] मुरा ओषधिः । चतुर्ष्वर्येषु । एतां गन्धवतीं पश्य व्यासनि-
र्मासितान्तिकाम् ॥ [चन्द्रकान्तम्] यथा । उच्छिन्नैश्चन्द्रकान्तैः ॥ 108 ॥

[चर्मण्वती] कदल्याम् । चर्मण्वतीस्तम्भनिबद्धतोरणम् ॥ [चिलगुप्त]
इयोः । M. R. 1, 20 ॥ 109 ॥

[दिवाभीत] काकरिपुर्धूकः कुम्भिलक्षौरः । तयोर्दथा । Ku. 1, 12 ॥

[दिवाकीर्ति] त्रिष्वपि । अग्निय्यते दिवाकीर्तिरपि कार्यार्थमिर्नरेः ॥ 110 ॥

[धूमकेतु] महभेदेपि । तत्रोत्पाते च । धूमकेतुहृदयेपि प्रजानां धूमकेतवे ॥
[नन्द्यावर्त] इयोः । नन्द्यावर्तेषु दोलां कलयति ललना ॥ [नदीकान्त]
त्रिष्वपि । पुरः पश्यन्नदीकान्तम् ॥ 111 ॥

[नागदन्त] गेहान्निःसृत° । कार्यन्ते नागदन्तप्रणयमधिगृहं पट्टिकाधिव-
वत्यः ॥ 112 ॥

[नागदन्ती] श्रीहस्तिनी अहिमरीरिषुनामौषधम् । कुम्भा कुम्भिका ॥
[निस्तुपित] वर्जिते । गन्धं निस्तुपितम् । शेषयोः । वाचो निस्तुपिताः पियङ्गव-
श्च ॥ 113 ॥

[निराकृति] निषेधे । एतन्माननिराकृतौ कुशलतां यातं विधोर्मण्डलम् ॥
[प्रतिहत] विहिटे । पिण्डिक्° c. 4, 94 । प्रतिस्खलिते । Ku. 2, 18 । रुद्धे ।
Me. 20 ॥ 114 ॥

[प्रणिहित] सप्राप्ते । प्रणिहितं धनम् । निहिते । मन्दं मन्दं प्रणिहितपदं सं-
चरत्युद्गमार्थः ॥ [प्रतिक्षिप्त] प्रविहवनिपिद्योः । प्रतिक्षिप्तोपि हि खलो न
शान्तिमवलम्बते । प्रेषिते । परस्परप्रतिक्षिप्तशरीरास्तत्र सैनिकाः ॥ 115 ॥

[प्रधूपिता] क्रेशितायाम् । प्रधूपिताश्च क्षितिपैः प्रजापु । रवि° । प्रधूपि-
तायां दिशि सचरन्ती ॥ 116 ॥

[प्रजापति] वज्रणि । Ku. 1, 17 ॥ 117 ॥

[प्रतिहृति] प्रतिमायाम् । रम्भां रघुप्रतिहृतिः ° Ra. 5, 63 । प्रवीकारे ।
वैरिप्रतिहृती दक्षः ॥ [प्रतिपत्ति] गौरवे । प्रतिपत्तिरियं गुरोः । प्रवृत्तिरारम्भः ।
तत्र प्राप्तौ च । अर्थानर्थौ विचिन्त्य स्युः कार्याणां प्रतिपत्तयः । प्रागल्भ्ये बोधे च ।
Ra. 1, 1 ॥ [परिगत] गते । क्वचिदगजेन्द्रैः परिगतम् ॥ 118 ॥

प्राप्ते । परिगत इन्नापत्यकेहो लतासु भृगीषु च । वेष्टिते । कुसुमपरिगतोसौ
केशपाशः सुकेदयाः ॥ 119 ॥

[परिवर्त] विनिमये । Śi. 5, 39 ॥ 120 ॥

[पशुपति] पशूनां पतिः पशुपतिः पशोः पतिरिति वा द्रुताशनस्य च्छाग-
वाहनत्वात् ॥ 121 ॥

[पारिजात] मन्दारोर्कभेदः । पारिभद्रो निम्बः ॥ [पारापत] मर्कट-
विन्दुकस्तिन्दुकविशेषः ॥ 122 ॥

[पुष्पदन्त] जिनभेदे । वन्दे श्रीपुष्पदन्तस्य ॥ 123 ॥

[पुष्पदन्ती] यथा । विद्वत्स्यास्य विलोचने तिरयतो यत्पुष्पदन्ती तमः ॥
[पुरस्कृत] स्वीकृते । स पुरस्कृतसम्प्रियः । सिक्ताभिज्ञस्तयोः । ममः करोति
स्य महालक्ष्म्यै भक्तिपुरस्कृतः ॥ 124 ॥

[भोगवती] इयौः । भोगवत्यपि वसुधरां भिता ॥ [रहमात्] शुन्दी
[?] कुट्टिनी ॥ 125 ॥

[व्यतीपात] अपयानं पलायनम् ॥ 126 ॥

[विनिपात] दैतयश्चमन तत्र यथा । Ki 2, 34 । पतनमात्रमव-
पातः ॥ 127 ॥

[समाहित] समाविष्टे । Śi 1, 37 । संभृतः प्रतिशतः । दत्तोत्तरेषि
वथा । समाहितो मन्मथपूरुषतः ॥ [समुद्धत] अग्निर्निते । Śi. 2, 117 ।
समुद्गीर्णं समुदीरितम् ॥ 129 ॥

[समुद्रान्ता] कर्पासिका यमनी । भूमात्रपि यथा । समुद्रान्तो स्थितो शु-
द्याम् ॥ [सरस्वती] सतित्रिदि । Ra 5, 9 ॥ 130 ॥

यापि । Ku. 1, 32 । आपयामात्रे । Hal. 3, 13 ॥ 131 ॥

[द्वैमात्री] अद्रिजा गौरी गङ्गा च तयोर्गया । पुरोप सा द्वैमात्रीति
नामा । द्विभरति जातादायपि तय नु गायत्रिन्द्र । यथा । Ku. 5, 23 ॥ अथ

यान्ताः ॥ [अनीकस्थ] रक्षिबर्गगजशिक्षकयोर्यथा । अनीकस्थैः स्वस्थैः स्थिति-
रिह कथं शत्रुनिकरे । युधः खलं रणभूमीः ॥ 132 ॥

[दशमीस्थ] स्थविरक्षीणरागयोः । M. 2, 138 । मृतस्य हस्तेनाशनं यस्य
स मृताशनः ॥ 135 ॥

अथ दान्ताः ॥ [अष्टापद] गिरौ । अष्टापदान्दोलनस्वर्गाधीशसहस्रबाहुवि-
जयप्रायाणि सत्यापय ॥ [अभिमर्द] मन्थे । तीव्राभिमर्दपरिहारविनष्टबुद्धेः ।
युद्धे । युक्तं न मार्दवमरावभिमर्दभाजि ॥ 136 ॥

[अभिस्यन्द] आस्त्रावे । केनाभिस्यन्दतो ह्यैः ॥ [अववाद] निर्देशे ।
Si. 6, 9 । निन्दायाम् । इटोयमववादस्ते ॥ 137 ॥

[उपनिषद्] विष्वपि । M. M. 14, 3 ॥ 138 ॥

[कुरुविन्द] पद्मरागहिङ्गुलयोः । An. II, 10 । मुकुरो दर्पणः ॥ 139 ॥

[कोकनद] द्वयोः । कुल्लकोकनदकान्तितस्करी ॥ 140 ॥

[रक्तपाद] स्यन्दनो रयः ॥ [जनपद] द्वयोः । Mo. 16 ॥ 141 ॥

[परिवाद] कीणा° । Si. 6, 9 । अत्र हि परिवादोऽस्यान् [sic]
अस्तीति वा परिवादिनी ॥ [प्रियंवद] नभश्चरविशेषे । Ra. 5, 53 ॥ 142 ॥

[पीटमर्द] अतिवियाते । An. VII, 62 । नाट्योत्तया नायकभियो विदु-
षकप्रभृतिः ॥ 143 ॥

[महानाद] शयानकोजगरः ॥ 144 ॥

[विशारद] द्वयोः । Sa. 1 ॥ 145 ॥

[समर्याद] संनिधौ द्विषे तद्वति मर्यादया सहिते च साप्यलिङ्गः । मर्या-
दया सहिते । Sp. 4911 ॥ 146 ॥

अथ धान्ताः ॥ [अनुबन्ध] अग्रयोगिणि । निवाशिवानुबन्धेन । प्रकृतस्यानु-
वर्तने । Ra. 1, 64 । दोषोत्पादे । महतां नास्ति कदाचनानुबन्धः । मुग्धानुयायी
प्रधानुगामी [sic] ॥ 147 ॥

[अवरोध] शुद्धान्तनृपौकसोः । Si. 5, 7 ॥ 148 ॥

[अवष्टब्ध] विष्वपि । अवष्टब्धः श्रेष्ठः शममुखविमूढः शठमणिः ॥

[अनिरुद्ध] अनर्गले नाप्यनिद्रः ॥ 149 ॥

[इष्टगन्ध] गालुके भेषजभेदः ॥ 150 ॥

६ [इक्षुगन्धा] कौट्टी शृगाली शेषा ओषधिभेदाः ॥ 151 ॥

[उपलब्धि] इयोः । सम्यक्पुत्र विमृश्य पूर्वपरयोरर्थोपलब्धौ पदं कर्तव्यं
सुमने यतोर्यत्तु [?] धर्मोयमस्मद्देहे ॥ [कालस्कन्ध] जीवकंदुः श्याम-
खदिरः ॥ 152 ॥

[ब्रह्मवन्धु] इयोः । ब्रह्मवन्धुरयमागतोविधिः ॥ 154 ॥

अथ नान्ताः ॥ [अपाचीन] विपर्यस्ते । सोपाचीनानि पश्यति । अपाकप-
थादित्यस्यार्थोपागर्थः [?] । यथा । अपाचीनं चीनांशुकयुगलसंघीतवपुषा ॥

१ [अभिजन] कुले । Ku. 1, 26 । जन्मभूमौ [sic] । Nai. 11, 49 ।
जन्मभूमौ । यः कन्यकुब्जाभिजनः स राजा ॥ [अभिमान] अहंकृती ।
Ki. 2, 14 ॥ 155 ॥

हिंसायाम् । यः शत्रुष्वभिमानवान्स जयति स्फूर्तं महीमण्डलम् । प्रेमपूर्वको
यश्रीकारः प्रणयस्तत्र यथा । प्रियाभिमानेन विना न तन्वी चित्तस्य कोपाकुलतां
जहाति । ज्ञाने । तच्चाभिमानेन विना न मोक्षः ॥ [अवदान] निवृत्तिः ।
Ku. 7, 48 ॥ 156 ॥

[अधिष्ठान] चक्रं रयाङ्गं तत्र प्रभावे च । उद्येस्तेस्तूर्णमस्रापगायाः सा-
धिष्ठानास्ते किमाधर्ममत्र । नगराध्यासनयोः । अधिष्ठानं राक्षो जगति जयति
प्रापविभवम् ॥ [अनुष्ठान] इयोः । Ku. 6, 15 ॥ 157 ॥

[अग्रजन्मन्] अग्रजे । अग्रजन्मा यशस्तिष्ठेदादध्यादनुजः कथम् ॥ 158 ॥

[आयोधन] वधे । शस्त्रायोधनविधुरो रणभुवि वीरोपि मुच्यते प्रायः ॥
[आराधन] साधने । न्यस्याद्धानि ततः कुर्याद्विष्टाराधनमुत्तमम् । तोषणे ।
शंकराराधनं धनम् ॥ 159 ॥

[आच्छादन] वस्त्रे । Śā. 89 । संविधानापरारणयोः । आच्छादनम-
कार्यस्य कार्यमर्थः प्रयत्नतः । [आकलन] गन्धने । Śā. 6, 42 । शेषयोः ।
जलपिजलाकलनाधिकेपु तेषु ॥ 160 ॥

[आतञ्जन] जयने वेगयति वाप्यतिङ्गः । यथा । आतञ्जनं पञ्चशरस्य
बाणं संप्राप्य शीघ्रं मुषनं जयन्ती । यतिवापो ब्रह्मव्यस्य भाण्डाद्वाग्वान्तरक्षेपः ।
तस्य प्रीणने च । उपारसातञ्जन - - - - - बन्दांशुशुभ्रीरुत्तमगदलेगाः ॥ [आवेशन]
भूषणये । रक्षयेद्वानुदुःस्मितस्य परमो मन्त्रस्तदीयं धनः ॥ 161 ॥

[आस्कन्दन] तिरस्कारे । एते हठास्कन्दनमन्तरेण रणेषु योग्या न वहन्ति वाहाः [same passage quoted by Mkh. for आक्रान्तिः i. e. बलात्स्वीकारः] । प्रापणेपि तत्र संशोषणे च । श्रीष्मास्कन्दनजर्जरीकृततृणप्रोपाय दावानलः । समीके । आस्कन्दने स्कन्दसमानसारः शरैररीणां विजय विधाय ॥ 162 ॥

[उद्धर्तन] विलेपनमिति भावे करणे वा अनट् । तत्र भावपक्षे यथा । उद्धर्तनं कारय कुङ्कुमेन । करणपक्षे । उद्धर्तनं भर्तुर्यार्पयन्ती । अपावृत्तौ यथा । Me. 40 ॥ [उपासन] त्रिष्वपि । उपासनं तत्र वृद्धं किमद्भुतम् ॥ 163 ॥

[उपधान] व्रते । श्रुतरोधनमाधेयमुपधानविधानतः ॥ 164 ॥

[कलध्वनि] त्रिष्वपि । कलध्वनौ कूजति पान्यसार्थाः मियां स्मरन्ति स्मरतापतताः ॥ [कात्यायन] यथा । Kāl. 299,3 ॥ 167 ॥

[कात्यायनी] काषाय° । कात्यायनी नीतिविशारदा चेत् ॥ 168 ॥

[कुचन्दन] पक्षाङ्गं पञ्चचन्दनं यन्निघण्टुः । कुचन्दने तु पक्षाङ्गं पक्षङ्गं पट्टरञ्जनम् । रक्तचन्दनं भास्करप्रियम् ॥ 170 ॥

[कृष्णवर्त्मन्] पापेपि ॥ 171 ॥

[घनावन] घातुके वासवे च । परमदानवलोकघनाघना । भक्तगजयर्षुकवातिदयोः । घनाघना नीलघनाघनप्रियाम् ॥ 172 ॥

[चिरजीविन्] अजो ब्रह्मा ॥ [चित्रभानु] द्वयोः । सांध्यकर्मणि समाप्तिमागते चित्रभानुमृपथोभ्युपासत ॥ 173 ॥

[नागाञ्जना] नागयष्टिर्नागतमनी ॥ 176 ॥

[निर्यातन] वैर° । निर्यातनं यातनया रिपुणाम् । दाने । निर्याय निर्यातनमाततान । न्यास° । शास्त्रा प्रमाणालिङ्गादि कुर्यान्निर्यातनं ततः ॥ [निर्यासन] मारणे । मोक्षे चित्तमिव व्यधात्स बहुशो निर्यासनं विहिषाम् ॥ 177 ॥

[निशमन] [निशामन] द्वापि द्वयर्थी ॥ निशमनमपि पाप्मनां [?] निषिद्धम् ॥ 178 ॥

[निर्भर्त्सन] अलक्तके यथा हर्षयस्ति सरस्वतीवर्णके [sic] । निर्भर्त्सनताटननातरागाभ्यामिव स्वभावारुणाभ्यां पादपक्षमाभ्यामुद्गासमाना [s. H. Ch.3,1] । भवति अलक्तकगर्दनेन जातरागाभ्यामियेत्यर्थः ॥ [प्रजनन] प्रगमो मार्गः ॥ 179 ॥

[प्रयोजन] कार्ये । Ku. 3, 1 । हेतौ । Śi. 1, 30 ॥ [प्रवचन] आगमे । H. 78 ॥ 180 ॥

प्रकटवचन इति तत्पुरुषो बहुव्रीहिर्वा बहुव्रीहिपक्षे वाच्यलिङ्गः । द्वयोरपि पक्षयोः । प्रवचने कचनावि न विद्विषः ॥ [प्रतिपन्न] द्वयोः । Ku. 4, 33 ॥ 181 ॥

[प्रतियोग] सतो गुणान्वराधानं संस्कारः । यथा । प्रतियोगपक्षे न हि प्रतिभा न च स्वहोदरी सताम् । उपपहणमादानम् । लिप्तायाम् । मिथैव कुर्वते मूढाः प्रतियोगं धनं प्रति ॥ [ग्रहसन] रूपकान्तरे ग्रहासे च । An. III, 1 ॥ 182 ॥

[प्रतिमान] प्रतिबिम्बे । किं तस्याप्रतिमानमानमहसः [?] सिंहस्य गम्यो [गम्यो Mkh.] गजः । गज० । Śi. 5, 36 ॥ [प्रसाधनी] कङ्कतिकायाम् । प्रसाधनीइत्यसत्स्वीजनान्विता । सिद्धिर्निष्पत्तिः ॥ [प्रसाधन] यथा । Ku. 4, 18 । आराधनेपि मङ्गः । H. Ch. I. v. 18 ॥ 183 ॥

[पुण्यजन] सज्जनगुणकयोः । अलकेव पुण्यजनलङ्कृता ॥ 184 ॥

[पृथग्जन] द्वयोः । Śi. 16, 39 ॥ 185 ॥

[महाधन] महच्च तद्धनं च महाधनं महद्धनस्य बहुव्रीहिपक्षे तु महामूल्यचाहवाससोर्वाच्यलिङ्गः ॥ 186 ॥

[मातुलानी] शणे । मातुलं मातुलानी च ॥ 187 ॥

[राजादन] क्षीरिका मधुरालकलः । विपक्षकः किंशुकः । उत्कटभोज्येपि । सर्वेषु । राजादनं पुण्यकृतो लभन्ते ॥ 189 ॥

[विरोचन] अग्नौ । दग्ने विरोचनरूपि पटलं जटानाम् ॥ 190 ॥

[विस्मापन] कुहकमिन्द्रजालम् । स्मरे पुंसि श्रेययोः श्रिये ॥ 191 ॥

[विहनन] पिबन्ते । मूले विहननाहते ॥ 192 ॥

यथे । विहननमधुना शत्रोरिच्छन्ति पराक्रमान्न सुखितान् ॥ [विप्रकारिन्] द्वयोः । मा विप्रकारी भव मे दुरात्मनः ॥ 193 ॥

[वृक्षादन] मधुच्छन्नं मधुमण्डः ॥ 194 ॥

[वृषपर्यन्] शृङ्गारिणि वाच्यलिङ्गः ॥ 195 ॥

[समापन] परिच्छेद इयत्ता समापनं समाधिः । यथगमाभ्योः । राजा ननु समापनाय विहितोद्योगः स्थितो यद्यपि ॥ 197 ॥

[सनातन] रुद्राच्युतवेधस्तु । दृष्टे तेन सनातनः क्षणात् । शश्वतस्थिरयोः ।
K. N. 2,42 ॥ 198 ॥

[संयमन] बन्धे । नीचीसंयमनं विलोक्य सुतनोः ॥ 199 ॥

[संययोगिन्] कलाकेलिः स्मरः । कामुके सुप्रयोगे च वाच्यनिङ्गः ॥
[सरोजिनी] सरोरुहे सरोरुहिण्यां च । सरोजिनी यद्विमुग्धी शशाङ्के यथाभि-
नीमाद्रियते न भानुः । स्फुटं फलं या मृगायतानिक्षि [sic] विदग्धदूतीपरिवर्ज-
नस्य ॥ 202 ॥

[स्तनयिन्] स्तनितपयोमुचोः । यत्नोयं स्तनयिन्नुना विरचितो मन्ये मदुच्छि-
त्तये ॥ [सारसन] उरः । दधुः सारसनं रणे ॥ 203 ॥

काञ्चयाम् । विश्वंभरासारसनायमानम् ॥ कञ्चुकमात्रेपि ॥ [सामिधेनी]
समिधि । दूरेष्यशङ्कितधियः कुशसामिधेनीनीवारपुष्पफलमूलमुपाहरन्ते ॥ 204 ॥

[सुदर्शनी] लिङ्गानुशासनकाराभिप्रायेण पुंसि गौडमतेन तु क्रीवे ॥ 205 ॥

अथ पान्ताः ॥ [उपताप] तापे । परोपतापेन समृद्धिभायम् ॥ [जीवपुष्प]
दमनको गन्धोत्कटः । कणिज्जको मरुबकः ॥ 208 ॥

[परीवाप] परीवापोपि । जलस्थानपरिवारयोः । भूतपरियापा [वृत्^० Mkl.]
मुनयो वनभुवि राज्यं प्रतायन्ते । पर्युभिर्जलादेर्भोण्डाद्वाण्डान्तरे क्षेपः ॥ यपनेपि
यथा । एतत्केशपरीवापमालं मिस्ताप्रयोजनम् ॥ 209 ॥

[मेघपुष्प] नादेयो वेतसः पिण्डाभ्र ओपधिभेदः । सलिले । मेघपुष्पविश-
दीकृता दिशः ॥ [विप्रस्ताप] इयोः । कृतजनपरिस्तापैर्विप्रस्तापैः किमेभिः ॥ 211 ॥

[वृषाकपि] शिववासुदेवयोः । वृषे सङ्गं विभ्रद्भयसि सततं तादर्थ्यरहणो
रिपोः शूलोद्भेदी प्रथम इह सत्तन्दक इति । सदाशक्ते [?] भर्ता भवसि ननु मां
चापि भजसे सममानुषाही प्रभवसि वृषाकप्युपमितः ॥ अग्नौ । वृषाकपेरिग-
तम् ॥ इन्द्रसूर्ययोरपि ॥ 212 ॥

अथ भान्तौ ॥ [अवष्टम्भ] काञ्चनसंरम्भयोः । Rn. 3, 53 ॥ आभ-
येपि यथा । दन्तावष्टम्भपातक्रमनमितपरिहर्तव्यवष्टम्भमितिः ॥ 213 ॥

अथ भान्ताः ॥ [अभ्यागम] सर्वेषु । अभ्यागमो यद्य यभूय राज्ञां
नानादिगन्तेभ्य उपगगतानाम् । अभ्यागमनेपि यथा । Si. 1, 23 ॥ 214 ॥

[अनुपम] यथा । अनुपमशुसमीजं धर्ममेकं गृणन्ति ॥ 215 ॥

[उपगम] अङ्गीकारे । धर्मोपयमशुद्धात्मा [अन्तिक^०] उपगममर्हति साधुः ह्यचरितो मेधया च संयुक्तः ॥ [उपक्रम] विकारारम्भयोः । उपक्रमः संप्रति निष्कलो भवेत् । उपधा धर्मादिना सचिवपरीक्षा यथा । उपक्रमैरस्त्वलि-
तैर्विशुद्धाः c. Ra. 18, 14 । तदाद्याचिख्यासायां तु तत्पुरुषे आदावुपक्रमो-
पज्ञे [H. L. 3, 11] इति क्लीवे यथा । नन्दोपक्रमं प्रमाणानि । नन्देन प्रथम
ज्ञात्वा व्याचिख्यासितानीत्यर्थः ॥ 216 ॥

[प्रवंगम] प्रवेण गच्छति प्रवंगमः । कपौ । Śi. 12, 55 ॥ [पराक्रम]
विज्वपि । Śi. 2, 44 ॥ 218 ॥

[यातयाम] भुक्त^० । दर्भाः^० Goldst. Dict. 436, B, 40 । जीर्णे ।
An 234, 4 ॥ 219 ॥

अय यान्ताः ॥ [अनुशय] पश्चात्तापदीर्घदेशयोः । Śi. 16, 2 । अनुबन्ध
भासक्तिस्तत्र यथा । प्रविमुक्तानुशयो यदा मुनिः । देशेपि यथा । अनुशयशता-
घातं चेतो न पश्यति सत्पथम् ॥ 220 ॥

[अन्तश्चाय्या] विज्वपि । न्याय्यान्तश्चाय्या न सतां कदापि ॥ 221 ॥

[चन्द्रोदय] इयोः । चन्द्रोदयोद्भासितसंनिवेशः ॥ 222 ॥

[धनंजय] अमौ । दीप्ती [दीप्ती Mkh.] धनंजय इवाशु ददाह मोहम् ॥
[प्रतिभ्रय] इयोः । दिव्यं प्रतिभयमयाप्य गुणप्रकाश संभातवान्प्रतु गुणोक्ति-
विशारदः सः ॥ 225 ॥

[परिधाय] परिकरः परिच्छदः ॥ [पाञ्चजन्य] पोटगदः पादः ॥ 226 ॥

[पौरुषेय] समूहे क्लीवे देशेषु वाच्यलिङ्गः । कृते । अपौरुषेयं यचनमसम-
वति [sic] । हिते । यत्पौरुषेयं वचनं तदेव । यथे । योपौरुषेयेण यथेन नाशं
नीतो न शोच्यः सुहृदा सुबन्धुः । समूहे । Śi. 2, 1 । विकारे । पौरुषेयासृगा
लिप्तः ॥ [फलोदय] दिशि स्वर्गे लाभे प्राप्नोति । फलोदयो निःकल एव
तस्य ॥ 227 ॥

[भागधेयः] करे । शक्तिः कलितभागधेयहरणे राज्ञो न सरक्षणे । भागेपि
यथा । कालोपपत्तिविभागधेयं धन्यं शरीरस्थितिसाधनं यः ॥ [भागधेयम्]
यथा । भागधेयपरिपाकहेतुकं प्राप्यते हि सुखदुःखसंगमः ॥ 228 ॥

[महोदयः] इयोः । स्पृहयति सदयो महोदयाय ॥ [गन्तामुन्य] गन्तव्यं ।
गन्तामुन्यानि गन्तामे ॥ 229 ॥

[रौहिणेय] वृषे । रौहिणेयसहिताः शुभग्रहाः ॥ 230 ॥

[समुच्चय] वैरे । स्फूर्जत्समुच्चयशताकुलिता न जातु संचिन्तयन्ति कुशलं मम वैरिणोमी । उन्नतौ । Sp. 6948 ॥ [समुदाय] रणे । सह मित्रकुलेन भूपतिः समुदायं तव संप्रतीक्षते ॥ [समुदय] अपिशब्दाद्वरणे । उद्गमे । ज्योतिषां समुदये समाहितः । गणे । न हि भीरु गतं निवर्तते समुदयमात्रमिदं कडेवरम् । रणे । समुदयोदयभाजि धराधिपे त्वयि विमो भजति भियमुन्नतिः ॥ [संपराय] संयुगे । Si. 18, 8 ॥ 231 ॥

उत्तरकाले । नृपते कर्म कर्तव्यं सर्वदा सांपराधिकम् ॥ [समाह्वय] आह्वे । तुमुलो बभूव ससमाह्वयस्तयोः [?] ॥ 232 ॥

[स्थूलोच्चय] अकात्स्थ्ये । निर्णीतमाप्तादवगत्य किञ्चित्स्थूलोच्चयेनेदपि यत्प्रमेयम् [Mkh. ० चयेनेदमिदं प्रमेयम्] ॥ [हिरण्य] लोकपातुर्मोक्षक्षेत्रेण क्षेत्रविशेषः ॥ 233 ॥

अथ रान्ताः ॥ [अभिमर] स्वबलात्स्वसैन्यात्साध्वसे युद्धे च । अभिमर-समये निजप्रतापो भवति नृपस्य, जयाय हेतुरेकः ॥ [अवसर] क्षणे । Ku. 7,40 ॥ [अरुष्कर] वण० । गाढारुष्करदीर्घदुःखपटलीलीनं मनो मामकं त्वं चेत्संश्रयसे न रक्षसि च तत्तेनात्र नः कौतुकम् ॥ 234 ॥

[अनुत्तर] भ्रष्टे । अनुत्तरं मन्दिरमुत्तरन्ती ॥ [अवस्कर] द्वयोः । धिक् तानवस्करनिमग्नतनून्कुमीणां साम्यं भजन्ति सतताधमवृत्तयो ये ॥ 235 ॥

[अभिहार] संनहने । भवशत्रुपराजयाय धीरैरभिहारः प्रकटीक्रियेत यः । चोरिकायाम् । राज्ञौ ताः घुरतामिहारचतुरा गच्छन्ति पत्युर्गृहात् । उद्गमे । ते मोक्षमार्गपरिमर्शकृताभिहाराः ॥ 236 ॥

[अवहार] निमन्त्रणोपनेतव्यं शंकरादिकृतं भक्ष्यं यथा । एतस्मिन्विषयावहारविषये संसारवारां निधौ ॥ [अकूपार] समुद्रे । Si. 19,26 ॥ 237 ॥

[अवतार] नद्यादि० । Si. 5,33 । अवतारणे । Ba. 16,56 ॥ [अग्नि-होत्र] द्वयोः । Sp. 71 ॥ [असिपत्न] नरकान्तरे । निर्वाणसिद्धिरसिकाः शुषियस्यजन्ति राज्यं विसर्पदसिपत्नवनक्रमेण ॥ 238 ॥

कोशकार इशुभेदः ॥ [अर्थचन्द्र] गलहस्तेन्दुखण्डयोः । इत्थं सर्वे भयद-नुगमादीश्वर त्वं मयाप्रमथ्यापि त्वं मम नरपते नार्थचन्द्रं ददासि ॥ नरशतनि-

शेषेपि यथा । योर्धचन्द्रसदृशाकृतिवक्रः सोर्धचन्द्र इति नाम नखाङ्कः । दीयते
मदनशास्त्रविदग्धैः कण्ठदेशकुचकुम्भयुगेषु ॥239 ॥

[आडम्बर] संरम्भे । यदपि च श्रोतामसौदामनीदामाडम्बरमम्बरे विचरि-
तम् । बृंहिते तूर्यनिस्वने च । साडम्बरा समरभूर्भयदामिनी सा ॥ 240 ॥

[इन्दीवरा] इन्दीवरीत्यमः [शु०] ॥ [उपकार] विकीर्ण० । तस्योपका-
र्यरचितोपकाराः Ra. 5, 41 ॥ 241 ॥

[उपचार] लज्जायाम् । उपचारगृहीतेन० c. Sp. 1279 । व्यवहारे ।
Ra. 3, 11 । उपचर्यायाम् । Ś. 10, 2 ॥ आरोपेपि यथा । Ku. 4, 9 ॥ 242 ॥

[उपहर] रहसि । उपहरे गिरिणां च नदीनां संगमे तथा c. R̥igv. 8, 6,
28 । संनिधौ । उपहरे पुण्यतर्मे शुमत्याः c. R̥igv. 8, 85, 14 ॥ 243 ॥

[कर्मकर] भृतिजीवी भाटकजीवी भृत्यः पदातिः [?] । तयोः ।
Śi. 14, 16 ॥ 244 ॥

[कार्णिकार] इयोः । Ku 3, 28 ॥ [करवीर] इमशनिपि यथा ।
वीरास्ते करवीरवर्त्मनि सदा ध्राम्यन्ति मत्ता इव ॥ 245 ॥

[कटभरा] गोला गोदावरी गजयोषित्करेणुका शेषा औपधयः ॥ 247 ॥

[कालञ्जर] भैरवस्तोत्रविशेषः ॥ 248 ॥

[कादम्बर] स्त्रीह्रीवः । सीधुमद्यभेदयोः । H. Y. 3, 9 ॥ 249 ॥

[कृष्णसार] शबलेपि यथा । Me. 47 ॥ 250 ॥

[गिरिसार] लिङ्गे शिवलिङ्गभेदे ॥ 251 ॥

[चक्रधर] चक्री कुलालोऽम्बिकचक्रवर्ती वा । मामजाली मामवृन्द-
भर्ता ॥ 252 ॥

[चराचर] इन्द्रमण्डुतम् । तत्र जङ्गमे च वाच्यलिङ्गः । जङ्गमे । उषकेष
स चराचरकीर्तिः ॥ [चित्ताटोर] पण्डाकर्णो यक्षस्तस्य चलिनिमित्तं यो
हतश्चागस्तस्याखं रक्तं तस्य बिन्दवस्तैरङ्कितं भालं येन तस्मिन्निवर्त्यः ॥ 253 ॥

[तालपत्नी] रण्डा विधवा स्त्री ॥ 254 ॥

[तुण्डिकेरी] कर्पासी वमनी ॥ 255 ॥

[दशपुर] नीवृदन्तर देशविशेषः । तत्र पत्तने च । Me. 47 ॥ 256 ॥

[दिगम्बर] शंकरे वस्त्ररहिते च । Bi. II, 3 ॥ 257 ॥

[दुरोदर] विन्दपि । Ki 1, 7 ॥ 258 ॥

[द्वैमातुर] जरासंधे । Śi. 2, 60 ॥ 259 ॥

[धराधर] कृष्णे । दधतौ भुवनान्यन्तर्विलीनौ हलिवत्सलो । आकारात्केवलं
भित्री धाराधरधराधरौ ॥ अद्वौ । Śi. 1, 5 ॥ [धाराङ्कुर] वातास्तं वारि
शीकरः । नासीरमप्रधानम् ॥ 260 ॥

[धार्तराष्ट्र] कौरवकृष्णास्यांहिसितच्छदयोः । V. S. 6 ॥ 261 ॥

[धुन्धुमार] पदालिकमोपधीभेदः ॥ 262 ॥

[धृतराष्ट्री] हंसपदी ओपधिः ॥ 263 ॥

[निशाचरी] पांसुला स्वैरिणी यथा । Ra. 11, 20 ॥ 264 ॥

[नीलाम्बर] बलभद्रे । आकृष्य कुम्भिशिरसो मुसलप्रहारैर्नीलाम्बरेण
सरुपा कृतनामशेषः ॥ [प्रतीहार] द्वाये । जनसंमृत्सहो [?] दक्षः ° Sp.
1089 । प्रतिहारोपि । द्वयोः । Ku. 3, 53 ॥ [प्रतिकार] समस्तुल्यः । भटो
वीरः ॥ 265 ॥

[प्रतिसर] नियोज्ये प्रेप्ये वाच्यलिङ्गः ॥ चमू ° । प्रतिसरवन्ति हयारहत-
रलितरवारिकालजिदाधे [sic] । नियोज्ये । ग्रीत्या प्रतिसरास्मि ते । करच्छ्वे ।
M. M. 175, 4 । आरसे गजललाटमर्मणि । प्रतिसरसक्तसृगेरिव गजस्य का
तस्य निर्वृतिर्मनसः । मण्डने । एताः कल्पितकुङ्कुमप्रतिसरा निर्यान्ति वार-
स्त्रियः ॥ 266 ॥

[परिकार] पर्यङ्कः पर्यस्तिका यथा । Śi. 4, 65 । प्रगाढ ° । An. IV, 46 ।
आरम्भे । M. St. 1 । गणे । M. St. 24 ॥ 267 ॥

[परिवार] द्वयोः । असिरिव निष्परिवारः सद्दंशत्वं रणे प्रकाशयसि ॥ 268 ॥

[परंपरा] परिपाट्याम् । Ku. 6, 49 ॥ 269 ॥

[पयोधर] सर्वेष्वपि । Śi. 4, 29 ॥ 270 ॥

[पालटीर] लोहेन मिश्रं कांस्यं लोहकांस्यम् ॥ 271 ॥

[पीताम्बर] अच्युते । पीताम्बरोन्धेर्यदवाप लक्ष्मीम् ॥ [पूर्णपात्र] जलादि ° ।
शशधरधवलाभं पूर्णपात्रं वहन्ती ॥ 272 ॥

वर्धनं वर्धनस्तस्यातिरापको वर्धापकः । नाप्ति पुंसि चेति णकः । तत्र यथा ।
An. III, 45 ॥ [बलभद्र] अनन्ते हलायुधे यथा । बलभद्रमलम्बतो पक्षाविव
सितासितौ ॥ 273 ॥

[महावीर] जराटक ओषधिः ॥ 275 ॥

[मणिच्छिद्रा] मेदा शालपर्णी नामौषधिः ॥ 276 ॥

[रागसूल] तुलासूत्रे कविद्वयानुसारेण ॥ 277 ॥

[लम्बोदर] उद्वतो ध्मानो वायुरस्य उद्ध्मानः । तत्र वाच्यलिङ्गः ॥

[व्यवहार] स्थितौ । आहारे व्यवहारे च त्यक्तलज्जः सदा भवेत् ॥ 278 ॥

[व्यतिकर] व्यतिपद्मः संबन्धस्तत्र यथा । Śi. 5, 3 । संकरवृत्तान्तयो-
रपि । क्रमेण यथा । त्वद° An. VII, 5 । रामार्जुनव्यतिकरः सांप्रतं प्रवर्धते
तयोः ॥ [विद्वंभर] अच्युते । Śi. 1, 38 ॥ 279 ॥

[विभाकर] सूर्ये । K. Pr. 288, 11 ॥ 280 ॥

[वीरतरः] प्रकृष्टो वीरो वीरतरः । वीरांस्तरति वा ॥ 281 ॥

[सहचर] पत्न्यामपि तत्र तु स्त्रियां यथा । An. III, 61 ॥ 283 ॥

[समाहार] संक्षेपे । स समाहारतोभ्यधात् । एकत्र° । ध्यधादेतां-वेधा
विभुमधुसुधासीधुसुहदां समाहारं कृत्वा कथमितरथायं गुणगणः ॥ 284 ॥

[सूत्रधार] नटे । An. VI, 48 ॥ 285 ॥

अथ लान्ताः ॥ [अङ्गपाली] परीरम्भे । Bī. 1, 62 । कौटिरम-
भागः ॥ 287 ॥

[कुतूहल] अङ्गुते । K. Pr. 205, 19 ॥ [गण्डशैल] द्वयोः ।
Śi. 4, 40 ॥ 289 ॥

[परिमल] विमर्दो° । Me 25 । विमर्दने । स्तनपरिमलमीलक्षोयनान्तां
नताङ्गीम् । परिशीलनेपि यथा । सतां परिमला [sic] नित्यं स्वरूपमुपजा-
यते ॥ 292 ॥

[भस्मतूल] पामकूट उत्कुरुटिका ॥ 293 ॥

[भद्रकाली] गन्धोली शुद्रजन्तुः ॥ [महासाल] महेधरे, । Me. 34 ॥

[मदकल] मदहिपे । मनसिजमदकलमांशतकुम्भतदायपि [?] नौ स्तनौ तन्व्याः ।
पसरति केसरिणि मधायधिकं कार्मि कथं यत्नाम् ॥ 294 ॥

मदेनाव्यक्तयचये । मदकलमधुपकुन्ताकुलकरदतटः सोपताद्वनेशो यः । विधिना
विप्रनिधारणलिखितलाटाक्षरप्रशस्तिरिय ॥ 295 ॥

[गणिमाला] स्त्रीणां दशन° । Katt. 402 ॥ 296 ॥

[वातकेलि] कलालापे ह्यभापिणि वाच्यलिङ्गः । पिङ्गानां दन्तलेखने रो-
ध्रादौ शोधनमात्रे वा ॥ [विचकिल] मह्यम् । मन्दारे यदनादरी विचकि-
लोपान्तेपि संतप्यते ॥ 299 ॥

[हस्तिमल्ल] विघ्नेशे । विघ्नानभिघ्नन्सोपघ्नान्हस्तिमल्लः सदास्तु वः ॥ [हला-
हल] हयलालोरगो हरमेखलाप्रयोगेण हयलालया कृतः सर्पः । तत्र विषे च यथा ।
कस्य सखो हलाहलः । ज्येष्ठी गृहगोधिकाभेदः ॥ 301 ॥

अथ वान्ताः ॥ [अनुभाव] निधये । महानुभावाः सततं धर्मेकनिरताः
स्थिराः ॥ [अपह्लव] अनादवातेपि । त्रिष्वपि यथा । अप्यन्वभूव विततां सह-
पांशुकेलि मापह्लवं मनसि मित्र मनाग्निधास्त्वम् ॥ 302 ॥

[अभिषव] क्रतौ । ऋत्विजोत्राभिषसन्ति सोनाभिषवपावनाः । मद्यसंधान-
ज्ञानयोः । अभिषवसक्तोप्यमदो द्विजराजो निष्कलङ्कजडभावः ॥ [आदीनव]
त्रिष्वपि । Śi. 2, 22 ॥ 303 ॥

[उपप्लव] द्वयोः । ददृशाते जनेनाथ तौ तिरस्कृततेजसौ । उपप्लवपरिज्ञानौ
सूर्याचन्द्रमसाविव ॥ [कुशीलव] याचकोर्थी तत्र वाच्यलिङ्गः ॥ 304 ॥

[परिप्लव] द्वयोः Śi. 14, 68 ॥ [पराभव] द्वयोः । Ks. 1, 30 ॥ 306 ॥
[रोहिताश्व] वृताशने । रभसादश्वररोहिताश्वः ॥ [?] 308 ॥

अथ शान्ताः ॥ [अपदेश] कारणे । विनापदेशं बालोपि ॥ [अपभंश]
त्रिष्वपि । अपभंशपराचीना वर्णव्यत्ययहारिणः । नृपा इवैते कवयः ॥ 310 ॥

[आश्रयाश] बह्वौ । Śi. 20, 72 ॥ [उपदंश] मेहनं मेढम् । आमयो
रोगः । अवदंशे । Śi. 18, 77 ॥ 311 ॥

[उपस्पर्श] त्रिष्वपि । जलोपस्पर्शपूर्वकम् [?] ॥ [खण्डपर्शु] शिवे राहौ .
भार्गवे च । खण्डपर्शुं सहेत कः । चूर्णलेपी सुधालेपकः ॥ 312 ॥

[जीवितेश] प्रिये यमे च । R. 11, 20 ॥ [नागपाश] द्वयोः । तं बद्धा
नागपाशेन ॥ 313 ॥

[प्रतिष्कृश] त्रिष्वपि । यामम° Kās. Pā. 6, 1, 152 ॥ [पुरोडाश]
हविर्भिदि वृताशेपे सोमरसे च । An. II, 17 ॥ 314 ॥

चमसी यतिः ॥ अथ पान्ताः ॥ [अम्बरीप] किशोरो ह्यशायः ॥ 315 ॥
[अनुकर्ष] रयस्याधो° । अनुकर्षशादविचलत्स्वलद्वये रुधिरावमर्दनसक-
र्मावनौ ॥ [अनिमिप] द्वयोः । Da. 28, 1 ॥ 316 ॥

[अनुतर्ष] मयेपि । सर्वेपि [sic] यथा । Śi. 10, 2 ॥ [अलम्बुप]
ऊर्दनो दुर्योधनमित्रं राक्षसः ॥ 317 ॥

[नन्दिघोष] द्वयोः । Vās. 142, 2 ॥ [परिवेष] परिवृत्तौ परिवेष्टने ।
कृतपरिवेषोप्युच्चैर्बलावलयेन जलनिधिः पतितः । क्षयसमये समुपेतं महाजले वृष-
ततां याति ॥ 319 ॥

[वातरूप] उत्कोचो लम्बा ॥ 323 ॥

अथ सान्ताः ॥ [कलहंस] आरक्तचञ्चुराणां हंसा राजहंसाः । अतिधू-
सरपक्षाः कादम्बाः । द्वयोः । Pa. 376 ॥ 326 ॥

[घनरस] सान्द्रं बहुलं तत्र वाच्यलिङ्गः । मोरटं समरात्रात्परं क्षीरम् ।
द्रवेषु च यथा । तडिदनलतप्तानामिव घनरस एयोतिदाहकादिरसः पतति [?]
घनाघनरसविसरो विसरन्ति च प्राणाः ॥ 327 ॥

[तामरस] त्रिव्यपि । अनवरतममन्दरागतामरसदृशः ॥ [दिव्यचक्षुस्]
श्लोचने । चर्मचक्षुर्जनः सर्वः कवयो दिव्यचक्षुषः ॥ 328 ॥

[निःश्रेयस] द्वयोः । निःश्रेयसाय स श्रीमाद् श्रीकण्डो वः प्रकल्पताम् ॥
[नीलंजसा] अप्सरोभेदे च [sic] यथा । नीलंजसाया वलयान् ॥ 329 ॥

[राजहंस] त्रिव्यपि । वर्षागम इव प्रवासितराजहंसः ॥ 332 ॥

[रसेरस] रससिद्धचर्यमुपहारो रससिद्धियलिः ॥ 333 ॥

[विभावसु] सर्वेषु । विभावसोर्विभा माति तमस्तानयभाविनो ॥ [श्वःश्रे-
यस] त्रिव्यपि । श्वःश्रेयसायास्तु वः ॥ 334 ॥

अथ हान्ताः ॥ [अवग्रह] ज्ञानभेदे । अक्षर्ययोगे दर्शनानान्तरमर्थग्रहण-
मवग्रहः । गजालिके । अवग्रहगृहीतोपि प्रमितो नावग्रह्यते ॥ 335 ॥

प्रतिबन्धे निषेधे । Su. 950 c. Bh. Ś. 57 ॥ [अभिग्रह] गौरवाभियो-
गयोः । अभिग्रहणविद्यार्थी कुर्वीताभिग्रहं गुरोः । अभिग्रहणे । आसनाभिग्रहो
भक्त्या ॥ 336 ॥

[अग्ररोह] तरोरङ्गं शाखयोः स्कन्धादयः [sic] प्रवेष्टाः । अग्रतरणे ।
आरोहमग्ररोहं च मुहुः मुहति कुर्वती । त्वदङ्गयटौ मृष्टिर्नभलापि कपी-
यते ॥ 337 ॥

[गन्धवद्भा] यथा । गन्धवद्भापि यत्स्थसति [?] त्वं दुर्यह एव मम
पतिरिति ॥ [समीपह] निजे । समीपिण्यान्मोपहः । रथैः । रथकिरणाना-

रनिवहस्तमालमेलिनात्मनामुपरि रोपात् । सिंह इव हास्तिकानां परिपतिततमोप-
हस्तमसाम् ॥ चन्द्रे । तमोपहं प्रज्वलितं प्रदोषे स्तुवन्ति चैतानममी मनुष्याः ॥
[तनूहह] पुत्रे । रवेस्तनूहहं शनिम् । गच्छति । Na. 2, 2 ॥ 339 ॥

[प्रतिग्रह] सैन्यपृष्ठे । सेनापतिः प्रतिग्रहस्थो योधानामुद्दीपनजनप्रसारणाप्र-
सारणत्रणविशोधनादीनि यथाकालमाचरेत् । ग्रहभेदः प्रतिपक्षग्रहः । पतद्ग्रहः पित्त-
लादिमयं ताम्बूलप्रत्येपणादिमाण्डम् । क्रियायाः कारणमारम्भः क्रियाकारः । यथा ।
विचार्योदकमार्येण कार्यः कार्यप्रतिग्रहः । स्वीकृतौ । चिन्तयन्परधनप्रतिग्रहं भूभूदेप
यदि तत्करोत् कः ॥ 340 ॥

[परिग्रह] परिजने । दलयति कुलानि करिणां किं हरिणपरिग्रहः सिंहः ।
पत्न्याम् । Ra. 1, 95 । स्वीकारे । गुरुवचनपरिग्रहे हि धर्मः । भूले आदौ ।
शुद्धिर्दिव्यपरिग्रहा । शोषे । परिचरितव्या गुरवो न यथा हि परिग्रहाय कल्प्य-
न्ते ॥ 341 ॥

[परिग्रह] द्वयोः । Ra. 14, 15 ॥ [पितामह] पद्मयोनौ । Ku. 7, 86
॥ 342 ॥

[वरारोहा] यथा । किङ्किणीकाणवाचाला वरारोहा मृगीदृशः ॥ [सर्वसहा]
यथा । सर्वसहा भगवती तव जन्मभूमिः ॥ 343 ॥

इत्याचार्य० चतुःस्वरकाण्डश्चतुर्थः ॥

अथ पञ्चम पञ्चस्वरकाण्डमारभ्यते । तत्रादौ कान्ताः ॥ [आच्छुरितक]
हासप्रदोषे । गौरीकृताच्छुरितक रतये वभूव । नखघातविशेषे । अद्भुष्टामेण बुद्धिः
[sic] कररुहनिर्करैर्यत्कृतं स्वल्परेखं देहे रोमान्धकारि प्रभवति नितरां स्पर्श-
मात्राद्येषु [?] । तत्कर्तव्यं प्रवीणैरुत्तमसिजयुगले मन्दसीत्कारयुक्तं हन्योरन्ते च
नास्माच्छुरितकमुदितं कामभोगप्रधानम् ॥ 1 ॥

[गोजामरिक] मरुत्यकारके वाच्यलिङ्गः ॥ 3 ॥

[नागवारिक] गणिस्थराजो वृक्षः ॥ 5 ॥

[ग्रीहिराजिक] कामलिका रोगविशेषः ॥ 7 ॥

[हेमपुष्पक] यथा । मधौ यत् राजति हेमपुष्पके ॥ अथ खान्ताः ॥

[मलिनमुरा] गोलाकृते । मलिनमुरासद्वैद्यैर्देव्यागाम लङ्गाम् ॥ 8 ॥

[शीतमयूख] चन्द्रे । Bh. S. 11. ॥ [सर्वतोमुख] विधौ ब्रह्मणि ।
Ku. 2, 3 । अभ्युनि । पभाते सोथ राजेन्द्रो वन्दित्वा सर्वतोमुखम् ॥ 9 ॥

अथ गान्ती ॥ [कथायसङ्ग] विपेस्य चिकित्सके । Ki. 1, 24. ॥

[नाडीतरंग] काकोलः काकः ॥ 10 ॥ . . . :

अथ जान्ता ॥ [ऋषभध्वज] द्वयोः । स श्रीमानृषभध्वजः प्रतिकर्तृ, ह्यः भे-
यसायास्तु नः [c. 4, 334] ॥ 11 ॥

[मुनिभेषज] अगस्तिपथ्या हरीतकीभेदः ॥ अथ दान्तः ॥ [दशनोच्छिष्ट]
धुम्बने । देवतीदशने ° S. K. 72, 25 c. Si. 2, 16 [देवतीवदनो ° Mall.] ॥ 12 ॥

अथ गान्ताः ॥ [अवतारण] वस्त्राञ्चलार्चने । सामानिकादिदेयीभिः क्रिय-
माणावतारणः [c. Kād. 68, 16. 92, 10. 94, 1] ॥ 13 ॥

[प्रविदारण] द्वयोः । विभ्यति प्रविदारणात् ॥ [परिभाषण] त्रिष्वपि ।
माला इव प्रवर्तन्ते कृत्रेण परिभाषणे ॥ 14 ॥

[मत्तवारण] त्रिष्वपि । राजते राजवेष्टमेई सर्वतो मत्तवारणैः ॥ [गण्ड-
कर्ण] व्योषि घृक्षाः । शोणकोरुतुकभेदः ॥ 15 ॥

[रोगहर्षण] रोगोद्धमे । स्वेदविन्दुनतिलाञ्जितालकः सर्वतो वित्तरोमह-
र्षणः ॥ 16 ॥

[वात्तरायण] सायको वाणः । शस्त्रसंक्रमः शस्त्रसेतुः ॥ अथ गान्ताः ॥
[अवलोकित] ईदिते । Ra. 4, 72 ॥ 17 ॥

[गणाधिपति] विप्र ° । Su. 9 ॥ 19 ॥

[मूर्धाभिपिक्त] त्रिष्वपि । मूर्धाभिपिक्तशतसंभितपादपदः ॥ 20 ॥

[यादसांपति] द्वयोः । यादसांपतिरपारपयोभिः ॥ [वसन्तदूत] त्रिष्वपि ।
वसन्तदूतन्यरिता धियोगिनः ॥ 21 ॥

अथ दान्तः ॥ [सहस्रपाद] यज्ञपुण्यसूर्ययोः । नमः सहस्रपादाय तमः-
स्तोमधिपतिने ॥ 22 ॥

अथ गान्ताः ॥ [अग्निसर्जन] यपे । स्वनेत्याप्यतिसर्जनम् । राजे ।
Si. 14, 48 ॥ [अपयर्जन] विपौषे । उद्यम्यते मुनिमनैरपयर्जनाय । परि-
त्योषे । विपेयं सर्वदा विपेर्दुर्जनस्तपयर्जनम् । विहायते । भोगादनं सकलतप-
ययर्जनात् ॥ 23 ॥

[अभिनिष्ठान] वर्णोक्षरं विसर्गस्तद्धेतो विन्दुद्वयं तयोर्व्यया । अश्वकण्ठेषु मण्याल्योभिनिष्ठानावलीनिभाः ॥ [अन्तावसायिन्] नापितेपि । तत्र श्वपचे च यथा । अन्तावसायिसंस्पर्शे हानं नैमित्तिकं स्मृतम् ॥ 24 ॥

[उपस्पर्शन] ज्ञानाचमनयोः । कृतोपस्पर्शने शुचौ । स्पर्शे । यूपोपस्पर्शने ज्ञानम् ॥ [उपसंपन्न] उपसन्नं [sic] पथिकैरुपसंपन्नं निरीक्ष्य वियदभैः ॥ 25 ॥

[कलानुनादिन्] त्रयोपि पक्षिणः । चञ्चरीकिं स्त्रीपुंसः ॥ [गन्धमादन] अद्रिभिदि । Ku. 8, 75 ॥ 26 ॥

[जायानुजीविन्] आश्विनौ अश्विनीकुमारौ ॥ [धूमकेतन] द्वयोः । धूमकेतनरुचा विजृम्भितम् ॥ 27 ॥

[प्रतिपादन] बोधने । शास्त्रस्य शिष्यप्रतिपादनं यथा । दाने । फलं हि पात्रप्रतिपादनं श्रियः ॥ [पद्मलाञ्छन] लोकेशः शंभुः । त्रुतुर्वपि । पुष्पातु भक्तिनिष्णानां वाङ्मितं पद्मलाञ्छनं [sic] ॥ 28 ॥

[पद्मलाञ्छना] तारा बौद्धानां देवी ॥ [पीतचन्दन] द्वयोः । पीतचन्दनपिशङ्गितं वपुः ॥ 29 ॥

[महारजन] द्वयोः । महारजनराजितांशुकवती च संध्यावधूः ॥ [मधुसूदन] द्वयोः । Su. 104, Pa. 122 [in pāda 3 Mh. reads कान्तेहं मधुसूदनो व्रज-लतां तामेव मध्वन्विताम्] ॥ [मृत्युवञ्चन] त्रिष्वपि । मृत्युवञ्चनपञ्चैर्यः पूजयेन्मृत्युवञ्चनम् । स मृत्युवञ्चन इव चिरायुर्जायते नरः ॥ 30 ॥

[वरचन्दन] देवदाहणि । कर्णे ततानि वरचन्दनपल्लवानि । कालेये कुङ्कुमे । भालस्यलीपु वरचन्दनमण्डनानि ॥ [वरवर्णिनी] अङ्गनायाम् । एतां विहाय वरवर्णिनि ताम्रपर्णी नान्यत्र संभवति मौक्तिककामधेनुः । शेषा ओषधयः ॥ 31 ॥

[शालङ्कायन] नन्दी हरपतीहारः ॥ 33 ॥

अथ यान्ताः ॥ [धूलीकदम्ब] नीपे । धूलीकदम्बपरिधूसरदिगुप्तस्य ॥ 35 ॥

अथ यान्ती ॥ [अभ्युपगम] स्त्रीरुतौ । Ratn. 308, 12 ॥ 36 ॥

अथ यान्ताः ॥ [वृषाकपायी] उमायाम् । वसत्यजस्रं विहरन्वनान्तरे वृषाकपायीसहितो वृषध्वजः । श्रियाम् । वृषाकपायी यदि रेलया पदं दधाति गम्याः क भवाद्दशास्ततः ॥ वृषारुषिदम्बरस्याग्न्याद्यनेकार्थत्वाद् ध्वययोगात्तद्वा-र्यासु ररागादिष्वपि वृषाकपायीदम्बः प्रयुज्यते । तत्र स्नाहायां यथा । यन्ता

वृषाकपायीति । इन्द्राण्याम् । वृषाकपायीमभ्येति सवपः किं न गोत्रमित् । त्रपि-
विशेषभार्यायाम् । वृषाकपायीजलसेकवर्धितैर्मनोहरैराश्रमवृक्षकैरिमम् ॥ अय-
रान्ताः ॥ [उत्पलपत्र] उत्पलदले । Ra. 6, 42 । स्त्रीणां नलक्षते । उत्पल-
पत्राकाराणि यानि कररूपदानि तत्कथितम् । उत्पलपत्रकमुचिर्तं काञ्चीमार्गेण
कक्षाद्य ॥ 38 ॥

[तमालपत्र] पत्रकं सुगन्धिद्रव्यम् । त्रिष्वपि । तमालपत्रं मृगनाभिगन्धि-
वसान्तलक्ष्म्या वदने विभाति ॥ 39 ॥

[तालीसपत्र] द्वयपि वृक्षभेदे । कविंतालीसके लक्ष्यानुसारेण ॥ 40 ॥

[पांसुचामर] पूरोटिर्नशादौ पूरनीतः कचवरः ॥ [वस्त्रोकसार] इन्द्र-
धनुर्पुष्पैः । Ra. 16, 10 ॥ 42 ॥

[विप्रतिसार] अनुशये रुपि च । Śi. 10, 20 । कुः वृथिषी कृत्यं कार्यम् ॥

[सर्वतोभद्र] व्यूहभेदकल्याणवतोरपि । काव्यचिह्नव्यूहभेदयोर्यथा । Śi. 19, 41 ।
ओकोभिदि कल्याणयति च । स्वेच्छामप्येक्षायाञ्चस्ताः [?] सर्वतोभद्रतां गताः ॥ 43 ॥

[समभिहार] द्वयोः । Śi. 2, 43 ॥ 44 ॥

अय सान्ताः ॥ [आसुतीवल] द्वयोः । आसुतीवलशालात्र क देशे तु घरा-
ञ्जिता । इति होत्रार्थितशब्दः शुण्डास्यानमर्दयत् ॥ [उड्डण्डपाल] उडुक्तो
[?] उड्डण्डपात्रोत्र उड्डण्डपालः [c. Vās. 99, 3] ॥ [एककुण्डल] द्वयोः । एक-
कुण्डलयुतं वृषाकपिम् ॥ 45 ॥

अय सान्तः ॥ [आशितंभय] द्वयोः । आशितंभयमात्रदर्श कश्चित्पदाशि-
तंभयम् ॥ 47 ॥

अय सान्ताः ॥ [हिरण्यरेतस्] ज्वलने । Ki. 2, 20 ॥ 48 ॥

इत्याचार्ये° पञ्चस्वरकाण्डः पञ्चमः समाप्तः ॥

अय पत्रं पञ्चस्वरकाण्डमारभ्यते । तत्रादौ सान्ताः ॥ [मागमहुरिका]
गृही औपधिः । सत्सीभेदे [sic] वा ॥ 1 ॥

[लूनामर्कटक] पुष्पी औपधि ॥ 2 ॥

[सिन्दूरतिलक] °तिलका] द्वयोः । सिन्दूरतिलकान्तरः सिन्दूरतिलकापूतः ।
स ययौ रन्तुमुधाने साक्षादिव पुरस्व ॥ अय सान्ताः ॥ [दण्डनभय] मयै-
यौवनस्येति सान्त्वयित्वनयोः संधान्त्वयर्थ ॥ 3 ॥

[यौवनलक्षण] द्वयोः । अलंकृतां यौवनलक्षणेन दृष्ट्वा मृगाक्षीं मुमुहूर्तु-
वानः ॥ 4 ॥

अथ यान्तौ ॥ [प्रत्युद्गमनीय] धौतां० । Ku. 7, 11 ॥ [विष्वक्से-
नप्रिया] श्रियाम् । विष्वक्सेनप्रिया देयात्तुभ्यमभ्यधिकां श्रियम् ॥ 5 ॥

इत्याचार्य० पदस्वरकाण्डः पष्ठः समाप्तः ॥

अथ सप्तममनेकार्थशब्दशेषमनेकार्थव्ययकाण्डमारभ्यते ॥ तत्रादावेकस्वराः ।
तत्र च अकारः ॥ [अ], स्वल्पार्थे । अल्पमपि प्रत्याख्यानमातृणान्ति [?] अप-
त्याख्यानावरणाः क्रोधादयः । अभावे । Śi. 21, a ॥ अथ आकारौ ॥ [आ]
स्मरणे । Pa. 3822, c । वाक्ये । यदा एवं न मन्यसे ॥ 1 ॥

[आङ्] ईषदर्थे । आपिङ्गजूटतटद्वितचन्द्रलेखम् । अभिव्याप्तावभिविधौ ।
Ra. 1, 5, a-b । क्रियायोगे । Śi. 3, 8, d । अवधौ । Ra. 1, 5, c ॥ अथ
आकारादिर्मन्तः ॥ [आम्] द्वयोः । आं ज्ञातं मधुहृदनांह्रियुगलं मुक्तास्ति
नान्या गतिः ॥ अथ आकारादिः सान्तः ॥ [आस्] संतापे । आः पूर्णश्च०
M. M. 331, 3 । प्रकोपे । आः पापतापस किरातकृशानुकीर्णं यच्च न किं पतति
मूर्धनि ते नभःस्थम् [?] । आधर्येपि यथा । आः किमेतदपूर्वोयं दृष्टः क्षत्रियपो-
तकः ॥ 2 ॥

[इ] द्वयोः । अमी अमुसुईचोस्य नखाः कण्ठे इ ईक्षिताः ॥ [ई] चतुर्थ्य-
र्थेषु । ई ईदृशि रतिः कथम् ॥ [उ] रोपोक्तौ । अ एहि त्वमु उत्तिष्ठ । आमन्त्र-
णार्थं । क्वचित्कदाचित्किमु किंचिदेव कृतं मया सुन्दरि विप्रियं ते ॥ 3 ॥

[उद्] प्राधान्ये । उत्तमा मानमिच्छन्ति । प्रकाशे । Ki. 5, 39, b । प्राचल्ये ।
K. Pr. 145, 9 । अस्वास्थ्ये । येनान्तर्जलचारिभिर्जलचरैरत्युत्कमुत्कूजितम् ।
शक्तौ । Pa. 185 । विमर्गे । Sp. 2180 । बन्धने । Ra. 2, 74 । मोक्षे ।
उच्छृङ्खलं यत्नति धाजिराजः । भावे संभवे । Nāg. 64 । लभे । उत्पन्नभक्षकं
मूर्खम् । ऊर्ध्वकर्मणि । Pa. 135, a ॥ 4 ॥

[उम्] प्रभ्राज्जीकृत्योः । कोयं नाय जिने भवेत्तय यशी उ हुं प्रतापे प्रिये ।
शेषे [sic] । उं तनोमि तथेष्टितम् ॥ [ऊम्] प्रथे । ऊं क्षास्ति मे जानकी ।
शेष० । ऊं क्षेयास्मि तय प्रिया ॥ [ञ्] द्वयोः । बाले किम् विमृद्वाति ॥ 5 ॥

[ए ऐ हे है] आमन्त्रणाद्दानयोः । ए इतो भर । ऐ भयंकरं दमशानम् । तां
 द्रष्टुं जनकात्मजां हृदय हे नेत्राणि मित्रीकुरु । हे देवदत्त च है व्रज यत्तदत्त ॥
 [ओम्] प्रणवे । M. St. 27 । अद्भीकृतौ । Śi. 1, 75 ॥ [ओ औ हो हौ]
 द्वयोः । तदो अलमनेनेति सखीमाहात्र मानिनी । औ कुत्र गतो गौः । हो पश्य
 वाराहोयम् । हौ सर्पत्यहौ यासि किम् ॥ 6 ॥

[कु] पापीयसि । यश्चो-मित्रं किमतः कुकृत्यम् । कुत्सायाम् । कुमित्रे नास्ति
 विश्वासः c. Sp. 1800 । ईषदर्थे । कोष्णं^० Da. 4, 9 ॥ [कम्] त्रिष्वपि ।
 रेजे कादम्बिनीवियं कामिनी कम्पकधरा ॥ [किम्] प्रभे । किं ते भूयः प्रियमुप-
 करोमि e. g. Ratn. 323, 31; Bā. 312, 3, etc. । कुत्सने । Ku. 1, 5 ॥ 7 ॥

[च] अन्योन्यार्थे इतरेतरयोगे । Ra. 1, 57 । अत्र इतरेतरयोगस्योद्भूताव-
 यवभेदत्वाज्जगदुत्तरिति द्विवचनं समाहारे तु तिरोहितावयवभेदत्वादेकवचनं यथा ।
 अर्थस्य मूलं निकृतिः समा च कामस्य वित्त च अपूर्वयथ । धर्मस्य दानं च दया
 दमश्च मोक्षस्य सर्वार्थनिवृत्तिरेव c. Sp. 594 ॥ अन्वाचये । Mo. 60 । समु-
 दये । M. M. 55, 2 । हेतौ । Ku. 3, 17 । पश्चान्तरे । कैकेय्याः क यरो
 वरेण विपिनप्रस्थानयाज्ञा क च कार्यं यंशशिरोविकर्तनविधिः सीतापहारः क च ।
 सुषीवानुगतिः क च क च वधस्तस्यापि लङ्कापतेरेकैकं रचिताद्भुतं समभवत्पुण्यैः
 कधीनामदः ॥ तुल्ययोगितायाम् । Ku. 3, 66 । विनियोगे । Ku. 3, 21 ॥ 8 ॥

पादपूरणे । धर्मे चार्थे च कामे च मोक्षे च भरवर्षभ । अवधृत्तौ । कर्मक्षयाद्य
 निर्माणम् ॥ [तु] विशेषे । U. R. 18, 7 । अवधारणे । न तु खण्डेन्दुजुटस्य^०
 s 2, 568 । पादपूर्ती । Pa. 3859 ॥ [धिक्] निर्भर्त्सने । धिग्धिक् शत्रुजितम्
 c. Das. 141, 1 । निन्दायाम् । धिक् तस्य जीवितं लोके ॥ 9 ॥

[नि] क्षेपे । रे रे क्षव निकृष्ट दुष्ट कुमते । भृशार्थे । Ra. 2, 33, a । नि-
 त्यार्थे । स्मर नित्यमनित्यताम् । दानकर्मणि । Ku. 4, 38, c । सनिधाने ।
 Su. 692, a । उपरने । Ku 5, 73, a । वंशये । निरेकमेकोपि निराकरोति ।
 आश्रये । Pa. 1091, a । राशौ । Pa. 752, a ॥ 10 ॥

मोक्षे । भोजन दूतो रघवे निमृष्टः c. Ra. 5, 89 । अन्तर्भावे । रुचितार्थाः कि-
 निह निष्ठवाचः [?] । अशोभावे । अभिनिपतति पूरे पायसां चारिदेभ्यः । वन्धने ।
 Śi. 5, 48, c । कौशले । M. U. 6, 22, c ॥ [जु] प्रभे । Sp. 5693 । अनु-

शये कोपे । शूलं तूलं नु गाढं प्रहर. हरेति । विकल्पे । Śā. 137 । वितर्के ।
Bā. I, 36, d ॥ 11 ॥

[नञ्] ईषदर्थे । अनुदरा कन्या । सादृश्ये । अव्राह्मणः । ब्राह्मणसदृशः
क्षत्रियादिरित्यर्थः । तद्विरुद्धे । अधर्मः । धर्मविरोधी पाप्मेत्यर्थः । तदन्यस्मिन् ।
अनग्निः । अनग्निरन्य [?] इत्यर्थः । व्यतिक्रमे । न ते मुखं चन्द्रं मन्ये । चन्द्र-
मतिक्रम्य ततोऽप्यधिकं मन्ये इत्यर्थः । स्वरूपार्थे । न न न मम मां [?] स्वाक्षीर्त्ति-
पेधपरं वचः । निपेधे । नायं नायं न चायम् [c. the following stanza from
V. A. किं नन्दी किं मुरारिः किमु रतिरमणः किं हरः किं कुबेरः किं वा
विद्याधरोसौ किमुत सुरपतिः किं नलः किं कुमारः । नायं नायं न चायं न खलु
न हि न वा नापि नासौ न चैव क्रीडां कर्तुं प्रवृत्तः स्वयमिह हि हते भूपतिर्भोज-
देवः ॥] । अभावे । अवचनं वचनं मिय ° Su. 2052 ॥ 12 ॥

[निर । निस्] निधये । Ki. 2, 29, b । क्रान्ताद्यर्थे । Ku. 7, 7, c । निःशेषे ।
Śā. 8, 33, b । प्रतिपेधे । निरालोकलोकम् c. Bh. Ś. 68 ; M. M. 190, 5 ॥
[प्राच्] पूर्वस्मिन् प्रथमे । Ra. 11, 65 । प्रभाते । प्रागुत्थानं च युद्धं च संवि-
भागं च बन्धुषु । स्त्रियमाक्रम्य भुञ्जीत शिखे चत्वारि कुकुटात् c. Sp. 5510 ॥
दिशि । Ku. 7, 13 । देशे । प्राचीनाचलकाननानि भजते देवस्तमीव ह्यमः । काले ।
S. K. 49, 5 । अनन्तरे । स्नातः पुरा प्राग्विलिलेप देहम् ॥ 13 ॥

अतीति । An. 85, 1 । अग्रे । प्राग्मानि पुण्यं नृणाम् ॥ [प्र] गतार्थे ।
Ra. 8, 18, d । प्रकर्षे । Śā. 3, c । आदिशब्दादादिकर्मोदीरणैश्चर्यसंभवतियोग-
शुद्धीच्छाप्तीतिशान्तिपूजादर्शनतत्परप्रशंसासंदिक्योगावयववियोगान्तर्भावबहुत्व-
हृत्त्वस्थितिदाननानर्थदक्षिणानुवृत्त्यादिषु ॥ [वा] समुच्चये । यशोधिगन्तुं घुत्त-
मीहितुं वा ° s. K. Pr. 169, 7 । उपमाने । Śā. 3, 63, o । विकल्पे । Sp.
1425, c ॥ 14 ॥

[वि] भेदे । विशिनष्ट्यन्तरात्मानं वर्णस्त्रापि भारती । अतीति । Ra. 5,
66, c । नानार्थे । विचित्राश्चित्तवृत्तयः ॥ [वै] हेतौ । परमार्थे वृणीते वै तेना-
स्यत नवैस्तव । पादपूरणे । आत्मा वै जायते पुत्रः c. V. P. 113, 20; Mall on
Ku. 2, 61 ॥ [शम्] दयोः । Bh. St. 25 ॥ [स्विद्] परिप्रे । द्विपं
स्विददयः समरेभ्युपति । वितर्के । देवी स्विदेषा नरसंभवा वा ॥ 15 ॥

[सम्] सद्गार्थे । Sp. 6671, a । प्रकृष्टार्थे । साम्राज्यं परमेपि तेजसि तव
प्राज्यं समुज्जृम्भते । शोभनार्थे । नीवीबन्धवदागता शिथिलतां संभाष्यमाणे ततः ।
समार्थे । संविभागं च बन्धुषु c. 7, 13 ॥ [स्म] अतीति । Ra. 3, 5 ।
पादपूर्ती । Me. 27 ॥ [ह] द्वयोः । निचकार विप्रान् जह्वान् [ह जघान ?]
शश्वन् ॥ 16 ॥

[हा] विष्वपि । Da. 4, 31 ॥ [हि] हेतौ । Si. 1, 67 । अवधारणे । Ku.
2, 28 । विशेषे । स्पृशन्त्यातास्यं किमिव हि न रम्यं मृगदृशः । पादपूर्ती ।
Da. 2, 2 ॥ [ही] Si. 11, 64 । विपाददुःखहेत्योः । ही स एव मुनेः पाणिर-
धस्तादिन्ध्यभूतः ॥ 17 ॥

[हम्] रोपभाषणे । हं व्युपल मामाक्षिपसि । अनुनये । हं नतोस्मि तव पाद-
योः प्रिये ॥ [हुम्] वितर्के । हुं ज्ञातं यदि वा दिवानिशमपि त्वामेव यः सेवते ।
परिप्रश्ने । Pa. 120 ॥ अय द्विस्वराः । तत्रादौ कान्तः ॥ [मनाक्] द्वयोः ।
Si. 2, 43 ॥ 18 ॥

[अद्भ] संबोधने । Si. 2, 12 । हर्षे । Si. 14, 10 । पुनरर्थे । हरति हृदयं
नामैवास्याः किमद्भ न संगतिः ॥ [किञ्च] साकल्ये । देव त्वं किञ्च शत्रून्श-
निति विजयसे । आरम्भे । K. Pr. 30, 3 ॥ [तिर्यच्] तिरश्चीने । Ku. 6, 71 ।
षक्ते । M. M. 69, 3 ॥ 19 ॥

[हिरुच्] मध्ये । वाङ्मयस्य रुचिर्वारां निधेर्हिरुज्जृम्भते । विनार्ये । हिरु-
कर्मणां मोक्षः । कर्मक्षये मोक्ष इत्यर्थः ॥ कान्तोपि ॥ [अति] प्रकर्षे । अतिरूपा
इता सीता c. Sp. 149 । लङ्घने । Ku. 1, 38 । भृशार्थे । अतिवृष्टिरवृष्टिर्वा
भवेद्यक्षोपतापकृत् । स्तुतौ पूजयाम् । शरौषैरतिसंचितः पर्यानिन्यादिशोन्धताम्
[?] । असंप्रत्यर्थे । अतिकम्बलम् । कम्बलानां न संप्रति उपभोगकाल इत्यर्थः ।
क्षेपे [sic] निन्दा प्रेरणं च तत्र यथा । Su. 3373 ॥ [अस्तु] पीडयाम् । अस्तु
नाम विधुरेण वेधसा साधिरप्यलमुपाधिभिर्धुवम् । चाध्यते किमधिकैरथाविभि [?]
दैवमेव शरणं विधीयताम् ॥ निषेधे । अस्तु सामप्रयोगेण ॥ 20 ॥

अद्यायाम् । अस्तु ज्ञास्यति कालेन सोत्पेनैव न भूयसा । कृतं तस्येह पापस्य
यत्नेनापकृतं नम ॥ अनुज्ञायाम् । K. Pr. 294, 4 ॥ [आरात्] दूरे । Si. 3, 31 ।
समीपे । चित्तव्योमदता [?] आरादपि सन्न पश्यति ॥ [इति] स्वरूपे । Ra.
3, 5 । सान्निध्ये । पितेति ते तद्व्यति विधेहि । विदक्षानियमे । तदस्यास्त्यस्मिन्निति

मन्तुरिति c. Pā. 5, 2, 94, Kāt. 2, 6, 15 । अत्र हीतिशब्दो विवक्षार्थः । मते ।
उरस्यौ हविसर्गौ तु संप्राहुः पाणिनेरिति । अत्र हि पाणिनेरिति पाणिनेर्मतेने-
त्यर्थः ॥ 21 ॥

हेतौ । Sp. 546 । प्रकारे । पाणिगृहीतीति । अत्र हीतिशब्दः प्रकारार्थः ।
कियदिति इति सूत्रोक्तेन जिग्ये यदिन्द्रः । अत्र कियदिति कियदिदमित्यर्थः ।
प्रकाशे । इतिभद्रबाह् । इतिपाणिनि । भद्रबाह्पाणिनिशब्दौ लोके प्रकाशेते इत्यर्थः ।
अवधारणे । अङ्गीकृत्येति पार्थिवः । एवमर्थे । इत्युचिवांस्तमेवार्थम् । समाप्तौ ।
Da. 3, 35, d ॥ [उत] प्रथे । Ku. 4, 8 । वितर्के । Da. 1, 56, b ॥ 22 ॥

समुच्चये । शौर्यं गाम्भीर्यमौदार्यं दाक्षिण्यमुत विक्रमः । विकल्पे । एकमेव वरं
पुंसांमुत राज्यमयाश्रमः ॥ [तावत् । यावत्] अवधौ । Ku. 7, 30 । आ-
रङ्गाद्रूपतिं यावदौचित्यं न विदन्ति ये । कात्स्न्ये । यावद्दत्तं तावदेवात्र भुक्तम् ।
अवधारणे । यावदमत्रं तावद् ब्राह्मणान्भोजय । यावन्त्यमन्त्राणि तावत् एव ब्राह्म-
णान्भोजयेत्यर्थः । माने । यावच्च येन च यथा च यदा च यद्य यस्माच्च यत्र च
शुभाशुभकर्म लभ्यम् । तावच्च° c. Sp. 5343 ॥ [प्रति] इत्यंभूते । Ra. 6, 12 ।
भागे । किञ्चिन्मां प्रति दीयतां यदुचितं चेतोयिसंघादकृत् ॥ 23 ॥

प्रतिनिधिप्रतिदानयोः । प्रतिहिंसमदामोदाद्वन्धं सप्तच्छदा न्यधुः । शेफालीभ्यो
ददुर्लाभ्यं प्रतिगन्धाद्य मारुताः ॥ दीप्सायाम् । Ku. 5, 10 । लक्षणे । किञ्चिन्मां
प्रति° Ratn. 308, 22 ॥ [पश्चात्] प्रतीच्याम् । पश्चादस्तं गन्तुं सपदि दिनेशः
प्रपद्यते पश्य । चरमे । ययौ पश्चाद्रथानीकं चतुःस्कन्धेव सा चमूः ॥ [वत]
आमन्त्रणे । वत वितरत नोयं [sic] तोयवाहा नितान्तम् . c. Gaṇ. 18, 14 ;
Pa. 775, b । खेदे । Śi. 9, 17 ॥ 24 ॥

धृतौ । अनुभवन्ति सकृत्सकलेन्द्रियाण्यभिमुखान्तमिष्टजनं वत । आश्चर्यं ।
यराहो राहुर्या वत वलचमत्कृत्यतिशयम् c. Sp. 1126 । अनुकम्पायाम् । विरम-
नातक दैन्यमपास्यतां वत कियन्ति चट्टानि करिष्यसि c. 2, 87 ॥ [यद्वत्] प्रथे ।
गुरोर्यद्वत्परीवादं त्वं कद्वद् इवावदः । वितर्के । यद्वत्सरोजं मुखमेव यद्वत् ॥
[शब्दवत्] सहाय्ये । शब्दवत्ते मुनयस्तत्र तमसेचन्त योगिनम् । पुनरर्थे । शब्द-
देव स गतस्तमाश्रमम् । नित्यार्थे । Ra. 2, 43 ॥ [सकृत्] सहाय्ये । अनुभवन्ति
सकृत्° B. under वत । एकवारार्थे । Sp. 532 ॥ 25 ॥

[ग्वस्ति] आशिषि । देव ग्वस्ति ययं दिग्जात्यत इतः क्षानेन निष्कल्मषाः ॥

[साक्षात्] प्रत्यक्षे । Śi. 1, 31 । तुल्ये । इयं साक्षाद्भस्मीर्मदयति मृगाक्षी मनः ॥ [हन्त] दाने । स्वयं स दशकंधरो विनयवामनैराननैः स्तुवन्स्तुदति याचते वचनहन्तकारं त्वयि । अनुकम्पायाम् । M. M. 68, 1 । वाम्यारम्भे । Bhag. 10, 19 । त्रिषादे । हन्त चिन्तामणिभ्रान्त्या याचितोसि स्तुतोसि यत् । तत्तत्तु वृत्तपापाण० c. 2, 233 ॥ 26 ॥

निधये । Ki. 1, 43 । निधयेन हनेत्यर्थः । प्रभेदे । बाला चन्द्रकलेव कान्तिमधुरा हन्त प्रिया दृश्यते ॥ [अयो । अय] समुच्चये । सुजनः सुधानिधिरयो नयनानन्दं कस्य विदधाति ॥ आयुषो राजचित्तस्य पिशुनस्य धनस्य च । अय स्नेहस्य देहस्य नास्ति कालो विकुर्वतः ॥ मङ्गले । अय प्रमाणमीमांसाम् c.B.H. 44; 82, n. 74 । संशये । Śi. 9, 20 । आरम्भे । Ra. 3, 1 । अधिकारे । H. Ś. VIII, 1, 1 । अनन्तरे । Śi. 9, 29 ॥ 27 ॥

अन्वादेशे । धनवांस्त्वमयो स्या लोको मानवति । जुहुस्ववायानय [?] तावदेते भयैवयोः पक्षिप [sic] सर्पिराशु । प्रतिज्ञायाम् । सर्वमनेकात्मकं दस्त्ययेति श्रुमः । प्रभे । अय शक्तोपि भोक्तुम् । साकल्ये । स्तुतं माहाभाग्यं यदभिजनतो यच्च गुणतः प्रसङ्गान्नस्तस्येत्यय खलु विधेयः परिचयः । अत्र हि परिचयमात्रं विधेयं कार्यजातं तु साकल्येन संपन्नमित्यर्थः c. M. M. 101 ॥ सर्वत्रायवदयो अप्युद्यन् ॥ [तथा] दृष्टप्रतिवाक्ये । Ku. 3, 22 । समुच्चये । आगता मुनयस्तत्र भृगुरत्रिर्व्यमस्तथा ॥ 28 ॥

[यथा] निदर्शनं दृष्टान्तस्तत्र यथा । संचरन्ति महाधूर्ता वटे पररुचिर्यथा ॥ [तथा यथा] उद्देशनिर्देशयोः । तथा भव यथा तात त्रैलोक्योदरदर्पणे । विशेषैर्भूषितस्तैस्तैरित्यमात्मानमीक्षते ॥ न च मे० Śi. 9, 56 । अत्र पूर्वोक्तौ यथातथाशब्दानुपेक्षे । उत्तरोक्तौ तु निर्देशे ॥ साम्ये । गतच्छायधन्वो जगदपि तथावस्थमभवत् । जन्तू० Śi. 4, b ॥ हेतूपपत्तौ । सरस्वामेतस्यामुदरवर्तिनी-चीविवर्तितं यथा लावण्याम्भो जनपुलिनोद्भङ्गपुरम् । यथा दृश्यधाय० c. K. K. 125, 20 ॥ [वृथा] अविधिः शास्त्रोक्तक्रियातिक्रमः । यथा । आविकं संधिनीक्षीरं वृथामांसं तथैव च c. M. 5, 8 । अनर्थके । Ra. 2, 34 ॥ 29 ॥

[अनु] लक्षणे । Śi. 5, 2, c । वीप्सायाम् । Śi. 4, 60, c । इत्थंभूते । Śi. 9, 63, b । भागे । यमुः प्रति नृपं यागपतिं पर्यनु कर्षकम् । प्रति ग्रामं दिशं पर्यनु क्षेत्रं तस्यसंपदः ॥ संनिधौ । Śi. 7, 24, b । सादृश्ये । Ku. 1, 44, c ।

आयामे । Ra. 13, 35, a । गोदायामलक्षिताया निवृत्त इत्यर्थः । हीने ।
Ki. 13, 52, d । पथादर्थे । Śi. 7, 21, a । सद्दार्थे । Śi. 9, 17, a ॥ 30 ॥

‘[ननु] आक्षेपे । Sp. 3367 । परिप्रभे । तत्त्वं तत्त्वं कथय ननु नः कासि
कस्यापि पत्नी । प्रत्युक्तौ । Sp. 4443, d । अवधारणे । अमीभिः संसिक्तेस्तव
किमु फलं प्रारिद्धैर्दत्तेपेक्षन्ते सलिलमवटेभ्योऽपि तरवः । अयं युक्तो व्यक्तं ननु
सुखयितुं नातकशिशुर्य एव ग्रीष्मेऽपि स्पृहयति नवाथस्त्वदपरात् [?] ॥ वाक्यारम्भे ।
ननु सुलक्षणाभासे ज्ञानमेकं परं पुनः । अनुनयामन्त्रणे । त्यमनङ्गशरैर्विशौर्यसे
ब्राह्मणं न कण्ठस्थितजीवमात्रशेषः । विशेषयोर्युवयोर्न दृश्यतेन्यो ननु मान
[sic] कमलाक्षि मा कृथास्तत् ॥ अंगुष्ठायाम् । विपदो ननु संसरन्तु ता ननु या
व्याधिभिराहितास्पदाः ॥ 31 ॥

[नाना] विनार्यो वर्जनं यथा । नाना नारीर्निष्कला लोकयात्रा । उभयार्थे ।
नानापक्षायमर्शः संशयः । अनेकार्थे । नानाविधं कृतकदेहभृतो समाजम् ॥ [स्थाने]
कारणं हेतुस्तत्र यथा । स्थाने स्टेर्यः स्थितेः संद्वेधः । युक्ते । Ku. 6, 67 ।
साम्ये । पितुः स्थाने गुहं विदुः ॥ [अप] स्तेये । ण्यामिपहरति कविः । अप-
कृष्टे । Sp. 5245, c । वर्जने । आशङ्के शाईलान्धासन्न स्मेरात्पर्यवोपरात् ।
मुदि । Śi. 5, 63, d ॥ 32 ॥

‘विपर्यये । Śi. 2, 54, b । वियोगे । कान्तापयुक्तः सुतरां मुमूर्छ । निर्देशे ।
अपदिश्य दिवं गतां प्रियां विधिना तेन दशाहतः परे । विदुषा विधयः समर्थिताः ॥
विकृतौ । अपकुर्वन्त्यव्यक्तं क्षुद्रे कुर्वन्तु किं महान्तोऽपि ॥ [अपि] संभावना-
याम् । अपि स दिवसः किं स्याद्यस्मिन्प्रियामुखपङ्कजे — मधुकरीवास्मदृष्टिर्वि-
कासिनि पास्यति । शङ्कायां यथा । अयाङ्गया [sic; perhaps अय्याङ्गया] शा-
सिगुरात्मना व [sic] प्राप्नोति° B.Ra. 5, 11 । अत्राहामर्थ [sic] शङ्के मां
संभावयितुं प्राप्नोसीत्यर्थः । गर्वणायां यथा । अपि तत्रभवान् भावाद्वयं सेवते ।
समुद्यये । Su. 3312 ॥ 33 ॥

प्रभे । अपीदमेव° Ku. 5, 62 । युक्तानि संबद्धानि पदानि तेषामर्था युक्त-
पदार्थास्तत्र यथा । Śi. 5, 81 । कामचारक्रियासु । भवानपि स्पृष्टं गृह्णातु ॥ [उप]
आसन्ने । K. Pr. 176, 19 । अधिके । उप खार्यामिव द्रोणा मिलत्यागाश्लेषि-
कम् [sic] । हीने । उप गङ्गामिवापगाः । सारदये । Ku. 1, 36, d । प्रति-
यक्षे । विधाय सहजाशौचमुपस्कृतिर्नयं नयम् ॥ 34 ॥

तद्योगे । Ra. 8, 93, c । व्याघ्रौ । उपकीर्णं वनं पुष्पैः । पूजायाम् ।
गिरिशमुपचचार प्रत्यहं सा सुकेशी । शक्ती । Śi. 6, 63, a । आरम्भे । Ki.
2, 28, d । दाने । देवोपहारव्याजेन यज्ञव्याजेन येय वा । दाक्षिण्ये । विनोपरो-
धात्स्वहितेष्वयेव [?] महीपतिर्यस्य वचधकार । आचार्यकरणे । Sp. 6555, c ।
दोषाख्यानं । Ku. 5, 58, d । अत्यये । उपरतसर्वेच्छो वा यो वा संपन्नस-
र्वेच्छः ॥ 35 ॥

[अभि] वीप्सायाम् । वृक्षं वृक्षमभि सेकः । लक्षणे । Śi. 1, 24, b ।
इत्थंभूते । अभि दिग्विजयं साधुरुपतस्ये शरत्क्षणात् । आभिमुख्ये । Śi. 2, 42, d ॥
[अमा] इयोः । अमा सह संनिगने वा वसतः सूर्याचन्द्रमस्तावस्थामिति अमा-
वास्या ॥ [अलम्] निवारणे । Ra. 2, 34 ॥ 36 ॥

अलकरणे । Sp. 7163 । सामर्थ्ये । Śi. 2, 26 । पर्याप्तौ परिपूर्णतायाम् ।
Ra. 2, 39 । परिपूर्णा पारणेत्यर्थः । अवधारणे । R. K. I, 22 ॥ [एवम्]
प्रकारे । Ku. 8, 5 । अङ्गीकारे । एवमस्तु कथया किमन्यथा । अवधारणे ।
अहार्यमेव मृगनाभिपक्षम् । अहार्यमेवेत्यर्थः । Gan. 5, 11 । समत्वे तुल्यत्वे ।
रोलम्बणबलव्यालतमालमलिनस्त्रिपः । वृष्टिं व्यभिवरन्तीह नैवप्रायाः पयोमुचः ॥
न ईदृशा इत्यर्थः ॥ 37 ॥

[कथम्] प्रश्ने । Ku. 5, 66 । प्रकारे । Śi. 2, 52 । संप्रभे । कथं समा-
याता एव तातपादाः । समये । कथं स एवार्थतापसः ॥ [कामम्] त्रिष्वपि ।
M N (1878) V, 7 ॥ 38 ॥

[किमु] संभावनायाम् । Śi. 8, 24 । विमर्शे । किं नन्दी किं मुरारिः किमु
रतिरमणः c. 7, 12 under नब् ॥ [जोषम्] सुखे । संतोषतः सोपि पुषोप
जोषम् । स्तुतौ । जोष सरोपेपि गुरौ विधेयम् । मौने । Śi. 16, 16 । लङ्घने
अतिक्रमे । जोष मदोपेपि गुरौ न कुर्यात् ॥ [नाम] प्राकाशये । Ku. 1, 1 ।
कुत्सायाम् । को नाम वह्निनौपम्यं कुर्वीत शशालक्ष्मणः ॥ 39 ॥

समाख्ये । कथं नाम समेप्यसि । अभ्युपगमे । Śi. 10, 86 । अलीके । Ku.
5, 32 । विस्मये । Sp. 2914, d । क्रुधि । ममापि नाम रावणस्य परैः परिभवः ॥
[नूनम्] तर्के । Me. 81 । निधिते । नूनमस्त्वं गतो चादी सिद्धसेनदिवाकरः ॥
[प्राध्वम्] नर्मणि । प्राध्वमध्वानि मुष्ण विदधाति । अनुकूले । पाणौकृत्य रिपो-
र्लक्ष्मीं प्राध्वंकृत्यापरं परम् ॥ 40 ॥

[भृशम्] इयोः । अस्माद्विना सा भृशमुन्मनीभूः ॥ [सामि] अर्धे । अर्ध-
मुन्मिपति पङ्कजाकरे सामि कैरववने निमीलति । जुगुप्सिते । तत्सामि यजतेध्व-
र्युर्यद्याज्यान्ते वषट्कृतम् ॥ [अयि] प्रश्ने । अयि स्वशः Ku. 5, 33, c । अनुनये ।
अयि निमिकुलजाते क्षत्रियम्लानिमूढे परपरिभवभाषां संवृणु व्रीडितोस्मि ॥ [अये]
क्रोधविषादयोः । Pa. 775 ॥ 41 ॥

संभ्रमे । अये केयं धन्या Pa. 3518 । स्मरणे । अये रामो दाशरथिः ॥ [अन्तर]
अन्ते । यौवनान्तरुपतिष्ठते जरा । स्वीकारे । अन्तर्हत्वा इयेनो मूषिकां गतः ।
परिगृह्येत्यर्थः । मध्ये । Me. 3 ॥ [उररी] उरुरी । ऊरी] इयोः । कोपः
Śi. 10, 14, b । एवमुहरीत्यापि । तदुरी° Śi. 2, 30 ॥ 42 ॥

[परा] आभिमुख्ये । परापतत्तं पतगाधिराजम् । आनाभिमुख्येपि [sic] यया ।
परावृत्तं सैन्यं हतविधियश्चात्तावकमिदम् । गतौ । Ra. 9, 81, d । अत्र हि परा-
गता असद्यो यस्येत्यर्थः । धर्षणे निरस्कारे । Ki. 1, 41, d । हिंसायाम् । परासनं
यो विदधे परेषाम् । भृशार्थे । H. V. 3, 3 । विक्रमे । Śi. 2, 44, c ॥ 43 ॥

[परि] व्याधौ । कदपरिस्तापाय । उपरमे । Śi. 11, 1, d । वर्जने । परिक्लिगते वृष्टो
देवः । लक्षणे । वृक्षं परि विद्योतते विद्युत् । आदिशम्प्रादीभ्यस्त्यभूतभागेषु यया । वृक्षं
वृक्षं परि सेकः । साधुधैत्रो मातरं परि । यदत्र मां परि स्यात्तदीयताम् । आलिङ्गने ।
U. R. 11, 12 । शोके । Bhoj. 87, 12 c. Su. 3180 । पूजायाम् । Śi. 1 17, c ।
दोषकीर्तने । सत्यव्रतस्य च सतस्तनय वनाय प्रस्थापयत्तपरिवादपद भवामि ॥ 44 ॥

भूषणे । भज सुवर्णपरिष्कृतमासनम् । सर्वतोभावे । Śi. 9, 18, d । व्याप्तौ ।
M. M. 153, 5 । निरसने । Śi. 4, 63, d ॥ [पुरा] भविष्यदासवे । Me. 82 ।
चिरातीते । विप्रं पुरा पतगराडिब निर्जगार । प्रबन्धे मातत्ये । वसन्तीह पुरा छात्राः ।
सततं वसन्ति स्मेत्यर्थः ॥ 45 ॥

[पुनर्] अप्रथमे द्वितीयवेलायाम् । B. H. 66, r. 16 । भेदे विशेषे । किं
पुनः कूपसंधानपुलिन्दकृतसंनिधिः ॥ [क्विल] संभाव्ये । Śi. 1, 36 । वार्त्तायाम् ।
Da. 7, 14 । हेतौ । Ra. 2, 53 । अरुचौ । Ku 5, 64 । अलीके । Śi. 11, 9 ॥
[खलु] वीप्सायाम् । विद्वद्भिः खलु कर्तव्यः शास्त्राभ्यासः समाहितैः । शास्त्रे
शास्त्रे इत्यर्थः । निषेधे । Śi. 2, 70 ॥ 46 ॥

निज्ञासायाम् । कः खलु° S. S. 47, 19, c. Su. 1343, d । अनुनये ।
Nâg. 29 । वाक्यालकरणे । Śi. 10, 90 ॥ [अत्र] आलम्बने । दन्तायटम्भ°

c. 4, 213 | विज्ञाने | Ku. 4, 13, a | नियोगे | कन्यावमुक्तपुरा | व्याघ्रौ |
Śi. 16, 27, d | शुद्धौ | B. H. 67, v. 29, b || 47 ||

[एव] औषम्ये । तथैव मे सन्तु सदापि संपदः । परिभवे । Śi. 8, 7, d |
ईपदर्थे । किञ्चिदेव यदति स्म सस्मयः । अवधारणे । वपुरेव तवाचष्टे भग-
वन्वीतरागताम् ॥ [उपा] द्वयोः । गतकेलिक्रमा रामाः पदमनिरुपातनैः ॥
[दोषा] द्वयोः । Śi. 4, 62, c || 48 ||

[मङ्क्षु] शीघ्रभृशयोः । Śi. 5, 37 | तत्त्वे । वीक्ष्यते किमपि मङ्क्षु
मुमुक्षुः ॥ [अतस्] त्रिष्वर्थेषु । हेतोरपदेशवदिति यथा हेतोरपदेशे वर्तते तथा
निर्देशे पञ्चम्यर्थे नेत्यर्थः । हेत्वपदेशे । Ku. 5, 40 | निर्देशे । अतो गतः
संप्रति भानुरेषाम् । पञ्चम्यर्थे । Śi. 1, 31, c || [इतस्] यतस्] विभागे । इतो
वमनि केशवः पुरमितस्तदीयद्वियाम् c. Sp. 1095 | यतो यतः ° Śi. 23 || 49 ||

पञ्चम्यर्थे । इतः स ° Ku. 2, 55 | यतस्त्वया ज्ञानमशेषमाप्तं चैतन्यमुपा-
दिव दीक्षितेन । नियमे । इतः कुराज्यं नरकान्तमाहः । नरकान्तमेवेत्यर्थः । यतो
न-योगो [नियोगो ?] यत बन्धनान्तः । बन्धनान्त एवेत्यर्थः ॥ [ततस्]
आदौ । ततः प्रयाते यद्युदेवसूना । आदौ गते इत्यर्थः । कथान्तरे । अथणा ।
ततश्च । क्रमेणैव सुतीक्ष्णादीनुपस्थाय महामुनीनित्यादि s. An. V, 4 | पञ्च-
म्यर्थे । Ku. 1, 46, d | परिभवे । जाम्बवान् । ततस्ततः s. An. 185 ||
[तिरस्] अन्तर्ये । पद्मयोनिस्तिरोदधे c Ku. 2, 62 | तिरथि तिर्यगर्थे ।
तिरोविचारितधीमम् ॥ 50 ||

[नीचैः] स्वैरे । चरति स्वैरिणी नीचैः । स्वैरं चरतीत्यर्थः । अल्पे ।
Mo. 42 | नीचे । Śi. 11, 65 || [प्रादुस्] नाभि मागधे । प्रादुर्भावा हरे-
र्दश । मत्स्यकूर्मादीनि दश नामानीत्यर्थः । प्रकाशे । Śi. 8, 12, d || [पुरस्]
अमे । Śi. 2, 35 | प्रथमे । यथा समस्तं तिमिरांशुकं तथा पुरोपि रागाश्रितं
न लक्षितम् ॥ [मियस्] अन्योन्यस्मिन् । M. 8, 109 | रहसि एकान्ते ।
Ku 3, 2 || 51 ||

[अह] नञ्पूर्वाज्जहतिः क्विपि अह । धिगर्थे । अह महापातकिनं भव-
न्तम् । शोकः स्याथी भावः । करुणो रसः । विषादो व्यभिचारी भावः । त्रिष्वपि
यथा । देवी का जनकाधिराजवनयादा जानकि क्रासि लः [sic] c. M. N.
(1878) IV, 24 ; (1886) V, 12 || [अह] द्वयोः । विहितमह विधांजा

यत्तदेवोपयोज्यम् ॥ [आहो] आङ्पूर्वाङ्गुहोतेर्विचि आहो । प्रथे । आहो
किमेवा सुतनुर्विरौति । विचारे । Sp. 1750 ॥ 52 ॥

[सह] संबन्धे । पण्डितैश्च विनीतैश्च धर्मज्ञैर्नयशालिभिः । तिष्ठेद्दि बन्धन-
स्थोपि न तु राज्यं खलैः सह ॥ पण्डितादिभिः संबद्धं बन्धनमपि श्रेयो न तु
खलसंबद्धं राज्यमपीत्यर्थः । सादृश्ये इत्यर्थे । Śi. 5, 16, d । कल्पद्रुमा इवे-
त्यर्थः । यौगपदे तुल्यगे । Ra. 3, 61 । समृद्धौ । समद्रग[sic] । मद्राणां समृ-
द्धिरित्यर्थः । साकल्ये । सतृणमभ्यवहरति । विद्यमाने । Sp. 1417, Kāt. 107, 2 ॥
[हीही] द्वयोः । हीही संपन्ना मे प्रियवयस्य मनोरथाः ॥ 53 ॥

अथ त्रिस्वरास्तत्र चान्तः ॥ [ननुच] प्रथे । ननुच विप्रतिपिद्धमेतत् । दुटोक्तो ।
ननुच द्वेपामित्यपशब्दोयम् c. Śi. 12, 13, d । सम्यग्वादे । ननुच एव-
मेवैतत् । स्तुतौ । ननुच कोस्य समः शुकती भुवि ॥ [अपट्ट] चारु समुगं
निर्दोषं दोषहीनम् । द्वयोः । Śi. 15, 17 ॥ [किमुत] प्रथे । Su. 1048 ।
वादे । न नित्यः शब्दः किमुतानित्यः c. Gan. 21, 13 ॥ 54 ॥

विकल्पे । किं वा विद्याधरोय किमुत शूरपतिः s. 7, 12 । अतिशये ।
Ku. 7, 65 ॥ [पुरस्तात्] प्रथमे । अनुचितमिति मत्वा तत्पुरस्तात्तिरस्तम् ।
अपतो यथा । Me. 15 । पूर्वस्यां दिशि । पुरस्तादुदयः पश्चात्तथैवास्तमयो
ध्रुवः । व्यभिचारो न चेदस्ति तत्र का परिदेवना ॥ पुराणो भविष्यदासत्रचिरातीतुप्र-
बन्धास्तेषु तद्बुद्धाद्वरणं द्रष्टव्यम् ॥ [अभीक्षणम्] क्षीयनकर्षणयोः । तद्गोतीव
तथान्योमीक्षणं तीक्ष्णाक्षरक्षारेः ॥ 55 ॥

संततपौनःपुन्ययोः । Śi. 1, 32 ॥ [अवश्यम्] निश्चये । Sp. 668 ।
नित्यं शाश्वतमनवरतं च । शाश्वते । अवश्यं पृथ्वीयं क्षितिपतिसहस्राणि तु
ययुः । अनवरते । अवश्यं कर्तव्यं शयनमशनं च इयमपि ॥ [इदानीम्]
सांप्रतमित्यस्यार्थे । Sp. 5202 । वाक्यालंकारे । इदानीं भो दानीं विरतसि [?
विरतसि] कथं नन्वमधुना [sic] ॥ 56 ॥

[तद्धिनम्] द्वयोः । देवार्चां तद्धिनं कुर्यात् ॥ [सांप्रतम्] द्वयोः । तन्मै-
थिलीं प्रत्याहर्तुमुपक्रमः परमितो नः सांप्रतम् ॥ [समया । निकषा] द्वयोः ।
गुणदोषाभिव्यक्तिर्वचसां संजायते सतः समया । प्रादुःपन्ति विशेषा हेष्वां निकषो-
पलं निकषा ॥ 57 ॥

[अन्तरा] विनार्ये [न सुखं धर्ममन्तरा । संनिधौ मध्ये च । Śi. 19, 65, c ॥
 [अभितस्] अभिमुखकात्स्नर्ययोः । An. III, 41, d । शीघ्रसनीषयोः ।
 Śi. 5, 24, b । उभयतोर्ये । Śi. 3, 3, c ॥ [अघतस्] प्रथमे । अघजन्माघनः
 पृष्ठः । अघ्रे । अघतो बाह्वपाशेन केदापाशेन पृष्ठतः । पार्वतः कर्णपाशेन ०
 s. 2, 538 ॥ 58 ॥

[अन्ततस्] पञ्चम्यर्थो हेतुः शासनं शिक्षा । चतुर्थपि । किञ्चिदप्यधीष्व
 अन्ततः प्रज्ञां प्राप्स्यसि c. Gan. 27, 2 ॥ [पुरतस्] अघ्रे । Pa. 3952, d ।
 आद्ये । भोजने पुरतः पुत्रः सपामे पश्चिमः सदा ॥ [पूर्वेषुस्] इयोः । पूर्वेषु-
 र्वितरन्ति संततमहो दानं निदानं श्रियम् ॥ 59 ॥

[अहह] अद्भुते । An. 264, n. 2 ; Pa. 222, c । खेदे । मुदा यत्र
 प्राणास्तृणमिव परार्यपणयिगस्त्यजन्तो लज्जन्ते कियदिति धिया तद्युगमगात् । तृणं
 प्राणप्रायं त्यजति न जनो यत्र समये वयं जातास्तत्रेत्यहह कृपण जीवितमिदम् ॥-
 अयं चतुःस्वरौ ॥ [अन्तरेण] इयोः । तस्य [sic] निहन्तुमवर्त्तो दिवमन्तरेण ।
 त्यामन्तरेण न हि संप्रति कश्चिदीशः ॥ [अहोव्रत] अनुकम्पायां खेदे च ।
 Su. 503 ; Gan. 17, 10 । आमन्त्रणे । Ku 3, 20 ॥ 60 ॥

एषां चान्वयानामर्थक्यनमुपलक्षणमाद्यम् । अन्यथा भूयांसोऽप्यर्थाः सन्ति ।
 यदाहुः । निपाताश्चोपसर्गाश्च धातवश्चेति ते त्रयः । अनेकार्थाः स्मृताः सर्वे पाठस्तेषां
 निदर्शनम् s. Gan. 43, 1 ॥

इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचितायामनेकार्थकैरवाकरकोमुदीत्यभिधानायां
 स्वोपज्ञानेकार्यसंग्रहटीकायामनेकार्थशेषान्वयकाण्डः समाप्तः ॥

VARIOUS READINGS AND CORRECTIONS.

I. TEXT.

- Kānda 2, v. 273 —MSS. both वैद्यावृत्त्य°, वैद्यावृत्त्य°, and वैद्यावृत्तिकरे । c note on Śīśr
105 —299. P कधूरे A कधूरे B चधूरे । 322.P B पकगडी हजिका [P marg: पजिकापम्पल]
c Vi 1286 ; A once पकगडी । 358. P A मुसौबधौ B मुसौबधौ । 516. स्थिरे नित्ये] कीले
नित्ये इति पाठातरे P. marg
3,125. P ५ छमडके A B छमडले, but B in comm. छमडक प्रदेशविशेष । c Vi.
323 —180. P. गद्यैगुमयो । Probably correct, c. Vi. 513 —198 धान्ये] P ध्याने । 535.
रते] P marg. तरेति य पाठ । 588 MSS खडाश° । c Vi. 1611,—766 P सज्जकीदुमे ।
4,48. MSS प्रादौ रोमे च भेदे च । 102. P रुद्धे । Probably correct, c. समुदे Vi.
809 —205. P प्रासदे । 328 A B सुवर्णोलतरी ।
5,32 MSS both °विचुलिका° and °विचुलिका° । 48. P चित्तापूरे, A चितपूरे and चित्तापूरे ;
B चित्तापूरे Vi 2071 वितापूरे ॥

II. COMMENTARY.

Introduction. V 2 A °हुग्लाना, B °हुग्लाना.

P. 3 L. 1. A °नेकार्थे, 14. B °सख्ये

4,10. MSS. शत, 26. A कोर्डम्, 28. A बद्धले.

5,4. A शशास्यमपराज्य्या, 9. A व्यजनिताचरा ; 24. A मुनिस्यामा. 27. A चैरचमणके.

7,9. B कंकसिका ; 23. read उद्धवायामिव, s.II.P. 8,74.

9,28. MSS. सुवतिरेणा.

10,4. A विटपिताना, B विटपाना ; 20. A मरके(?) 23. A नागराजेन.

11,24. A जानाति ; 29. A अर्द्धतरण°

12,19. A °विभूतयो, 20 A °नकारिका, 29. B °नये .

15,2 A प्रावाया.

16,14 Read गुलि° with B and A sec m, 26. A गौडा.

17,13 A अलस्या, B आलस्या.

18,12 A सस्कोट°, 18 D यवेक्षु°.

19,1. Read °ज्ञध with A

21,4 Read जानुनिविष्ट°, 6. A तेभेभ्य.

22,16 A चडास°, 23. °कार्यपरमादकि, 25. A हरिप्रयमितिशौ°.

23,24 Read सेवाधन्यो वर्नेने with A

24,2. B अन्वा 3 A °रसौ, B and Vkh °वसौ.

25,1 A पद्वर्ण्येहोर्णल, 13. A कायि, B बोडी, 15 B रोध, 22. B निपातनादे

26,12. A तव वर्णममु

28,7 A बहद्वर्णेति, om B.

29,16 A निवृत्ति..

30,3. A भवता विधिगे, 12 A तता स्तुत्यौ वर B स्तुत्येस्तव, 29. °भेकातरे MSS.

31,12 A °वर्तव

34,14 A वर्ग मुरम्पा, 21. MSS समर्थात्त, 28 B मतपतिनरी की°, A indistinct.

35,2. Read मन्थलक्ष with A, 16 B °राध ; A°, 29. A अनर्य

- 36,27. A न स्वमीभरः.
 37,3. B तत्र तिथौ; 16. B ग्रहे; 19. B वेदेवी, Mkh. वेन्दरी; 21. A ओकारं, B ०सुपुनं.
 39,1. Read वन्धने, 2. read विभेदनी; 7. A स्वमीभरं. 23. A ०शकं.
 41,29. MSS. पक्षिताभा.
 42,4. A अत्र.
 43,15. Separate वसे धर्मं.
 44,9. B ०लक्ष्म्या; 12. A नममनुपुतं (7), B नमममुतं.
 45,11. Read सुन
 46,4. MSS. भुशत; 25. MSS. गुंकारेका.
 47,9. A अनाकलित मांति रादन्त पतोत्र क, B only वृत्तः एरोत्र क.
 48,4. B वृत्ता मद्यापेक्षता सहेव; 14. Read with A सभापौञ्छीन्; 28. A om. from पराक्रमः 10 वा.
 49,2. B वा रुद्र, 14 रुमंदृष्टयंघाता B, om. A; 19. A उच्छन्न.
 50,11. B एकपदी, 13. B ०यगादि; 25. A यदीरूपक.
 52,10. MSS. लक्षो; 23. A अर्धोर्ध्वं च.
 53,5. A बद्धो, 14 read ०यतिरुधोर्ध्वं.
 54,11. Read मय्येन नय्य with A, 12. A वसवते (?), 13. B ०योगिभन्.
 55,17. A अरुषो, om B.
 56,15. Read with A गुते नयत् कितवो, 22 ०विच्छन्न om. MSS.
 57,10. Read with A मायाविममाये.
 58,5. Read with A नमोस्त्वदीयं (?). 24. read स्वेय, 27. MSS लीमेन.
 59,9. MSS ०मुचत, 12. B लक्षितैः (?); 16. A नतामरतर.
 60,18. A ०द्वित, B ०द्वित
 61,7. A कुरैभ, 8. A सुतल्ल, 29. A गौरधुरित.
 62,1. MSS. ऋग, 18. A ०कुलालयेन, 22 A वेदरा, 25. A निविसेते.
 63,1. B वृषोक्षिमनार्थी, 8. A ०भरन, 29. A ०गिरी (?), om B.
 64,20. A परमसुखीरुत्यये.
 65,3. B यस्या D A ०चे सुंदरी, 14. A वधुभिरी, 16. A वृत्ति, 18 A ०शकं; 20. A दिवा.
 67,21. A ०मु मुतिमीत, B ०मुति.
 68,14. A हरिस्त्वैवो
 69,4. A om. च; 5 A ०भावपुत्रो B पत्रो, 8 B विष्यदस्व.
 69,9. Read with A नासीदासीत्, A कल्पद्वो (?) B कल्पो (?); 13. B गुलिका, 21. A विभासिता.
 70,5. Read ०पिबस्तमुवाच यावत्, 14 B ०द्वयमुत्तरिणावो.
 73,2. A रत्नयो B रत्नयो, 19. B वयाविस्वा इव
 74,14. Read आदिरवत्युदयावि, 15. A ०भासु नेति B भासु, 25. A सर्वदा (?); MSS. चद्रजडे (?), 26. A शुलाउन.
 75,13. Read with A कर्षकैर्वि, 24 A ०वयनी.
 76,1. B कुलधर्मे, and तत्र for तत्र, 5 read च.
 77,26. A मुहुनि, B मुहुनि
 78,5. A ०वकार, at 2,529 प्रवर.
 79,6. MSS. ०मगना, 18 A अत्र ०वतादत् दानं (?), 22 read राजाध्वक.
 80,11. Read with A विच्छन्ने, 16 MSS म्नामुलो(?) निक्षिप. 21. A धाम्यत्येव न (?).
 25. A सजको (?), B सजले, read सजने (?)
 81,1. A इय द्वयस्यापतिव मं (?), 27. read वेदान्तामुवि. 28 B अवयवहरतरस्या, A very indistinct

- 82,5 A इदमपि, द्वारद, 6. B इदमति°, A तमसि; 8. A परलोके परव, B वर्ततेऽनुदेष्टेति,
9. B ऽन्तरद, 12 read विगुणे .
- 83,1. B °मासके, 5. A तपस्तेष्व, B तपास्तपस्य, 11. A defective B illegible, 18 8
द्वारशिखाया; 20 B विशति (?) विश°.
- 84,8. Read क्रीडा, 21. B ईय°.
- 85,1. A °सहस्र°, 4. नृत्तमनेन्द्रयाया (?), 18. read °शब्दादसत्या°. 23. A °तोपि शंघाशंघात-
रतरे, B सपाशंघातकातरतरे.
- 86,1. Read मौह्यौ°, 16. read महीपः (?); 21. A °भाबलो (?).
- 87,2. A and B once व्यसति, B once विकसति, 3. A twice, B once, व्याख्याय, 14. B
चदति, 19. read गतजन्मा परिणतवया । यथा.
- 88,18. A तथिसेवसाया.
- 89,2. A स्वगृहा°, 8. B कारुण, om. A; 17. B शेषमेवकः कीचकाव्या, 23 A विकलपाटयो.
- 90,5. A कौशिकेवराचन°, om. B, 11. A कीच, B कीच.
- 91,6. Read पात्र्या°.
- 92,17. A प्रतीकासिगु°, B प्रतीकासिगु°; 24. read °पातका.
- 93,14. Read समयो Mkh, 23. read °मधमृति°.
- 94,9. MSS. °करादिन पुस्ता; 16. MSS. बीजतकौचकः. 17. A °कवलीक°.
- 95,14. Read °विपर्ययोरवि°.
- 96,21. MSS. क्षीता°.
- 98,26. A सर्व्वीय.
- 99,14. A हंत चउदस्य.
- 100,3 Read सेवता°, 10. A हिमोत्सवे; 26. A °भयः
- 101,8. B सत् तं, 11. B कटं, 21. read द्वयो । गण्ड°.
- 102,6. A पवरिवेक्षा, B य वरिवेक्षा; 7. MSS. दादलेमरी, 20. B मधुमंदप; 22 A
कलिकला°.
- 103,8. A °मारोह, B °मारोह.
- 104,5. A टिकी, 6. MSS. यौवदस्तथा; 18. A बद्धिविशतो, B बद्धिविशतो.
- 105,4. Read सा; 5. MSS. मनुष्येण, 13. MSS. बहुतरणेनो°.
- 106,8 Read निर्वाणमापि, 27. MSS. बंधस्यते.
- 107,9. A रोष्यति (?), 10. read व्यलकुत्तरः ।
- 108,3 Read धेनौ, 19. A न मृत्ते, 28. B न मृत्किमुक्तिम°.
- 109,13. MSS मकवने, 15. Comm. defective; in Mkh., the passage आनतं°
quoted for the meanings सनर and नृत्तस्थान, 20. B कोलापमाने.
- 110,20. A तस्य (read तस्य), 21 MSS om. ते.
- 111,14. Read अमृता (dele जीव), 16. dele the (?) and read गणिकापक्षे पत्नं.
- 112,24 MSS. °र्यनेन पात्रीषता (?). 29. B °मृतादृत
- 113,4. A विद्यामारणरुषि°, B विद्यामाणमणरुषि°.
- 114,24. MSS. °स्कीतिभूमा°.
- 115,4 A om. ज्ञातं; 21. A परिहारज्यतविद्.
- 118,28. A प्रमदैभि, B प्रमदादिभि.
- 119,25 MSS. सपभाव
- 120,6 Read चोपपरिरार, 21 MSS. defective? (लिप्यदोषिद् not explained); 25
MSS °नामप्रकर.
- 121,12. A °रुद्रुष, B °गृध्र, 23 A अनिज्ञाने°.
- 122,20. Read निहत्तु (?); 26 MSS वय.
- 123,15. B °मन्माल्पति, 16. B रौप (स्वप्न°). 17. A °नियमतिनिधनं, B निधन-
मति, 21. MSS. विद्वानेत्तु°.

- 124,2. Read मुनेः (?); 17. A °सल्यको, B °सर्पको; 22. MSS. तनु.
 125,4. A प्रचल°; 6. read °पङ्कजयोजनम्; 22. read हन्तु!
 127,28. Read जहर्षे (?).
 128,19. Read देहसाधनम्, 27. A हन्यमवाहयवाहुहायनहयवाहस्को°, B हन्यमवाहस्को°.
 131,7. A °पादयो.
 133,5. B मुकुटीकृत°; 8 A विप्रतमहादिः; 24. A कायोप्यु°, B कायोपि°.
 134,2. A एवायं, B एवायं; 11. MSS. om. च; 15. A अग्नेयं. 24. A शौलावाशयव.
 135,3. A °वाग्मते; B °नाग्मते; 10. MSS. °विषय- तप (?). 25. A विच°, om. B; A लभ्य मयं.
 136,9. A °मीले; 13. MSS. om. मानभेदे.
 137,11. B मुक्ता (read मुक्ता ?); 23. A °लकंबली; 28. B अन्वे.
 138,4. A किमभ्रोतु, °तापोपि; 10. A स्थितास्तेपतः; 12. कर्तुरस° MSS; 18. A स °कर्म-
 राशद°.
 139,6. Read बाहू°; 25. A नगर्षा, B नगर्षाद (नगर्षादि° ?). 27. Read खण्डखर्षो°.
 140,14. Read तवेणनेवा ? (MSS. तरेने°); 20. B कुरगकुत्तार° (?); om. A; 24. read
 जित्वरं डि°; 28. MSS. कानिर्व° (?).
 141,6. MSS. मुलेखी°; 23. MSS. हापरं; 28. MSS. तवाघोपि.
 142,17. MSS. °कुंजरे, 20. read °परिधये with A; 22. read दर्वी for देवी.
 143,1. च om. MSS; 12. MSS. गुरकुतः (?), 17. read वल्लायधो व°.
 144,9. MSS. मसुरान्नलोक्ष; 22. A छगलैः.
 145,4. Sic MSS; 22. A pr. m. घोषावली°.
 146,5. MSS. °सादस्तुव°. 26. B कलामेव.
 147,1. A °दये, 7. B स, A illegible; 23. MSS. कंदलि°.
 148,2. A °सीनः शूनस्तवा, B °वातवातिः; 24. MSS. तरेसाले; 27. A °देवधयवहसुः, B प्रीयते-
 बधयवसु.
 150,25. B तैमे, A (?).
 151,6. A °योग्यैव (?), 8. read पांसुलेवेवं (?).
 152,7. Read चतुरस° (?); 13. MSS. विस्तुधातीव (?), 26. MSS. °कंपानतं.
 153,20. A हर गुरो; 24. MSS. शालकानः (?).
 154,25. A निष्पाभिष्पावकृतः वल्यत्.
 155,1-2. B प्रभवे य°; 22. B स्थानरवजभ, om. A; 23. MSS. defective; 24. B °गेही°,
 A पूरणो.
 156,7. MSS. सहावस्ता, 17. B °कविज्ञा; 21. MSS. °त्राय; 24. read °कारीव साधु° (?).
 158,2. A कविभोद, B विवेधो; 4. A °उच महेसस, om. B. 5. A वृक्तमुपमुष्णीषि, om. B;
 10. A भद्रवन् वापि. 27. MSS. बुद्धि°.
 159,5. A योषा सल, B योषासेख.
 160,13. A कुख°, B कख°; 15. A सामवा°; 16. A °परिषिक्त°, 24. B खगादि° (?); 25. A
 (and B?) तपुषमा°.
 162,1. B बाणिजादपरे, 24. MSS. °रीषिषां.
 163,9. B न व्यथापि विधिना; 16. B जंघाजवाल°.
 164,15. B °अभिचारिमयं, MSS. मयनका for मयावका; 16. After मयच्छति MSS. add
 वा यथा; 23. A शौक्ष्य°.
 165,23. A °विकलत्, B वलचत्, Mkh. विगलत्.
 166,17. MSS. राजे.
 167,4. B तवः; 8. Comm. defective; read लित्र° with B.

- 168,6. B कामदान°.
 169,2. A om. द्रव्येत्यन ; 26. A °कच्यपत्रप, B °कच्यपत्रप.
 170,21. Mkh. कुलितता (?) ; A and B यातो, B विष्ट°.
 171,16. A चुडी, B चुडी.
 172,2. MSS. करणभूमि , 6. A °विनिट°, B विनिट. Mkh. निविट.
 173,3. B °रुचिथा, 7. Dele the [?] ; 27. MSS. °तपनचदुष्ट°, Mkh. चंपुचष्टु (?)
 perhaps °चचष्टु°.
 174,9. B भुत्तात्पन°, 18. MSS. सप्य° ; 25. MSS. निविट.
 175,4. B विविष्टि , om. A ; 9. MSS. तस्या प्रतिमानमानमसह ,
 175,24 A दुरात्मन्.
 176,17. B पतलेका° (?) ; 21. B सदासके (?) ; 25. A °वष्ट°.
 177,2. MSS. मेधया तु संगत (A संसगत) , 5. MSS °पत्रः. 19. A परिछेदः om. B.
 178,6. B कलेवरं ; 9. MSS. समनाह्वय°.
 179,11. MSS. पदादि & पादादि ; 20. MSS. कुत्तलोपा°.
 180,10. Perhaps जनसंसक्तहो ; 14 perhaps °तरलिततरवारि°. 26. अर्द्धनं प्रवृद्धस्त° B.
 181,20. MSS. नतागी , 22. B घामकूट, 24. A कुये तदोपि तौ स्तनो, B कुमतदो तौ. -
 182,13. MSS. रितम्कृत°, 16. sic A, B हरिश्चन्द्रपुत्रे यथा । ततः प्रविशति सुतारा रोहि-
 ताश्व (?) . The example for हुतांतान has been omitted by the copyist. In A, the ex.
 for 'son of Harischandra' is missing. 17. B आभयकारे , 21. A जलोपरपत्रे, B °स्त्रे.
 183,15. A विलपाष्ट, 18. B तनस्तानशविपाविनी , 26 A सुदरि. 28. B मस्त्रसाखि (?)
 184,2. तयोपदे is the example for अग्नि. the ex. for चद्र has been omitted by the
 copyists (?) 4 B om °मसारणा° ; 6. Sic MSS. ; c. H. 683, C ; 21. B °वेष्टः.
 186,19. A नवानि (?) , B illegible, 26. MSS. ददाति.
 187,15. A and Mkh. write आमुत्तीवत, 16. MSS. उपको.
 188,9. A अया, 15. A नमस्त B नमस्य (?) , 18. MSS. स्वमुचिष्ट.
 189,6. A यक्षेन्ग, B°.
 190,1. A महोत्ति, 5. अनश्रुति B, om A, 6 A सा ; 22 MSS. °भीहित.
 191,4 B जहयौन ; 8. Read विमये । Śi. 11,641 , 24. B °काधिभि°, 28. B विष्°.
 192,5. Supply प्रत्यक्षे before क्रियदिति, 14 B रुद्ध, 20 A विरत.
 193,1. प्रत्यक्षे om MSS, 8. Probably कस्य न, A °विचरय, 14. B शक्तोति.
 194,8. A द्रव्य अन्यो, 12. MSS. °विमर्श , 20. Perhaps यष्टुमुष्टुकी°, 22. A प्राते, om. B.
 195,11 MSS. परिपूर्णाया.
 197,13-14 A यतो न योगा. B तयो नियोगा (?) . 21. Read नाभि नामधेये (?) .
 198,6 B समुद्र मुद्रणा, 24. MSS न स्वमुद्रना (?) .
 199,13. B. तत्त°.

ADDITIONAL REFERENCES.

- 1,5 (p 3,13) विश्व° is quoted in the
 colophon of the Berlin MS. or. fol.
 1034 (Weber's Verzeichniss, No. 1727)
 of the Vīdagdhāmukhamandana.
 2,10 (p. 7,23) उप° is H. P. 8,74.
 2,60 (14,2) विहिते c also Peterson's
 Second Report p. 153, last line.
 2,133 (23,24) सेवाश्रयो (sic A) is Bā.
 V, 22, d.
 2,137 (24,12) सृष्टौ° is Sp. 2156 : c.
 Darpadalana 1,38.
 2,168 (28,26) लत Bi. III, 5.
 2,188 (31,23) कालि° s. C. on Dhvanyā-
 loka 25,1
 2,230 (37,21) ओकार° c. V. P. 179,2.
 Correct accordingly.
 2,234 (33,9) नि द्वासान्य° is Dhvanyāloka
 63,3 c. Rām. 3,22,13 Gorr.

2,278 (44,12) वनम° c also V. P. 161,20.
2,308 (48,14) समामै° is K. K. S. 1,46

Correct accordingly.

2,312 (49,11) ध्रुम° Dhvanyiloka 77,5.
2,344 (53,27) क्षिपायौ II S. 3,33.
2,372 (58,5) नमो° is Sp 1554, c. Bi.

III, 11. Correct accordingly.

2,432 ध्रुम° sec under 2,312.
2,469 (69,17) कील Kāmasūtra (Bombay 1891) 152,24
2,484 (71,21) दासीय c Rām 312,1.
2,487 (72,8) कपो° Ku. 5,6.
2,516 (75,20) धृवा Bi p 10,12
2,522 (76,19) भास्वर्थ. c. Buhler's Detailed Report, Appendix II, No 257.
2,546 (80,8) वर K. K. S. 5,42.
2,173 (103,5) विस्मिता is Sp. 1424. Note the reading वेदुडा, c Benfey's Pant-schatantra II, 525, and Journal Roy As Soc., N S., XX, 475.
32,25 (103,14) हिरण्यवे° Sp. 4484, c. Peterson's Auchityālatkāra of Kshemendra p 28
3,217 (110,19) कट° Bi I, 37. Note the reading
3,253 (111,9) ध्रुम° Dhvanyiloka 117, C.
3,265 (112,15) दास्य° c kāmās. 30,2
3,279 (114,12) त II P 7,15
3,328 (118,20) हर्षय। The verse in its entirety is quoted in the first chapter of V A., where pīdas 1-2 run thus
सर्तयिनी रत्नितम्बतटैर्धरिम्बा
सरहिनी रत्नमुनि चनकेतुहरे ।
3,337 (119,22) धनो II 1401

3,342 (120,5) वनद्व II P. 8,300
3,482 (133,24) कायो° Darpadalana 1,44
3,490 (134,23) वृष्टे° Dhvanyiloka 113,12.
3,505 (136,16) sec under 3,225
3,544 (140,10) अजा° c Nīrada in AK.
Bo ed. of 1877, p 41
3,625 (147,24) दृष्ट° Dh. S. 45.
3,675 (152,26) sec under 2,188
3,683 (153,19) अल K Pr 86,3, from Mhbh. Santiparvan 5085
3,689 (154,2) अष्टि° Dhvanyiloka 89,10.
3,696 (155,1) क्षिप्यो c. II. P. 3,291
3,698 (155,11) तन्वी° c Dhvanyiloka 76,11
3,705 (155,24) नायिका Kāmasūtra 749.
4,15 (163,2f) दृष्टमति Dh. K. 1,26. Correct accordingly
4,26 (164,20) नर° Bi. V. 35.
4,43 (165,18) पञ्च c also Su 1420.
7,4 (183,21) वेन° s. Dhvanyiloka 25, C, c also Bi VI, 31, d
7,6 (189,1) ता Bi. I, 40
7,10 (189,23) स्वर c the verse कृ 2,362.
7,14 (190,21) पत्नी° Ka 3,40
7,15 (190,26) अग्न्या is probably quoted from II. P. 1,136.
7,16 (191,2) सीता° is S K. 278,18 = Amaru 160 in Kāryamālā II, 18, p. 84
7,17 (191,7) रत्न° is Su 2236 Correct accordingly.
7,29 (192,20) तथा Da. 1,17.
7,33 (193,2) नर° Ku 1,60
7,42 (196,6) अये c. Bi 60,21.

ABBREVIATIONS

Ah. Amarakosa Bombay 1877
An. Anurgharaghava (Karyamālā)
B. Balamayana Benares 1879
Bezz Beitr. Kitzinger's Beiträge zur Kunde der indogermanischen Sprachen
B H Buhler, Leber das Leben des Hegachandra Wien 1873
Bh. Mahābhāṣya (Kierhorn)
Ihaḡ Bhāṣya a
Bh. K. Bhāṣya
Bh. A. Bhāṣya Nītra 1872

Bhoj. Bhojprabandha. Calcutta ed. of 1872
Bh. S. Bhāṣya Nītra.
Bh. St. Bhāṣya Nītra.
c compare.
C. Commentary
Ch. S. Chāṇḍāyāna.
Ch. L. Chāṇḍogyaopaniṣad
Da. Darayantilāhā or Nalācāyāda.
Bombay, 1877.
Da. Darayā Nītra ed.
Ga. Gāyatrī Nītra

- Ghat. Ghatākṛpāra.
 H. Hemachandra's Abhidhānāchintā-
 mānī (Böhthngk and Rieu).
 Hal. Halāyudha's Abhidhānaratnamālī.
 Hir. Purushottama's Hīrāvalī.
 H. Ch. Harshacharita, Calc. ed. of 1876.
 For the introductory verses, see
 Peterson's Introduction to Kādambari,
 Bo 1883, p. 66
 H D. Hemachandra's Deśināmamālī.
 H. L. Hemachandra's Līngānuśāsana.
 H. P. Hemachandra's Parīśushtaparvan.
 H. Ś. Hemachandra's Śabdānuśāsana.
 H. V. Haravyāja.
 H. Y. Hemachandra's Yoganśāstra.
 I. Introduction.
 I. A. Indian Antiquary.
 I. St. Indische Studien.
 Kād. Kādambari, Peterson's ed Bombay
 1879.83
 Kāś. Kāśīkāvrittī
 Kāt. Kātopāya.
 Kd Kāvyaśāstra.
 Kī. Kīrtīrjunīya, Calc. ed. of 1814
 K K. Kavikanthibhārana (Kāvya-mālī)
 K K. S Kādambarīkāthāsāra.
 K N Kāmandakīya Nītiśāra.
 K Pr Kāvya-prakāśa, Calc. ed. of 1866.
 Ku Kumārāmbhava, Bombay, 1879.
 (Niraya Sūtra Press)
 Kutt Kuttanīmānī
 L V Lalāvilāsa.
 M Maun
 Mall Mallinītha.
 M Ch Mahāvīracharita Borooah's ed.,
 1877
 Me Meghaduta (Stenzler)
 Mh Mahendrasūtri
 Mkh Maikhā
 M M M. Jati-mādhava (Bo Sanskrit
 Series, 1876)
 M N (1878) Mahānātaka, Calc ed of
 1878, Madhusūdanmānī's recension,
 in 9 acts
 M N (1886) Mahānātaka or Hanū
 mānātaka, Bo ed of 1886, Dama-
 dāmanī's recension, in 14 acts
 M R Mudrārāksasa, Calc ed of 1881
 M St Mahimānī Stāvah
 M U Mantryupanishad

- Nāg. Nāgānanda, Calc. 1873.
 Nai. Nāishadhacharita.
 N. Ch. Navasāhasinikacharita (MS.)
 Ny. S. Njāyasūtra.
 Pa. Padilhati of Śirigadhara
 Pā Pānini.
 P. R. Prāśnottararatnamālī.
 Pr. Ch. Prabhīvakacharita.
 Pr. P. Prachandapīṇḍava (or Bīlabhi-
 rats); Cappeller's ed.
 P. St. Pāñchastavi.
 Ra. Raghuvamī (Bo. Sanskr. Series)
 Rāj. Rājatarāngīnī; Calc. ed. of 1835.
 Rām. Rāmāyana.
 Ratn. Ratnāvalī; Cappeller's ed. in
 Böhthngk's Chrest., 1877.
 R. K. Rudrat's Kāvya-lamkāra
 R. Ś. Rudrat's Sṛṅgīratilaka (Pischel).
 Śā. Śikuntalā (Böhthngk).
 Śā. Kī. Śikhyakārikā, Lassen's ed.
 Śā. Ś. Śivatakośa; Berlin, 1882
 S. B. E. Sacred Books of the East,
 Si. Śīpūlārādha.
 S K. Sarasvatikāntibhārana, Borooah's
 ed
 Sp. Indische Sprüche, second edition.
 S. P. Simbapāñchīśikī
 Sr. Ch. Śrīkanthacharita.
 Su. Subhishitūvalī of Vallabhadra
 Sū. Sūryasāhita
 Sur. Suritātīlaka (Kāvya-mālī).
 U R. Uttararimacharita, Calc. ed of
 1831
 V A. Vāgbhata's Aśvakāratilaka (MSS)
 Vā. Al. Vāgbhātīlamkāra, Borooah's ed.
 Vās. Vāsavadattā (Hall).
 Vī. Vīvakośa (Shatkośasamgraha,
 Benares Samvat 1930)
 Vik. Vikramorvāśīya (Bollensen)
 Vik. Ch. Vikramīnkadacharita
 V. K. Vīman's Kāvya-lamkāravrittī
 (Cappeller)
 V P. Vetilapāñchavimānī (Uhle).
 V Ś. Viddhāśīlabhāṇḍī.
 V S. Venkāmbara (Grill's ed., 1871).
 Y S. Yoganśāstra
 Y Y. Yogayātri
 Z D. M. G. Zeitschrift der deutschen
 morgenländischen Gesellschaft